

(ਨਾਵਲ)

ਹਾਜੀ ਲੋਕ ਮੱਕੇ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ

ਸ਼ਿਵਚਰਨ ਜੱਗੀ ਕੁੱਸਾ

(c) ਸ਼ਿਵਚਰਨ ਜੱਗੀ ਕੁੱਸਾ
jaggikussa@hotmail.com

ਇਸ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਨਾਮ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਖਿਆਲੀ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਜੀਵਤ ਜਾਂ ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ! ਅਗਰ ਕੋਈ ਨਾਮ, ਥਾਂ ਜਾਂ ਘਟਨਾ ਮੇਲ ਖਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ!

-ਸ਼ਿਵਚਰਨ ਜੱਗੀ ਕੁੱਸਾ

*****ਸਮਰਪਨ*****

ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਮਾਂ ਗੁਰਨਾਮ ਕੌਰ ਜੀ ਨੂੰ

ਅਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੈ, ਮਾਂ!
ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਝਿੜਕਦੀ ਸੀ,
ਚੁਪੇੜੀ ਜਿਹੀ ਮਾਰਦੀ,
ਲਾਡ ਨਾਲ 'ਕੁੱਤਾ' ਆਖਦੀ ਸੀ!
ਕਦੇ ਕੁਛ ਖਾਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ,
ਕਦੇ ਕੁਛ ਪੀਣੋਂ ਵਰਜਦੀ!
ਪੱਗ ਦੀ ਪੂਣੀ ਕਰਵਾਉਂਦੀ,
ਮੇਰੇ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਉਣ ਦਾ,
ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਦੀ!
ਕਦੇ ਨਾ ਆਉਣ ਦਾ,
ਫਿਕਰ ਕਰਦੀ!....

ਅਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੈ, ਮਾਂ!
 ਜਦੋਂ 13 ਮਾਰਚ 2006 ਨੂੰ,
 ਸਵੇਰੇ ਸੱਤ ਵੱਜ ਕੇ ਬੱਤੀ ਮਿੱਟ 'ਤੇ,
 ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ,
 ਆਪਣੇ ਸੁਆਸ ਤਿਆਗੇ ਸਨ...!
 ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਦੈ,
 ਜਿਵੇਂ ਤੈਨੂੰ ਵਿਛੜੀ ਨੂੰ,
 ਜੁੱਗੜੇ ਬੀਤ ਗਏ ਨੇ!....
 ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਹੈ, ਮਾਂ!
 ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ,
 ਕੁਛ ਖਾਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ,
 ਕੁਛ ਪੀਣੋਂ ਨਹੀਂ ਵਰਜਦਾ!
 ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਮਰਜੀ ਆਵਾਂ,
 ਚਾਹੇ ਨਾ ਆਵਾਂ,
 ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ!....
 ਬੱਸ! ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਦਿਲ ਵਿਚ,
 ਤੇਰੀ ਇਬਾਦਤ ਦੀ,
 ਮੋਮਬੱਤੀ ਬਾਲ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ!
 ਅਤੇ ਪਿਘਲਦਾ ਹਾਂ, ਬੂੰਦ-ਬੂੰਦ,
 ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਮੋਮਬੱਤੀ ਨਾਲ!
 ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਰੋਮ-ਰੋਮ, ਕਣ-ਕਣ,
 ਮਾਂ! ਮਾਂ! ਪੁਕਾਰ ਉਠਦਾ ਹੈ!
 ਅਤੇ ਬਿਆਨਦਾ ਹੈ,
 ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਅਣਹੋਂਦ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ!....
 ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪਿੰਡ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ,
 ਹੌਲ ਪੈਂਦੇ ਨੇ, ਮਾਂ!
 ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ,
 ਮਾਂ ਦੇ ਮੰਜੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤਾਂ,
 ਹੁਣ ਖਾਲੀ ਪਈ ਹੋਵੇਗੀ?...
 ਕੌਣ ਕਹੇਗਾ ਮੈਨੂੰ,
 ਰਾਤ ਤੂੰ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਪੀਤਾ, ਪੁੱਤ?
 ਖੈਰ...! ਜੱਗ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੀਏ,
 ਦੁੱਧੀਆਂ ਚੁੰਘਾਉਣ ਵਾਲੀਏ,
 ਮੂੰਹੋਂ ਬੁਰਕੀ ਕੱਢ ਕੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀਏ,
 ਗਿੱਲਿਓਂ ਸੁੱਕੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਏ, ਮਾਂ!
 ਤੇਰਾ ਪੁੱਤ ਰਾਜ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ,
 ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੱਗੇ,
 ਅਰਦਾਸੀ ਹੈ,

ਤੇਰਾ ਸਵਰਗ 'ਚ ਵਾਸਾ ਹੋਵੇ...!!

ਸ਼ਿਵਚਰਨ ਜੱਗੀ ਕੁੱਸਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਨਾਵਲ:

1. ਪੁਰਜਾ ਪੁਰਜਾ ਕਟਿ ਮਰੈ
2. ਤਵੀ ਤੋਂ ਤਲਵਾਰ ਤੱਕ
3. ਬਾਰੂੰ ਕੋਹੀਂ ਬਲਦਾ ਦੀਵਾ
4. ਤਰਕਸ਼ ਟੰਗਿਆ ਜੰਡ
5. ਗੋਰਖ ਦਾ ਟਿੱਲਾ
6. ਜੱਟ ਵੱਢਿਆ ਬੋਹੜ ਦੀ ਛਾਵੇਂ
7. ਉੱਜੜ ਗਏ ਗਰਾਂ
8. ਬਾਝ ਭਰਾਵੇਂ ਮਾਰਿਆ
9. ਹਾਜੀ ਲੋਕ ਮੱਕੇ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ
10. ਲੱਗੀ ਵਾਲੇ ਕਦੇ ਨਾ ਸੌਂਦੇ
11. ਸੱਜਰੀ ਪੈੜ ਦਾ ਰੇਤਾ
12. ਏਤੀ ਮਾਰ ਪਈ ਕੁਰਲਾਣੇ

ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ:

1. ਉਠਾਂ ਵਾਲੇ ਬਲੋਚ
2. ਤੂੰ ਸੁੱਤਾ ਰੱਬ ਜਾਗਦਾ
3. ਬੁੱਢੇ ਦਰਿਆ ਦੀ ਜੂਹ
4. ਰਾਜੇ ਸ਼ੀਂਹ ਮੁਕੱਦਮ ਕੁੱਤੇ

ਵਿਅੰਗ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ:

1. ਕੁੱਲੀ ਨੀ ਫਕੀਰ ਦੀ ਵਿੱਚੋਂ

ਹਾਜੀ ਲੋਕ ਮੱਕੇ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ (ਨਾਵਲ)

ਸ਼ਿਵਚਰਨ ਜੱਗੀ ਕੁੱਸਾ

ਕਾਂਡ 1

ਸਵੇਰ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸੀ।

ਚਾਰ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਪਾਠੀ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਬੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਹੁ ਫੁਟਾਲੇ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੀ। ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੋਂ ਲਈ ਟੈਕਸੀ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਅੱਗੇ ਲਾਹ ਕੇ ਮੁੜ ਗਈ। ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਾ ਪੁੱਛਿਆ। ਘਰ ਸੀ ਹੀ ਕੌਣ...? ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੰਦਾ...? ਵੈਸੇ ਉਸ ਨੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਸੌ ਰੁਪਏ ਕਿਰਾਏ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਲਈ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਡਰਾਈਵਰ ਪੰਨਵਾਦ ਕਰ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦੇ ਦੋ ਅਟੈਚੀ ਲੈ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੱਦੀ ਘਰ ਬੜੀ ਰੀਝ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਭਰ ਕੇ ਸਿਜਦਾ ਹੀ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ...! ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਉਹ ਜੰਮਿਆਂ, ਪਲਿਆ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ! ਬੜੀਆਂ ਤੱਤੀਆਂ-ਠੰਢੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਵਗੀਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਘਰ ਉਤੇ...! ਬੜੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਘਰ ਨਾਲ...! ਬੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਖੇੜੇ ਮਾਣੇ ਅਤੇ ਬੜੇ ਦਸੌਂਟੇ ਵੀ ਕੱਟੇ ਸਨ, ਇਸ ਘਰ ਨੇ...!

ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਜੰਗਾਲਿਆ ਜਿੰਦਰਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ।

ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਸੋਚਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਜਹਾਦ ਛਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਮਰੇ ਤੋਂ ਤਾਂ ਉਹ ਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ। ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਮਰਨ ਕਿਨਾਰੇ ਪਈ ਮਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣਾ ਹੀ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਘਰ ਨੂੰ ਜਿੰਦਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਚਾਬੀ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਖੇਡ ਖੇਡੇ, ਬੜੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਚੱਲੀਆਂ ਇਸ ਘਰ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ...। ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਘਰ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਾ ਛੱਡਿਆ। ਪਰ ਖਿਝੇ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਾ ਜੱਦੀ ਘਰ ਉਹ ਕੁਝ ਪੈਸਿਆਂ ਖਾਤਰ ਗੁਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਮੰਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਇਸ ਘਰ ਨਾਲ ਹੀ ਤਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ!

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇੰਡੀਆ ਉਸ ਦਾ ਗੇੜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਵੱਜ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਘਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਕਾਜਾਂ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਉਹ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਅਤੇ ਘਰ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤ ਮੋਤਨ ਦਾ ਧੰਦ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਇੰਡੀਆ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਤੜਪਦਾ ਵੀ ਪਿੰਡ ਚੱਕਰ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਮੁਲਾਇਮ ਬੈਂਡਾਂ 'ਤੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਆਉਂਦੇ। ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਰੀ-ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਬਰਸੀਨ ਨੂੰ ਸਿੰਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਖੇਤਾਂ 'ਚੋਂ ਗੰਨੇ ਪੱਟਦਾ ਅਤੇ ਮੱਕੀ ਦੇ ਖੇਤ 'ਚੋਂ ਛੱਲੀਆਂ ਭੰਨ ਕੇ ਭੁੰਨਦਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਬਗ਼ੈਰ

ਨਾਲੇ ਤੋਂ ਪਾਈ ਹੋਈ ਨਿੱਕਰ ਵਰਗੀ ਲੱਗਦੀ। ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਢਕਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਉਪਰ ਚੁੱਕਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਜੱਗ ਜਹਾਨ ਵਿਚ 'ਨੰਗਾ' ਹੁੰਦਾ ਸੀ! ਕੀ ਸੀ ਇਹ ਆਵਾਗੋਣ ਜ਼ਿੰਦਗੀ...?

ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਲੱਕੜ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਇੰਜ ਚੀਕਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਕੀਰਨਾ ਪਾਇਆ ਹੋਵੇ...! ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀ ਹੀ, ਧਾਹ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਅੰਦਰ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਸੀ। ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜਿਹਨ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜੀਬ ਚਾਨਣ, ਇਕ ਅਜੀਬ ਹੀ ਨੂਰ ਸੀ। ਉਹ ਵਰਾਂਡਾ ਲੰਘ ਕੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਯਾਦਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ...!

ਕਲਪਨਾ ਵਿਚ, ਮਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਲਿਆ। ਹੰਝੂ ਕੇਰੇ! ਨਹੋਰੇ ਦਿੱਤੇ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਨਾ ਆਉਣ ਕਰ ਕੇ ਗੁੱਸਾ-ਗਿਲਾ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਰ ਗਏ ਬਾਪੂ ਨੇ "ਤਕੜੇਂ ਸ਼ੇਰਾ...?" ਪੁੱਛ ਕੇ ਸਿਰ ਪਲੋਸਿਆ। ਕਿੱਥੋਂ ਕਿੱਥੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਸੀ ਹਰਦੇਵ...? ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ...! ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ...! ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪਰੀਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਸ ਪਰੀਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਵਫ਼ਾ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਪਰੀਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਪਰਾਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਇਤਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਤਨਾ ਕਸੂਰ ਉਸ ਦੇ 'ਆਪਣਿਆਂ' ਦਾ ਸੀ! ਕਿੰਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਦੋਸਤ ਮਿੱਤਰ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਪਰੀਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੁਲਾਏ। ਰਾਹਦਾਰੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ, ਜਹਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਪੱਲਿਓਂ ਖਰਚੀਆਂ, ਬੜੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਕੀਤੀ। ਅਖੇ ਮੇਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਬਣਨਗੇ! ਕੀ ਬਣਿਆਂ...? ਇਸ ਖ਼ਰੀਓ ਨੂੰ ਉਚੇੜ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਆਪਣਾ ਹਿਰਦਾ ਮੁੜ ਤੋਂ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਬੜੇ ਦੁਖੜੇ ਸਹੇ ਸਨ ਉਸ ਨੇ। ਬੜਾ ਉਚਾ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਖ਼ਾਤਿਰ! ਉਹ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ 'ਉੱਚਾ' ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਮੀਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼ ਮਿੱਤਰ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਹੀ ਟੰਗਾਂ ਖਿੱਚਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁੱਠਾ ਘੜੀਸਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਪੌੜੀ ਤੋਂ ਸੁੱਟਣ ਦੀਆਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਰਚਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭੱਜੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਆਈਆਂ! ਪਰ ਉਹ ਬਾਂਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਹੀ ਸੰਘੀ ਦਬਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਈਆਂ ਸਨ!

ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਪਾਠੀ ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ "ਸਤਿਨਾਮ-ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ...!" ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਹਰਦੇਵ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਦੀ ਤੰਦ ਟੁੱਟੀ...!

ਪੰਛੀ ਚਹਿਕਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਬਾਹਵਾ ਚਾਨਣ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਨਲਕਾ ਚਲਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾਂ, ਦਮੋਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਮਰੀਜ਼ ਵਾਂਗ "ਘੜੱਚ-ਘੜੱਚ" ਹੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ! ਨਲਕਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਪੱਤੀ ਸੱਸ ਵਾਂਗ ਮਿਹਣੇ ਜਿਹੇ ਮਾਰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਢਹੀਆਂ ਖੁਰਲੀਆਂ ਵੱਲ ਲੰਬੀ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ। ਖਾਲੀ ਖੁਰਲੀਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੌਲ ਜਿਹਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਖੁਰਲੀਆਂ ਉਪਰ ਕਦੇ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਸੱਜਰ ਸੁਈਆਂ ਮੱਝਾਂ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਂਤ ਸੁਭਾਂਤੇ ਫੁੱਲ ਪਾਈ, ਕੱਟਰੂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਖੂਜੇ ਨਾਰੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜੋੜੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਜਿਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਟੱਲੀਆਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਕੋਈ ਗੈਬੀ ਨਾਦ ਛੇੜਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਘਰੇ ਆਉਣਾ ਤਾਂ ਬੱਲ੍ਹੀ ਮੱਝ ਨੇ ਰਿੰਗ ਕੇ ਉਸ ਦਾ 'ਸੁਆਗਤ' ਕਰਨਾ। ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਟੇ ਦਾ 'ਧੂੜਾ' ਧੂੜੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਬੇਬੇ ਨੇ ਬਬੇਰੀ ਦੁਹਾਈ ਦੇਣੀ, "ਵੇ ਕਾਹਨੂੰ ਮੱਝ ਨੂੰ ਆਟਾ ਚਾਰੀ ਜਾਨੈ..? ਖਾਵਾਂਗੇ ਕੀ, ਖ਼ਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਿਆਂ...?" ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਸੁਣੀ, ਅਣਸੁਣੀ ਕਰ ਦੇਣੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਰਾ ਘਰ ਉਜਾੜ ਅਤੇ ਰੋਹੀ ਬੀਆਬਾਨ ਜਿਹਾ ਬਣਿਆਂ ਪਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਾਂਗ...! ਬਾਪੂ ਦੀ ਗੜ੍ਹਕਵੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਤੂੜੀ ਵਾਲੇ ਅੰਦਰੋਂ ਵੀ ਨਗਾਰੇ ਵਾਂਗ ਵੱਜਦੀ ਸੀ। ਮਾਂ ਦੀ ਮਾਖਿਓਂ ਮਿੱਠੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਦ-ਰਸ ਘੋਲਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਗੂੰਜਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੀ ਕੂਟੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਸਨ...?

ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਲੱਹੜੇ ਦਾ ਘਾਹ ਉਗਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਬੇਬੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਹਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਘਾਹ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ! ਖੁਰਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਪਿਛਵਾੜਾ ਤੱਕਿਆ। ਆਂਢੀ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੇ ਰੂੜੀ ਲਾਈ

ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਗੱਡੇ ਹੋਏ ਕਿੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਆਂਢੀ ਦਿਨੇ ਇੱਥੇ ਪਸੂ-ਡੰਗਰ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਖੁਰਲੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਆਇਆ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਅਥਾਹ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਦੇ ਕਹੇ ਬਚਨ ਯਾਦ ਆਏ, "ਕੀ ਕਰਨੈਂ ਇੱਥੇ ਕੋਠੀ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ੇਰਾ? ਤੇਰੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੁੱਤੇ ਈ ਮੂਤਿਆ ਕਰਨਗੇ! ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਰੋਜ਼ ਐਂ..? ਅੱਜ ਮਰੇ ਭਲਕੇ ਦੂਜਾ ਦਿਨ..! ਨਾ ਪੈਸੇ ਬਰਬਾਦ ਕਰ..! ਨਾਲੇ ਤੂੰ ਕਿਹੜਾ ਐਥੇ ਆ ਕੇ ਕੋਠੀ 'ਚ ਰਹਿਣੈਂ..? ਤੇਰੀ ਔਲਾਦ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਜੰਮੀ, ਬਾਹਰ ਪਲੀ-ਉਹ ਤਾਂ ਐਥੋਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ-ਐਥੇ ਆ ਕੇ ਵਸਣਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀ ਐ..? ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨਾਲੋਂ ਐਵੇਂ ਈ ਚੰਗੇ ਐਂ...!" ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕੋਠੀ ਪਾਉਣ ਬਾਰੇ ਬਾਪੂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਠੀ ਨਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਰਾਇ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਅੱਜ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ, ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਆਨੇ ਸਹੀ ਹੀ ਤਾਂ ਜਾਪ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਿਆਣੇ ਦਾ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਔਲੇ ਦਾ ਖਾਧਾ ਪਿੱਛੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦੈ!

ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿਛਲੀ, ਵੱਡੀ ਸਵਾਤ ਕਦੋਂ ਦੀ ਢਹਿ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਵਾਤ ਹੇਠ ਉਹ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜੁਆਨੀ ਤੱਕ ਮੰਜਾ ਡਾਹ ਕੇ ਸੌਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਉਹ ਸਵਾਤ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਲੈਂਪ ਜਗਾ ਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ 'ਪ੍ਰੀਤੋ' ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਘਰਦੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਹੀ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਉਸ ਦਾ ਫੌਜੀ ਚਾਚਾ ਉਸ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਲੈਂਪ ਦੇ ਚਾਨਣ ਅੱਗੇ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਚਾਚੇ ਆਏ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਚੱਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਭਾਅ ਦਾ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਜਾਂ ਬੇਬੇ ਹੀ ਆਈ ਸੀ। ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਹੀ ਮਘਨ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਚਾਚੇ ਨੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪੁੱਛ ਹੀ ਲਿਆ, "ਕੁੜੀ ਯੁਆਵਿਆ, ਆਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦੈਂ ਜਾਂ ਆਸ਼ਕੀ ਮਾਸੂਕੀ ਹੁੰਦੀ ਐ ਉਏ...?" ਤੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਹਾਕੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਚਾਚਾ ਉਸ ਨੂੰ ਘੜਿੱਤਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਆਖਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਚਾਚੇ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਘਰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਛੁਪਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਚਾਚੇ ਅੱਗੇ ਕਸਮ ਖਾਧੀ, ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਉਹ, ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਤਾਂ ਕੀ ਲਿਖਣਾ ਸੀ? ਬੁਲਾਵੇਗਾ ਵੀ ਨਹੀਂ...! ਪਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ ਸੀ...? ਪ੍ਰੀਤੋ ਵਿਚ ਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਹ ਆਉਂਦਾ ਸੀ! ਪ੍ਰੀਤੋ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰੂਹ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਵਜੂਦ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਸੀ। ਜੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਜੱਗ 'ਤੇ ਕਾਹਦਾ ਜਿਉਣਾ ਰਹਿ ਗਿਆ...? ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਰਗ ਨੈਣਾਂ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮਿਲਣੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੀ ਸੀ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਵੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਮੋਗੇ ਡੀ. ਐੱਮ. ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਸਵੀਂ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਪ੍ਰੀਤੋ ਕੇ ਘਰ ਅੱਗੋਂ ਦੀ ਬਣ-ਠਣ ਕੇ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਕਾਲਜ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤੋ ਅੰਦਰੋਂ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਾਲਟੀ ਡੋਲ੍ਹਣ ਬਾਹਰ ਆਈ। ਤੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਗੰਦਾ ਪਾਣੀ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਡੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਲੰਘਦੇ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੈਂਟ ਅਤੇ ਜੁੱਤੀ ਗੱਚ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਟੌਹਰ ਘੱਟੇ ਵਿਚ ਰੁਲ ਗਈ। ਉਹ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਕੁੜੀ 'ਤੇ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿਆ...!

- "ਕੁੜੀਏ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਐ ਤੇਰੀ...? ਕੋਈ ਲੰਘਦਾ ਟੱਪਦਾ ਤਾਂ ਦੇਖ ਲਿਆ ਕਰ...! ਸਾਰੀ ਪੈਂਟ ਦਾ ਨਾਸ ਮਾਰ ਕੇ ਰੱਖਤਾ...ਯਧ-ਕਮਲੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ...!" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਦਿਲ ਦੀ ਭੜਾਸ ਕੱਢ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਉਤਰ ਕੇ ਪੈਂਟ ਝਾੜਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

- "ਵੇ ਦੇਵ...! ਕਾਲਜ ਈ ਚੱਲਿਐ! ਕਿਤੇ ਡੋਲਾ ਵਿਆਹੁਣ ਤਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲਿਆ ਬਈ ਗਿੱਲੀ ਪੈਂਟ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਲੀਆਂ ਟਿੱਚਰਾਂ ਕਰਨਗੀਆਂ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਇਉਂ ਭੂਸਰ ਗਿਆ-ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਬਦਸ਼ਗਨੀ ਕਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਐ...?" ਕੁੜੀ ਦੀਆਂ ਬਲੌਰੀ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਤਿਰਛੀ ਤੱਕਣੀਂ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਗਰਮ ਸਰੀਏ ਵਾਂਗ ਆਰ-ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਈ। ਉਹ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਜੁਆਰੀਏ ਵਾਂਗ ਝੂਠਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੋਲ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਸੀ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆਏ ਫੌਜੀ ਵਾਂਗ ਹਰਦੇਵ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਸੀ! ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟਣ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਉਸ ਦੇ ਤਨ-ਮਨ ਅੰਦਰ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਝਟਕੇ ਵਾਂਗ ਉਤਰ ਗਈ ਸੀ...! ਉਹ ਕਮਲਾ ਹੀ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ...!

ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪਿੰਡੋਂ ਆ ਕੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵਸੇ ਸਨ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਇਕ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਨੀਟੂ ਵੀ ਸੀ। ਜੱਦੀ-ਪੁਸ਼ਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਮੱਧ-ਵਰਗੀ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦੀ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਲੱਗਦੇ ਸੁਹਿਰਦ ਭਰਾ ਜੱਗਰ ਨੇ ਮੱਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, "ਬੰਤ ਸਿਆਂ! ਤੇਰੇ ਇੱਕੋ ਇਕ ਪੁੱਤ ਐ-ਪੁੱਤੀਂ ਗੰਢ ਪਵੇ ਸੰਸਾਰ...! ਰੱਬ ਉਹਨੂੰ ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਰੱਖੇ...! ਹੁਣ ਤੂੰ ਇਉਂ ਕਰ, ਐਸ ਪਿੰਡੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਜਾ ਵਸ-ਤੇਰਾ 'ਕੱਲਾ 'ਕੱਲਾ ਪੁੱਤ ਐ-ਰੱਬ ਤੋਂ ਸੁੱਖਾਂ ਸੁਖ ਸੁਖ ਮਸਾਂ ਲਿਆਏ-ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਇਹਦੀ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਕਰੇ...! ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਨੂੰ ਦੇਣਾ...! ਆਬਦੇ 'ਕੱਲੇ 'ਕੱਲੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰ...! ਕੁਛ ਨੂੰ ਧਰਿਆ ਪਿਆ ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ 'ਚ...! ਰੱਬ ਨਾ ਕਰੇ, ਇਕ ਮਰੂ, ਦੂਜਾ ਫ਼ਾਹੇ ਲੱਗੂ...? ਕੀ ਖੱਟਿਆ? ਤਬਾਹੀ...! ਘਰ ਤਾਂ ਉਜੜਜੁ ਨਾ ਫੇਰ..? ਪਿਛਲੇ ਉਂ ਰੁਲ ਖੁਲ ਜਾਣਗੇ-ਸਿਆਣਾ ਬਣ ਤੇ ਐਸ ਪਿੰਡੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰਜਾ...! ਬੀਹ ਰਹੇਗਾ...!" ਤੇ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਲੱਗਦੇ ਸਿਆਣੇ ਭਰਾ ਜੱਗਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਮੰਨ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਬਾਪੂ ਬੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਮੋਢਿਓਂ ਲਾਹ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪਿੰਡੋਂ ਆਪਣੀ ਪੈਲੀ ਵੇਚ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਪਿੰਡ ਆ ਵਸੇਬਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੱਦੀ ਪੁਸ਼ਤੀ ਪੈਲੀ ਵੇਚਣ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਤਾਹਨੇ ਮਿਹਣੇ ਕਸੇ ਸਨ, "ਬੰਤ ਸਿਉਂ ਡਰਾਕਲ ਸੀ-ਡਰ ਗਿਆ...!" ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ, ਕਿਸੇ ਤਰਕ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਕੰਨ ਨਾ ਧਰਿਆ। ਇਕ ਜੱਗਰ ਦੀ ਗੱਲ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ, "ਬੰਤ ਸਿਆਂ, ਤੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੋੜਮਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਫ਼ਾਹੇ ਚੜ੍ਹਜਾ, ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਫੇਰ ਵੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਦੇਣੀ...!" ਤੇ ਉਹ ਕੰਨ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਮੁੰਦ ਕੇ, ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਵੇਚ-ਵੱਟ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਵੇ ਭਾਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਐ...?" ਕਿਸੇ ਬਿਰਧ ਮਾਈ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਉਖੇੜੀ। ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਦੇਖ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਸੂਰਜ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਅ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਈ ਦੀਆਂ ਬਿਰਧ, ਬੁਝੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਖੁਸ਼ੀ ਲਿਸ਼ਕ ਪਈ ਸੀ।

- "ਆਹੋ ਤਾਈ..! ਤਕੜੀ ਐ...?" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਗੁਆਂਢਣ ਤਾਈ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਏ। ਤਾਈ ਨੇ ਅਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਘੁੱਟ ਲਿਆ। ਤਾਈ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਬੇ ਵਰਗਾ ਨਿੱਘ ਹੀ ਤਾਂ ਆਇਆ ਸੀ! ਨਿੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਖੇਡਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਹੋਰ ਪੁੱਤ, ਤੇਰਾ ਮਹੈਣ ਤਾਂ ਤਕੜੈ...?" ਤਾਈ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਬੋਲੇ।

- ".....!" ਬੋਲਿਆ ਹਰਦੇਵ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾ ਗਿਆ। ਮਨ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਭਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਰੇ ਗਲ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਹੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਜਿਹਾ ਭਰਿਆ ਅਤੇ ਚਿਹਰਾ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਕੇ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝ ਲਈਆਂ।

- "ਬੱਸ ਪੁੱਤ...! ਰੋਣਾ ਕਾਹਤੋਂ...? ਐਮੇ ਨੂੰ ਰੋਈਦਾ ਹੁੰਦਾ! ਹੈ ਕਮਲਾ ਪੁੱਤ...!" ਤਾਈ ਖੁਦ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਦੀ ਆਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਤਾਈ ਦੇ ਗਲ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗ ਲੱਗਿਆ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਈ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਵਿਚੋਂ ਆਉਂਦੀ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਹੌਂਕ ਵੀ ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਜਿਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਤਾਈ ਦਾ ਪਿੰਜਰ ਸਰੀਰ ਪਿਆਰਾ-ਪਿਆਰਾ ਜਿਹਾ ਜਾਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਚੁਭਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜੀਬ ਸਕੂਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਤਾਈ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਲੱਗਦੀ ਤਾਈ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਮੋਹ ਕਰਦੀ ਸੀ।

- "ਤੂੰ ਠਹਿਰ ਪੁੱਤ ਮਾੜਾ ਜਿਆ...! ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬੈਠਣ ਆਸਤੇ ਮੰਜਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਨੀ ਐਂ, ਤੇ ਫੇਰ ਤੇਰੇ ਕੁਛ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੀ ਐਂ!"

- "ਨਹੀਂ ਤਾਈ ਰਹਿਣ ਦੇ...!" ਉਸ ਨੇ ਤਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹਿਆ।

ਪਰ ਤਾਈ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੋਤਿਆਂ ਹੱਥ ਕੁਰਸੀ, ਮੇਜ਼ ਅਤੇ ਦੋ ਮੰਜੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ।

- "ਤੂੰ ਤਾਂ ਬਈ ਤਾਈ ਦਾ ਪੋਤਾ ਲੱਗਦੈ...?" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਮੰਜਾ ਡਾਹ ਰਹੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਹਾਂ ਜੀ...!" ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ।

- "ਕੀਹਦਾ ਮੁੰਡੈ ਤੂੰ? ਪੀਤੇ ਦਾ...?"

- "ਨਹੀਂ ਜੀ..! ਮਾਸਟਰ ਦਾ...!"

- "ਅੱਛਾ...! ਪੁੱਤਰਾ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਗਏ ਨੂੰ ਤੀਹ ਸਾਲ ਹੋਗੇ ਐਥੋਂ..! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਪਛਾਨਣਾ ਸੀ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਜੰਮਿਆਂ ਵੀ ਮੈਥੋਂ ਬਾਅਦ ਈ ਹੋਵੇਂਗਾ!" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਮੁੰਡਾ ਹੱਸ ਪਿਆ।

- "ਤੂੰ ਭਤੀਜ ਅੱਜ ਇਉਂ ਕਰੀਂ...! ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨੂੰ 'ਵਾਜ ਮਾਰਜੀ', ਸਫ਼ਾਈ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਦੇ ਘਰ ਦੀ, ਬਾਹਲਾ ਈ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਪਿਆ! ਮਾਰਦੇਂਗਾ ਨ੍ਹਾ 'ਵਾਜ ਕਿਸੇ ਨੂੰ...?"

- "ਮਾਰਦੁੰਗਾ ਜੀ...!" ਤੇ ਉਹ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਹਰਦੇਵ ਆਏ ਦਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਗਿਆ, ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਡਾਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਵਹੀਰਾਂ ਘੱਤ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਨ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਢਹੀਆਂ ਖੁਰਲੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸਵਾਤ ਵੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਢੁਹਾ ਕੇ ਪੱਧਰ ਕਰਵਾ ਲਈ ਸੀ। ਘਾਹ ਫੂਸ ਪੱਟ ਕੇ ਹੁੰਝ ਧਰਿਆ ਸੀ। ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਵਾ ਕੇ ਘਰ ਬਾਹਵਾ ਬੈਠਣ ਉਠਣ ਜੋਕਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਨਲਕੇ ਦੀ ਨਵੀਂ ਬੋਕੀ ਪੁਆ ਕੇ ਪਾਣੀ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਮਾਸਟਰ ਕੇ ਘਰੋਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਆਰਜ਼ੀ ਤਾਰ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਨੀਲੂ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਬੱਲਬ ਫਿੱਟ ਕਰਵਾ ਲਏ। ਘਰ ਵਸਦਿਆਂ 'ਚ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਦੁਖ ਸੁਖ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਦੁਪਿਹਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਤਾਈ ਦੇ ਘਰੋਂ ਹੀ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਤਾਈ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਉਹ ਪਿੰਡ ਰਹੇਗਾ, ਰੋਟੀ ਤਾਈ ਦੇ ਘਰੋਂ ਹੀ ਖਾਵੇਗਾ। ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ-ਚੰਗਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ...? ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਲੰਡਨ ਵਾਂਗ ਖੁਦਗਰਜ਼ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਵਸਦੇ ਸਨ। ਲੰਡਨ ਤਾਂ ਘੁੰਗ ਵਸਦਾ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਜੜਿਆ-ਉਜੜਿਆ ਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ। ਜਿੱਥੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਕੋਈ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ੀਨ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਨਾਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਹੋਈ ਦੁਨੀਆਂ..! ਤੇਜ਼ ਰੌਸ਼ਨੀਆਂ ਅਤੇ ਖੋਖਲੇ ਦਿਮਾਗ..! ਹਰ ਪਾਸੇ ਆਪੋ ਧਾਪੀ...! ਚਤਰ ਚਲਾਕ ਅਤੇ ਬੇਹੱਦ ਮਸ਼ਰੂਫ਼ ਦੁਨੀਆਂ...! ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮਰੇ ਮਾਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਅੰਤਿਮ ਰਸਮਾਂ ਵੀ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪੂਰੀਆ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ...! ਯਾਰਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਦੋ ਮਿੰਟ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਬੱਸ...! ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਘਰੀ ਚਲੇ ਗਏ..! ਵਸਣਾ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਮੌਕੇ ਹਰ ਬੰਦਾ 'ਬੰਮੂ' ਬਣ ਕੇ ਨਾਲ ਆ ਖੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਦਿਨ ਦਾ ਛੁਪਾਅ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਤਾਈ ਦੇ ਪੋਤੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ।

- "ਕੀ ਨਾਂ ਐਂ ਸ਼ੇਰਾ ਤੇਰਾ...?"

- "ਪ੍ਰੀਤ ਐ ਜੀ!"

- "ਗੱਲ ਸੁਣ ਬਈ ਪ੍ਰੀਤ..! ਇਹ ਦੱਸ ਬਈ ਐਥੋਂ ਕਿਤੋਂ ਬੋਤਲ ਛੋਤਲ ਮਿਲੂ ਕਿ ਨਹੀਂ...?"

- "ਬੋਤਲ ਤਾਂ ਬੱਧਨੀਓਂ ਈ ਮਿਲੂ ਜੀ!"

- "ਲਿਆ ਸਕਦੈਂ..? ਹੈ ਕੋਈ ਸਕੂਟਰ ਸਕਾਟਰ ਕੋਲੇ..?"

- "ਹੈਗੈ ਜੀ..! ਪਰ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਪਊ..!"

- "ਜਾਹ ਆਬਦੇ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਲਿਆ ਬੁਲਾ ਕੇ...!"

ਮੁੰਡਾ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਚਲਾ ਗਿਆ।

- "ਲੈ ਬਈ ਛੋਟੇ ਭਾਈ, ਭਤੀਜ ਨੂੰ ਦੇਹ ਸਕੂਟਰ-ਇਹਨੇ ਬੱਧਨੀਓਂ ਮੇਰੀ ਦੁਆਈ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣੀ ਐਂ!"

ਸਕੂਟਰ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਦੁਆਈ ਇਕ ਨਹੀਂ, ਪੰਜ ਆ ਗਈਆਂ! ਪੂਰੀਆਂ ਪੰਜ ਬੋਤਲਾਂ ਮੰਗਵਾਈਆਂ ਸਨ ਹਰਦੇਵ ਨੇ। ਕਿੱਥੇ ਬਿੰਦੇ-ਬਿੰਦੇ ਭੱਜੇ ਫਿਰਾਂਗੇ? ਤਾਜ਼ੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਅਤੇ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਦਾਰੂ ਝੋਅ ਲਈ। ਉਹ ਵੱਡੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਪੀਂਦੇ ਰਹੇ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ-ਚੱਲਦੀਆਂ ਆਖਰ 'ਪ੍ਰੀਤੋ' 'ਤੇ ਆ ਕੇ 'ਖੜ੍ਹ' ਗਈਆਂ।

- "ਕੀ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ ਬਾਈ ਦੇਵ...?" ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਗੱਲ ਚਲਾਈ, "ਪ੍ਰੀਤੋ ਵਿਚਾਰੀ ਨਾਲ ਤਾਂ ਬਾਹਲਾ ਈ ਧੱਕਾ ਹੋਇਆ..!" ਆਖ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਸੀਨੇ ਬਰਛੀ ਮਾਰੀ।

- "ਕਿਉਂ...? ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਗੀ....?"

ਪੈਂਗ ਪੀਂਦਿਆਂ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।.....

ਕਾਂਡ 2

.....ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਕੂਲੋਂ ਹਟਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਪੜ੍ਹਨਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਅੱਗੇ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਕਾਲਜ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਹੀ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਕੁਝ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਜੱਗ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਿਆਰਾ ਕਰ ਕੇ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦਾ ਵੀ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਦੁਖੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮਾਂ ਬਾਪ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਤੋਂ ਹੀ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ ਲੱਟਰ ਭਰਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਆਖੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਵੈਲੀ' ਅਖਵਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪੂਰਾ ਬਾਗੋਬਾਗ!

ਪ੍ਰੀਤੋ ਬੜੀ ਸਚਿਆਰੀ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੀ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਉਸ ਨੇ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਬਾਪ ਅਤੇ ਮਾਂ ਸਿਹਤ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਪਾਠੀ ਬੋਲਦੇ ਨਾਲ ਉਠ ਖੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਂਡੇ ਟੀਡੇ ਧੋ-ਸਾਂਭ ਕੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪੈਣਾ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਸਾਲ ਕੁ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਨੀਟੂ ਅਤੀਅੰਤ ਨਲਾਇਕ ਸੀ। ਨਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹਰਗੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ "ਨੀਟੂ" ਆਖ ਕੇ ਹੀ ਬੁਲਾਉਂਦੇ। ਉਹ ਘਰੋਂ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਹਾਣਦਿਆਂ ਨਾਲ ਅਵਾਰਾਗਰਦੀ ਕਰਨ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ। ਸਕੂਲ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਫੀਸ ਚੰਡੋਲ 'ਤੇ ਹੀ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ। ਕਦੇ ਸਿਨਮੇ ਫਿਲਮ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਕਦੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਚ ਤਾਸ਼ ਕੁੱਟਣ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਦਾਰੂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਵੀ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੁਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਫ਼ਸ ਕੇ ਕੀ ਜਰਦਾ, ਕੀ ਬੀੜੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਗਰਟਾਂ! ਗੱਲ ਕੀ, ਉਹ ਪੂਰਾ ਬਲੱਜ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ! ਇਕੱਲਾ-ਇਕੱਲਾ ਪੁੱਤ ਸੀ। ਖੁਰਾਕ ਖਾਧ ਚੰਗੀ ਸੀ। ਸਭ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਵੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਘੁਰਨ ਤੋਂ ਬਿੜਕਦੇ।

ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤ ਲਾਡ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਵਿਗੜ ਗਿਆ। ਚੰਗੀ ਖੁਰਾਕ ਸਦਕਾ ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਦੁੜਕਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਧੋਣ ਬੋਹੜ ਦੇ ਮੁੱਛ ਵਾਂਗ ਮੋਟੀ। ਹੱਡ ਗੋਡੇ ਮੋਕਲੇ! ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ-ਪੜ੍ਹਦਾ ਉਹ ਇਕ ਵਾਰ ਠਾਣੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੀ ਦੇਖ ਆਇਆ ਸੀ। ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਬਾਪੂ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਠਾਣਿਓਂ ਛੁਡਾ ਤਾਂ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਅਥਾਹ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਪੁੱਤ ਦੀ ਖਾਤਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਛੱਡਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਪਦੇ ਨਿੱਜੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰ ਛੱਡੇ ਸਨ, ਉਹ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਹੁਣ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਨਵੀਆਂ ਘੜਿੱਤਾਂ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਨੀਟੂ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਝਗੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿਰ ਪਾੜਦਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਆਪਦਾ ਪੜਵਾ ਕੇ ਆਉਂਦਾ! ਮਾਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਡੱਕਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਮਾਸਟਰ ਅਤੇ ਮਾਸਟਰਨੀਆਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ 'ਲੰਡਰ' ਸਮਝ ਕੇ ਬਹੁਤੀ ਗ਼ੌਰ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਲਾਪ੍ਰਵਾਹ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਹੈੱਡ-ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਨੀਟੂ ਦੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਬੁਲਾ ਕੇ ਨੀਟੂ ਦੀਆਂ ਬੁਰੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਪੱਖੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਪੂ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਲਾਡਲੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਝਿੜਕਣ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਹੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।

- "ਹਰਖ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਧੀ-ਪੁੱਤ ਨਰਕ 'ਚ ਪੈ ਜਾਂਦੈ ਹਰਗੀਤ ਦੇ ਬਾਪੂ...!" ਬੇਬੇ ਨੇ ਸਤੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਦਲੀਲ ਦਾ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਿਆ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਵੀ ਲਹੂ ਦੀ ਘੁੱਟ ਵੱਟ ਕੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ 'ਕੱਲੇ-ਕੱਲੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਘੁਣ ਵਾਂਗ ਖਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਕੀ ਬਣੁੰਗਾ ਇਸ ਗੰਦੀ ਔਲਾਦ ਦਾ? ਉਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪੁੱਤ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦਿਲ ਵਿਚ ਲੈ ਘੁੰਮਦਾ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਮਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਸਾਂਝੀ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਗ਼ਮ ਦਾ ਗੋਲਾ ਬੱਝ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਜਿਹਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ।

ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੇ ਸਬਰ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਟੁੱਟਿਆ, ਜਦੋਂ ਨੀਟੂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਹੀ, ਨਵੀਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲੱਗੀ ਮਾਸਟਰਨੀ ਹੀ ਫੜ ਲਈ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧੂੰਆਂ ਰੋਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਨੀਟੂ ਦੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵੱਲੋਂ ਸੱਦਾ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਪੁੱਤ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਦਾ ਮਾਰਿਆ, ਡਿੱਗਦਾ ਢਹਿੰਦਾ ਸੱਥ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ।

- "ਬੰਤ ਸਿਆਂ, ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਤੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਘਤਿੱਤ ਕੀਤੀ ਐ-ਇਹ ਬਖਸ਼ਣਯੋਗ ਨਹੀਂ!" ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਬੋਲਿਆ।

- "ਪੰਚੈਤ! ਮੈਂ ਮੰਨਦੈਂ! ਆਪਾਂ ਸਾਰੇ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾ ਆਲੇ ਐਂ-ਜਿਹੜੀ ਕਰਤੂਤ ਮੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕੀਤੀ ਐ-ਉਹਦੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਉਣ ਜੋਕਰਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ-ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਬਿਤੋਂ ਬਾਹਰ ਐ-ਪੰਚੈਤ ਜਿਹੜੀ ਸਜਾ ਮੈਨੂੰ ਦਿਉ-ਮੈਂ ਭੁਗਤਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਐਂ...!" ਉਸ ਨੇ ਸੌ ਹੱਥ ਰੱਸੇ ਦੇ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਗੰਢ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ।

- "ਜੇ ਗੱਲ ਤੇਰੇ ਵਿਤੋਂ ਬਾਹਰ ਐ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਈਏ ਉਹਨੂੰ ਮੱਤ?" ਕੁੜੀ ਦਾ ਭਰਾ ਬੋਲਿਆ। ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਦਾ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਲਈ ਉਸਲਵੱਟੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਕੀ ਭੈਣ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਸੁਆਲ ਸੀ। ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ।

- "ਜੇ ਵਾਰੀ ਦਾ ਵੱਟਾ ਲਾਹੁੰਦੈਂ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਚੱਕੇ ਅੱਜ ਰਾਤ ਨੂੰ!" ਕੁੜੀ ਦੇ ਤਾਏ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨੇ ਅਜੀਬ ਹੀ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ। ਬੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਚੀਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸ਼ਰੇਆਮ ਨਿਲਾਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

- "ਚੁੱਪ ਕਰ ਉਏ ਮੁੰਡਿਆ...! ਮੂੰਹ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ...!" ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਜਿਆ।

- "ਪੰਚੈਤ ਦਾ ਤਾਂ ਕੁਛ ਖਿਆਲ ਕਰ!" ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- "ਤਾਇਆ...! ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਐ-ਸਾਡੇ ਵਾਰੀ ਕਾਹਤੋਂ ਦੁਖ ਲੱਗਦੈ...?" ਮੁੰਡਾ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਤੇ ਪੰਚੈਤ ਕਾਹਦੇ ਵਾਸਤੇ 'ਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਐ ਫੇਰ? ਪੰਚੈਤ 'ਕੱਠੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਕੋਈ ਭੰਨ ਘੜ ਕਰ ਲੈਂਦੇ? ਹੁਣ ਸੂਰਮੇ ਬਣੇ ਖੜੇ ਓਂ...?" ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਲਦੀ 'ਤੇ ਤੇਲ ਛਿੜਕਿਆ। ਉਹ ਪੰਚਾਇਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਤੰਗ ਸੀ। ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕੀਨ!

ਮੁੰਡੇ ਸਮਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਚੁੱਪ ਵੱਟ ਗਏ। ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਕਪਾਲ 'ਚ ਹੀ ਤਾਂ ਆ ਪਈ ਸੀ!

- "ਬੰਤ ਸਿਆਂ! ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਅੱਗੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ ਲੈ-ਇਹ ਮੁਡੀਹਰ ਤੇਰਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੀ-ਮੈਂ ਦੇਖਗਾਂ ਬੈਠਾ! ਮੇਰੇ ਹੁੰਦੇ ਚਿੰਤਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਕਰੀਂ!" ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਬੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ।

- "ਲੈ ਪਿੰਡਾ...! ਪੰਚੈਤ ਰੱਬ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਐ-ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਲਤੀ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਦੈਂ-ਤੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਪਿਉ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਪੱਗ ਧਰਦੈਂ!" ਉਸ ਨੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪੱਲੂ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਸੱਚੀਂ ਹੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਪਿਉ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪੱਗ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਧਰਮੀ ਪੁਰਖ ਨੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਹੀ ਬੋਚ ਲਈ।

- "ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਦਿੰਨੇ ਐਂ ਬੰਤ ਸਿਆਂ! ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ! ਬਹੁਤ ਹੋਗੀ! ਬੱਸ! ਬੱਸ ਮੇਰਾ ਵੀਰ! ਐਥੇ ਈ ਬੱਸ ਕਰ...!" ਉਸ ਨੇ ਬੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੱਗ ਬਾਇੰਜਤ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦਿੱਤੀ।

ਪੰਚਾਇਤ ਖਿੰਡ ਗਈ।

ਬੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਨੀਟੂ ਦੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਉਸ ਦੇ ਸਬਰ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਉਹ ਮੁੰਡੇ 'ਤੇ ਵਰ੍ਹ ਪਈ!

- "ਵੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਐਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜੰਮਿਆਂ ਸੀ ਨਿੱਜ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆਂ...? ਬਈ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਖੇਹ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇਂ? ਐਦੂੰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜੰਮਦਾ ਈ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਕਬੀਆ! ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਬਦੇ ਪਿਉ ਦੀ ਦਾਹੜੀ ਨੂੰ ਲਾਜ ਲਾਅਤੀ ਤੂੰ...! ਜੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਐਂ ਤਾਂ ਕੁਛ ਖਾ ਕੇ ਮਰਜਾ ਹਰਾਮੀਆਂ...! ਪਿਉ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਖਾਤਰ ਤਾਂ ਪੁੱਤ ਆਪਣੀ ਸਿਰ ਧੜ੍ਹ ਦੀ ਬਾਜੀ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਐ-ਤੇ ਤੂੰ ਕੁਨਸਲਾ, ਆਪ ਈ ਆਬਦੇ ਪਿਉ ਦੀ ਦਾਹੜੀ ਸੁਆਹ ਪਾਤੀ...?"

- ".....!" ਨੀਟੂ ਮੀਲ-ਪੱਥਰ ਬਣਿਆਂ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ।

- "ਵੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਐਹਨਾਂ ਭਦਰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੰਮਿਆਂ ਸੀ ਦੁਸ਼ਟਾ...? ਤੈਨੂੰ ਜੰਮਦੇ ਨੂੰ ਈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਾਰਤਾ ਮੈਂ?" ਕਰੋਧ 'ਚ ਆਈ ਬੇਬੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ 'ਚ ਮੁੱਕੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬੇਬੇ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਕੀ-ਕੀ ਬੋਲ ਗਈ ਸੀ?

ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਮੁੱਕੀਆਂ ਮਾਰਦੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਰੋਂਦੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਹਟਾਇਆ।

ਪਰ ਨੀਟੂ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਬੇਬੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਰਲਾਪ ਜਿਹਾ ਕਰਨੋਂ ਹਟੀ ਤਾਂ 'ਬਦ' ਪੁੱਤ ਨੀਟੂ ਨੇ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਿਆ।

- "ਤੂੰ ਕਰਦੀ ਐਂ ਚੁੱਪ ਕਿ ਕਰਾਵਾਂ...? ਬੋਲਣੋਂ ਈ ਨੂੰ ਹਟਦੀ...!" ਉਹ ਬਦਮਗਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਭਰੀ ਪੀਤੀ ਬੇਬੇ ਹੋਰ ਭੜਕ ਪਈ।

- "ਆ...! ਆ ਉਰੇ ਤੈਨੂੰ ਕੱਚੇ ਨੂੰ ਖਾਂਵਾਂ ਹਰਾਮਦਿਆ...! ਆ ਤੇਰੇ ਮੈਂ ਮਾਰਾਂ ਢਿੱਡ 'ਚ ਟੱਕਰ...! ਮਰਾਂ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ, ਭੁੱਜ ਜਾਣਿਆਂ...! ਤੈਨੂੰ ਚੱਕ ਲੇ ਰੱਬ ਤੈਨੂੰ ਐਹੇ ਜੇ ਕੜਮੇਂ ਨੂੰ...!" ਉਸ ਨੇ ਦੁਹੱਥੜ ਮਾਰੀ। ਨੀਟੂ ਉਠਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬੇਬੇ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਥੱਪੜ ਜੜ ਦਿੱਤੇ।

- "ਵੇ ਤੂੰ ਮੱਚਜੋਂ ਵੇ...! ਜੰਮਣ ਆਲੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਆਲਿਆ ਕੁਲ੍ਹੈਣਿਆਂ...! ਲੱਗ ਜੇ ਵੇ ਤੈਨੂੰ ਅੱਗ ਐਹੋ ਜੇ ਦੁਸ਼ਟ ਨੂੰ, ਪ੍ਰੇਤਾ...!" ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਚੰਘਿਆੜਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਨੀਟੂ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਬੇਬੇ ਦੇ ਮੁੱਢ ਬੈਠੀ ਰੋਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਾਡਲੇ ਵੀਰ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਉਮੀਦ ਕਦਾਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸੀ।

- "ਪ੍ਰੀਤੋ...!" ਆਬਣੇ ਜਿਹੇ ਹੋਏ ਬੇਬੇ ਬੋਲੀ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਦਾ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ।

- "ਹਾਂ ਬੇਬੇ...?" ਉਸ ਨੇ ਸੁੱਜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੇਬੇ ਵੱਲ ਉਠਾਈਆਂ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੀ ਰੋਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਬੇਬੇ ਨਾਲ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ, ਉਹ ਬੇਬੇ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਚੁਰਾ ਰਹੀ ਸੀ।

- "ਜਿਹੜਾ ਕੁਛ ਹੋ ਗਿਆ ਪੁੱਤ-ਇਹ ਆਪਣੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਗੇੜ ਐ! ਆਬਦੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਪੁੱਤ! ਉਹ ਤਾਂ ਖੜ੍ਹਾ ਖੜੋਤਾ ਈ ਸਾਹ ਛੱਡਜੂ, ਸ਼ੇਰਾ! ਇਹ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਘਰ ਸੰਭਾਲੂਗਾ-ਤੈਨੂੰ ਦਿਸੀ ਜਾਂਦੈ? ਜੇ ਤੇਰੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਕੁਛ ਹੋ ਗਿਆ-ਆਪਣਾ ਜਿਉਣਾ ਦੁੱਭਰ ਹੋ ਜਾਣੈ, ਪੁੱਤ...!" ਬੇਬੇ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਟੂ ਨੂੰ ਜੰਮਣ ਵੇਲੇ ਇਤਨੀਆਂ ਜੰਮਣ-ਪੀੜਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੋਣਾ। ਜਿਤਨਾ ਅੱਜ ਹੋਇਆ ਸੀ!

ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਦੁਖੀ ਬੇਬੇ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬੰਤ ਸਿੰਘ ਠਿੱਬੇ ਜਿਹੇ ਘੜ੍ਹੀਸਦਾ ਘਰੇ ਵੜਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਪਰਬਤ ਬਣ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਸੱਤਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ "ਟੁੱਟੁੰ-ਟੁੱਟੁੰ" ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਉਣ ਸਾਰ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ।

- "ਪਾਣੀ ਦੇਵਾਂ ਬਾਪੂ...?" ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਨਹੀਂ ਪੁੱਤ ਪ੍ਰੀਤਿਆ...! ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਰੂਹ ਨੂੰ ਕਰਦੀ।" ਬਾਪੂ ਨੇ ਅਤਿ ਸੰਖੇਪ ਉਤਰ

ਦਿੱਤਾ। ਮਨ ਵਿਚ ਉਬਲਦਾ ਜੁਆਲਾ-ਮੁਖੀ ਉਹ ਧੀ ਕੋਲੋਂ ਛੁਪਾਅ ਗਿਆ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਵੀ ਬਾਪੂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਸਮਝ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਸੁਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਨੀਟੂ ਵਾਲੀ ਕਰਤੂਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਜੱਖਣਾਂ ਪੱਟੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਚੁੱਪ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਸੀ।

ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜੀਬ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਸੀ!

ਬੇਬੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਪੱਥਰ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚੱਕਣ ਧਰਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪੁੱਛਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਓਪਰੀ ਸਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਅਣਜਾਣ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ!

- "ਪ੍ਰੀਤੋ...!" ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਈ ਬੇਬੇ ਨੇ ਮੁਰਦਈ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੱਢੀ।

- "ਹਾਂ ਬੇਬੇ...?" ਪ੍ਰੀਤੋ ਜਿਵੇਂ ਬੇਬੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੀ ਹੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਝੱਟ ਦੇਣੇ ਬੋਲੀ ਸੀ।

- "ਰੋਟੀ ਲਾਹ ਲੈ ਪੁੱਤ! ਤੇਰਾ ਬਾਪੂ ਭੁੱਖਾ ਹੋਊ!" ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- "ਲਾਹ ਲੈਨੀ ਆਂ ਬੇਬੇ।"

- "ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਖਾਣਾ, ਸ਼ੇਰ ਬੱਗਿਆ-ਮੇਰੀ ਖਾਤਰ ਰੋਟੀ ਨਾ ਲਾਹੀਂ!" ਬਾਪੂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਅਥਾਹ ਲਿੰਸਾਪਣ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਖੂਹ 'ਚੋਂ ਬੋਲਦੈ।

- "....." ਪ੍ਰੀਤੋ ਚੁੱਪ ਰਹੀ।

- "ਤੁਸੀਂ ਆਬਦੇ ਵਾਸਤੇ ਲਾਹ-ਲੋ ਪੁੱਤ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਜ ਭੁੱਖ ਜੀ ਨੂੰ...!" ਬਾਪੂ ਦਾ ਦਿਲ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਣ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਰੋਂਦਾ ਕਿਸ ਦੇ ਗੱਲ ਲੱਗ ਕੇ? ਆਪਦੇ ਪਿੰਡ ਤਾਂ ਜੰਗਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਦਿਲ ਸਾਂਝਾ ਸੁੰਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੀ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲ ਵੀ ਦੱਸ ਕੇ ਮਨ ਹੌਲਾ ਕਰ ਲਈਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਕੀਹਦੇ ਕੋਲ ਗੱਲ ਕਰੇ? ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਬੇਬੇ ਤਾਂ ਆਪ ਘੋਰ ਦੁਖੀ ਹੈ! ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੱਸ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹਦਾ ਜਿਉਣਾ ਕਿਉਂ ਹਰਾਮ ਕਰਾਂ? ਕੱਟ ਲੈ ਮਨਾਂ ਚਿੱਤ ਲਾ ਕੇ - ਲਿਖੀਆਂ ਲੇਖ ਦੀਆਂ! ਬਾਪੂ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਡੂੰਘੀ ਉਧੇੜ-ਬੁਣ ਵਿਚ ਉਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਘਰ ਵਿਚ ਨਾ ਹੀ ਕੁਝ ਪੱਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਝ ਖਾਧਾ।

ਸਵੇਰੇ ਪਾਠੀ ਬੋਲਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਉਠ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ। ਨੀਂਦ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਦੀ ਮੰਝਧਾਰ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਕਿਨਾਰਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨੀਟੂ ਇਤਨਾ ਬੇਲਗਾਮਾ, ਖਰੂਦੀ ਘੋੜਾ ਨਿਕਲ ਆਵੇਗਾ? ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਬਾਪੂ-ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਤਾਂ 'ਕੱਲੇ-ਕੱਲੇ ਪੁੱਤ ਤੋਂ ਆਸਾਂ ਹੀ ਬੜੀਆਂ ਸਨ। ਬੁੜ੍ਹਾਪਾ ਸੌਖ ਨਾਲ ਬੀਤਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਦੈਂਤ ਨੀਟੂ ਨੇ ਤਾਂ ਕੱਛ 'ਚੋਂ ਮੂੰਗਲਾ ਕੱਢ ਮਾਰਿਆ ਸੀ! ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕੁੱਟ ਧਰਿਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਚਾਹ ਬਣਾਈ।

ਨੀਟੂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਕੂਟੀਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ?

ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਬੱਤੀ ਬਾਲ ਕੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਲਿਆ ਨਾ! ਉਸ ਨੇ "ਬਾਪੂ-ਬਾਪੂ" ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਦੋ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਵੀ ਮਾਰੀਆਂ। ਪਰ ਬਾਪੂ ਸਿਲ-ਪੱਥਰ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਰਿਹਾ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਹਲੁਣਿਆਂ ਤਾਂ ਡਰ ਗਈ! ਬਾਪੂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਅੱਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਪੱਥਰ ਬਣੀਆਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਭੁੱਬ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਭੁੱਬ ਸੁਣ ਕੇ ਬੇਬੇ ਭੱਜ ਕੇ ਆਈ ਤਾਂ ਬੰਤ ਸਿਉਂ ਠੰਢਾ ਸੀਤ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ...! ਬੇਬੇ ਨੇ ਦੁਹੱਥਤ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਗੁਆਂਢੀ ਭੱਜ ਕੇ ਆਏ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਪੈ ਗਈ ਸੀ।

- "ਇਹ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਮਲਕੀਤ ਕੁਰੇ...!" ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ।

- "ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਖਮੰਦਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਓ...!" ਬੇਬੇ ਨੇ ਦੁਹਾਈ ਦਿੱਤੀ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਡਾਕਟਰ ਬੁਲਾਉਣ ਭੱਜ ਗਈ।

- "ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰਟ ਅਟੈਕ ਹੋਇਐ...!" ਪਿੰਡ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਸੁਖਮੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਰੇ ਹੋਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਊ ਜਿਹੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਝਲਕੀ ਸੀ।

ਘਰ ਵਿਚ ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ ਪੈ ਗਿਆ।

ਬੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਅਸ਼ ਨੂੰ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਲਾਹ ਲਿਆ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੁਨੇਹੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਖਦਾਈ ਖ਼ਬਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਬੇਬੇ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਹਾਲੋਂ ਬੇਹਾਲ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਗੁਆਂਢਣ ਤਾਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਧਰਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਬੰਤ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਤੁਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਵੱਢ-ਵੱਢ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਬੰਦੇ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਘਰ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮਰਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਤਾਂ ਤੀਵੀਂ ਖੜਸੁੱਕ ਟਾਹਲੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਘਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਬੇਬੇ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੀ ਤਾਂ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਲੰਡਰ ਨੀਟੂ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਆਸਰਾ ਹੋਣਾ ਸੀ? ਜਿਹੜਾ ਮਾਂ ਦੀ ਵੀ ਦੁਰਗਤੀ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ! ਕੀ ਬੁਝਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਅਜਿਹੀ ਔਲਾਦ ਖੁਣੋਂ? ਸੋਚ ਸੋਚ ਕੇ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਕ ਬੇਰਹਿਮ ਹਾਉਕਾ ਉਠਦਾ ਤੇ ਉਹ ਕਸੀਸ ਵੱਟ ਕੇ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪੀ ਜਾਂਦੀ।

ਨੇੜ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਪਹੁੰਚਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ।

ਸਸਕਾਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

- "ਨੀ ਮਲਕੀਤ ਕੁਰੇ-ਨੀਟੂ ਕਿੱਥੇ ਐ...?" ਤਾਈ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸਨ ਕੁਰੇ-ਕੱਲੂ ਦਾ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਮੁੜਿਆ।" ਬੇਬੇ ਨੇ ਅੰਦਰਲੀ ਚੀਸ ਦੱਬ ਕੇ ਕਿਹਾ।

- "ਭਾਈ ਪਿਉ ਦੀ ਚਿਖਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੁੱਤ ਈ ਦਾਗ ਦਿੰਦੈ-ਜਾਓ ਵੇ ਮੁੰਡਿਓ! ਲਿਆਓ ਨੀਟੂ ਨੂੰ ਭਾਲ ਕੇ!" ਤਾਈ ਨੇ ਕੁਝ ਮੁੰਡੇ ਲੱਭਣ ਲਈ ਤੌਰ ਦਿੱਤੇ।

ਸਸਕਾਰ ਤੱਕ ਮੁੰਡੇ ਨੀਟੂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲਿਆਏ।

ਉਸ ਦੇ ਪੱਥਰ ਦਿਲ 'ਤੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਬਾਪੂ ਦੀ ਚਿਖਾ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਪੂ ਲਾਡਲੇ ਨੀਟੂ ਨੂੰ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਖਿਡਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਨੀਟੂ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਮੂੜ ਦੇਣਾ। ਪਰ ਬਾਪੂ ਨੇ ਗੱਲ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਟਾਲ ਦੇਣੀ, "ਉਏ ਛਾਲਿਆ ਕੁੱਤਿਆ...! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਈ ਧਾਰੀ ਮਾਰਤੀ ਉਏ! ਉਏ ਜਾਹ ਉਏ ਹਰਗੀਤ ਸਿਆਂ! ਕਰੇਂਗਾ ਕਮਾਲਾਂ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਮੂੜ ਝੱਲੀ ਜਾਨੈਂ! ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਬੁਝੇ ਹੋਏ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰੇਂਗਾ? ਹੈਂ...?" ਉਹ ਲਾਡ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਦਾ। ਬਾਪੂ ਨੇ ਕਦੇ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਕਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਪੁੱਤ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦਾ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਪੁੱਤ ਹਰਗੀਤ ਹੀ ਮੁੱਖੋਂ, ਬੇਮੁੱਖ ਹੋਇਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹੰਝੂ ਨਹੀਂ ਕੇਰਿਆ ਸੀ। ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ ਸੀ। ਬੱਸ, ਮੱਟਰ ਜਿਹਾ ਬਣਿਆਂ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਣ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਕਿਹੜਾ ਨਿਆਣੀ ਸੀ? ਉਠ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਤਣਾਂ ਹੀ ਸਨ। ਭੁੱਲੀ ਉਹ ਵੀ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਲੋਕ ਲਾਜ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਅਤੇ ਢਿੱਡ ਦਾ ਨਾਸੂਰ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਓਟ ਨਾਲ ਦੱਬੀ ਫ਼ਿਰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਅੰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ!

ਭੋਗ ਪੈਣ ਤੱਕ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਮਾਮਾ ਕਿਸਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਦੁੱਖ ਵੰਡਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਜੁਆਨ ਅਤੇ ਲਾਇਕ ਸਨ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਂਭਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

- "ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਨ੍ਹ ਸੁੱਬ ਕਰੀਏ, ਮਲਕੀਤ ਕੁਰੇ...!" ਭੋਗ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਮੇ ਨੇ ਭੈਣ ਨਾਲ ਗੱਲ ਤੋਰੀ। ਭੈਣ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ, ਦਿਲ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਅਥਾਹ ਦੁਖੀ ਸੀ।

- "ਜਿਹੜਾ ਕੁਛ ਕਰਨੈਂ-ਉਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤੂੰ ਈ ਕਰਨੈਂ ਭਰਾਵਾ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੁਝਦਾ! ਉਹ ਜਾਣੇ, ਜੇ ਆਪ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ-ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਤੌਰ ਜਾਂਦਾ-!" ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਹਮਦਰਦ ਭਰਾ ਅੱਗੇ ਫਿੱਸ ਪਈ।

- "ਤੂੰ ਫ਼ਿਕਰ ਕਾਹਦਾ ਕਰਦੀ ਐਂ? ਮੈਂ ਦੇਖਗਾਂ ਬੈਠਾ! ਨਾਲੇ ਆਪਣਾ ਸ਼ੇਰ ਨੀਟੂ ਹੁਣ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਜੁਆਨ

ਐਂ...!" ਮਾਮੇ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ".....!" ਬੇਬੇ ਘੁੱਟ ਵੱਟ ਗਈ। ਕੀ ਦੱਸਦੀ? ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਿਆਪਾ ਹੀ ਨੀਟੂ ਦਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਕੀ ਦੱਸਦੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਸਕੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਬਖਸ਼ਿਆ...? ਉਸ ਦੇ ਵੀ ਬੱਪੜ ਕੱਢ ਮਾਰੇ...? ਪਰ ਉਹ ਮਨ 'ਤੇ ਭਾਰ ਪਾਈ ਚੁੱਪ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ, ਮਾਂ ਦੇ ਦਰਦ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹਕੀਕਤ ਹੀ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਮਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਬੱਜਰ ਚੁੱਪ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਦੇ ਕੇ ਮਾਮਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਨੀਟੂ ਕਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦਾ। ਕਦੇ ਨਾ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦਾ? ਕਿੱਥੇ ਰਾਤਾਂ ਕੱਟਦਾ? ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨੀਟੂ ਨੇ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਸਮਝੀ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਮੰਦਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੀ ਸੀ।

ਮਾਂ ਚੁੱਪ ਗੜੁੱਪ ਹੀ ਸੀ! ਪਰਬਤ ਵਾਂਗ ਖਾਮੋਸ਼!! ਉਸ ਦੇ ਭਾਅ ਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹਫ਼ਤੇ ਕੁ ਬਾਅਦ ਮਾਮਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਆ ਗਿਆ।

ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ।

- "ਮੀਤੋ, ਭੈਣੇ ਖਾਨਦਾਨ ਐਂ...? ਬੱਸ ਪੁੱਛ ਨਾ...! ਮੁੰਡਾ ਗੋਰਾ ਨਿਸ਼ੋਹ! ਦੁਨੀਆਂ ਖੜ੍ਹ ਖੜ੍ਹ ਦੇਖੁਗੀ! ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਤਾਂ ਰਾਜ ਕਰੂਗੀ, ਰਾਜ...!" ਮਾਮੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਤਾਣ ਲਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ।

- "ਆਪਣੀਆਂ ਤਾਂ ਭਰਾਵਾ ਰੱਬ 'ਤੇ ਈ ਡੋਰੀਐਂ!" ਬੇਬੇ ਨੇ ਇਕ ਵਿਚ ਹੀ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ।

ਮਾਮਾ ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੀ ਬਣੁੰਗਾ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਗਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚਾਰੀ ਬੇਬੇ ਦਾ? ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਐ, ਪੁੱਤੀਂ ਗੰਢ ਪਵੇ ਸੰਸਾਰ...! ਪਰ ਕੀ ਬੁਝਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਨੀਟੂ ਵਰਗੇ ਪੁੱਤ ਵੱਲੋਂ? ਕੀ ਕਰੇਗੀ ਬੇਬੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਕੱਲੀ? ਕੌਣ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰੂਗਾ ਵਿਚਾਰੀ ਦੁਖਿਆਰੀ ਬੇਬੇ ਦੀ? ਕੀਹਦੇ ਨਾਲ ਦੁਖ ਸੁਖ ਕਰੂਗੀ ਬੇਬੇ? ਇਕੱਲਾ ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਉਂਜ ਹੀ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਂਦੈ! 'ਕੱਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੁੱਖ ਘੁਣ ਵਾਂਗ ਖਾ ਜਾਂਦੈ! ਨਾਲੇ ਬੇਬੇ ਤਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਭੰਨੀ ਪਈ ਐ! ਨੀਟੂ ਤਾਂ ਦੁੱਖ ਵੰਡਾਉਣੇਂ ਰਿਹਾ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਰਮਾਂ ਲਾਹ ਕੇ ਮਾਮੇ ਨੂੰ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਬੁਲਾ ਲਿਆ।

- "ਕੀ ਗੱਲ ਐ ਪ੍ਰੀਤੋ...?" ਮਾਮਾ ਦੰਗ ਸੀ।

- "ਮਾਮਾ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਸੋਚੀ ਜਾਨੇ ਐਂ-ਪਰ ਬੇਬੇ ਕੋਲ ਕੌਣ ਰਹੂ, ਕਦੇ ਸੋਚਿਐ?"

- "ਹੈ ਕਮਲੀ...! ਮੀਤੋ ਕੋਲੇ ਨੀਟੂ ਹੈ ਤਾਂ ਹੈਗਾ!" ਆਪਦੇ ਜਾਣੇ ਮਾਮੇ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਮੁਸਕਿਲ ਹੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

- "ਮਾਮਾ ਜੀ, ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਥੋਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਨੂੰ...! ਬੇਬੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛੋ ਬਈ ਅਸਲੀਅਤ ਕੀ ਐ!"

- "ਕੀ ਐ ਅਸਲੀਅਤ? ਕੁੜ੍ਹੇ ਤੂੰ ਤਾਤੇ ਬਾਤੇ ਜੇ ਕਾਹਨੂੰ ਕਰੀ ਜਾਨੀ ਐਂ? ਗੱਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਕਰਗਾਂ...!"

ਮਾਮਾ ਵੱਟ ਖਾ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਆਖ ਸੁਣਾਈ।

ਮਾਮਾ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ।

- "ਪਰ ਮਲਕੀਤੋ ਨੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਕਦੇ ਭੋਗ ਨੂੰ ਪਾਇਆ?"

- "ਬੇਬੇ ਜਿੰਨਾਂ ਲਕੋਅ ਰੱਖਦੀ ਐ-ਓਨੀ ਈ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਐ, ਮਾਮਾ ਜੀ।" ਪ੍ਰੀਤੋ ਡੁਸਕ ਪਈ।

- "ਤੂੰ ਰੋਈ ਕਾਹਨੂੰ ਜਾਨੀ ਐਂ? ਫ਼ੋਰ ਦੇ ਚਾਰ ਮਾਰਾਂਗੇ ਜਾਭਾਂ 'ਤੇ...!" ਮਾਮੇ ਦਾ ਮਨ ਖੱਟਾ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਫੋਰ ਕਿਹੜਾ ਮਾਮਾ ਜੀ ਉਹ ਸੁਧਰਜੂ...?"

ਮਾਮਾ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ।

ਗੱਲ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਠੀਕ ਸੀ। ਰਿਆਹ ਹਾਥੀ ਅਤੇ ਭੂਸਰੇ ਸਾਹਣ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੁੱਟ ਨਹੀਂ! ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ

ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦੈ! ਅੱਕੇ ਬਾਂਦਰ ਦੇ ਡੰਡਾ ਮਾਰੋ, ਉਹ ਡੰਡੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਲੀਰਾਂ ਕਰ ਸੁੱਟਦੈ!

- "ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਮਲਕੀਤੋ ਨਾਲ ਕਰਦੈਂ ਗੱਲ...!"

ਮਾਮਾ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਭੈਣ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਖ਼ਫ਼ਾਈ ਕੀਤੀ। ਤੱਤਾ ਠੰਢਾ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਫਿਰ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਇਕ ਗੱਲ ਮਲਕੀਤੋ ਹੋਰ ਐ...!" ਮਾਮੇ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ।

- ".....।" ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਸੁਆਲੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਉਪਰ ਚੁੱਕੀਆਂ।

- "ਤਕੜੇ ਕੁੰਡੇ ਬਿਨਾ ਆਕੀ ਹਾਥੀ ਨੇ ਟਿਕ ਕੇ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਨਾ...!" ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- ".....।" ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਸਮਝੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਚੁੱਪ ਸੀ।

- "ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ...?"

ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਨੇ 'ਨਾਂਹ' ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ।

- "ਆਪਾਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਕੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਇਹਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰ ਦੇਈਏ-ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਸਿਰ ਪਈ ਤੋਂ ਆਪੇ ਥਾਂ ਸਿਰ ਖੜ੍ਹਜੂ! ਠੀਕ ਐ ਕਿ ਨਹੀਂ ਠੀਕ?"

- "ਕਿਸ਼ਨ ਸਿਆਂ...! ਬਾਈ, ਕਿਤੇ ਉਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਬਈ ਆਪਾਂ ਬਿਗਾਨੀ ਧੀ ਦੀਆਂ ਵੀ ਦੁਰਸੀਸਾਂ ਲੈ ਲਈਏ? ਮੈਥੋਂ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਈ ਨੂੰ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਚੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ? ਕਿਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਤਾ ਹੋਵੇ ਬਈ ਬੱਕਰੇ ਦੀ ਜਾਨ ਗਈ ਤੇ ਖਾਣ ਆਲੇ ਨੂੰ ਸੁਆਦ ਨਾ ਆਇਆ-ਆਪਾਂ ਕਿਤੇ ਬਿਗਾਨੀ ਧੀ ਨਾ ਪਰੰਨੂ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਈਏ?"

- "ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਾੜਾ ਪਾਸਾ ਨਾ ਸੋਚੀਏ! ਕਦੇ ਚੰਗੀ ਸੋਚ ਵੀ ਕਰੀਏ! ਆਪਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਮਾਂਹ ਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੇ? ਰੱਬ ਆਪੇ ਭਲੀ ਕਰੂ-ਨੀਟੇ ਆਸਤੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕੋਈ ਮੈਂ ਹੱਥ ਹੇਠ ਕਰਦੈਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਾਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਆਲਾ ਸਾਹਾ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹੀਏ!"

ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮਾਮਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਬੱਸ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ...।

ਕਾਂਡ 3

ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਹੁਰੀਂ ਤੁਰਨ ਲੱਗੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਬੇਬੇ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਬੜਾ ਰੋਈ ਸੀ। ਨੀਟੂ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਜਿਹਾ ਜਤਾ ਕੇ, ਜੱਗ ਰਵੀਰਾ ਜਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਮਰੇ ਹੋਏ ਦਰਵੇਸ਼ ਬਾਪੂ ਦੀ ਬੜੀ ਯਾਦ ਆਈ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਇਕ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਤਜਰਬਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਸੀ। ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਬੜੀ ਦੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦੰਦ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੀਭ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਸ ਜਗਾਹ 'ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਭ ਨੂੰ ਵਿਛੜ ਗਏ ਦੰਦ ਦਾ ਹੇਰਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ! ਇਹ ਹੀ ਗੱਲ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਉਹ ਇਕ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਪੂ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿੱਛੂ ਵਾਂਗ ਡੰਗਦਾ ਸੀ!

ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਡੋਲੀ ਤੁਰ ਗਈ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਘਰਵਾਲਾ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਸੁਨੱਖਾ ਮੁੰਡਾ ਸੀ।

ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਵੀ ਚੰਗੀ ਸੀ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਸੁਹਾਗ ਰਾਤ ਵਾਲੇ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਪਤੀ ਦੇਵ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬਹੁੜਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਰਾਤ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੇ ਜੋੜੇ ਵਿਚ ਸਜੀ ਬੈਠੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਮੂਾਂ ਵਾਂਗ ਜਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੇਰ ਰਾਤ ਗਈ ਤੋਂ ਉਹ ਬੈਠੀ ਹੀ ਉੱਘਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਅਚਾਨਕ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਜੋਰ ਦੀ ਖੁੱਲਿਆ ਤਾਂ ਅਧਸੁੱਤੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਤਰਾਹ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਕਾਲਜਾ 'ਧੱਕ' ਕਰਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਸਾਹਮਣੇ ਪਤੀ ਦੇਵ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ! ਦਾਰੂ ਵਿਚ ਧੁੱਤ...! ਉਸ ਤੋਂ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ ਖੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੱਝ ਨਵੇਂ ਦੁੱਧ ਕਰਕੇ ਹਟੇ ਸਾਹਣ ਵਾਂਗ ਲੰਬੇ ਲੰਬੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ, ਫੁੰਕਾਰੇ ਜਿਹੇ ਮਾਰਦਾ ਸੀ।

- "ਐਡੀ ਛੇਤੀ ਸੌਂ ਵੀ ਗਈ...?" ਉਸ ਨੇ ਬਰਾਛਾਂ 'ਚੋਂ ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਝੱਗ ਸੁੱਟੀ। ਉਹ ਅਲਕ ਵਹਿੜਕੇ ਵਾਂਗ ਝੂਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- ".....!" ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਪਤੀ ਦੇਵ ਦੇ ਅਦਬ ਵਿਚ ਹੱਥ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ।

ਉਹ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਉਚੀ-ਉਚੀ ਹੱਸ ਪਿਆ।

- "ਮੇਰੇ ਮੂਹਰੇ ਹੱਥ ਜੇ ਜੋੜੀ ਜਾਨੀ ਐ-ਮੈਂ ਹਨੂੰਮਾਨ ਦੇਵਤੈਂ...?" ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪੇਚਾਂ ਵਾਲੀ ਪਟਿਆਲਾ ਪੱਗ ਢਿਲਕ ਕੇ ਇਉਂ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਪਿੜ ਪੱਟਿਆ ਹੁੰਦੈ!

- ".....!" ਪ੍ਰੀਤੋ ਚੁੱਪ ਰਹੀ। ਕੀ ਬੋਲਦੀ? ਸੋਹਣੇ ਸੁਨੱਖੇ ਪਤੀ ਦੇਵ ਦੀ ਬੱਦਲਵਾਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਸੱਟ ਹੀ ਦੇਖ ਲਈ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਰਾਬੀ ਖ਼ਸਮ ਸਾਹਮਣੇ ਡਰੇ ਖ਼ਰਗੋਸ਼ ਵਾਂਗ ਕੁੰਗੜੀ ਜਿਹੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਹਥੋੜੇ ਵਾਂਗ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਬਾਬਰ ਸਿੰਘ ਐ...! ਬਾਬਰ ਸਿੰਘ...! ਮੁੰਡੇ ਮੈਨੂੰ ਕਾਲਜ 'ਚ ਜਾਬਰ ਸਿੰਘ ਆਖਦੇ ਸੀ...!" ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਉਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ? ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਉਂ 'ਭੱਲ' ਜਿਹੀ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ?

- ".....!" ਪ੍ਰੀਤੋ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਸੁਣ ਰਹੀ ਸੀ।

- "ਮੇਰਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬਿਆਹ-ਬੂਹ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨੂੰ ਸੀ-ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਮੱਲੋਮੱਲੀ ਨਰੜ ਧਰਿਆ-ਬੜੀ ਭੈਣ ਚੋਦ ਐ ਦੁਨੀਆਂ...!" ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਸੀ।

- ".....!" ਪ੍ਰੀਤੋ ਅੰਦਰ ਡਰ ਦਾ ਝੋਕਾ ਵਗ ਗਿਆ।

- "ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਇਕ ਹੋਰ ਕੁੜੀ, ਡਾਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ ਸੀ-ਕਿਆ ਕੁੜੀ ਐ ਡਾਲੀ...? ਨਿਰੀ ਤੂਤ ਦੀ ਲਗਰ ਅਰਗੀ ਐ! ਦੇਖ ਕੇ ਭੁੱਖ ਲਹਿੰਦੀ ਐ-ਤੇਰੇ ਅਰਗੀ 'ਤੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਧਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਸੀ...!" ਉਸ ਨੇ ਬਾਛਾਂ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਫਿਰ ਚੁੱਪ ਰਹੀ। ਪਰ ਉਹ ਪੁੱਛਣਾ ਜ਼ਰੂਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੇ ਬਲੀ ਦਾ ਬੱਕਰਾ ਕਿਉਂ ਬਣਾਇਆ...? ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਸੀ ਬੋੜੀ...? ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੁਸੀਂ ਬੱਕਰੇ ਵਾਂਗ ਹਲਾਲ ਕਰਨਾ ਸੀ...? ਉਸ ਡਾਲੀ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਵਿਆਹ ਲਿਆਂਦਾ...? ਆਪਣੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਫਿਤਰਤ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੱਥ ਨਾ ਅੱਪੜੇ-ਬੂਹ ਕੌੜੀ...! ਪਰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਅਰਮਾਨਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੋ! ਅਗਲਾ ਨਾ ਕਿਤੇ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲੈ ਜਾਵੇ! ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ ਦਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ! ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਮਾਮਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸ਼ਰਾਬੀ ਬਾਬਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਕੜੀ ਦੇ ਚੂਚੇ ਵਾਂਗ ਮਧੋਲ ਧਰਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਬੱਕਰੇ ਵਾਂਗ ਢਾਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ "ਖਾਣਾ" ਸੂਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ! ਉਹ ਪੀੜਾਂ ਵਿੰਨ੍ਹੀ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਸਭ ਕੁਝ ਜਰਦੀ ਰਹੀ। ਉਹ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਸੁਆਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਖੋਹ-ਖਿੰਝ ਕਿਹੜੇ ਹੱਕ ਨਾਲ...? ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਸਿਉਂਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਮਨ 'ਤੇ ਪੱਥਰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ! ਕੁੜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਲਘਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਤਕੜੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ

ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬਾਬਰ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਚਾਨਕ, "ਹਾਏ ਵੇ ਰੱਬਾ ਮਾਰਤੀ....!" ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਅਸਹਿ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪੀੜਾਂ ਨਾਲ ਚਾਕੂ ਵਾਂਗ ਇਕੱਠੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਬੇਕਿਰਕ ਬਾਬਰ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਰ ਹੀ ਤਾਂ ਪਾੜ ਧਰਿਆ ਸੀ! ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਾਲੂਕ ਹੱਡੀਆਂ ਦੇ ਜੜਾਕੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬਾਬਰ ਦੇ ਬੁਲਡੋਜ਼ਰ ਸਰੀਰ ਹੇਠ ਪੈਂਦੇ ਰਹੇ! ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬਾਬਰ ਉਸ ਨੂੰ 'ਹਲਾਲ' ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਬੱਲੇ ਜੀਭ ਦੇ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹਾਰਦੀ ਰਹੀ...!

ਸਵੇਰੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਬਾਬਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਰੀੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕੀਤਾ।

- "ਸੁੱਥਣ ਪਾਅਲਾ...! ਕਿਵੇਂ ਭੈਣ ਦੇਣੀ ਪਈ ਬੁੱਲ੍ਹਬਲੀਆਂ ਜੀਆਂ ਛੱਡੀ ਜਾਂਦੀ ਐ...!" ਉਸ ਨੇ ਵਗਦਾ ਖੂਨ ਦੇਖ ਕੇ ਬਰਤਾਹਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੈਣ ਸਾਰ ਹੀ ਡਰਾਉਣੇ ਜਿਹੇ ਘੁਰਾੜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਲੰਬਾ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਘੁਰਾੜਾ ਮਾਰਦਾ ਅਤੇ ਸਾਹ ਛੱਡਣ ਲੱਗਿਆ ਬੋਤੇ ਵਾਂਗ ਬੁੱਲ੍ਹ ਜਿਹੇ ਫੜਕਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਸਾਰੀ ਹਿੰਮਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਕੇ ਕੰਬਲ ਉਪਰ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਉਸ ਅੰਦਰੋਂ ਖੂਨ ਪ੍ਰਨਾਲਾ ਬਣ ਵਗਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਵੇਰ ਹੋਣ ਤੱਕ ਉਸ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਉਠਣ ਦੀ ਵੀ ਸੱਤਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸੀ! ਉਹ ਫੱਟੜ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਗੁੰਝਲੀ ਜਿਹੀ ਮਾਰੀ ਬੈੱਡ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੁੰਡੀ ਵਾਂਗ ਲੱਗੀ ਪਈ ਰਹੀ। ਉਸ ਵਿਚ "ਹਾਏ...!" ਆਖਣ ਦਾ ਵੀ ਸਾਹ-ਸਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨਿਰਬਲ ਹੀ ਤਾਂ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅੱਧਮਰੀ...!

ਸਵੇਰੇ ਸੱਤ ਕੁ ਵਜੇ ਉਸ ਦੀ ਨਣਾਨ ਆਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਲੈ ਗਈ।

ਉਹ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਲੁੱਚੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰ-ਕਰ ਕੁਝ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਚਸਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਉਬਲਦਾ ਤੇਲ ਸਰੀਰ ਉਪਰ ਡੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੰਦਰੂਨੀ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਚਸਕਾਂ ਦੀ ਚੀਸ ਸਿੱਧੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਲਾਟ ਜਿਹੀ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਇੰਜ ਦੁਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬਰਮੇ ਨਾਲ ਸੱਲ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦੈ! ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਉਸ 'ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਖਾਰ ਖਾਂਦੀਆਂ ਸਨ? ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਬਾਬਰ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੇ ਬਾਬਰ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਤਕੁਤੀਆਂ ਕੱਢੀਆਂ। ਡੋਰੇ ਪਾਏ। ਖਹਿ ਖਹਾਈ ਕੀਤੀ। ਤਾਹਨੂੰ ਮਾਰੇ। ਮਿਹਣੇ ਦਿੱਤੇ। ਪਰ ਕੁਝ ਵੀ ਰਾਸ ਨਾ ਆਇਆ। ਬਾਬਰ ਮੱਟ ਬਣਿਆਂ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਉਹ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸੀ! ਫਿਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਉਂ...?

ਖੈਰ...! ਪ੍ਰੀਤੋ ਇਸ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਵਿਚ ਰੁਲ-ਖੁਲ ਕੇ ਦਿਨ ਕਟੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਆਪਣੀ ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਕੋਸਦੀ ਰਹੀ। ਪਤੀ ਦੀਆਂ ਆਪਹੁਦਰੀਆਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਦਾ ਗੁੱਝਾ ਜੁਲਮ ਸਹਿਣ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਕਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਾ ਫੁੱਟੀ! ਬਾਬਰ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੈਸੇ ਹੀ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹ ਸੀ। ਆਵੇਸਲਾ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸ਼ਰੇਆਮ ਡਾਲੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ! ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ! ਪਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨਾ ਕੁਸਕੀ। ਉਸ ਦਰਵੇਸ਼ਣੀ ਨੇ ਸਾਹ ਤੱਕ ਨਾ ਕੱਢਿਆ!

ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਭਰਾ ਨੀਟੂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਆ ਗਿਆ।

ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਨੇ ਵੀਹ-ਵੀਹ ਨਿਘੋਚਾਂ ਕੱਢੀਆਂ। ਨੀਟੂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਵਾਬੀ ਕਿਹਾ। ਤਰਕਾਂ ਲਾਈਆਂ। ਆਰਾਂ ਖੋਭੀਆਂ। ਪਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ ਚੁੱਪ ਰਹੀ, ਸਭ ਕੁਝ ਸਹਿੰਦੀ ਗਈ। ਮੰਦਾ ਬੋਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਬੋਲਿਆ। ਝੂਠ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨੀਟੂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਵਾਬੀ ਹੀ ਤਾਂ ਸੀ! ਪਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਕਾਹਦਾ...? ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਜਗਰਾਵੀਂ ਤੇ ਪੁੰਆਂ ਨਿਕਲੇ ਬੋਪਾਰਮੀਂ? ਬਾਬਰ ਵੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਅਣਚਾਹਿਤ, ਮੱਲੋਮੱਲੀ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਪਤਨੀ ਹੀ ਗਰਦਾਨਦਾ ਰਿਹਾ। ਡਾਲੀ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਸੂਕ ਦੱਸਦਾ ਰਿਹਾ। ਡਾਲੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਰਾਣੀ, ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਗਰਦਾਨਦਾ। ਪਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਅੰਦਰ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਲੋਹੇ ਵਰਗੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਮਾਰ ਨਾ ਖਾਧੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਫ਼ੌਲਾਦੀ ਹਾਜ਼ਮਾ ਕਾਇਮ ਹੀ ਰੱਖਿਆ।

ਨੀਟੂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਾਲੇ ਦੇ ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਬਾਬਰ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਮੈਂ ਭੈਣ ਚੋਦ ਨੰਗਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਜਾਉਂ...? ਜੇ ਜਾਣੈ ਤਾਂ 'ਕੱਲੀ ਜਾ ਵੜ-ਮੈਂ ਦੇ ਦਿਨ ਡਾਲੀ ਕੋਲੇ ਲਾ ਆਉਨੈ!" ਬਾਬਰ ਨੇ ਬਘਿਆੜ ਵਰਗਾ ਮੂੰਹ ਪਾੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਡਾਲੀ ਅਜੇ ਕਾਲਜ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੀ ਅਤੇ ਹੋਸਟਲ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

ਇਕੱਲੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਹੀ ਵਿਆਹ ਜਾ ਆਈ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਨਾ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ। ਪਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਕੋਈ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਭਰਿਆ ਉਤਰ ਨਾ ਦੇਣ 'ਤੇ ਦੜ ਵੱਟ ਗਈ। ਕੁਝ ਆਖ ਕੇ ਉਹ ਧੀ ਦਾ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਦਿਲ ਹੋਰ ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੇਲਣਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬਰ ਦੇ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਸਾਲ ਕੁ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਇਕ ਸੋਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਧੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਨੇ ਤਾਹਨੇ ਮਿਹਣੇ ਕਸੇ, "ਪੱਥਰ ਜੰਮ ਧਰਿਆ....!" ਪ੍ਰੀਤੋ ਢਿੱਡੋਂ ਬਹੁਤ ਔਖੀ ਹੋਈ। ਉਹ ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਕੀ ਸੀ...? ਜੇ ਮੇਰੀ ਧੀ ਪੱਥਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰੇ ਜੰਮੀਆਂ ਪੱਥਰ ਹੀ ਹੋ...! ਜੇ ਔਰਤ ਹੀ ਔਰਤ ਦਾ ਜਿਉਣਾ ਦੁੱਭਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਰਦ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ? ਉਹ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ। ਖਿਡਾਉਂਦੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ 'ਸੁੱਖੀ' ਰੱਖਿਆ। ਉਹ ਸੁੱਖੀ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਨੁਹਾ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲਦੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਸੁੱਖੀ ਨਾਲ ਪਰਚ ਹੀ ਤਾਂ ਗਈ ਸੀ! ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਉਣ ਨਾ ਦਿੰਦੀਆਂ, "ਲੈ ਨ੍ਹੀ...! ਇਹ ਇਹਨੂੰ ਲੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਈ ਨੁਹਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਐ-ਜਿਵੇਂ ਮਸਾਂ ਦੇਖੀ ਹੁੰਦੀ ਐ! ਜੇ ਮੁੰਡਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਪਤਾ ਨ੍ਹੀ ਕੀ ਕਰਦੀ...? ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਇਹਦੇ ਕੋਈ ਅਲ੍ਹੈਹਦਾ ਜੰਮੀ ਹੁੰਦੀ ਐ...?" ਪਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਧੀ ਨਾਲ ਪਰਚੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਧੀ ਦਾ ਆਹਰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਰੋਂਦੀ ਤਾਂ ਬਾਬਰ ਉਸ 'ਤੇ ਖਿਝਦਾ, "ਇਹਨੂੰ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਵਿਰਾਇਆ ਨ੍ਹੀ ਜਾਂਦਾ...? ਕਿਵੇਂ ਭੈਣ ਦੇਣੇ ਦੀ ਸਿਰ੍ਹਾਣੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਵਾਉਣ ਲੱਗਪੀ....!" ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਇਕ ਲੱਤ 'ਤੇ ਲਈ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਰਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ। ਕਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਜਾ ਖੜ੍ਹਦੀ। ਬਾਬਰ ਇਕ ਵਾਰ ਵੀ ਨਾ ਪੁੱਛਦਾ ਕਿ ਕੁੜੀ ਦਾ ਕੁਛ ਦੁਖਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ?

ਨੀਟੂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਗੁਰਜੋਤ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸ਼ਰੂਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਲਾਚੜੇ ਬਾਂਦਰ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਬਾਘੀਆਂ ਪਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਗੁਰਜੋਤ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕੱਛਾਂ ਵਜਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਵਾਰ ਆਖਣ 'ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਗੁਰਜੋਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਬੇਬੇ ਨੇ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ, "ਪੁੱਤ, ਕਦੇ ਦੋਨੋਂ ਜੀਅ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਈ ਮਿਲ ਆਓ-ਫੇਰ ਵੀ ਬਿਗਾਨੇ ਘਰੇ ਐ-ਅਗਲਾ ਸੌ ਮਿਹਣੇ ਤਾਹਨੇ ਮਾਰਦੈ-ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਈ ਤਾਂ ਪੁੱਤ ਰੋਟੀ ਵੀ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਐ! ਕਦੇ ਤੂੰ ਤੇ ਜੋਤ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲ ਆਓ, ਮੇਰੇ ਸ਼ੇਰ...!" ਪਰ ਬੇਬੇ ਦੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਨੀਟੂ 'ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰਜੋਤ ਨੂੰ ਸਾਰੇ "ਜੋਤ" ਹੀ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਕੁਝ ਕੁ ਸੁਧਰ ਜ਼ਰੂਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਘੱਤਿਤਾਂ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਨੀਟੂ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਵੀ ਆਪ ਮਤੀ ਜਿਹੀ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੱਸ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਨੀਟੂ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਾੜ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, "ਸੱਸ ਦੇ ਕੰਨ ਮੁੱਢ ਈ ਨਾ ਬੈਠੀ ਰਹੀ! ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਾਂ-ਪਟੱਕ ਦੇਣੇ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਆ ਖੜਕੀ-ਨਹੀਂ ਦੇਖਲਾ ਫੇਰ-ਪਰਾਗਾ ਪਾਉਂ...!"

ਉਸ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਜੋਤ ਨੇ ਵੀ ਨੀਟੂ ਦਾ ਭੇਦ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨੀਟੂ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਦਾ ਇਹਨੂੰ ਕੋਈ ਦਰੋਗ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਮੋਹ ਨਹੀਂ! ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਨੂੰ ਘਿਉ ਵਾਂਗ ਲੱਗੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬਾਂਦਰ ਦੇ ਬੰਸਰੀ 'ਤੇ ਨੱਚਣ ਵਾਂਗ ਨੀਟੂ ਦੀ ਸੀਟੀ 'ਤੇ ਨੱਚਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਸੱਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਜੁੱਤੀ...! ਜਦੋਂ ਨੀਟੂ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਵਿਚ ਸੀ ਤਾਂ ਟੁੱਟ ਪੈਣੀਂ ਸੱਸ ਕਿਹੜੇ ਬਾਗ ਦੀ ਮੂਲੀ ਸੀ...? ਖਾਵੇ ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ...! ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਮਰਦੀ, ਅੱਜ ਮਰਜੇ....! ਉਹ ਦਿਨ ਮੌਕੇ ਵੀ ਨੀਟੂ ਦੇ ਘਨ੍ਹੇੜੀਂ ਚੜ੍ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਜੋਤ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਤਨ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਨੀਟੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਛੱਲੀ ਦੇ ਪਰਦੇ ਵਾਂਗ ਲਾਹ ਲਾਹ ਕੇ ਪਰਾਂਹ ਸੁੱਟਦੀ, "ਮੈਥੋਂ ਨ੍ਹੀ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਅੱਗ ਲੱਗੜੇ...!" ਤੇ ਉਹ ਡਲੀ ਵਰਗੀ ਹੋ ਕੇ ਨੀਟੂ ਦੇ ਉਪਰ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੀ ਅਤੇ ਕਾਮ 'ਚ ਭੜਕੀ ਨੀਟੂ ਦੇ ਦੰਦੀਆਂ

ਵੱਢਦੀ! ਨੀਟੂ ਵੀ ਰਿੱਛ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਖੇਡਾ ਪਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਖੇਤ ਅਤੇ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਡਿੱਗਦੀ ਢਹਿੰਦੀ ਬੇਬੇ ਹੀ ਸੰਭਾਲਦੀ ਸੀ। ਨੀਟੂ ਕੀੜਿਆ ਵਾਲੇ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਨਾ ਨਿਕਲਦਾ ਅਤੇ ਤੀਮੀਂ ਦੀਆਂ ਕੱਛਾਂ ਹੀ ਸੁੰਘੀ ਜਾਂਦਾ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਸੱਥ ਵਿਚ ਭਾਂਤ ਸੁਭਾਂਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ।

- "ਬਈ ਨੀਟੂ ਆਲੀ ਤਾਂ ਹੱਦ ਈ ਹੋਗੀ...! ਪਤੰਦਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਤੀਮੀ ਦੀ ਤੰਬੀ 'ਚੋਂ ਈ ਨੀ ਨਿਕਲਦਾ!" ਨਿੰਮੇ ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸੱਥ 'ਚ ਕਚੀਰਾ ਕੀਤਾ। ਗੋਦੀ ਉਸ ਦੇ ਆਪਦਾ ਮੁੰਡਾ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

- "ਯਾਰ ਬਿਆਹ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਈ ਆਏ ਐ-ਇਹ ਤਾਂ ਛੋਕਰੀ ਯਹਾਵਾ ਬਾਹਲਾ ਈ ਬੇਸ਼ਰਮ ਐਂ!" ਬਈ ਨੰਜੂ ਕੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਬੋਲਦਾ। ਕਰੋਧ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਲੰਬੀ ਦਾਹੜੀ ਕਸੀਸ ਨਾਲ ਖਿੱਚਦਾ।

- "ਪੁੱਛਣਾ ਹੋਵੇ, ਬਈ ਸਾਲਿਆ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਤੀਮੀਂ ਦੀਆਂ ਲਾਲਾਂ ਈ ਚੱਟਦਾ ਰਹਿੰਨੈਂ-ਕਦੇ ਖੇਤ ਵੀ ਗੇੜਾ ਮਾਰ ਲਿਆ ਕਰ-ਵਿਚਾਰੀ ਮਾਈ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅੱਕਲਕਾਣ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਐ...!" ਨੀਲੂ ਨੇ ਭੜ੍ਹਾਸ ਕੱਢਦਾ। ਹੱਥ ਵਾਲੇ ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਪੂਣੀਂ ਵਾਂਗ ਵੱਟ ਦੇ ਕੇ ਗੰਧਾਲੇ ਵਾਂਗ ਸਿੱਧਾ ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ।

- "ਉਏ ਭੈੜ੍ਹਓ! ਤੀਮੀ ਦੀ ਗਰਮਾਇਸ਼ ਤਾਂ ਧਤੂਰੇ ਨਾਲੋਂ ਭੈੜੀ ਹੁੰਦੀ ਐ-ਸਾਲਾ ਕਦੇ ਰਜਾਈ 'ਚ ਪਿਆ ਈ ਗਲਜੂ! ਇਹਦਾ ਕੋਈ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰੋ!" ਬਚਿੱਤਰ ਛੜੇ ਨੇ ਦੁਹਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਬਿੰਦੇ ਹੋਰੀਂ ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਪਏ।

- "ਬਾਈ ਬਚਿੱਤਰਾ! ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਹੇ ਤਾਂ ਸਮਝ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਐ-ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਤਜਰਬਾ ਹੋ ਗਿਆ? ਅੱਗ ਕੱਢੀ ਜਾਨੈਂ..!" ਪੂਰਨੇ ਖਹਿਰੇ ਨੇ ਟਾਂਚ ਕੀਤੀ।

- "ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ ਸਿੱਖਦੈ...!" ਭਾਲੇ ਬਾਈ ਨੇ ਖਰੀ ਹੀ ਸੁਣਾ ਧਰੀ।

- "ਨਾ ਬਈ ਮੁੰਡਿਓ...! ਬਚਿੱਤਰ ਬਾਈ 'ਤੇ ਤਵਾ ਨਾ ਲਾਓ!" ਮੁਖਤਿਆਰ ਫੌਜੀ ਨੇ ਮੁਡੀਹਰ ਨੂੰ ਵਰਜਿਆ।

ਬਚਿੱਤਰ ਵੀ ਮੁਡੀਹਰ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ 'ਬੁੜ-ਬੁੜ' ਕਰਦਾ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਰਾਕਟ ਵਾਂਗ ਇਕ ਦਮ ਸਪੀਡ ਫੜੀ ਸੀ।

- "ਪਤੰਦਰ ਟੈਂਪੂ ਈ ਬਣ ਗਿਆ ਬਈ....!" ਨੰਜੂ ਬੋਲਿਆ।

- "ਤੂੰ ਟੱਸ ਦੇਖ ਕਿਮੇ ਫੜੀ...?" ਲੱਛੇ ਕੂਕੇ ਨੇ ਫੁਰਤੀ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ।

- "ਪੈਰ ਤੋਂ ਈ ਰੇਸ ਫੜ ਗਿਆ...!" ਖੇਤ ਵਾਲਾ ਚਰਨੀ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ।

- "ਪਲੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਬਿਚਾਰੇ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਲਾਇਐ! ਰੇਸ ਨਾ ਫੜੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰੇ?" ਸੀਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- "ਲੈ ਮੁੰਡਿਓ...! ਵੱਡਾ ਬਾਈ ਗੁੱਸੇ ਕਰਤਾ ਤੁਸੀਂ!" ਚਾਚੇ ਮੋਹਣ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- "ਅਸੀਂ ਚਾਚਾ ਉਹਦੇ ਕੰਡ ਲੜਾਤੀ...?" ਗੱਲ ਅੱਛਰੂ ਦੇ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ।

- "ਨਹੀਂ, ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੋਚ ਕੇ ਕਰਨੀ ਸੀ-ਕਾਣੇ ਨੂੰ ਕਾਣਾ ਕਹਿਣਾ ਕਿੱਧਰਲੀ ਅਕਲਮੰਦੀ ਐ?"

ਮੁਖਤਿਆਰ ਫੌਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਪੱਕਾ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

- "ਤੇ ਹੋਰ ਫੌਜੀਆ ਕਾਣੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਨੇਤਰਾ ਆਖੀਏ?" ਗੀਰਾ ਫੌਜੀ ਵੀ ਬੋਲਣੋਂ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ।

- "ਜੇ ਮਰਜੀ ਐ ਆਖੋ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹੀ ਕਹੂੰਗਾ ਬਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਦੁਖੀ ਕਰੋ!"

- "ਚਲੋ ਮੰਨ ਲੈਨੇ ਐ ਫੌਜੀਆ ਤੇਰੀ ਗੱਲ!" ਮੁਖਜੀਵਨ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਖਹਿੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਛੁਡਾਉਣ ਖਾਤਰ ਕਿਹਾ।

ਸਾਰੇ ਚੁੱਪ ਵੱਟ ਗਏ। ਸੱਥ ਚਰਚਾ ਖੁੰਧਕ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਈ ਸੀ।

ਖੈਰ! ਨੀਟੂ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸਤ ਸੀ।

ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਘਰੇ ਇਕ ਭਈਆ ਰੱਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਭਈਆ ਪੱਠੇ ਦੱਬੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ। ਮੱਝਾਂ ਛੱਪੜ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ। ਪੈਲੀ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਠੋਕੇ 'ਤੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ

ਕਾਜ ਵੀ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕੁ ਸੀ? ਤਿੰਨ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਜੀਅ ਸਨ। ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ, ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਜੋਤ ਅਤੇ 'ਸੁਲੱਖਣਾ' ਪੁੱਤ ਨੀਟੂ!

ਇਕ ਦਿਨ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਭਈਏ ਗੰਗਾ ਰਾਮ ਨਾਲ ਖੇਤੋਂ ਪੱਠੇ ਲਦਾ ਕੇ ਲਿਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅੱਤ ਮਨਹੂਸ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇਵੇਧਕ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਘਰਵਾਲਾ ਬਾਬਰ 'ਚੜ੍ਹਾਈ' ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਦੁਹੱਥੜ ਮਾਰੀ। ਅਤੀਅੰਤ ਦੁਖੀ ਧੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਧੀ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਅਤੇ ਪੱਟ ਪਿੱਟ ਲਏ। ਬਾਬਰ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਸੀ? ਬੇਬੇ ਸੁਨੇਹੋਂ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਣਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਈ ਸੀ! ਕੀ ਕਰਦੀ...? ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਦਿਮਾਗ ਹੀ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਲਕਵਾ ਮਾਰ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਬੂ-ਪਾਹਰਿਆ ਮਚਾਈ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਨੂੰ, ਹੋ ਕੀ ਗਿਆ, ਮਲਕੀਤ ਕੁਰੇ....?" ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੀ ਬੁੜ੍ਹੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਦੁਹਾਈ ਦਿੱਤੀ।

- "ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਆਲੀ ਧੀ ਰੰਡੀ ਹੋਗੀ, ਬੇਬੇ ਜੀ....!" ਉਸ ਨੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕੀਤਾ।

ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਪ ਸੁੰਘ ਗਿਆ।

ਮਕਾਣ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਸਹੁਰੀਂ ਪਹੁੰਚੇ।

ਸਾਰਾ ਘਰ ਹੀ ਸੋਗ ਵਿਚ ਡੁੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਬਾਬਰ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਈ ਸੀ।

ਜਦ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਾਬਰ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਕਨਸੋਅ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਜਿੰਨੇ ਮੂੰਹ, ਉਤਨੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ! ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ 'ਚ ਕੁਛ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਕੋਈ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਕੁਝ ਖਾ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੀ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਸੀ। ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਵਿਚਾਰ ਸਨ। ਪਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਝੁੰਬ ਜਿਹਾ ਮਾਰੀ ਅਤੀਅੰਤ ਦੁਖੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਮਾਂ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਉਹ ਜਾਰੋਜਾਰ ਰੋਈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਅਗਲਾ ਪਿਛਲਾ ਗੁੱਭ-ਗੁਬਾਹਟ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਬੇਬੇ ਨੇ ਵੀ ਰੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਰੇ ਮਨ ਦੇ ਧੌਣੇ ਧੌ ਲਏ ਸਨ।

ਸਸਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਭੋਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਵਸੇਬੇ ਦੀ ਗੱਲ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਇਕੋ ਵਿਚ ਹੀ ਨਬੇੜ ਦਿੱਤੀ।

- "ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੇਬੇ ਆਬਦੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਈ ਕੱਟ ਲਊਂ-ਮੈਨੂੰ ਪੇਕੀਂ ਜਾਣ ਆਸਤੇ ਨਾ ਆਖਿਓ...!" ਉਸ ਨੇ ਭੌਣ ਤੋਂ ਲਾਹ ਧਰੀ। ਦੋਚਿੱਤੀ ਵਿਚ ਉਹ ਪੈਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਭੈਣ ਭਰਜਾਈ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੇਕੀਂ ਕਦੋਂ ਵਸਣ ਦਿੱਤਾ...? ਉਹ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰੀਕਣੀ ਹੀ ਤਾਂ ਸੀ। ਖਸਮ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬੀ, ਚਾਹੇ ਕਵਾਬੀ, ਸੌ ਗਲਤੀਆਂ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸਹੁਰੀਂ ਵਸੇਬਾ ਸੀ! ਭਰਜਾਈ ਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਖਾਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਉਹ ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤੱਤੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਸਹਿ ਲਵੇਗੀ ਪਰ ਪੇਕੀਂ ਕਦਾਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗੀ! ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਸ਼ਰ ਅਤੇ ਦੁਰਗਤੀ ਦਾ ਅਗਾਊਂ ਪਤਾ ਸੀ! ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਵੀ ਨਿਕਲੂੰ ਹੀ....! ਫੇਰ ਜਾਊਂ ਕਿੱਥੇ...? ਫੇਰ ਤਾਂ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਝੱਲਣਾ....! ਹੁਣ ਸਹੁਰੀਂ ਟਿਕੀ ਐਂ, ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਟਿਕੀ ਰਹਿ...! ਆਪਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਹੁੰਦੀ ਐ!

ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦ ਕਰ ਕੇ ਬੇਬੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪੇਕੀਂ ਲੈ ਆਈ।

ਨੀਟੂ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਿਗਾਨੀ ਧੀ ਜੋਤ 'ਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋਣਾ ਸੀ?

ਭਰਜਾਈ ਜੋਤ ਨਿੱਖਰ ਤਿੱਖਰ ਕੇ, ਬਣ ਠਣ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਵੱਢੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਵੀ ਨਾ ਬੁਲਾਉਂਦੀ। ਬੱਸ, ਆਪਣੀ ਟੌਹਰ, ਸ਼ੌਕੀਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰੁੱਝੀ, ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੀ। ਬੇਬੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਤੋਂ ਅਥਾਹ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਘਰੇ ਰੰਡੀ ਧੀ ਬੈਠੀ ਲਾਵਾਰਸ ਚਿਖਾ ਵਾਂਗ ਬਲਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਦੇ ਆਪਦੇ ਅਸ਼ਣੇ ਪਸ਼ਣੇ

ਲੋਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ।

- "ਜੋਤ ਪੁੱਤ...! ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਐ ਬਈ ਜੇ ਰੋਣ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਡੱਡੇ ਰੋਣ ਅਰਗਾ ਮੂੰਹ ਕਰ ਲਈਏ! ਜੱਗ ਰਵੀਰਾ ਤਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਕਰ ਲਈਦਾ ਹੁੰਦੈ...?" ਇਕ ਦਿਨ ਬੇਬੇ ਨੇ ਲਿੰਪੀ-ਪੋਚੀ ਬੈਠੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕੱਢ ਕੇ ਆਖ ਹੀ ਦਿੱਤਾ। ਨੂੰਹ 'ਅਲੀ-ਅਲੀ' ਕਰ ਕੇ ਸੱਸ ਦੇ ਗਲ ਪੈ ਗਈ।

- "ਜੇ ਤੇਰਾ ਜਮਾਈ ਮਰ ਗਿਆ? ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਨਾਲ ਈ ਮਰਜੀਏ, ਮਾਈ? ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਵਸਦੇ ਚੰਗੇ ਨੂੰ ਲੱਗਦੇ? ਸਾਥੋਂ ਨੂੰ ਐਹੋ ਜੇ ਟਟਬੈਰ ਹੁੰਦੇ-ਜਿਹੜੇ ਤੂੰ ਨਿੱਤ ਕਰਨ ਬਹਿ ਜਾਨੀ ਐਂ! ਅਗਲਾ ਮਰ ਗਿਆ-ਤੁਰ ਗਿਆ-ਖਪ ਗਿਆ-ਗੱਲ ਖਤਮ! ਹੁਣ ਤੂੰ ਉਹਨੂੰ ਸਿਵਿਆਂ 'ਚੋਂ ਤਾਂ ਨੂੰ ਘੜੀਸ ਕੇ ਲਿਆਉਣਾ...?" ਨੂੰਹ ਜੋਤ ਨੇ ਇੱਟ ਦੀ ਥਾਂ ਪੱਥਰ ਚਲਾਇਆ ਤਾਂ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋਤ ਨੂੰ ਨੀਟੂ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਸੀ! ਨਾਲੇ ਉਹ ਤਾਂ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਆਖ ਕੇ ਘੋਰ ਗਲਤੀ ਕਰ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਸੋਚਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨੂੰਹ ਦਾ, ਮੇਰਾ ਜੁਆਈ ਕੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ...? ਢੇਕਾ....? ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਤਾਂ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋਈ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਗੱਲ ਰਤਕਾ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ 'ਕੱਢਣ-ਪਾਉਣ' ਅਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ! ਪਰ ਮੂੰਹ ਫੱਟ ਨੂੰਹ ਨੇ ਤਾਂ ਉੱਜ ਹੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਝੱਗਾ ਚੁੱਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਬੇਬੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਇਕ ਵੱਖ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੀਟੂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚੋਂ ਉਚੀ-ਉਚੀ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਿਅੰਗਮਈ ਹੱਸਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਸਮਝ ਗਈ ਕਿ ਜੋਤ ਨੀਟੂ ਨੂੰ ਦਿਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦੱਸ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨੀਟੂ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਹੀ ਲਫ਼ੈਂਡਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰੀਤੋ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਫਿਰ ਸਹੁਰੀਂ ਚਲੀ ਗਈ।

ਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧੀ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਹਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੋਨੋਂ ਕੰਧ ਬਣੀਆਂ, ਇਕ ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਰੋ ਧੋ ਕੇ ਵਿਦਾਅ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਬੱਸ, ਤੁਰਦੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਬੇਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਜੇ ਉਥੇ ਦਿਲ ਨਾ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਆ ਜਿਆ ਕਰ ਪ੍ਰੀਤੋ-ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਮੈਂ ਜਿਉਣੀ ਐਂ-ਤੈਨੂੰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕਦਾ! ਤੇ ਧੀਏ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਚਲੀ ਗਈ-ਫੇਰ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਰੱਬ ਈ ਬੋਲੀ ਐ ਸੋਹਣੀਏਂ ਧੀਏ....!" ਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦਾ ਭਰਾੜ ਧੀ ਅੱਗੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਮਾਂ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਫੁੱਟ-ਫੁੱਟ ਕੇ ਰੋਈ ਸੀ। ਕਰ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਮਾਂ-ਧੀ, ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਤਾਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਸਨ! ਦੋਸਾਂਗ ਵਿਚ ਫ਼ਸੇ ਹੋਏ ਪੰਛੀ ਵਾਂਗ ਬੇਵੱਸ!

ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਨੀਂਦ ਨਾ ਪੈਂਦੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਹ ਦਧਨ ਹੋਈ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਹਣਾ ਜਿਹਾ ਮਾਰਦੀ, "ਕੀ ਬੁਝਿਆ ਪਿਆ ਰੱਬਾ ਐਥੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ...? ਤੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਮੈਨੂੰ ਚੱਕ ਕਿਉਂ ਨੂੰ ਲੈਂਦਾ...?" ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਪੈਂਦੀ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਉਠ ਖੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਥੱਲੇ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਨੀਟੂ ਅਤੇ ਜੋਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਲਗਾਓ ਜਾਂ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਧੀ ਸੁੱਖੀ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬੁਖਾਰ ਨਹੀਂ ਉਤਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜੇਠ ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਦੇ ਲੱਖ ਤਰਲੇ ਕੀਤੇ। ਪਰ ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਤੱਕ ਨਾ ਗਿਆ। ਜੇਠ ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਡਾਕਟਰ ਕਿਉਂ ਬੁਲਾਉਂਦੇ? ਸੁੱਖੀ ਬਾਬਰ ਦੀ ਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਮਾਲਕ ਜਿਉਂ ਬਣ ਜਾਣੀ ਸੀ! ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਖਰਾਬ ਸੀ ਕਿ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਸ਼ਰੀਕਣੀ, ਤੀਜੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਮਾਲਕ ਸੁੱਖੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਂਦੇ? ਆਪਣੇ ਪੈਰੀਂ ਆਪ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰਦੇ? ਆਪਣੇ ਜੁਆਕਾਂ ਹੱਥੋਂ ਰੋਟੀ ਖੋਹਦੇ? ਉਹ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਦੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਦੋਂ ਸੁੱਖੀ ਮਰੇ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੁਆਕਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋਵੇ! ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਉਹ ਡੱਕਾ ਦਬਾਲ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਆਪ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਜਾਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਕੀ ਆਖਣਗੇ? ਕੱਲ੍ਹ ਰੰਡੀ ਹੋਈ ਐ ਤੇ ਅੱਜ ਆਪ ਹੁਦਰੀ ਹੋਈ ਵੀਹੀਆਂ 'ਚ ਗੇੜੇ ਦਿੰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਐ....! ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੀ ਮੂੰਹ ਫੜ ਲੈਣੈ? ਪ੍ਰੀਤੋ ਹੈਰਾਨ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੱਸ ਅਤੇ ਸਹੁਰਾ ਵੀ ਸੁੱਖੀ ਬਾਰੇ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਸਨ! ਉਹ ਵੀ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਨੂੰਹਾਂ ਦੀ 'ਹਾਂ' ਵਿਚ ਸੁਰ ਮਿਲਾਉਂਦੇ। ਅਕਸਰ ਸੁੱਖੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਸੀ? ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਾਬਰ ਦੀ ਔਲਾਦ ਸੀ! ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਰ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਪਰ ਸੁੱਖੀ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਹੁੰ ਮਾਸ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੀ!

ਸੁੱਖੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬੁਖਾਰ ਨਾਲ ਭੱਠ ਵਾਂਗ ਤਪ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਕੋਈ ਵੱਸ ਨੂੰ ਧੀਏ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ! ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਈ ਕਰੀਂ! ਮੇਰਾ ਵਾਹ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨਾਲ ਪਾ ਦਿੱਤਾ-ਹੁਣ ਤੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਣੀਆਂ ਕੱਟ....!" ਪ੍ਰੀਤੋ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰੁਣੇ ਮੱਖੀ ਵਾਂਗ ਬੈਠੀ ਬੇਵੱਸ ਹੰਝੂ ਕੇਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅਖੀਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੱਥ ਪੈਰ ਨਾ ਹਿਲਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੇ ਜੁਆਕ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ, ਸਾਊ ਬੀਬੀ ਦਾਹੜੀ ਵਾਲਾ ਡਾਕਟਰ ਸੁਨੇਹੋਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆ ਗਿਆ। ਨਿਰਾ ਹੀ ਸਤਯੁਗੀ ਬੰਦਾ! ਉਸ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸੁੱਖੀ ਦੀ 'ਚੈੱਕ-ਅੱਪ' ਕੀਤੀ।

- "ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਭਾਈ ਟਾਈਫ਼ਾਈਡ ਹੋ ਗਿਆ...!" ਡਾਕਟਰ ਘੋਰ ਹੈਰਾਨ ਸੀ।

- ".....।" ਪ੍ਰੀਤੋ ਚੁੱਪ ਸੁਣ ਰਹੀ ਸੀ।

- "ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਦਿਨ ਹੋਗੇ ਇਹਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ?"

- "ਹੋ ਈ ਗਏ ਜੀ ਚਾਰ ਕੁ ਦਿਨ।"

- "ਤੇ ਸਹੁਰੀਏ! ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦਿਆ? ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਬੀਤਣ ਆਲੀ ਕਰਤੀ ਤੂੰ?"

- ".....।" ਪ੍ਰੀਤੋ ਰੋ ਪਈ।

ਡਾਕਟਰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਗਿਆ।

ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਬੇਵੱਸ ਹੰਝੂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੱਸ ਗਏ ਸਨ।

- "ਇਹਦੇ ਟੀਕਾ ਭਾਈ ਮੈਂ ਲਾ ਜਾਨੈਂ-ਪਰ ਇਹਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਲੈਜਾ! ਐਥੇ ਇਹਦਾ ਬਚਣਾਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਐ-ਧੀ ਦਾ ਧਨ ਐਂ ਧੀਏ-ਮੈਂ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਈ ਦੱਸਤੀ!" ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਟੀਕਾ ਲਾਇਆ। ਪੀਣ ਲਈ ਦੁਆਈ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਲਏ ਬਗੈਰ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਦਿਲ ਰੱਬ ਵਰਗੇ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਧਾਹ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਕੀਤਾ। ਡਾਕਟਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਤਾਂ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਹਮਦਰਦੀ ਦੀ ਮੂਰਤ!

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਸੁੱਖੀ ਦੀ ਟਾਈਫ਼ਾਈਡ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਜੇਠ ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਹੀਲ ਹੁੱਜਤ ਦੇ ਹੀ ਰਾਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਧਨੀ ਸਨ। ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਸ਼ਰੀਕਣੀਂ ਖਹਿੜਾ ਛੱਡ, ਤੁਰ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਫ਼ਿਕਰ, ਸੁਰਖਰੂ ਕਰ ਗਈ ਸੀ!

ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਛਾਤੀ ਪਿੱਟ ਲਈ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਸੁੱਖੀ ਨਾਲ ਹੀ ਤਾਂ ਵਸੇਬਾ ਸੀ। ਰਾਲ-ਬੋਲ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਧੀ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਡਾਢਾ ਰੱਬ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਮਗਰ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ! ਸੁੱਖੀ ਦੀ ਮੌਤ ਨੇ ਬੇਬੇ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹ ਹੁਣ ਖੇਤ ਜਾਂਦੀ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਕਦੇ ਬੈਠੀ ਬੈਠੀ ਉਚੀ ਉਚੀ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ। ਕਦੇ ਬਿਨਾ ਚੁੰਨੀ ਜਾਂ ਸ਼ਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਾਕਾਂ ਮਾਰਦੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਪਈ, "ਆਉਨੀ ਐਂ....!" ਆਖ ਕੇ ਦਰਵਾਜਾ ਜਾ ਖੋਲ੍ਹਦੀ। ਜਦ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾ ਦਿਸਦਾ ਤਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਜਾ ਪੈਂਦੀ। ਨੀਟੂ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਜੋੜ ਬੇਬੇ ਤੋਂ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਸਨ।

- "ਪਤਾ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਮਰ ਕੇ ਮਗਰੋਂ ਲਹੂਗੀ...? ਕਿੱਥੋਂ ਦੱਦ ਲੱਗੀ ਐ ਤੇਰੁਵਾਂ ਮਹੀਨਾਂ ਲੋਂਦ! ਜਦੋਂ ਦੇਖੋ ਘਰੇ ਸੁਹਣ ਈ ਖੜੀ ਰੱਖਦੀ ਐ! ਕਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੀ ਘਰੇ-ਇਉਂ ਰੋਣ ਲੱਗਪੂ ਜਿਵੇਂ ਖਸਮ ਮਰਿਆ ਹੁੰਦੈ!" ਨੂੰਹ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ 'ਤੇ ਦੰਦ ਪੀਂਹਦੀ। ਨੀਟੂ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਹੀ ਵੋਟ ਭੁਗਤਾਉਂਦਾ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁਰਕਾਰ ਪਾਉਂਦੇ। ਨੀਟੂ ਨੂੰ ਤੀਵੀਂ ਭਗਤ ਆਖਦੇ! ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਬੇਬੇ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬੇਬੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਰੋਂਦੀ ਸੀ...? ਪ੍ਰੀਤੋ ਵੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਨਾ ਵਰਜਦੀ। ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਬੇਬੇ ਦਾ ਮਨ ਹੌਲਾ ਹੋ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਨੂੰਹ ਨੱਕ-ਬੁੱਲੂ ਕੱਢਦੀ। ਪਰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹਿੰਦੀ। ਜਦੋਂ ਭਰਾ ਹੀ ਭਰਜਾਈ ਦੀ ਪੈੜ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਗਾਨੀ ਧੀ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਕੀ ਮੋਹ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਸੀ? ਸੋਚ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਲਹੂ ਦੀ ਘੁੱਟ ਪੀ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਨ ਵਿਚ ਕੀ ਆਇਆ? ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਤਿੱਖੜ ਦੁਪਿਹਰੇ ਹੀ ਸਿਰੋਂ ਨੰਗੀ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਤੋੜ ਦੌੜ ਪਈ! ਪਿੰਡ ਦੇ ਦਰਦਮੰਦ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਮਗਰ ਭੱਜੇ। ਨੂੰਹ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਭਾਅ ਦਾ ਤਾਂ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਖੇਖਣ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਨੀਟੂ ਸ਼ਹਿਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਤਾਣ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ? ਉਸ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਡਾਹ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਅਖੀਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਭੱਜੀ ਫਿਰਦੀ ਹਰਫਲ ਕੇ ਚੌਫਾਲ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਉਸ ਦਾ ਸਾਹ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦਿਲ ਫੜੇ ਕਬੂਤਰ ਵਾਂਗ 'ਫੜੁੱਕ-ਫੜੁੱਕ' ਵੱਜੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਛਾਤੀ ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਧੌਂਕਣੀ ਵਾਂਗ ਉਪਰੋਥਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਜੱਗ ਜਹਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੁੱਲ੍ਹ ਸੁੱਕੇ ਅਤੇ ਬੰਦ ਅੱਖਾਂ ਕੰਬੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਝੱਗ ਜਿਹੀ ਆਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਆਸ ਤਿਆਗ ਗਈ....!

ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਥਾਹ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਝੰਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਸੁਨੇਹਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਆਉਣਸਾਰ ਬੇਬੇ ਦੀ ਲਾਅਸ 'ਤੇ ਢੇਰੀ ਹੋ ਕੇ ਧਾਹ ਮਾਰੀ...!

- "ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕੀਹਦੇ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰਗੀ ਨੀ ਮੇਰੀਏ ਕਮਲੀਏ ਮਾਏ....! ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਉਜੜ ਗਿਆ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜੱਗ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੀਏ ਅੰਮੜੀਏ....!" ਕੁੜੀ ਨੇ ਕੀਰਨਾ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨੀਰ ਹੜ੍ਹ ਵਾਂਗ ਵਰ੍ਹ ਪਿਆ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਫਿਕਰ ਕਰੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬੇਬੇ ਅੱਜ ਅਹਿਲ , ਸ਼ਾਂਤ ਪਈ ਸੀ! ਪ੍ਰੀਤੋ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਦਰਦ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਹੀ ਬੁੱਝਦਾ ਅਤੇ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋਤ ਅਤੇ ਨੀਟੂ ਜਿਹੇ ਖੁਦਗਰਜ਼ ਅਤੇ ਮਤਲਬੀ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ! ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦਿਲ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਭਰਾੜ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ। ਜਜ਼ਬਾਤ ਲੀਰੋ ਲੀਰ ਹੋ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਲਟਕ ਰਹੇ ਸਨ!

ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੇ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਸ ਦਿਨ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਰਾਤ ਵੀ ਨੀਟੂ ਦੇ ਘਰ ਨਾ ਕੱਟੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਘਰ ਸਿਰਫ਼ ਨੀਟੂ ਦਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੇਬੇ ਬਾਪੂ ਤਾਂ ਤੁਰ ਗਏ ਸਨ। ਧੀਆਂ ਦੇ ਪੇਕੇ ਤਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਵਸਦੇ ਹਨ! ਪ੍ਰੀਤੋ ਬੇਬੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਚੁਗਣ ਅਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤਾਰਨ ਤੱਕ ਕਿਸ਼ਨੋ ਭੂਆ ਕੇ ਘਰ ਹੀ ਰਹੀ। ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠ ਵੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹੀ ਭੋਗ ਪਿਆ।

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰੀਤੋ ਜੇ ਕਦੇ ਪਿੰਡ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਕਿਸ਼ਨੋ ਭੂਆ ਕੇ ਘਰ ਹੀ ਰਾਤ ਕੱਟਦੀ। ਨੀਟੂ ਕੋਲ ਨਾ ਜਾਂਦੀ। ਨੀਟੂ ਅਤੇ ਜੋਤ ਨੇ ਵੀ ਕਦੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਕਦੇ ਜੁਬਾਨ ਵੀ ਸਾਂਝੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਿਸ਼ਨੋ ਭੂਆ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਿਆਰਦੀ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਦੀ ਸੀ....!

- "ਆਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਐਂ ਬਾਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ....!" ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾ ਕੇ ਦਾਰੂ ਦੀਆਂ ਆਖਰੀ ਘੁੱਟਾਂ ਭਰ ਲਈਆਂ। ਹਰਦੇਵ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਹੰਝੂ "ਧਰਲ-ਧਰਲ" ਵਗੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਉਪਰ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਗ਼ਮ ਭਾਰੂ ਸੀ।

- "ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਫਿਰ ਪਤਾ ਨੂੰ ਚੱਲਿਆ? ਬਈ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ?" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ।

- "ਰੱਬ ਜਾਣੇ ਬਾਈ! ਨਾਲੇ ਫਾਇਦਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ? ਸੁਆਹ...? ਲੋਕ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਨੂੰਹ ਦੀ ਸਤਾਈ ਕੁਛ ਖਾ ਕੇ ਮਰਗੀ-ਕਈ ਆਖਦੇ ਐ ਬਈ ਗਲੋਂ ਗਲਾਵਾਂ ਲਾਹੁੰਣ ਖਾਤਰ ਨੂੰਹ ਨੇ ਈ ਕੁਛ ਦੇ ਕੇ ਗੱਡੀ ਚਾੜ੍ਹਤਾ ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ!"

- ".....!" ਹਰਦੇਵ ਸਾਹ ਰੋਕੀ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਹੁਣ ਪ੍ਰੀਤੋ ਬਿਚਾਰੀ ਜੁਨੋਂ ਬੇਜੂਨ ਆਪੇ ਈ ਐ! ਪੇਕੀਂ ਭਰਾ ਨੀ ਵੜਨ ਦਿੰਦਾ-ਵੜਨ ਤਾਂ ਕੀ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਉਹ? ਪ੍ਰੀਤੋ ਆਪ ਈ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਨ ਮਿਲਾਉਂਦੀ! ਮਨ ਬਾਈ ਕਾਹਦੇ ਆਸਰੇ ਮਿਲੇ? ਕਦੇ ਬਾਤ ਤਾਂ

ਬਿਚਾਰੀ ਦੀ ਪੁੱਛੀ ਨੂੰ ਚੰਦਰੇ ਭਰਾ ਨੇ! ਭਰਜਾਈਆਂ ਫੇਰ ਕੀਹਦੇ ਮਿੱਤ ਐ? ਸਹੁਰੇ ਉਂ ਬਿਚਾਰੀ ਨੂੰ ਟੋਕਾ ਟਕਾਈ ਕਰਦੇ ਵੰਝ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਰੱਖਦੇ ਐ-ਬੱਸ ਹਾਲੇ ਬੇਹਾਲ ਐ ਰੱਬ ਦੀ ਭਗਤਣੀ-ਇਕ ਹੁਣ ਉਮਰ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਬਈ ਚਾਲੀਆਂ ਪੰਤਾਲੀਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਹੋਉ-ਜੇ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਉਮਰ ਈ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ-ਬੰਦਾ ਬੀਹ ਬੰਨ੍ਹ ਸੁੱਬ ਕਰ ਲੈਂਦੈ-ਇਕ ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਬਈ ਬਿਚਾਰੀ ਹੈ ਕੁੰਨੀ-ਸਾਊ ਬੰਦੇ ਦਾ ਵੀ ਬਾਈ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਜਮਾਨਾ ਹੈਨੀ...!"

- ".....!"

- "ਚੱਲੋ ਜੇ ਇਕ ਜੁਆਕੜੀ ਈ ਬਚ ਰਹਿੰਦੀ, ਉਹਦੇ ਆਸਰੇ ਦਿਨ ਤੋੜ ਲੈਂਦੀ ਬਿਚਾਰੀ-ਇਹ ਪ੍ਰੀਤੋ ਬਿਚਾਰੀ ਕੁੜੀ ਈ ਬਾਹਲੀ ਨੇਕ ਸੀ-ਨਿਰੀ ਸਤਯੁਗੀ...!"

- "ਜੇ ਭਰਾ ਭਰਜਾਈ ਬਾਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਤਾਂ ਲਵੇ ਭਰਾ ਤੋਂ! ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਛੱਡਣੈਂ, ਜਦੋਂ ਬਾਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਹਰਾਮਦੇ?" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਅਗਲਾ ਸੁਆਲ ਮਾਸਟਰ ਦੇ ਮੱਥੇ ਮਾਰਿਆ।

- "ਆਪਣੇ ਮੁਖਤਿਆਰ ਫੌਜੀ ਨੇ ਇਕ ਆਰੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਹਿੱਸੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਵੀ ਸੀ-।"

- "ਫੇਰ....?"

- "ਫੇਰ ਕੀ....? ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਹੈ ਬਈ ਸਾਊ ਬਾਹਲੀ ਐ-ਰੱਬ ਦੀ ਰਜਾ 'ਚ ਰਹਿਣ ਆਲੀ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਕੁੜੀ ਐ-ਮੁਖਤਿਆਰ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ, ਜਦੋਂ ਬਾਈ ਬੇਬੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਰਹੇ-ਮੈਂ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੈਲੀ ਕੀ ਸਿਰ 'ਚ ਮਾਰਨੀ ਐ?"

- "ਤੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿੱਥੇ ਐ....?"

- "ਸਹੁਰੀਂ ਈ ਰਹਿੰਦੀ ਐ-ਹੋਰ ਬਿਚਾਰੀ ਨੇ ਜਾਣਾ ਕਿੱਥੇ ਐ? ਸਹੁਰਿਆਂ ਦਾ ਗੋਰਖ ਧੰਦਾ ਕਰਕੇ ਟੈਮ ਟਪਾ ਲੈਂਦੀ ਐ-ਡਾਢੇ ਜੇਠ ਜਿਠਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਕੱਟਣਾ ਕਿਹੜਾ ਸੌਖੇ ਬਾਈ? ਕੂਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਬਾਈ ਬਸੇਬਾ ਨੂੰ ਕਿਤੇ-ਇਹ ਤਾਂ ਖਰਖਰੇ ਆਲਾ ਈ ਜੜਦੈ ਕੋਕੇ!"

- "ਉਹਦੇ ਸਹੁਰੇ ਹੈ ਕਿੱਥੇ? ਬਿਆਹੀ ਕਿੱਥੇ ਐ....?"

- "ਬਠਿੰਡੇ ਕੋਲੇ ਐ-ਪਿੰਡ ਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨੂੰ-ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੂੰ।"

- "ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਭਰਾ ਦਾ, ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ ਉਹਦਾ...?"

- "ਨੀਟੂ...?"

- "ਆਹੋ...! ਨੀਟੂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਐ ਹੁਣ...?"

- "ਉਏ ਬਾਈ...! ਮਾਂ, ਬਾਪ ਤੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਭੈਣ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਆਲੇ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਣੈਂ? ਬੁਰਾ ਈ ਹਾਲ ਐ! ਪੈਲੀ ਦੇ ਠੋਕੇ ਆਲੇ ਕੁਛ ਦਿੰਦੇ ਨੀ ਸੀ-ਕਹਿ ਕੁਹਾ ਕੇ ਠੋਕੇ ਆਲਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਕਿੱਲਾ ਗਹਿਣੇ ਕਰਵਾ ਲਿਆ-ਤੇ ਹੁਣ ਬੈਅ ਲੈ ਲਿਆ-ਉਹਦੇ ਘਰਆਲੀ ਕਿਤੇ ਨਰਸ ਜਾ ਲੱਗੀ-ਲੋਕ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਬਈ ਉਹ ਨਰਸ ਨਰਸ ਕਾਹਨੂੰ ਐ-ਅਵਾਰਾ ਹੋ ਗਈ ਐ ਤੇ ਪੰਜ ਸੌ ਦੀ ਟਿਕਟ ਲਾਉਂਦੀ ਐ-ਤੇ ਇਹ ਸੂਰਮਾਂ ਦਾਰੂ ਨਾਲ ਰੱਜਿਆ ਰਹਿੰਦੈ-ਲੋਕ ਇਹਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾਉਂਦੇ-ਐਹੋ ਜੇ ਦੁਸ਼ਟ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਵੀ ਕੌਣ ਲਾਉਂਦੈ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ, ਬਾਈ...!"

- ".....!"

- "ਇਹਦੀ ਘਰਆਲੀ ਤਾਂ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਸੂਟ ਬਦਲਦੀ ਐ-ਹਰਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਜਿਉਂ ਘਰੇ ਆਉਂਦੀ ਐ! ਹਿੰਗ ਲੱਗੇ ਨਾ ਫਟਕੜੀ-ਇਕ ਵਾਰੀ ਦਾ ਪੰਜ ਸੌ ਲੈ ਕੇ ਘਰੇ ਵੱਜਦੀ ਐ-ਜਦੋਂ ਅਗਲੀ ਨੇ ਸਿਰੋਂ ਲੋਈ ਈ ਲਾਹ ਧਰੀ-ਫੇਰ ਇਕ ਬੰਦਾ ਕੀ ਤੇ ਪੰਜਾਹ ਕੀ? ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਐ ਬਈ ਜੀਹਨੇ ਲਾਹਤੀ ਲੋਈ-ਉਹਦਾ ਕੀ ਕਰੂਗਾ ਕੋਈ? ਇਹਦੇ ਮਾਮੇਂ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿਉਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਇਹਨੂੰ ਠੋਕਰਿਆ ਸੀ-ਇਹ ਬੈਲੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਉਚਾ ਨੀਵਾਂ ਹੋਇਆ ਤੇ ਅਗਲਾ ਆਉਣੋਂ ਈ ਹਟ ਗਿਆ-ਫੇਰ ਵੀ ਅਗਲੇ ਦੀ ਭਾਣਜ ਨੂੰ ਐ-ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗਾ ਬੋਲਦੇ ਐ-ਅਗਲਾ ਕਦੋਂ ਜਰਦੈ? ਨੀਟੂ ਦੇ ਘਰਆਲੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪੂਰੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਐ ਬਾਈ-ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਕੰਡੈਕਟਰਾਂ 'ਚ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਐਂ ਸਹੁਰੀ ਦੀਆਂ! ਪੁਲਸ ਆਲੇ ਤਾਂ, ਜਦੋਂ ਜੀਅ ਕਰਦੈ-ਵੰਗਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਮਾਂਗੂੰ ਦਬੱਲ ਤੁਰਦੇ ਐ, ਸਹੁਰੀ ਨੂੰ! ਕੋਈ ਹਾਥ ਈ ਨੂੰ! ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਰਹਿੰਦੈ-ਚੋਰ ਦੀ ਮਾਂ,

ਕੋਠੀ 'ਚ ਮੂੰਹ! ਪਿੰਡ ਕੀ ਸੁਆਹ ਕਰੇ ਸੱਤਾਂ ਚੁੱਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ? ਅਗਲਾ ਕਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਗੱਲੋਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਪਾਉਂਦੈ? ਨਾਲੇ ਇਹ ਜਦੋਂ ਦੀ ਪੁਲਸ ਆਲਿਆਂ ਨਾਲ ਆਉਣ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਐ-ਸਾਰੇ ਇਹਤੋਂ ਕੰਨ ਭੰਨਦੇ ਐ ਬਈ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਝੂਠਾ ਕੇਸ-ਕੂਸ ਨਾ ਪੁਆ ਦੇਵੇ ਸਿਰ-ਅਗਲਾ ਆਬਦੀ ਚਮੜੀ ਬਚਾਉਂਦੈ! ਕੌਣ ਕਹੇ, ਆ ਬੈਲ ਮੁਝੇ ਮਾਰ...?"

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਰਾਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਤਾਈ ਦੇ ਘਰੋਂ ਆਈ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਉਹ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਦੁਖ-ਸੁਖ ਅਤੇ ਬਚਨ-ਵਿਲਾਸ ਕਰਦਿਆਂ ਦਿਨ ਤਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਪਰ ਪਰਬਤ ਜਿੰਡੀ ਰਾਤ ਆ ਖੜੀ ਹੋਈ...।

ਕਾਂਡ 4

ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਇਕ ਮੱਧ ਵਰਗੀ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਸੀ! ਉਹ ਤਿੰਨ ਭਰਾ ਸਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹੀ ਭੈਣਾਂ! ਹਰਦੇਵ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਸਿਆਣਾ ਸੀ। ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਏਕੜ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ? ਬਾਪੂ ਪੁਲੀਸ ਵਿਚੋਂ ਮੁਣਸ਼ੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਕੱਲੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਾਲ ਟੱਬਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ 'ਬਾਹਰ' ਤੌਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਬਾਕੀ ਬੱਚੇ ਅਜੇ ਛੋਟੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਨਾਸਮਝ ਜ਼ਰੂਰ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ ਭੇਜਣ ਵਾਸਤੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਭਲੇ ਵੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹ-ਸੁੱਬ ਕਰ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਗਰੀਸ ਨੂੰ ਚਾਹੜ ਦਿੱਤਾ। ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਠ ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਹਰਦੇਵ ਗਰੀਸ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਕੱਟਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਕੋਡਾ ਹੋ ਕੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਕੱਟਣੀਆਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬਕਸਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਟਰੱਕਾਂ ਵਿਚ ਲੱਦਣੀਆਂ, ਕਾਫ਼ੀ ਔਖਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਆਬਣ ਤੱਕ ਹਰਦੇਵ ਨਮੂਨੀਆਂ ਹੋਏ ਮਰੀਜ਼ ਵਾਂਗ ਆਕੜ ਜਾਂਦਾ। ਦੋ ਚਾਰ ਪੈਂਗ ਲਾ ਕੇ ਉਹ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਉਠ ਕੇ ਫਿਰ ਉਹ ਹੀ ਗਧੀਗੋੜ!

ਉਸ ਅਕਾਖਾਨੇਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਅੱਕ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਇਕ ਏਜੰਟ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੌ ਮਾਰਕ ਦੇ ਕੇ ਆਸਟਰੀਆ ਆ ਗਿਆ। ਆਸਟਰੀਆ ਆ ਕੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੱਜ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਥੇ ਵੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਮਿਲਿਆ ਹੀ ਮਿਲਿਆ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੜਕ ਕੰਢੇ, ਟਰੈਫਿਕ ਲਾਈਟ 'ਤੇ ਖੜ ਕੇ ਵੇਚਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ। ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਆਸਟਰੀਆ ਵਿਚ ਸਰਦੀਆਂ ਦਾ ਮੌਸਮ ਇਕ ਕਹਿਰ ਸੀ ਕਹਿਰ! ਗੋਡੇ ਗੋਡੇ ਬਰਫ਼ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵੇਚਣੀਆਂ ਕਿਸੇ ਮਾੜੇ ਧੀੜੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਥਾਹ ਪੈਂਦੀ ਬਰਫ਼ ਵਿਚ ਹੱਥ ਲੱਕੜ ਵਾਂਗ ਆਕੜ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਗੱਲ ਨਾ ਨਿਕਲਦੀ। ਸਾਹ ਉਪਰ ਖਿੱਚਣ 'ਤੇ ਤਾਪਮਾਨ ਮਾਈਨਸ ਬੱਤੀ ਡਿਗਰੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਨੱਕ ਦਾ ਸੀਂਢ ਨੱਕ ਵਿਚ ਹੀ ਜੰਮ ਜਾਂਦਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਇਕ ਹੋਰ ਏਜੰਟ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਜਰਮਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਉਂਗਲ ਚਟਾਈ ਅਤੇ ਬੜੇ ਸਬਜ਼ਬਾਗ ਦਿਖਾਏ। ਖਰਚਾ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜ ਸੌ ਜਰਮਨ ਮਾਰਕ ਦੱਸਿਆ। ਅੰਨ੍ਹੀ ਬਰਫ਼ ਅਤੇ ਕੜਾਕੇ ਦੀ ਠੰਢ ਦਾ ਸਤਾਇਆ ਹਰਦੇਵ ਜਰਮਨ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਿੰਨ ਕੁ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿਚ ਜਰਮਨ ਦੇ ਉਸ ਏਜੰਟ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਦੀ ਡਿੱਘੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਜਰਮਨ ਦੇ ਮਿਊਨਿਖ ਸ਼ਹਿਰ ਲਿਆ ਉਤਾਰਿਆ।

- "ਐਦੂੰ ਗਾਂਹਾਂ ਬਾਈ ਜੀ ਮੇਰਾ ਕੀ ਬਣੂੰ...?" ਹਰਦੇਵ ਅਣਜਾਣ ਮੁਲਖ ਅਤੇ ਬਿਗਾਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ, ਮਜ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਗਲੇ ਪੜਾਅ ਬਾਰੇ ਏਜੰਟ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ! ਪੰਜ ਸੌ ਮਾਰਕ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਐਥੋਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਲਏ ਐ-ਪੱਕਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਜਾਂ ਕੰਮ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ!" ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਖਿਆ।

- "ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਹੱਲ?" ਹਰਦੇਵ ਰੋਣਹਾਕਾ ਹੋਇਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

- "ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਤੂੰ ਆਪ ਸੋਚ...! ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸੀ ਤੈਨੂੰ ਜਰਮਨ ਵਾਤਨਾ...!" ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਝੰਗਾ ਚੁੱਕ ਦਿੱਤਾ।

- "ਔਹ ਸਾਹਮਣੇ ਬਾਨਹੋਫ਼ ਐ...!" ਏਜੰਟ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸਿਆ।

- "ਉਹ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਬਾਈ...?" ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਸੀ।

- "ਬਾਨਹੋਫ਼ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਐ।"

- "ਅੱਛਾ...।"

- "ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠ ਜਾਹ-ਐਥੇ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਦੇਸੀ ਬੰਦਾ ਮਿਲ ਜਾਊਗਾ-ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਾਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਲਵੀਂ!" ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਾਰ ਤੋਰ ਲਈ। ਏਜੰਟ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰੇਆਮ ਖੜ੍ਹਾ ਹੀ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਬੇਰਹਿਮ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਕਾਹਦਾ ਰਹਿਮ? ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਸੀ। ਪੰਜ ਸੌ ਮਾਰਕ ਖ਼ਰਾ ਕੀਤਾ, ਚੱਲ ਮੇਰੇ ਭਾਈ! ਅਗਲਾ ਬੰਦਾ ਮਰੇ, ਖਪੇ! ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਰੋਣ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਿਗਾਨਾ ਮੁਲਖ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਜਾਣ ਨਹੀਂ, ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ! ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿੱਧਰ ਜਾਵੇ? ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ, ਉਦੋਂ ਆਦਮੀ ਰੱਬ ਦੇ ਦਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗਦੈ। ਸੜਕ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਜਪਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਓਟ-ਆਸਰਾ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਿਲ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਉਹ ਏਜੰਟ ਦੇ ਦੱਸੇ 'ਬਾਨਹੋਫ਼' ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਭੀੜ ਸੀ। ਪੈਦਲ ਪੁਲੀਸ ਗਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਤਰਾਹ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਦਿਲ ਤਕੜਾ ਕਰ ਕੇ ਟਾਈਮ ਟੇਬਲ ਵਾਲੇ ਬੋਰਡ ਕੋਲ ਜਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਰੇਲ ਗੱਡੀਆਂ ਦੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਸੁਣਿਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਦੇਖਣਾ ਤਾਂ ਕੀ ਸੀ?

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਦੇਸੀ ਭਾਈਬੰਦ ਦਿਸਿਆ। ਉਹ ਉਸ ਭਾਈ ਬੰਦ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਬਾਈ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਇੰਡੀਅਨ ਹੋ?" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਹਾਂ! ਦੱਸੋ?" ਉਹ ਅਤੀਅੰਤ ਰੁੱਖਾ ਬੋਲਿਆ।

- "ਮੈਂ ਬਾਈ ਜੀ ਆਸਟਰੀਆ ਤੋਂ ਆਇਐਂ-ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਮੱਦਦ-?"

- "ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਰਾਵਾ ਆਪ ਤੇਰੇ ਅਰਗੈਂ!" ਤੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਬੈਗ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਬਣਿਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੋੜ ਕੇ ਹੀ ਤਾਂ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਮਨ ਫਿਰ ਭਰ ਆਇਆ।

ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਰੱਬ ਦਾ ਆਸਰਾ ਫਿਰ ਵੀ ਮਨ ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪਾਠ ਨਿਰੰਤਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਦਿਨ ਛੁਪ ਚੱਲਿਆ ਸੀ। ਹਨੇਰਾ ਅਸਮਾਨੋਂ ਦੁੜੰਗੇ ਮਾਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਠੰਢ ਕੋਕੜਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਦੰਦ ਕੜਿੱਕਾ ਵੱਜਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਕੱਪੜੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤੇ ਗਰਮ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਰੌਣਕ ਘਟਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਲੋਕ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੁਝ ਰਾਤ ਵਾਲੀਆਂ ਟਰੇਨਾਂ ਹੀ ਆਉਣੀਆਂ ਬਾਕੀ ਸਨ। ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਇਕ ਹੋਰ ਡਰ ਬੈਠਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅੱਜ ਕੋਈ ਦੇਸੀ ਭਾਈਬੰਦ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਰਾਤਰੀ ਪੁਲਸ ਗਸ਼ਤੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਮੰਗ ਲੈਣੇ ਸਨ। ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿਚ ਤਾੜ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਹੋ ਸਕਦੈ ਡਿਪੋਰਟ ਵੀ ਕਰ ਦੇਣ...? ਕਈ ਮੰਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਕੰਬਣੀਂ ਛਿੜ ਜਾਂਦੀ। ਪਿੰਡ ਜਾ

ਕੇ ਵੀ ਕੀ ਕਰੂੰਗਾ? ਅੱਗੇ ਹੀ ਬਾਪੂ ਨੇ ਮਸਾਂ ਕੌਡੀ-ਕੌਡੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਤੋਰਿਆ। ਹੁਣ ਜੇਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਆਨਾਂ ਨਹੀਂ, ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹੜਾ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਵਾਂਗਾ? ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ। ਬਾਪੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਰਜਾਈ ਹੋ ਕੇ ਬਾਹਰ ਘੱਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ ਭੇਜਾਂਗਾ ਅਤੇ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਵਿਚ ਹੱਥ ਵਟਾਵਾਂਗਾ। ਭੈਣ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਜੇ ਛੋਟੇ ਹਨ। ਕੁੜੀ ਦਾ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਵੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਨਿੱਕੀ ਭੈਣ ਤਾਂ ਹੁਣ ਵਿਆਹੁਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਅੱਜ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦੇਈਏ! ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਸੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ।

ਉਹ ਵੱਡੇ 'ਵੇਟਿੰਗ-ਰੂਮ' ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਯਾਤਰੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸੈਂਟਰਲ ਹੀਟ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁ ਧਰਵਾਸ ਆਇਆ। ਸੈਂਟਰਲ ਹੀਟ ਕਾਰਨ ਇੱਥੇ ਠੰਢ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਆਮ ਜਿਹਾ ਸਹਾਇਕ ਤਾਪਮਾਨ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੇਟਿੰਗ-ਰੂਮ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਤਾਂ ਠੰਢੀ ਸੀਤ ਹਵਾ ਚੁਪੇੜ ਵਾਂਗ ਆ ਵੱਜਦੀ ਅਤੇ ਯਾਤਰੀ ਆਪਣੇ ਓਵਰ ਕੋਟ ਹੋਰ ਘੁੱਟ ਲੈਂਦੇ। ਹਰਦੇਵ ਕੋਲ ਕੋਈ ਓਵਰ ਕੋਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਆਮ ਹੀ ਕੋਟ ਪਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੀ ਗੋਰੀ ਬੁੱਢੀ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਦੀ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਸ਼ਿਸ਼ਤ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪੁੱਛਿਆ। ਪਰ ਗੱਲ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਂਗੂੰ ਸਿਰ ਉਪਰੋਂ ਦੀ ਹੀ ਲੰਘ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਟੁੱਟੀ-ਫੁੱਟੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਮਝਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਗੋਰੀ ਬੁੱਢੀ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਤਿਰਛੀ ਲੰਘਦੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ। ਆਖਰ ਜਦੋਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਕੁਝ ਪੱਲੇ ਨਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਗੋਰੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੈਗ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਛੋਟਾ ਕੰਬਲ ਅਤੇ ਪੀਣ ਲਈ ਕੋਕਾ ਕੋਲਾ ਕੱਢ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੰਬਲ ਉਪਰ ਲੈਣ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ। ਕੰਬਲ ਲੈ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਨੇ "ਥੈਂਕਯੂ" ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਬੁੱਢੀ ਸਮਝ ਗਈ ਕਿ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ "ਓ. ਕੇ. - ਓ. ਕੇ.!" ਆਖ ਮੰਨ ਲਿਆ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕੋਕ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹਰਦੇਵ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਹੀ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਲੋੜਵੰਦ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਉਚੀ ਨਸ਼ੋੜ ਵਾਲਾ ਭਾਰਤੀ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਕੰਬਲ ਨਾ ਦਿੰਦਾ, ਸੋਚਦਾ ਬਈ ਕਿਤੇ ਜੁੰਆਂ ਨਾ ਪਾ ਦੇਵੇ!

ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਟਰੇਨਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ। ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਕੜੱਲ ਪਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਢਿੱਡ ਉਸ ਦਾ "ਘੁਰੜ-ਘੁਰੜ" ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੋਕ ਪੀਣ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਢਿੱਡ ਨੂੰ ਕੁਝ ਧਰਵਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਕਾਲਜਾ ਧਾਫ਼ੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਖੀਰ ਵੇਟਿੰਗ-ਰੂਮ ਵਿਚ ਉਹ ਗੋਰੀ ਬੁੱਢੀ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਬੁੱਢੀ ਨੇ ਕਈ ਕੁਝ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ। ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸੁਆਲ ਦੀ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਾ ਪਈ। ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ "ਗਰੀਸ-ਗਰੀਸ! ਆਸਟਰੀਆ-ਆਸਟਰੀਆ!" ਹੀ ਪੁਕਾਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਗੋਰੀ ਉਠ ਕੇ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਕੰਬਲ ਵਾਪਿਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ। ਪਰ ਬੁੱਢੀ ਨੇ ਹੱਥ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਕੋਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪੰਜਾਹ ਮਾਰਕ ਦਾ ਨੋਟ ਦੇ ਕੇ ਹੱਥ ਘੁੱਟ ਗਈ। ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਫਿਰ "ਥੈਂਕਯੂ-ਥੈਂਕਯੂ" ਦੀ ਰਟ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੁੱਢੀ ਗੋਰੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਵਰਗੀ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਫਿਰ ਮਨ ਭਰ ਆਇਆ। ਮਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਨਿੱਸਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਲ ਦੀ ਪਲ ਉਸ ਨੇ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਲਿਆ। ਕਈ ਸੋਚਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਭੂਚਾਲ ਬਣ ਗਈਆਂ...। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਾਲੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਐ...। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬੰਦੇ ਨੇ ਕਦੋਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਫ਼ਤਹਿ ਬੁਲਾ ਜਾਣੀ ਐ...? ਪਰ ਖੱਜਲ ਦੇਖ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਫਿਰਦੈ...? ਜਿਵੇਂ ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਐ, ਬਾਪੂ ਬਾਪੂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ, ਬੜੇ ਸੁਖਾਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ, ਤੇ ਜਦ ਬਾਪੂ ਅਖਵਾਇਆ, ਸਾਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਆਇਆ...! ਚਾਹੇ ਉਸ ਦਾ ਅਜੇ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਨਿੱਕੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ, ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਪਿਉ ਵਰਗੇ ਹੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਨੇ...! ਬਾਪੂ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਪੁੱਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਤੋਰਿਆ ਸੀ! ਜੇ ਉਹ

ਬਾਪੂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਨਾ ਉਤਰਿਆ ਤਾਂ ਅਤਬ ਬਾਪੂ ਨੇ ਡਾਂਗ ਧੂਹ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਤਹਿ ਲਾ ਦੇਣੀ ਸੀ! ਹੋ ਸਕਦੇ ਘਰੋਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਦੇਵੇ...?

ਬਾਪੂ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਤਬ ਸੀ। ਪੈਨਸ਼ਨ ਹੋਣ ਤੱਕ ਪੁਲੀਸ ਵਿਚ ਮੁਣਸ਼ੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹਿੱਕ ਦੇ ਜੋਰ 'ਤੇ ਕੱਢੀ ਸੀ। ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਦੇ 'ਉਏ' ਨਹੀਂ ਅਖਵਾਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਖੁਸਰੇ ਨੱਚਣ ਲਈ ਆ ਗਏ। ਆਉਣਾ ਹੀ ਸੀ! ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਬਣਦਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਖੁਸਰਿਆਂ ਦੇ ਕਿਹੜਾ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਟਰੱਕ ਚੱਲਦੇ ਸੀ? ਰੱਪੜ ਇਹ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੋ ਖੁਸਰਾ ਦਲ ਆ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ! ਇਕ ਜਗਰਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਇਕ ਮੋਗੇ ਤੋਂ!! ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਬਾਪੂ ਦੋ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵੱਲ, ਵਾੜ ਵਿਚ ਫੁਸੇ ਬਿਲੇ ਵਾਂਗ, ਘੁੱਟਾਂਬਾਟੀ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖੁਸਰਿਆਂ ਦੀ ਤਕਰਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਲਾਕਾ ਗਰਦਾਨ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਦੂਜੀ ਆਪਣਾ ਇਲਾਕਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਆ ਦੇਖਿਆ, ਨਾ ਤਾਅ ਦੇਖਿਆ, ਰੈਂਗੜਾ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਖੁਸਰਾ-ਮੁਖੀ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਧਾਣੀ-ਚੀਰਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬੋਲਿਆ, "ਸਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਲੇ ਖੁਸਰਿਆਂ ਨੇ ਈ ਵੰਡ ਲਿਆ...?"

ਖੁਸਰੇ ਨੱਚਣ ਦੀ ਥਾਂ ਬਾਪੂ ਦਾ ਸਿਆਪਾ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਖੁਸਰਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨੰਗੇਜ਼ ਦਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਪੁਲਸੀਆ ਬਾਪੂ ਫਿਰ ਪਿੱਟ ਉਠਿਆ, "ਢਕ ਲਓ...! ਢਕ ਲਓ ਆਬਦੀਆਂ ਮੂੰਗਰੀਆਂ ਜੀਆਂ...! ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਲਿਓ ਮੂਤਣ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਜਾਂਵੋਗੇ...! ਵਗਜੇ ਪਰ੍ਹੇ...! ਕੁਛ ਨਾ ਆਖੋ...! ਮੈਥੋਂ ਫਿਰ ਇਕ ਅੱਧੇ ਦੇ ਪੁੜਪੜੀ 'ਚ ਵੱਜੂ...! ਫੇਰ ਨਾ ਕਿਹੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਹ ਜਾਂਦੀ ਕਰਤੀ...! ਚਿੱਬ ਪੈਜੂ ਮੈਥੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖੋਪੜ 'ਚ...! ਸਾਲੇ ਲੱਗਪੇ ਸੀਢ ਸਿੱਟਣ ਐਥੇ...!" ਬਾਪੂ ਨੇ ਭੂਸਰੇ ਸਾਹਣ ਵਾਂਗ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢੀ, ਖੌਰੂ ਪੱਟਿਆ! ਖੁਸਰੇ ਤੁਰ ਗਏ। ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਬਾਪੂ ਵਾੜ ਦਾ ਝਾਫ਼ਾ ਬਣਿਆਂ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਹਰਦੇਵ ਘਰੋਂ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਗਿਆ। ਪਰ ਲੰਡਰ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਸਕੂਲ ਛੱਡ, ਫਿਲਮ ਦੇਖਣ ਸਿਨਮੇ ਜਾ ਵੜਿਆ। ਹਰਚੰਦ ਟੱਲੇਵਾਲੀਏ ਨੇ ਕਿਤੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮੁਡੀਹਰ ਅੱਜ ਸਕੂਲ ਦੀ ਵਜਾਏ ਸਿਨਮੇ ਕਿਵੇਂ ਭਲਵਾਨੀ ਗੋੜੇ ਦਿੰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਐ? ਉਸ ਨੇ ਲੰਘਦੇ ਨੇ ਖੇਤ ਫਿਰਦੇ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਬੱਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ? ਬਾਪੂ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ ਸਾਈਕਲ, ਸਿੰਧਾ ਹੀ ਬੱਸ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਵੱਜਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਬੱਸ 'ਚੋਂ ਉਤਰਦਾ ਹੀ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਘਰ ਤੱਕ ਕੁੱਟਦਾ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਬਾਪੂ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਭਲਾ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਸੀ! ਬਾਪੂ ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਬਾਪੂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੰਜਰ ਕੁੜ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਜਾਵੇ, ਕਿਸੇ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਲੱਗ ਜਾਵੇ! ਇਹਨਾਂ ਚਾਰ ਕਿੱਲਿਆਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਪਾਜੇ ਵੀ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ!

ਦੂਰ ਗਿਰਜਾ ਘਰ ਦੇ ਘੰਟੇ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਦੀ ਤੰਦ ਤੋੜੀ!

ਪਹੁ ਫੁੱਟ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਬਰਫ਼ ਪੈਂਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਨੇਰਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੁੰਝਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਹ ਅਜੇ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਉਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪੱਗ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਜਿਹਾ ਪਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਬਾਹਰ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਕੋਈ ਪੱਗ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਟਰੇਨ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਵੇਟਿੰਗ-ਰੂਮ ਵੱਲ ਨੂੰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖੁਸ਼ੀ ਹਰਦੇਵ ਦੀਆਂ ਕੱਛਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਡੁੱਲ੍ਹਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਰੱਬ ਦਾ ਸੁਕਰਾਨਾ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਾਠ ਰਾਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ! ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਉਹ ਪੱਗ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਵੇਟਿੰਗ-ਰੂਮ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ।

- "ਸਾਸਰੀਕਾਲ ਬਾਈ ਜੀ...!" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਬੁਲਾਇਆ।

- "ਸਾਸਰੀਕਾਲ ਬਈ, ਸਾਸਰੀਕਾਲ...!" ਉਹ ਆਪਣਾ ਓਵਰ ਕੋਟ ਉਤਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ। ਬਰਫ਼ ਦੇ ਫੰਝੇ ਉਸ ਦੇ ਓਵਰ ਕੋਟ ਤੋਂ ਬੱਲੇ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਬੂਟ ਫਰਸ 'ਤੇ ਝਾੜ੍ਹੇ। ਬੂਟ ਦੀਆਂ ਗੁੱਡੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਬਰਫ਼ੀ ਜਿਹੀ ਫਰਸ 'ਤੇ ਵਿਛ ਗਈ।

- "ਐਥੇ ਈ ਰਹਿੰਨੇ ਓ, ਬਾਈ ਜੀ...?" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਐਸ ਸ਼ਹਿਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ-ਪਰ ਕੰਮ ਧੰਦੇ 'ਚ ਆਉਣ ਜਾਣ ਬਣਿਆ ਈ ਰਹਿੰਦੈ, ਜੁਆਨਾਂ!"

ਉਸ ਨੇ ਕਤਰੀ ਹੋਈ ਗਿੱਲੀ ਦਾਹੜੀ ਪੋਚੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੌਲੇ ਦੇ ਸਿੰਗਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਨੂੰ ਹੋੜੇ ਨਾਲ ਉਪਰ ਚੁੱਕਿਆ।

- ".....!" ਹਰਦੇਵ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ।

- "ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਨੈਂ? ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਮਲਵਈ ਲੱਗਦੈਂ?" ਉਸ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਗਲੋਂ ਮਫ਼ਲਰ ਉਤਾਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ।

- "ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਾਈ ਜੀ ਆਸਟਰੀਆ ਤੋਂ ਆਇਐਂ-ਏਜੰਟ ਐਥੇ ਲਾਹ ਗਿਆ-ਨਾ ਕੁਛ ਦੱਸਿਆ, ਨਾ ਕਰਿਆ! ਰਾਤ ਦਾ ਐਥੇ ਈ ਠੰਢ 'ਚ ਕੁੱਕੜ ਬਣਿਆਂ ਪਿਆਂ-ਇਕ ਗੋਰੀ ਮਿਲੀ ਸੀ-ਵਿਚਾਰੀ ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਕੰਬਲ ਦੇ ਗਈ ਤੇ ਨਾਲੇ ਆਹ ਪੰਜਾਹ ਮਾਰਕਾਂ ਦਾ ਨੋਟ ਫੜਾਗੀ!"

- "ਚੰਗੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ 'ਤੇ ਕਾਲ ਨੂੰ ਪਿਆ, ਨਿੱਕਿਆ...!"

- "ਇਕ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੇਸੀ ਬੰਦਾ ਵੀ ਕੱਲ੍ਹ ਮਿਲਿਆ ਸੀ-।"

- "ਫੇਰ...?"

- "ਉਹਨੇ ਸਗਾਂ ਦੀ ਪਤੰਦਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਵੀ ਨੂੰ ਕੀਤੀ।"

- "ਖੁਦਗਰਜ਼ ਬੰਦੇ ਵੀ ਜਹਾਨ 'ਤੇ ਬਥੇਰੇ ਫਿਰਦੇ ਐ!"

- "ਦੁਨੀਆਂ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ...!"

- "ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣੈਂ...?" ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਜਿੱਥੇ ਕਿਸਮਤ ਲੈਜੂ ਬਾਈ ਜੀ! ਬਾਪੂ ਨੇ ਬਾਹਰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਬਈ ਮੇਰੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ 'ਚ ਸਹਾਈ ਹੋਊ-ਹੱਥ ਵਟਾਊ! ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਈ ਦੇਖਲੋ, ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿਵੇਂ ਫਿਰਦੈਂ!"

- "ਤੂੰ ਜਾਣਾ ਕਿੱਥੇ ਸੀ...?" ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਸੀ-ਪਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਣਾ ਕਿਹੜਾ ਲੱਲੋ ਪੱਤੋ ਐ, ਬਾਈ?"

- "ਅਗਲੇ ਪੰਜ ਦੇਸ਼ ਲੰਘ ਕੇ, ਛੇਵਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਉਂਦੈਂ!" ਉਹ ਹੱਸ ਪਿਆ।

- ".....!" ਹਰਦੇਵ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਰਾਹ ਪਾਵਾਂ?" ਉਸ ਨੇ ਗੰਭੀਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

- "ਪਾਓ ਬਾਈ ਜੀ...!" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਤਰਲਾ ਲਿਆ।

- "ਮੇਰਾ ਇਕ ਜਾਣਕਾਰ ਐ ਐਥੇ ਮਿਊਨਿਕ 'ਚ-ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰ ਦਿੰਨੈਂ-ਤੂੰ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਚਲਿਆ ਜਾਹ-ਤੈਨੂੰ ਮਾੜੇ ਮੋਟੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੁਆ ਦਿਊ-ਬਾਕੀ ਤੇਰੀ ਸਟੇਅ ਸਟੂਅ ਦੀ ਕੋਈ ਭੰਨ ਘੜ ਕਰ ਦਿਊ-ਸਾਲ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਲਾ ਦੱਬ ਕੇ! ਬਾਕੀ ਰੱਬ ਭਲੀ ਕਰੂ!"

- "ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਮਿਹਰਬਾਨੀ, ਬਾਈ ਜੀ! ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਮਿਲਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਡੋਲਿਆ ਪਿਆ ਸੀ-ਪਤਾ ਈ ਨੂੰ ਸੀ ਲੱਗਦਾ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂ?"

- "ਰੱਬ ਬੜਾ ਬੇਅੰਤ ਐ ਨਿੱਕਿਆ! ਜਿੰਨੀ ਮਰਜੀ ਐ ਬਿਪਤਾ ਆ ਪਵੇ-ਉਸ ਤੋਂ ਕਦੇ ਬੇਮੁਖ ਨਾ ਹੋਵੇ! ਉਹ ਬੜਾ ਦਿਆਲੂ ਐ-ਆਪੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦੈ-ਜੇ ਉਹ ਇਕ ਰਸਤਾ ਬੰਦ ਕਰਦੈ ਛੋਟਿਆ, ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਦਸ ਰਸਤੇ ਖੋਲ੍ਹ ਵੀ ਦਿੰਦੈ-ਬੱਸ, ਬੰਦਾ ਉਹਦਾ ਸੁਕਰਾਨਾ ਕਰਦਾ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦਾ ਜਾਵੇ-ਉਹ ਮੇਰਾ ਦਾਤਾ ਜਮਾਂ ਨੂੰ ਡੋਲਣ ਦਿੰਦਾ-ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੀ ਐ: ਡੀਗਣ ਡੋਲਾ ਤਊ ਲਊ ਜਊ ਮਨ ਕੇ ਭਰਮਾ।। ਭ੍ਰਮ ਕਾਟੇ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਪਾਇ ਵਿਸਰਾਮਾ।। ਕੀ ਨਾਂ ਐਂ ਤੇਰਾ?"

- "ਜੀ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ...!"

- "ਕਿਹੜਾ ਏਰੀਐ ਪਿੱਛੋਂ...?"

- "ਜੀ ਮੇਰਾ ਜਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਐ...।"

- "ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਰਣਜੀਤ ਐ-ਪਿੰਡ ਚੱਕ ਤਾਰੇਵਾਲ-ਧਰਮਕੋਟ ਕੋਲੇ...।" ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ। ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਪੂਰਾ

ਵੇਰਵਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਆ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਬਾਰੇ ਬੇਨਤੀ ਭਰੀ ਹਦਾਇਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਕਦੇ ਰੱਬ ਨੇ ਮੇਲ ਕਰਵਾਏ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਸ਼ਣ ਕਰਾਂਗੇ, ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ!" ਹਰਦੇਵ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁੱਛਣਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ੋਨ ਨੰਬਰ ਜਾਂ ਅਤਾ ਪਤਾ ਕੀ ਸੀ? ਜਦ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਾਇਬ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਾਂਗ ਕਿੱਧਰ ਛਿੱਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ? ਹਰਦੇਵ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਕੋਈ ਮੱਦਦੀ ਦੂਤ ਹੀ ਤਾਂ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਜਗਾਹ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ। ਬੈਠਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪੇ ਹੀ ਬਣਾ ਦੇਣੀ ਸੀ।

- "ਲੈ...! ਰੱਬ ਦੇ ਦਿਆਲੂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵੀ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਦੁਨੀਆਂ 'ਤੇ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ..! ਕਿੱਥੇ ਏਜੰਟਾਂ ਵਰਗੇ ਲਹੂ ਪੀਣੇਂ ਦੈਂਤ..? ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਰੋਹੀ ਬੀਆਬਾਨ 'ਚ ਰੁਲਣ ਲਈ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਐ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਰੱਬੀ ਰੂਪ ਲੋਕ..! ਰੱਬਾ ਤੇਰੀ ਵੀ ਲੁੱਲਾ ਨਿਆਰੀ ਐ...!"

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ।

ਬਰਫ਼ ਪੈਣੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਥੰਮ੍ਹ ਗਈ ਸੀ। ਬੱਦਲ ਹਟ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਿਸ਼ਮ ਨਾਲ ਹੀ ਠੰਢ ਹੋਰ ਕੜਾਕਾ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਠੁਰ-ਠੁਰ ਕਰਦਾ ਵੇਟਿੰਗ-ਰੂਮ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵੇਟਿੰਗ-ਰੂਮ ਵਿਚ ਬਾਹਰਵਾ ਗਹਿਮਾਂ ਗਹਿਮੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਵੇਟਿੰਗ-ਰੂਮ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਚੁਫ਼ੇਰੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਪਹਾੜਾਂ 'ਤੇ ਦੂਰ ਤੱਕ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਚਿੱਟੀ ਚਾਦਰ ਵਿਛੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਦਰੱਖਤਾਂ 'ਤੇ ਬਰਫ਼ ਰੂੰ ਦੇ ਗੋਹੜਿਆਂ ਵਾਂਗ ਟਿਕੀ ਪਈ ਸੀ। ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵੀ ਕੀ ਕਹਿਣਾ? ਦੂਰ ਤੱਕ ਸਵਰਗੀ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਸੀ! ਹਰਦੇਵ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਹੁਸੀਨ ਚਿਹਰਾ ਤੱਕ ਕੇ ਸ਼ਰਸ਼ਾਰ ਹੋਇਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਮੋਢਾ ਥਾਪੜਿਆ। ਇਕ ਵਧੀਆ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਪੱਗ ਵਾਲਾ ਸਰਦਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਦਾਹੜੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਉਸ ਨੇ ਖੁੰਡੇ ਵਾਂਗ ਉਪਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪਤਲਾ, ਛਾਂਟਿਆ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕੱਦ ਦਾ ਮਾਲਕ ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਈ...?"

- "ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ..." ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ।

- "ਮੈਨੂੰ ਰਣਜੀਤ ਭਾਅ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ ਸੀ!"

- "ਹਾਂ ਜੀ! ਹਾਂ ਜੀ! ਮੈਂ ਈ ਆਂ! ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਈ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਬਾਈ ਜੀ ਨੇ!" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

- "ਆ ਜਾਹ ਫੇਰ!" ਉਹ ਅਗਵਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੱਗ ਤੁਰਿਆ।

'ਬਾਨਹੋਫ਼' ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਉਹ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ। ਕਾਰ ਨਿੱਘੀ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਗੋਰੀ ਵਾਲਾ ਕੰਬਲ ਲਾਹ ਕੇ ਕਾਰ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

- "ਕੌਣ ਕਹਿੰਦੈ ਬਾਈ ਜੀ, ਬਈ ਰੱਬ ਹੈਨੂੰ?" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਕਿਹਾ।

- "ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਬਈ ਰੱਬ ਹੈਨੂੰ!" ਉਸ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ।

- "ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਬਾਈ ਜੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਉੱਥੀਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ-ਕੀ ਨਾਂ ਐ ਆਪਣਾ?"

- "ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਜੁਗਰਾਜ ਸਿੰਘ ਐ-ਉਂ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਫ਼ੌਜੀ-ਫ਼ੌਜੀ ਈ ਆਖ ਦਿੰਦੇ ਐ!"

- "ਕਿਹੜਾ ਏਰੀਆ ਐ...?"

- "ਤੂੰ ਏਰੀਏ ਨੂੰ ਛੱਡ ਯਾਰ-ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਲੋਪੋ ਐ...!"

- "ਅੱਛਾ! ਅੱਛਾ! ਲੋਪੋ-ਬੱਧਨੀ ਕਲਾਂ ਕੋਲੇ...?"

- "ਜਮਾਂ ਈ ਓਥੇ...!" ਫ਼ੌਜੀ ਹੱਸ ਪਿਆ।

ਫ਼ੌਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫ਼ਲੈਟ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਦੋ ਕਮਰਿਆਂ ਦਾ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਫ਼ਲੈਟ ਸੀ। ਦੇਖਣ ਪਰਖਣ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਫ਼ੌਜੀ ਵੀ ਇੱਕਲਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

- "ਕੀ ਖਾਣਾ ਪੀਣੈ...?" ਫੌਜੀ ਜੁਗਰਾਜ ਨੇ ਫੌਜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਕੁਛ ਹੋਵੇ ਬਾਈ ਜੀ...! ਰਾਤ ਦੇ ਨੇ ਡੱਕਾ ਨੂੰ ਖਾਧਾ! ਉਹ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦੀ ਰਹੇ ਬੁੱਢੀ ਗੋਰੀ-ਜੀਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਖੇ ਤਿਹਾਏ ਨੂੰ ਕੋਲਾ ਪੀਣ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ! ਰੱਬ ਉਹਨੂੰ ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਰੱਖੇ! ਜਿਉਂਦੀ ਵਸਦੀ ਰਹੇ ਵਿਚਾਰੀ...!" ਹਰਦੇਵ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਾਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਈ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

- "ਲੈ ਛਕ ਵੀਰਿਆ! ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਤਾਂ ਐਹੋ ਜਿਆ ਕੁਛ ਈ ਮਿਲੂ ਮਿੱਤਰਾ! ਰੋਟੀ ਰਾਟੀ ਮੈਥੋਂ ਨੂੰ ਪੱਕਦੀ-ਕਦੇ ਕਦੇ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ ਲੰਗਰ ਛਕ ਆਈਦੈ ਤੇ ਰੋਟੀ ਆਲੀ ਭਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਐ-ਕਾਹਨੂੰ ਸਰਦੈ ਬਾਈ ਸਿਆਂ ਰੋਟੀ ਬਿਨਾ ਆਪਣਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ?" ਫੌਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਂਡੇ ਤੜਕ ਦਿੱਤੇ। ਟੋਸਟ ਬਰੈੱਡ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਫੌਜੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਸੀ। 'ਗਿੱਦਤਮਾਰ' ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਦਿਲੋਂ ਘ੍ਰਿਣਾਂ ਕਰਦਾ।

- "ਧੰਨ ਐਂ ਬਾਈ ਫੌਜੀਆ...! ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਛੱਤੀ ਪਦਾਰਥ ਐ!" ਭੁੱਖਾ ਹਰਦੇਵ ਖਾਣੇ ਨੂੰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਫੌਜੀ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਤਸੱਲੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਭੁੱਖੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੋਲਕ। ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਖੁਆ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਭਾਂਡੇ ਚੁੱਕ ਲਏ।

- "ਤੂੰ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ ਅੱਜ ਇਉਂ ਕਰ! ਅੱਜ ਕਰ ਅਰਾਮ! ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਬੰਨ੍ਹ ਸੁੱਬ ਕਰਾਂਗੇ-ਮੈਂ ਚੱਲਿਐਂ ਹੁਣ ਕੰਮ 'ਤੇ-ਤੇ ਤੂੰ ਮਾਰ ਲੇਟਾ...!" ਫੌਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- "ਤੂੰ ਬਾਈ ਫੌਜੀਆ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਵਜੇ ਆਵੇਂਗਾ...?"

- "ਮੈਂ ਆਜ਼ੂ ਕੋਈ ਪੰਜ ਕੁ ਵਜੇ ਦੇ ਏਤ ਗੇਤ! ਤੂੰ ਘਰੇ ਈ ਰਹੀਂ ਕਿਤੇ ਜਾਈਂ ਨਾ!"

- "ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਾਈ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣੈ-!"

- "ਚਾਹ ਚੂਹ ਦਾ ਸਮਾਨ ਕਿਚਨ 'ਚ ਪਿਐ-ਜੇ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਬਣਾ ਲਈਂ-ਹੀਟਰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਨਾ ਭੁੱਲੀਂ!"

- "ਚੰਗਾ ਬਾਈ...!"

ਫੌਜੀ ਆਪਣਾ ਸੰਦ ਵਲੋਂ ਵਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਹਰਦੇਵ ਫੌਜੀ ਵਾਲੇ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਹੀ ਕੰਬਲ ਲੈ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ।

ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਦਾ ਅਨੀਂਦਰਾ ਹੋਰਣ ਕਾਰਨ, ਪੈਣ ਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨੇ ਦੱਬ ਲਿਆ।

ਕਾਂਡ 5

ਫੌਜੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਾਢੇ ਕੁ ਪੰਜ ਵਜੇ ਹੀ ਕੰਮ ਤੋਂ ਆ ਗਿਆ।

ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਦੰਦਾਂ ਵਾਲਾ ਬੁਰਸ਼ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਆ ਰੱਖਿਆ। ਉਹ ਸਵੇਰ ਵਾਂਗ ਤਾਜ਼ਾ ਤਾਜ਼ਾ ਹੀ ਸੀ। ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਬਕਾਵਟ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ।

- "ਹਾਂ ਬਾਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ! ਕੁਛ ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ?"

- "ਅਜੇ ਤਾਂ ਬਾਈ ਫੌਜੀਆ, ਉਠਿਆ ਈ ਐਂ! ਬਾਹਲਾ ਅਨੀਂਦਰਾ ਸੀ!"

- "ਚਲ ਵਧੀਆ ਕੀਤਾ! ਲੈ ਫਿਰ ਬੁਰਸ਼ ਕਰਲਾ...!" ਉਸ ਨੇ ਨਵਾਂ ਬੁਰਸ਼ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਬੁਰਸ਼ ਕਰ ਲਿਆ।

- "ਪੀਣੀ ਚਾਹ ਈ ਐ ਜਾਂ ਪੈਂਗ ਸ਼ੈਂਗ ਲਾਵੇਂਗਾ?"

- "ਪੈਂਗ ਸ਼ੈਂਗ ਈ ਲਾ-ਲਾਂਗੇ, ਬਾਈ!"

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੋਤਲ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈ। ਫੌਜੀ ਬੜਾ ਦਿਲਦਾਰ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਫੌਜ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ। ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪਿਆ। ਘਾਟ ਘਾਟ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਦੀ ਨਿਰਖ ਪਰਖ ਸੀ।

ਉਹ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਏ।

- "ਐਥੇ ਕੰਮ ਕੁੰਮ ਦਾ ਕੀ ਜੁਗਾਤ ਐ, ਬਾਈ?" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਹੀ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ।

- "ਕੰਮ ਦਾ ਜੁਗਾਤ ਤਾਂ ਇਹ ਐ! ਬਈ ਜੇ ਤਾਂ ਥੋਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਦੈ, ਤਾਂ-ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਣਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੁਹਾ ਕੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੁਆ ਦਿੰਦੈ-ਤੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਾਈ ਰੱਬ ਈ ਰਾਖਾ! ਐਥੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸੀ ਭਾਈਬੰਦ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਐ-ਕੋਈ ਸੱਕ ਨੂੰ-ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦੈ ਬਈ ਬੰਦੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਹੈਨੂੰ-ਬੰਦਾ ਫ਼ਸਿਆ ਮਾਰ ਖਾਊਗਾ-ਪੀਜ਼ੇ ਪੂਜੇ 'ਚ ਕੰਮ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਐ-ਪੀਜ਼ੇ ਦੇ ਉਪਰ ਕਮਰਾ ਤੇ ਦੋ ਚਾਰ ਸੌ ਮਾਰਕ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਮਸਾਂ ਈ ਦਿੰਦੇ ਐ-ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਪੀਜ਼ੇ 'ਚ ਫ਼ਰ੍ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਈ ਐ-ਚੱਲ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਬੰਦਾ ਆਬਦਾ ਰੇਹੜਾ ਧੱਕੀ ਜਾਂਦੈ-।"

- "ਪਰ ਬਾਈ ਜਾਹਲੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਛੇਤੀ ਕੀਤੇ ਰੱਖਦੈ? ਇਹ ਵੀ ਰਿਸਕ ਈ ਐ!"

- "ਛੋਟੇ ਭਾਈ! ਹਾਥੀ ਜਿਉਂਦਾ ਲੱਖ ਦਾ ਤੇ ਮਰਿਆ ਸਵਾ ਲੱਖ ਦਾ! ਲੋੜ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਐ-ਜੇ ਕੋਈ ਤਜਰਬੇ ਆਲਾ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਪੱਤਰਾਂ ਆਲਾ ਬੰਦਾ ਰੱਖਦੇ ਐ-ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਪੈਂਦੈ ਮਹਿੰਗਾ-ਟੈਕਸ ਤੇ ਇੰਸ਼ੋਰੈਂਸ ਭਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਐ-ਅਗਲਾ ਪੈਸੇ ਲੈਂਦੇ ਠੋਕ ਕੇ! ਤੇ ਦੂਜਾ ਅਗਲਾ ਓਨੀ ਧੰਗੋੜ੍ਹ ਨੂੰ ਝੱਲਦਾ-ਜਿੰਨੀ ਜਾਅਲੀ ਬੰਦੇ ਝੱਲੀ ਜਾਂਦੇ ਐ-।"

- "ਇਹ ਤਾਂ ਖ਼ੈਰ ਹੈ! ਨੂੰਹ ਧੀ 'ਚ ਫ਼ਰਕ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਈ ਐ, ਬਾਈ।"

- "ਲੈ, ਤੂੰ ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੁਣਲਾ! ਐਥੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਇਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਐਂ-ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਈ ਜਾਅਲੀ ਬੰਦੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਰੱਖਦੈ-ਅਗਲੇ ਸਵੇਰੇ ਦਸ ਵਜੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਐ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਛੁੱਟਦੈ-ਚੌਦਾਂ ਘੰਟੇ ਕੰਮ! ਕਦੇ ਆਹ ਕਰਲੋ-ਕਦੇ ਜੌਹ ਕਰਲੋ! ਸਫ਼ਾਈ ਤੇ ਭਾਂਡੇ ਧੋਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਪੀਜ਼ੇ ਬਣਾਉਣ ਤੱਕ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਅਲੀ ਬੰਦੇ ਈ ਕਰਦੇ ਐ-ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਫ਼ਸੇ ਫ਼ਸਾਏ ਮਾਰ ਖਾਈ ਜਾਂਦੇ ਐ-ਅਗਲੇ ਸੋਚਦੇ ਐ, ਜਾਂਦੇ ਚੋਰ ਦੀ ਤੜਾਗੀ ਈ ਸਹੀ! ਬਈ ਜਿਹੜਾ ਦੋ ਚਾਰ ਸੌ ਮਿਲਦੈ-ਉਹ ਹੀ ਬਾਧੂ ਐ-ਵਿਹਲੇ ਵੀ ਅਗਲੇ ਕੀ ਕਰਨ...? ਐਨਾਂ ਕੰਮ ਪੱਕੇ ਬੰਦੇ ਕਦੋਂ ਕਰਦੇ ਐ? ਉਹ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੱਠ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਐ ਤੇ ਬਾਕੀ ਘੰਟੇ ਲੈਂਦੇ ਐ, ਓਵਰਟਾਈਮ!"

- "ਪਰ ਬਾਈ, ਜੇ ਐਹੋ ਜੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਜਾਅਲੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮੋਢਾ ਨਾ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਨਵੇਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਬਣੇ ਕੀ?"

- "ਛੋਟੇ ਭਾਈ, ਸੈਹਾ ਆਬਦੇ ਦਾਅ ਨੂੰ ਤੇ ਕੁੱਤਾ ਆਬਦੇ ਦਾਅ ਨੂੰ ਜਾਂਦੈ! ਉਹ ਵੀ ਗੌਰਮਿਟ ਤੋਂ ਟੈਕਸ ਬਚਾਉਂਦੇ ਐ-ਇੰਸ਼ੋਰੈਂਸ ਬਚਾਉਂਦੇ ਐ-ਉਹ ਨਵੇਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਮੱਦਤ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ ਕਰਦੇ! ਉਹ ਤਾਂ ਗੌਰਮਿਟ ਤੋਂ ਟੈਕਸ ਤੇ ਬੀਮਾਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਕਰਦੇ ਐ-ਐਥੇ ਕਮਲਿਆ ਲੋਕ ਪੈਸੇ ਬਿਨਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਨੂੰ ਟੇਕਦੇ-ਇਹ ਯੂਰਪ ਐ ਛੋਟੇ ਭਾਈ! ਐਥੇ ਤਾਂ ਸਕੀ ਮਾਂ ਜੁਆਕ ਨੂੰ ਬਿਲਕਦੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦੀ ਐ...!"

- "ਹੈ ਤਾਂ ਐਥੇ ਨੇਰ ਈ ਬਾਈ...!"

- "ਤੂੰ ਨੇਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ, ਹਰਦੇਵ!" ਫੌਜੀ ਨੇ ਪੈਂਗ ਪਾ ਲਿਆ।

- "ਐਥੇ ਆਗਰੇ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ-ਉਹਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਾਰ ਐਕਸੀਡੈਂਟ 'ਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ-ਪੁਲਸ ਨੇ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਕੱਢ ਕੇ ਦੇਖੇ ਤੇ ਉਹਦੇ ਘਰੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ-ਪਹੁੰਚਣਾ ਈ ਸੀ? ਤੇ ਜਦੋਂ ਪੁਲਸ ਘਰੇ ਗਈ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਉਹਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਸੁੱਤਾ ਉਠਾ ਲਿਆ-ਉਹਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਹਸਪਤਾਲ ਆ ਗਏ-ਜਿੱਥੇ ਉਹਦੇ ਭਰਾ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਰੱਖੀ ਵੀ ਸੀ!"

- "ਅੱਛਾ...!"

- "ਤੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ, ਪੁਲਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਬਈ ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦੈਂ? ਕਹਿੰਦਾ ਅਖੇ ਹਾਂ ਜਾਣਦੈਂ-ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਮਰੇ 'ਚ ਰਹਿੰਦੈਂ।"

- "ਅੱਛਾ...! ਇਹ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਬਈ ਮੇਰਾ ਭਾਈ ਐ...?" ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡਿਆ ਗਿਆ।

- "ਕਾਹਨੂੰ...! ਤੂੰ ਸੁਣ ਤਾਂ ਸਹੀ...!"

- ".....।"

- "ਪੁਲਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਬਈ ਇਹ ਕੌਣ ਐ? ਤਾਂ ਪੈਂਦੀ ਸੱਟੇ ਕਹਿੰਦਾ, ਅਖੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨੂੰ! ਖੜ੍ਹਾ ਖੜੋਤਾ ਈ ਮੁੱਕਰ ਗਿਆ, ਛੋਕਰੀ ਯਾਹਵਾ! ਸਾਹਮਣੇ ਸਕੇ ਭਰਾ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਪਈ ਐ-ਸਾਹਮਣੇ ਲਾਅਸ਼ ਪਈ ਦੇਖ ਕੇ ਈ ਮੁੱਕਰ ਗਿਆ-ਐਡਾ ਭੈਣ ਦਾ ਲੱਕੜ ਐ...!" ਫੌਜੀ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਗਿਲਾਸੀ ਵੀ ਚਾਹੜਦਾ ਸੀ।

- "ਕਾਹਤੋਂ...?"

- "ਕਾਹਤੋਂ ਕੀ...? ਬਈ ਜੇ ਮੈਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਬਈ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਐ ਤਾਂ ਮੈਥੋਂ ਸਸਕਾਰ ਦਾ-ਜਾਂ ਲਾਅਸ਼ ਇੰਡੀਆ ਭੇਜਣ ਦਾ ਖਰਚਾ ਮੰਗਣਗੇ!"

- "ਹੈਅ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀ...ਤੇਰੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦੀ! ਫੇਰ...?"

- "ਫੇਰ ਭਾਈ ਪੁਲਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਬੰਦ 'ਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਲਾਅਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਪੈਸੇ 'ਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਉਹਦਾ ਵਿਚਾਰੇ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਹਦੇ ਓਸੇ ਭਾਈ ਨੂੰ ਈ ਉਹਦੇ ਫੁੱਲ ਦੇ ਕੇ ਆਗਰੇ ਨੂੰ ਤੋਰਿਆ! ਹੋਰ ਫੁੱਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਵੀ ਕੌਣ...? ਭਰਾ ਦਾ ਈ ਫਰਜ ਬਣਦਾ ਸੀ? ਉਹਨੂੰ, ਉਹਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦੀ, ਜਹਾਜ ਦੀ ਟਿਕਟ ਆਪਦੇ ਪੱਲਿਓਂ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੀ।"

- "ਵਾਹ ਜੀ ਵਾਹ...! ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੜੇ ਦਲੇਰ ਤੇ ਦਿਲ ਦਰਿਆ, ਬਾਈ।"

- "ਤੂੰ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਸੁਣ! ਆਬਦਾ ਈ ਘੋੜ੍ਹਾ ਭਜਾ ਲੈਨੈਂ, ਵਿਚਦੀ?" ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਵਿਸਕੀ ਦਾ ਸਰੂਰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਟੋਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

- ".....।" ਹਰਦੇਵ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਫੁੱਲ ਆਗਰੇ ਲੈ ਗਿਆ-ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹਦੇ ਘਰਆਲੀ ਤੋਂ ਖਰਚਾ ਮੰਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ-ਅਖੇ ਮੈਂ ਇਹਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ-ਫੁੱਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਐਂ-ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਦਿਓ...।"

- "ਅੱਛਾ ਜੀ...! ਲੈ ਬੰਦਾ ਰੱਬ ਤੋਂ ਈ ਨੂੰ ਡਰਦਾ ਫੇਰ?"

- "ਹਾਂ...! ਤੇ ਹੋਰ...! ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਗਰੀਬਣੀ ਖਰਚਾ ਕਿੱਥੋਂ ਦੇਵੇ? ਉਹਦੇ ਕੋਲੇ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਡੱਕਾ ਨੂੰ ਸੀ-ਉਹਨੇ ਭਾਈ ਕਹਿ ਕੂਹ ਕੇ ਵਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਹਿੜਾ ਤਾਂ ਲਿਆ, ਛੁਡਾ-ਤੇ ਉਹਦੇ ਘਰਆਲੇ ਦਾ ਕਿਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਆਉਣ ਜਾਣ ਸੀ-ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੰਡਾ ਇੰਡੀਆ ਆਉਂਦਾ-ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਗਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਂਦਾ-ਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰਾ ਮਰਨ ਆਲਾ ਮੁੰਡਾ ਇੰਡੀਆ ਆਉਂਦਾ-ਉਹ ਵੀ ਉਹਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਂਦਾ!"

- ".....।"

- "ਤੇ ਚੱਲ ਭਾਈ, ਉਹਦੇ ਘਰਆਲੀ ਆਬਦੇ ਘਰਆਲੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਸੀ-ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੇ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ-ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਘਰ ਆਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਐਥੇ ਜਰਮਨ ਫੋਨ ਮਾਰਿਆ-ਬਈ ਜਿਹੜਾ ਮੁੰਡਾ ਤੁਸੀਂ ਫੁੱਲ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਐ-ਉਹ ਆਉਣ ਜਾਣ ਤੇ ਸਸਕਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਮੰਗਦੈਂ-ਤੇ ਜਰਮਨ ਆਲਾ ਮੁੰਡਾ ਮੁਹਰਿਓਂ ਭੂਸਰ ਗਿਆ-!"

- "ਭੂਸਰਨਾ ਈ ਸੀ! ਗੱਲ ਈ ਭੂਸਰਨ ਆਲੀ ਸੀ, ਬਾਈ...!"

- "ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਇਹਨੂੰ ਮਾਂ ਦੇ ਯਾਰ ਨੂੰ ਕਾਹਦਾ ਖਰਚਾ? ਉਹਨੂੰ ਛਿੱਤਰ ਲਵੋ ਲਾਹ, ਤੇ ਟੋਟਣ 'ਚ ਮਾਰੋ ਸੌ ਛਿੱਤਰ ਉਹਦੇ! ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਬਈ ਇਹ ਤਾਂ ਭਰਾ ਦੀ ਲਾਅਸ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਲਾ ਖਰਚੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਖੜ੍ਹਾ ਈ

ਲਾਅਸ ਪਛਾਨਣ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਕਰ ਗਿਆ ਸੀ-ਖਰਚਾ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕਰਕੇ, ਇਹਨੂੰ ਭੈਣ ਚੋਦ ਨੂੰ ਟਿਕਟ ਵੀ ਕੋਲੋਂ ਖਰਚ ਕੇ, ਉਹਦੇ ਵਿਚਾਰੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਦੇ ਕੇ ਤੋਰਿਐ-ਤੇ ਐਥੇ ਇਹ ਖਰਚਾ ਕਾਹਦਾ ਮੰਗਦੈ? ਉਹ ਮੂਹਰਿਓਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ-ਚਲੋ ਜਦੋਂ ਉਹ ਫੁੱਲ ਤਾਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਐਥੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਕੁੱਟ ਕੇ ਧੁੰਆਂ ਕੱਢਤਾ-ਨਾਸਾਂ 'ਚੋਂ ਕੱਢਤਾ, ਲਹੂ! ਫੇਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗਵਾਈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਛੱਡਿਆ-ਓਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਨੂੰ ਕਿੱਧਰ ਦਫਾ ਹੋ ਗਿਆ? ਮੁੜ ਕੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ! ਐਥੇ ਤਾਂ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਦੁਨੀਆਂ ਐਹੋ ਜੀ ਭੈਣ ਦੇਣੀਂ ਐਂ...!" ਫੌਜੀ ਨੇ ਪੈੱਗ ਸੂਤ ਧਰਿਆ।

ਹਰਦੇਵ ਦੁਖੀ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੁਣੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਦੇਰ ਰਾਤ ਗਈ ਤੋਂ ਉਹ "ਪੈਸਟਾ" ਖਾ ਕੇ ਸੌਂ ਗਏ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਲੋਪੋ ਵਾਲੇ ਫੌਜੀ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਰਾਹੀਂ ਰਾਜਸ਼ੀ-ਸ਼ਰਨ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਬੰਬੇ ਪੀਜ਼ਾ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਰਖਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਖਾਣ ਪੀਣ ਪੀਜ਼ੇ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ। ਕਮਰਾ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸੌ ਮਾਰਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ! ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਆਇਆ। ਉਹ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਚੱਕ ਤਾਰੇਵਾਲ ਦਾ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਡੁਬਦੇ ਨੂੰ ਤਿਣਕਾ ਬਣ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੇੜੀ ਦਾ ਮਲਾਹ ਬਣ, ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਸਵੇਰੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਦੋ ਵਜੇ ਤੋਂ ਪੰਜ ਵਜੇ ਤੱਕ ਵਿਹਲਾ ਹੁੰਦਾ। ਸ਼ਾਮ ਛੇ ਵਜੇ ਤੋਂ ਰਾਤ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਤੱਕ ਫਿਰ ਕੰਮ! ਪੂਰੇ ਅੱਠ ਘੰਟੇ ਕੰਮ! ਬੰਬੇ ਪੀਜ਼ਾ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਮਾੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਲੋੜਵੰਦ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਸਨ। ਆਮ ਮਾਲਕਾਂ ਵਾਂਗ ਕਾਮੇਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ ਮੁੰਨਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕੰਮ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਸਫ਼ਾਈ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਧੋਣ ਤੱਕ! ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬੰਬੇ ਪੀਜ਼ੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਪੀਜ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਗੁਰ ਵੀ ਸਿਖਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਪੀਜ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਹੀ ਢੰਗ! ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਬਾਹਵਾ ਦਿਲ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਕਮਰਾ, ਖਾਣ ਪੀਣ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਕੰਮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਢੇ ਦਸ ਵਜੇ ਹੀ ਕੰਮ 'ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਮਾਲਕ ਵੀ ਹਰਦੇਵ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਸਨ।

ਹਫ਼ਤੇ ਕੁ ਬਾਅਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਦਫ਼ਤਰ ਵੱਲੋਂ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆ ਗਈ।

ਉਸ ਨੇ ਲੋਪੋ ਵਾਲੇ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ।

ਫੌਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਲੈ ਲਿਆ।

ਵਕੀਲ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇ ਕਈ ਨੁਕਤੇ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਦੱਸੇ।

ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਹੋ ਗਈ। ਇੰਟਰਵਿਊ ਸਮੇਂ ਹਰਦੇਵ ਸਬੰਧਿਤ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਹਰਦੇਵ 'ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਕੇ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੀ ਕਾਪੀ ਉਪਰਲੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ।

ਉਹ ਫਿਰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਆ ਲੱਗਿਆ। ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਨਾਲ ਅਫ਼ਸਰ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਹੋ ਸਕਦੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕੇਸ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਵੇ? ਹਰਦੇਵ ਰਾਤ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ।

- "ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ! ਪਹਿਲੀ ਸੱਟੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਟੇਅ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ-ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਨਾਂਹ ਕਰਦੇ ਈ ਕਰਦੇ ਐ-।" ਫੌਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਦੀ ਝਲਕ ਨਹੀਂ ਸੀ।

- "ਜੇ ਨਾਂਹ ਹੋ ਗਈ ਬਾਈ ਤੇ ਫੇਰ...?" ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਕੌੜੀ ਧੜਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਿਸਕੀ ਦੇ ਪੈੱਗ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਰਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਸੀ।

- "ਫੇਰ ਕੀ ਉਤੇ ਕੰਧ ਆ ਡਿੱਗੂ? ਫੇਰ ਆਪਾਂ ਵਕੀਲ ਰਾਹੀਂ ਅਪੀਲ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ।"

- ".....।" ਹਰਦੇਵ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਇੱਥੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਈ ਇਉਂ ਹੁੰਦੀ ਐ ਛੋਟੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਕਾਹਦੀ ਕਰਦੈ?"

- ".....!"

- "ਇਕ ਵਾਰੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ-ਸਾਲ ਸਾਲ ਤਾਂ ਅਪੀਲ ਈ ਨੂੰ ਨਿਕਲਦੀ-ਤੂੰ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਰ! ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਉਤਰ ਪਤਾ ਆਇਆ-ਫੇਰ ਦੇਖਾਂਗੇ-।"

- "ਉਹ ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਬਈ ਤੇਰਾ ਕੇਸ ਫੇਲ੍ਹ ਐ?"

- "ਦੁਭਾਸ਼ੀਆ ਹੈ ਕੌਣ ਸੀ?"

- "ਨਿੱਕੇ ਜੇ ਕੱਦ ਦਾ ਇਕ ਬੁੱਲ੍ਹੜ ਜਿਆ ਸੀ-ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦਾ ਸੀ।"

- "ਭੈੜੀਆਂ ਜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਆਲਾ...?"

- "ਆਹੋ...!"

- "ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਭਾਪੈ! ਬੜਾ ਭੈਣ ਚੋਦ ਐ! ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਈ ਇਉਂ ਆਖਦੈ-ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਬਾਹਲੀ ਦਿਲ 'ਤੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ, ਛੋਟੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਕਾਹਦੀ ਕਰਦੈ? ਆਹ ਦੇਖਗਾਂ ਤੇਰਾ ਬਾਈ ਫੌਜੀ ਬੈਠਾ!" ਫੌਜੀ ਹਰਦੇਵ ਅੱਗੇ ਸੱਬਲ ਵਾਂਗ ਗੱਡਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ।

- "ਤੇਰਾ ਗੁਣ ਬਾਈ ਫੌਜੀਆ ਪਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਜੁੱਗ ਦਿਉਂ?" ਹਰਦੇਵ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਉਏ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚੀਦੀਆਂ-ਬੰਦਾ ਬੰਦੇ ਦੀ ਦਾਰੂ ਐ!"

- "ਬਾਈ ਉਹ ਵੀ ਬੰਦਾ ਈ ਸੀ-ਜਿਹੜਾ ਮੈਨੂੰ ਬਾਨਹੋਫ਼ 'ਤੇ ਪੈਂਦੀਆਂ ਬਰਫਾਂ 'ਚ ਲਾਹ ਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ ਸੀ-ਉਹ ਤਾਂ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਬਾਈ ਰਣਜੀਤ ਦਾ-ਜੀਹਨੇ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਤੈਨੂੰ ਫੜਾਤੀ-ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚਾਹੇ ਕੁਛ ਬੀਤੇ-ਪਰ ਮੈਂ ਬਾਈ ਰਣਜੀਤ ਦਾ ਤੇ ਤੇਰਾ ਗੁਣ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦਾ।"

- "ਉਏ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਬੱਕੜਵਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ...? ਚੱਲ ਚੱਕ ਪੈਂਗ ਖਿੱਚ...!"

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੈਂਗ ਧੁਰ ਲਾ ਦਿੱਤੇ।

- "ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਆਪਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਚੱਲਾਂਗੇ-ਅਰਦਾਸ ਕਰੀਂ! ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਠੀਕ ਹੋਜੁਗਾ-ਰੱਬ 'ਤੇ ਡੋਰੀਆਂ ਰੱਖੀਏ-ਘਬਰਾਈਏ ਨਾ-ਜਿਹੜਾ ਕੁਛ ਗੁਰੂ ਕਰਦੈ-ਚੰਗਾ ਈ ਕਰਦੈ-ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਚੰਘਿਆੜਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਜਾਨੇ ਐਂ!"

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਉਹ ਫਿਰ ਸੌਂ ਗਏ।

ਕਾਂਡ 6

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਐਤਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਸਵੇਰਾ ਦਾ ਹੀ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਭਰਪੂਰ ਸਰਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਜ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਧੁੱਪ ਨਿਕਲੀ ਸੀ। ਕੋਸੀ-ਕੋਸੀ ਧੁੱਪ ਵਾਂਗ ਹੀ ਇਕ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਮਘ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਕਾਫ਼ੀ ਗਹਿਮਾਂ ਗਹਿਮੀਂ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਪਾਪ ਖੱਟਦੇ ਲੋਕ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਪਾਪ ਬਖ਼ਸ਼ਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੀਰਤਨ ਸਰਵਣ ਕੀਤਾ। ਭੁੱਜਦੇ ਹਿਰਦੇ ਸੀਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲੰਗਰ ਛਕਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਗਰਾਊਂਡ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਮੁੰਡੇ ਅਤੇ ਬਾਬੇ ਰਲ ਕੇ ਬਾਲੀਬਾਲ ਖੇਡਦੇ। ਸਾਰੇ ਹਫ਼ਤੇ ਦਾ ਥਕੇਵਾਂ ਲੰਬ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗਰਾਊਂਡ ਵਿਚ ਬਾਹਵਾ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ ਦੇਖਿਆ।

ਕੋਈ ਗੁੱਝੀ ਗੱਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ।
 ਫੌਜੀ ਵੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਲਈ ਔਹਲਿਆ।
 -"ਕੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ, ਪ੍ਰਧਾਨਾ...?" ਫੌਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।
 -"ਜੁਆਕਾਂ ਨੇ ਰਾਤ ਕੋਤਲ ਕੁੱਟ ਧਰਿਆ...!" ਗੱਲ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ।
 ਸਾਰੇ ਮਿਊਨਿਖ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੀ? ਸਾਰੇ ਜਰਮਨ ਵਿਚ ਇੱਕ ਹੀ ਗੱਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਉਂ...?
 ਕਾਹਤੋਂ...? ਕੀ ਗੱਲ...? ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਇੱਕ ਹੀ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਸੀ! ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਤਾ
 ਨਹੀ ਸੀ। ਕੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ, ਕੀ ਮੰਦਰ, ਦੁਨੀਆਂ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਿਆਫ਼ੇ ਜ਼ਰੂਰ ਲਾ ਰਹੀ ਸੀ।
 -"ਆਖਰ ਕੁੱਟਿਆ ਕਾਹਤੋਂ ਬਈ-ਇਹ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ...?" ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਉਹ
 ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ, ਗਰਾਊਂਡ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋਇਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।
 -"ਕੋਈ ਗੱਲ ਤਾਂ ਆਖਰ ਹੋਊ-ਜੁਆਕ ਕਿਤੇ ਕਮਲੇ ਐ?" ਗੁਦਾਵਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਆਖਿਆ।
 -"ਬਈ ਰੱਬ ਜਾਣੇ...!" ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।
 -"ਔਹ ਆਉਂਦੇ ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਲਾਹੌਰ ਰੇਡੀਓ ਸਟੇਸ਼ਨ-ਉਹ ਦਿਉ ਖਬਰਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੱਖਣ ਦੀਆਂ!"
 ਸੁਖਦੇਵ ਗੁੰਝੀ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਚੂਹੜ ਕੰਗ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਆਖਿਆ।
 -"ਇਹ ਕੱਢੂ ਕੋਈ ਸੱਪ...!"
 -"ਨਾਲੇ ਕੱਢੂ ਖੜ੍ਹਪਾ...!"
 -"ਕੋਡੀਆਂ ਆਲਾ...! ਇਹਦਾ ਨਾਂ ਕੰਗ ਐਵੇਂ ਨੂੰ! ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕੰਗ ਖੜ੍ਹੀ ਈ ਰੱਖਦੈ!"
 ਚੂਹੜ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ।
 ਗੱਲਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ।
 -"ਬਈ ਚੂਹੜ...!"
 -"ਹਾਂ ਬਾਈ...?"
 -"ਜੁਆਕਾਂ ਨੇ ਕੋਤਲ ਕਿਉਂ ਕੁੱਟਿਆ-ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੋਣੈ...?"
 -"ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੀ...? ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਈ ਪਤੈ-ਕੱਲੂ ਦੀ ਤਾਂ ਬੂ-ਬੂ ਹੋਈ ਪਈ ਐ-ਜਿੱਥੇ ਖੜ੍ਹਜੋ,
 ਉਥੇ ਇਹੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਐ-ਜਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਭੁੱਲ ਈ ਗਿਆ ਹੁੰਦੈ...!" ਚੂਹੜ ਨੇ ਦੰਦੀਆਂ
 ਜਿਹੀਆਂ ਕੱਢੀਆਂ।
 -"ਤਾਂ ਵੀ ਕੁੱਟਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗੇ-ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਬਿੜਕ ਰਹਿੰਦੀ ਐ?"
 -"ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਨੈ...!" ਬਿੱਲੂ ਬੱਲ ਨੇ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਆਖਿਆ।
 -"ਕਹਿੰਦਾ ਅਖੇ ਹਮੇ ਸਿਹਰੇ ਬਾਧ ਕਰ ਘੋੜੀ ਪਰ ਬਿਠਾਓ...!" ਚੂਹੜ ਨੇ ਗੱਲ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਮਾਰੀ।
 ਇਕ ਚੁੱਪ ਛਾ ਗਈ!
 -"ਵਾਹ ਜੀ ਵਾਹ...! ਕਹਿ ਅਜੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੋਰ ਅੜਕ ਜਾਹ, 'ਕੱਠਾ ਈ ਬਿਠਾ ਦਿਆਂਗੇ!" ਰਬਿੰਦਰ
 ਰੈਂਸੀ ਬੋਲਿਆ।
 -"ਸ਼ਰਮ ਈ ਲਾਹਤੀ...! ਬਈ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਉਮਰ ਹੁੰਦੀ ਐ-ਸੱਠਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਤੂੰ
 ਹੋਇਆ ਪਿਆ।" ਟੱਲੇਵਾਲੀਆ ਹਰਚੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ।
 -"ਤੇ ਕੁੱਟਿਆ ਕੀਹਨੇ-ਕੀਹਨੇ ਬਈ...?" ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ 'ਲਾਲਾ' ਐਨਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਤਿੱਤਰ ਫੁੰਡਣ ਵਾਂਗ,
 ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਸ਼ਤ ਬੰਨ੍ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।
 -"ਹੱਥ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਜੁਆਕਾਂ ਨੇ ਈ ਤੱਤੇ ਕੀਤੇ ਐ-ਪਰ ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਸੁੱਕੀ ਜ਼ੀ ... ਆਲਾ ਉਹਦਾ ਬੱਡਾ
 ਮੁੰਡੈ-ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਛਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਈ ਮੂੰਹ ਭੰਨਿਆਂ।" ਕਿਸੇ ਨੇ ਭਾਖਿਆ ਦਿੱਤੀ।
 -"ਚੱਜ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਪਾ...!" ਲੱਪੇ ਵਾਲੇ ਫੌਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਟੋਕਿਆ।
 -"ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਥੋਨੂੰ ਪਤੈ ਕੁਛ...?"

- "ਨਹੀਂ-?"

- "ਉਹਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ 'ਚ ਨੁਕਸ ਪਤਾ ਕਿਉਂ ਐ?"

- "ਬਈ ਪਤਾ ਨੂੰ...!"

- "ਉਹ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ 'ਚ 'ਬੈਕ ਮਾਰਦਾ' ਰਿਹੈ!"

- "ਲੈ...?"

- "ਲੈ ਕੀ...? ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਮੁੰਡੇ ਮੈਂ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੈਂ-ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਲੰਘਾਤੇ ਹੋਣਗੇ ਆਬਦੇ ਉਤੋਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀਹ ਮੁੰਡੇ...!"

- "ਵਾਹ ਜੀ ਵਾਹ...! ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਈ ਇਹੋ ਜਿਐ...?"

- "ਆਵਾ ਈ ਉਤਿਆ ਵਿਐ ਭਾਈ...!"

- "ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੋਂ-ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਕਰਲਾ...!" ਬਾਬੇ ਅਜਮੇਰ ਨੇ ਵਰਜਿਆ।

- "ਤੇ ਤੂੰ ਕਿਹੜਾ ਬਾਬਾ ਮੈਂ ਕਹਿੰਨੈਂ, ਆਨੰਦ ਸਾਹਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇਂਗਾ?"

- "ਚੱਲੋ ਛੱਡੋ-ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ! ਤੇ ਕੁੜੀ...? ਕੁੜੀ ਨੇ ਵੀ ਨਾਲ ਈ ਝੁੱਟੀ ਲਾਈ...?"

- "ਕੁੜੀ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ ਸੀ? ਕਹਿੰਦੇ ਪੈਂਤਰੇ ਲੈ-ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਪੈਂਦੀ ਸੀ! ਗੰਜੇ ਸਿਰ 'ਚ ਚਿੱਬ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਉਚੀ ਅੱਡੀ ਆਲੇ ਸੈਂਡਲਾਂ ਨਾਲ ਈ ਪਏ...!"

- "ਸਾਰੇ ਈ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਕਲਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਐ ਭਾਈ...!"

ਇੱਕ ਹਾਸਤ ਪੈ ਗਈ!

- "ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਐ ਬਈ...!" ਭੋਗਲ ਨੇ ਬੁਰਾ ਜਿਹਾ ਮਨਾਇਆ।

- "ਗੱਲ ਕਿਤੋਂ ਤਾਂ ਸੁਰੂ ਹੋਈ ਹੋਊ...? ਜੁਆਕ ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣ ਪੈਗੇ?" ਸੁਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਗੱਲ ਦੀ ਤਹਿ ਹਾਲੀਂ ਤੱਕ ਲੱਭੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ-ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਕਨਸੋਅ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਆਹੋ...! ਗੱਲ ਤੁਰੀ ਕਿੱਥੋਂ...?" ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ ਨੇ ਵੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ। ਉਹ ਸੈੱਲ ਫੋਨ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਾਟੇ ਵਾਂਗ ਘੁੱਟੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

- "ਦੇਖੋ ਬਾਈ ਜੀ...! ਜਿਉਂਦੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਬੰਦੇ ਦੇ ਵੀਹ ਗੁੱਸੇ ਗਿਲੇ ਹੁੰਦੇ ਐ-ਮਰੇ ਨਾਲ ਕਾਹਦਾ ਰੋਸਾ...? ਮਰਿਆ ਬੰਦਾ ਰੱਬ ਦਾ ਜੀਅ-!" ਜੋਗੇ ਬੈਂਸ ਨੇ ਗੱਲ ਲੰਮੀ ਕਰ ਲਈ।

- "ਤੂੰ ਗੱਲ ਛੇਤੀ ਨਬੇੜ-ਗਿੱਲਾ ਪੀਹਣ ਨਾ ਪਾਅ...!" ਪੰਮੇ ਵਿਰਕ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- "ਤੈਨੂੰ ਪਤੇ ਬਈ ਇਹਦੀ 'ਵੈਫ' ਤਾਂ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਹੋਗੇ ਵਿਚਾਰੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਗੀ ਸੀ-ਇਹ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜੁਆਕ ਮੰਨਦੇ ਨੂੰ ਸੀ-ਤੇ ਇਹ ਪੀ ਕੇ ਲਾਹਣ-ਆਬਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀ ਫੋਟੂ 'ਤੇ ਛਿੱਤਰ ਲੱਗ ਪਿਆ ਮਾਰਨ ਤੇ ਜੁਆਕਾਂ ਨੇ ਢਾਹ ਲਿਆ-!" ਜੋਗੇ ਬੈਂਸ ਨੇ ਗੱਲ ਸਿਰੇ ਲਾਈ।

- "ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਐ ਬਈ! ਹੱਦੋਂ ਬੁਰੀ...!" ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੱਚ ਹੀ ਬੁਰਾ ਮੰਨਿਆਂ।

- "ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਫੋਟੋ 'ਤੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਕੀ ਮਿਲਜੂ?"

- "ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੋਊ!"

- "ਗਾਜੀਆਣੇ ਆਲਾ ਕੁੰਢਾ ਸਿਉਂ ਬਣ ਕੇ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਸੀ...?"

- "ਆਹੋ...! ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਹਾਅ ਸੀ!"

- "ਨਹੀਂ ਬਈ ਇਹ ਸਰਾਸਰ ਗਲਤ ਐ! ਫੋਟੋ 'ਤੇ ਛਿੱਤਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸੀ।"

- "ਮਰੇ ਇਨਸਾਨ ਨਾਲ ਕਾਹਦਾ ਰੰਜ?"

- "ਫੇਰ ਬਈ...? ਮਤਲਬ ਕੀ, ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਭਲਿਆ ਮਾਣਸਾ ਗੱਲ ਤਾਂ ਪੱਲੇ ਪਾਅ...!" ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੁਣ ਨਜ਼ਾਰਾ ਜਿਹਾ ਆਉਣ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਭੀੜ ਦੇ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਰੀਕ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਅਗਲੇ ਦੀ ਫੋਟੋ ਲਾਹੁੰਦਾ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

- "ਫੇਰ ਕੀ...? ਉਹਨੇ ਛਿੱਤਰ ਖਾ ਕੇ, ਚੱਕਿਆ ਟੈਚੀ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕੰਮ ਕਰਦੈ ਪੀਜੇ ਆਲਿਆਂ ਦੇ ਉਥੇ ਜਾ ਵੱਜਿਆ!"

- "ਲੇਕਿਨ, ਉਥੇ ਕਿਉਂ ਜਾ ਵੱਜਿਆ? ਘਰੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ?" ਸੁੱਖੀ ਰੰਧਾਵੇ ਨੇ ਗਲ਼ ਬੋਕ ਵਾਂਗ ਉਪਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

- "ਘਰੇ...? ਉਹਨੂੰ ਪਤੈ...!"

- "ਮਤਲਬ ਕੀ, ਕੀ ਪਤੈ...? ਭਲਿਆ ਮਾਣਸਾ ਤੂੰ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਕਰਿਆ ਕਰ...!"

- "ਪਤੈ ਬਈ ਜੁਆਕ ਫੇਰ ਨਾ ਕਿਤੇ ਸਿਹਰੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਘੋੜੀ 'ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਦੇਣ!"

- "ਘੋੜੀ 'ਤੇ ਨਾ ਕਹਿ ਭਲਿਆ ਮਾਣਸਾ! ਮਤਲਬ ਕੀ, ਇਉਂ ਕਹਿ ਬਈ 'ਗੱਡੀ' ਨਾ ਚਾੜ੍ਹ ਦੇਣ!"

ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਫੇਰ ਹਾਸਤ ਪੈ ਗਈ!

ਲੋਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਧੁੱਪੇ ਗੋਲ ਦਾਇਰਾ ਘੱਤੀ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ।

ਵਾਹਵਾ ਇਕੱਠ ਬੱਝ ਗਿਆ ਸੀ। ਰੋਣਕ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਟਾਈਮ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਲੱਭ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਮਤਲਬ ਕੀ, ਭਲਿਆ ਮਾਣਸਾ, ਗੱਲ ਸੁਣ...!" ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰੰਧਾਵੇ ਦੇ ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ।

ਦੇਗ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਗਏ।

- "ਇਹ ਜਾਤ ਪਤਾ ਕਿਹੜੀ ਐ? ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ!" ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਕੋਤਲ 'ਤੇ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਖਾਰ ਖਾਂਦਾ ਸੀ। ਦਿਲੋਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ।

- "ਉਹ ਕਿਵੇਂ...?" ਰੰਧਾਵੇ ਨੇ ਖ਼ਰਗੋਸ਼ ਵਾਂਗ ਕੰਨ ਚੁੱਕ ਲਏ।

- "ਲੈ ਸੁਣ ਫੇਰ...!" ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤ੍ਰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਮਸਾਂ ਹੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

- "ਚੱਲ ਛੱਡ ਕਾਹਨੂੰ! ਇਹ ਬੇਮਤਾਜ ਲਾਣਾ ਐ ਬਾਈ...! ਕੀਤੇ ਦਾ ਗੁਣ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ! ਇਹ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਲੋਕ ਐ!"

- "ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਨੂੰ ਖਾਂਦੇ!" ਸੁਖਦੇਵ ਗੁੰਝੀ ਬੋਲਿਆ।

- "ਮਤਲਬ ਕੀ, ਉਹ ਕਿਵੇਂ? ਭਲਿਆ ਮਾਣਸਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਾਖੀ ਸੁਣਾ-!"

- "ਲੈ ਸੁਣ ਫੇਰ...! ਇਕ ਵਾਰੀ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਜੰਗਲ 'ਚ ਤੁਰੇ ਜਾਣ!"

- "ਅੱਛਾ...!" ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

- "ਕੀ ਦੇਖਿਆ...? ਜੰਗਲ 'ਚ ਇਕ ਲਾਅਸ਼ ਪਈ ਤੇ ਉਸ ਲਾਅਸ਼ ਦੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਗਿਰਝਾਂ

ਬੈਠੀਆਂ-ਪਰ ਗਿਰਝਾਂ ਉਸ ਮੁਰਦਾਰ ਨੂੰ ਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀਆਂ-ਜਦੋਂ ਕਿ ਗਿਰਝਾਂ ਦਾ ਕਰਮ ਈ ਮੁਰਦਾਰ ਨੂੰ ਸਮੇਟਣਾ ਹੁੰਦੈ-ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਨੇ ਘੋਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਗੁਰੂ ਜੀ, ਕੋਲ ਮੁਰਦਾਰ ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਿਰ੍ਹਾਣੇ

ਬੈਠੀਆਂ ਗਿਰਝਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਣ ਨ੍ਹਾਂ...? ਇਹ ਕੀ ਕੌਤਕ ਐ...? ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਅੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ

ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਬੋਲੇ, ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ! ਇਹ ਮੁਰਦਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ, ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤੀ ਅਤੇ

ਚੁਗਲਖੋਰ ਸੀ! ਚੁਗਲੀ ਦਾ ਖੱਟਿਆ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਨਿੰਦਿਆ ਚੁਗਲੀ ਕਰ ਕੇ, ਘਰੇ ਘਰੀ ਪੁਆੜੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਕੇ,

ਨਹੁੰਆਂ ਨਾਲੋਂ ਮਾਸ ਵੱਖ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ! ਇਹ ਗਿਰਝਾਂ ਹੁਣ ਇਸ ਮੁਰਦਾਰ ਦਾ ਮਾਸ ਸਮੇਟਣ ਤੋਂ ਇਸ

ਕਰਕੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਚੁਗਲਖੋਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤੀ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ

ਕਲੰਕੀ ਹੋ ਜਾਂਵਾਂਗੀਆਂ! ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤੀ ਤੇ ਚੁਗਲਖੋਰ ਦਾ ਅੰਤ ਐਨਾ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦੈ! ਦੇਖੋ, ਇਕ ਬੰਦਾ ਕਿਸੇ 'ਤੇ

ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦਾ ਸਾਰਾ ਗੁੱਝਾ ਰਹੱਸ ਬਿਆਨ ਕਰਦੈ-ਤੇ ਦੂਜਾ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ

ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਘਾਤ ਕਰਦੈ-ਤੇ ਫੇਰ ਅੱਗੇ ਚੁਗਲੀ ਵੀ ਕਰਦੈ-ਇਹ ਦੋ ਦੋਸ਼ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਤੀਅੰਤ ਘ੍ਰਿਣਤ

ਗਿਣੇ ਗਏ ਨੇ-ਉਹਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਜਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਤਾਂ ਕੀ ਗਲ਼ ਨਾਲ ਲਾਉਣੈ? ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਉਹ

ਹੁੰਦੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕਿਰਤ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਦਾ ਘਾਣ ਕਰੇ-ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਗਿਰਝਾਂ ਵੀ ਸਮੇਟਣੋਂ ਮੁਨੱਕਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਐਂ....!"

- "ਉਏ ਕੋਤਲ ਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਈ ਇਹੋ ਜਿਐਂ-ਕਿਸੇ ਦਾ ਗੁਣ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਆਲੇ ਇਹੋ! ਜਦੋਂ ਏਸ ਜਾਤ ਕੋਲ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਆ ਜਾਣ-ਟਟੀਹਰੀ ਮਾਂਗੂੰ ਟੰਗਾਂ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੱਕ ਕੇ ਸੌਂਦੇ ਐ!" ਪੰਮਾ ਵਿਰਕ ਬੋਲਿਆ। ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਦਾ ਕੁਝ ਆਖਣ ਲਈ ਮੱਝ ਵਾਂਗ ਵੱਟ ਜਿਹਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਹੁਣ ਰੱਜ ਕੇ ਰੋਟੀ ਜਿਉਂ ਖਾਣ ਲੱਗਪੇ-ਕਜਾਤ ਤਾਂ ਦਿਖਾਉਣਗੇ ਈ? ਇਹ ਤਾਂ ਭੁੱਖੇ ਮਰਦੇ ਨੂੰ ਮਾਨ ਹੁੰਦੇ!"

- "ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਆਖਣ ਮਾਂਗੂੰ-ਇਹ ਤਾਂ ਬਿਗਾਨੇ ਸੁਹਾਗੇ 'ਤੇ ਨੂੰ ਲੋਟ ਆਉਂਦੇ।"

- "ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਐ-ਮਾਮੇਂ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਨੱਤੀਆਂ ਤੇ ਭਾਣਜਾ ਆਕਤਿਆ ਫਿਰੇ।"

- "ਹੁਣ ਲਾੜਾ ਸਾਹਬ ਹੈ ਕਿੱਥੇ...?"

- "ਪੀਜੇ ਆਲਿਆਂ ਦੇ ਈ ਹੋਊ! ਹੋਰ ਉਹਨੇ ਹਰੀ ਕੇ ਪੱਤਣ ਜਾਣੈ?"

- "ਚਲ ਜੁਆਕਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਛ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਕੀਤਾ ਈ ਸੀ! ਪਰ ਇਹਨੂੰ ਕੰਜਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ-ਸਿਆਣਾ ਬਿਆਣਾ ਹੈਗੈ-ਚੱਕ ਕੇ ਟੈਚੀ ਪੀਜੇ ਆਲਿਆਂ ਦੇ ਜਾ ਵੱਜਿਆ? ਜੁਆਕਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਕੁਛ ਸੋਚਦਾ?"

- "ਨਾਲੇ ਕੁਛ ਸਮਝ ਕਰੇ! ਕੁੜੀ ਕੋਠੇ ਜਿੱਡੀ ਹੋਈ ਪਈ ਐ-ਵਿਆਹੁੰਣ ਵਰਨ ਆਲੀ ਐ...!"

- "ਤੈਨੂੰ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਜਾਨੈਂ-ਬਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਤੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਫੇਰ ਕੌਣ ਕਰੇ?"

- "ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕਜਾਤ ਉਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣੀ ਜਾਂਦੀ-ਐਥੋਂ ਪਛਾਣੀਂ ਜਾਂਦੀ ਐ-ਹੋਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸਿੰਗ ਨੂੰ ਹੁੰਦੇ!"

- "ਢੇਡ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਐਮੇਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ...!"

- "ਇਕ ਗੱਲ ਥੋਨੂੰ ਮੈਂ ਦੱਸਾਂ...?" ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ 'ਤਾਉ' ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਚੁੱਪ ਤੋੜੀ ਸੀ।

- ".....।" ਸਾਰੇ ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ।

- "ਜਿਹੜੇ ਇਹਨੇ ਯੁਗੋਸਲਾਵੀਆ ਆਲੇ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਗੱਲੋਂ ਨਿਹੱਕਾ ਪੰਦਰਾਂ ਹਜਾਰ ਮਾਰਕ ਲਿਆ ਨੂੰ? ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਗਲਤ ਬਿਆਨਬਾਜੀ ਕਰਕੇ? ਉਹ ਹਰਾਮ ਦਾ ਲਿਆ ਪੰਦਰਾਂ ਹਜਾਰ ਮਾਰਕ ਇਹਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਕੇ ਛੱਡੂ!"

- "ਹਰਾਮ ਦਾ ਪੈਸਾ ਚੌਗਣੇ ਲੈ ਕੇ ਨਿਕਲਦੈ!"

- "ਉਹ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ? ਹੱਕ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ-ਉਸ ਸੁਅਰ ਉਸ ਗਾਇ! ਗੁਰ ਪੀਰ ਹਾਮਾ ਤਾ ਭਰੈ-ਜੇ ਮੁਰਦਾਰ ਨਾ ਖਾਇ-ਹਰਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੁਰਦਾਰ ਖਾਣਾ ਆਖਦੀ ਐ!"

- "ਪਾਪ ਦਾ ਬੇੜਾ ਭਰ ਕੇ ਡੁੱਬਦੈ, ਬਾਈ ਸਿਆਂ...!"

- "ਘਰ ਤਾਂ ਉਜੜ ਗਿਆ! ਘਰਆਲੀ ਵਿਚਾਰੀ ਅਣਆਈ ਮੌਤ ਮਾਰੀ ਗਈ-ਜੁਆਕ ਛਿੱਤਰ ਫੇਰਨ ਲੱਗਪੇ-ਹੋਰ ਐਦੂੰ ਤਬਾਹੀ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋਊ...? ਜਦੋਂ ਬੰਦੇ ਦੇ ਜੁਆਕਾਂ ਵੱਲੀਓਂ ਈ ਛਿੱਤਰ ਪੌਲਾ ਹੋਣ ਲੱਗਪੇ, ਹੋਰ ਤਬਾਹੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਐ?"

- "ਅਜੇ ਤਾਂ ਤਬਾਹੀ ਇਹਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਹੋਊਗੀ! ਉਸ ਬੁੱਢੇ ਯੁਗੋਸਲਾਵੀਅਨ, ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਦੇ ਵਿਚਾਰੇ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਐਹੋ ਜਿਆ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪਿਆ-ਉਸ ਕੇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਉਠਿਆ ਈ ਨੂੰ-ਬੇੜੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਈ 'ਚੜ੍ਹਾਈ' ਕਰ ਗਿਆ-ਉਹਦੇ ਪੈਸੇ ਇਹਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਲੈ ਡੁੱਬਣਗੇ-ਮੇਰੀ ਅੱਜ ਦੀ ਗੱਲ ਲਿਖ ਲੈ...!"

- "ਮਤਲਬ ਕੀ, ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਸੀ?"

- "ਆਹੋ...! ਹੋਰ ਕੀ ਸੀ...?"

...ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੋਤਲ, ਕਾਦਰ ਅਤੇ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਇੱਕੋ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿਚ ਯੁਗੋਸਲਾਵੀਅਨ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬਰਤਨ ਧੋਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਲਹਿਰੀ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਕੋਤਲ ਮੀਸਣਾਂ, ਕਮਚੋਰ ਅਤੇ ਹੱਡ-ਰੱਖ, ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਿਮਾਗ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ

ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਠੋਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੋਤਲ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕੰਨ-ਮੁੱਢ ਮਾਰ ਛੱਡਦਾ। ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਉਹ ਮੌਲਾ ਬਲਦ ਹੀ ਸੀ, ਪੂਛੋਂ ਫੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ! ਕਾਦਰ, ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਅਤੇ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਕੰਮ ਦੇ ਗੇੜੇ ਖੁਆਈ ਰੱਖਦੇ, ਪਰ ਕੰਮਚੋਰ ਕੋਤਲ ਆਪਣੀ ਚਮੜੀ ਬਚਾਉਂਦਾ, ਕਦੇ ਟੁਆਇਲਟ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕੰਟੀਨ ਵਿਚ ਕੋਕਾ-ਕੋਲਾ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ! ਕਦੇ ਸਿਰ ਦੁਖਦੇ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਮਾਰਦਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਲਾ ਕੇ ਘਰੇ ਹੀ ਰਹਿ ਪੈਂਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਅਤੀਅੰਤ ਖਿਝਦਾ, ਕਾਦਰ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਉਲਾਂਭੇ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, "ਬੋਡਾ ਬੰਦਾ ਮਹਾਂ ਨਲਾਇਕ ਤੇ ਆਲਸੀ...!" ਪਰ ਕਾਦਰ ਹੋਰੀਂ ਕੋਤਲ ਦੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਹੀ, ਘੋਸਲ ਮਾਰ ਛੱਡਦੇ। ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਬਈ ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਦੇ ਜੁਆਕ ਭੁੱਖੇ ਮਰ ਜਾਣਗੇ! ਉਹ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ 'ਚੱਲ-ਹੋਊ' ਕਰ ਛੱਡਦੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਕੁਦਰਤੀਂ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਅਤੇ ਕੋਤਲ ਵਿਚ ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੀ "ਤੂੰ-ਤੂੰ, ਮੈਂ-ਮੈਂ" ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਕਾਦਰ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ। ਪਰ ਕੋਤਲ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਤੱਤਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੰਮਚੋਰ ਆਦਮੀ ਬਹਾਨੇ ਘੜਨ ਵਿਚ ਉਸਤਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਕੋਲ ਦਲੀਲ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰੋਧੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਤੋਂ ਅਤੀਅੰਤ ਚਿੜਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੋਤਲ ਨੂੰ ਨਾਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੂਹੇ ਕੱਢਣ ਅਤੇ ਚਿੱਤੜ ਖੁਰਕਣ ਦੀ ਬੁਰੀ ਆਦਤ ਸੀ। ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ 'ਸੂਰ' ਅਤੇ ਕਦੇ 'ਭੱਦਾ-ਕੁੱਤਾ' ਆਖਦਾ। ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਕੋਤਲ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਰੋਟੀ ਨਾ ਖਾ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਵੀ ਜਾਇਜ਼। ਕਿਹੜਾ ਅਜਿਹੇ ਭੱਦੇ ਕਾਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੂਜੇ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਾਰੇ ਕੋਤਲ ਨੂੰ ਘਿਰਣਾ ਕਰਦੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਕਾਦਰ ਅਤੇ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਕੰਟੀਨ ਵਿਚ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਦੀ ਫਿਰ ਨੱਕ ਵਿਚੋਂ ਚੂਹੇ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਕੋਤਲ ਨਾਲ ਖੜਕ ਪਈ। ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌ-ਸੌ ਗਾਲੂ ਕੱਢੀ। ਲੜਦਿਆਂ-ਲੜਦਿਆਂ ਕੋਤਲ ਦੀ ਉਂਗਲ ਭਾਂਡੇ ਧੋਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਉਂਗਲ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਉਦੋਂ ਨੂੰ ਕਾਦਰ ਅਤੇ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਵੀ ਕੰਟੀਨ ਵਿਚੋਂ ਖਾਣਾ ਖਾ ਕੇ ਆ ਗਏ। ਕੋਤਲ ਉਂਗਲ ਫੜੀ ਭਾਂਡੇ ਧੋਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਕੋਲ, ਭੁੰਜੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਬਹੁੜੀਆਂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਕੋਤਲਾ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਈ, ਅੱਲਾ ਖ਼ੈਰ ਕਰੇ?" ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਮੁੰਡੇ ਕਾਦਰ ਨੇ ਬੱਗੇ ਫੂਸ ਹੋਏ ਕੋਤਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਐਹਨੇ ਭੈਣ ਚੋਦ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਲੇਟ ਮਾਰੀ।" ਕੋਤਲ ਨੇ ਕੋਲ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਖੜ੍ਹੇ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਵੱਲ ਹੱਥ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ।

- "ਤੂੰ ਇਹਦੇ ਪਲੇਟ ਕਿਉਂ ਮਾਰੀ?" ਕਾਦਰ ਨੇ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਨੂੰ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਕੀ? ਮੈਂ ਇਹਦੇ ਪਲੇਟ...?" ਦਿਲੋਂ ਸੱਚਾ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਅੰਦਰੋਂ ਬਿੜਕ ਗਿਆ। ਉਸ ਉਪਰ ਸਰਾਸਰ ਝੂਠਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਕੋਤਲ ਵੱਲੋਂ ਠੋਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਸੱਚਾ ਬੰਦਾ ਸੱਚਾਈ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

- "ਹਾਂ...! ਹਰਾਮਜ਼ਾਦਿਆ! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਲੇਟ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ...?" ਝੂਠਾ ਕੋਤਲ ਉਲਟਾ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਣ ਆਇਆ। ਵਿੰਗੀ ਟੇਢੀ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਹ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਨੂੰ ਗਾਲੂ ਕੱਢੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਕਾਦਰ, ਮੈਂ ਰੱਬ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾ ਕੇ ਆਖਦੈਂ - ਮੈਂ ਕੋਤਲ ਦੇ ਪਲੇਟ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ-ਇਹਦਾ ਹੱਥ ਮਸ਼ੀਨ 'ਚ ਆ ਗਿਆ...!" ਘਾਬਰੇ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਨੇ ਦੁੱਧ ਵਰਗੀ ਸੱਚਾਈ ਕਾਦਰ ਅੱਗੇ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀ।

ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਸੁਣਨੀ ਕਿਸ ਨੇ ਸੀ? ਕਾਦਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਤੇ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਇੰਡੀਅਨ, ਦੇਸੀ ਬੰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਕੋਤਲ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨੀ ਸੀ।

ਕਾਦਰ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਕਿਚਨ-ਸੈਂਫ਼ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆਇਆ।

ਕੋਤਲ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਚਨ-ਸੈਂਫ਼ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੜਾਈ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਮਹਾਂ ਮੂਰਖਤਾ ਸੀ। ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਜੁਰਮ! ਉਸ ਨੇ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੋਤਲ ਨੂੰ ਐਂਬੂਲੈਂਸ ਬੁਲਾ ਕੇ

ਹਸਪਤਾਲ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਕਾਦਰ ਅਤੇ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਦਾ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਚਨ-ਸ਼ੈਫ਼ ਨੇ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਦਫ਼ਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਸਫ਼ਾਈ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀ। ਪਰ ਸੁਣਨੀ ਕਿਸ ਨੇ ਸੀ? ਕਬੀਲਦਾਰ ਬੰਦਾ ਬਗ਼ੈਰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੜਕ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਸਾਲਾ ਕੁੱਤੇ ਦਾ! ਅੱਜ ਇਹਨੇ ਕੋਤਲ ਦੇ ਪਲੇਟ ਮਾਰੀ ਐ-ਕੱਲੂ ਨੂੰ ਭੂਸਰਿਆ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੋਰ ਮਾਰੂ-ਇਹਨੂੰ ਨਰਤਾਇਆ ਈ ਚੰਗੈ-ਨਾਲੇ ਕੋਤਲ ਆਪਣਾ ਦੇਸੀ ਭਾਈ ਐ-ਇਹ ਯੁਗੋਸਲਾਵੀਅਨ ਕਜਾਤ ਆਪਣਾ ਲੱਗਦਾ ਵੀ ਕੀ ਐ?" ਕਾਦਰ ਨੇ ਅੰਦਰਲੀ ਭੜਾਸ ਕੱਢੀ।

- "ਪਰ ਕਾਦਰਾ! ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਪਲੇਟ ਮਾਰਨ ਆਲਾ ਲੱਗਦਾ ਨੂੰ-ਮੈਨੂੰ ਮੈਦ ਐ-ਸੱਟ ਕੋਤਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੱਜਗੀ ਤੇ ਲਾਉਂਦਾ ਉਹ ਇਹਦੇ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਦੇ ਸਿਰ ਐ?" ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਦੱਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਰੋਣਹਾਕਾ ਹੋਇਆ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਆ ਗਿਆ। ਕਿਚਨ-ਸ਼ੈਫ਼ ਤੋਂ ਚੋਰੀ!

- "ਕਾਦਰਾ...! ਤੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਈ ਐ-ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਐ-ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ ਦੀ ਕਸਮ-ਮੈਂ ਕੋਤਲ ਦੇ ਪਲੇਟ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ-ਉਹਦਾ ਹੱਥ ਮਸ਼ੀਨ 'ਚ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਝੂਠਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਾ ਧਰਿਆ-।" ਉਸ ਨੇ ਤਰਲਾ ਕੀਤਾ।

ਪਰ ਕਾਦਰ ਨੇ ਸੱਚ ਨਾ ਮੰਨਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਦੇਸੀ ਭਾਈ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਨੱਕ ਵਿਚੋਂ ਬਰੂਦ ਸੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਕੋਤਲ ਝੂਠ ਬੋਲਦੈ...?" ਕਾਦਰ ਬੋਲਿਆ।

- "ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਮਝ ਕੇ ਕਹਿੰਨੈ-ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਈ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਿਹੈ।"

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਿੰਦਾ, ਕਿਚਨ-ਸ਼ੈਫ਼ ਨੇ ਆ ਕੇ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ।

- "ਮੁੜ ਕੇ ਸਾਡੇ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿਚ ਨਾ ਆ ਜਾਵੀਂ-ਪੁਲਸ ਬੁਲਾ ਕੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗਾ-ਸਮਝਿਆ...!" ਸ਼ੈਫ਼ ਕਰੋਧ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ।

- "ਸ਼ੈਫ਼! ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚਾ ਅਤੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਾਂ-ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣ!"

- "ਦਫ਼ਾ ਹੋਜਾ ਇੱਥੋਂ-ਹਰਾਮਜ਼ਾਦਾ...!" ਸ਼ੈਫ਼ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਰਕਾਰ ਦਿੱਤਾ।

- "ਸ਼ੈਫ਼-ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਨੇ-ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ! ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣ ਲਓ-?"

- "ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਦਫ਼ਾ ਹੋਜਾ ਇੱਥੋਂ...!"

ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਅਤੀਅੰਤ ਉਦਾਸ ਹੋਇਆ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਪੱਲੜੇ ਝਾੜ ਕੇ, ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਤੁਰੇ ਵਪਾਰੀ ਵਾਂਗ। ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਕੀਰਨੇ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕੇਸ ਦਰਜ ਹੋਇਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਨੇ ਕਾਦਰ ਅਤੇ ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਚਾਹੇ ਕੇਸ ਬਿਲਕੁਲ ਬੇਹੂਦਾ ਅਤੇ ਨਿਰਮੂਲ ਅਰਥਾਤ ਝੂਠਾ ਦਰਜ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਦੋ 'ਚਸਮਦੀਦ' ਗਵਾਹਾਂ ਕਰਕੇ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਦਾ ਦਿਲ ਘਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਘਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਅਤੇ ਉਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਸ ਦੀ ਲਟਕਦੀ ਤਲਵਾਰ ਡਰਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੀ-ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸੌ ਨਾ ਸਕਦਾ। ਨਾਬਾਲਗ ਬੱਚੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਸ ਦੀ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਉਸ ਨੇ ਦਿਲ ਜਿਹਾ ਟਿਕਾਉਣ ਲਈ ਦਾਰੂ ਪੀਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਉਠਣ ਸਾਰ ਹੀ ਘਰਵਾਲੀ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਗਿਲਾਸੀ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟੀ ਰੱਖਦਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਚੀਸ ਉਠੀ ਤਾਂ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਬੂ-ਪਾਹਰਿਆ ਕਰਕੇ ਐਂਬੂਲੈਂਸ ਸੱਦ ਲਈ ਅਤੇ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਖੈਰ ਦਿਲ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦੌਰਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਦਿਨ ਹਸਪਤਾਲ ਰੱਖ ਕੇ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਬੰਦੀਆਂ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ।

ਦੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਦਾ ਕੇਸ ਨਿਕਲ ਆਇਆ। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਮੁੰਡੇ ਕਾਦਰ ਅਤੇ ਤਾਉ ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ ਦੀ 'ਚਸਮਦੀਦ' ਗਵਾਹੀ! ਟੁੱਟੀ ਉਂਗਲ ਦੀ ਡਾਕਟਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸਾਹਮਣੇ! ਔਰਤ ਜੱਜ ਨੇ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲ ਲਈ ਨੇਕ ਚਾਲ ਚੱਲਣ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਖਰਚੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਦਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਮਾਰਕ ਕੋਤਲ ਨੂੰ ਪੀੜ-ਮੁਆਵਜ਼ਾ! ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਿਰਦੋਸ਼ ਬੰਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਖਰਚੇ ਦੀ ਮਾਰ ਵੱਖਰੀ ਸੀ। ਖੈਰ, ਉਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਕੋਤਲ ਨੂੰ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਅਜੇ ਉਸ ਨੇ ਆਖਰੀ ਕਿਸ਼ਤ ਤਾਰੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਹੀ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਕੋਤਲ ਦੇ ਪੈਸੇ ਪੂਰੇ ਕਰ ਸੁਆਸ ਤਿਆਗ ਗਿਆ! ਮਰਨ ਲੱਗੇ ਨੇ ਉਸ ਨੇ ਬੈਂਕ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਭਰੇ ਪੈਸਿਆਂ ਵਾਲੀ ਪਰਚੀ ਦਿਖਾ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਮੈਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸੀ...!" ਤੇ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ...!

ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਚਰਚਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਾਦਰ ਅਤੇ ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੋਤਲ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਰਾਸਰ ਝੂਠੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿਵਾਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਿੱਕ ਪਿੱਟ ਲਈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾ ਗੱਲੋਂ ਇਕ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਬੰਦਾ ਨਰਤਾ ਧਰਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਅੱਜ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਜਾ ਸਕੇ! ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੋਤਲ ਹੀ ਪੀ ਕੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਸੱਚ ਬਕ ਉਠਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੀਰੋਸਲਾਵ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਪਲੇਟ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੱਸ ਉਸ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਦੌਂਗ ਰਚਿਆ ਸੀ! ਲੋਕ ਦੁਰ-ਦੁਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ! ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹੀ ਗਵਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲਿਆ ਬਿਆਨ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੱਲ ਝੂਠ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੰਦਾ, ਬੰਦੇ ਤੋਂ ਓਹਲਾ ਰੱਖ ਸਕਦੈ, ਪਰ ਰੱਬ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਉ...?

ਕਾਂਡ 7

ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਡਰ ਸੀ, ਉਹ ਹੀ ਹੋਈ! ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਦਫ਼ਤਰ ਵੱਲੋਂ ਖ਼ਤ ਆ ਗਿਆ। ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਕੇਸ ਫ਼ੇਲੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ! ਉਸ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨ ਦੇਣ ਵੱਲੋਂ ਦਫ਼ਤਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੋਰੀ ਹੀ 'ਨਾਂਹ' ਸੀ! ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਰ ਹਫ਼ਤੇ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫ਼ਿਰ ਦੇਸ਼ ਛੱਡਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਸਨ! ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਸਾਹ ਸੂਤ ਲਏ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈ ਗਿਆ।

ਫ਼ੌਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ।

ਤਿੰਨ ਸੌ ਮਾਰਕ ਦੇ ਕੇ ਵਕੀਲ ਕੋਲੋਂ ਅਪੀਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ।

ਹਰਦੇਵ ਕੰਮ ਨਿਰੰਤਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ। ਜੇ ਉਹ ਫ਼ੌਜੀ ਰਾਹੀਂ ਪਿੰਡ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਭਿਜਵਾ ਛੱਡਦਾ। ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਬਾਪੂ ਵੀ ਬਾਹਵਾ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਪੈਸੇ ਘੱਟ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਜਰਮਨ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ? ਬਾਪੂ ਦੇ ਭਾਅ ਦਾ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ। ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਹਰ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਹੋਣ ਲਈ ਹੀ ਲਿਖਦਾ ਸੀ।

ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਅਪੀਲ ਨਿਕਲ ਆਈ। ਪਰ ਫ਼ੈਸਲਾ ਫਿਰ ਵੀ ਨਾਂਹ ਪੱਖੀ ਹੀ ਹੋਇਆ।

ਹੁਣ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਦਾ ਟਾਈਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਵਿਚ-ਵਿਚ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਆਖਰੀ ਅਪੀਲ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇੰਡੀਆ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹੇ!

ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਅਪੀਲ ਫਿਰ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਆਖਰੀ ਅਪੀਲ ਸੀ।

ਪਰ ਮੰਤਰਾਲਾ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਫ਼ੈਸਲੇ 'ਤੇ ਹੀ ਬਜ਼ਿਦ ਰਿਹਾ! ਉਸ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੇ! ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗ਼ਰੀਬ ਘਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਵੈਣ ਪਾਉਂਦੀ ਲੱਗੀ। ਛੋਟੇ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਂਦੇ ਦਿਸੇ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਵੱਸ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਉਹ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਖੰਭਾਂ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀ ਵਾਂਗ ਬੇਵੱਸ ਸੀ। ਕੁਝ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਕੀ...? ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਵਕੀਲ ਨੇ ਵੀ ਝੱਗਾ ਚੁੱਕ ਦਿੱਤਾ। ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਮੰਤਰਾਲੇ 'ਤੇ ਤੋਪ ਚਲਾ ਦੇਣੀ ਸੀ? ਵਕੀਲ ਨੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਲੜਨਾ ਸੀ! ਕਾਨੂੰਨ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਾਪਿਸੀ ਪੱਕੀ ਸੀ!

ਫ਼ੈਸਲਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬੰਬੇ ਪੀਜ਼ਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਆਪ ਕਿਸੇ ਪੰਗੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਾਅਲੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਕੰਮ ਦੇਣਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਇਕ ਘੋਰ ਉਲੰਘਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਹਿੰਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਹਿਮਾਕਤ ਵੀ ਸੀ। ਜੁਰਮਾਨਾ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਮੋਟਾ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਪੁਲੀਸ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੀਜ਼ੇ ਦਾ ਲਾਈਸੰਸ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਕੇ, ਪੀਜ਼ਾ ਸੀਲ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪਦੇ ਪਾਲੇ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ। ਵੱਸ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਇਕ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਅਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਲੜਕਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਹੱਥੋਂ ਗੁਆਉਣਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵਾਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦੀ ਸੀ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹਰਦੇਵ ਫੌਜੀ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪੀਜ਼ੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਫੌਜੀ ਕੋਲ ਹੀ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਕੋਲ ਹੀ ਰਾਤ ਕੱਟਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਪੀ ਰਹੇ ਸਨ।

- "ਬਾਈ ਫੌਜੀਆ! ਮੇਰਾ ਹੁਣ ਕੀ ਬਣੂੰ?"

- "ਦੇਖ ਛੋਟੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਜਿੰਨੀ ਜੋਕਰਾ ਸੀ-ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।"

- "ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਹ?"

- "ਹੋਰ ਰਾਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਵਿਆਹ ਦਾ ਐ-ਤੇ ਐਡੀ ਛੇਤੀ ਕੋਈ ਗੋਰੀ ਮਿਲਣੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਐ-ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਗੋਰੀਆਂ ਵੀ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਈਆਂ ਵੀਐਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸੀ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ-।"

- "ਉਹ ਕਾਹਤੋਂ?"

- "ਉਏ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ ਆਪਣੇ ਦੇਸੀਆਂ ਦਾ? ਤੂੰ ਜੁਆਕ ਬੋੜੇ ਐਂ? ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਐ-ਪੈਸੇ ਪੂਸੇ ਮੁੜਕੇ ਦਿੰਦੇ ਨੂੰ-ਜਿਹੜਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦੈ-ਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਜਾ ਕੇ ਰੋਣ ਕਿੱਥੇ? ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ 'ਚ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਆਹੀਆਂ ਵਰੀਆਂ-ਰੰਗੀਂ ਵਸਦੀਐਂ-ਪਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾਲੀ ਖੋਖਾ ਈ ਐ।"

- ".....।"

- "ਆਪਣੇ ਦੇਸੀ ਪੱਕੇ ਹੋ ਕੇ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਐ-ਪੈਸਾ ਧੇਲਾ ਦਿੰਦੇ ਕੋਈ ਨੂੰ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਗੋਰੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰਨ ਲੱਗਪੀਆਂ, ਛੋਟੇ ਭਾਈ।"

- "ਹੁਣ ਬਾਈ ਮੈਨੂੰ ਇੰਡੀਆ ਭੇਜਣਗੇ?"

- "ਇਹ ਤਾਂ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਦਿਸੀ ਈ ਜਾਂਦੈ-ਐਥੋਂ ਦੀ ਪੁਲਸ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਬੰਦਾ ਜਾਊ ਕਿੱਥੇ? ਇਹ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲੱਗੇ ਪੱਟ ਦਿੰਦੇ ਐ, ਖੁਰਗੋ!"

- "ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਬਾਈ ਫੌਜੀਆ-ਬਈ ਮੈਂ ਹੁਣ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਕਰੂੰ ਕੀ?" ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਸਹੇ ਨਾਲੋਂ ਪਹੇ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਵਧਿਆ ਪਿਆ ਸੀ।

- "ਇਕ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ...?"

- ".....।" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਉਪਰ ਚੁੱਕੀਆਂ। ਉਹ ਕਦੋਂ ਦਾ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਆਬਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ 'ਚ ਜਾਹ! ਅਜੇ ਤੂੰ ਕਿਹੜਾ ਬੁੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ? ਹੋ ਸਕਦੈ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੀ ਬੁਹਰਲੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਈ ਹੋਜੇ...?" ਫੌਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਗੱਲ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਦਿਲ ਲੱਗੀ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਮਨ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਇਕ ਆਸ ਅਤੇ ਫੋਕਾ ਦਿਲਾਸਾ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਵਦਾਣ ਮਾਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਦੇ ਬਾਪੂ ਬੇਬੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਬਾਰੇ! ਉਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਗੋਤੀਂ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਫੈਡਰਲ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।

ਵਕੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਕੇਸ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਰਮਨ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵੱਲੋਂ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨੇ ਜਾਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਪਰਤਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਵਕੀਲ ਕੀ ਕਰਦਾ? ਭਾਰਤੀ ਅੰਬੈਸੀ ਤੋਂ 'ਆਉਟ-ਪਾਸ' ਬਣਦਿਆਂ ਤਿੰਨ ਕੁ ਦਿਨ ਲੱਗ ਗਏ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ।

ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਗਏ ਫੌਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸੌ ਮਾਰਕ ਅਤੇ ਪੰਜ ਸੌ ਭਾਰਤੀ ਰੁਪਏ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਹ ਪੈਸੇ ਉਸ ਨੇ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਹਥਿਆਰ ਵਾਂਗ ਲਕੋਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਉਤਰਿਆ ਤਾਂ ਇੰਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਉਟ-ਪਾਸ 'ਤੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਸਿੱਧੀ ਹੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ।

- "ਸਟੇਅ ਬਾਰੇ ਅਪਲਾਈ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸਰ! ਕੇਸ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ-ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਹ ਸਲਿੱਪ ਜੀ ਦੇ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਚਾੜ੍ਹਤਾ!" ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਵਲ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਵਲ ਫੇਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਵੀ ਕੀ ਸੀ? ਆਉਟ-ਪਾਸ ਜਾਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ-ਸਲਿੱਪ 'ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਚਾਅ ਨਾਲ ਆਉਂਦੈ? ਕੋਈ ਵਖ਼ਤਾਂ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੀ ਆਉਂਦੈ! ਇੰਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਆਉਟ-ਪਾਸ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਲਿਆ।

ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਕੋਚ ਫੜੀ ਅਤੇ ਮੋਗੇ ਜਾ ਉਤਰਿਆ। ਫੌਜੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਭਾਰਤੀ ਕਰੰਸੀ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਮਾਰਕ ਉਸ ਨੇ ਕੋਟ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਛੁਪਾ ਕੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੋਗੇ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਤੱਕ ਉਸ ਨੇ ਟੈਕਸੀ ਕਰ ਲਈ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੁੰਡਾ 'ਬਾਹਰੋਂ' ਆਇਆ ਸੀ! ਕੋਈ ਲੱਲੋ-ਪੱਤੋ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਚਾਹੇ ਉਹ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ, ਡਿਪੋਰਟ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਸੀ! ਆਪਣੀ ਹੈਸੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਤਮਾਨ ਜੋਗੇ ਪੈਸੇ ਉਹ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਸ ਦੇ ਵੱਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ!

ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਪਸਰ ਗਈ। ਛੋਟੇ ਭੈਣ ਭਾਈ ਵੀਰ ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੰਬੜ ਗਏ। ਬੇਬੇ ਨੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਹੰਝੂਆਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿਲ ਦੀ ਜਿਲਬ ਧੋ ਲਈ। ਬੇਬੇ ਦੀਆਂ ਜੋਤਹੀਣ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਝੜੀ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਨੇ ਵੀ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਲਿਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਅਚਾਨਕ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ।

ਕੋਲ ਲਿਆਂਦੀ ਬੋਤਲ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਕਰਤੇ ਪੈਂਗ ਚਾੜ੍ਹ ਲਏ ਅਤੇ ਦਿਲ ਸਖ਼ਤ ਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕੀਤੀ।

ਬੇਬੇ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾਣ ਲਈ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਹਾਬੜਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਦਾਰੂ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਅਤੇ ਭੁੱਖ ਵਿਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਰੋਟੀਆਂ ਰਗੜ ਗਿਆ ਸੀ? ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ ਅਤੇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਸਾਗ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਆਮਤ ਜਾਪੇ ਸਨ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਰਾਤ ਦਾ ਅਨੀਂਦਰਾ ਸੀ। ਪੈਣ ਸਾਰ ਹੀ ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਸਵੇਰ ਹੋਈ।

ਚਾਹ ਪੀਤੀ।

ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਪੂ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ! ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਨੇ ਪੁੱਛਣਾ ਹੀ ਸੀ! ਹੁਣ ਉਹ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਬਾਪੂ ਕੋਲ ਝੂਠ ਬੋਲੇ? ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ, ਇਹ ਝੂਠ ਚੱਲੂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਦਿਨ? ਫੋਕੇ ਫਾਇਰ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਦਿਨ ਚਲਾਵੇਗਾ? ਕੂੜ ਨਿਖੁੱਟੇ ਨਾਨਕਾ ਓੜਕ ਸਚ ਰਹੀ। ਇਕ ਨਾ ਇਕ ਦਿਨ ਸੱਚ ਨੇ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ! ਆਖਰ ਪੁੱਤ ਬਸੰਤਿਆ ਤੂੰ ਹੱਟੀ ਬਹਿਣਾ! ਇਕ ਨਾ ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਸੱਚ ਦੱਸਣਾ ਹੀ ਪਊ! ਜੇ ਅੱਜ ਬਾਪੂ ਕੋਲ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ? ਤਾਂ ਅਸਲੀਅਤ ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਬਾਪੂ ਕਿੰਨਾਂ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਵਾਧੀ ਦੁਖੀ ਹੋਊ! ਸ਼ਾਇਦ ਬੋਲ ਕਬੋਲ ਵੀ ਕਰੇ? ਪਰ ਮੇਰੇ ਵੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਮੇਰਾ ਕਿਹੜਾ ਉਥੋਂ ਆਉਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਸੀ? ਮੈਂ ਵੀ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਬਾਪੂ ਦੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਵਿਚ ਹੱਥ ਵਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਿੰਨੇ ਜੋਕਰਾ ਸੀ, ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੀ ਤਨਖਾਹ ਹੀ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ ਰਿਹਾ। ਲੋਪੋ ਵਾਲਾ ਫੌਜੀ ਮੇਰਾ ਗਵਾਹ ਹੈ!

- "ਲਿਆ ਹਰ ਕੁਰੇ, ਲੱਸੀ ਲਿਆ ਐਥੋਂ!" ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਬਾਪੂ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਉਹ ਚਾਦਰੇ ਦਾ ਲੜ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਬੈਠ ਗਿਆ।

ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਹੋਰ ਬਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ-ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਛੁੱਟੀ ਐ ਹੁਣ?" ਬਾਪੂ ਨੇ ਸੁਆਲ ਦੀ ਸੱਬਲ ਉਸ ਵੱਲ ਵਰ੍ਹਾਈ।

- "ਹੁਣ ਤਾਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਈ ਛੁੱਟੀਐਂ, ਬਾਪੂ!" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਵੀ ਸਿੱਧੀ ਹੀ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ।

- "ਪੱਕੇ ਈ ਆ ਗਿਐਂ...?"

- "ਆਇਆ ਨਹੀਂ ਬਾਪੂ, ਭੇਜਤਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ! ਕੇਸ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਿਅ ਸੀ ਮੇਰਾ।"

- "ਕੇਸ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਵਕੂਲ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਧਾ ਕਰਵਾ ਲੈਣਾ ਸੀ।"

- "ਵਕੀਲ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਬਾਪੂ-ਪਰ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਨਾਂਹ ਕਰਤੀ ਤੇ ਪੁਲਸ ਨੇ ਫੜ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਐਧਰ ਨੂੰ ਚਾੜ੍ਹਤਾ।"

- "ਚਾਰ ਛਿਲੜ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਝੋਕ ਦੇਣੇ ਸੀ, ਕਮਲਿਆ...! ਉਹ ਜਾਣੇ, ਓਸ ਗੱਲ ਦੇ ਆਖਣ ਮਾਂਗੂੰ ਜੇ ਲੈ ਦੇ ਕੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ...!"

ਹਰਦੇਵ ਹੱਸ ਪਿਆ।

- "ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਆਲੀ ਪੁਲਸ ਨੂੰ, ਬਾਪੂ! ਉਥੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਦਿੰਦਾ-ਨਾ ਈ ਪੁਲਸ ਆਲੇ ਲੈ ਸਕਦੇ ਐ।"

- "ਪੈਸਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤਿਆਗਿਐ...? ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਵੀ ਪੁਲਸ ਹੋਵੇ...!"

- "ਬਾਪੂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਫਤਿਆ ਵਿਆ ਸੀ-ਉਹਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪੁਲਸ ਆਲਿਆਂ ਨੇ ਟਰੇਨ 'ਚੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਰੱਬ ਜਾਣੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿਖਾ ਕੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ? ਪਤਾ ਨੂੰ, ਸੱਚੀਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆ ਸੀ? ਬੋਲੀ ਉਹਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਨੂੰ ਸੀ-ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਪੁਲਸ ਆਲਿਆਂ ਨੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਦਾ ਕੇਸ ਵੀ ਬਣਾਤਾ-ਉਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਦੇਸੀ ਦੋਭਾਸ਼ੀਆਂ ਈ ਚੰਗਾ ਸੀ-ਬਰਾਤ ਬਰਾਤ ਨਾਂ ਸੀ ਉਹਦਾ-ਜੀਹਨੇ ਉਹਨੂੰ ਕਹਿ ਕੁਹਾ ਕੇ ਇਹ ਅਖਵਾ ਦਿੱਤਾ ਬਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੁਰਮਾਨਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿਖਾਏ ਸੀ-ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ! ਜੇ ਉਹ ਮੋਗੇ ਵੱਲੀਂ ਦਾ ਬਰਾਤ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਗਿਆ ਸੀ ਸਿੱਧਾ ਈ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅੰਦਰ, ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਦੇ ਕੇਸ 'ਚ...!"

ਬਾਪੂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਵਿਚ ਮੁਣਸ਼ੀ ਰਿਹਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਐਡੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੁਲੀਸ ਰਿਸ਼ਵਤ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਆਖ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਫਲਾਨਾ ਮਰ ਕੇ ਜਿਉਂਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਾਂ ਅੱਜ ਸੂਰਜ ਪੁੱਠੇ ਪਾਸਿਓਂ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਫੱਟ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ। ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ

ਫਲਾਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੁਲਸ ਰਿਸ਼ਵਤ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀ, ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾ ਪੈਣ ਦਿੰਦਾ। ਉਹ, "ਛੱਡਿਆ ਕਰੋ, ਯਾਰ! ਨਿਰਾ ਈ ਝੂਠ!" ਆਖ ਕੇ ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ। ਪਰ ਜਰਮਨ ਵਿਚ ਰਹੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਗੱਲ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਮੋੜਦਾ? ਉਸ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਾਰਦਾ?

- "ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਅਗਲਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀ ਐ, ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ...?"

- "ਬਾਪੂ...! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਈ ਕਸਮ ਖਾ ਕੇ ਆਖਦੈਂ-ਬਈ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਕਮਾਉਂਦਾ ਰਿਹੈਂ-ਸਾਰੇ ਤੈਨੂੰ ਈ ਭੇਜਦਾ ਰਿਹੈਂ-ਸਹੁੰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਰਤਿਆ-ਕੀ ਕਦੇ ਇਕ ਅੱਧੀ ਪੈਂਟ ਜਾਂ ਜੁੱਤੀ ਲੈ ਲਈ-ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਐ-।"

- "ਉਹ ਤਾਂ ਪੁੱਤ ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ, ਸ਼ੇਰਾ...! ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਵੀ ਬੰਦੇ ਨੇ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਈ ਹੁੰਦੀਆਂ।"

- "ਬਾਪੂ ਐਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਬਣਨਾ ਬਣਾਉਣਾ ਕੱਖ ਨਹੀਂ-ਠੂਠੇ ਨਾਲ ਕੁਨਾਲ ਈ ਵੱਜੂ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਡਾਰੀ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਈ ਮਾਰੂੰ! ਜਦੋਂ ਮਰਜੀ ਐ ਮਾਰਲਾਂ...।" ਉਸ ਨੇ ਸੌ ਹੱਥ ਰੱਸੇ ਦੇ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਬਾਪੂ ਸਾਹਮਣੇ ਗੰਢ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ। ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਉਹ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕਦਾਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਪੂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ।

ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਵੀ ਚੰਗਾ-ਮੰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੁੱਤ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਗਿੱਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰਦੇਵ ਜਿੰਨੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਖ਼ਿਆਨਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਤਨਖ਼ਾਹ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਘਰੇ ਹੀ ਭੇਜਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਲਾਇਕ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਆਖਦਾ ਵੀ ਕੀ?

ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਬੇਬੇ ਹਰ ਕੌਰ ਕਦੇ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਬੜਾ ਹੀ ਤੱਲਖ਼ ਇਨਸਾਨ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਪੁਗਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਜਿੱਦੀ ਬੰਦਾ! ਹੁਣ ਬੱਚੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਹੋਏ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਬੋੜਾ ਬਹੁਤਾ ਸੁਧਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੁਆਨੀ ਵੇਲੇ ਤਾਂ "ਹੱਟ ਕੁੱਤੀਏ...!" ਨਹੀਂ ਕਹਿਣ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

- "ਕੋਈ ਨਾ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ ਪੁੱਤ, ਤੂੰ ਐਸ ਕਰ-ਜਿੱਦੇਂ ਕੋਈ ਬੰਨ੍ਹ ਸੁੱਬ ਹੋਇਆ-ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਂਗੇ!"

ਹਰਦੇਵ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਗਿਆ। ਖੇਤੋਂ ਪੱਠੇ ਲਿਆਉਣੇ। ਮੱਝਾਂ ਛੱਪੜ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣੀਆਂ। ਪੱਠੇ ਕੁਤਰਨੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਸੂਆਂ ਨੂੰ ਪਾਉਣੇ। ਲੋਪੇ ਵਾਲਾ ਜੁਗਰਾਜ ਫੌਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ। ਫੌਜੀ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਸੱਤਯੁਗੀ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮਹੀਨਾ ਕੁ ਹੋਇਆ, ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰ ਨਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਗਿੱਛਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

- "ਉਏ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ-ਕਦੋਂ ਜਾਣੈਂ ਬਈ ਤੂੰ?"

- "ਬੱਸ ਬੋੜਾ ਚਿਰ ਈ ਰਹਿੰਦੈ, ਚਾਚਾ!" ਉਹ ਗੱਲ ਛੇਤੀ ਹੀ ਨਬੇੜ ਦਿੰਦਾ।

- "ਹੁਣ ਤਾਂ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰ ਹੋ ਗਿਆ ਆਏ ਨੂੰ?"

ਹਰਦੇਵ ਖਿਝ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਲੋਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਭੁੱਖਾ ਮਰਨ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰੱਜ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣ! ਉਹ ਅੱਕ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਕੁਛ ਲੈ ਕੇ ਖਾਨੈ? ਜਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੁਛ ਮੰਗਣ ਆਉਨੈ? ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਆਦਤ ਮੂਜਵ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝਦਾ। ਦੁਨੀਆਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਿੱਤੀ ਐ? ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਜਿੱਤ ਲਵੋ ਤਾਂ ਆਪੇ ਜੱਗ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਚੁੱਪ ਸੌ ਸੁਖ! ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੀ ਐ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਿੰਡੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹਾਂ!

ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ ਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸ਼ਰੂਫ਼ ਰਹਿੰਦਾ।

ਘਰੋਂ ਬਹੁਤਾ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲਦਾ।

ਕਾਂਡ 8

ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਬਾਪ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਰਾਣਾ ਘੁਲਾਟੀਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਟੜੀਫੇਰ ਬਹੁਤ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਕਰਮਚਾਰੀ ਰਿਹਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਿਆ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਜਾਣਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣਾ ਮਿੱਤਰ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ। ਵੈਸੇ ਉਹ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੂਰ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੀ ਸੀ। ਦੇਖਣ ਪਰਖਣ ਤੋਂ ਉਹ ਕੋਈ ਸਾਊ ਬੰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਰਤ ਬਰਤੀ ਦਾਹੜੀ ਦੇ ਖ਼ਤ ਕੱਢੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਛਾਂਗ ਕੇ ਗੰਨੇ ਦੇ ਆਗਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਲਾਲ ਅੱਖਾਂ ਬੈਟਰੀ ਵਾਂਗ ਜਗਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਰਾਤ ਦੀ ਪੀੜੀ ਦਾਰੂ ਦੀ ਹਵਾੜੂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਤੱਕਣੀਂ ਸ਼ੈਤਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚੁਸਤ ਨਜ਼ਰਾਂ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਘੁੰਕੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਚਾਦਰੇ ਦਾ ਲੜ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਗੋਡਿਆਂ ਦੇ ਸੰਨੂ ਵਿਚ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰਦੇਵ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਕੋਲ ਖੇਤ ਲੈ ਗਿਆ। ਬਾਪੂ ਆਮ ਖੇਤ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਸੀ। ਚਾਹ ਦਾ ਢਾਣਸ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਖੇਤ ਹੀ ਇਕ ਗਾਂ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਹ ਖੇਤ ਹੀ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਘਰੇ ਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗਾਂ ਵੀ ਨਾਲ ਹੱਕੀ ਆਉਂਦਾ।

- "ਸਾਸਰੀਕਾਲ ਬਈ ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ...!" ਉਸ ਨੇ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਜਿਹੇ ਕਿਹਾ।

- "ਉਏ ਆ ਬਈ ਜੁਗਾੜ ਸਿਆਂ, ਬੇਲੀਆ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਦਰਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ...! ਕਿਹੜੀਂ ਕੂਟੀਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ...? ਪਤੰਦਰਾ, ਈਦ ਦਾ ਚੰਦ ਈ ਹੋ ਗਿਆ-ਕਦੇ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ...?" ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਬਾਪੂ ਉਸ ਨੂੰ ਜੱਫ਼ੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਮਿਲਿਆ। ਨਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜੁਗਰਾਜ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨੂੰ "ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ" ਹੀ ਆਖਦੇ।

- "ਉਏ ਕਾਹਦੀ ਗੱਲ ਐ, ਜਾਗਰਾ! ਇਕ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮੈਥੋਂ ਝਰੀਟਾਂ ਜੀਆਂ ਵੱਜਗੀਆਂ ਸੀ-ਸਾਲਿਆਂ ਨੇ ਛੱਬੀ ਦਾ ਪਰਚਾ ਕਟਵਾਤਾ-ਤੇ ਬੱਸ, ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਸਹੁਰੀਂ ਲਾ ਕੇ ਆਇਐਂ...।" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਜੇਲ੍ਹ ਨੂੰ "ਸਹੁਰਾ ਘਰ" ਹੀ ਆਖਦਾ ਹੁੰਦਾ।

- "ਤੇਰੀਆਂ ਝਰੀਟਾਂ ਦਾ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ! ਬਬੇਰਾ ਵਾਹ ਰਿਹੈ ਆਪਣਾ! ਅਗਲੇ ਦੇ ਸਿਰ 'ਚ ਪਾਉਣਾ ਮਧਾਣੀ ਚੀਰਾ ਤੇ ਦੱਸਣੀਆਂ ਝਰੀਟਾਂ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਮਾਰ ਕੇ ਆਖਦੇਂ, ਐਵੇਂ ਧੌਣ 'ਚ ਘਰੂਟ ਜਿਆ ਵੱਜ ਗਿਆ ਸੀ! ਕਿਹੜੀ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਰਿਹੈ...?" ਜਾਗਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਘਰੋਂ, ਘਰਵਾਲੀ ਅਤੇ ਜੁਆਕ ਜੱਲੇ ਵੱਲੋਂ ਉਹ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹੀ ਸੀ। ਘਰਵਾਲੀ ਅਤੇ ਜੁਆਕ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਹੇ ਜੀ ਨੰਦੇ ਬਾਹਮਣੀਂ ਤੇ ਉਹੋ ਜਿਆ ਘੁੱਦੂ ਜੇਠ, ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ! ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਬੜੇ ਤਕੜੇ, ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਸਨ। ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਉਹ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੇ। ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸਤ ਸੀ। ਬੈਲੀਆਂ ਨਾਲ ਬੈਠਣੀਂ ਉਠਣੀਂ ਸੀ। ਸਦਾ ਦਿਵਾਲੀ ਸਾਧ ਦੀ ਤੇ ਚੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ।

- "ਪਰੋਜਪੁਰ! ਮਾੜੇ ਧੀੜੇ ਥਾਂ ਆਪਾਂ ਜਾਨੇ ਐਂ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਸਿਆਣੈਂ! ਕਿੰਨਾ ਆਪਣਾ ਵਾਹ ਰਿਹੈ...?" ਉਹ ਹੱਥ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੱਸਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਉਂਗਲਾਂ ਦੇ ਭੜ੍ਹਾਕੇ ਪਾਏ।

- "ਤੇਰੇ ਯਾਰ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਐ...?"

- "ਯਾਰ ਬਾਹਲੇ ਐ! ਕਿਹੜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੈਂ...?"

- "ਉਏ ਜਿਹੜਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਇਕ ਆਰੀ ਹਵਾਲਾਟ 'ਚ ਖਹਿਬੜ ਪਿਆ ਸੀ-ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ ਉਹਦਾ, ਭਲਾ ਜਿਆ...?" ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ।

- "ਜਗਤਾ...?"

- "ਆਹੋ, ਜਗਤਾ...! ਕੀ ਹਾਲ ਐ ਉਹਦਾ?"

- "ਉਏ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਲਾ ਪੋਰ ਨਿਕਲਿਆ-ਡੱਕੇ ਦਾ ਬੰਦਾ ਨੂੰ, ਯਾਰ ਜਾਗਰਾ!"

- "ਕਿਉਂ? ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਕਿਤੇ ਫੇਰ ਤਾਂ ਨੂੰ ਝਗੜ ਪਿਆ...?"

- "ਉਏ ਨਹੀਂ...! ਝਗੜਨਾ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਰਮ ਐ-ਨਾਲੇ ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ-ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਕਿੰਨਾਂ ਮੋਹ ਕਰਦੈਂ-ਪਰ ਖਹਿਬੜਦਾ ਵੀ ਕੰਜਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਈ ਐ-ਮੈਂ ਬਥੇਰਾ ਕਿਹਾ ਬਈ ਕੰਜਰ ਦਿਆ ਪੁੱਤਾ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਾ ਲੜਿਆ ਕਰ-ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਾਅਮੀਂ ਭਾਲ ਲਿਆ ਕਰ-ਪਰ ਕਾਹਨੂੰ...!"

- "ਤੂੰ ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਖਿੜਿਆ ਕਿਉਂ ਐਂ? ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸ...! ਉਹ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਹਿੱਕ ਦਾ ਵਾਲ ਸੀ?"

- "ਯਾਰ ਜਾਗਰਾ! ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਤਾਂ ਸਭ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਹੁੰਦੀਐਂ-ਨਾਲੇ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਈ ਐ ਬਈ ਮੇਰਾ ਜਗਤੇ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਤੇਹ ਐ-।"

- "ਆਹੋ, ਉਹ ਤਾਂ ਪਤੈ...!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਦਿਲੋਂ ਮੰਨਿਆ।

- "ਚਾਹੇ ਲੜਦੇ ਭਿੜਦੇ ਰਹੀਦੈ-ਪਰ ਦਿਲ 'ਚ ਕਦੇ ਵੱਟ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ।"

- "ਖੈਰ...!"

- "ਉਹਦੀ ਗੁੱਡੀ ਬਿਆਹੀ ਵੀ ਸੀ ਇੰਗਲੈਂਡ-ਬਿਆਹੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ-ਕੋਈ ਬਾਲ ਬੱਚਾ ਹੋਇਆ ਨਾ ਬਿਚਾਰੀ ਦੇ-ਬਿਆਹੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੈਦ ਐ ਬਈ ਉਹ ਦਸ ਸਾਲ ਰਹੀ ਐ-ਇਕ ਵੱਡੀ ਹੋਈ ਦਾ ਬਿਆਹ ਕੀਤਾ ਸੀ-ਜੁਆਕ ਜੱਲਾ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਨਾ-ਤੇ ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਉਹ ਛੱਡਤੀ...।"

- "ਫੇਰ...?"

- "ਫੇਰ ਕੀ...? ਕੁੜੀ ਪੱਕੀ ਐ-ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਕੋਲੇ ਐ-ਉਹ ਬਿਚਾਰੀ ਦੁਖੀ ਹੋਈ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਛੱਡ ਛੁਡਾ ਕੇ ਐਥੇ ਆਗੀ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਗਤੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਬਈ ਅੱਗੇ ਕਿਹੜਾ ਮਖ਼ਮਲਾਂ ਦੇ ਗੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਈ ਸੌਂਦੇ ਰਹੇ ਐਂ-ਧੀ ਧਿਆਣੀ ਛੱਡ ਤਾਂ ਦਿੱਤੀ-ਹੁਣ ਸਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਬਕ ਸਿਖਾਈਏ? ਉਹ ਜਾਣੇ, ਚਾਰ ਸਾਲ ਅੰਦਰ ਲਾ ਆਵਾਂਗੇ-ਸਾਲਾ ਮੋਕ ਈ ਮਾਰ ਗਿਆ-ਜਮਾਂ ਈ ਕਰਾੜ ਐ ਸਾਲਾ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ...!"

- "ਕਾਹਤੋਂ...?"

- "ਉਏ ਉਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਜਗਤੇ ਦੀ ਵੀ ਸਹੀ ਐ-ਅਗਲੇ ਦਸ ਸਾਲ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਝਾਕੀ ਗਏ-ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਈ ਜਾਗਰਾ ਆਬਦੀ ਕੁਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਐ-ਜੁਆਕ ਜੱਲਾ ਹੋਇਆ ਨੂੰ-ਤੇ ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਬਈ ਜਦੋਂ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਜੁਆਕ ਨੂੰ ਹੋਇਆ, ਹੁਣ ਕਿੱਥੋਂ ਹੋਜੂ? ਬੋਤੇ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਡੀਕ ਨਾ ਕੀਤੀ-ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰਿਆ!"

- "ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਣ ਆਲੀ ਐ-ਅਗਲਾ ਮੁੰਡਾ ਵਿਆਹੁੰਦੈ ਬਈ ਸਾਡੀ ਕੁਲ ਅੱਗੇ ਤੁਰੂਗੀ-ਤੇ ਜੇ ਅਗਲੇ ਦੀ ਕੁਲ ਈ ਨਾ ਅੱਗੇ ਤੁਰੀ? ਫੇਰ ਬਿਆਹ ਕਰਾਏ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ? ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਹੋਣੈਂ ਬਈ ਹੁਣ ਮੁੰਡਾ ਦੂਜੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਕਾਬਲ ਐ-ਹੁਣ ਮੌਕੈ-ਵਿਆਹ ਲਵੋ-ਫੇਰ ਸੱਠਾਂ ਦਾ ਹੋ ਕੇ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਪਾ ਜੀ ਬਣਨੋਂ ਰਿਹਾ?"

- "ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਯਾਰ ਜਾਗਰਾ ਸਾਰੀਆਂ ਈ ਠੀਕ ਐ-!"

- "ਕੁੜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਐ?" ਜਾਗਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਹੋਊਗੀ ਕੋਈ ਚਾਲੀਆਂ ਕੁ ਦੀ-ਉਹ ਯਾਰ ਜਗਤਾ ਬਿਚਾਰਾ ਹੋ ਘਾਉਂ ਮਾਉਂ ਜਿਆ ਈ ਗਿਆ-ਦੇਖਲਾ ਜੁਆਨ ਨੱਕ 'ਤੇ ਮੱਖੀ ਨੂੰ ਸੀ ਬੈਠਣ ਦਿੰਦਾ-ਉਏ ਨੂੰ ਸੀ ਕਹਾਉਂਦਾ ਕਿਸੇ ਕੰਜਰ ਤੋਂ-ਹੁਣ ਕੱਖੋਂ ਹੋਲਾ ਹੋਇਆ ਬੈਠੈ।"

- "ਧੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਬੁਰੇ ਹੁੰਦੇ ਐ, ਬਾਈ ਮੇਰਿਆ...!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਆਈ ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਜਗਤੇ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ...? ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ ਇਸ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦੈ। ਮਾਰ ਕੋਈ ਕੱਦੂ 'ਚ ਤੀਰ...! ਤੂੰ ਫੇਰ ਵੀ ਪੁਰਾਣਾ ਖਿਡਾਰੀ ਐਂ...! ਜਗਤੇ ਵਰਗੇ ਬਥੇਰੇ ਵੇਚ-ਵੇਚ ਕੇ ਖਾਧੇ ਵੇ ਐ...! ਤੂੰ ਇਹਦੇ, ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਦੇ ਈ ਕੋਈ ਕੁਤਕੁੜੀ ਕੱਢ! ਇਹਨੂੰ ਪਲੋਸ! ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਤਾਂ ਲਵੇਰੀ ਮੱਝ ਐ, ਜੇ ਚਾਟ ਪਾਵੇਂਗਾ, ਦੁੱਧ ਆਲੀ 'ਨੂਰੀ ਲਿਆਦੂ...! ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਪਲੋਸ ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ...! ਰੱਬ ਨੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਾਜਰਾਂ ਤੇ ਵਿਚੇ ਰੰਬਾ

ਰੱਖ...! ਉਏ ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ ਮਾਰ ਇਹਦੇ ਕੰਜਰ ਦੇ ਬਾਪੀ ਤੇ ਪਸਮਾਅ ਇਹਨੂੰ...! ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਗੱਲ ਚਲਾ ਇਹਦੇ ਨਾਲ...! ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਮੁੰਡਾ ਨਰੜ ਕੇ, ਤੇ ਵਲੈਤ ਭੇਜ! ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੁੱਖਾਂ ਕੱਢ ਦਿਉ ਜਿਉਣ ਜੋਕਰਾ...! ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਕੱਚੇ ਨੇ ਜਰਮਨ 'ਚੋਂ ਨਾਂਅਵੇਂ ਦੀ 'ਨੁਰੀ ਲਿਆਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ, ਜੇ ਐਹੋ ਜੀ ਕੁੜੀ ਹੱਥ ਲੱਗ ਗਈ, ਤਾਂ ਪੈਂ ਬਾਰਾਂ ਈ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ...! ਪੁੱਤ ਪੋਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਬਣ ਜਾਣਗੀਆਂ! ਦਸ, ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦਾ ਕੀ ਹੁੰਦੈ...? ਬਾਂਝ ਕੁੜੀ ਐ, ਆਪਣਾ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਜਰਵਾਣਾ ਮੁੰਡੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਖੁਆ ਦਿਉ ਚਾਲੀਆਂ ਸਾਲਾਂ ਆਲੀ ਦੇ ਗੇੜੇ...! ਉਤਾ ਦਿਉ ਤੂਸਕੇ...! ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ, ਉਠ ਅੜਾਂਦੇ ਈ ਲੱਦੀਦੇ ਐ! ਇਹਦੇ ਕੰਜਰ ਦੇ ਖਰਖਰਾ ਕਰ ਕੇ, ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਰੜ ਕਰਵਾ! ਢਾਈ ਕਿੱਲਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਤੇਰੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਟਾਟੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਮਿਲਣੇਂ ਰਹੀ! ਕੋਈ ਟੋਭੇ ਫੂਕ ਈ ਮਿਲੂ! ਨਾਲੇ ਇੰਗਲੈਂਡ 'ਚ ਪੱਕੀ ਕੁੜੀ ਤੈਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਮਿਲਣੀ ਐਂ...? ਤੂੰ ਐਸ ਬਿੱਜੂ ਨੂੰ ਪਲੇਸ, ਤੇ ਕੁੜੀ ਆਲੀ ਗੱਲ ਚਲਾ...! ਜੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਚਾਲੀਆਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਐ, ਤੂੰ ਕਿਹੜਾ ਉਹਤੋਂ ਚੱਕੀ ਪਿਹਾਉਣੀ ਐਂ...? ਮੁੰਡਾ ਸੈਂਟ ਕਰ, ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆਪੇ ਭਲੀ ਕਰੂ...! ਇਹਨੂੰ ਘੁੱਟ ਲੁਆ ਕੇ, ਇਹਦੇ ਮੂਹਰੇ ਬੰਸਰੀ ਵਜਾ ਕੋਈ...! ਇਹ ਰਿੱਛ ਤੈਨੂੰ ਬੜਾ ਕੰਮ ਦਿਉਗਾ, ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ...! ਪੀ ਕੇ ਇਹ ਸਾਲਾ ਬੋਤੇ ਜਿੰਨਾਂ ਕੰਮ ਦਿੰਦੈ! ਇਹਨੂੰ ਘੁੱਟ ਲੁਆ ਕੇ ਕੰਡੇ 'ਚ ਕਰ ਤੇ ਮਾਰ ਰੇਖ 'ਚ ਮੇਖ...!

- "ਕੀ ਸੇਵਾ ਕੀ ਕਰਾਂ...? ਜੁਗਾੜ ਸਿਆਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ 'ਚ ਭੁੱਲ ਈ ਗਿਆ ਸੀ!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- "ਕੋਈ ਸੀਸੀ ਹੈਗੀ ਐ ਤਾਂ ਕੱਢਲਾ! ਹੋਰ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਲੱਤਾਂ ਘੁਟਵਾਉਣੀਐਂ?" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਗਿੱਟੇ ਖੁਰਕੇ। 'ਕਰਚ-ਕਰਚ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸਾਫ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਗਿੱਟਿਆਂ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ਕੀ ਦੀਆਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਲੀਕਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ। ਜਿਵੇਂ ਹਵਾ ਦੇ ਘੱਟ ਦਬਾਓ ਕਾਰਨ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਨਾਲ ਜਹਾਜ਼ ਪਾਉਂਦੈ!

- "ਆਪਾਂ ਕਿਤੋਂ ਲੈਣ ਜਾਣੀ ਐਂ...? ਤੂੰ ਜਾਨ ਮੰਗ ਜਾਨ ਹਾਜਰ ਐ!" ਜਾਗਰ ਖੁੰਜਿਓਂ ਬੋਤਲ ਕੱਢ ਲਿਆਇਆ।

ਉਹ ਬੋਤਲ ਨੂੰ ਕੁੱਕੜ ਵਾਂਗ ਕੱਢ 'ਚ ਦੇਈ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।

- "ਲੈ ਦੇਖ ਤਰਾਰੇ ਬੱਝਦੇ...! ਅਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਈ ਅੱਠ ਬੋਤਲਾਂ ਕੱਢੀਐਂ।" ਜਾਗਰ ਨੇ ਬੋਤਲ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਮੱਕੀ ਦਾ ਗੁੱਲ ਕੱਢਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

- "ਨਹੀਂ ਰੀਸਾਂ! ਸਦਕੇ ਤੇਰੇ...!" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਬੋਤਲ ਝਿਣਕ ਕੇ ਮਣਕਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ।

ਜਾਗਰ ਖੇਤੋਂ ਗਾਜਰਾਂ ਪੱਟਣ ਉਠ ਗਿਆ।

ਉਹ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਏ।

- "ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਪੀ...! ਬਥੇਰੀ ਅੱਗ ਲੱਗਦੀ ਐ!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- "ਜਿੰਨੀ ਲੋੜ ਹੋਈ-ਜਰੂਰ ਪੀਮਾਂਗੇ।" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਗਿਲਾਸ ਭਰ ਕੇ ਇੰਜ ਅੰਦਰ ਮਾਰਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬੋਤਲ ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਤੂਫਾਨ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਰੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੇਸੀ ਦਾਰੂ ਨਾਲ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਗਾਜਰਾਂ ਇੰਜ ਚੱਬਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਝੋਟਾ ਕੜਬ ਚੱਬਦੈ!

- "ਹੈ ਪੂਰੀ ਖਰੀ ਬਈ ਬੇਲੀਆ...!"

- "ਮੈਖਿਆ, ਪੂਰੀ ਖੱਟਰ ਐ...!"

- "ਸੰਘੋਤਿਆਂ ਸਾਲੀ ਅਤਰੀ ਅਰਗੀ...!"

- "ਸੱਚ ਤੇਰੀ ਪੁਰਾਣੀ ਬੇਲਣ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਚਾਲ ਐ?"

- "ਉਏ ਛੱਡ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਗਏ, ਜਾਗਰਾ!" ਉਹ ਗੱਲ ਦੱਬ ਗਿਆ। ਜਾਗਰ ਵੀ ਗੱਲ ਵਧਾਉਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਅੱਗੇ ਸਾਰਾ ਛੋਪ ਕੱਤਣ ਵਾਲਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਅਜੇ ਤਾਂ ਪੂਣੀਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਦਾਰੂ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਤੋਂ ਇਕ ਵਾਰੀ 'ਹਾਂ' ਕਰਵਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਪੋਪਲ ਨੇ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਫਿਰ ਲੱਤ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਦਾ। ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਜੁਬਾਨ ਦਾ ਬੜਾ

ਪੱਕਾ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਗੱਲ ਕਹਿ, ਕਰ ਕੇ ਮੁਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ!

'ਖੱਟਰ-ਖਰੀ' ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੋਤਲ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਨਸ਼ਾ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਵਾਂਗ ਡੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਸੀ। ਉਹ ਕਦੋਂ ਦਾ ਸ਼ਿਸ਼ਤ ਬੰਨ੍ਹੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਦਾਅ ਲੱਗਣਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਫੁੰਡ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਮੋੜ ਘੋੜ ਕੇ ਖੋਤੀ ਬੋਹੜ ਹੇਠਾਂ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਗੱਲ ਦਾ ਸਿਰਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਰੇਡੀਓ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਪਰ ਪੀੜੀ ਹੋਈ ਦਾਰੂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਰੇਡੀਓ ਦਿਮਾਗ ਕੋਈ ਕੰਮ ਦਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਫੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਧੱਫਾ ਜਿਹਾ ਮਾਰਿਆ। ਜਿਵੇਂ 'ਘਿਰੜ੍ਹ-ਘਿਰੜ੍ਹ' ਕਰਦੇ ਰੇਡੀਓ ਦੇ ਮਾਰੀਦੈ!

- "ਜੁਗਾੜ ਸਿਆਂ...!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਗੱਲ ਚਲਾਈ।

- "ਹੁਕਮ...?" ਉਹ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲਾ ਭੂਪਾ ਬਣਿਆਂ ਬੈਠਾ ਸੀ।

- "ਜਗਤੇ ਨੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਨ੍ਹ ਸੁੱਬ ਨੂੰ ਕੀਤਾ...?" ਉਸ ਨੇ ਉਲਝੇ ਤਾਣੇ ਦੀ ਸਿਰੇ ਦੀ ਤੰਦ ਫੜ ਲਈ ਅਤੇ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਦਾ ਬੁੱਚੜ ਚਿਹਰਾ ਨਿਰਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਤੁੱਕਿਆਂ ਵੱਲ ਝਾਕਦੇ ਬੋਕ ਵਾਂਗ ਉਸ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਚੁੱਕੀ ਬੈਠਾ ਸੀ।

- "ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਰਤੀ, ਜਾਗਰਾ? ਉਹਨੇ ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣੇ ਨੇ ਕੁਛ ਨੂੰ ਕਰਨਾ...! ਇਹ ਤਾਂ ਕੁਛ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਈ ਕਰਨਾ ਪਉ-ਲੱਖ ਅੜਬ ਐ-ਪਰ ਹੈ ਤਾਂ ਮਿੱਤਰ...!"

- "ਉਂ ਹੈ ਯਾਰਾਂ ਦਾ ਯਾਰ! ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਪਉ...!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- "ਇਹਦੇ 'ਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨੂੰ! ਉਏ ਉਹਤੋਂ ਅੜਬ ਸੁਭਾਅ ਕਰਕੇ ਪਾਸਾ ਵੱਟਦੇ ਐ-ਬਈ ਭਰਾ ਐ, ਕਿਤੇ ਉਂ ਨਾ ਪੀੜੀ ਖਾਧੀ 'ਚ ਉਹਦੀ ਪੁੜਪੜੀ 'ਚ ਚਿੱਬ ਪੈਜੇ-ਸਹੁਰੇ ਲੋਕ ਕੀ ਆਖਣਗੇ? ਬਈ ਕੱਲ੍ਹ 'ਕੱਠੇ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਸੀ-ਅੱਜ ਤਰੀਕਾਂ ਭੁਗਤਦੇ ਫਿਰਦੇ ਐ!" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਭੜ੍ਹਾਸ ਕੱਢੀ।

- "ਇਕ ਗੱਲ ਜਰੂਰ ਐ-ਅੜਬ ਬੰਦਾ ਦਿਲ ਦਾ ਕਦੇ ਮਾੜਾ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ-ਦਿਲ ਦੇ ਮਾੜੇ ਹੁੰਦੇ ਐ, ਗਿੱਦੜਮਾਰ ਬੰਦੇ!"

- "ਮੈਂ ਇਕ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਿਐ-ਬਈ ਅੜਬ ਬੰਦੇ ਦਾ ਕਦੇ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੋ-ਮੂੰਹ ਫੁੱਟ ਬੰਦਾ ਦਿਲ 'ਚ ਗੱਲ ਰੱਖ ਨੂੰ ਸਕਦਾ-ਸਿੱਧੀ ਰੋੜੇ ਮਾਂਗੂੰ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮਾਰਦੈ! ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਹੁੰਦੇ ਐ ਗਿੱਦੜਮਾਰ ਬੰਦੇ-ਉਹ ਓਸ ਗੱਲ ਦੇ ਆਖਣ ਮਾਂਗੂੰ-ਗੱਲ ਦਿਲ 'ਚ ਰੱਖਣੀ ਤੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮਿੱਠੇ ਰਹਿਣਾ-ਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਗੁੱਝੀ ਆਰੀ ਚਲਾਉਣੀ! ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀ...!" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਵੀ ਧਾਈ ਨਾਲ ਧਾਈ ਜੋੜਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਯਾਰ ਜੁਗਾੜ ਸਿਆਂ! ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਦਿਲ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਕਰ ਲਈਦੀ ਐ-ਆਪਾਂ ਹਰ ਘੁੰਡੀ ਦੀ ਮੁੱਠ ਰੱਖੀ ਐ-ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਦੀ ਬੇਬੇ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਯਹਾਵੇ ਦੀ ਉਦੋਂ ਦੀ ਪੰਡਤਾਂ ਪਾਧਿਆਂ ਮਗਰ ਈ ਤੁਰੀ ਫਿਰਦੀ ਐ।"

- "ਕਦੋਂ ਦੀ...?"

- "ਉਏ ਆਹ, ਜਦੋਂ ਦਾ ਉਹ ਜਰਮਨ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਐ...!"

- "ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ਆਖਣਾ ਸੀ ਬਈ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਪੰਡਤ ਪਾਧਾ ਕੌਣ ਐ? ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਦੇਖ, ਭਰਿੰਡਾਂ ਮਾਂਗੂੰ ਖੜ੍ਹੇ ਖੱਖਰ ਨਾ ਲਾ ਦੇਈਏ...!" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਹੱਸ ਪਿਆ।

- "ਆਹੀ ਸਲਾਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਰਨੀ ਸੀ-।" ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਜਾਗਰ ਰੁਕ ਗਿਆ।

- "ਤੂੰ ਰੁਕ ਕਾਹਨੂੰ ਗਿਆ? ਅੱਗੇ ਤੁਰ...! ਦਾਈਆਂ ਤੋਂ ਬਾਈ ਜਾਗਰਾ ਪੇਟ ਨੂੰ ਲੁਕਾਈਦੇ!"

- "ਯਾਰ ਗੱਲ ਵੱਡੀ ਐ, ਤੇ ਮੂੰਹ ਛੋਟੈ-ਨਾਲੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਕਾਹਦਾ ਲੁਕਾ ਐ...?" ਉਸ ਨੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਲ ਪਾ ਲਿਆ।

- "ਤੂੰ ਮੂੰਹੋਂ ਤਾਂ ਕੱਢ...! ਦੇਖ, ਤੇਰੇ ਮੂਹਰੇ ਤੇਰਾ ਯਾਰ ਬੈਠੈ, ਗੰਧਾਲੇ ਅਰਗਾ!" ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਹੱਥ ਹਿੱਕ 'ਚ ਮਾਰਿਆ। ਹੱਥ ਦੁਰਮਟ ਵਾਂਗ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਵੱਜਿਆ ਸੀ। ਢੋਲਕੀ ਵਾਂਗ 'ਧੰਮ੍ਹ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ਸੀ।

- "ਯਾਰ ਆਪਣਾ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਐਂ ਨਾ-?"

- "ਆਹੋ...!"

- "ਉਹ ਜਰਮਨ ਤੋਂ ਆਇਐ, ਮੁੜ! ਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਵੀ ਕੋਈ ਬਾਹਰਲੀ ਕੁੜੀ ਦੇਖਦੈਂ, ਉਹਦੇ ਵਾਸਤੇ! ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਲੂਲੂ ਲੰਗੜੀ ਈ ਮਿਲਜੇ! ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਕਾਹਦਾ ਲਕੋਅ ਐ? ਜਰਮਨ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰਾ ਪੈਸੇ ਪੂਸੇ ਭੇਜਦਾ ਰਿਹੈ ਬੱਤੀ ਸੁਲੱਖਣਾ-ਹੁਣ ਮੈਂ ਸੋਚਦੈਂ ਬਈ ਜੇ ਇਹਨੂੰ ਕੋਈ ਲੋੜਵੰਦ ਕੁੜੀ ਵੀ ਮਿਲਜੇ-ਇਹਦਾ ਜੁਗਾੜ ਸੈੱਟ ਹੋਜੇ-ਘਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਬਾਈ ਮੇਰਿਆ ਪਤਾ ਈ ਐ-ਹੋਰ ਦੱਸ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਆਖਾਂ? ਤੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਭਰਾ ਐਂ...!"

ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ।

ਜਾਗਰ ਉਸ ਦੇ ਸਕੋੜੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਪਰਖਦਾ ਰਿਹਾ।

- "ਗੱਲ ਇਕ ਐ-!" ਉਸ ਨੇ ਜਾਗਰ ਦੇ ਪੱਟ 'ਤੇ ਧੱਕਾ ਜਿਹਾ ਮਾਰਿਆ।

- "ਬੋਲ...!"

- "ਆਪਾਂ ਸਾਰੇ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਆਲੇ ਐਂ, ਜਾਗਰਾ! ਆਖਣ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿਣੈ? ਜਗਤਾ ਤਾਂ ਬਿਚਾਰਾ ਆਪ ਬਿੜਕਿਆ ਫਿਰਦੈ! ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੈ ਬਈ ਮੇਰੀ ਬੂਹੇ ਬੈਠੀ ਧੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਸਾ ਲਵੇ-!"

- "ਨਾਲੇ ਗੱਲ ਹੋਰ ਐ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਕੱਟਦੈਂ...!"

- "ਦੱਸ...?"

- "ਨਾਲੇ ਆਪਾਂ ਕਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਘੋੜੀ ਚਾੜ੍ਹਨੈਂ...? ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਈ ਦੇ ਭੁਆਟਣੀਆਂ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੇ-ਦੋਨੋਂ ਧਿਰਾਂ ਖੁਸ਼! ਆਬਦਾ ਵਸਣ ਰਸਣ, ਮੌਜਾਂ ਕਰਨ! ਉਹਦੀ ਧੀ ਵਸਜੂ ਤੇ ਓਸ ਗੱਲ ਦੇ ਆਖਣ ਮਾਂਗੂੰ, ਆਪਣਾ ਮੁੰਡਾ ਕਿਸੇ ਤਣ ਪੱਤਣ ਲੱਗਜੂ-ਨਾਲੇ ਬਾਈ ਮੇਰਿਆ, ਪੀਰ ਖੁਸ਼ ਤੇ ਨਾਲੇ ਕਾਜੀ...!" ਜਾਗਰ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਤੀਰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਹੀ ਵੱਜਿਆ ਸੀ।

- ".....!" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਚੁੱਪ ਤੋਂ ਭੈਅ ਆਇਆ।

- "ਤੂੰ ਗੁੱਗੂ ਈ ਹੋ ਗਿਆ? ਕੋਈ ਗੋਗਾ ਈ ਨੂੰ ਗੋਲਿਆ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ...!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਚੁੱਪ ਤੋੜੀ।

- "ਗੱਲ ਇਹ ਐ-!"

- ".....!" ਜਾਗਰ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਕਰਮ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਵੱਲੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਬਿਆਨ ਉਸ ਦੇ ਹੌਲ ਪਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਆਖੂ?

- "ਇਹ ਗੱਲ ਚਲਾਉਨੈਂ, ਮੈਂ!"

- "ਤੇ ਹੋਰ ਬਾਬਾ ਬਖਤੋਰਾ ਚਲਾਉ? ਤੂੰ ਈ ਤਾਂ ਚਲਾਉਣੀ ਐਂ! ਆਬਦਾ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਦਿਲ ਫਰੋਲਿਐ।" ਜਾਗਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰੀ ਅਪਣਤ ਜਤਾ ਕੇ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

- "ਓਹੀ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਆਖਦੈਂ! ਜਗਤਾ ਹੋਇਆ ਪਿਐ ਬਿਚਾਰਾ ਕਮਲਾ-ਨਾਲੇ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਪਤੈ, ਜਾਗਰਾ! ਬਈ ਅੱਧਖੜੂ ਧੀ ਛੇਤੀ ਕੀਤੇ ਕੌਣ ਘਰੇ ਵਸਾਉਂਦੈ? ਘਰੇ ਬੈਠੀ ਛੱਡੀ ਛੁਡਾਈ ਧੀ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਬੈਠੀ ਚਿਖਾ ਮਾਂਗੂੰ ਧੁਖੀ ਜਾਂਦੀ ਐ-ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ-ਤੂੰ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਬੰਦੈਂ-ਪੁਲਸ 'ਚ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ ਐ-ਉਹਦੇ ਕੋਲੇ ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਈ ਜਾਨੈਂ-ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕਿਰਾਏ ਭਾੜੇ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰ।" ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੱਲਾ ਦਿਖਾਇਆ। ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਵੀ ਮੁਫਤੋ ਮੁਫਤੀ ਵਿਚ ਫਰਾਂ ਬੱਲੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਅੰਦਰ ਜਾਗਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਲੂ ਕੱਢੀ, "ਮੇਰਾ ਸਾਲਾ ਉਤ...! ਆ ਗਿਆ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਕਮੀਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ...?" ਪਰ ਉਹ ਮੂੰਹੋਂ ਚੁੱਪ ਅਤੇ ਮਨੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ, ਅੱਗੇ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਏਜੰਟ ਨੂੰ ਵੀ ਝੋਕ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ...! ਜੇ ਇਹ ਬੋਕ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਸੌ ਵਿਚੋਂ ਛਕ ਵੀ ਜਾਊ, ਕੀ ਫਰਕ ਪੈਦੈਂ...? ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਪੈਸੇ ਬਿਨਾ ਬੰਦਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਨਹੀਂ ਟੇਕਦਾ...? ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ, ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਧੂੜੂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖ...! ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ ਦਾ ਚੈੱਕ ਬਣ ਕੇ ਮਿਲਿਐ...! ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਨਾ ਹੱਥੋਂ ਗੁਆ ਲਵੀਂ...! ਬੈਲੀ ਬੰਦੇ ਪੈਸੇ

ਬਿਨਾ ਸਿੱਧੇ ਰਾਗ ਨਹੀਂ ਗਾਉਂਦੇ...! ਇਹਦੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਸੁਰ ਕੱਢ...! ਕੋਈ ਤਾਲ ਵਜਾ...! ਸੱਪ ਨੂੰ ਫੜਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਮੂਹਰੇ ਵੀ ਬੀਨ ਦੇ ਲਹਿਰੇ ਕੱਢਣੇ ਪੈਂਦੇ ਐ...! ਬੀਨ ਸੁਣ ਕੇ ਪਟੱਕ ਦੇਣੇ ਖੱਡ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੇ...! ਨਹੀਂ ਜੋਰ ਲਾ ਲਵੋ, ਜਮਾਂ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ...! ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ! ਜੇ ਬੋਤਾ "ਇੱਛ-ਇੱਛ" ਕਰੇ ਤੋਂ ਨਾ ਬੈਠੇ, ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਲਈਏ...? ਬੋਤੇ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਤਾਂ ਮੂਧਾ ਪਾਉਣੋਂ ਰਹੇ...? ਤੂੰ ਇਹਦੇ ਮੂਹਰੇ ਧੂਫ਼ ਧੁਖਾਅ...! ਦੋਨੋਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸਾਸਰੀਕਾਲ ਬੁਲਾ...! ਇਹਦਾ ਕਿਹਾ 'ਸਤਿ ਬਚਨ' ਕਰਕੇ ਮੰਨ...! ਜੇ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਖੁਸ਼ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਐ...! ਜੇ ਜਗਤੇ ਨੂੰ ਆਨੇ ਆਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣੈਂ, ਤਾਂ ਇਹਦੇ ਅੱਗੇ ਡੰਡਾਉਤਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਈ ਪੈਣਗੀਆਂ...! ਜਗਤੇ ਨਾਲ ਚਾਹੇ ਇਹ ਵੀਹ ਵਾਰੀ ਖਹਿਬਤਿਐ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਓਨਾ ਈ ਐ...! ਭੀੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਭਰਿੰਡਾਂ ਮਾਂਗੂੰ 'ਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਐ...! ਦੁਖਦੇ ਸੁਖਦੇ ਟਿੱਚ ਬਟਣਾਂ ਮਾਂਗੂੰ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਐ...! ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਬਿਨਾ ਜਗਤਾ ਕੁੜੀ ਜਮਾਂ ਨੂੰ ਤੋਰਦਾ...! ਤੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਇਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਿੰਗਰ ਕਿੱਲੇ ਨਾਲ ਨਰੜ...! ਮੁੜ ਕੇ ਆਪਾਂ ਇਹਨੂੰ ਕੀ ਦਬਾਲ ਐ...? ਦਿਨ ਗਿਆ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਬਾਬੇ ਦਾ.....ਜਾਣੇਂ! ਕੁੜੀਆਂ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਐਂ, ਕੁੜਮੋਂ ਕੁੜਮੀਂ ਵਰਤਣਗੇ, ਵਿਚੋਲੇ ਬੈਠੇ ਤਰਸਣਗੇ...! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਗਲ 'ਚੋਂ ਇਹਦੇ ਆਲੀ ਕੜੀ ਨਾ ਕੱਢੀਂ...! ਸਾਰਾ ਸੰਗਲ ਈ ਨਿਕਾਰਾ ਹੋਜੂ...! ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਮੋਟੀ, ਸੁਹਾਗੇ ਆਲੀ ਚਾਲ ਵਰਤਣੈਂ...!

ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹਿਵਤਾਂ ਦੇਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ!

- "ਤੂੰ ਕਿਰਾਏ ਭਾੜੇ ਤੇ ਖਰਚੇ ਬਰਚੇ ਦੀ ਕਾਹਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਦੈਂ? ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਈ ਜੁਗਾੜ ਸਿਆਂ, ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਲੁਟਾਦੀਏ...!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਕਰਵਾਈ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿੱਖੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ...! ਜੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਕੁਛ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਬਾਈ ਸਿਆਂ, ਕੋਈ ਸੁੱਖ ਸੁੱਖਣੀਂ ਪੈਂਦੀ ਐ...! ਤੂੰ ਇਹਤੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਚੋਰ ਤੋਂ ਮੁਖ਼ਤੀ ਕੰਮ ਭਾਲਦੈਂ...? ਇਹਦਾ ਤਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਘਰ 'ਤੇ ਹੁਣ ਦਾਅ ਲੱਗਿਐ...! ਪਰ ਜੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਖਰਚਾ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕੰਮ ਰਾਸ ਆਜੇ? ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਵੀ ਰੀਸ ਨਹੀਂ...! ਤੂੰ ਵੀ ਪੁਲਸ ਆਲੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਵਰਤਣ ਲੱਗ ਪਿਆ...! ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ, ਉਹ ਪੁਲਸ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਆਲਾ ਸਮਾਂ ਹੁਣ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਗਿਆ...! ਹੁਣ ਲੈਣ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਸਮ ਆ ਗਿਆ, ਬਾਈ ਸਿਆਂ...! ਇਹਨੂੰ ਤੇ ਜਗਤੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ ਮੁੰਨਿਐਂ? ਬਬੇਰੀ ਛਿੱਲ ਪੱਟੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਵੀ...! ਠਾਣੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਪਾ ਕੇ ਬਬੇਰੀ ਲੁੱਪਰੀ ਲਾਹੀ...! ਕਦੇ ਦਾਦੇ ਦੀਆਂ, ਕਦੇ ਪੋਤੇ ਦੀਆਂ...! ਇਹ ਇਕ ਦੁਨਿਆਵੀ ਦਸਤੂਰ ਐ...! ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ, ਜਗਤੇ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਈ ਕਰ ਲੈਣੀਂ ਸੀ...! ਇਹਨੂੰ ਬਿੱਜੂ ਨੂੰ ਕਾਹਤੋਂ ਵੇਰਵਾ ਪਾਇਆ...? ਪਰ ਗਈ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ...! ਹੁਣ ਜੇ ਤੂੰ ਇਹਦੇ ਕੋਲੇ ਬਾਤ ਪਾ ਈ ਦਿੱਤੀ...! ਹੁਣ ਚਾਰ ਪੈਸਿਆਂ ਖਾਤਰ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਵਿਗਾੜ...! ਫੇਰ ਵੀ ਦੁਖਦੇ ਸੁਖਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਆਲਾ ਬੰਦੈਂ...! ਜੇ ਉਖਲੀ 'ਚ ਸਿਰ ਈ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਮੂੰਗਲਿਆਂ ਤੋਂ ਨਾ ਝਿਜਕ...! ਇਹਦੇ ਕਤੀੜ ਦੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਸੌ ਪੱਲੇ ਪਾਅ, ਤੇ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੱਢ...! ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦਲੀਲ ਦੀ ਐ...! ਜੇ ਥੋਡੇ ਕੋਲੇ ਦਲੀਲ ਐ, ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਵੱਢ ਕੇ ਖਾ ਜਾਓ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ...! ਦੁਨੀਆਂ ਬਾਗੋਬਾਗ...! ਮੰਤਰੀ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ ਈ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਲੁਟਦੇ ਤੇ ਛਕਦੇ ਐ...! ਹੋਰ ਉਹ ਘਰੋਂ ਖਾਣ ਤਾਂ ਗਿੱਝੇ ਈ ਨਹੀਂ, ਮੰਨੋਂ ਦੇ ਜਾਣੇ...! ਦੇਖਲਾ ਕਮਲੀ ਦੁਨੀਆਂ, ਨਾਲੇ ਪੱਲਿਓਂ ਖੁਆਉਂਦੀ ਐ ਤੇ ਨਾਲੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਹੱਥ ਦਿੰਦੀ ਐ...! ਜੁੱਲ ਕੰਧੋਲੇ ਮੌਜਾਂ ਮਾਨਣ, ਆਕੜ ਪਾਲੇ ਮਰਦੀ ਐ...! ਜੇ ਥੋਡੇ ਕੋਲੇ ਦਲੀਲ ਈ ਹੈਨੂੰ, ਤਾਂ ਥੋਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਜਰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ, ਡੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਬਾਧੂ ਦਾ...! ਖੁਹ 'ਚ ਡਿੱਗੀ ਇੱਟ ਕਦੇ ਸੁੱਕੀ ਨਿਕਲੀ ਐ...? ਗਿੱਲੀ ਤਾਂ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਹੋਣੀਂ ਈ ਹੋਣੀਂ ਐ...! ਇਹ ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਈ ਆਇਆ ਹੋਣੈਂ...! ਉਂ ਇਹ ਹਰੜਬੋਕ ਜਮਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ...! ਇਹਨੂੰ ਹਰਾਮਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਕੋਲਿਆਂ 'ਤੇ ਲੱਤ ਚੱਕ ਕੇ ਮੂੜਣ ਦੀ ਬੁਰੀ ਬਾਣ ਐ...! ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਇਹ ਜਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ...! ਤੂੰ ਇਹਦੀ ਜੇਬ 'ਚ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਰੌਣਕ ਲਾ ਕੇ, ਇਹਨੂੰ ਵੱਸ 'ਚ ਕਰ...! ਜੀਹਦੇ ਆਬਦੇ ਜੁਆਕ ਨੂੰ ਕੁਛ ਲੱਗਦੇ, ਉਹਦਾ ਹੋਰ ਕੌਣ ਕੁਛ ਲੱਗਦੈਂ...? ਜਿਹੜਾ ਆਬਦੇ ਜੁਆਕਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ, ਉਹ ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਮੁਖ਼ਤੀ ਕਿਵੇਂ ਕਰੂ...? ਬੈਲੀ ਬੰਦੇ ਤੇ ਠਾਣੇਦਾਰ ਨਾਲ ਕਦੇ ਨਾ ਵਿਗੜੋ...! ਵਡਿਆਏ ਤੇ ਵੱਸ 'ਚ ਕੀਤੇ ਵੀਹ ਕੰਮ ਦੇਣਗੇ...! ਜੇ ਵਿਗੜ

ਗਏ...? ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣੇ ਨਿਰੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਘਰ...!

- "ਤੇਰੇ ਬੈਠੇ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਰਾਏ ਭਾੜੇ ਦੀ ਕਾਹਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੋਣੀ ਐਂ? ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਸਾਰ ਬਾਈ...! ਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੱਲ ਬਿੰਜਤੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਮਾਂਗੂੰ ਚਿਣਦੂੰ!" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਤੋਤਲਾ ਬੋਲਿਆ। ਨਸੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ ਗੇਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਰੱਤ ਚੌਂਦੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੱਸ ਪਿਆ, "ਮੇਰੇ ਬੈਠੇ ਤੋਂ ਚਿੰਤਾ, ਸਾਲਿਆ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਿਆ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਬਾਪੂ ਲੱਗਦੈਂ?" ਪਰ ਜਾਗਰ ਮੂੰਹੋਂ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਪੁਲਸੀਆ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਹ ਬੜੀ ਸਮਾਈ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਇਹ ਗੱਲ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਸਿਰੇ ਨੂੰ ਲੱਗਦੀ-ਆਪਣੇ ਦੋਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ 'ਚ ਈ ਰਹੇ!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੇ ਨਾਲੋਂ ਪਹੇ ਦਾ ਫਿਕਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਢ-ਵੱਢ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਵਲਾਇਤ ਤੋਂ ਆਈ ਕੁੜੀ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਕਿਤੇ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ! ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਂ ਵਲਾਇਤ ਪਿੱਛੇ ਹਲਕੀ ਫਿਰਦੀ ਐ! ਕੁੜੀ ਚਾਹੇ ਚਾਲੀਆਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਐ। ਜੇ ਕੋਈ ਬੁੜੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ, ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਲਾਲਾਂ ਸੁੱਟਦੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ! ਵਲਾਇਤ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਵੱਡੈ! ਨਿੱਤ ਸੁਣੀਂ ਪੜ੍ਹੀਦਾ ਐ, ਫਲਾਨੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਲੈਤੀਆ ਆਪ ਤੋਂ ਅੱਧੀ ਉਮਰ ਦੀ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਫਲਾਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਕੁੜੀ ਵਿਆਹੁੰਣ ਖਾਤਰ ਪੰਜਾਹ ਲੱਖ ਰੁਪਈਆ ਦਾਜ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਹਦੇ ਲਈ? ਬਈ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਕੈਨੇਡਾ ਚਲਿਆ ਜਾਊ! ਸੱਠ ਸੱਠ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੰਜਰ ਬੁੱਢੇ ਪੱਚੀ-ਪੱਚੀ ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਆਹ-ਵਿਆਹ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਆਲਾ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੀ ਵਲਾਇਤਣ ਨਾਲ ਨਰਤਾਅ ਕਰ ਲਊ, ਕਿਹੜੀ ਪਰਲੋਂ ਆ ਚੱਲੀ ਐ? ਟੱਬਰ ਤਾਂ ਰੱਜ ਕੇ ਖਾਊ! ਉਹ ਉਧੋਤਬੁਣ ਵਿਚ ਫ਼ਸਿਆ, ਸੋਚੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ!

- "ਜਾਗਰਾ, ਬਾਈ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤੇ ਜਾਣਦਾ ਨੂੰ?" ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਏ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਮੂੰਹ ਅੰਦਰ 'ਡੱਕ-ਡੱਕ' ਵੱਜਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਭੂਸਰ ਕੇ ਖੁਰਗੋ ਪੱਟਦੇ ਸਾਹਣ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪੁੱਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ।

- "ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਾਈ ਜਾਗਰਾ ਕੱਚ ਹਜਮ ਕਰਜਾਂ, ਕੱਚ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਈ ਐਂ! ਭੁੱਲਿਐਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ? ਨਿੱਤ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਹਵਾਲਾਟ 'ਚ ਰਾਤਾਂ ਕੱਟੀਦੀਆਂ ਸੀ? ਛਿੱਤਰ ਖਾਈਦੇ ਸੀ! ਦੇਖਲਾ, ਕਿੰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਮਾਲ ਖਪਾ ਕੇ ਕਦੇ ਭਿਣਕ ਨੂੰ ਸੀ ਨਿਕਲਣ ਦਿੱਤੀ! ਨਿਕਲਣ ਕੀ ਦੇਣੀ ਸੀ? ਇਕ ਆਰੀ ਉਹ ਬਥਲਾ ਠਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਸੀ ਮੇਰੇ ਬਾਦ ਪੈ ਗਿਆ? ਅਖੇ ਭਗਤੇ ਭਾਈ ਕੇ ਆਲਾ ਮਾਲ ਤੂੰ ਐਧਰ ਓਧਰ ਕੀਤੈ! ਮੈਂ ਵੀ ਅੱਗਿਓਂ ਆਕੜ ਪਿਆ, ਬਈ ਜੇ ਕੀਤੈ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਸਹੀ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ... ਫੜਨੈਂ? ਫੇਰ, ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਈ ਐ? ਜੋਰ ਲਾ ਲਿਆ ਕੁੱਟ ਕੇ-ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਜੁਮਕੇ-ਤੇਰੇ ਮੂਹਰੇ ਮੈਂ ਗੰਦੀਆਂ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦਾ ਰਿਹੈਂ ਠਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ-ਬਈ ਜਿਹੜਾ ਮੈਨੂੰ ਸਕੀ ਦਾ ਸਾਕ ਦੇਣਾ ਹੋਇਆ, ਦੇ ਲਈਂ-ਮਾਲ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਕੋਈ ਨੂੰ! ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਤੂੰ ਜੋਰ ਲਾਉਣੈਂ, ਲਾ ਕੇ ਹਟੀਂ! ਬੱਸ, ਭੈਣ ਚੋਦ ਆਪੇ ਹੰਭ ਹਫ਼ ਕੇ ਹਟ ਗਿਆ! ਹੋਰ, ਤੇਰੇ ਆਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀਹਦੇ ਕੋਲੇ ਕਰਨੀ ਸੀ! ਤੂੰ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਬਾਈ ਜਾਗਰਾ ਦਿਲੋਂ ਨਵਿਰਤ ਕਰ! ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਭਰਾ ਐਂ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤਾਂ ਨੂੰ? ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਕੋਈ 'ਤਬਾਰ ਈ ਨੂੰ, ਬਾਈ?" ਬੱਕੜਵਾਹ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ 'ਗੁਣ' ਗਾਉਂਦੇ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਆਖਰ ਰੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਾਗਰ ਉਸ ਨੂੰ ਥਾਪੜਦਾ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਜਾਗਰ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਸੀ।

ਉਸ ਰਾਤ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਜਾਗਰ ਕੋਲ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਜਾਗਰ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਇਕ ਮੰਜਾ ਬਿਸਤਰਾ ਖੇਤ ਹੀ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਦੇ ਡਰਾਉਣੇ ਘਰਾੜੇ ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਗਰ ਦੀ ਡਰਾਕਲ ਗਾਂ ਤੁਭਕ-ਤੁਭਕ ਉਠਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਨੂੰ ਗਾਂ ਦੇ ਰੱਸੇ ਦਾ ਫਿਕਰ ਖਾਈ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਤੁਤਾ ਨਾ ਜਾਵੇ!

ਸਵੇਰੇ ਜਾਗਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਦੇ ਕੇ ਜਗਤੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਿਦਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੁਰਦਾ ਤੁਰਦਾ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਸਵੇਰੇ ਸਾਝਰੇ ਵੀ ਦੋ ਪੈੱਗ ਸੜ੍ਹਾਕ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਯਾਰ ਰਾਤ ਦੀ ਪੀਤੀ ਕਰਕੇ ਸਾਲਾ ਦਿਲ ਘਾਊਂ ਮਾਊਂ ਜਿਆ ਹੋਈ ਜਾਂਦੈ।" ਉਹ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਆਖਣੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਿਆ, ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਜਾਗਰ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੋਤਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਮੰਗ ਕੇ ਪੀਣੀ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਨਾਂਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ।

ਕਾਂਡ 9

ਸਵੇਰ ਦਾ ਹੀ ਮੌਕਾ ਸੀ।

ਸਰਦੀ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਦੰਦੀਆਂ ਵੱਢਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਹੀ ਹਟਿਆ ਸੀ। ਧੁੱਪ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਨਿੱਘੀ-ਨਿੱਘੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਗਏ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ। ਕੰਜਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਬਹੁੜਿਆ। ਕਿਤੇ ਪੰਜ ਸੌ ਲੈ ਕੇ ਤਿੱਤਰ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ? ਬੈਲੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਇਤਬਾਰ? ਨਾਲੇ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪਤਾ ਟਿਕਾਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ? ਓਡਾਂ ਦੀ ਗੱਦੋਂ ਦਾ ਕੀ ਭਰੋਸਾ? ਬਾਬੇ ਦੇ ਯਾਰ, ਗਿੱਦੜ ਤੇ ਬਘਿਆੜ! ਉਹਦੇ ਮਿੱਤਰ-ਬੈਲੀ ਵੀ ਉਹਦੇ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹਨ! ਕੀ ਪਤਾ ਕਿੱਥੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰ ਲੈਣ? ਉਹ ਅਜੇ ਸੋਚ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ।

— "ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ ਘਰੇ ਈ ਐਂ...?"

ਉਸ ਨੇ ਪਿੱਠ ਭੁਆ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਜੰਗੀਰ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਡਾਂਗ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਅੜਿਆ ਜਿਹਾ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

— "ਉਏ ਆ ਬਈ ਜੰਗੀਰ...! ਕਿਵੇਂ ਸਾਝਰੇ ਈ ਦਰਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ? ਆ ਜਾਹ ਬੈਠ, ਚਾਹ ਪੀ...!"

— "ਨਹੀਂ ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ, ਗੁਰੂ ਜਾਅਦੇ ਦੇਵੇ-ਮੈਂ ਕਾਹਲੀ 'ਚ ਐਂ!"

— "ਕੋਈ ਕੰਮ ਆਇਆ ਸੀ...?"

— "ਤੈਨੂੰ ਪੰਚੈਤ 'ਚ ਸੱਦਿਐ...।" ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

— "ਕਿਉਂ...?" ਜਾਗਰ ਘੋਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

— "ਉਥੇ ਪੰਚੈਤ 'ਕੱਠੀ ਹੋਣੀ ਐਂ ਅੱਜ-ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਨੂੰ...?" ਅੱਗਿਓਂ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ।

— "ਨ੍ਹਾ...! ਸਹੁੰ ਗੁਰੂ ਦੀ! ਕੀ, ਗੱਲ ਕੀ ਐ...?" ਜਾਗਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਗਿੱਦੜ ਦੀ ਖੱਡ ਵਾਂਗ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੀ।

— "ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਤਾਂ ਬੁਆ-ਬੁਆ ਹੋਈ ਪਈ ਐ, ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ-ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਨੈਂ?"

— "ਰਹੀਦਾ ਤਾਂ ਪਿੰਡ 'ਚ ਈ ਐ-ਪਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਨੂੰ ਪਤਾ-ਸਹੁੰ ਦੁਆ ਲੈ!"

— "ਉਹ ਵੱਡੇ ਘਰ ਆਲੇ ਹਰਮਨ ਸਿਉਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਰੋਲਾ ਜਿਆ ਚੱਲਦੈ ਨਾ, ਕਨੇਡੇ ਆਲੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਨਾਲ।"

— "ਅੱਛਾ...! ਉਹ ਅਜੇ ਨਿੱਬੜਿਆ ਈ ਨੂੰ...?"

— "ਕਾਹਨੂੰ...! ਨਿੱਬੜੂ ਕਿੱਥੋਂ? ਅਗਲਾ ਤੀਹ ਲੱਖ ਦੀ ਢੂਹੀ ਮਾਰ ਕੇ ਗੱਡੀ ਬਣਿਆਂ! ਬਿਚਾਰੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਖੁਆਰੀ ਬਾਧੂ ਹੋਈ। ਐਹੋ ਜੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦੇ ਤਾਂ ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ ਸੱਬ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰੇ...!"

— "ਨਾਲੇ ਕਸੂਰ 'ਕੱਲੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦਾ ਈ ਨੂੰ-ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਆਬਦਾ ਕਸੂਰ ਵੀ ਬਥੇਰੈ! ਤੂੰ ਬੈਠ! ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਪੀਅ! ਕਾਹਨੂੰ ਭੱਜੁੰ ਭੱਜੁੰ ਕਰਦੈ...?"

— "ਨਹੀਂ ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ, ਮੈਂ ਹੋਰ ਘਰੀਂ ਵੀ ਸੁਨੇਹੇਂ ਦੇਣੇ ਐਂ-ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕਾਹਲੀ 'ਚ ਐਂ!"

— "ਚੱਲ ਠੀਕ ਐ! ਪੰਚੈਤ ਕਿੰਨੇ ਵਜੇ 'ਕੱਠੀ ਹੋਣੀ ਐਂ?"

- "ਬੱਸ ਤੂੰ ਤੁਰ ਪਾ...! ਅੱਗੇ ਈ ਲੇਟ ਐਂ!" ਤੇ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਆਪਣੀ ਡਾਂਗ ਸੰਭਾਲਦਾ ਤੁਰ ਗਿਆ।
ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ।

.....ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇਕ ਕੁੜੀ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ 'ਮੁੰਡੇ' ਨੂੰ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਚਵੰਜਾ ਸਾਲਾਂ ਦਾ 'ਮੁੰਡਾ' ਜਦੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ "ਜੀਵਨ ਸਾਬਣ ਦੀ ਲੋੜ" ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੁੜੀ "ਬਾਂਝ" ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ! ਗੱਲ ਕੀ? ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਮੁੰਡਾ ਫਿਰ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਲੱਲੋ-ਪੱਤੋ ਗੱਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਪਰ ਉਸ ਬੁੱਢੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਕੋਈ 'ਬਾਂਝ' ਕੁੜੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਿਲਦੀ ਵੀ ਕਿੱਥੋਂ? ਕੁੜੀ ਦੇ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁੜੀ ਬੱਚਾ-ਬੱਚੀ ਜੰਮਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੈ ਵੀ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਕੁਆਰੀ ਕੁੜੀ ਬਾਰੇ ਕਿੱਥੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ? ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਸੀ! ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਵੇਰਵਾ ਪਾਉਂਦਾ ਕਿ ਛੱਡੀ ਛੁਡਾਈ ਜਾਂ ਤਲਾਕਸੁਦਾ ਬਾਂਝ 'ਔਰਤ' ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗੱਲ ਫਿਰ ਵੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੀ।

ਪਰ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ, ਵੀਹ-ਵੀਹ, ਬਾਈ-ਬਾਈ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਕਾਲਜੀਏਟ ਕੁੜੀਆਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕਿਸੇ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਤੋਂ ਉਸ ਲਾੜੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਹੀਰਾਂ ਘੱਤ ਕੇ ਤੁਰ ਪਈਆਂ! ਸੋਚਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਸੀ! ਉਹ ਤਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਨਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਬੌਰੀਆਂ-ਬਾਂਵਰੀਆਂ ਹੋ ਤੁਰੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮਾਲੂਕ ਉਮਰ ਦੀ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਕੁੜੀ ਸੀਤਲ ਵੀ ਸੀ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ। ਪਰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਸਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਨਾ ਤਿਆਗਿਆ। ਹੁਣ ਵੱਡਾ ਰੌਲਾ ਤਾਂ 'ਬਾਂਝ' ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੀ!

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਕ 'ਪ੍ਰੀਵਾਰਕ-ਮੀਟਿੰਗ' ਹੋਈ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਗਸ਼ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ।

- "ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਕੰਮ ਕਰੋ...!" ਕੁੜੀ ਦੇ ਭਰਾ ਬਿੱਲੂ ਨੇ ਸੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ।

- "ਹਾਂ ਬੋਲ...?" ਸਾਰੇ ਗਿੰਦੜ ਹੁਆਂਕਣ ਵਾਂਗ ਉਸ ਵੱਲ ਝਾਕੇ।

- "ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸੁੰਘੋ!"

- "ਭਲਿਓ ਮਾਣਸੋ, ਬਾਜ ਆ ਜਾਓ...! ਜਦੋਂ ਅਗਲੇ ਨੇ ਸ਼ਰਤ ਈ ਬਾਂਝ ਦੀ ਰੱਖੀ ਐ-ਤੁਸੀਂ ਅੱਡੀਆਂ ਚੱਕ ਕੇ ਜਰੂਰੀ ਫ਼ਾਹਾ ਲੈਣੈ...?" ਸੀਤਲ ਦੇ ਦਾਦੇ ਨੇ ਸਿਆਣੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਫੌਜ ਵਿਚੋਂ ਕਰਨਲ ਪੈਨਸ਼ਨ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

- "ਬਾਪੂ ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਿਆ ਕਰ...! ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨੂੰ ਸੁਤਾ ਨੂੰ-ਵਿਚ ਆਬਦਾ ਈ ਘੋੜਾ ਭਜਾ ਤੁਰਦੈ-ਤੈਥੋਂ ਜਾ ਕੇ ਪਿਆ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ? ਬੈਠਾ ਬੁੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੱਛਾਂ ਸੁੰਘੀ ਜਾਨਾ ਰਹਿੰਨੈ?" ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਨੇ ਮੀਸਣਾਂ ਹਾਸਾ ਹੱਸ ਕੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਤਹਿ ਲਾ ਦਿੱਤੀ।

- "ਉਏ ਕਮਲਿਆ ਟੱਬਰਾ...! ਫੇਰ ਵੀ ਧੀ ਦਾ ਧਨ ਐਂ-ਕੁਛ ਤਾਂ ਸੋਚੋ! ਕਨੇਡਾ ਦਾ ਨਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਾਹਤੋਂ ਕਮਲੇ ਹੋ ਗਏ? ਆਪਣੇ ਘਰੇ ਕਾਹਦਾ ਘਾਟੈ?" ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਦੁਹਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੋਤੀ ਦੀ ਹੋਣੀ ਤੋਂ ਭੈਅ ਆਇਆ ਸੀ।

- "ਬਾਪੂ, ਤੈਨੂੰ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਚਾਅ ਐ? ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਜਾ ਕੇ ਪਿਆ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ...?" ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤ ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਪਰਮ ਕੌਰ ਦਾ ਪੱਖ ਹੀ ਪੂਰਿਆ ਤਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗ "ਸੱਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸਮੁੱਤ ਬਖ਼ਸ਼ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ" ਆਖ ਕੇ ਸੌਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਾਲੀ ਡੰਗੋਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕੰਬੀ ਸੀ!

- "ਲਓ, ਭਾਨੀਮਾਰ ਤਾਂ ਗਿਆ, ਚਲਿਆ-ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਗੱਲ ਕਰੋ...!" ਮੁੰਡੇ ਬਿੱਲੂ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- "ਇਹਨੂੰ ਹਰ ਕੰਮ 'ਚ ਲੱਤ ਅੜਾਉਣ ਦਾ ਬਾਹਲਾ ਈ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦੈ-ਪਤਾ ਨੂੰ ਮਰ ਕੇ ਕਦੋਂ ਮਗਰੋਂ ਲਹੂ? ਇਹਦੇ ਭਾਅ ਦਾ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਕਮਲੇ ਈ ਤੁਰੇ ਫ਼ਿਰਦੇ ਐਂ!" ਬਾਬੇ ਦੀ ਨੂੰਹ ਪਰਮ ਕੌਰ ਗੁੱਝਾ ਜਿਹਾ

ਹਾਸਾ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲੀ।

- "ਪਾਪਾ ਜੀ ਈ ਬਾਹਲੀ ਚਾਪਲੂਸੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਐ-ਨਹੀਂ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤਲੈਂਬੜ ਚਾਹੀਦੇ ਐ।" ਬਾਬੇ ਦਾ ਪੋਤਾ ਬਿੱਲੂ ਬਦਤਮੀਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਪਏ।

- "ਗੱਲ ਕਰਨ ਆਲੀ ਕਰੋ...!" ਸੀਤਲ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਬਾਪ ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਉਹ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮਹਿਕਮੇਂ ਵਿਚ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਪਰਮ ਕੌਰ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਹੈੱਡ-ਮਾਸਟਰਨੀ ਸੀ। ਗੱਲ ਕੀ, ਸਾਰਾ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੀਤਲ ਨੇ ਵੀ ਡਬਲ ਐੱਮ. ਏ. ਕਰ ਕੇ ਹੁਣ ਬੀ. ਐੱਡ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਬਿੱਲੂ ਐੱਮ. ਐੱਸ. ਸੀ. ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਤੁਸੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਅਪਾਇੰਟਮੈਂਟ ਲਵੋ ਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੀ ਕਨਸੋਅ ਕੱਢੋ!" ਬਿੱਲੂ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਣ ਲਈ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ 'ਤੱਤਾ' ਸੀ।

- "ਪਰ ਗੱਲ ਹੋਰ ਐ-!" ਪਾਪਾ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- "ਕੀ...?" ਉਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਬੋਲੀ।

- "ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਬਾਪੂ ਜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਸੱਪ ਕੱਢ ਲਿਓ! ਐਹੋ ਜੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਿੱਤ ਨਿੱਤ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ, ਜਨਾਬ!" ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲੇ ਵੱਲ ਇੰਜ ਝਾਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਰੋਟੀ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆਨੀ ਵੱਲ ਝਾਕਦੈ।

- "ਉਏ, ਨਹੀਂ...! ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣ ਲਓ...!"

- "ਦੱਸੋ...?"

- "ਆਪਣੀ ਸੀਤਲ ਦੀ ਉਮਰ ਹੈਗੀ ਐ ਤੇਈ ਸਾਲ ਦੀ-ਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਉਮਰ ਲਿਖੀ ਐ ਪਚਵੰਜਾ ਸਾਲ!"

- "ਫੇਰ...? ਕੀ ਮਤਲਬ...?" ਸਾਰੇ ਉਸ ਵੱਲ ਵੱਢਖਾਣੀ ਝਾਕਣੀ ਝਾਕੇ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਪਾ ਜੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਲਈ 'ਨਾਂਹ' ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸਨ।

- "ਮਤਲਬ ਇਹ ਐ ਬਈ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਬੱਤੀ ਸਾਲ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਐ-।"

- "ਫੇਰ ਕੀ ਲੋਹੜਾ ਆ ਗਿਆ ਜੀ? ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਬਣਦੇ ਕੰਮ ਵਿਗਾੜਨ ਆਲੇ ਓ-ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਵੱਡੀ ਹੀ ਹਾਂ-ਆਪਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਵਸਦੇ ਰਸਦੇ ਆਂ?" ਉਸ ਨੇ 'ਰਸਦੇ' 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

- "ਉਏ ਪਰਮ ਕੌਰੇ! ਮੁੰਡਾ ਹੈਗਾ ਪਚਵੰਜਾ ਸਾਲਾਂ ਦਾ-ਤੇ ਮੈਂ ਹੈਗਾਂ ਛਪੰਜਾ ਸਾਲਾਂ ਦਾ! ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ, ਮੇਰਾ ਤੇ ਉਸ ਲੜਕੇ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਸਾਲ ਦਾ ਈ ਫ਼ਰਕ ਐ-!"

- "ਫੇਰ ਕੀ ਪਰਲੋਂ ਆ ਗਈ?" ਘਰਵਾਲੀ ਤੁਰੰਤ ਬੋਲੀ।

- "ਵੁਏ ਆਰ ਯੂ ਸੋ ਮੈਡ, ਮੈਨ? ਲੋਕ ਕੀ ਆਖਣਗੇ? ਪ੍ਰਾਹੁਣਾਂ ਪਿਉ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਐ?"

- "ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਰੋ ਗੋਲੀ...! ਆਪਾਂ ਪਿੰਡ 'ਚ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਈ ਨੂੰ! ਆਪਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਾਂਗੇ ਈ ਮੈਰਿਜ ਪੈਲਿਸ ਦੇ ਵਿਚ, ਸ਼ਹਿਰ...! ਗੱਲ ਮੁੱਕੀ ਰਾਂਦ ਕੱਟੀ!" ਪਰਮ ਕੌਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਅਗਲੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵੀ ਹੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

- "ਤੇ ਅਗਲੀ ਗੱਲ-!"

- "ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਕੀ? ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਪਾਪਾ ਜੀ...?" ਸੀਤਲ ਬੋਲੀ। ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਾਲੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਵੈਨਕੂਵਰ ਜਾਂ ਟਰਾਂਟੋ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।

- "ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਿਚ ਸਾਫ਼ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਂਝ ਕੁੜੀ ਦੀ ਲੋੜ ਐ।"

- "ਦੇਖੋ ਜੀ...! ਅਗਲੇ ਦੀਆਂ ਵੀਹ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਐਂ-ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਕੀ? ਆਪਾਂ ਅਗਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਸੀ 'ਚ ਕਿਉਂ ਦੇਖੀਏ? ਖਾਵੇ ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ! ਅਗਲੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਹੋਣੈਂ? ਤੇ ਬੱਚੇ ਜੁਆਨ ਹੋਣਗੇ?"

ਅਗਲਾ ਇਹ ਈ ਸੋਚਦਾ ਹੋਊ ਬਈ ਅਗਲੀ ਦੇ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਨਾ ਹੋਵੇ-ਤਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਔਲਾਦ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ-ਮਤਲਬ ਪਹਿਲੀ ਔਲਾਦ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਰੀਕ ਨਾ ਜੰਮੇ-ਆਪਾਂ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਵੀ ਕੀ ਐ? ਬਬੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਬਗੈਰ ਔਲਾਦ ਤੋਂ ਫਿਰਦੀ ਐ-ਉਹ ਕਿਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਐ...?"

- "ਪਾਪਾ ਜੀ ਇਕ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ...? ਟੂ ਬੀ ਵੈਰੀ ਫਰੈਂਕ...! ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਣ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਕਢਵਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ...!" ਕੁੜੀ ਨੇ ਅਜੀਬ ਹੀ ਭਾਖਿਆ ਦਿੱਤੀ।

- ".....!" ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਏ। ਆਪ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਸੀਤਲ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ।

- "ਮੇਰੇ ਬੇਸ 'ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੋਗੇ-ਸੈੱਟਲ ਹੋ ਜਾਵੋਗੇ-ਦੁਨੀਆਂ ਆਪਣੇ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੰਦੀ ਆਈ ਐ-ਮੈਂ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਦੀ ਬਲੀ ਦਿਆਂਗੀ!"

- "ਉਏ ਹਟਜੋ! ਉਏ ਦੁਸ਼ਟੋ...!!" ਪਾਸੇ ਇਕ ਖੁੰਜੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਚੀਕਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਸੁਣ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਕਢਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਨਹੂਸ ਗੱਲ ਉਸ ਤੋਂ ਜਰੀ ਨਹੀਂ ਗਈ ਸੀ।

- "ਉਏ, ਉਏ ਹਰਮਨ ਸਿਆਂ...! ਰੱਬ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਇਕ ਵਰਦਾਨ, ਇਕ ਦਾਤ ਵਜੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ਦੈ! ਜੀਹਦੇ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ-ਲੋਕ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਡੈਣ ਆਖ ਕੇ ਦੁਰਕਾਰਦੇ ਐ! ਤੇ ਤੁਸੀਂ? ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਇਹ ਦੁਰਕਾਰ ਹੱਥੀਂ ਕਬੂਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਓ? ਨਾ ਉਏ...! ਨਾ ਇਹ ਜੁਲਮ ਕਰੋ! ਨਾ ਰੱਬ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣੋ ਉਏ! ਨਾ ਇਹ ਕਹਿਰ ਕਰੋ! ਉਹਤੋਂ ਡਰੋ...!" ਬਜ਼ੁਰਗ ਫਿਰ ਕੁਰਲਾਇਆ। ਉਹ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ, ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਿਆ ਇਨਸਾਨ ਸੀ। ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਸੀ।

- "ਇਹਨੂੰ ਤੋਰੋ ਤੁਸੀਂ! ਨਹੀਂ ਮੈਥੋਂ ਕੁਛ ਵੱਜੂ ਇਹਦੇ ਅੱਜ...!" ਪਰਮ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ।

- "ਬਾਪੂ, ਤੈਥੋਂ ਜਾ ਕੇ ਪਈਦਾ ਨੀ..? ਆਪਣੀ ਛੋਟ ਲੁਹਾਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਐ ਕੋਈ ਤੈਨੂੰ...?"

- "ਉਏ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਰ ਜਾਨੈਂ! ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਐਡਾ ਕਹਿਰ ਨਾ ਕਮਾਓ! ਸਾਰੇ ਪਛਤਾਵੋਗੇ...!" ਉਹ ਫਿੱਟ੍ਰ ਲਾਹਣਤ ਜਿਹੀ ਪਾ ਕੇ ਸੌਣ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੂੰ ਅੱਚਵੀ ਹੀ ਤਾਂ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ।

- "ਤੁਸੀਂ ਗੱਲ ਕਰੋ! ਮੂੜ੍ਹ ਈ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰਤਾ!" ਪਰਮ ਕੌਰ ਖਿੜ ਗਈ ਸੀ।

- "ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਈ ਦੱਸੋ ਮਾਲਕੋ!" ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਰਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

- "ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਅਪਾਇੰਟਮੈਂਟ ਬਣਾਓ! ਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜਾਇਜਾ ਲਵੋ!" ਪਰਮ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਗੱਲ ਨਬੇੜ ਦਿੱਤੀ।

ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ, ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੈਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਣੋਂ ਸੰਕੋਚ ਹੀ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੱਲ ਅਗਲੇ ਦਿਨ 'ਤੇ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸੌਂ ਗਏ। ਸੀਤਲ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕੈਨੇਡਾ ਵਾਲੇ 'ਮੁੰਡੇ' ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਵੜੀ ਗੁੜ ਭੋਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਲਾੜੇ ਨਾਲ ਡਲਹੌਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ 'ਹਨੀਮੂਨ' ਮਨਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਦੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਫਲਾਈਟ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀ ਸੀਤਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਵੇਟਿੰਗ-ਰੂਮ' ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਦੇਖਦੀ।

ਸਵੇਰੇ ਜਦ ਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਠਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਲਾੜੇ ਦੀਆਂ ਮਾਲੂਕ ਬਾਂਹਾਂ ਦੀ ਜਗਾਹ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾ ਪਈ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸੀਤਲ ਦੇ ਬਾਪ ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਲਾੜੇ ਨਾਲ ਅਪਾਇੰਟਮੈਂਟ ਬਣਾ ਲਈ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਫ਼ਾਈਵ ਸਟਾਰ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਦਾ, ਸਵੇਰੇ ਦਸ ਵਜੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਧੋ ਸੁਆਰ ਲਈ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਜੰਗੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋ ਗਈ।

ਮਾਂ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਾਝਰੇ ਹੀ ਸੀਤਲ 'ਬਿਊਟੀ ਪਾਰਲਰ' ਵੀ ਜਾ ਆਈ। ਉਹ ਤਾਂ ਵੈਸੇ ਹੀ

ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸੀ। ਸੁਨੱਖੀ ਸੀ। ਬਿਊਟੀ ਪਾਰਲਰ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੈਸੇ ਵੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਪਰਮ ਕੌਰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਿਊਟੀ ਪਾਰਲਰ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਮੰਡੀ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁੱਢੀ ਮੱਝ ਦੇ, ਕਾਲੇ ਤੇਲ ਨਾਲ ਸਿੰਗ ਚੋਪੜ ਕੇ, ਰੰਗੀਲੀਆਂ ਨੱਥਾਂ ਪਾਈਦੀਐਂ! ਸੀਤਲ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਪਰਮ ਕੌਰ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮੁਖੜੇ 'ਤੇ ਪਏ ਚਿੱਬ ਸਿੱਧੇ ਕਰਵਾ ਲਏ ਸਨ! ਦੇਖ ਕੇ ਹਰਮਨ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਿਆ।

- "ਪਰਮ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਬਈ ਅੱਜ ਜਮਾਂ ਈ...! ਬਚ ਕੇ ਮੋੜ ਤੋਂ...!" ਉਸ ਨੇ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਛੇੜਿਆ, ਤਾਂ ਪਰਮ ਬੁੱਢੀ ਘੋੜੀ ਲਾਚੜ ਗਈ।

- "ਮੈਂ ਬੁੜੀ ਲੱਗਦੀ ਕਦੋਂ ਸੀ?" ਉਸ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੁਰਮਾਂ ਮਟਕਾਇਆ।

ਬਿੱਲੂ, ਸੀਤਲ, ਪਰਮ ਕੌਰ ਅਤੇ ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ।

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਉਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਢੇ ਕੁ ਨੌਂ ਵਜੇ ਉਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਫ਼ਾਈਵ ਸਟਾਰ ਹੋਟਲ ਲੱਭਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੇਰ ਨਾ ਲੱਗੀ। ਹਰਮਨ ਲੱਗਭੱਗ ਸਾਰੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਹੀ ਵਾਕਿਫ਼ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੋਟਲ ਦੀ ਪਾਰਕਿੰਗ ਵਿਚ ਕਾਰ ਖੜੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਦਰਬਾਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਲੂਟ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਕਾਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ।

- "ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਸਰ...?" ਦਰਬਾਨ ਨੇ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਲਿਫ਼ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ।

- "ਅਸੀਂ ਮਿਸਟਰ ਬਲਰਾਜ ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਮਿਲਣੈਂ!"

- "ਆ ਜਾਓ ਸਰ...!" ਦਰਬਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਅੱਗੇ ਲੱਗ ਤੁਰਿਆ। ਲਿਫ਼ਟ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਲੱਗਿਆ। ਤੀਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਦਰਬਾਨ ਨੇ ਇਕ 'ਸੁਈਟ' ਦੀ ਡੋਰ-ਬੈੱਲ ਖੜਕਾਈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਰਬਾਨ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ "ਮਿਸਟਰ ਬਲਰਾਜ ਬਰਾੜ" ਹੀ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਝ ਗਿਆ।

- "ਓਹ, ਯੈੱਸ...! ਮਿਸਟਰ ਬਲਰਾਜ ਬਰਾੜ? ਯੈੱਸ! ਆਓ-ਆਓ! ਪਲੀਜ਼ ਕਮ ਇੰਨ-ਪਲੀਜ਼ ਕਮ ਇੰਨ, ਸਰ!" ਉਹ ਸੋਹਣਾ ਸੁਨੱਖਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦਰਬਾਨ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਿਫ਼-ਲਿਫ਼ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।

ਜਦ ਉਹ ਅੱਗੇ 'ਲਾਊਂਜ਼' ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਅੱਧਖੜ੍ਹ ਆਦਮੀ ਬਾਲਕੋਨੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਕੌਫ਼ੀ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿਰ 'ਤੇ ਨਾਈਕੀ-ਟੋਪੀ, ਕੋਟ ਪੈਂਟ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ, ਟਾਈ ਲਾਈ ਹੋਈ ਅਤੇ ਧੁੰਦਲੇ ਜਿਹੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਕਾਲੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਦੇਖਣ ਪਾਖਣ ਤੋਂ ਉਹ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਕੋਈ ਅਮੀਰ ਬੰਦਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਬਿੱਲੂ ਅਤੇ ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ।

ਹਰਮਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਵਾਈ।

- "ਆਈ ਐੱਮ ਬਲਰਾਜ ਬਰਾੜ! ਹਾਓ ਆਰ ਯੂ...?" ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਤਾਂ ਹੱਟਾ ਕੱਟਾ, ਪਰ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਉਹ ਦਮੋਂ ਦਾ ਮਰੀਜ਼ ਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਟੋਪੀ ਲਾਹ ਕੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਗੰਜ ਲਾਲਟੈਨ ਵਾਂਗ ਜਗਿਆ। ਗਿੱਚੀ ਪਿਛਲੇ ਵਾਲ ਉਸ ਨੇ ਕਾਲੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਾਲੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਲਾਹੀਆਂ ਤਾਂ ਚਿੱਤ-ਕਬਰੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਰਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬੈਟਰੀ ਵਾਂਗ ਇਕ ਦਮ ਚਮਕੀਆਂ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਹਰਮਨ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਨਿੱਖਰੀ ਤਿੱਖਰੀ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਬਾਂਦਰ ਵਾਂਗ ਲਾਚੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪਰਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਹੀ 'ਲਾੜੀ' ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ।

- "ਇਹ ਲੜਕੀ...?" ਅਜੇ ਉਸ ਨੇ ਜੁਬਾਨ ਖੋਲ੍ਹੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਹਲਕਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬੋਲ ਉਠਿਆ।

- "ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਵਾਈਫ਼ ਹੈ, ਬਰਾੜ ਸਾਹਿਬ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਆਹ ਲੜਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਆਏ ਸੀ।" ਹਰਮਨ ਨੇ ਸੀਤਲ ਵੱਲ ਹੱਥ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਫੁੱਲਝੜੀਆਂ ਜਗਣ ਬੁਝਣ ਲੱਗ

ਪਈਆਂ। ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਘੰਟੀਆਂ ਖੜਕੀਆਂ।

- "ਓਹ ਯੈਅ! ਔਲ ਰਾਈਟ! ਔਲ ਰਾਈਟ! ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਣਾ? ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਚ ਬਾਝ ਕੁੜੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ-ਨਾ ਕਿ ਕੁਆਰੀ ਕੁੜੀ ਵਾਸਤੇ!" ਸ਼ਾਇਦ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਲਾਤਾ ਕੁੜੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਜਰਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਹਰਮਨ ਅਤੇ ਸੀਤਲ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਹੱਸ ਪਿਆ।

- "ਕੈਨ ਆਈ ਟਾਕ ਟੂ ਯੂ, ਸਰ...?" ਸੀਤਲ ਨੇ ਠੰਢੀ ਸੀਤ ਅਵਾਜ਼ ਹੀ ਤਾਂ ਕੱਢੀ ਸੀ।

- "ਓਹ ਯੈੱਸ...! ਸੁਅਰ-ਸੁਅਰ! ਗੋ ਔਨ...! ਸਪੀਕ...!" ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਬੇਸੁਰਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰੈਅ ਕੀਤੀ ਸੀ-।"

- "ਕੀ...?" ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਕਾਲੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਚਾੜ੍ਹ ਲਈਆਂ। ਉਹ ਖੂਹ 'ਤੇ ਜੋੜੇ ਬੋਤੇ ਵਰਗਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

- "ਮੈਂ ਕੁਆਰੀ ਕੁੜੀ ਹਾਂ-ਬਾਝ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ-ਪਰ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਸੁਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਕਢਵਾ ਸਕਦੀ ਹਾਂ!" ਸੀਤਲ ਨੇ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੁੜੀ ਦੇ ਅਨੋਖੇ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਫ਼ੈਸਲੇ 'ਤੇ ਸਤੰਭ ਰਹਿ ਗਿਆ।

- "ਵਾਅਟ? ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਿਉਂ?" ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਗੱਲ ਸੀਤਲ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲੈ ਲਈ।

- "ਬਰਾਤ ਸਾਹਬ ਗੱਲ ਇਹ ਐ-ਕਿ ਸੀਤਲ ਬੜੀ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਕੁੜੀ ਹੈ-ਡਬਲ ਐੱਮ. ਏ. ਕਰਕੇ ਬੀ. ਐੱਡ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ-ਇਸ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਹੀ ਸੁਰਤ ਕਹਿ ਲਵੋ ਜਾਂ ਜ਼ਿੰਦ ਆਖ ਲਵੋ ਕਿ ਜੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਨਹੀਂ...!" ਪਰਮ ਕੌਰ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਗੱਲ ਆਖ ਦਿੱਤੀ।

- "ਠੀਕ ਹੈ! ਆਈ ਕੈਨ ਅੰਡਰਸਟੈਂਡ ਦੈਟ! ਪਰ ਇਹ ਸੋਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਕੁੜੀ ਐ-ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੇ ਸੁਨੱਖੇ ਜੁਆਨ ਮੁੰਡੇ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ-ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ?" ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸੀਤਲ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਮੁਨੱਕਰ ਸੀ। ਪਰ ਮਾਪੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਨਾਲ 'ਨਰਤਨ' ਲਈ ਮੁੱਠੀਆਂ ਵਿਚ ਖੁੱਕੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਪੱਬਾਂ ਭਾਰ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ!

- "ਯੈੱਸ! ਆਈ ਨੋਅ ਅਬਾਊਟ ਯੂਅਰ ਏਅਜ! ਡੌਂਟ ਵਰੀ ਅਬਾਊਟ ਦੈਟ, ਸਰ! ਆਈ ਵਾਂਟ ਟੂ ਮੈਰੀ ਯੂ!" ਸੀਤਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਕਿ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ।

- "ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਪਚਵੰਜਾ ਸਾਲ ਦੀ ਐ-ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਘਰਵਾਲੀ ਹਾਰਟ ਅਟੈਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਐਕਸਪਾਇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਐ-ਮੇਰੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ਨੇ-ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਬੜੀ ਸਾਲ ਤੋਂ ਅਠਾਈ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ-ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੇ ਐ-।"

- "ਆਈ ਡੌਂਟ ਕੇਅਰ, ਬਰਾਤ ਸਾਹਿਬ...! ਬਿਲੀਵ ਮੀ...! ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ-ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰੋ!" ਸੀਤਲ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆਖਰੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਬਰਾਤ ਹੱਸ ਪਿਆ।

ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਦੇ ਘਾਤਿਕ ਫ਼ੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

- "ਆਪਾਂ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਐ...! ਤੁਸੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਆ ਜਾਓ-ਫੇਰ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ...! ਹੋ ਸਕਦੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ..?" ਬਰਾਤ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਖਿਲਵਾੜ ਕਦਾਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਮਾਯੂਸ ਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਫਿਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।

- "ਕਦੋਂ ਆਈਏ ਬਰਾਤ ਸਾਹਿਬ...?" ਸੀਤਲ ਉਸ ਦਾ ਖਹਿੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਰਹੀ ਸੀ।

- "ਸਾਨੂੰ ਪੱਕਾ ਟਾਈਮ ਦੇ ਦਿਓ...!" ਸੀਤਲ ਦੀ ਮਾਂ ਪਰਮ ਕੌਰ, ਚੋਰ ਨਾਲੋਂ ਪੰਡ ਕਾਹਲੀ ਸੀ।

- "ਤੁਸੀਂ ਪਰਸੋਂ ਦਸ ਵਜੇ ਹੀ ਆ ਜਾਓ...! ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ...।"

ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ ਜਿਹੇ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜ ਆਏ।

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਨ ਵਿਚ ਚਿਤਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਹੀ ਰੰਗੀਲੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਸੁਪਨੇ ਤਾਂ ਅਧੂਰੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਣ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਸਿਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਾਹਰ ਵਸਣ ਦੀ ਅੱਚਵੀ ਜਿਹੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਝੱਲ ਸੀ! ਕੁੜੀ ਚਾਹੇ ਡਿੱਗੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਬੋਲੇ ਖੂਹ 'ਚ! ਨਾਲੇ ਕੁੜੀ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ ਸੀ? ਉਹ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਣਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਵਾਰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ, ਬਰਾੜ ਦੀ 'ਹਾਂ' ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਸੀ! ਉਧਰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਕੁੜੀ ਦਾ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜੀਵਨ ਬਰਬਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੀਤਲ ਆਪਣੀ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਕਢਵਾਵੇ! ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵੇਲ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਦਾ ਵਰ, ਇਕ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੀਤਲ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹ ਡੋਲ ਜ਼ਰੂਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਤਾਂ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਤ ਡੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ, ਬਰਾੜ ਤਾਂ ਕਿਹੜੇ ਬਾਗ਼ ਦੀ ਮੁਲੀ ਸੀ?

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਦਿੱਤੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਰਾੜ ਕੋਲ ਭੂਤ ਵਾਂਗ ਜਾ ਵੱਜੇ! ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਸਮਾਂ ਉਹਨਾ ਦਾ ਮਸਾਂ ਹੀ ਬੀਤਿਆ ਸੀ। ਰੁਕਿਆ ਸਮਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 'ਰੱਬ-ਰੱਬ' ਕਰਕੇ ਲੰਘਾਇਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਟਾਈਮ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੈਰੀ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਜਲਦੀ ਨਹੀਂ ਬੀਤਦਾ ਸੀ।

ਬਰਾੜ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ।

ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਸੀਤਲ ਦੀ ਮਾਂ ਪਰਮ ਕੌਰ ਨੇ ਇੱਕੋ ਵਿਚ ਹੀ ਗੱਲ ਨਬੇੜ ਦਿੱਤੀ।

- "ਬਰਾੜ ਸਾਹਿਬ, ਗੱਲ ਇਹ ਐ! ਬਈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸੀਤਲ ਵਿਆਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਆਹੁੰਦੀ ਐ-ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਕੁੜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ! ਅਸੀਂ ਸੀਤਲ ਦੀ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਢਵਾ ਦਿਆਂਗੇ।"

- ".....।" ਬਰਾੜ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ।

- "ਇਕ ਵਾਅਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਐ-ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ-ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁਛ ਖਾ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਵਾਂਗੀ! ਦੇਖ ਲਓ ਤੁਹਾਡੀ ਖਾਤਰ ਕਿੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ-ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ?" ਜਦ ਸੀਤਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਸੁਣਾਇਆ, 'ਕੁਰਬਾਨੀ' ਰੜਕਾਈ ਤਾਂ ਬਰਾੜ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ।

- "ਗੱਲ ਇਹ ਐ!" ਬਰਾੜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਿਆ।

- ".....।" ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਚੁੱਕੇ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸੁਆਲ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਫੜੇ ਕਬੂਤਰ ਵਾਂਗ 'ਫੜੱਕ-ਫੜੱਕ' ਵੱਜ ਰਹੇ ਸਨ।

- "ਸੀਤਲ, ਤੇਰੇ ਜਿੱਡੇ ਜਿੱਡੇ, ਆਈ ਮੀਨ ਤੇਰੇ ਜਿੱਡੇ ਜਿੱਡੇ ਤਾਂ ਕੀ...? ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਵੀ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਉਮਰ 'ਚ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡੇ ਐ।" ਬਰਾੜ ਨੇ ਸੱਚ ਕਿਹਾ।

- "ਫਿਰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਬਰਾੜ ਸਾਹਿਬ? ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੇ ਦਸ ਸਾਲ ਵੱਡੀ ਐ-ਸਾਡਾ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਨਿਭਾਅ ਹੋਈ ਜਾਂਦੈ-ਕਦੇ ਉਨੀਂ ਇੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।" ਪਰਮ ਕੌਰ ਬੋਲੀ।

- "ਬਰਾੜ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਦਿਲ ਮਿਲਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲੈ! ਕੌਣ ਗੁਰੂ ਤੇ ਕੌਣ ਚੇਲਾ? ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੀ ਐ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ, ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਕੀ? ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਉਲਾਂਭਾ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ।" ਸੀਤਲ ਨੇ ਭੌਣ ਤੋਂ ਵੱਢ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦੀ ਸੀਤ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਬਰਾੜ ਬੇਹੋ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੁੱਝ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਜੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੱਧਾ ਕੁ ਘੰਟਾ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ 'ਕੱਲਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦੈ'..? ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਈਵੇਸੀ ਐ..!" ਬਰਾੜ ਨੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ।

- "ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ...? ਜਾਓ...!" ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਥਾਂ ਪਰਮ ਕੌਰ ਨੇ ਵਾਰੀ ਲਈ।

- "ਸਿਰਫ਼ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ...!" ਬਰਾੜ ਨੇ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਇਆ।

- "ਚਾਹੇ ਘੰਟਾ ਲਾਓ ਜੀ...! ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਕੇ ਅੰਡਰਸਟੈਂਡਿੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਐ।" ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਬੋਲਿਆ।
ਉਹ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸੀਤਲ ਬਰਾੜ ਦੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੈਰ ਮਿੱਧਦੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਬਰਾੜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕੱਲੀ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਐਰੀ ਗੈਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਬਰਾੜ ਦੀ ਧੰਨਵਾਦਣ ਸੀ। ਸੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਸੀ!

ਬਰਾੜ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਵਿਸਕੀ ਦੀ ਬੋਤਲ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾ ਲਿਆ।

- "ਸੀਤਲ, ਮੈਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਨੈਂ।"

- "ਤੁਸੀਂ ਕੀ? ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਈ ਪੀਂਦੀ ਐ ਬਰਾੜ ਸਾਹਿਬ! ਬੰਦੇ ਪੀਂਦੇ ਈ ਹੁੰਦੇ ਐ।"

ਉਹ ਹੱਸ ਪਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਤਕੜਾ ਪੈਗ ਲਾ ਕੇ ਸੀਤਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

- "ਸੀਤਲ! ਮੇਰੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ਐ।"

- "ਉਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੱਸ ਚੁੱਕੇ ਹੋ! ਵਾਰ ਵਾਰ ਰਿਪੀਟ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ!"

- "ਮੇਰੀ ਲੜਕੀ ਤੇ ਇਕ ਲੜਕਾ ਡਾਕਟਰ ਨੇ-ਦੂਜਾ ਲੜਕਾ ਇਸਟੇਟ ਏਜੰਟ ਐ।"

- "ਔਲ ਰਾਈਟ...!"

- "ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੈਥੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਡੀ ਐ।"

- "ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਇਆ...?" ਉਸ ਨੇ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਦਿਖਾਈ। ਉਹ ਤੱਟ ਫੱਟ ਉਤਰ ਮੋੜ ਰਹੀ ਸੀ।

- "ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਚੀ ਗੱਲ-!"

- ".....।" ਸੀਤਲ ਨੇ ਨਵੀਂ ਖ਼ਬਰ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਉਪਰ ਚੁੱਕੀਆਂ।

- "ਮੇਰੇ ਘਰਵਾਲੀ ਮਰੀ ਨਹੀਂ-ਉਹ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਐ! ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਤਲਾਕ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਐ-ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਉਹ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵੀਲ-ਚੇਅਰ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਐ-ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਨੈਂ।"

- ".....।" ਸੀਤਲ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਸੁਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਨਾਲ!

- "ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਕਰਕੇ, ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ-ਦੁਖਦੇ ਸੁਖਦੇ ਨਾਲ ਨਿਭੀ-ਮੇਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ-ਤਲਾਕ ਹੋ ਗਿਆ! ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋਇਐ-ਉਹ ਵੀਲ-ਚੇਅਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਐ-ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਸੇਵਾਦਾਰਨੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਗਾ-ਜਿਹੜੀ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰੂਗੀ-ਸੋ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬਾਝ ਔਰਤ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ-ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ-ਕਿਉਂਕਿ, ਯੂ ਨੋਅ, ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕੁਛ ਚਾਹੀਦੈ-ਤੂੰ ਯੂ ਅੰਡਰਸਟੈਂਡ, ਵਾਅਟ ਆਈ ਮੀਨ? ਆਹ ਸਾਡੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਐ!" ਉਸ ਨੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

- "ਯੈੱਸ! ਆਈ ਅੰਡਰਸਟੈਂਡ ਯੂ! ਆਈ ਅੰਡਰਸਟੈਂਡ ਯੂ ਵੈਰੀ ਵੈੱਲ, ਬਰਾੜ ਸਾਹਿਬ!" ਬਰਾੜ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਵੀ ਸੀਤਲ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾ ਪਿਆ! ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਗਾਊਂ ਹਰ ਸ਼ਰਤ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ। ਬੱਸ, ਕੈਨੇਡਾ ਦਿਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

- "ਹਰ ਮਰਦ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਉਸ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਭੁੱਖ ਹੁੰਦੀ ਐ, ਸੀਤਲ! ਜੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਵੇ-ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਔਰਤ ਦੀ ਕਦਰ ਜਰੂਰ ਕਰਦੈਂ-ਪਰ ਉਹ ਮੇਰੀ ਸਰੀਰਕ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ-ਸਰੀਰਕ ਭੁੱਖ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਮੇਰੀ ਕੀ ਦੂਰ ਕਰਨੀ ਸੀ? ਉਹ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੀ ਆਪ ਉਠਣੋਂ ਬੈਠਣੋਂ ਆਗਰੀ ਐ! ਇਕ ਉਥੋਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਐ-ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੀ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਸੂਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ-ਆਪਣੀ ਇੰਜੁਆਏਮੈਂਟ ਵਿਚ ਹੀ ਬਿਜ਼ੀ ਰਹਿੰਦੇ ਐ-ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਈ ਮਤਲਬ ਰੱਖਦੇ ਐ-ਕੋਈ ਮਰੇ ਕੋਈ ਜੀਵੇ! ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਦੂਜੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪੰਗਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੈ।"

- "ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਬਰਾੜ ਸਾਹਿਬ! ਆਪਾਂ ਰਲ਼ ਮਿਲ਼ ਕੇ ਸਾਰੀ ਕਵਰੇਜ਼ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ-ਸਾਰੇ ਧੋਣੇ ਧੋ ਦਿਆਂਗੇ।" ਸੀਤਲ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਅੱਗੇ ਹਲਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੁਰਗੀ ਵਾਂਗ ਖੁਦ ਹੀ ਸਿਰ ਝੁਕਾਈ ਬੈਠੀ ਸੀ! ਜਦੋਂ ਬਰਾੜ ਨੇ ਦੂਜਾ ਪੈਂਗ ਲਾ ਕੇ ਸੀਤਲ ਦੀ ਪਿੱਠ ਨੂੰ ਪਲੋਸਿਆ ਤਾਂ ਸੀਤਲ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਬੈਠੀ ਸੀ? ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਝਰਨਾਹਟ ਉਠੀ, ਜੋ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕਰੰਟ ਵਾਂਗ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਦੀ, ਕਿਸੇ ਲਹਿਰ ਵਾਂਗ ਲੰਘ ਗਈ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਬਰਾੜ ਦਾ ਹੱਥ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਰੋਕਿਆ। ਸਾਰੀ ਹਕੀਕਤ ਸਮਝ ਕੇ ਬਰਾੜ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਕੁੰਡੀ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤੀ। ਮੁੜਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸੀਤਲ ਦੀਆਂ ਅਛੂਹ ਛਾਤੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਤੋਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸਾਈ ਬੱਕਰੇ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਛੋਂ ਉਗੀਸ ਕੇ ਜੋਹਦੈ! ਬਰਾੜ ਨੇ ਹਲਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੁਰਗੀ ਦੇ ਖੰਭ ਪੱਟ ਸੁੱਟੇ। ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਖੁਰਚ ਦਿੱਤਾ। ਖੈਰ, ਖੁੰਢਾ ਛੁਰਾ ਮੁਰਗੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਲਾਲ ਤਾਂ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਘਾਇਲ ਜਰੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਰਾੜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਕਰ ਕੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਸੀਤਲ ਇਕ ਜਵਾਲਾ ਮੁਖੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਰਾੜ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸੀਤਲ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਲਾਵੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭੜਕਾਅ ਜਰੂਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਵੇਦਨਾ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹੀ ਕੁੜੀ ਅੰਦਰ ਲਾਟਾਂ ਦਾ ਜਹਾਦ ਛਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤਾਅ ਵਿਚ ਆਈ ਨੇ ਬਰਾੜ ਦੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਦੰਦੀ ਵੱਢੀ।

- "ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਹੀ ਟਾਈਮ ਸੀ।" ਬਰਾੜ ਨੇ ਗੱਲ ਪਲੋਸ ਕੇ ਚੇਤਾ ਕਰਵਾਇਆ।

- "ਗੋਲੀ ਮਾਰੋ ਟਾਈਮ ਨੂੰ...! ਕਮ ਔਨ ਬਰਾੜ...!" ਕਿਸੇ ਇੱਛਾ ਵਿਚ ਪਾਗਲ ਹੋਈ ਸੀਤਲ ਨੇ ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਕੰਬਲ ਵਾਂਗ ਫਿਰ ਉਪਰ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਪਰ ਬਰਾੜ ਵਿਚੋਂ ਸਾਹ-ਸਤ ਨਿਕਲ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਤੋੜੀ ਹੋਈ ਢੂਹੀ ਵਾਲੇ ਸਾਹਨੇ ਵਾਂਗ ਸਪਾਲ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਜੋਕਰਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਰਾਰੇ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਬੁੱਢੇ ਸਾਹਣ ਵਾਂਗ ਮੁੜ ਕੇ ਸੰਭਲਿਆ ਨਾ ਗਿਆ। ਝੱਟ ਹੀ ਬੁਝ ਜਿਹੀ ਸੁੱਟ ਕੇ, ਆਖਰੀ ਠੰਗਾਂ-ਠੰਗੋਰਾਂ ਜਿਹੀਆਂ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਰਾੜ ਦੀ ਮੱਝ ਦੀ ਜੀਭ ਵਰਗੀ ਕਾਲੀ ਜੀਭ ਸੀਤਲ ਦੇ ਨਿਰਵਸਤਰ ਪਿੱਛੇ 'ਤੇ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਫਿਰਦੀ ਸੀ।

ਬਰਾੜ ਨੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਪੀਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ।

ਗੜੇ ਵਰਗੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸੀਤਲ ਦੀ ਭੜਕਦੀ ਅੱਗ ਕੁਝ ਕੁ ਮੱਧਮ ਹੋ ਗਈ। ਜੁਆਲਾ-ਮੁਖੀ ਦੀ ਲਾਟ ਮੱਠੀ ਪੈ ਗਈ। ਸੀਤਲ ਨੇ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਰਾੜ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਚੱਲ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਬਾਇਰਲ ਵਿਚ ਦੀ ਹੀ ਝਾਤੀਆਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਐਵੇਂ ਵਾਧੂ ਸ਼ਿਸ਼ਤਾਂ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਮਾਮ ਨਗਨ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਢਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਚੋਂ ਸੇਕ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੁੱਲ੍ਹ ਮੱਚਦੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਸਰੀਰ ਭੱਠੀ ਵਾਂਗ ਤਪਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ! ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵੱਸ ਸੀਤਲ ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਬਰਾੜ ਤਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਸੀਤਲ ਅੰਦਰੋਂ ਅਜੇ ਵੀ ਕੋਈ ਉਬਾਲ ਉਠਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਕੋਈ ਤੁਰੰਤ ਉਸ ਦਾ ਹਾਣੀ ਆਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜਿਸਮ ਨਿੰਬੂ ਵਾਂਗ ਨਿਚੋੜ ਸੁੱਟੇ! ਅਤੇ ਮਰੇੜ ਸੁੱਟੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਮਾਮ ਹੱਡੀਆਂ! ਪਰ ਉਮਰ ਦੇ ਤਕਾਜ਼ੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਰਾੜ ਦਾ ਇੰਜਣ 'ਲੋਢ' ਮੰਨ ਕੇ ਕੱਚਾ ਧੂੰਆਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਕਿ ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਮਰ ਦੀ ਸੀਤਲ ਮੋਮਬੱਤੀ ਵਾਂਗ ਬਲ ਅਤੇ ਢਲ ਰਹੀ ਸੀ!

ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਰਾੜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗਹੁ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ।

ਕੱਪੜੇ ਠੀਕ ਠਾਕ ਸਨ। ਕੋਈ ਵਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਵਾਪਰੇ 'ਭਾਣੇ' ਦੀ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

- "ਲੈ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਰਿਲੈਕਸ ਹੋ!" ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਗਿਲਾਸ ਹੋਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

- ".....।" ਸੀਤਲ ਕਿਸੇ ਉਮੰਗ ਵਿਚ ਬੇਸੁਰਤ ਜਿਹੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਮਧੋਲੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ! ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਧੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਜੀਬ ਭਾਰ ਜਿਹਾ ਲੱਦਿਆ ਪਿਆ ਸੀ।

- "ਆਪਣੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸੀਤਲ!"

- "ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਕਰਵਾਵੋਗੇ ਨਾ...?" ਉਸ ਦੇ ਉਦਾਸ, ਪਰ ਕੇਸੂ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਿੱਲੇ ਸਨ। ਉਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਬਣੀ ਬਰਾੜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੀ, ਮਿਸ਼ਾਲ ਵਾਂਗ ਜਗ ਰਹੀ ਸੀ।

- "ਪੱਕਾ...!" ਉਸ ਨੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ਕੀਤੀ ਖੋਹ ਖਰਾਬੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਹੀ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਸੀਤਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗ਼ਿਲਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਧੋਣੇ ਧੋਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਸੀਤਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੀਤਲਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲਤਾ ਗੁਆ ਕੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗ਼ਿਲੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸੀਤਲ ਕੋਲ ਇਕੋ ਇਕ ਬਾਣ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਜੋਬਨ ਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਨੇ ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਭੱਥੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚਲਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ!

ਸੀਤਲ ਨੇ ਪਾਣੀ ਪੀ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ।

ਸੀਤਲ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤੇ ਹਾਵ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅੰਤਰੀਵ ਪੀੜ ਉਸ ਨੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਰੀਰਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ ਬਰਾੜ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਟਹਿਕਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਚੇਤਨਤਾ ਵਿਚ ਖੇੜਾ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਉਂਦੀ ਸੀਤਲ ਨੇ ਗੁੱਝੀ ਅੱਖ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਹੋਏ 'ਕਾਂਡ' ਬਾਰੇ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਪਰਮ ਕੌਰ ਨੇ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਕੰਨ ਵਿਚ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ, ਜੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਸ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਉਸ ਨਾਲ ਬਿਨਾ ਇਜ਼ਕ ਸਰੀਰਕ ਸਬੰਧ ਬਣਾ ਲਵੋ, ਤੁਹਾਡੀ ਜਿੱਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ! ਇਹ ਕੰਮ ਸੀਤਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਨਸੀਹਤ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਸਿਰੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਸ ਦੇ ਘਨੇੜੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਚਲੀ ਜਾਹ, ਸੀਤਲ! ਉਥੇ ਹੋਰ ਬਥੇਰੇ ਕਿਨਾਰੇ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ! ਤੂੰ ਇਸ ਬੁੱਢੇ ਨਾਲ ਜਰੂਰੀ ਘੋਲ ਕਰਨੈਂ? ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਸੁੱਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ! ਸੋਚ ਰੱਖੀ...!"

ਸੀਤਲ ਦੀ 'ਸੇਵਾ' ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਲੱਗਿਆ।

ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ! ਬਰਾੜ ਨੇ ਤੀਹ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਤੁਰੰਤ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਮੰਨ ਲਈ ਗਈ। ਤੀਹ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ ਸੀ? ਚਾਹੇ ਪੈਂਤੀ ਲੱਖ ਮੰਗ ਲੈਂਦਾ! ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਚਲਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ! ਸਾਰੇ ਧੋਣੇ ਧੋਤੇ ਜਾਣੇ ਸਨ।

ਪਰਮ ਕੌਰ ਨੇ ਬਰਾੜ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਮਠਿਆਈ ਲਾਈ।

ਬਰਾੜ ਬੋਤੇ ਵਾਂਗ ਉਗਾਲਾ ਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਮੁੱਖ ਸ਼ਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸੀਤਲ ਨੇ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਕਢਵਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਮਾਰੀ ਸੀ। ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈਂਦੀ ਨੇ ਸੀਤਲ ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ, ਮਾਂ ਬਣਨ ਦਾ ਅਮੋਲਕ ਵਰਦਾਨ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਤਬਾਹ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ! ਦੋ ਕੁ ਹਫ਼ਤੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਹੋਣ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਏ। ਪੂਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਬਿੱਲੂ ਰਾਹੀਂ ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਪੁੱਜਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਹੀ ਐਨੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਐ, ਫੇਰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲੱਤ ਹੇਠ ਰਹੂ! ਇਹਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਐ, ਚਲਾਈ ਚੱਲਾਂ! ਜਨਾਨੀ ਛੇਤੀ ਕੀਤੇ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਢਵਾਉਂਦੀ। ਹਾਂ, ਦੋ ਚਾਰ ਬੱਚੇ ਜੰਮ ਕੇ ਕਢਵਾ ਦੇਵੇ, ਇਹ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਐ!

ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸੀਤਲ ਅਤੇ ਬਰਾੜ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਤੀਹ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਕਾਹਦਾ ਸੀ? ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ 'ਨਰੜ' ਸੀ। ਪਚਵੰਜਾ ਸਾਲ ਦਾ ਲਾੜਾ ਅਤੇ ਤੇਈ ਸਾਲ ਦੀ ਲਾੜੀ! ਬੱਤੀ ਸਾਲ ਦਾ ਫ਼ਰਕ! ਇਹ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਫ਼ਾਹਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਸੀ? ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਉਂਗਲਾਂ ਪਾ ਲਈਆਂ। ਸਾਕ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਟੇਰੇ। ਨਿਹੋਰੇ ਦਿੱਤੇ। ਪਰ ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਜਰ ਦੇ ਨਿਹੋਰਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਣਦੀ ਸੀ, ਜੁੱਤੀ! ਉਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਨ!

- "ਕੁੜੀ ਸਾਡੀ! ਵਿਆਹ ਅਸੀਂ ਕੀਤੇ! ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਤਾ ਨੂੰ ਕੀ ਸੱਪ ਲੜਦੈ?" ਸੀਤਲ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਢਾਕ ਤੋਂ ਦੀ ਮਾਰੇ ਸਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਅੱਜ ਪੂਰੀ ਖੱਬੀ ਖਾਨ ਸੀ!

ਜਿਲ੍ਹਾ ਕਚਿਹਰੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮੈਰਿਜ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਵਾ ਲਈ। ਸਾਰੇ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਸਿੱਧੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀਤਲ ਅਤੇ ਬਰਾੜ ਦਿੱਲੀ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਅੰਬੈਸੀ ਨੂੰ ਹੋ ਤੁਰੇ। ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੀਲ ਹੁੱਜਤ ਤੋਂ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਮਿਲਣਾ ਹੀ ਸੀ! ਪਤੀ ਦੇਵ ਕੋਲ ਇਤਨੀ ਜ਼ਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਪੈਸਾ! ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਕੋਲ! ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਿਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਮੌਜੂਦ! ਕਿਸੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰ ਲੋੜੀਂਦੀ 'ਫਾਰਮਿਲਟੀ' ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਪਰ ਸੀਤਲ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਵੱਲ ਘੋਖ਼ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ ਸੀ। ਸੀਤਲ ਦੀ ਬਲਦੀ ਮਿਸ਼ਾਲ ਵਰਗੀ ਜੁਆਨੀ ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਹੀ ਤਾਂ ਕੱਢਦੀ ਸੀ! ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਾਂ ਦੁਖੀ? ਸੀਤਲ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ 'ਤੇ ਝੁਰਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸੀਤਲ ਅਤੇ ਬਰਾੜ ਦੀ ਅਜੋੜ ਜੋੜੀ 'ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ? ਇਹ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ! ਉਸ ਨੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿਚ ਪਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਵੀਜ਼ਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ।

ਤੀਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਸੀਤਲ ਬਰਾੜ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਈ।

ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਹੀ ਤਜਰਬਾ ਹੋਇਆ। ਨਵੀਂ ਦੁਨੀਆਂ। ਨਵਾਂ ਮਾਹੌਲ। ਅਜੀਬ ਆਵਾਗੋਣ ਦਾ ਚੱਕਰ। ਨਵਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ। ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ੀਨ ਹੋਈ ਖ਼ਲਕਤ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਖੋਖਲੇ ਹੋਏ ਦਿਮਾਗ। ਤੇਜ਼ ਰੌਸ਼ਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਜਗਤ। ਅਮੀਰੀ ਅਤੇ ਸੂਹਰਤ ਲਈ ਭੱਜ ਦੌੜ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਣ ਦੀ ਅਮੁੱਕ ਮੰਜ਼ਿਲ। ਹਾਉਮੈਂ ਵਿਚ ਗਰਕਿਆ ਭਾਈਚਾਰਾ। ਆਪਣੀ ਅਮੀਰੀ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੋਸ਼ੇ! ਤੁਰਦਾ ਫ਼ਿਰਦਾ ਮੀਆਂ ਮਿੰਨੂ ਸੰਸਾਰ! ਆਪਣਾ ਗੌਅ ਕੱਢ ਕੇ ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਖੱਡੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਲੋਕ! ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰੇ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਬਸੰਤਰ ਸਮਝ ਕੇ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਣ ਵਾਲੀ ਜਨਤਾ! ਦਿਖਾਵਾਕਾਰੀ ਵਿਚ ਮਲੰਗ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲਾ ਪੋਲ ਲਕਾਉਣ ਵਾਲੀ ਲੋਕਤਾਈ! ਆਪਣੀਆਂ ਕੱਛ 'ਚ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਹੱਥ 'ਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਚਤਰ ਸਿਆਣੇ!

ਉਸ ਦਾ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਮਸ਼ਰੂਫ਼ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਤੀ ਦੇਵ, ਬਰਾੜ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵੀਲ-ਚੇਅਰ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਤਲਾਕਸੂਦਾ ਪਤਨੀ ਨਿੰਮੀ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਰੀ ਵਾਂਗ ਘੁਕਾਈ ਰੱਖਦੀ। ਨਿੰਮੀ ਵੀ ਜਦ ਕੈਨੇਡਾ ਆਈ ਸੀ ਪਤਲੀ ਛਮਕ ਵਰਗੀ ਸੀ। ਬੜੀ ਹੀ ਹੱਸਮੁੱਖ! ਪਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਖਾਣ ਪਹਿਨਣ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪੂਰੇ ਕੁਇੰਟਲ ਦੀ ਤੀਮੀ ਬਣਾ ਧਰਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਲੋਕ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਉਹ ਟਿੱਚਰ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੀ, "ਭੈਣ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਆਹ ਮੇਰੀ ਕਮਰ ਸੀ-ਤੇ ਹੁਣ ਬਣ ਗਿਆ ਕਮਰਾ!" ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਵਿਅੰਗ 'ਤੇ ਹੱਸ ਪੈਂਦੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੂਰੇ ਸੋਫ਼ੇ 'ਤੇ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਬੈਠਣ ਲੱਗ ਪਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦੀਆਂ, "ਕੁੜ੍ਹੇ ਨਿੰਮੀ, ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਕਮਰ, ਕਮਰਾ ਕੁਮਰਾ ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਭੈਣੇ ਵਰਾਂਡਾ ਈ ਬਣਗੀ ਐ!" ਪਰ ਨਿੰਮੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰਦੀ। ਉਹ ਗੱਲ ਹੋਰ ਉਤੋਂ ਦੀ ਪਾਉਂਦੀ, "ਹੁਣ ਵਰਾਂਡਾ ਵੀ ਨੂੰ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਾਲ ਈ ਬਣ ਚੱਲੀ ਐ!" ਹੋਰ ਹਾਸਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵੀਲ-ਚੇਅਰ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਬੜਾ ਚਿੜਚੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਿਊੜੀ ਅਤੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਘੂਰ ਹੀ ਜੰਮੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹੁਣ ਬਹੁਤਾ ਚੁੱਪ ਜਿਹਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਨਿੰਮੀ ਆਪਣੇ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਾਲੇ ਕਰਮੇ ਵਿਚ ਵੱਖ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਬਰਾੜ ਹੇਠਾਂ ਅੱਡ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸੌਂਦਾ। ਨਿੰਮੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਘੰਟੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਬਣਨ ਦਬਾਉਣ 'ਤੇ ਉਹ ਘੰਟੀ ਸੀਤਲ ਦੇ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਿਚ ਖੜਕਦੀ ਅਤੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਵੀ ਨਿੰਮੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਸੀਤਲ ਨੌਕਰਾਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਿੰਮੀ ਮਾਲਕ! ਖ਼ਿਦਮਤ ਤਾਂ ਕਰਨੀ ਹੀ ਪੈਣੀ ਸੀ!

ਬਰਾੜ ਦੇ ਜੁਆਕ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਸੀਤਲ ਤੋਂ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਸਨ। ਸਗੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡੇ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਤਾਂ ਗੰਜ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸੀਤਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ 'ਦਾਸੀ' ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰਾਣੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਰਾੜ ਨੇ ਆਉਣਸਾਰ ਇਹ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਨਿੰਮੀ ਲਈ ਇਕ 'ਸੇਵਾਦਾਰਨੀ' ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ!

ਸੀਤਲ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਕੰਮ ਅਤੇ ਸਫ਼ਾਈਆਂ ਕਰਦੀ ਅੱਕਲਕਾਨ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਦੇ ਬਾਹਰ ਗਾਰਡਨ ਵਿਚ ਘਾਹ ਕੱਟਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ 'ਬਿਜ਼ੀ' ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਹ ਬਰਾਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਘਰ ਦੇ 'ਬੇਸਮਿੰਟ' ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਸੌਂਦੀ ਸੀ। ਅੱਧੀ ਕੁ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਰਾਤ ਨਿੰਮੀ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਘੁਸੜਦਾ। ਉਹ ਸੀਤਲ ਦੀ ਜਿਸਮਾਨੀ ਲਾਟ ਭੜਕਾ ਤਾਂ ਦਿੰਦਾ। ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮੱਚਦੇ ਜਿਸਮ ਦਾ ਤਪਾੜ ਠੰਢਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜੰਗਲ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਅੱਗ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਚੂਲੀਆਂ ਨਾਲ ਕਿੱਥੋਂ ਬੁਝਦੀ...? ਬਰਾਤ ਹੰਭੇ, ਮੌਲੇ ਝੋਟੇ ਵਾਂਗ ਉਸ ਉਪਰ ਲਾਲਾਂ ਸੁੱਟਦਾ ਸੁੱਟਦਾ ਦਾਰੂ ਨਾਲ ਰੱਜ ਕੇ ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ।

ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਫਿਰ ਸੀਤਲ ਦਾ ਉਹ ਹੀ ਮਧਾਣੀ ਗੇੜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਸੀਤਲ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਤਾ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੰਦੀ। ਨਿੰਮੀ ਨੂੰ ਬੁਰਸ਼ ਕਰਵਾਉਂਦੀ, ਨਹਾਉਂਦੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਆਈਆਂ ਬਗੈਰਾ ਦਿੰਦੀ। ਬਰਾਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਘਰ ਵਿਚ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਸੀਤਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁਟੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ 'ਚਿਕਨ' ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਮੱਛੀ 'ਫ਼ਰਾਈ' ਕਰ ਕੇ ਦਿੰਦੀ। ਕਦੇ 'ਮਟਨ' ਦੇ ਪਕੌੜੇ ਕੱਢਦੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਮੁਰਗਾ-ਸਾਗ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਨੌਕਾ-ਝੋਕੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਮਹਿਮਾਨ ਉਸ ਨੂੰ "ਫ਼ਰੈਸ਼ੀ" ਹੀ ਦੱਸਦੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਸੀਤਲ ਨੂੰ 'ਫ਼ਰੈਸ਼ੀ' ਦੀ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ ਕਿ 'ਫ਼ਰੈਸ਼ੀ' ਕੀ ਬਲਾਅ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਪਈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਤੀਅੰਤ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਈ। 'ਫ਼ਰੈਸ਼ੀ' ਲਫ਼ਜ਼ ਦਾ ਅਸਲ ਅਰਥ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰਾਤ ਦੀ ਗੁਆਂਢਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੁੜ੍ਹੇ ਤੂੰ ਫ਼ਰੈਸ਼ੀ ਐ?" ਤਾਂ ਸੀਤਲ ਨੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਇਸ ਲਫ਼ਜ਼ ਤੋਂ ਅੱਕ ਕੇ ਪੁੱਛ ਹੀ ਲਿਆ, "ਦੀਦੀ ਜੀ ਇਹ ਫ਼ਰੈਸ਼ੀ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?" ਤਾਂ ਦੀਦੀ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਫ਼ਰੈਸ਼ੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਨੇ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ! ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਟਿੱਚਰਾਂ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੂਝ, ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ 'ਮੂਰਖ' ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਖਰ ਦਿਮਾਗ ਇੰਡੀਅਨ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਰੋਟੀਆਂ ਦਾ ਖੋਅ ਸਮਝ ਕੇ ਟਿੱਚਰਾਂ ਕਰਦੇ ਨੇ! ਦੀਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਚੇਹ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ ਕਿ 'ਫ਼ਰੈਸ਼ੀ' ਬੰਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ? ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ, ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਖ਼ਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣੀ 'ਫ਼ਰੈਸ਼ੀ' ਬਣ ਗਈ? ਐਥੋਂ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਦਸ ਸਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੰਮਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਐਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਡਬਲ ਐੱਮ. ਏ. ਕਰਕੇ ਬੀ. ਐੱਡ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਐ! ਐਥੋਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਤੀਆਂ ਮੇਰੀ ਕੀ ਰੀਸ ਕਰਨਗੀਆਂ? ਉਹ ਆਪਣੀ ਉਚੇਚ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਹੀ ਉਲਝ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਉਸ ਸੀਤਲ ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ ਕੌਣ ਦੱਸਦਾ ਕਿ ਇੱਥੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਕਦਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ! ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਅਤੇ ਕੀ ਹੋ? ਘਰੇ ਬੈਠੀ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ!

ਪਰ ਉਹ ਦਬੜੂ ਘੁਸੜੂ ਵਿਚ ਟਾਈਮ ਪਾਸ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਗੁਆਂਢਣ 'ਦੀਦੀ' ਉਸ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਬਰਾਤ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨਿੰਮੀ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਚੈੱਕ-ਅੱਪ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੀਤਲ ਨੇ ਗਾਰਡਨ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਦੀਦੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਸੁਭਾਅ ਦੀਦੀ ਅਤੀਅੰਤ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਸੱਠ-ਪੈਂਹਟ ਸਾਲ ਦੀ ਬੜੀ ਦਿਆਲੂ ਔਰਤ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੱਬ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਐਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੋ ਬੱਚੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰੇ, ਵਿਆਹੇ ਵਰੇ ਸਨ। ਚਾਹੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ, ਗੈਰ ਜਾਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਖੁਦ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਦੋਨੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰੇ ਸੁਖੀ ਸਨ। ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਅਤੇ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣਦੇ ਸਨ।

- "ਕੀ ਨਾਂ ਐਂ ਤੇਰਾ...?" ਦੀਦੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਸੀਤਲ ਐ, ਦੀਦੀ...!"

- "ਗੱਲ ਸੁਣ ਸੀਤਲ...! ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਈ ਗੱਲ ਐ-ਚਾਹੇ ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਆਬਦੀ ਤੀਮੀਂ ਬਣਾ ਕੇ ਈ ਲਿਆਇਐ-ਪਰ ਤੇਰੀ ਐਸ ਘਰੇ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦੱਸ ਪੁੱਛ ਐ? ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ!" ਉਸ ਨੇ ਆਸਾ ਪਾਸਾ ਦੇਖ ਕੇ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਤੋਰੀ।

- "ਇਕ ਤੈਨੂੰ ਗੱਲ ਦੱਸਦੀ ਐਂ, ਸੀਤਲ! ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਆਬਦੀ ਪੱਕੀ ਮੋਹਰ ਲੁਆ ਤੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰ! ਐਥੇ ਬਥੇਰੇ ਕੱਚੇ ਮੂੰਡੇ ਸੋਹਣੇ ਸੁਨੱਖੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਐ-ਅਗਲੇ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਤੇਰੀਆਂ ਲੁੱਲੜੀਆਂ ਕੱਢਣਗੇ...!"

- "ਪਰ ਦੀਦੀ, ਨਿੰਮੀ ਭੈਣ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਬਈ ਬਰਾਤ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਦੀ ਹੋਈ ਐ?"

- "ਜੇ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ! ਹੁਣ ਨੂੰ ਤੈਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਨਾ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੰਦੀ?"

- "ਉਹ ਕਾਹਤੋਂ? ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਤਲਾਕ ਹੋਇਐ! ਮੈਂ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਖੁਦ ਦੇਖੇ ਐ, ਦੀਦੀ!"

- "ਸੀਤਲ! ਤੂੰ ਭੋਲੀ ਐਂ! ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਜਰੂਰ ਐਂ-ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਅਜੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਪਾਹ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ-ਐਥੇ ਦੁਨੀਆਂ ਬਹੁਤ ਗਾਂਹਾਂ ਲੰਘੀ ਵੀ ਐ-ਜਦੋਂ ਤੈਨੂੰ ਭੇਤ ਆ ਗਿਆ-ਸਭ ਕੁਛ ਪਤਾ ਲੱਗਜੂ-ਐਥੇ ਤਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਹ ਆ ਗਈ ਐ-ਉਹ ਤਾਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨ ਕੁਤਰਦੇ ਐ! ਅਣਪੜ੍ਹ ਐਥੇ ਮੌਜਾਂ ਕਰਦੇ ਐ ਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਬੇਰੀਆਂ ਤੋੜੀ ਜਾਂਦੇ ਐ-ਤੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਖਾਈ ਨੇ ਐਥੇ ਕੱਖ ਨੂੰ ਖੋਹਣਾਂ...! ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਖਾਈ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਤਾਂ ਈ ਕੰਮ ਆਉ-ਜੇ ਇਹ ਕੰਜਰ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਫ਼ਤਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਊ? ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦਿਖਾਊ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਟੋਭੇ ਦਾ ਕੱਛੂਕੁੰਮਾਂ ਬਣਾਈ ਵੀ ਐਂ ਬਰਾਤ ਨੇ-ਕੰਮ ਕਰ ਛੱਡਦੀ ਐਂ ਤੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਛੱਡਦੀ ਐਂ-ਦਿੱਤੇ ਇਹਨੇ ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਇਕ ਆਨਾ...?"

- ".....!" ਸੀਤਲ ਅਵਾਕ ਸੁਣਦੀ ਰਹੀ। ਗੱਲ ਦੀਦੀ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਤਾਂ ਕੀ? ਕਦੇ ਬਰਾਤ ਜਾਂ ਨਿੰਮੀ ਨੇ ਕੋਈ ਕੱਪੜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਬਰਾਤ ਦੀ ਡਾਕਟਰ ਕੁੜੀ ਦੇ ਅਣਫਿੱਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਲਾਹੇ ਕੱਪੜੇ ਹੀ ਤਾਂ ਪਾਉਂਦੀ ਸੀ।

- "ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤੋਂ ਮੁਫਤੀ 'ਚ ਤੇਰੇ ਅਰਗੀ ਨੌਕਰਾਣੀ ਮਿਲੀ ਵੀ ਐ-ਹੋਰ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀ ਲੈਣੈਂ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕੋ ਈ ਰੈਅ ਦਿੰਨੀ ਐਂ ਬਈ ਆਬਦੀ ਪੱਕੀ ਮੋਹਰ ਲੁਆ-ਤੇ ਕੋਈ ਮੂੰਡਾ ਖੁੰਡਾ ਭਾਲ ਕੇ ਨਿਗਾਹ 'ਚ ਰੱਖ! ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਨਾ ਲੈ ਦੇਈ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਭਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਈ ਕੀਤੀ ਐ-ਹੋਰ ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਘਰੋਂ ਛਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਕਰਦੀ! ਤੇਰਾ ਅੰਕਲ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਮਾਨ-ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਐਵੇਂ ਈ ਦੂਸ਼ਣ ਲਾਈ ਜਾਊ-ਅਖੇ ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚੁਗਲੀਆਂ ਕਰਦੀ ਐਂ! ਲੈ ਦੱਸ? ਬਈ ਮੈਂ ਕੀਹਦੀ ਚੁਗਲੀ ਕੀਤੀ ਐ? ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਭਲੇ ਬਾਰੇ ਕੁਛ ਦੱਸਤਾ-ਤਾਂ ਕੀ ਕੋਈ ਚੁਗਲੀ ਹੋ ਗਈ? ਲੈ, ਬਾਹਰੋਂ ਡੋਰ-ਬੈਲ ਹੋਈ ਐ-ਤੇਰਾ ਅੰਕਲ ਈ ਹੋਊ-ਮੈਂ ਜਾਨੀ ਐਂ-ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਾਲ ਹਾਲ ਕਰੂ-ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕੋਲੇ ਕਰੀ!" ਆਖ ਕੇ ਦੀਦੀ ਗਾਰਡਨ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜ ਗਈ।

ਸੀਤਲ ਵੀ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਗਈ।

ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨਿੱਤ ਵਾਂਗ ਹੀ ਆਉਂਦੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਸਨ। ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਸੀਤਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹਦਾਰੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਰਹੀ ਸੀ? ਮਾਂ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਹੋਰੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ! ਖਤ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੀਤਲ ਦਾ ਧਾਹ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਮਨ ਕੀਰਨਾ ਪਾਉਂਦਾ। ਉਹ ਉਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਸੜੇ ਖੰਭਾਂ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀ ਵਾਂਗ ਮਜਬੂਰ ਸੀ। ਘਰੇ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਆਪ ਚੁੱਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਪੀਤਾ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਗੌਰਖ ਧੰਦਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਗੌਰਖ ਧੰਦਾ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਸੀ ਹੀ...! ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਬਿਨਾਂ ਗੱਲੋਂ ਲਾਹਣਤਾਂ ਵੀ ਪਈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਦੇ ਬਰਾਤ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਕਦੇ ਉਸ ਦੀ ਤੀਮੀਂ ਨਿੰਮੀਂ ਵੱਲੋਂ! ਕਦੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ। ਕਦੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਗੁਲਾਮ, ਇਕ ਦਾਸੀ ਹੀ ਤਾਂ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ! ਕੀ ਦੱਸਦੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ? ਬਈ ਉਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕਿਣਕਾ ਕਿਣਕਾ ਕਰਕੇ ਮਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ...? ਕੀ ਦੱਸਦੀ ਉਹ? ਕਿ ਉਹ ਦਿਨੇ ਬੁੱਢੀ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬੁੱਢੇ ਵੱਲੋਂ ਮਧੋਲੀ ਅਤੇ ਚੁੰਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ...? ਕੀ ਦੱਸਦੀ? ਬਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪਦੇ ਦੇਸੀ ਲੋਕ 'ਫ਼ਰੈਸੀ' ਹੀ ਦੱਸਦੇ ਨੇ...? ਕੀ ਦੱਸਦੀ? ਕਿ

ਉਹ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਪਤਨੀ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਸੇਵਾਦਾਰਨੀ ਬਣ ਕੇ ਦਿਨ ਕੱਟ ਰਹੀ ਹੈ...? ਕੀ ਦੱਸਦੀ? ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰਾੜ ਦੇ ਜੁਆਕ ਵੀ ਧੌਲ ਧੌਫਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ? ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਮਚੋਰ, ਨਾਲਾਇਕ, ਬਲੱਡੀ, ਫਰੈਸ਼ੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੀ ਬਕਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ...? ਕੀ ਦੱਸਦੀ? ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਨਿੰਮੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਫੜਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਤੱਤੇ ਠੰਢੇ ਦਾ ਨੁਕਸ ਕੱਢ ਕੇ ਪਾਣੀ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਡੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਛਤੀ ਨਾਲ ਧੋਹ-ਧੋਹ ਕੁੱਟਦੀ ਐ...? ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਮਛਕ ਵਾਂਗ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਉਛਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਇਕ ਰਾਤ ਅਤੀ ਮਾਯੂਸ ਅਤੇ ਘੋਰ ਦੁਖੀ ਹੋਈ ਨੇ ਉਸ ਨੇ ਬਰਾੜ ਕੋਲ ਗੱਲ ਛੇੜ ਹੀ ਲਈ।

- "ਬਰਾੜ ਸਾਹਿਬ...!" ਉਸ ਨੇ ਗੱਡੇ ਵਾਂਗ ਪਾਸ ਜਿਹੇ ਵੱਜੇ ਪਏ ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਹਲੂਣਿਆਂ। ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਇਉਂ ਮੱਧਮ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਮੁਰਦਾ ਬੋਲਿਆ ਹੋਵੇ।

- "ਹਾਂ...?" ਉਹ ਅਤੀਅੰਤ ਅੱਕਰਾ ਬੋਲਿਆ। ਬਦਮਗਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ!

- "ਨਿੰਮੀ ਦੀਦੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਬਈ ਆਪਣਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਐ!"

- "ਤੇ ਤੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਚੁਪੇੜਾਂ ਖਾਣੀਐ...?" ਬੁਖਲਾਇਆ ਬਰਾੜ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਉਤਨਾ ਡਰ ਨਿੰਮੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਸੀ। ਜੇ ਬਰਾੜ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸੀਤਲ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਘਰੇ ਤੜਬੱਲੀ ਮਚਾ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਨਿੰਮੀ ਨੇ ਅੱਡ ਜੁਆਕਾਂ ਦੀ ਪੂਛ 'ਤੇ ਤੇਲ ਝੱਸਣਾ ਸੀ ਕਿ ਥੋਡਾ ਪਿਉ, ਥੋਡੇ ਸਰੀਕ ਦੀ ਮਾਂ ਘਰੇ ਲਿਆਈ ਬੈਠਾ ਹੈ! ਭੇਦ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਜਹਾਦ ਛਿੜ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਬਰਾੜ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੱਬੀ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੁੱਠੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਹੇਠੀ ਅਤੇ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਸੀ! ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਇੱਜ਼ਤਦਾਰ ਬੰਦਾ ਸੀ! ਝੱਗਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੁਆਕਾਂ ਵਿਚ ਨੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੀਤਲ ਜਾਂ ਨਿੰਮੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦਾਚਿੱਤ ਨਹੀਂ!

ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਬਰਾੜ ਦੇ ਬਿਕਰਾਲ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਡਰ ਲੱਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਧੱਕ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤਾਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਰਾੜ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਤ ਵਾਂਗ ਸੀਤਲ ਵੱਲ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਆਹ ਦਸੌਂਟਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਕੱਟਣਾ ਪਉ?"

- "ਆਹ ਦਸੌਂਟੈ ਭੈਣ ਚੋਦ ਦੀਏ, ਕੁੱਤੀਏ...? ਖਾਨੀ ਐ ਪੀਨੀ ਐ, ਟੀਟਣੇ ਤੂੰ ਮਾਰਦੀ ਐ!" ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਕਰੋਧ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦ ਉਤੋਂ ਤਾਂ ਚਾਦਰ ਖਿਸਕਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸਿਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਚਿੱਪ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ 'ਫਿੱਟ੍ਰੇ ਮੂੰਹ' ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਰਾਜ ਲੁਕਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਹੱਦ ਬੰਨਾਂ ਪਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਜੁਆਕਾਂ ਦੀ ਖੱਟੀ, ਖੱਟੀ? ਜੇ ਉਹ ਹੀ ਝੱਗਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ? ਪਰ ਸੀਤਲ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਹੜੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਤੁਪਕਾ ਤੁਪਕਾ ਕਰਕੇ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਤਿਤਕੀ ਸੁਰਾਹੀ ਵਾਂਗ!

ਸੀਤਲ ਬਰਾੜ ਦੀ ਗਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਮੰਦਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕਦੇ ਚੰਗਾ ਬੋਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨਿੰਮੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਦੇ ਸੀਤਲ ਨਾਲ ਜੁਬਾਨ ਵੀ ਸਾਂਝੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨਾਲ ਇਕ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਬੜੀ ਠਾਠ ਨਾਲ ਖਾਣਾਂ ਖਾਂਦਾ ਅਤੇ ਸੀਤਲ ਨੌਕਰਾਂ ਵਾਂਗ ਵਰਤਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਸ ਦਾ ਦੁਖੀ ਦਿਲ ਪੁੱਛਿਆ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਹਿੱਕ ਦਾ ਨਾਸੂਰ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਘਾਤਿਕ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸੀਤਲ ਨੇ ਕੰਨ ਲਪੇਟ ਲਏ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ। ਬਰਾੜ ਸੀਤਲ ਦੀ ਚੁੱਪ ਤੋਂ ਭੈਅ ਖਾ ਗਿਆ।

- "ਗੱਲ ਸੁਣ ਮੇਰੀ ਇਕ, ਕੰਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ...!" ਉਸ ਨੇ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਬੈਠੀ ਕਰ ਲਿਆ।

- "ਜੇ ਕਦੇ ਨਿੰਮੀ ਕੋਲੇ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਜੁਆਕਾਂ ਕੋਲੇ ਕੋਈ ਭੇਦ ਖੋਲ੍ਹਿਆ-ਤਾਂ ਉਹ ਦੁਰਗਤੀ ਕਰੂੰਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਯਾਦ ਰੱਖੇਂਗੀ!" ਉਸ ਨੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਧਮਕੀ ਦੇ ਮਾਰੀ।

- "ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਾ ਢੋਂਗ ਕਾਹਤੋਂ ਕੀਤਾ...?" ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਬਣੇ ਨਾਸੂਰ ਦੇ ਦਰਦ ਕਰਕੇ

ਕੁੜੀ ਅੱਗਿਓਂ ਬੋਲ ਪਈ। ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਵਿਆਹ ਮੈਂ ਕੀਤੇ ਕੁੱਤੀਏ...? ਵਿਆਹ ਮੈਂ ਕੀਤੇ ਹਰਾਮਜ਼ਾਦੀਏ...? ਖਹਿੜਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੇ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਥੇਰੀ ਮਗਜ ਖਪਾਈ ਕੀਤੀ-ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਤੇ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨਾਲ ਵੀ! ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਸੀ ਗੇੜਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਚਰਨੀਂ ਆ ਡਿੱਗਦੇ ਸੀ-ਮੇਰੀ ਕਿਸੇ ਭੈਣ ਚੋਦ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਿੱਤੀ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਝੱਟ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਲਾਹ ਕੇ ਮੇਰੇ ਬੱਲੇ ਲਿਟਗੀ ਸੀ? ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਦਾ...? ਤੈਨੂੰ ਐਥੇ ਕੈਨੇਡਾ ਲੈ ਆਇਆ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਨੇ ਕੱਢਦੀ ਐਂ? ਤੇਰੀ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਸੀਗੀ! ਜੇ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਕੁਛ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਵੀ ਢਿੱਲ ਨੂੰ ਸੀ ਕਰਨੀ-ਉਹ ਵੀ ਫੁੱਟ ਦੇਣੇ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਆ ਵੜਦੀ! ਤੂੰ ਸਮਝਦੀ ਐਂ ਬਈ ਮੈਂ ਕਮਲੈਂ? ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵੇਚ ਵੱਟ ਕੇ ਖਾਧੀ ਵੀ ਐ! ਘਾਟ ਘਾਟ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਤੈ! ਤੇ ਤੂੰ ਭੈਣ ਚੋਦ ਦੀਏ ਬਦਤਮੀਜ਼ ਕੁੱਤੀਏ, ਅੱਜ ਦੇਣ ਤੁਰਪੀ ਮੱਤਾਂ ਮੈਨੂੰ, ਬਰਾੜ ਨੂੰ! ਜੇ ਕਿਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਵੀ ਭੋਗ ਪਾਇਆ-ਤਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਨਿਆਗਰਾ ਫਾਲ ਸਿਟਵਾ ਦਿਉਂ, ਸੁਣ ਗਿਆ?" ਉਸ ਨੇ ਸੀਤਲ ਦੇ ਮਾਲੂਕੜੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬਰਛੀਆਂ ਦਾਗ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੁੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਹਲੂਣਿਆਂ।

ਸੀਤਲ ਫੁੱਟੜ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਵਿਹੁ ਘੋਲ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਸ ਦਾ ਇੱਥੇ ਸੀ ਵੀ ਕੌਣ? ਜਿਸ ਕੋਲ ਮਨ ਹੀ ਹੋਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ? ਕੀਹਦੇ ਕੋਲ ਦੁੱਖ ਰੋਂਦੀ? ਦਿਲ ਦਾ ਚੁੱਪ ਦਰਦ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਕੈਂਸਰ ਬਣ ਜਾਂਦੈ!

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੀਦੀ ਕੋਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਦੀਦੀ ਬੜੀ ਦੁਖੀ ਹੋਈ।

- "ਤੇਰੀ ਪੱਕੀ ਮੋਹਰ ਕਦੋਂ ਲੱਗੂ...?" ਦੀਦੀ ਨੇ ਪੁਰਾਣਾ ਘਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ।

- "ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤੈ, ਦੀਦੀ? ਜੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਪੁੱਛਦੀ ਐਂ ਤਾਂ ਕੁੱਟਣ ਆਉਂਦੈ!" ਸੀਤਲ ਫਿਰ ਡੁਸਕ ਪਈ।

- "ਤੂੰ ਆਨੇ ਬਹਾਨੇ ਇਹ ਤਾਂ ਪਤਾ ਕਰਲਾ! ਸੀਤਲ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਤੇਰੀ ਪੱਕੀ ਮੋਹਰ ਨੂੰ ਲੱਗਦੀ-ਥੋਡੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਰਾਇਆ ਖੂਹ 'ਚ ਐ! ਤੀਹ ਲੱਖ ਰੁਪਈਆ ਵੀ ਦਿੱਤਾ-ਦਲਿੰਦਰ ਵੀ ਸਹਿਆ-ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੀ ਪੰਗੇੜ ਵੀ ਸਹੀ-ਲਾਲਾਂ ਵੀ ਚੱਟੀਆਂ-ਨਿੰਮੀ ਦਾ ਗੰਦ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ-ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਗੋਲਪੁਣਾ ਕੀਤਾ-ਪਰ ਖੱਟਿਆ ਕੀ? ਸੋਚ...! ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਲੈ ਕੇ ਤਾਂ ਡਿੱਗ...! ਲੋਕ ਤੈਨੂੰ ਮੂਰਖ ਆਖਣਗੇ...! ਵੈਸੇ ਵੀ ਤੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੱਧ ਦੀ ਮਾਲਕ ਐਂ!" ਦੀਦੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸੱਚੀ ਮੱਤ ਦਿੱਤੀ।

- "ਪਰ ਦੀਦੀ! ਜਿੱਦੇਂ ਬਰਾੜ ਮੇਰਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਲੁਆਉਣ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ ਸੀ-ਉਸ ਦਿਨ ਵੀਜ਼ਾ ਲੁਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਦਸਖ਼ਤ ਕਰਵਾ ਲਏ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਚੱਲ ਅਚੱਲ ਜਾਇਦਾਦ 'ਚੋਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਹੱਕਦਾਰ ਹਾਂ-ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਿਰਫ਼ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ਹੀ ਹੋਣਗੇ-ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸਹਿਮਤੀ 'ਤੇ ਮੈਥੋਂ ਇਕ ਨਹੀਂ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਦਸਖ਼ਤ ਕਰਵਾਏ ਐ-ਤੇ ਮੇਰੇ ਉਹ ਦਸਖ਼ਤ ਇਲਾਕਾ ਮਜਿਸਟਰੇਟ ਤੋਂ ਬਕਾਇਦਾ ਤਸਦੀਕ ਵੀ ਹੋਏ ਵੇ ਐ।" ਸੀਤਲ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ।

- "ਬੜਾ ਢੰਗੀ ਐ ਹਰਾਮਜ਼ਾਦਾ...!" ਦੀਦੀ ਵੀ ਖਿੜ ਗਈ। ਬਰਾੜ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਕੋਈ ਕੱਚਾ ਖਿਡਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੀਤਲ ਨੇ ਬਰਾੜ ਤੋਂ ਪੱਕੀ ਮੋਹਰ ਬਾਰੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਭੂਮਿਕਾ ਤੋਂ, ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਪੁੱਛ ਲਿਆ।

- "ਕਿਉਂ ਹਰਾਮਜ਼ਾਦੀਏ, ਕੁੱਤੀਏ? ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਭੈਣ ਦੇ ਖ਼ਸਮ ਨਾਲ ਘਰੋਂ ਭੱਜਣੈਂ...? ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਭੈਣ ਚੋਦ ਨਾਲ ਕੁੰਡਾ ਪਸਾਇਆ ਹੋਣੈਂ? ਲੀੜੇ ਲਾਹੁਣ ਲੱਗੀ ਨੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਵਾਰੀ ਮਿੰਟ ਨੂੰ ਸੀ ਲਾਇਆ-ਆਬਦੇ ਹਾਣ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕੀ ਭਲੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨੀ ਸੀ...?" ਉਹ ਰੇਲ ਦੇ ਕੰਨ ਵਾਂਗ ਸਿੱਧਾ ਸਲੋਟ ਹੀ ਉਠਿਆ ਸੀ।

ਸੀਤਲ ਚੁੱਪ ਵੱਟ ਗਈ।

- "ਇਕ ਗੱਲ ਸੁਣਲੀਂ ਮੇਰੀ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ...! ਤੇਰੇ ਮਨ 'ਚ ਕੋਈ ਭਰਮ ਨਾ ਰਹੇ!" ਬਰਾੜ ਨੇ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਉਂਗਲ ਸੀਤਲ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਕੋਲ ਕਰ ਕੇ ਆਖਿਆ।

- "ਜੇ ਕਦੇ ਐਸ ਘਰੋਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ਸਮ ਨਾਲ ਭੱਜਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਵੀ-ਤਾਂ ਸਮਝ ਲੈ ਤੇਰਾ ਤੇ ਅਗਲੇ ਦਾ

ਉਹ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਹੋਊਗਾ! ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਐਥੇ ਕਿੰਨੇ ਖਤਰਨਾਕ ਬੰਦੇ ਐ? ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਐਹੋ ਜੇ ਖੌਫ਼ਨਾਕ ਗੁੰਡੇ ਐ-ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਬੋਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁਸ਼ਕ ਵੀ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਨਿਕਲਣ ਦੇਣਾ!"

- ".....!" ਸੀਤਲ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਤੀਰ ਘੁੱਟ ਵੱਟੀ ਸੀਨੇ 'ਤੇ ਜਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਅੰਦਰ ਬੱਦਲ ਗੱਜੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

- "ਇਕ ਆਖਰੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸੁਣ ਲੈ...! ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਕੀ ਮੁਸ਼ਕ ਨਿਕਲਣੈ? ਤੇਰੇ ਤਾਂ ਮਾਂ ਬਾਪ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਵੀ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ! ਕਿਹੜੀ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਫਿਰਦੀ ਐ? ਤੇਰਾ ਵਾਹ ਬਰਾੜ ਨਾਲ ਪਿਐ-ਕਿਸੇ ਐਰੇ ਗੈਰੇ ਨਾਲ ਨੂੰ...!" ਬਰਾੜ ਦੀ ਅਗਲੀ ਧਮਕੀ ਨੇ ਸੀਤਲ ਦੇ ਸਾਹ ਸੁਕਾ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਚੋਭ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਦਾਚਿੱਤ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਬਰਾੜ ਐਡਾ ਕਮੀਨਾ ਅਤੇ ਨਿਰਦਈ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹਿੱਟ ਲਿਸਟ 'ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਲਵੇਗਾ? ਧਮਕੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸੀਤਲ ਦੇ ਹਰਾਸ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਰੋਧੀ ਬਰਾੜ ਦੇ ਕਰੂਪ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਡਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਘੜਿਆਲ ਖੜਕੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਰੁਲਦੀ ਖੁਲਦੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਸਹਿੰਦੀ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਾਹਲਾਂ, ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ ਅਤੇ ਤਸੱਦਦ ਦਾ ਦੌਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗ ਹੀ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਸੀਤਲ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿਚ ਦਮ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ਸੀ, ਜਿੱਧਰ ਉਹ ਭੱਜ ਕੇ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਈ ਉਸ ਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਵੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਰਾੜ ਚਿੱਠੀ ਕੂੜੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁੱਟ ਛੱਡਦਾ। ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਵਾ ਤਵਾ ਬੋਲਦਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ 'ਤੇ ਤਾਹਨੇ ਕਸਦਾ।

ਅਚਾਨਕ ਦੀਦੀ ਅਤੇ ਅੰਕਲ ਵੀ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਵਾਸਤੇ ਭਾਰਤ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਸੀਤਲ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਲੀ ਵਾਰਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਹਮਦਰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਦਰਦ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਦਰਦ ਵੰਡਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਖੋਂ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿਰਾਂ ਦਾ ਡਰ ਲੱਗਦਾ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਿਆਨਕ ਸੁਪਨਾ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਚੀਕ ਕੇ ਉਠ ਬੈਠਦੀ। ਬਰਾੜ ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਹਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਚੁਪੇੜ ਮਾਰ ਕੇ ਫਿਰ ਪਾ ਦਿੰਦਾ। ਜੇ ਉਹ ਨਾ ਪੈਂਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਛਿੱਤਰ ਵਰੂਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਅਤੇ ਬਰਾੜ ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦੇ ਕੇ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦਾ। ਸੀਤਲ ਸਰੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਅੱਧੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਖਾਣ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਪੀਣ ਦੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਰਾੜ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਨਿੰਮੀ ਵੀ ਸੀਤਲ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿੜਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੀਤਲ ਉਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਸੀ! ਸੀਤਲ ਵੀ ਕੀ ਕਰਦੀ? ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਾਲਾਤ ਭਾਰੀ ਪੈਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਿੰਮੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਉਹ ਕੀ ਸੁਆਹ ਰੱਖਦੀ?

ਹੁਣ ਕਦੇ ਕਦੇ ਸੀਤਲ ਬੈਠੀ ਬੈਠੀ ਅਚਾਨਕ ਬਿਨਾ ਗੱਲੋਂ ਹੀ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਉਚੀ ਉਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ। ਉਹ ਕਮਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਖੁਰਕਦੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਨਾ ਬਦਲਦੀ। ਨਿੰਮੀ ਅਤੇ ਜੁਆਕ ਉਸ ਤੋਂ ਅਲਕਤ ਮੰਨਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਨਹਾਉਣ ਜਾਂ ਵਾਲ ਵਾਹੁਣ ਦਾ ਤਾਂ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਚੇਤਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸੀਤਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਵਿਗੜ ਗਈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਹੁਣ ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਕਮਲ ਜਿਹਾ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਤਾਂ ਬਰਾੜ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਡਾਕਟਰ ਉਸ ਦੀ ਹਿੱਕ ਦਾ ਵਾਲ ਸੀ। ਜਿਗਰੀ ਮਿੱਤਰ! ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੱਸੀ। ਦੁਆਈ ਬੂਟੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਫਿਰ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ।

ਉਸ ਰਾਤ ਬਰਾੜ ਸੀਤਲ ਨਾਲ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ।

ਪਰ ਸੀਤਲ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਪਈ, ਬੌਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਿੱਧੀ ਸਲੋਟ ਹੀ ਦੇਖੀ ਗਈ।

- "ਸੀਤਲ, ਆਪਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਕੀਲ ਕੋਲ ਚੱਲਾਂਗੇ-ਤੇਰੀ ਪੱਕੀ ਮੋਹਰ ਦੀ ਖਾਤਰ!" ਬਰਾੜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਸੀਤਲ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਅਵਾਕ ਤੱਕੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਖੁਸ਼ੀ ਤਾਂ, ਤਾਂ

ਹੁੰਦੀ, ਜੇ ਉਹ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਿਰ ਹੁੰਦੀ? ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ! ਉਸ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਗ਼ਮੀ ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਤੁਰੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗਣ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਰੋਗ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਂ ਗ਼ਮ ਦਾ ਕੋਈ ਝਲਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਹਾਵ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਚੁੱਪ ਗਤੁੱਪ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿਲ-ਪੱਥਰ! ਉਹ ਪੱਥਰਾਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਅਗਲੇ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਨਹੀਂ, ਝਾਕਦੀ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬਰਾਤ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਵਕੀਲ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮ-ਮਿੱਤਰ ਸੀ। ਹਮ ਪਿਆਲਾ - ਹਮ ਨਿਵਾਲਾ! ਬਰਾਤ ਨੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਵੇਟਿੰਗ-ਰੂਮ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਵਕੀਲ ਮਿੱਤਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਸੀਤਲ ਸਾਊ ਬਲਦ ਵਾਂਗ ਬੈਠੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਗੁਫ਼ਤਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਵਾ ਲਏ। ਜ਼ਾਹਿਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਹੋਏ ਸਨ! ਜਿਸ ਦਾ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ!

ਵਕੀਲ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਸਦਕਾ ਦੇ ਕੁ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਫ਼ੈਮਿਲੀ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਤਾਰੀਖ਼ ਪਈ ਤਾਂ ਬਰਾਤ ਨੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੀਮਾਰ ਅਥਵਾ ਕਮਲੀ ਸਾਬਤ ਕਰ ਕੇ ਤਲਾਕ ਲੈ ਲਿਆ। ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਡਾਕਟਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਸੀ। ਤੀਜੇ ਕੁ ਦਿਨ ਬਰਾਤ ਨੇ ਸੀਤਲ ਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨਾ ਆਖ ਕੇ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੀਤਲ ਕੁਝ ਬੀਮਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੁਝ ਕੁ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵੋ! ਫ਼ਲਾਈਟ ਨੰਬਰ ਅਤੇ ਫ਼ਲਾਈਟ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਿਖਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਅਗਲੀ ਰਾਤ ਬਰਾਤ ਨੇ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਟਰਾਂਟੋ ਦੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ 'ਬਲਾਅ' ਗਲੋਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ...! ਅਤੇ ਆਪ ਸੁਰਖ਼ਰੂ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ.....!

.....ਜਦੋਂ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਬਾਪੂ ਸੱਥ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਗਰਮਾ ਗਰਮੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੀਤਲ ਦਾ ਬਾਪ ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚਕਾਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਾਂਗ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਸੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੰਜ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਰੋ ਕੇ ਹਟਿਆ ਸੀ।

- "ਆ ਜਾਹ, ਆ ਜਾਹ ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ, ਤੇਰੀ ਅਸੀਂ 'ਡੀਕ ਕਰੀ ਜਾਨੇ ਐਂ!" ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਉਹ ਬਹਿਸ ਕਰਕੇ ਕਾਫ਼ੀ 'ਭਖਿਆ' ਲੱਗਦਾ ਸੀ।

- "ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਈ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਈ ਐਧਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਸਰਪੰਚ।"

- "ਉਹ ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਸੁਨੇਹਾਂ ਲੈ ਕੇ ਈ ਲੇਟ ਪਹੁੰਚਐ-ਪੰਚੈਤ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਦੀ 'ਡੀਕੀ ਜਾਂਦੀ ਐ!"

- "ਆਹ ਦੱਸ ਮਸਲਾ ਕਿਵੇਂ ਹੱਲ ਕਰੀਏ? ਨਾ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪਤੈ-ਨਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਜਾਣਦੇ ਐਂ-ਨਾ ਈ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰ ਐਥੇ ਰਹਿੰਦੈ-ਜਿਹੜੇ ਹੋਟਲ 'ਚ ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਹਰਮਨ ਸਿਉਂ ਹੋਰੀਂ ਮਿਲੇ ਸੀ-ਉਹ ਹੋਟਲ ਆਲੇ ਕਹਿੰਦੇ, ਅਖੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲੇ ਤਾਂ ਜੀ ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਮਹਿਮਾਨ ਨਿੱਤ ਆਉਂਦੇ ਐ-ਅਸੀਂ ਕੀਹਦਾ ਕੀਹਦਾ ਪਿੰਡ ਪੁੱਛੀ ਜਾਈਏ? ਜਿਹੜਾ ਰਜਿਸਟਰ 'ਚ ਉਹਦਾ 'ਡਰੈਸ ਲਿਖਿਐ-ਉਹ ਕਨੇਡੇ ਦਾ ਐ! ਤੀਹ ਲੱਖ ਰੁਪਈਏ ਦੀ ਉਹ ਕੰਜਰ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਠੱਗੀ ਮਾਰ ਗਿਆ-ਤੀਹ ਲੱਖ ਦੀ ਲਿਖਤ ਪੜ੍ਹਤ ਇਹਦੇ ਕੋਲੇ ਕੋਈ ਨੂੰ-ਕੁੜੀ ਦੀ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਕਢਵਾ ਕੇ ਪਰੇ ਮਾਰੀ-ਅੱਗਾ ਪਿੱਛਾ ਉਹਦਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ-ਕਨੇਡੇ ਦੇ ਲਾਲਚ ਨੂੰ ਹੱਥੀਂ ਪਾਲੀ ਪੋਸੀ ਧੀ ਧਿਆਣੀ, ਉਹਦੇ ਬੱਤੀ ਸਾਲ ਵੱਡੇ ਬੁੱਢੇ ਮਲੰਗ ਨਾਲ ਤੋਰਤੀ! ਉਏ, ਕੁਛ ਤਾਂ ਅਕਲ ਕਰਦੇ? ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਕੀ ਭੈਣ ਗੜਾਈਏ...?" ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਦੁਹਈ ਦਿੱਤੀ, ਮੱਥਾ ਪਿੱਟਿਆ।

ਸੀਤਲ ਦਾ ਬਾਪ ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਉਪਰ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕਸੂਰ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਸੂਰ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸੀ।

- "ਬੱਸ...! ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕਨੇਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣ ਲਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਡਮਾਕ 'ਚ ਈ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਗਿਆ-ਉਹਦੇ ਮੂਹਰੇ ਗਾਂਧੀ ਬਣ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜੀ ਗਏ ਹੋਣੇ ਐਂ-ਅਗਲੇ ਤਾਂ ਐਹੋ ਜੀਆਂ ਸਾਮੀਆਂ ਭਾਲਦੇ ਐ-ਐਹੋ ਜੀ ਮੂਰਖ ਸਾਅਮੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਮਿਲਣੀ ਐਂ? ਲਓ, ਜਾ ਵੜੋ ਕਨੇਡੇ! ਲਾਹ ਲਓ ਚਾਅ! ਅਗਲਾ ਤੀਹ ਲੱਖ

ਨੂੰ ਖੁੱਕ ਲਾ ਕੇ ਤੇ ਧੀ ਧਿਆਣੀ ਨੂੰ ਖੇਹ ਖਰਾਬ ਕਰਕੇ ਕਨੇਡੇ ਈ ਦੜ ਗਿਆ! ਅਗਲੇ ਨੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਤੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਕੁੜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾਏ ਤੇ ਐਧਰ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਚਾੜ੍ਹੀ-ਫੜ ਲਓ ਪੂਛ...!"

- ".....!" ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਸ਼ ਵੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ? ਦੋਸ਼ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ, ਖੁਦ ਆਪ ਦਾ ਸੀ!

- "ਬਹੁਤੀ ਉਏ ਪਿੰਡਾ...! ਆਪਾਂ ਐਥੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਦੇ ਐਂ-ਤਾਂ ਬੀਹ ਦਾਦੀਆਂ ਨਾਨੀਆਂ ਪੁੱਛਦੇ ਐਂ-ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ...?" ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਸਿਰ ਫੇਰਿਆ।

- "ਉਏ ਬੰਦਾ ਬਿਨਾਂ ਤਸੱਲੀ ਕਰੇ ਬੱਸ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦਾ-ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਤੀਹ ਲੱਖ ਰੁਪਈਆ ਤੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਜੁਆਨ ਜਹਾਨ ਕੁੜੀ ਤੋਰਤੀ-ਬਈ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਛਬਰਾ ਈ ਕਰਲੋ! ਨਾਂਅ...! ਬਾਹਲਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਇਉਂ ਈ ਤਾਂ ਅੰਬਰਸਰ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁਕਸਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੈ! ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕਨੇਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆਂ ਸੁਣ-ਤੇ ਚੱਕ ਮੇਰੇ ਭਾਈ! ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਈ ਕਮਲਾ ਹੋ ਗਿਆ-ਬਈ ਐਹੋ ਜਿਆ ਕਨੇਡੇ ਆਲਾ ਮੁੰਡਾ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣੈਂ? ਮੈਰਜ ਪੈਲਸ ਗਏ ਤੇ ਬਾਹਰੋ ਬਾਹਰ ਈ ਕਰ ਕੇ 'ਨੰਦ ਕਾਰਜ-ਫਾਹਾ ਵੱਢਤਾ-ਕਰ ਲਓ ਘਿਉ ਨੂੰ ਭਾਂਡਾ! ਇਹਦਾ ਪਿਉ ਤਾਂ ਉਦੇਂ ਦਾ ਘਰੇ ਨੂੰ ਆਇਆ ਬਿਚਾਰਾ-ਪਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਖੂਹ ਟੋਭੇ ਪੈ ਗਿਆ...?" ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਅਥਾਹ ਚੇਹ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ।

- "ਚਲੋ, ਜਿਹੜੀ ਹੋ ਗਈ-ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾਓ...!" ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- "ਚਲੋ ਛੱਡੋ ਸਰਪੰਚ! ਇਕ ਤਾਂ ਬਿਚਾਰੇ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੋਇਆ-ਦੂਜਾ ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਇਹਦਾ ਗਲ ਘੁੱਟਣ ਆਲਿਆਂ ਮਾਂਗੂੰ ਮਗਰ ਪੈਗੇ-ਗੱਲ ਤਾਂ ਉਹ ਹੋਈ, ਇਕ ਤਾਂ ਜੁਆਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਝੀਬ 'ਚ ਹੱਥ ਦੇ ਲੈਂਦੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਘਰਦੇ ਛਿੱਤਰੀਂ ਡਹਿ ਜਾਂਦੇ ਐ, ਬਈ ਸਾਲਿਆ ਹੱਥ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ? ਦੂਹਰੀ ਮਾਰ! ਇਹ ਗੱਲ ਢਕੋ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਦੀ ਸੋਚੋ...!" ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਇਕੱਠ 'ਚੋਂ ਆਖਿਆ।

- "ਅੱਗੇ ਸੋਚੀਏ ਕੀ? ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸ? ਡੁੱਬੀ ਤਾਂ, ਤਾਂ ਜੇ ਸਾਹ ਨਾ ਆਇਆ? ਆਪਾਂ ਕੋਈ ਪਸੂ ਖਰੀਦਦੇ ਐਂ-ਉਹਦੀਆਂ ਵੀ ਬੀਹ ਨਸਲਾਂ ਛਾਣ ਮਾਰਦੇ ਐਂ! ਇਹ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਧੀ ਧਿਆਣੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇੱਜਤ ਦਾ ਸੁਆਲ ਸੀ! ਮਿੱਬਰਾ, ਤੂੰ ਦੱਸ ਲੈ, ਕੀ ਕਰੀਏ? ਹੁਣ ਕਨੇਡੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹਦੀ, ਕੰਜਰ ਦੀ ਪੈੜ ਦੱਬੀਏ...?" ਸਰਪੰਚ ਮੈਂਬਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਮੈਂਬਰ ਕੀ ਦੱਸਦਾ? ਉਹ ਵੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਵੱਸ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤ ਇਕੱਠੀ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਸੀ? ਫ਼ਾਇਦਾ ਕੀ ਹੋਣਾਂ ਜਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਵਾਧੂ ਦੀ 'ਤੇਏ-ਤੇਏ' ਹੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ?

- "ਇਕ ਕੰਮ ਕਰੋ!" ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਸੁਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ ਬੋਲਿਆ।

ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਹਾਂ ਦੱਸ...?"

- "ਠਾਣੇ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਵਾਓ ਤੇ ਉਸ ਕੇਸ ਦੀ ਨਕਲ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਅੰਬੈਸੀ ਨੂੰ ਭੇਜੋ!" ਉਸ ਨੇ ਰਾਇ ਦਿੱਤੀ।

- "ਫ਼ੈਦਾ ਕੀ ਹੋਊ?" ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਹਰਮਨ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਹੋਵੇ! ਪਰ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕੇਸ ਅੰਬੈਸੀ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਚ ਜ਼ਰੂਰ ਬਰ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦੈ-ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕਦੈ-ਅੰਬੈਸੀ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋਜ਼ੁਗੀ-ਜੇ ਉਹ ਤੀਹ ਲੱਖ ਆਲਾ ਕਦੇ ਐਧਰ ਆਇਆ-ਉਹਨੂੰ ਹੱਥ ਵੀ ਪਾ ਸਕਦੇ ਐਂ-ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅੰਬੈਸੀ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਈ ਖੜ੍ਹ-ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਖਣੈਂ ਬਈ ਸਾਨੂੰ ਉਦੇਂ ਕਿਉਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਕੀਤੀ? ਹੁਣ ਇਹਨੂੰ ਕਿਉਂ ਉਲਝਣ 'ਚ ਪਾਉਨੇ ਐਂ? ਜੇ ਉਹ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲੱਗ ਗਿਆ-ਉਲਟਾ ਅੰਬੈਸੀ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਪਉ-ਜੇ ਅੰਬੈਸੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਹੋਊ-ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਉਹਨੂੰ ਛਿੱਤਰ ਫੇਰ ਕੇ ਸੱਚੇ ਤਾਂ ਰਹਾਂਗੇ...? ਗਿੱਝੀ ਲੁੰਬੜੀ ਨਿੱਤ ਮੰਡੇ ਭਾਲਦੀ ਐ! ਉਹ ਗਿੱਝਿਆ ਗਿੱਝਾਇਆ ਐਧਰ ਕਦੇ ਫੇਰ ਗੇੜਾ ਮਾਰੂ-ਦੇਖ ਲਿਓ...!"

ਅਜੇ ਉਹ ਰੈਆਂ ਕਰ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਹਫ਼ਿਆ ਹੋਇਆ, ਹਾਕਾਂ ਮਾਰਦਾ, ਭੱਜਿਆ ਆਉਂਦਾ

ਸੀ।

- "ਸਰਪੈਂਚਾ...! ਸਰਪੈਂਚਾ...!!"

- "ਉਏ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਗੋਲੀ ਵੱਜਗੀ, ਖਸਮਾਂ...?" ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਹਰਮਨ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਚੌਂਕੀਦਾਰ 'ਤੇ ਕੱਢਿਆ।

- "ਸਰਪੈਂਚਾ, ਹਰਮਨ ਦੀ ਘਰਾਂਆਲੀ ਤੇ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕੀੜਿਆਂ ਆਲੀ ਦੁਆਈ ਪੀ ਲਈ...!" ਉਸ ਨੇ ਮਸਾਂ ਹੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਸਾਹ ਨਾਲ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਰਲਦਾ ਸੀ!

ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਔਸਾਣ ਮਾਰੇ ਗਏ।

ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਮਿੱਟੀ ਨਿਕਲ ਗਈ।

ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਸਿਰ ਤੋੜ ਹਰਮਨ ਦੀ ਕੋਠੀ ਨੂੰ ਦੌੜ ਪਿਆ। ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਦੋਂ ਦੀਆਂ ਸੁੱਤੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਝੱਗ ਵਗ ਕੇ ਰੁਕ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹਰਮਨ ਧਾਹ ਮਾਰ ਕੇ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਅਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ।

ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਸੋਗ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ!

ਜਿਵੇਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਗੂੰਗਾ ਅਤੇ ਬੋਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਉਜਾੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਮੇਰੀ ਮੰਨੋ! ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਖੋਹ ਖਰਾਬੀ ਨਾ ਕਰੋ-ਤੇ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿਓ! ਕੀ ਖਿਆਲ ਐ?" ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਪੁੱਛੀ।

- "ਬਿਲਕੁਲ ਦਰੁਸਤ ਐ! ਜੇ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਖਬਰ ਕਰਾਂਗੇ-ਉਹ ਬੀਹ ਕਾਨੂੰਨ ਛਾਂਟਣਗੇ-ਕਰ ਆਪਾਂ ਕੁਛ ਸਕਦੇ ਨੂੰ-ਬੱਸ ਇਹ ਈ ਠੀਕ ਐ-ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿਓ...!" ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਵੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ।

- "ਕਿਉਂ ਪਿੰਡਾ...? ਕੀ ਖਿਆਲ ਐ?" ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਬੇਬਵੀ ਗੱਲ ਸੁੱਟੀ।

ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਓਟਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

- "ਠੀਕ ਐ, ਸਰਪੈਂਚ ਸਾਹਬ!"

- "ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਓ-ਸਾਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਐ।"

- "ਅਸੀਂ ਵੀ ਹਾਂਮੀਂ ਭਰਦੇ ਐ।" ਕਈ ਅਵਾਜ਼ ਆਈਆਂ।

- "ਕਿਉਂ ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ...?" ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਆਖਰੀ ਸਲਾਹ ਪੁੱਛੀ।

- "ਸਸਕਾਰ ਕਰੋ ਸਰਪੈਂਚਾ! ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਖਰਾਬ ਨਾ ਕਰੋ-ਅੱਗੇ ਈ ਬਹੁਤ ਕਹਿਰ ਝੱਲਿਐ।" ਜਾਗਰ ਨੇ ਅਕਹਿ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਸਿਰ ਫੇਰਿਆ।

ਸੀਤਲ ਅਤੇ ਪਰਮ ਕੌਰ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਨੀਮ ਪਾਗਲ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਬਾਪੂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਧਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ? ਹੁਣ ਸੀਤਲ ਅਤੇ ਪਰਮ ਕੌਰ ਤੁਰ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਵਸਦਾ ਰਸਦਾ, ਹੱਸਦਾ ਖੇਡਦਾ ਘਰ ਖੰਡਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੀ ਖੱਟਿਆ? ਸਿਰਫ਼ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਨਾਂ? ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਨੇ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਹੀ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੁੜੀ ਨੇ ਕੀ-ਕੀ ਦਸੌਂਟੇ ਕੱਟੇ, ਕਿੰਨਾਂ ਤਸੱਦਦ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਜਰਿਆ। ਦਿਮਾਗੀ ਪੱਖੋਂ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਕੇ ਜਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਧੀ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਾ ਸਹਾਰਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੁਰ ਗਈ। ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਉੱਜੜ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਹਰਮਨ ਸਿਆਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤ ਬਿੱਲੂ! ਹੁਣ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਦਿਨ ਕੱਟ! ਐਸ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਚਿੜੀ ਚੂਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨ! ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਐ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡੀਏ ਤਾਂ ਮੱਖੀਆਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਐਂ। ਕੀ ਘਾਟਾ ਸੀ ਘਰੇ? ਸਭ ਕੁਝ ਰੱਬ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਚੰਗਾ ਖਾਂਦੇ ਸੀ,

ਮੰਦਾ ਬੋਲਦੇ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਚੰਦਰੇ ਦੀ ਹਾਅ ਲੱਗ ਗਈ? ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਦੁਸ਼ਟ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਖਾ ਗਈ ਸਾਡੇ ਘਰ ਨੂੰ? ਪੰਚਾਇਤ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਸਰਪੰਚ ਸੱਚ ਹੀ ਤਾਂ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਐ ਕਿ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੰਧਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਵੀ ਲੈਣੀਂ ਪੈਂਦੀ ਐ! ਪਰ ਤੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਵਿਚ ਫ਼ਸ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤਾਂ ਕੀ? ਬਾਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੀ! ਹੁਣ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਵਾਲੇ ਤੈਨੂੰ ਚੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਣ? ਫੇਰ ਵੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੈ!

ਉਹ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬਿਆ, ਨਿਘਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਅਰਥੀਆਂ 'ਤੇ ਆਖਰੀ ਡੱਕੇ ਸੁੱਟ, ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਿੱਲੂ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਦਿੰਦੇ, ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ! ਹਰਮਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਿੱਲੂ ਅਜੇ ਸਿਵਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਆਪਣੀ ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਕੋਸ ਰਹੇ ਸਨ! ਘੁੱਗ ਵਸਦਾ ਘਰ ਖੋਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਘਰੇ ਕੰਨ ਪਾਈ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਸ ਘਰੇ ਉਲੂ ਬੋਲਿਆ ਕਰਨਗੇ!

ਕਾਂਡ 10

ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਪੂਰੇ ਦਸਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੁੜਿਆ।

ਉਹ ਜਗਤੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਗਤਾ ਵੀ ਵਿਚਾਰਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਿਲੋਂ ਹਿੱਲਿਆ ਫ਼ਿਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੁਆਨ ਕੁੜੀ ਵਿਹੜੇ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਲੀਆਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਅਧੇੜ੍ਹਾ ਧੀ ਦਾ ਝੋਰਾ ਮਾਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੇ ਪੱਚੀਆਂ-ਤੀਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਬੰਨ੍ਹ ਸੁੱਬ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਕੋਈ ਲੋੜਵੰਦ ਅਤੇ ਚਾਰ ਜੁਆਕਾਂ ਦਾ ਪਿਉ ਹੀ ਸਾਂਭੂ! ਬਾਪੂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸੁਨਾਮੀਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਂਗ ਉਤਰਾਅ ਚੜ੍ਹਾਅ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਜਗਤੇ ਲਈ ਰੱਬ ਬਣਕੇ ਬਹੁੜਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਜਗਤੇ ਨੂੰ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ ਹਰਦੇਵ ਬਾਰੇ ਬਾਤ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜਗਤਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਟਹਿਕ ਉਠਿਆ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਜਗਤਾ ਕਿਤੇ ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਵੀਹ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਉਸ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪਿਆ ਸੀ। ਵੀਹ ਵਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਸੀ।

- "ਜੁਗਾੜ ਸਿਆਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਬਈ ਜਾਗਰ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਗਿਐ...?" ਜਗਤੇ ਨੇ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ।

- "ਉਹ ਕੱਚਾ ਸੀ-ਪੈਰ ਪੂਰ ਨੀ ਲੱਗੇ ਬਿਚਾਰੇ ਦੇ-ਤੇ ਜਰਮਨ ਤੋਂ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜ ਆਇਐ! ਜਾਗਰ ਤਾਂ ਬਿਚਾਰਾ ਬਾਹਲਾ 'ਦਾਸ ਜਿਆ ਸੀ-ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮੀਤੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ-ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਪਿਆ-ਜਿਵੇਂ ਕੁਕੜੀ ਦਾਣੇ ਨੂੰ ਪੈਂਦੀ ਐ...!" ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪੱਕੇ ਕਰ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ ਪੁਰਾਣਾ ਬੈਲੀ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਪੈਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਖਣੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ।

- "ਅੱਛਾ...? ਯਾਰ ਜੁਗਾੜ ਸਿਆਂ! ਆਹ ਕੁੜੀ ਆਲਾ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਲੱਗਜੇ ਨੂੰ-ਬੱਸ ਆਪਾਂ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਐਂ-ਕੋਹੜੀ ਵੀ ਦਾ ਮਸਾਂ ਬਿਆਹ ਕੀਤਾ ਸੀ-ਆਹ ਪਿਛਲੀ ਉਮਰ ਸਹੁਰੀ ਫੇਰ ਘਰੇ ਬਹਿਰੀ-ਕੀ ਕਰੀਏ?" ਜਗਤੇ ਨੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ।

- "ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ! ਮੈਂ ਦੇਖਗਾਂ ਬੈਠਾ? ਇਕ ਗੱਲ ਮੇਰੀ ਸੁਣਲੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ-ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਜਾਗਰ ਕੋਈ ਐਹੋ ਜਿਆ ਰਿਸ਼ਤਾ ਈ ਭਾਲਦੈ-ਉਹ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਬਈ ਕੋਈ ਅੰਨ੍ਹੀ ਕਾਣੀ ਹੋਵੇ-ਸਾਰੀਆਂ ਈ ਕਬੂਲ ਐ-ਉਹ ਆਬਦਾ ਮੁੰਡਾ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੈ-ਤੇ ਆਪਾਂ ਫਿਰਦੇ ਐਂ ਕੁੜੀ ਵਸਾਉਣ ਨੂੰ-ਜਾਗਰ ਵੀ ਲੋੜਬੰਦ ਤੇ ਆਪਾਂ ਵੀ ਲੋੜਬੰਦ-ਆਪਾਂ ਦੋਨੋਂ ਧਿਰਾਂ ਈ ਲੋੜਬੰਦ ਐਂ! ਮੇਰੀ ਮੰਨਦੇ ਐਂ ਤਾਂ ਪਾਧਾ ਨਾ ਪੁੱਛੋ-ਗੱਲ ਬਾਤ ਚਲਾ ਕੇ ਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰ ਦਿਓ!"

- "ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁੱਛਣਾ ਪਊ-ਇਕ ਉਹ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕ ਜਾ ਕੇ ਉਂ ਈਂ ਬਾਹਲੇ ਛੋਛੇ ਜਿਹੇ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ-ਕਹਿੰਦੀ ਅਖੇ ਬਾਪੂ ਹੁਣ ਮੈਂ ਬਿਆਹ ਨੂੰ ਕਰਵਾਉਣਾ-ਅਖੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਈ ਰਹਿ ਕੇ ਦਿਨ ਤੋੜਲੂੰ-।" ਜਗਤੇ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- "ਲੈ ਇਉਂ ਕਿਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋੜਲੂ? ਚਲ ਅੱਜ ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੈਂ? ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਫੇਰ? ਬੰਦੇ ਦੇ ਐਥੇ ਕੀ ਕਿੱਲੇ ਗੱਡੇ ਵੇ ਐ? ਫੇਰ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਬਾਲੀਬਾਰਸ? ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਰਾਣੇ ਨੂੰ ਰੱਖ ਸਕੇ ਜਗਤਾ ਸਿਆਂ-ਆਪਾਂ ਕੌਣ ਬਾਗ ਦੀ ਮੂਲੀ ਐਂ? ਮੀਤੀ ਹੈ ਕਿੱਥੇ...?" ਜੁਗਤ ਸਿਉਂ ਨੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਨਜ਼ਰ ਘੁੰਮਾਈ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮੀਤੀ ਨਾ ਦਿਸੀ।

- "ਉਹ ਆਬਦੀ ਮਾਸੀ ਕੋਲੇ ਗਈ ਵੀ ਐ-ਕੱਲ੍ਹ ਪਰਸੋਂ ਤੱਕ ਆਜੁਗੀ।"

ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੀਤੀ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਦੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਣ ਤੋਂ ਥੋੜਾ ਅਰਸਾ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮਰ ਗਈ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਆਏ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਦੀ ਮਾਸੀ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਪਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁੱਖ ਮਨਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਾਸੀ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਮੋਹ ਕਰਦੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਦੀ ਮੀਤੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਇੰਡੀਆ ਪਰਤ ਆਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਿੰਤਾ ਉਸ ਦੀ ਮਾਸੀ ਨੂੰ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਮਾਸੀ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਮੀਤੀ ਦਾ ਦਿਲ ਲੁਆਉਣਾ, ਪ੍ਰਸਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਮਾਸੀ ਬੜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਔਰਤ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਦੀ ਮਾਂ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਅਜੀਬ ਅਜੀਬ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦਿੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਬੱਚਾ ਬੱਚੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਉਸ ਤੋਂ ਘੋਰ ਮਾਯੂਸ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਅੱਠ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ ਸਨ। ਮੀਤੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਸੁਲੱਖਣੀਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਇਸ ਰੰਗੀਨ ਅਤੇ ਮਿਲਣਸਾਰ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੋਂ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਉਚਾਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮਾਸੀ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਲਿਖ ਕੇ ਉਹ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਮਾਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਧ ਸੰਤ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਲਿਖਵਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਜਾਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਟੂਣਾਂ-ਟਾਮਣ ਕਰਵਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹਦਾਇਤ ਕਰਦੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਹਣੇ ਜਿਹੇ ਵੀ ਦਿੰਦੀ ਕਿ ਮੀਤੀ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਕੰਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਧਰਦੀ ਸੀ? ਉਹ ਅਕਸਰ ਮੀਤੀ ਦੀ ਮਾਸੀ ਸੀ, ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਉਸ ਦਾ ਭਲਾ ਹੀ ਸੋਚਦੀ ਸੀ। ਮਾਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੱਤ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਫਿਰ ਵਾਧੂ ਪਛਤਾਉਣ ਦਾ ਡਰ ਦਿੰਦੀ।

ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਉਦਾਸ ਅਤੇ ਮਾਯੂਸ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਮੀਤੀ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਮਾਸੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜੇ ਕਾਜ਼ੀ ਸਬਕ ਨਾ ਦਿਊ ਤਾਂ ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਲਊ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ "ਸਿਆਣੇ" ਕੋਲ ਜਾਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਅਜਿਹੇ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਲ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਹੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਪੂਰੇ ਪੂਰੇ ਸਫੇ 'ਤੇ! ਉਹ ਵੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਕਮਲੇ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ? ਜਿਹੜੇ ਇਹਨਾਂ ਬਾਬਿਆਂ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ! ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬੂਬਨੇ, ਪਾਖੰਡੀ ਅਤੇ ਠੱਗ ਬਾਬੇ ਦੱਸਦੀ! ਪਰ ਜਦ ਹੁਣ ਉਹ ਮਾਯੂਸ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਬੜੀ ਗੌਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਕਈ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾ ਕੇ ਨੌਂ-ਬਰ-ਨੌਂ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਾਬਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ ਅਥਾਹ ਧੰਨਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਸੁਕਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਪੈਸੇ ਵੀ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ। ਕਈਆਂ ਦੀ ਬਾਬਿਆਂ ਨੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ 'ਬੰਨ੍ਹੀ' ਕੁੱਖ 'ਖੋਲ੍ਹੀ' ਸੀ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦੇ ਸਨ ਅਤੇ

ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਅਪਾਰ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਧੰਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਘਰੇ ਔਲਾਦ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਬਿਆਂ ਨੇ ਮੰਤਰ ਮਾਰ ਕੇ ਵਿਗੜੀ ਔਲਾਦ ਤੱਕਲੇ ਵਰਗੀ ਸਿੱਧੀ ਕਰ ਮਾਰੀ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਪਤੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੇ ਅਤੇ ਬਿਗਾਨੀ ਔਰਤ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਕਾਲੇ ਇਲਮ ਤੋਂ ਬੰਦਾ ਭੱਜ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ? ਬਾਬਿਆਂ ਨੇ ਪਤੀ ਦੇਵ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਲ ਕੱਢ ਕੇ ਘਰੇ ਲਹਿਰਾਂ ਬਹਿਰਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ! ਕਈਆਂ ਦੇ ਘਰੇ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਚਿਉਂਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਪੱਤਰਾ ਵਾਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਧੰਨ ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ ਤਵੀਤ! ਭੱਜਦੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਐਸਾ ਬੰਨ੍ਹ ਲਾਇਆ, ਮੁੜ ਕੇ ਪੈਸਾ ਘਰ ਦੀ ਦੇਹਲੀ ਨਹੀਂ ਟੱਪਿਆ! ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਪਾਗਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ? ਮੀਤੀ ਸੋਚਦੀ ਅਤੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਦੀ। ਭੂਤ, ਪ੍ਰੇਤ, ਜੰਤਰ, ਮੰਤਰ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ, ਪਰ ਦੁਨੀਆਂ ਮੰਨਦੀ ਨਹੀਂ! ਪਰ ਅਗਲੇ ਦੇ ਘਰੇ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਬਸੰਤਰ ਲੱਗਦੀ ਐ। ਕੇੜਾ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਚੜ੍ਹਦੈ, ਜਦੋਂ ਆਪਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਆ ਪੈਂਦੀ ਐ! ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਉਲਝੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਮੀਤੀ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਫੋਨ ਘੁੰਮਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ। ਫੋਨ ਘੁੰਮਾਉਂਦੀ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਪਸੀਨਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਫੋਨ ਦਾ ਰਿਸੀਵਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੰਬੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕਾਟੋ ਵਾਂਗ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਕੀ ਦੱਸਾਂਗੀ ਬਾਬੇ ਨੂੰ? ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ? ਉਹ ਪੁੱਛੁਗਾ ਕਿ ਚੈੱਕ ਕਰਵਾਇਆ? ਕੀ ਦੱਸਾਂਗੀ? ਬਈ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਾਲਾ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨੁਕਸ ਹੈ? ਬਾਬਾ ਮੇਰਾ ਫੋਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸ ਨਾ ਦੇਵੇ? ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜੱਗ ਵਿਚ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ! ਮੈਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਉਂ? ਕਸੂਰ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਮੇਰਾ ਹੈ! ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ! ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਕੁਲ ਖਾਤਰ ਸੋਚਣਾ ਹੀ ਹੋਇਆ! ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਬਿਲਕੁਲ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ! ਜੇ ਸਹੁਰੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਹਣੇ ਮਾਰਦੇ ਨੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਸੱਚੇ ਹੀ ਮਿਹਣੇ ਤਾਅਨੇ ਮਾਰਦੇ ਐ! ਜੁਆਕ ਜੰਮਣ ਦਾ ਗੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ? ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ! ਕਾਣੇ ਨੂੰ ਅਗਰ ਕੋਈ ਕਾਣਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ! ਅਗਰ ਕਾਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕਰੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਸੱਚ ਆਖਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ! ਪਰ ਬਾਬੇ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਲੁਕਾਵਾਂ? ਪਰ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖ ਤਾਂ ਲਵਾਂ...? ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੀ! ਪਰ ਬਾਬੇ ਤਾਂ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਐ! ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਛੁਪਿਐ? ਜਿਹੜੇ ਐਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਬਖਸ਼ੀ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ, ਉਹਨਾਂ ਮੂਹਰੇ ਝੂਠ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲੂ? ਜੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਲਤ ਨਾਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਗਲਤ ਨਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਤਵੀਤ ਦੇਣੈ! ਉਹ ਤਵੀਤ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰੂ? ਜੇ ਉਹਨੇ ਕੋਈ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਈ ਪੜ੍ਹੂ! ਜੇ ਗਲਤ ਨਾਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਮੰਤਰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਅਸਰ ਕਿਵੇਂ ਕਰੂ? ਉਹ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਗੁਆਚੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਅੱਧੋਗਤੀ ਜਿਹੀ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਫੋਨ ਮਿਲਾ ਲਿਆ...?

- "ਹੈਲੋ...!" ਉਧਰੋਂ ਅਮਲੀਆਂ ਵਰਗੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ।

ਮੀਤੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਮੁੜ੍ਹਕੇ ਨਾਲ ਗੱਚ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਬਾਬਾ ਜੀ...!" ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਐਨਾ ਹੀ ਆਖ ਸਕੀ! ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਭਰ ਆਇਆ ਸੀ।

- "ਹਾਂ ਪੁੱਤ...! ਬੋਲ ਕੀ ਦੁੱਖ ਐ ਤੈਨੂੰ? ਕੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਐ ਮੇਰੀਏ ਧੀਏ? ਤੂੰ ਬੋਲ ਤਾਂ ਸਹੀ! ਮਾਪਿਆਂ ਕੋਲ ਧੀਆਂ ਰੋ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈਂਦੀਐ-ਪਰ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਲਕੋਂਦੀਆਂ! ਬੋਲ ਮੇਰੀ ਸਿਆਣੀ ਧੀ! ਬੋਲ ਪੁੱਤ...!" ਬਾਬੇ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਅਤੇ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲ ਮੀਤੀ ਦੇ ਸੜਦੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਸੀਤ ਛੜਾਕਾ ਬਣ ਕੇ ਵਰ੍ਹੇ ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਦਾ ਰੋਣ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬੋਲ ਨਾ ਹੋਇਆ।

- "ਧੀਏ ਮੇਰੀਏ...! ਜੇ ਬਾਪ ਕੋਲੇ ਦਰਦ ਈ ਨੂੰ ਦੱਸੋਂਗੀ-ਤੇਰਾ ਦੁੱਖ ਨਵਿਰਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਊ? ਬੋਲ ਕੇ ਦੱਸੀਦਾ ਹੁੰਦੈ ਪੁੱਤ! ਦੱਸ ਸ਼ੇਰ ਬਣਕੇ...! ਤੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਦੱਸ! ਤੇਰਾ ਦੁੱਖ ਜੇ ਨਾ ਡਾਂਗਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਣੀਂ ਪਾ ਦਿੱਤਾ-ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਦਾ ਬਾਪ ਨਾ ਜਾਣੀਂ-ਕੋਈ ਹਰਾਮੀ ਜਾਣੀਂ! ਬੋਲ ਮੇਰੀ ਸਿਆਣੀ ਧੀ! ਦੁੱਖ ਦੱਸ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਬਣਕੇ...!"

- ".....!" ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਮੀਤੀ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ 'ਤੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੱਲ੍ਹਮ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

- "ਦੇਖ ਮੇਰਿਆ ਪੁੱਤਾ! ਜਦੋਂ ਆਪਾਂ ਹਕੀਮ ਕੋਲੇ ਜਾਨੇ ਐਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੱਸਦੇ ਐਂ-ਹਕੀਮ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਨਬਜ਼ ਦੇਖਦੈ-ਉਹ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁਆਈ ਦਿੰਦੈ-ਪ੍ਰੋਜ਼ ਦੱਸਦੈ-ਉਹ ਹੀ ਕੰਮ ਮੇਰਾ ਐ ਧੀਏ...! ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਗ ਜਾਂ ਦੁੱਖ ਪੁੱਛਦੈਂ-ਫੇਰ ਉਹਨੂੰ ਕਾਲੇ ਇਲਮਾਂ ਨਾਲ, ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜੂਹ ਟਪਾ ਕੇ ਆਉਨੈਂ! ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਕਾਲੇ ਇਲਮ ਦਾ ਜਾਦੂ ਕੀਤੈ-ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਵੀਤ ਦਿੰਨੈਂ-ਉਹ ਕਾਲਾ ਜਾਦੂ ਅਗਲੇ 'ਤੇ, ਭਾਵ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ 'ਤੇ ਪੁੱਠਾ ਪੈਂਦੈ ਧੀਏ! ਤੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਬੋਲ ਕੇ ਤਾਂ ਦੇਖ-ਜੇ ਨਾ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਟਾਕੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ-ਤਾਂ ਆਖੀਂ...!" ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਕੇ ਜੜ ਦਿੱਤੇ।

- "ਬਾਬਾ ਜੀ...!" ਮੀਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਕਰ ਕੇ ਆਖਿਆ।

- "ਹਾਂ ਬੋਲ ਧੀਏ! ਸ਼ਾਬਾਸ...! ਤੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੁੱਖ ਮੂੰਹੋਂ ਤਾਂ ਕੱਢ! ਤੇਰਾ ਦੁੱਖ ਤੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਮੇਰਾ ਕੰਮ!"

- "ਬਾਬਾ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਅੱਠ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਵਿਆਹੀ ਆਈ ਨੂੰ-।"

- "ਹਾਂ, ਹਾਂ! ਅੱਗੇ ਬੋਲ...! ਅੱਗੇ ਬੋਲ ਮੇਰਾ ਸ਼ੇਰ ਬਣਕੇ!" ਬਾਬੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ।

- "ਮੇਰੇ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ-।" ਕਹਿ ਕੇ ਮੀਤੀ ਫਿਰ ਫ਼ਿਸ ਪਈ।

- "ਬੱਸ! ਐਨਾ ਈ ਕੰਮ ਸੀ...? ਵਾਹ ਜੀਵਾਹ! ਐਵੇਂ ਧੀ ਮੇਰੀਏ ਰੋਈ ਜਾਨੀ ਐਂ? ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਦੱਸੇ ਉਪਾਅ ਕਰ-ਜੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਤੇਰੇ ਗੋਦੀ ਮੁੰਡਾ ਨਾ ਹੋਇਆ-ਮੈਨੂੰ ਫੜ ਲਈਂ...!"

- "ਦੱਸੋ ਬਾਬਾ ਜੀ...!"

- "ਇਕ ਤਾਂ ਧੀਏ ਆਪਦਾ ਨਾਂ ਦੱਸ-ਤੇ ਦੂਜਾ ਆਪਣੀ ਇਕ ਫੋਟੋ ਭੇਜ ਮੈਨੂੰ! ਤੇ ਤੀਜਾ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੌ ਪੌਂਡ ਇਕ ਖਾਖੀ ਲਫਾਫ਼ੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਈ ਪੋਸਟ ਕਰ ਦੇਹ-ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਐਡਰੈੱਸ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਹੈਗਾ ਨ੍ਹਾਂ...?" ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਇਕੋ ਸਾਹ ਹੀ ਆਖ ਦਿੱਤੀਆਂ।

- "ਐਡਰੈੱਸ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਹੀ ਐ-ਜਿਹੜਾ ਅਖ਼ਬਾਰ 'ਤੇ ਛਪਿਆ ਹੋਇਐ।"

- "ਨਹੀਂ! ਇਹ ਨਹੀਂ ਧੀਏ...! ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਐਡਰੈੱਸ ਦਿੰਨੈਂ! ਪੈਂਨ ਹੈਗਾ?"

- "ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਲੱਭ ਕੇ ਲਿਆਉਨੀ ਐਂ, ਬਾਬਾ ਜੀ।"

- "ਲੱਭ ਲਿਆ ਭਾਈ...!"

- "ਹਾਂ ਲਿਖਾਓ ਬਾਬਾ ਜੀ।" ਮੀਤੀ ਨੇ ਪੈਂਨ ਚਲਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ। ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਐਡਰੈੱਸ ਲਿਖਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੀਤੀ ਨੇ ਨੋਟ ਕਰ ਲਿਆ।

- "ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਐ! ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਜਾਂ ਪਤਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਥੋਡੇ 'ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਦੱਸਿਐ-ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ 'ਚ ਈ ਐ...!" ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- "ਕੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਐਂ ਧੀਏ? ਤੇਰਾ ਕੇਸ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਕੋਈ ਪਹਿਲਾ ਨਹੀਂ! ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਸਦਾ ਲਈ ਬੰਦ ਹੋ ਸਕਦੈ-ਪਰ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ-ਨਾਲੇ ਐਹੋ ਜੇ ਭੇਦ ਦੱਸਣ ਆਲੇ ਹੁੰਦੇ ਐ, ਕਮਲੀਏ ਧੀਏ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੱਚ ਖਾ ਕੇ ਡਕਾਰ ਨਾ ਮਾਰਾਂ! ਤੂੰ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ? ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਐਸ ਧਰਮ ਦੇ ਪਿਉ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਬਾਰ ਨ੍ਹੀਂ...?"

- "ਬਾਬਾ ਜੀ, ਇਤਬਾਰ ਕਰ ਕੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਥੋਡੇ ਕੋਲੇ ਦਿਲ ਦਾ ਭੇਦ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਐਂ-ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਘਰਵਾਲੇ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਤੋਂ ਚੈੱਕ ਅੱਪ ਕਰਵਾਈ ਸੀ-ਮੇਰੇ ਘਰਵਾਲਾ ਤਾਂ ਠੀਕ ਠਾਕ ਐ-ਮੇਰੇ 'ਚ ਈ ਨੁਕਸ ਐ-ਮੈਂ ਈ ਬੱਚਾ ਜੰਮਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ-।" ਉਸ ਨੇ ਅਜੇ ਗੱਲ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਬੋਲ ਪਿਆ।

- "ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਐਂ ਪੁੱਤ...? ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਚ ਪਹਿਲੀ ਕੁੜੀ ਨਹੀਂ-ਜੀਹਨੂੰ ਆਹ ਬੱਚੇ ਆਲਾ ਦੁੱਖ ਐ! ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਨਿੱਤ ਈ ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਕੇਸ ਆਉਂਦੇ ਐ-ਜੇ ਅਸੀਂ ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਨਾ ਕੀਤੇ? ਫੇਰ ਸਾਡਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਕੀ ਐ, ਉਸਤਾਦਾਂ ਕੋਲੇ ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਦਾ? ਇਕ ਕੁੜੀ ਸੀ ਤੇਰੇ ਅਰਗੀ, ਆਹ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀ ਈ ਗੱਲ ਐ! ਉਹਦਾ ਵੀ ਆਹੀ ਦੁਖਾਂਤ ਸੀ-ਮੈਂ ਮੰਤਰ ਛੱਡੇ-ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਕਰਵਾਏ-ਉਹਦੇ 'ਕੱਠੇ

ਈ ਦੋ ਬੱਚੇ ਹੋਏ-ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਇਕ ਕੁੜੀ! ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕਦੇ ਆਈ-ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦਾ ਨੰਬਰ ਤੇ ਐਡਰੈੱਸ ਵੀ ਦਿਆਂਗਾ-ਚਾਹੇ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲ ਆਈ! ਤੇ ਆਬਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰ ਲਈ! ਉਹ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਆਖਦੀ ਐ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੇਰਾ ਐਡਰੈੱਸ ਤੇ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਨੰਬਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਓ-ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੋਰ ਵੀ ਭਲਾ ਹੋਵੇ-ਪਰ ਅਸੀਂ ਪੁੱਤਰਾ ਆਪਣੀ ਫ਼ੋਕੀ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ! ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੇਰੇ ਅਰਗੇ ਕਿਸੇ ਦੁਖੀ ਧੀ ਪੁੱਤ ਦਾ ਫ਼ੋਨ ਆ ਜਾਂਦੈ-ਤਾਂ ਫੇਰ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕਰਨੋ ਰਿਹਾ ਜਾਂਦਾ! ਸੋਚੀਦੈ, ਬਈ ਪਤਾ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਸੱਦਾ ਆ ਜਾਣੈ? ਕੋਈ ਕਰਮ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਕਰ ਲਈਏ? ਬੱਸ ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਇਹ ਐ ਬਈ ਮੈਨੂੰ ਖਾਖੀ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਸੌ ਪੌਂਡ ਪੋਸਟ ਕਰ ਤੇ ਫੇਰ ਦੇਖ ਮੇਰੇ ਹੱਥ...! ਜੇ ਨੌਂ ਨਿਧਾਂ ਤੇ ਬਾਰਾਂ ਸਿਧਾਂ ਨਾ ਹੋ ਗਈਆਂ-ਸਾਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਫ਼ਕੀਰ ਕੀਹਨੇ ਆਖਣੈ...? ਕੀ ਨਾਂ ਐਂ ਤੇਰਾ? ਤੇ ਨਾਲੇ ਦੱਸ ਮੈਨੂੰ ਆਬਦੀ ਜਨਮ ਤਰੀਕ-ਦੇਖ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਕਿਵੇਂ ਮੁੰਡਾ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦੈ! ਤੈਨੂੰ ਅੱਠ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ, ਧੀਏ-ਆਪਣੇ ਐਸ ਧਰਮ ਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਕਿਉਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ...?"

- "ਬੱਸ ਬਾਬਾ ਜੀ-ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੀਹ ਝਮੇਲੇ ਹੁੰਦੇ ਐ-।" ਉਹ ਗੱਲ ਬੋਚ ਗਈ।

- "ਇਕ ਗੱਲ ਪੁੱਤ ਹੋਰ ਐ...?"

- "ਕੀ ਬਾਬਾ ਜੀ...?"

- "ਹਿੰਦੂ ਹੈਂ ਕਿ ਸਿੱਖ...?"

- "ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਬਾਬਾ ਜੀ!"

- "ਨਾਂ ਕੀ ਐ...?"

- "ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ...!"

- "ਮਨਜੀਤ! ਪੁੱਤ ਇਉਂ ਕਰਨੈਂ...! ਹੋਊ ਮੁੰਡਾ ਈ...! ਇਹ ਮੇਰੀ ਗਰੰਟੀ ਐ-ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਗੁਰਭੇਜ ਸਿੰਘ ਰੱਖਣੈਂ...!"

- "ਜੇ ਹੁਕਮ ਬਾਬਾ ਜੀ...! ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਨੋਟ ਕਰ ਲਿਆ-ਗੁਰਭੇਜ ਸਿੰਘ।"

- "ਤੇ ਤੂੰ ਆਹ ਕਰਨ ਆਲਾ ਕੰਮ ਕਰ! ਇਕ ਆਬਦੀ ਫ਼ੋਟੋ ਤੇ ਸੌ ਪੌਂਡ ਲਫ਼ਾਫ਼ੇ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਭੇਜ!"

- "ਜੇ ਚੈੱਕ ਜਾਂ ਡਰਾਫ਼ਟ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿਆਂ ਬਾਬਾ ਜੀ?"

- "ਨਹੀਂ ਪੁੱਤਰ...! ਤੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਿਉਂ ਨੂੰ ਕਰਦੀ? ਨਕਦ ਸੌ ਪੌਂਡ ਪਾਉਣੇ ਐਂ-ਚੈੱਕ ਜਾਂ ਡਰਾਫ਼ਟ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ! ਤੇ ਨਾਲੇ ਆਬਦੀ ਫ਼ੋਟੋ ਭੇਜਣੀ ਵੀ ਨੀ ਭੁੱਲਣੀ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਫ਼ੋਟੋ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਲੇਖ ਮਿਲਾ ਕੇ ਦੇਖਣੇ ਐਂ!"

- "ਨਕਦ ਪੌਂਡ ਕਿਤੇ ਗੁੰਮ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ, ਬਾਬਾ ਜੀ?"

- "ਧੀਏ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਉਣ ਆਲੇ ਪੌਂਡ ਗੁੰਮ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਜਾਣਗੇ? ਹੈ ਕਮਲੀ ਧੀ! ਤੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੋਸਟ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚੌਥੇ ਫ਼ੋਨ ਕਰ ਲਈ! ਭੁੱਲੀਂ ਨਾ ਧੀ ਮੇਰੀਏ! ਦੇਖੀਂ ਤੇਰਾ ਮੁਧਾ ਵੱਜਿਆ ਘਰ ਕਿਵੇਂ ਸਿੱਧਾ ਹੁੰਦੈ! ਤੂੰ ਪਿਉ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੇਂਗੀ, ਧੀ ਰਾਣੀਏਂ...!"

ਮੀਤੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਜਨਮ ਤਾਰੀਖ਼ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਸੌ ਪੌਂਡ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਭੇਜਣ ਦਾ ਬਚਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਉਸ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀਆਂ ਅਤੇ ਧਰਵਾਸ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਨਾਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਅਥਾਹ ਤਸੱਲੀ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ। ਆਸਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਖਿਝ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਸੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੰਨ ਲਈ? ਉਹ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਸੀ! ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਅੱਠ ਸਾਲ ਭਵਸਾਗਰ ਵਿਚ ਲੋਟ ਪੋਟ ਅਤੇ ਸਾਹੋ ਸਾਹ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਜੇ ਮਾਸੀ ਆਖੇ ਲੱਗ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਤੇ ਬਾਬੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੁਣ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੁੰਦਾ! ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇਬਾਹ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪਾਈਆਂ। ਆਪਣੀ ਸੌਂਝੀ ਸੋਚ 'ਤੇ ਝੁਰੀ! ਦੁਨੀਆਂ ਕਿਤੇ ਕਮਲੀ ਐ...? ਜਿਹੜੀ ਬਾਬਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਜਦੀ ਫਿਰਦੀ ਐ? ਜਿਹੜੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਸਦੀ ਫਿਰਦੀ ਐ? ਜੇ ਬਾਬਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੀ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਡਿੱਗਦੇ ਐ! ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਕਿਸੇ

ਨੂੰ 'ਸਾਸਰੀਕਾਲ' ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਉਂਦਾ। ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਰਾਸ ਆਉਂਦੇ ਐ, ਤਾਂ ਹੀ ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਕੋਲ ਇਹਨਾਂ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਦੇ ਐ?

ਪਰ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰੀ ਜਾਂਦੇ ਸੀ? ਅਖੇ ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਭੂਤ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਤ ਨਹੀਂ...! ਪਰ ਤਰਕਸ਼ੀਲਾਂ ਦਾ ਕੀ ਐ? ਉਹ ਤਾਂ ਨਾਸਤਿਕ ਐ! ਉਹ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਐ ਅਖੇ ਰੱਬ ਵੀ ਹੈਨੂੰ! ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸੱਚ ਮੰਨੀਏਂ? ਉਹ ਤਾਂ ਵਾਧੂ ਆਪ ਦੀ ਮਗਜ਼ਮਾਰੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਐ! ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੰਨਦੀ ਐ! ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਐ ਕਿ ਕੋਈ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਂਦੈ, ਕੋਈ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਕੋਈ ਚਰਚ ਜਾਂਦੈ! ਪਰ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਹੀ ਨੇ? ਢਾਈ ਕੁ ਕਾਮਰੇਡ ਜਾਂ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਸੱਚੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਝੂਠੀ ਹੋ ਗਈ? ਜਿਹੜੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਐ? ਜੇ ਰੱਬ ਹੈਗਾ ਤਾਂ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਵੀ ਹੈਗੇ ਐ! ਜੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਐ ਤਾਂ ਬਾਬਿਆਂ 'ਚ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਐ! ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਕਲਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤ ਮੌਜੂਦ ਹੈ! ਰੱਬ ਨੇੜੇ ਕਿ ਘਸ਼ੁੰਨ...? ਡਾਕਟਰ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਅਖੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ! ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਬਈ ਤੂੰ ਰੱਬ ਐਂ...? ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਆਏ ਐਂ ਕਿ ਫਲਾਨੇ ਫਲਾਨੇ ਦੇਵਤੇ ਨੇ ਫਲਾਨੀ ਬੇਅੌਲਾਦ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕੰਨ ਰਾਹੀਂ ਕਿੱਡਾ ਬਲੀ ਪੁੱਤਰ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ। ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਝੂਠ ਤਾਂ ਨਹੀਂ! ਦੁਨੀਆਂ ਮੰਨੇ ਚਾਹੇ ਨਾ ਮੰਨੇ...! ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਬਾਬਿਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੀ ਸੀ? ਉਹ ਤਾਂ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਬੰਤੀ ਮਾਸੀ ਦਾ, ਜੀਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਐਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਤੋਰਿਆ। ਬਾਬਿਆਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਫੋਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ ਬਾਬਿਆਂ ਨੂੰ? ਜਿਉਂਦੀ ਵਸਦੀ ਰਹੇ ਬਿਚਾਰੀ ਮਾਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਮੇਰਾ ਐਨਾ ਫਿਕਰ ਰੱਖਦੀ ਐ! ਨਹੀਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਵਿਚ ਕੌਣ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਰਦੈ? ਅਗਲੇ ਤੋਂ ਆਪਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਲੋਟ ਆਉਂਦਾ! ਮਾਸੀ ਬਿਚਾਰੀ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕਿੰਨਾ ਸੋਚਦੀ ਐ! ਜਿਉਂਦੀ ਵਸਦੀ ਰਹੇ ਬਿਚਾਰੀ। ਜਦੋਂ ਦੀ ਮਾਂ ਮਰੀ ਐ, ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤੈ। ਕਦੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਆਉਣ ਦਿੱਤੀ। ਜਿੱਦੇਂ ਮੇਰੇ ਮੁੰਡਾ ਹੋਇਆ, ਮਾਸੀ ਨੂੰ ਛਾਪ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਣੀ ਐਂ। ਆਖੁੰਗੀ, ਆਹ ਲੈ ਮਾਸੀ! ਆਹ ਗੁਰਭੇਜ ਦੇ ਜਨਮ 'ਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਪੈਸ਼ਲ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀ ਐ! ਉਹ ਦਿਲ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ, ਮਾਸੀ ਦੀ ਸੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਬਣੀ ਬੈਠੀ ਸੀ।

ਉਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਘਰੇ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਕੋਲ ਹੀ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ। ਮੀਤੀ ਵੱਡੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਸ਼ਰਾਪਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬੈਠੀ, ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੀਤੀ ਨੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਖਾਕੀ ਲਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਸਾਈਜ਼ ਫੋਟੋ ਅਤੇ ਸੌ ਪੌਂਡ ਨਕਦ ਪਾ ਕੇ 'ਫਾਸਟ ਮੇਲ' ਰਾਹੀਂ ਪੋਸਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ।

ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਫੋਟੋ ਅਤੇ ਸੌ ਪੌਂਡ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਵੀ ਅਗਿੱਓ ਪੂਰਾ ਬਾਗੋਬਾਗ ਸੀ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਫੋਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੀਤੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਰਾਸ ਆ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਉਸ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ 'ਗੁਰਭੇਜ ਸਿੰਘ' ਨੇ ਖੇਡਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮਾਂ ਬਣਨ ਦਾ ਚਾਅ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤ ਗੁਰਭੇਜ ਦੀਆਂ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਵੱਜਣੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ 'ਮੰਮੀ' ਅਖਵਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆ ਜਾਣੀ ਸੀ।

ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਪੰਜ ਸੌ ਇਕਵੰਜਾ ਪੌਂਡ ਅੱਗੇ ਵਾਂਗ ਹੋਰ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਤਾਵੀਤ ਬਣਾ ਕੇ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਭੇਜੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਤਾਵੀਤ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਮੰਤਰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਗਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਮੂੰਹੋਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਉਹ ਘਰੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਥੇ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਾਬੇ ਕੋਲ ਇਕ ਬੀਬੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਬੀਬੀ, ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਪ ਖੁਦ ਕਰਵਾ ਦਿਆ ਕਰੇਗੀ। ਪਰ ਇਸ ਮੰਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਬਿਲਕੁਲ ਨਗਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ! ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਪੰਜ ਸੌ ਇਕਵੰਜਾ ਪੌਂਡ ਅੱਗੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ।

ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਵੱਲੋਂ ਦੋ ਖ਼ਤ ਆ ਗਏ। ਪਰ ਖ਼ਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ! ਇਕ ਖ਼ਤ ਵਿਚ ਤਾਵੀਤ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ਉਪਰ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਖ਼ਤ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਮੰਤਰ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ, ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ? ਦੂਜੇ ਪੱਤਰ ਉਪਰ ਉਸ ਨੂੰ 'ਕੁੱਕੜ-ਘਾਂਗੜੇ' ਜਿਹੇ ਹੀ ਦਿਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਅੱਖਰ ਉਸ ਤੋਂ ਉਠ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਅਣਜਾਣ ਭਾਸ਼ਾ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਘੁੰਮਾਇਆ। ਹੁਣ ਬਾਬੇ ਨਾਲ ਮੀਤੀ ਦੀ ਬਾਹਵਾ ਬੁੱਕਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਕੋਲ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਜਾਂ ਭੈਅ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਸੰਗ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਦਿਲ ਸਾਂਝੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਉਸ ਦਾ ਹਮਦਰਦ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਦਾਈਆਂ ਤੋਂ ਪੇਟ ਕਾਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਲੁਕਾਉਣੇ ਹੋਏ? ਬਾਬਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਖੇਤੇ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਲਕੋ ਵੀ ਕਾਹਦਾ ਰੱਖਣਾ ਸੀ?

ਅੱਗਿਓਂ ਫ਼ੋਨ ਬਾਬੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਚੇਲੀ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ।

- "ਕੌਣ ਬੋਲਦੈ ਜੀ...?" ਉਧਰੋਂ ਕਿਸੇ ਵੰਝਲੀ ਵਰਗੀ ਮਿੱਠੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ਸੀ।

- "ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਐਂ ਜੀ।" ਮੀਤੀ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਉਸ ਔਰਤ ਤੋਂ ਛੁਪਾਅ ਗਈ।

ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ।

ਜਦੋਂ ਬਾਬੇ ਨੇ 'ਹੈਲੋ' ਆਖੀ ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਬੋਲ ਪਈ।

- "ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੈਂ ਮੀਤੀ ਬੋਲਦੀ ਐਂ...! ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ!" ਉਸ ਨੇ ਬੇਝਿਜਕ ਦੱਸਿਆ।

- "ਹਾਂ ਪੁੱਤਰ...? ਬੋਲ ਬੇਟਾ! ਮੇਰਾ ਭੇਜਿਆ ਤਾਵੀਤ ਤੇ ਮੰਤਰ ਮਿਲ ਗਿਆ?"

- "ਮਿਲ ਤਾਂ ਗਿਆ ਬਾਬਾ ਜੀ! ਤਾਵੀਤ ਤਾਂ ਮੈਂ ਥੋਡੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਢਿੱਡ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ-ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਥੋਡੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਮੰਤਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ-ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੈ ਇਹ...?"

- "ਜਿਹੜਾ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ-ਉਹ ਹੀ ਹੋਇਆ ਪੁੱਤਰ...!" ਬਾਬੇ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਮੀਤੀ ਡਰ ਗਈ।

- "ਕੀ ਬਾਬਾ ਜੀ...?" ਮੀਤੀ ਧੁਰੋਂ ਕੰਬ ਗਈ।

- "ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਕੁਲੈਹਣੀ ਚੀਜ਼ ਤੇਰੀ ਕੁੱਖ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹੀ ਬੈਠੀ ਐ-ਇਹਨੇ ਹਰਾਮਖੋਰ ਨੇ ਤੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ ਧਰੀ ਐ! ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਇਹ ਮੇਰਾ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ-ਆਹ ਜਿਹੜੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਫ਼ੋਨ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ-ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਆਹੀ ਹਾਲ ਉਹ ਦੁਸ਼ਟ ਰੂਹ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਐ! ਇਹ ਉਹੀ ਕੁੜੀ ਐ...! ਜੀਹਦਾ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ!" ਬਾਬੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

- "ਉਹ, ਅੱਛਾ...!"

- "ਅੱਛਾ, ਲੈ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਈ ਗੱਲ ਕਰਵਾਉਣੈਂ-ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਆਪ ਈ ਪੁੱਛ ਲੈ-ਤੇਰਾ ਵਹਿਮ ਵੀ ਨਿਕਲ ਜਾਊ-ਆਹ ਲੈ ਕਰ ਗੱਲ...!" ਬਾਬੇ ਨੇ ਫ਼ੋਨ ਉਸ ਔਰਤ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ।

- "ਹਾਂ ਜੀ, ਭੈਣ ਜੀ...?" ਮੀਤੀ ਬੋਲੀ।

- "ਹਾਂ ਜੀ? ਕੀ ਨਾਂ ਐਂ ਤੁਹਾਡਾ...?"

- "ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਐ ਭੈਣ ਜੀ! ਪਰ ਸਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਮੀਤੀ ਈ ਆਖ ਦਿੰਦੇ ਐ!"

- "ਮੀਤੀ ਗੱਲ ਇਹ ਐ! ਮੇਰੇ ਵੀ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ-ਮੇਰੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁੱਖ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ-ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਤਾਵੀਤ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਇਕ ਮੰਤਰ-ਉਹ ਤਾਵੀਤ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਆਖਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਢਿੱਡ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ-ਪਰ ਮੰਤਰ ਮੈਥੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ-ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ-ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਧੀ ਵੀ ਦੱਸੀ-ਪਰ ਮੰਤਰ ਮੈਥੋਂ ਫੇਰ ਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ-ਫੇਰ ਮੈਂ ਐਥੇ ਆ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਗੁਫ਼ਾ ਵਿਚ ਉਹ ਮੰਤਰ ਨਗਨ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਕੁੜੀ ਤੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਐ...!" ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸੀ।

- "ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮੰਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਓ, ਭੈਣ ਜੀ?" ਮੀਤੀ ਨੇ ਤਰਲਾ ਕੀਤਾ।

- "ਦੇਖੋ ਭੈਣ ਜੀ...! ਮੰਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗੀ-ਪਰ ਕਈ ਸ਼ਰਤਾਂ ਐਹੋ ਜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ-ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੋਨ 'ਤੇ ਦੱਸੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਮੰਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਈ ਐਂ-ਬੱਚਾ ਪਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ-ਤਾਂ ਕਈਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਕੇ ਮੱਖੀ ਵੀ ਚਿੱਥਣੀਂ ਪੈਂਦੀ ਐ-ਤੇ ਖਰਚਾ ਬਰਚਾ ਵੀ ਹੁੰਦੈ-।"

- "ਖਰਚੇ ਬਰਚੇ ਦੀ ਭੈਣ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ-ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੈ-ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿਨਾਂ ਕੁ ਚਿਰ ਹੋਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ ਐਂ?" ਮੀਤੀ ਕਾਹਲੀ ਪੈ ਗਈ।

- "ਭੈਣ ਜੀ, ਮੈਂ ਆਹ ਵੀਰਵਾਰ ਤੱਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ ਹੀ ਹਾਂ-ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਵਿਧੀ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ-ਤਾਂ ਪਰਸੋਂ ਨਹਾ ਧੋ ਕੇ ਐਥੇ ਆ ਜਾਵੋ-ਐਡਰੈੱਸ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਿਖਵਾ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ-ਆਪਾਂ ਜਾਪ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ-ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਓ-!"

- "ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਦਾ ਭੈਣ ਜੀ...?"

- "ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੈਨਸਿਜ਼ ਨਾ ਆਏ ਹੋਣ...!"

- "ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਲੰਘ ਚੁੱਕੇ ਐ-!"

- "ਫਿਰ ਪਰਸੋਂ ਆ ਜਾਓ-ਤੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸੌ ਪੌਂਡ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ-।"

- "ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲੈ ਆਉਂ ਭੈਣ ਜੀ-ਪਰ ਆਵਾਂ ਕਿੰਨੇ ਵਜੇ...?"

- "ਦੁਪਿਹਰੇ ਪੂਰੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਆਪਾਂ ਜਾਪ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਂਗੇ...।"

- "ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਂ ਕੀ ਐ ਭੈਣ ਜੀ...?"

- "ਐਥੇ ਆਈ ਤੋਂ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿਆਂਗੀ...! ਤੁਸੀਂ ਐਡਰੈੱਸ ਨੋਟ ਕਰ ਲਵੋ!"

ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਐਡਰੈੱਸ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਫੋਨ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਮੀਤੀ ਨੇ ਦੋ ਦਿਨ ਮਸਾਂ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰੇ।

ਉਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲਾ ਕਦੇ ਕਦੇ ਹੀ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਕੋਲੋਂ ਅਤੇ ਜਾਂ ਮਾਂ ਬਾਪ ਕੋਲ ਹੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰਹਿ ਪੈਂਦਾ। ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਤਲਾਕ ਦਾ ਮਸਲਾ ਮੀਤੀ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕਦੋਂ ਆਵੇ, ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਾਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਤੱਕ ਗੁਰਭੇਜ ਸਿੰਘ ਮੇਰੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਖੇਡੇਗਾ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲਾ ਬਹੁਤਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸੈਹਾ ਨਿਕਲਿਆ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ 'ਧਾਰ' ਆ ਗਈ! ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ, ਹੁਣ ਘਰਵਾਲਾ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ! ਉਹ ਉਡੀਕਦੀ ਥੱਕ ਲੱਥੀ ਸੀ।

ਉਪਰਲਾ ਕਮਰਾ ਉਸ ਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਭੇਜ ਸਿੰਘ ਲਈ ਹੁਣ ਤੋਂ ਹੀ ਸਜਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਖਰੀਦਾ ਫਰੋਖਤੀ ਕਰਨ ਗਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਡਾਉਣੇ ਖਰੀਦ ਲਿਆਉਂਦੀ। ਗੁਰਭੇਜ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਲੈ ਆਉਂਦੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ 'ਪ੍ਰੈਗਨੈਂਟ' ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਨਾ ਦੱਸਦੀ ਅਤੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਘਰ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਘਰ ਬੜਾ ਹੁਸੀਨ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲੇ ਦਾ ਮੋਹ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਚੰਗੀ-ਚੰਗੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬੇਰੰਗੀ ਅਤੇ ਫੋਕੀ ਜਿਹੀ ਹੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਬੰਜਰ ਉਜਾੜ ਅਤੇ ਰੋਹੀ ਬੀਆਬਾਨ! ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੰਗ ਨਾ ਖੇੜਾ ਸੀ! ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲੇ ਦੀ ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਕੋਸਦੀ, ਕਿ ਜਦੋਂ ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਿਆਲ ਹੋਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਟੁੱਟ ਪੈਣਾ ਉਹ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਕਰਮ ਵੀ ਮਾੜੇ ਈ ਨੇ! ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਐ, ਜਦੋਂ ਰੱਬ ਦਿੰਦੈ ਤਾਂ ਛੱਪਰ ਪਾੜ ਕੇ ਦਿੰਦੈ। ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਕਹਿੰਦੇ ਲਕਸ਼ਮੀ ਮਾਤਾ ਸੁੱਤਿਆਂ ਪਿਆਂ ਹੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਐ! ਸੁਣੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਕਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ 'ਤੇ ਖਿਝਦੀ ਅਤੇ ਕੁੜ੍ਹਦੀ ਰਹਿੰਦੀ! ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮੰਤਰ ਮਿਲਿਆ, ਜਾਪ ਕਰਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਘਰਵਾਲਾ ਘਰੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ। ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਮੱਥਾ ਵੀ

ਪਿੱਟ ਲੈਂਦੀ!

ਤੀਜਾ ਦਿਨ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਹੀ ਉਠ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ। ਨਹਾਤੀ, ਧੋਤੀ ਅਤੇ ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰ ਕੇ ਦਸ ਕੁ ਵਜੇ ਉਹ ਦਿੱਤੇ ਪਤੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਈ। ਨਕਸ਼ਾ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਸੀ। ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਮੀਤੀ ਲਈ ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਲੱਭਣਾ ਕੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ? ਗਿਆਰਾਂ ਕੁ ਵਜੇ ਉਹ ਦਿੱਤੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਈ।

ਕਾਰ ਪਾਰਕ ਕਰ ਕੇ ਮੀਤੀ ਨੇ ਡੋਰ-ਬੈੱਲ ਖੜਕਾਈ।

ਕਿਸੇ ਸੋਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਅਠਾਈ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ।

ਉਸ ਕੁੜੀ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨੇ ਮੀਤੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦੁੱਖ ਚੂਸ ਲਿਆ ਸੀ।

ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਲੈ ਗਈ। ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਭਾਂਤ ਭਾਤ ਦੀਆਂ 'ਸੀਨਰੀਆਂ' ਦਿਲ ਨੂੰ ਧੂਹ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਦਾ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਹੀ ਲੱਖ ਪੌਂਡ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਇਕ ਆਦਮ ਕੱਦ ਸਕਰੀਨ ਦਾ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੁੜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

- "ਭੈਣ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿੱਥੇ ਐ...?" ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਕਿਤੇ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਇਆ।

- "ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ-ਪਰਸੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੋਲੇ ਨਹੀਂ-ਕੁਛ ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ-ਬੱਸ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਆਵੇ-ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਬੁਲਾਵੇ ਨਾ-ਮੈਂ ਉਸ ਕੁੜੀ ਮੀਤੀ ਦੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਕੁੱਖ ਛੁਡਵਾਉਣੀ ਐਂ...!" ਕੁੜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਦਾ ਮਨ ਭਰ ਆਇਆ ਕਿ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਗੁਣੀਂ ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਦਿਆਲੂ ਪੁਰਖ ਵਸਦੇ ਹਨ! ਨਹੀਂ ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਬਿਨਾ ਲਾਲਚ ਤੋਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਸੀਸ ਨਹੀਂ ਨਿਵਾਉਂਦਾ? ਕੀ ਘਾਟਾ ਐ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ? ਕਿਤਨਾ ਵੱਡਾ ਮਹਿਲ ਵਰਗਾ ਮਕਾਨ! ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਦੀ ਹਰ ਸਹੂਲਤ ਮੌਜੂਦ! ਕਿੰਨਾ ਕੀਮਤੀ ਫ਼ਰਨੀਚਰ! ਬੜੇ ਜਿੱਡਾ ਟੀ. ਵੀ.! ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਲੱਗੀਆਂ ਸੀਨਰੀਆਂ ਹੀ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਘਰ ਵਿਚ ਦੋ ਲੱਖ ਪੌਂਡ ਦਾ ਤਾਂ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ! ਕੀ ਲੈਣੈਂ ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਰੱਜੇ ਪੁੱਜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ...? ਜੀਹਦੇ ਕੋਲ ਆਪ ਇਤਨਾ ਪੈਸਾ ਹੈ! ਮਹੱਲ ਵਰਗਾ ਘਰ ਹੈ! ਬਾਬਾ ਕਿਤੇ ਮੇਰੇ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ! ਉਹ ਤਾਂ ਇਕ ਕਰਮਯੋਗੀ ਅਤੇ ਦਇਆਵਾਨ ਪੁਰਖ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਲਿੰਦਰ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਪਕਾਰੀ ਪੁਰਖ, ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਬੇਅੱਲਾਦ ਔਰਤ ਲਈ ਪਰਸੋਂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ! ਉਹਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪੌਂਡਾਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਐ...?

- "ਬਾਬਾ ਜੀ ਇੱਥੇ ਇਕੱਲੇ ਈ ਰਹਿੰਦੇ ਐ...?" ਮੀਤੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਹਾਂ...! ਐਥੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਤਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ! ਬੱਸ, ਜੀਹਦੇ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਦਿਆਲੂ ਹੋ ਜਾਣ-ਉਹਨੂੰ ਐਥੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਨੇ! ਐਥੇ ਮਰਦ ਤਾਂ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ-ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਨੇ-ਤੇ ਜਾਂ ਅੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਐਥੇ ਬੁਲਾਇਐ! ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹੁੰਦੇ ਐ ਬਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ-।"

- "ਉਹ ਕੌਣ ਨੇ...?" ਮੀਤੀ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਵਧ ਗਈ।

- "ਸੰਸਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦਸ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਚੋਲਾ ਤਿਆਗ ਗਏ ਸੀ-ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਐ! ਜੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਅੜ ਜਾਵੇ-ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਹੀ ਤਾਂ ਕੱਢਦੇ ਨੇ! ਇਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਦੇ ਐ, ਫਿਰ!"

ਮੀਤੀ ਧੰਨ ਹੋ ਗਈ!

ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ।

- "ਪੌਣੇਂ ਬਾਰਾਂ ਹੋ ਗਏ ਭੈਣ ਜੀ-ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੁਫ਼ਾ 'ਚ ਆਓ...!"

ਮੀਤੀ ਉਠ ਕੇ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਬਾਹਰਲਾ ਗਾਰਡਨ ਟੱਪ ਕੇ 'ਗੁਫ਼ਾ' ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਗਈ।

ਗੁਫਾ ਇਕ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਡੁੱਲ੍ਹਾ ਪਰ ਘੁੱਟਵਾਂ ਜਿਹਾ ਕਮਰਾ ਸੀ। ਅੰਦਰੋਂ ਅਤਰ ਫੁਲੇਲਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਅਸੁੱਧੀ ਧੌਂਦੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਹੱਥੀਂ ਬਣਾਈਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਗੁਫਾ ਦੇ ਪਰਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਬੰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਲਾਲ ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਨਾਰੀਅਲ ਨਾਲ ਢਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਕ ਚਿੱਪੀ ਪਈ ਸੀ। ਇਕ ਵੱਡਾ ਬੈੱਡ ਵਿਛਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਖੋਪੜੀ ਅਤੇ ਹੱਡੀ ਪਈ ਸੀ। ਦੇਖ ਕੇ ਮੀਤੀ ਡਰ ਗਈ।

- "ਡਰਨ ਆਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਭੈਣ ਜੀ...! ਇਹ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਨੇ! ਜਿਹੜਾ ਮੰਤਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ-ਜੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਕਰ ਲਿਆ ਪੂਰੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ-ਫੇਰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪੌਂ ਬਾਰਾਂ-ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਪੂਰੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਨਾ ਕਰੀਏ-ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਤਰ ਆਪਦੇ ਉਪਰ ਪੁੱਠੇ ਵੀ ਪੈ ਸਕਦੇ ਨੇ...!" ਆਖ ਕੇ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੇ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਡਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੀਤੀ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਵਿਚ ਝਰਨ-ਝਰਨ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ।

- "ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰ ਲਈਏ-ਤਾਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੁਲਾਮ ਬਣ ਜਾਂਦੀਐਂ-ਫੇਰ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਮਰਜੀ ਐ, ਕਰਵਾ ਲਵੋ! ਤੇ ਜੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸਿੱਧ ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਦ ਸਕਣ-ਤਾਂ ਇਹ ਥੋਡਾ ਮਲੀਆਮੇਟ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀਐਂ!"

- "ਉਹ ਕਿਵੇਂ...?" ਮੀਤੀ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਬਿੰਡੇ ਟਿਆਂਕਣ ਲੱਗ ਪਏ।

- "ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਫ਼ਨਾਂਗ! ਤੇ ਫੇਰ, ਇਹ ਨਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਰਨ ਦਿੰਦੇ ਐ-ਤੇ ਨਾ ਥੋਨੂੰ ਜਿਉਣ ਦਿੰਦੇ ਐ-ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਇਹ ਤਾਂ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ! ਸਵਰਗ 'ਚ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਵਤਨ ਦੈਣੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਨਰਕ 'ਚ ਵੀ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣ ਦਿੰਦੇ! ਕਿਉਂਕਿ ਨਰਕ 'ਚ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਐ! ਜੇ ਇਹ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਚੁਰਾਸੀ ਕਰੋੜ ਸਾਲ ਬੰਦੇ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਈ ਰੱਖਦੇ ਐ...!"

ਸੁਣ ਕੇ ਮੀਤੀ ਡਿੱਗਣ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ।

- "ਤੁਸੀਂ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ! ਡਰਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ...! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਐਂ! ਬਾਰਾਂ ਵੱਜਣ ਆਲੇ ਐ-ਆਪਾਂ ਜਾਪ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਐਂ-ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਕੱਪੜੇ ਉਤਾਰ ਲਵੋ! ਮੈਂ ਜਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹਾਂ...!" ਉਹ ਕੁੜੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਮੀਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਸੂਤੀ ਫ਼ਸੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜੇ ਮੰਤਰ ਸਿੱਧ ਨਾ ਹੋਏ? ਫੇਰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰੂੰਗੀ...? ਉਹ ਅਜੇ ਸੋਚਾਂ ਦੀਆਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁੰਮ ਸੀ ਕਿ ਕੁੜੀ ਫਿਰ ਮੁੜ ਆਈ।

- "ਤੁਸੀਂ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਲਾਹੇ ਹੁਣ ਤੱਕ? ਭੈਣ ਜੀ, ਬਾਰਾਂ ਵੱਜਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ! ਜੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਜਾਪ ਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਿਰ ਕਦੇ ਆਉਣਾ ਪਊ! ਫੇਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਦੋਂ ਸਮਾਂ ਦੇਣ? ਹੋ ਸਕਦੈ, ਨਾ ਹੀ ਦੇਣ! ਨਾਲੇ ਭੇਟਾ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕੱਢ ਕੇ ਫੜਾ ਦਿਓ!" ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਮੀਤੀ ਨੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸੌ ਪੈਂਡ ਕੱਢ ਕੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਫੜਾ ਦਿੱਤੇ। ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਰੇ ਕੱਪੜੇ ਲਾਹੁਣ ਤੋਂ, ਨਗਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਜਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੁੜੀ ਸਮਝ ਗਈ।

- "ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਜਾਂ ਭੈਣ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਲਾਹੇ...?"

- ".....!"

- "ਤੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਜਾਂ ਭੈਣ ਹੀ ਸਮਝ, ਮੀਤੀ...! ਜਲਦੀ ਕਰ, ਨਗਨ ਹੋ! ਟਾਈਮ ਹੋ ਚੱਲਿਐ...!" ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਘੜੀ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ, ਕੁਝ ਕਰੜੀ ਹੋ ਕੇ ਆਖਿਆ।

- "ਜੇ ਤਾਂ ਜਗਾਉਣੀ ਐਂ ਕੁੱਖ-ਫੇਰ ਤਾਂ ਦੋ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰਵਸਤਰ ਹੋਜਾ-ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚੱਲੀ!"

ਮੀਤੀ ਨੇ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਕੱਪੜੇ ਲਾਹ ਸੁੱਟੇ।

ਉਹ ਡਲੀ ਵਾਂਗ ਨੰਗੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ।

- "ਹੁਣ ਔਸ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਪੈ...!" ਉਸ ਨੇ ਉਂਗਲ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ।

ਮੀਤੀ ਸਿੱਧੀ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਲੇਟ ਗਈ।

- "ਆਹ ਜਲ ਪੀਅ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ...!"

ਮੀਤੀ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਜਲ ਪੀ ਲਿਆ। ਲੇਟ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ।

- "ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਜਾਪ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਐਂ-ਕੋਈ ਖੜਕਾ ਹੋਵੇ-ਕੋਈ ਕੁਛ ਬੋਲੇ-ਕੁਛ ਹੋਵੇ...! ਤੂੰ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ! ਕੁਛ ਬੋਲਣਾ ਨਹੀਂ! ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਅਹਿਲ ਪਈ ਰਹਿਣੈਂ! ਤੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੀ ਧਰਨੈਂ! ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ...! ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ! ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਵੱਲ ਹੀ ਧਿਆਨ ਕਰਨੈਂ! ਕੋਈ ਖੜਕਾ ਹੋਵੇ-ਕੁਛ ਹੋਵੇ-ਕੋਈ ਕੁਛ ਕਹੇ-ਤੈਨੂੰ ਕੁਛ ਸੁਣੇ-ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕਰਨੈਂ...! ਇਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨੈਂ, ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਜੰਗਲ 'ਚ 'ਕੱਲੀ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਐਂ-ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੁਛ ਹੋਵੇ-ਬੋਲਣਾ ਨਹੀਂ...! ਬਾਰੂ ਦੇਵਤਾ ਆ ਕੇ ਤੇਰੀ ਕੁੱਖ ਹਰੀ ਕਰੂਗਾ! ਬੋਲਣਾ ਨਹੀਂ-ਚੀਕਣਾ ਨਹੀਂ-ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਲੇਟੀ ਰਹਿਣੈਂ! ਬਾਰੂ ਦੇਵਤਾ ਤੇਰੀ ਕੁੱਖ ਹਰੀ ਕਰੂਗਾ...! ਬਾਰੂ ਦੇਵਤਾ ਆਉਗਾ-ਤੇਰੀ ਕੁੱਖ ਹਰੀ ਕਰੂਗਾ-ਬੰਨ੍ਹੀ ਕੁੱਖ ਜਗਾਉਗਾ...!" ਉਹ ਕੁੜੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਬੋਲਦੀ ਰਹੀ...? ਪਰ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ... ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਬੈਠ 'ਤੇ ਸਪਾਲ ਪਈ ਸੀ... ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਉਹ ਬੇਸੁੱਧ ਹੋਈ ਸੀ...? ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ "ਬਾਰੂ ਦੇਵਤਾ" ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮੀਤੀ ਦੀ ਕੁੱਖ "ਹਰੀ" ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ...? ਮੀਤੀ ਬੇਸੁਰਤ ਸੀ...!

ਬਾਰੂ ਦੇਵਤਾ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਮੀਤੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਹਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜੋਰ ਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ... ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬਾਰੂ ਦੇਵਤਾ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਆ ਸੀ...? ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਮੀਤੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ...? ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ...!

ਜਦੋਂ ਦਿਨ ਛੁਪਦੇ ਨਾਲ ਮੀਤੀ ਦੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁੜੀ ਮੀਤੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕਿਸੇ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਬੈਠ 'ਤੇ ਨਹੀਂ, ਬੈਠ ਦੇ ਨਾਲ ਪਏ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਬੈਂਚ 'ਤੇ ਪਈ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਸੁਗੰਧੀ ਵਿਚ ਲਪਟਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠਿਆ ਨਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੰਗ ਪੈਰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਬੁਖਾਰ 'ਚੋਂ ਉਠੀ ਹੋਵੇ! ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਟੰਗਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਆਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੁੱਲਾ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਸਕਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੱਤਾਂ 'ਚੋਂ ਭਾਫ਼ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਦਾ ਐਂਗਲ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਕੁੱਟਿਆ ਹੋਵੇ...!

- "ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਮੀਤੀ? ਲੱਗਿਆ ਕੁਛ ਪਤਾ?" ਉਹ ਕੁੜੀ ਮੀਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੀ ਮੁਸਕਰਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੁਗੰਧੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਟੱਬ ਅਤੇ ਸਪੰਜ ਪਰ੍ਹੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ।

- "ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਭੈਣ ਜੀ ਕੁਛ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ..." ਮੀਤੀ ਬੋਲੀ।

- "ਬਾਰੂ ਦੇਵਤਾ ਤੇਰੀ ਕੁੱਖ ਜਗਾ ਗਿਆ...!"

- "ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਿਆ?" ਉਹ ਬੇਸੁਰਤੀ ਜਿਹੀ ਵਿਚ ਵੀ ਟਹਿਕ ਪਈ।

- "ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਵੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਸ਼ ਗੁਆ ਬੈਠੀ ਸੀ-ਇਹ ਪੱਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਐਂ-ਜਦੋਂ ਬਾਰੂ ਦੇਵਤਾ ਆਉਂਦੈ-ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਤਪ ਤੇਜ਼ ਈ ਐਨਾ ਐਂ-ਉਦੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆ ਜਾਂਦੀ ਐ...! ਆਹ ਦੇਖ, ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਖੋਪੜੀ ਤੇ ਹੱਡੀ ਥੱਲੇ ਡਿੱਗੀ ਪਈ! ਉਹ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ ਇਹਨੂੰ ਥੱਲੇ ਸੁੱਟ ਜਾਂਦੈ! ਇਹ ਉਹਦੀ ਪੱਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਐਂ...!" ਕੁੜੀ ਖੋਪੜੀ ਅਤੇ ਹੱਡੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕਾਉਂਦੀ ਕਿਸੇ ਅਕਹਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਦੱਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ।

- "ਮੀਤੀ, ਜੇ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕੋਈ ਕੌੜਾ ਬਚਨ ਤੈਨੂੰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੈਣੇ ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰੀਂ! ਅਸਲ 'ਚ ਤਾਂ ਗੱਲ ਇਹ ਐ ਬਈ ਜਦੋਂ ਬਾਰੂ ਦੇਵਤੇ ਨੇ ਆਉਣਾ ਹੁੰਦੈ-ਉਦੋਂ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸੁਭਾਅ 'ਚ ਵੀ ਫ਼ਰਕ ਆ ਜਾਂਦੈ-।"

- "ਹੁਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਉਣਾ ਪਊ...?" ਮੀਤੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਇਹ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਣਗੇ!"

- "ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿੱਥੇ ਐ...?"

- "ਉਹ ਐਸ ਟੈਮ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ-ਪੂਜਾ 'ਚ ਮਘਨ ਐਂ-ਤੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰ ਲਵੀਂ!"

- "ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਈ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਐ?" ਮੀਤੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ।

- "ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਐ? ਉਹ ਤਾਂ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਛੇ-ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਪੂਜਾ ਪਾਠ 'ਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਐ!"

- "ਕਮਾਲ ਐ...!"

ਮੀਤੀ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਿਸ ਆ ਗਈ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਸੋਚਦੀ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਬਾਰੂ ਦੇਵਤੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚੱਲਿਆ ਸੀ! ਕਿਵੇਂ ਹਰੀ ਕਰਨੀ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਕੁੱਖ? ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂਗੀ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਬੈੱਡ ਵਿਚ ਪਈ-ਪਈ ਵੀ ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਨ ਕਿਸੇ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ "ਭੜਕ" ਉਠਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਇਹ ਤਮੰਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸੀ! ਕਿਤੇ ਬਾਰੂ ਦੇਵਤੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ...? ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਟ ਮਨ ਨੂੰ ਲਾਹਣਤ ਜਿਹੀ ਪਾਈ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੁਰਕਾਰਿਆ! ਦੇਵਤਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਮਬਿਸਤਰ ਹੋਊ? ਉਹ ਮਨ ਮਾਰ ਕੇ ਸੌਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪੰਜ ਵਾਰ ਉਹ ਬਾਰੂ ਦੇਵਤੇ ਤੋਂ ਕੁੱਖ 'ਹਰੀ' ਕਰਵਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਪਰ ਗੁਰਭੇਜ ਦਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾਮੋਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਪਰ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ? ਬਾਰੂ ਦੇਵਤਾ ਕਦੋਂ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ? ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ! ਉਸ ਨਾਲ ਕੀ ਕਰਦਾ ਸੀ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਰਹੱਸ ਹੀ ਬਣਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੀ! ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ ਸੀ! ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਭੋਗ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ? ਪਰ ਉਹ ਹਰ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲਾਹਣਤ ਜਿਹੀ ਪਾ ਕੇ, ਮਨ ਨੂੰ 'ਪਾਪੀ' ਦੱਸਦੀ! ਜਿਹੜਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪੁੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇਹੁਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ!

ਜਦੋਂ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਮੈਨਸਿਜ਼' ਫਿਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਘੋਰ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਨਵੀਂ ਨਸੀਹਤ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਕਦੇ ਆਖਦੇ ਕਿ ਤੂੰ ਮੰਤਰ ਪੂਰੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਕਦੇ ਆਖਦੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਮੰਤਰ ਪੂਰੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਢਿੱਡ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ। ਕਦੇ ਆਖਦੇ ਤੇਰੀ ਵਿਰੋਧੀ ਰੂਹ ਬੜੀ ਤਕੜੀ ਐ, ਉਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਮੈਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਮਜ਼ਾਰ 'ਤੇ ਕਰਨਾ ਪਊ। ਕਦੇ ਕੁਛ, ਕਦੇ ਕੁਛ...!

ਮੀਤੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਨਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਹੁਣ ਕਿਨਾਰਾ ਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਪਾਸਾ ਵੱਟਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਫੋਨ 'ਤੇ ਵੀ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਮਿਲਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਨਾਮਾਤਰ! ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਚੇਲੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ ਮੀਤੀ ਨੇ ਫੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ, ਤਾਂ ਨਵੇਂ ਚੇਲੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਛੱਡ ਕੇ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੱਚ ਕੀ ਸੀ...? ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੋਤਿਆ ਹੋਇਆ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ! ਗੁਰਭੇਜ ਬਹੁਤਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਤਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਪਸ਼ੇਮਾਨ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੀਮਾਰ-ਬੀਮਾਰ ਜਿਹੀ...! ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਪਿਲੱਤਣ ਫਿਰ ਚੱਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪੀਲੀਏ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਵਾਂਗ ਪੈਰ ਘੜੀਸ-ਘੜੀਸ ਕੇ ਤੁਰਦੀ!

ਇਕ ਦਿਨ ਮੀਤੀ ਦਾ ਘਰਵਾਲਾ ਅਤੀਅੰਤ ਕਰੋਧੀ ਹੋਇਆ ਘਰੇ ਆਇਆ।

- "ਆਹ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਕਿੱਥੇ ਖਰਚ ਕੀਤੇ...?" ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਲਾਟਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਚੰਗਿਆੜੇ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਮੰਦਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਚੁੱਪ ਜਿਹਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਅੱਜ ਬਦਲੇਖੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਮੀਤੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਮੈਂ ਕੀ ਪੁੱਛਦੈਂ...? ਆਹ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਕਿਹੜੇ ਯਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ? ਸਾਲੀਏ ਬੈਂਕ 'ਚ ਓਵਰ ਡਰਾਫਟ ਹੋਇਆ ਪਿਐ-ਇਹ ਪੈਸੇ ਕਿਹੜੇ ਖਸਮ ਨੂੰ ਖੁਆਉਂਦੀ ਰਹੀ ਐਂ ਤੂੰ...?" ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਝੱਗ ਡਿੱਗ

ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਮਲਾ ਹੋਇਆ ਖੜਾ ਸੀ। ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ! ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਦਾ ਸੁਆਲ ਸੀ!

- ".....!" ਮੀਤੀ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਬੋਲ ਸਕੀ।

- "ਤੇਰੇ ਚਿੱਤ 'ਚ ਸੀ ਬਈ ਮੈਂ ਘਰੇ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ-ਤੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਂਝੇ ਅਕਾਊਂਟ 'ਚੋਂ ਪੌਂਡ ਕਢਵਾ ਕਢਵਾ ਕੇ ਯਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੁਲਫ਼ਰੇ ਉਡਾਉਂਦੀ ਫਿਰੇ...?" ਉਸ ਨੇ ਬੈਂਕ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਮੀਤੀ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮਾਰੀ। ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਕੰਬੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- ".....!" ਮੀਤੀ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਕੀ ਦੱਸਦੀ...? ਕਿ ਇਹ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰਭੇਜ ਸਿੰਘ ਲਈ ਖਰਚ ਦਿੱਤੇ ਹਨ? ਕੌਣ ਇਤਬਾਰ ਕਰਦਾ...? ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਟਿਕਾਅ ਕੇ ਮੁੰਨਿਆਂ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਫ਼ ਵੀ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣ ਦਿੱਤੀ ਸੀ! ਬੱਕਰੇ ਦੀ ਜਾਨ ਗਈ ਤੇ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੁਆਦ ਨਾ ਆਇਆ, ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ!

ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੜਬੱਲ ਮੱਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਹੁਰਾ ਟੱਬਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰੇ ਆ ਢੇਰੀ ਹੋਇਆ। ਪ੍ਰੀਵਾਰਕ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ! ਮੀਤੀ ਦੀ ਸੱਸ ਅਤੇ ਸਹੁਰਾ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਨਣਾਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੱਗ ਉਗਲਦੀ ਸੀ। ਹੱਥੀਂ ਲਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਪੈਰੀ ਬੁਝਾਉਂਦੀ ਸੀ! ਮੀਤੀ ਦੀ ਸੱਸ ਵੀ ਕਲਾਂ ਦੀ ਮੂਲ ਸੀ! ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪੜਛੱਤੀ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਲਈ। ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਮਿਹਣੇ ਤਾਹਨੇ ਵੱਜਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਸੱਸ ਅਤੇ ਨਣਾਨ ਵੱਲੋਂ ਅਵਾਜ਼ੇ ਕਸੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ।

- "ਇਹ ਤਾਂ ਭਾਈ ਆਪਹੁਦਰੀ ਹੋ ਗਈ! ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਇਸ ਕੰਜਰੀ ਨੇ ਆਪਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਭੇਜਤੇ ਹੋਏ ਐਂ? ਹੋਰ ਐਨੀ ਰਕਮ ਤਿੰਨਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਚ ਗਈ ਕਿੱਥੇ? ਅਸਮਾਨ 'ਚ ਉਡਗੀ ਜਾਂ ਧਰਤੀ ਖਾਗੀ...? ਬੂਹ ਮੈਂ ਮਰਜਾਂ...! ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਥੋੜ੍ਹੇ, ਕੁੜ੍ਹੇ...? ਸਾਢੇ ਛੇ ਲੱਖ ਰੁਪਈਆ ਬਣ ਗਿਆ-ਇਹਦੇ ਅਰਗੀ ਧੀ ਤਾਂ ਘਰ ਘਰ ਜੰਮੇ! ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਬਾਬੀ ਪਿਉ ਦੇ ਮੂੰਹ ਹੱਥ ਰੱਖਦੀ ਐ! ਉਹ ਕੰਜਰ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਰਦੈ? ਇਹਦੇ ਪੈਸਿਆਂ 'ਤੇ ਈ ਐਸ਼ ਕਰਦੈ, ਬੁੱਲੇ ਲੁੱਟਦੈ!" ਸੱਸ ਨੇ ਮੀਤੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਬਚਨ ਬਾਣ ਚਲਾਇਆ। ਮੀਤੀ ਦਾ ਸੀਨਾਂ ਝੁਲਸ ਗਿਆ।

- "ਵੀਰ ਮੇਰਿਆ! ਤੈਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕਿੰਨੀ ਆਰੀ ਮੱਤਾਂ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ ਆਂ? ਬਈ ਇਹਨੂੰ ਕਲਜੋਗਣ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢ...! ਜਾਂ ਇਹਤੋਂ ਲੈ ਸਾਰਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ! ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਆਬਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਹੁਣ ਦੇਵੀ ਬਣੀ ਬੈਠੀ ਐ? ਦੇਵੇ ਖਾਂ ਜਬਾਬ ਹੁਣ! ਬੋਲਦੀ ਨੂੰ...?" ਨਣਾਨ ਨੇ ਵੀ ਘੱਟ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਝੁਲਸੇ ਸੀਨੇ ਨੂੰ ਭੁੰਨਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ ਸੀ। ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਤਾਣ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

- "ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਕਿਉਂ...? ਇਹਨੇ ਕੁੱਤੀ ਨੇ ਕੋਈ ਯਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਣੈ? ਉਹਨੂੰ ਖੁਆਉਂਦੀ ਹੋਈ ਐਂ, ਚਿਕਨ ਬਰਗਰ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਘਰੇ ਆਉਂਦਾ ਈ ਨੂੰ ਸੀ? ਥੋਡੇ ਕੋਲੇ ਤਾਂ ਸੌਂਦਾ ਰਿਹੈ? ਇਹਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਮੌਕਾ! ਤੇ ਇਹਨੇ ਗੰਢ ਲਿਆ ਕੋਈ ਯਾਰ...! ਤੇ ਲੱਗ ਪਈ ਸਾਂਝੇ ਖਾਤੇ 'ਚੋਂ ਉਹਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨ-ਇਹਦੀ ਮਾਂ ਦੀ...ਕੁੱਤੀ ਦੀ!"

ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਭੱਜਣ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ਸੀ! ਉਹ ਕਸੂਤੀ ਫ਼ਸ ਗਈ ਸੀ! ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ, ਤਾਂ ਆਖਰ ਕੀ ਦਿੰਦੀ? ਬਾਬੇ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਪਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੰਨਣੀਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਵਿਚਾਰੀ ਕੀ-ਕੀ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਈ ਜਾਂਦੀ? ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਦੀ ਰਕਮ ਤਾਂ ਇੱਟ ਬਣ, ਖੂਹ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗੀ ਸੀ। ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗੀ ਇੱਟ ਕਦੇ ਸੁੱਕੀ ਨਿਕਲਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਖਾ ਕੇ ਡਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਸੀ।

ਮੀਤੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਫੋਨ ਘੁੰਮਾਇਆ। ਚੇਲਾ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਹੀਨਾ, ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇੱਧਰ ਮੀਤੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਖੱਲੁਤ ਪਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲੇ ਨੇ ਤਲਾਕ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਹੀ ਰਟ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤਲਾਕ ਪੱਕਾ ਹੈ! ਮੀਤੀ ਕੀ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦਿੰਦੀ? ਕਿੱਥੋਂ ਹਿਸਾਬ ਦਿੰਦੀ? ਕਿਹੜੀ ਰਸੀਦ ਸੀ ਉਸ ਕੋਲ? ਕੀ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਨੇ? ਕੁਝ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ!

ਮੀਤੀ ਆਪਣੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਕਸੂਰ ਸਰਾਸਰ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸੀ! ਉਸ ਨੇ ਤਲਾਕ ਲੈਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ। ਬਹੁਤ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਉਸ ਨੇ! ਹੁਣ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਇਸ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨਾਲ ਸਾਲ ਜਾਂ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋਰ ਰਹਿ ਗਈ, ਮੈਂ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੀ! ਚਾਹੇ ਦੋਸ਼ ਬਿਨਾ ਸ਼ੱਕ ਮੀਤੀ ਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਹਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਨਾਲੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹੜਾ ਉਹ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਘੁੰਗ ਵਸਦੀ ਸੀ? ਨਿੱਤ ਤਾਂ ਸੱਸ ਅਤੇ ਨਣਾਨ ਤੋਂ ਤਾਹਨੇ ਮਿਹਣੇ ਸੁਣਦੀ ਸੀ! ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਢੁੱਚਰਾਂ ਡਾਹੀਆਂ ਜਾਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੱਸ ਅਤੇ ਨਣਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਗੱਲ ਗੱਲ 'ਤੇ "ਕੰਜ ਬੱਕਰੀ" ਜਾਂ "ਫੁੰਡਰ ਮੱਝ" ਤੱਕ ਆਖਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹਾਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਜਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਬੱਚਾ ਨਾ ਹੋਣ ਵਿਚ ਉਹ ਹੀ ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ! ਪਰ ਉਹ ਕਰ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਂਝਪੁਣੇ ਦੀ ਇਕ ਬਿਮਾਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਮੀਤੀ ਜਾਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਮੀਤੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ!

ਬੱਚਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜੇ ਸਨ। ਪਰ ਜੇ ਬਾਬਾ ਹੀ ਦਗ਼ਾ ਦੇ ਗਿਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਮੀਤੀ ਦਾ ਕੀ ਦੋਸ਼? ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕਰਦਾ ਕਿ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪਾਜ ਉਧੇੜੇ। ਸਾਰੀ ਹੱਡਬੀਤੀ ਦੱਸੇ! ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੋਲ ਖੋਲ੍ਹੇ। ਪਰ ਆਪਣੀ ਪੱਟੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਉਹ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਹੀ ਭਲਾ ਸਮਝਦੀ ਅਤੇ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ! ਇਕ ਚੁੱਪ ਸੌ ਸੁਖ...! ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਆਪਣੇ ਹੱਥ! ਜੇ ਝੱਗਾ ਚੁੱਕੇਂਗੀ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਢਿੱਡ ਹੀ ਨੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ! ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੀ। ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਤਲਾਕ ਲੈ-ਲੈ, ਮੀਤੀ! ਬਾਪੂ ਵੀ ਤਾਂ ਘਰੇ 'ਕੱਲਾ ਹੀ ਐ! ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਦੋ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾਈ ਜਾਦੈ, ਉਥੇ ਮੈਂ ਖਾਈ ਜਾਉਂ! ਪਿਉ ਧੀ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੱਟ ਲਵਾਂਗੇ! ਹੋਰ ਮੇਰੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵੀ ਕੀ ਐ...? ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਰੋਟੀਆਂ ਦੀ ਭਾਈਵਾਲ ਐ! ਉਹ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਪੜਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗੋਤੇ ਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ!

ਜਦ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਪਈ ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਨੇ ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਜਾਂ ਜੱਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸੁਆਲ ਦਾ ਉਤਰ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰੇਆਮ ਤਲਾਕ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਜੱਜ ਨੇ ਦੋਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਵਾ ਲਏ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨੇ ਘਰੇ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ ਆਖ ਦਿੱਤਾ।

ਮੀਤੀ ਦੀ ਸੱਸ ਫਿਰ ਵੀ ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ।

- "ਬਬੇਰਾ ਪੈਸਾ ਭੇਜਿਐ ਪੁੱਤ ਇਹਨੇ ਆਬਦੇ ਕੰਜਰ ਪਿਉ ਨੂੰ! ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋ ਬੈਠ ਭੋਰ ਭੋਰ ਕੇ ਖਾਊ! ਇਹ ਬੈਲਣ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਰਹੂ? ਇੰਗਲੈਂਡ 'ਚ ਪੱਕੀ ਐ-ਐਥੋਂ ਦਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਕੋਲੋ ਐ-ਇਹ ਤਾਂ ਦੇਖੀਂ ਆਬਦੇ ਨਾਲੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਛੋਟਾ ਈ ਲੈ ਕੇ ਆਊ! ਇਹਨੂੰ ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕਮਲਿਆ ਪੁੱਤਾ...!" ਸੱਸ ਨੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀਆਂ ਹੁੱਝਾਂ ਮੀਤੀ ਦੀ ਵੱਖੀ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

- "ਐਸ਼ ਤਾਂ ਇਹ ਹੁਣ ਕਰੂ, ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਰੰਨ...! ਮਕਾਨ 'ਚੋਂ ਅੱਧ ਇਹਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਣੈ-ਬਬੇਰਾ ਪੈਸਾ ਵੱਟ ਲਊ ਇਹ ਤੇਰੇ ਆਲੇ ਮਕਾਨ 'ਚੋਂ...! ਇਹ ਤਾਂ ਵੀਰ ਮੇਰਿਆ, ਹੁਣ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਯਾਰ ਹੰਢਾਇਆ ਕਰੂ ਤੇਰੇ ਪੈਸੇ 'ਤੇ! ਦੇਖਲੀਂ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਮਛਟੰਡੇ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਘੁੰਮਦੇ, ਕੁੱਤੀ ਦੇ...! ਨਿੱਤ ਨਵਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰਜਾਈਆਂ ਨਿੱਘੀਆਂ ਕਰਿਆ ਕਰੂ, ਇਹ ਕਲਜੋਗਣ-ਤੇ ਨਾਲੇ ਕਰੂ ਐਸ਼ ਤੇਰੇ ਪੈਸਿਆਂ 'ਤੇ!" ਨਣਾਨ ਨੇ ਵੀ ਤਾਹਨਿਆਂ ਵਾਲੀ ਤੋਪ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਮੀਤੀ ਕੰਨ ਲਪੇਟ ਕੇ ਅਦਾਲਤ 'ਚੋਂ ਭੱਜ ਆਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਚੋਭਾਂ ਤੇ ਚੋਭਾਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ! ਸਹੁਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਦਾ ਝਾਕਣ ਦਾ ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਤੁਰ ਆਈ ਸੀ। ਸਹੁਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਲਈ ਤਾਂ ਉਹ ਚੋਰ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਸੀ! ਉਹ ਚੀਕ ਚੀਕ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕੋ! ਮੈਨੂੰ ਪਾਖੰਡੀ ਬਾਬੇ ਨੇ ਭਰਮਾ ਕੇ ਦਿਨ ਦੀਵੀ ਲੁੱਟ ਲਿਆ! ਪੱਲੇ ਵੀ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ! ਪੈਸਾ ਵੀ ਗਿਆ! ਬਦਨਾਮੀ ਵੀ ਪੱਲੇ ਪੁਆਈ! ਤਲਾਕ ਵੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਪਿਉ ਨੂੰ ਵੀ ਬੋਲ ਕਬੋਲ ਕਰਵਾਏ! ਵਸੇਬਾ ਵੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਘਰ ਵੀ ਉਜੜ

ਗਿਆ! ਪਰ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਕਿਸ ਨੂੰ...? ਇਸ ਅੰਨ੍ਹੀ ਬੋਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ...? ਉਹ ਚੁੱਪ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ! ਬੋਲਣ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਵੀ ਕੀ ਸੀ? ਸੱਪ ਤਾਂ ਨਿਕਲ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਲੀਹ ਕੁੱਟਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਦੜ ਵੱਟ ਕੇ ਜਮਾਨਾ ਕੱਟ ਲੈਣਾ ਹੀ ਹੁਣ ਭਲਮਾਣਸੀ ਸੀ!

ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਮਿਲੇ, ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਜਿੰਦਰਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਟਿਕਟ ਬੁੱਕ ਕਰਵਾ ਕੇ ਬਾਪੂ ਕੋਲ ਪਿੰਡ ਆ ਗਈ ਸੀ...

ਕਾਂਡ 11

ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕੰਮ ਆਈਆਂ। ਮੀਤੀ ਹੀ ਮਾਸੀ ਕੋਲੋਂ ਲੇਟ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਬਹੁੜੀ ਸੀ। ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਵੀ ਢੀਠ ਸਾਧ ਵਾਂਗ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਹੀ ਡੇਰੇ ਜਮਾਈ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਮੀਤੀ ਨੇ ਤਾਂ ਬਹੁੜ ਜੋਰ ਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਉਹ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁੜ ਦੁੱਖ ਕੱਟੇ ਸਨ। ਮੁੜ ਕੇ ਹੁਣ ਉਹ ਫਿਰ ਉਸ ਰੋਹੀ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਵਿਆਹ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹ 'ਬਰ-ਬਰ' ਕੰਬਦੀ। ਵਿਆਹ ਇਕ ਜਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਫ਼ਸਿਆ ਬੰਦਾ ਮੁੜ ਕੇ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਨਿਕਲ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਝਰੀਟਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੋਭਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਵਿਆਹ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ 'ਨਰਕ' ਲੱਗਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਦੀਆਂ ਸਮਝੌਤੀਆਂ ਨੇ ਮੀਤੀ ਦਾ ਮਨ ਸਥਿਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

- "ਗੱਲ ਸੁਣ ਭਾਈ ਕੁੜੀਏ! ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਮੇਲ ਜੋਲ ਬਚਪਨ ਵੇਲੇ ਦਾ ਐ-ਜਦੋਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲੀ ਐ-ਓਦੋਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਐ-ਤੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਜੀਅ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ! ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਸੁਭਾਅ ਤਾਂ ਜਾਣਦੀ ਐ? ਹੁਣ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਗਜ਼ 'ਚ ਮਧਾਣੀ ਚੀਰਾ ਪਾਇਆ ਹੋਣਾ ਸੀ! ਅਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ ਕਰਨੀਂ ਸੀ? ਜੇ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਕੋਈ ਉਨੀ ਇੱਕੀ ਕਰੂ-ਅਸੀਂ ਫੱਟ ਜਾ ਕੇ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਵਾਂਗੇ-ਨਾਲੇ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਭੱਜ ਕੇ ਜਾਊ ਕਿੱਥੇ?"

- "ਚਾਚਾ ਜੀ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਧਰਤੀ ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਐ! ਐਥੇ ਬੰਦਾ ਕੁਛ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੈ-ਤੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਖੱਬੀ ਖਾਨ ਬਣ ਬਹਿੰਦੈ-ਚਾਚਾ ਜੀ ਬੋਨੂੰ ਨੂੰ ਪਤਾ-ਉਥੋਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਈ ਮਾੜੈ-ਬੰਦਾ ਆਬਦੇ ਨੂੰ ਆਬਦਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ।" ਮੀਤੀ ਰੋ ਪਈ।

- "ਕੁੜੀਏ, ਗੱਲ ਸੁਣ...!" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਹੀ ਰੱਖੀ।

- "ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਭਲੀ ਜਾਣਦੀ ਐ? ਜਾਣਦੀ ਐ ਨੂੰ...?"

- ".....।" ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਮੀਤੀ ਨੇ 'ਹਾਂ' ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ।

- "ਜੇ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕੁਪੱਤ ਕੀਤੀ-ਅਸੀਂ ਚੱਪਣੀਆਂ ਨਾ ਭੰਨ ਦਿਆਂਗੇ? ਤੂੰ ਗੱਲਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸੋਚੀ ਜਾਨੀ ਐ? ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦੈ! ਕਹਿੰਦੇ ਗਈ ਡਿੱਗ ਪਈ ਸੀ ਭੱਠੇ ਵਿਚ ਤੇ ਦੀਵੇ ਆਲੇ ਘਰੇ ਨੂੰ ਸੀ ਵੜਦੀ-ਉਹੀ ਗੱਲ ਤੇਰੀ ਐ...! ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਦੈਂ ਬਈ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਸਹੁਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੇ ਤੰਗ ਕੀਤੇ! ਪਰ ਉਥੇ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਕੋਈ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੀਹ ਆਰੀ ਜਗਤ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਕਿਹੈ ਬਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁ ਟਿਕਾਣਾ ਦੱਸ, ਐਥੋਂ ਦਾ! ਫੇਰ ਦੇਖ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਘੁਕਾਰਟ ਪਾਉਨੇ ਐ-ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾ ਦੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਕੋਈ ਜੀਅ ਪਰਿੰਦਾ ਐਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ-ਦੱਸ ਕੀਹਦੇ ਗਲ ਸਾਅਫ਼ਾ ਜਾ ਪਾਈਏ...?"

- "ਚਾਚਾ ਜੀ, ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੂੰ ਪਤੈ ਬਈ ਮੇਰੇ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਬੱਚੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ?" ਕੁੜੀ ਅੱਗ ਦੀ ਫੂਕੀ ਟਟਿਆਣੇ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰਦੀ ਸੀ।

- "ਬਿਲਕੁਲ ਪਤੈ...!" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਮਸ਼ੀਨ ਵਾਂਗ ਬੋਲਿਆ।

- "ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਐ?"

- "ਦੇਖ ਕੁੜੀਏ! ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ 'ਕੱਲਾ ਕਹਿਰਾ ਪੁੱਤ ਨੂੰ! ਉਹਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਭੈਣ ਭਾਈ ਹੈਗੇ ਐ! ਬੱਚੇ ਦਾ ਲਾਲਚ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਓਦੋਂ ਕਰਦੈ-ਜਦੋਂ ਪੁੱਤ 'ਕੱਲਾ 'ਕੱਲਾ ਹੋਵੇ! ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਐਨੀ ਤਾਂ ਸਤੌਲ ਐ-ਜੇ ਇਕ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੋਜੂ?" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਫਿੱਟ ਕਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਚਾਚਾ ਜੀ, ਥੋਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਤੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਬਾਰੇ ਨੂੰ ਪਤਾ! ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਅਗਲੇ ਪੱਕੀ ਲੁਆਉਂਦੇ ਐ, ਮੋਹਰ! ਤੇ ਅਗਲੀ ਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰ ਕੇ ਪਾਸੇ ਹੁੰਦੇ ਐ-ਅਗਲੀ ਫਿਰ 'ਕੱਲੀ ਦੀ 'ਕੱਲੀ! ਉਹੋ ਜੀ ਦੀ ਉਹੋ ਜੀ...!" ਮੀਤੀ ਸਹੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਪਹੇ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਸੀ।

- "ਇਉਂ ਖੇਡ ਐ, ਕੁੜੀਏ? ਅਸੀਂ ਐਥੇ ਕਾਹਦੇ ਆਸਤੇ ਬੈਠੇ ਐ? ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ 'ਤਬਾਹ ਨੂੰ? ਤੇਰੇ ਪਿਉ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਕਦੋਂ ਦੀ ਬੁਰਕੀ ਸਾਂਝੀ ਐ-ਇਹਨੂੰ ਅਸੀਂ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਜਾਣਾ ਕਿੱਥੇ ਐ? ਅਸੀਂ ਇਹਨੂੰ ਪਿੱਛਾ ਕਿਵੇਂ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ?" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਦਾ ਤਾਂ ਬਣਿਆਂ ਬਣਾਇਆ ਜੁਗਾੜ ਹਿੱਲ ਚੱਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਫੁੱਟ ਅੱਗਾ ਵਲਿਆ।

- "ਚਲੋ, ਵਿਆਹ ਮੈਂ ਕਰਵਾ ਲੈਨੀ ਐਂ-ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੇ ਫਿਕਰ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਐ! ਪਰ ਮੇਰੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਕਰਵਾ ਦਿਓ-!"

- "ਜਦੋਂ ਕਹੇ...!" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਤੜ੍ਹ ਪਾਈ।

ਉਹ ਜਗਤ ਸਿਉਂ ਤੋਂ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਫਤ ਕੇ ਬੱਸ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ।

ਜਾਗਰ ਉਸ ਦੀ ਹੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਸ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਸਨ।

- "ਗੱਲ ਜਾਗਰਾ ਆਪਣੇ ਪੂਰੀ ਹੱਥ 'ਚ ਐ! ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ!" ਉਸ ਨੇ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦਾ ਮੁੱਲ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ।

- "ਫੇਰ ਕੱਚ ਕਾਹਦੈ?" ਜਾਗਰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਉਤਾਵਲਾ ਸੀ।

- "ਕੱਚ ਇਹ ਐ ਬਈ ਕੁੜੀ ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਐ-।"

- "ਉਹ ਕਾਹਤੋਂ?" ਜਾਗਰ ਪੈਰੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

- "ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ, ਜਾਗਰਾ! ਬਾਹਰੋਂ ਆਈ ਕੁੜੀ ਐ-ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਤਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀ-।"

- "ਗੱਲ ਉਹਨੇ ਸਹੁਰੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀ ਖੋਲ੍ਹੀ ਐ?"

- "ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ-ਉਥੇ ਵਲੈਤ 'ਚ ਕਹਿੰਦੇ ਛੋਕਰੀ ਯਹਾਵਾ ਰਵਾਜ ਈ ਪੁੱਠਾ ਐ-ਕੁੜੀਆਂ ਆਪ ਗੱਲ ਕਰਦੀਐਂ! ਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਨੇਹਣ ਕੇ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਵਾਉਂਦੀਐਂ!"

- "ਪਰ ਉਹਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਕੀ ਐ?"

- "ਤੈਨੂੰ ਓਦਣ ਵੀ ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ! ਬਈ ਕੁੜੀ ਦੇ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਬੱਚੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ-ਤੇ ਉਹ ਥੋਡੇ ਨਾਲ ਇਹ ਪੱਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਐ-ਬਈ ਕਿਤੇ ਬਾਂਝ ਦੀ ਆੜ 'ਚ ਤੁਸੀਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਨਾ ਛੱਡ ਦਿਓ!" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝਾਇਆ।

- "ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਓਦਣ ਈ ਨਬੇੜਤੀ ਸੀ! ਬਈ ਐਸ ਗੱਲ ਵੱਲੋਂ ਕੁੜੀ ਬੇਫਿਕਰ ਰਹੇ-ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੀ ਲਕੇ ਐ, ਜੁਗਾੜ ਸਿਆਂ? ਜੇ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਕੁਛ ਨਾ ਬਣਿਆਂ, ਜਾਂ ਨਾ ਬਣਦਾ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਜੀ. ਟੀ. ਰੋਡ 'ਤੇ ਚਾਹ ਆਲਾ ਢਾਬਾ ਖੁਲ੍ਹਵਾ ਦੇਣਾ ਸੀ-ਹੋਰ ਦੱਸ ਮੈਥੋਂ ਕੀ ਪੁੱਛਦੈ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਦੈਂ ਬਈ ਬੁੜੀ ਮਰਨ ਨੂੰ ਫਿਰੇ ਤੇ ਬਾਬਾ...ਨੂੰ ਫਿਰੇ! ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਜੁਆਕਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਐ-ਤੇ ਤੂੰ ਪੱਪੂ ਹੋਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚੀ ਜਾਨੈ?" ਜਾਗਰ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਹੀ ਨਬੇੜ ਦਿੱਤੀ।

- "ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਐ ਨਾ, ਜਾਗਰਾ! ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਆਹ ਵੀ ਡਬੁੱਕ ਐ ਬਈ ਮੁੰਡਾ ਕਿਤੇ ਪੱਕਾ ਹੋ

ਕੇ ਨਾ ਟੀਟਣੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਜਾਵੇ?"

- "ਸੁਆਹ ਟੀਟਣੇ...! ਟੀਟਣੇ ਕਿਵੇਂ ਮਾਰੂ? ਟੀਟਣਿਆਂ ਆਲੀ ਟੰਗ ਨਾ ਵੱਢ ਧਰਾਂਗੇ?" ਜਾਗਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- "ਚੱਲ ਜਿਵੇਂ ਹੋਊ-ਦੇਖੀ ਜਾਊ? ਆਪਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਰਵਾਈਏ!"

- "ਜੇ ਤੂੰ ਆਖਦੈਂ ਤਾਂ ਕਰਵਾ ਦਿੰਨੇ ਐਂ!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਮੀਤੀ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਜਾਗਰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਨੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਟਿਕਟ ਖਰਚਣ ਲਈ ਜਾਗਰ ਕੋਲ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੈਸਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਬਾਪੂ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਭੰਗ ਹੀ ਭੁੱਜਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਮੀਤੀ ਨੇ ਇਤਨਾ ਵਾਅਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹਰਦੇਵ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੱਗ ਗਏ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਟਿਕਟ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵਾਪਿਸ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਜਾਗਰ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੰਨ ਧਰ ਕੇ ਸੁਣੀਆਂ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਹੀ ਫ਼ਰੋਲਾ ਫ਼ਰਾਲੀ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਮੀਤੀ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸੀ। ਜੁਆਕਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸੀ? ਭੁੱਖਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹੁਣ ਵਾਲਾ ਟੱਬਰ ਮਰਦਾ ਸੀ। ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣਦਾ ਸੀ? ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਲੱਗੇ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦੀ ਸੀ। ਪੋਤਿਆਂ ਤੋਂ ਕੀ ਮੋਹੜ ਪੁਆਉਣੀ ਸੀ? ਘਰ ਨਾ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦਾਣੇ ਤੇ ਅੰਮਾਂ ਲੁਧਿਆਣੇ...? ਟਿਕਟ ਖਰਚਣ ਲਈ ਵੀ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਜੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਏਜੰਟ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਦੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਅਗਲੇ ਨੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਲੱਖ ਤਾਂ ਲੈ ਹੀ ਲੈਣਾ ਸੀ? ਫਿਰ ਵੀ ਟਿਕਾਣੇ ਲੱਗਦਾ, ਪਤਾ ਨੂੰ, ਅੱਗੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਖੋਟੇ ਪੈਸੇ ਵਾਂਗੂੰ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ? ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਝੋਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੋਤੇ ਖਿਡਾਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਸੀ। ਪਰ ਜਾਗਰ ਦੀ ਇਕ ਗੱਲ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

- "ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਟਾਟੇ ਆਲੀ ਢੇਰੀ ਐ ਨ੍ਹਾਂ? ਬਈ ਭੋਰ ਭੋਰ ਕੇ ਖੁਆਈ ਜਾਵੇਂਗੀ? ਸਾਲੇ ਦੀਏ ਕੁੱਢਰੇ...! ਮੈਂ ਰੋਜੇ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੈਂ ਤੇ ਤੂੰ ਨਮਾਜਾਂ ਗਲ ਪਾਈ ਜਾਨੀ ਐਂ! ਜੇ ਇਕ ਅੱਧਾ ਬਾਹਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਦੈ-ਮੈਨੂੰ ਭੇਜ ਲੈਣ ਦੇ! ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਇਹਦੀ ਸਾਲੇ ਦੀ ਚਾਹ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਖੁਲ੍ਹਾਅ ਦੇਣੀ ਐਂ, ਕਿਤੇ! ਆਪੇ ਬੈਠੀ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜੀ ਜਾਇਆ ਕਰੀਂ...! ਨਾਲੇ ਮਾਂ ਪੁੱਤ ਕੰਮ ਲੱਗਜੋਂਗੇ!"

- "ਪਰ ਆਬਦੀ ਵੇਲ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਸੋਚਦੈ!" ਮਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੁਲ ਪੱਖੀ ਨਿਹੋਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

- "ਅੱਗੇ ਵੀ ਵੇਲ ਵਧੀ ਵੀ ਐ! ਕੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਨਿੱਤ ਤਸਮਈ ਬਣਾ ਕੇ ਖੁਆਉਨੀ ਐਂ? ਭੁੱਖੇ ਨੰਗੇ ਸਾਲੇ ਇਹ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਐ-ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਐ-ਉਥੇ ਸਾਲੇ ਉਹ ਨਲੀ ਲਮਕਾਉਂਦੇ ਫਿਰਨਗੇ!" ਜਾਗਰ ਦੀ ਬੱਕੜਵਾਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਂ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅੜਬ ਜਾਗਰ ਮੂਹਰੇ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਸੀ।

ਮੀਤੀ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਤਹਿ ਹੋ ਗਈ। ਇਕ ਸਧਾਰਣ ਜਿਹਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕੁੜੀ ਅਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਬਾਪ ਨਾਲ ਗਏ ਅਤੇ ਮੋਗੇ ਕਚਿਹਰੀਆਂ ਵਿਚ ਮੀਤੀ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਵਿਆਹ ਦਰਜ ਹੋ ਗਿਆ। ਵਿਆਹ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਘਰ ਆ ਗਏ।

ਹਫ਼ਤੇ ਕੁ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਅਪਲਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੀਤੀ ਕੋਲ ਪਹਿਲੇ ਤਲਾਕ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਆਹ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਦੋ ਕੁ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਬਰਤਾਨਵੀ ਦੂਤਘਰ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੋਈ ਔਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਸ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਉਮਰ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਸੀ। ਪਰ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਸੁਬਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ। ਮਾਂ ਨੇ ਵੀ ਚਾਅ ਕੀਤਾ। ਵਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੋਤਿਆ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਸਰ ਗਈ। ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਵੀਜ਼ੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਢਕ ਲਏ ਸਨ। ਘਰੇ ਰੌਣਕ ਪਰਤ ਆਈ ਸੀ। ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਰੂੜੀ ਮਾਰਕਾ ਨਾਲ ਰਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਬੱਕਰੇ ਦੀਆਂ ਸੈਂਖੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ

ਘੋਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੁਫਤ ਦੀ ਖਾ ਪੀ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਮੂੰਹ ਲਬੇੜ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਦੋ ਲਲਕਾਰੇ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ!

ਜਾਗਰ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਟਿਕਟ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਇਕ ਕਿੱਲਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਗਹਿਣੇ ਧਰ ਦਿੱਤਾ।

- "ਅਜੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਸੈੱਟ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਕ ਸਾਲ ਲੱਗ ਜਾਣੈਂ-ਪਰ ਉਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡਾ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਿਓ।" ਤੁਰਦੀ ਮੀਤੀ ਨੇ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਨੇ ਵੀ "ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਭਾਈ" ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਖਣਾ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ, ਤੇਰੇ ਕਰਕੇ ਪੈਲੀ ਦਾ ਇਕ ਕਿੱਲਾ ਫੂਕਿਐ-ਜਾ ਕੇ ਪੈਸਾ ਧੋਲਾ ਜਲਦੀ ਭੇਜੀਂ, ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ! ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੀਤੀ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪੁੱਜ ਗਏ।

ਜਦ ਮੀਤੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਘਰਵਾਲਾ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਖਾਲੀ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਘਰ ਭਾਂ-ਭਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਖ਼ਤ ਆਇਆ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਕਾਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈ ਕੇ ਜਲਦੀ ਇਕ ਪਾਸਾ ਕਰੋ! ਲਿਖਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਜਾਣਾ ਮਕਾਨ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦਿਓਗੇ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਇਹ ਮਕਾਨ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੀਤੀ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਪੈਸੇ ਹੀ ਦਿਵਾ ਦਿਓ। ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰਾ ਮਕਾਨ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰਵਾਲਾ ਰੱਖ ਲਵੇ! ਕਿਉਂਕਿ ਪੈਸੇ ਦੀ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ।

ਮਕਾਨ ਦੇ ਅੱਧੇ ਪੈਸੇ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਨੇ ਪੈਸੇ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਸਮੇਤ ਇਕ 'ਬੇਸਮੈਂਟ' ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲੈ ਲਿਆ। ਦੋਨੋਂ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਮੀਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਫ਼ਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਅਜੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ "ਹੈਬਚੂਅਲ-ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ" ਦਿਖਾਉਣੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ "ਨੈਸ਼ਨਲ ਇੰਸੋਰੈਂਸ ਨੰਬਰ" ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਮੀਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫ਼ਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਅਪਲਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਜੇ ਕੋਈ ਜਗਾਹ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਪੀ-46 ਫ਼ਾਰਮ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਜਗਾਹ ਖਾਲੀ ਹੋਣੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਫ਼ਰਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਭੇਜਣੀ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਘਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਬਜ਼ੀ ਜਾਂ ਦਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ। ਰੋਟੀਆਂ ਲਾਹ ਲੈਂਦਾ। ਹੂਵਰ ਕਰ ਛੱਡਦਾ। ਜੇ ਕਦੇ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਦਾ। ਲੰਡਨ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਸੀ ਭਾਈਬੰਦ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਬਾਹਵਾ ਦਿਲ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਮੀਤੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੱਤ ਕੁ ਵਜੇ ਕੰਮ ਛੱਡਦੀ ਅਤੇ ਸਾਢੇ ਕੁ ਸੱਤ ਵਜੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਕੰਮ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਰਾਹ ਉਠਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਸੁਪਨਾ ਸਮਝ ਕੇ ਭੁੱਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ। ਘਰੇ ਆ ਕੇ ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਬਣਾਈ ਸਬਜ਼ੀ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਟੈਲੀਵਿਯਨ ਦੇਖਦੀ ਅਤੇ ਥੱਕੀ ਹੰਭੀ ਹੋਈ ਸੌਂ ਜਾਂਦੀ। ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤੰਗੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੀਤੀ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਰ ਦਾ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਕੰਮ ਨਬੇੜ ਕੇ ਪਾਰਕ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਜਦ ਹਰਦੇਵ ਲੰਡਨ ਵਾਲੀ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਅੱਜ ਫ਼ਿਰ ਪੂਰੀ ਗਹਿਮਾਂ-ਗਹਿਮੀਂ ਸੀ। ਸੋਹਣਾ ਮੌਸਮ ਸੀ। ਫ਼ੌਜੀ, ਸੁੱਖਾ ਘੈਂਟ, ਸੈਦੇ ਵਾਲਾ ਭਲਵਾਨ ਬਸੰਤ, ਬਾਬਾ ਅਜਮੇਰ ਅਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਮੁਛੈਹਰਾ ਸਿੰਘ ਅੱਜ ਸੁਸਤ ਜਿਹੇ ਹੀ ਧੁੱਪ ਸੇਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਾਮਰੇਡ ਦਾ ਨਾਂ ਤਾਂ ਪਿਸ਼ੌਰਾ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਪਰ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਦੇਸੀ ਭਾਈਬੰਦ ਕਾਮਰੇਡ ਨੂੰ "ਮੁਛੈਹਰਾ ਸਿੰਘ" ਹੀ ਦੱਸਦੇ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਕੜਕਵੀਂ, ਕਰਾਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਮਹਿਫ਼ਲ ਕੁਝ ਬੇਰੰਗੀ ਜਿਹੀ ਹੀ ਸੀ! ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਹੀ ਬੈਠਾ ਸੀ।

- "ਕਾਮਰੇਟਾ ਤੂੰ ਗਲਾਸੀ ਤਾਂ ਛੱਡਤੀ-ਪਰ ਕਦੇ ਬੀਰੂ ਛੀਰੂ ਤਾਂ ਮਾਰ ਲਿਆ ਕਰ....!" ਆਖਰ ਸੁੱਖੇ

ਘੋਂਟ ਨੇ ਮਹਿਫ਼ਲ ਦੀ ਸੁਸਤੀ ਤੋੜੀ। ਹੱਥ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਬੀਅਰ ਦਾ ਡੱਬਾ ਹੈਂਡ-ਗਰਨੇਡ ਵਾਂਗ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

- "ਬਬੇਰੀ ਪੀਤੀ ਸੁੱਖਿਆ, ਛੋਟੇ ਭਾਈ! ਕੋਈ ਕਸਰ ਨੂੰ ਛੱਡੀ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵੀ ਗੁਆਂਢੀ ਗੱਡੇ 'ਤੇ ਲੱਦ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ-ਪਰ ਜਦੋਂ ਦਾ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ-ਮੈਂ ਹੱਥ ਨੂੰ ਲਾਇਆ! ਬੀਅਰ ਪੀ ਤਾਂ ਲਈਦੀ ਐ-ਪਰ ਤੰਗ ਬਹੁਤ ਕਰਦੀ ਐ ਸਾਲੀ-ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਸੂਗਰ ਈ ਬਹੁਤ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਐ।"

- "ਮਾੜਾ ਢੱਗਾ ਛੱਤੀ ਰੋਗ! ਪਹਿਲਾਂ ਆਲੀ ਪੀਤੀ ਹੁਣ ਨਿਕਲਦੀ ਐ ਕਾਮਰੇਡਾ!" ਬਾਬੇ ਅਜਮੇਰ ਨੇ ਵਿਅੰਗ ਕੀਤਾ।

- "ਕਾਮਰੇਟਾ, ਥੋਡੇ ਰੂਸ ਆਲੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨਾਸ਼ਤਾ ਵੀ ਵੇਦਕੇ ਨਾਲ ਈ ਕਰਦੇ ਸੀ?" ਸੈਦੋ ਵਾਲੇ ਭਲਵਾਨ ਨੇ ਕਾਮਰੇਡ ਨੂੰ ਬਲਦ ਵਾਂਗ 'ਆਰ' ਲਾਈ।

- "ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਂਹ ਬਾਦੀ-ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ਕ, ਭਲਵਾਨਾ! ਨਾਲੇ ਰੂਸ ਆਲਿਆਂ ਦੀ ਅਸੀਂ ਕੀ ਰੀਸ ਕਰਲਾਂਗੇ? ਜਿਹੜਾ ਕੁਛ ਰੂਸ ਆਲਿਆਂ ਨੇ ਖੱਟ ਲਿਆ-ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਸੌ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਨੂੰ ਖੱਟ ਸਕਦੇ!"

- "ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਾਮਰੇਟਾ ਕਹਿੰਦੇ ਉਹ ਵੀ ਠੂਠਾ ਜਿਆ ਈ ਫੜੀ ਫਿਰਦੇ ਐ?"

- "ਨੰਗਾਂ ਦੇ ਨੰਗ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ...!"

- "ਕੁਛ ਵੀ ਐ...! ਸਰਾਸਰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਕਰਕੇ ਰੂਸ ਖੱਖੜੀਆਂ ਹੋਇਆ-ਤਾਂ ਐਸ ਨੌਬਤ 'ਤੇ ਆਇਆ! ਕਦੇ ਉਜ਼ਬੇਕ ਆਲਿਆਂ ਦੇ ਉਂਗਲ ਦੇਹ-ਕਦੇ ਚੈਚਨੀਆਂ ਆਲਿਆਂ ਦੇ! ਕੀ ਪਹਿਲਾਂ ਨਜ਼ੀਬ-ਉੱਲਾ ਦੇ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਰਾਜ ਪਲਟਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਤਾਲੀਬਾਨਾਂ ਤੇ ਅਲ-ਕਾਈਦਾ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਬਾਪੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਓਸਾਮਾ ਬਿਨ ਲਾਦੇਨ ਦੇ ਇਹੋ ਅਮਰੀਕਾ ਬਾਪੂ ਮਾਂਗੂੰ ਨਹੀਂ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ? ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਹੀ ਤਹੀ ਫੇਰਨ ਆਸਤੇ ਕੀ ਇਹਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਬਿਲੀਅਨਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਜ਼ਾ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਕੇ, ਉਹਨੂੰ ਓਨਾਂ ਈ ਹੋਰ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ? ਕੀ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਪਿੱਪਲ ਲੱਗੇ ਕਿਊਬਾ ਦੇ ਫ਼ੀਦਲ ਕਾਸਤਰੋ ਨੂੰ ਮਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸੈਂਕੜੇ ਚਾਲਾਂ ਨਹੀਂ ਚੱਲੀਆਂ? ਫ਼ੀਦਲ ਕਾਸਤਰੋ ਦੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਚਤਰ ਚਲਾਕ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸੀ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਿਆ, ਇਹ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਐ...! ਅਮਰੀਕਾ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਘੜਿੱਤਾਂ ਕਰਦਾ ਆਇਐ! ਉਹ ਚਾਹੇ ਸਦਾਮ ਹੁਸੈਨ ਸੀ, ਚਾਹੇ ਨਜ਼ੀਬ-ਉਲਾ ਸਰਕਾਰ! ਚਾਹੇ ਇਰਾਨ ਸੀ, ਚਾਹੇ ਚੀਨ! ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਗਿਆਰਾਂ ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਆਬਦੇ ਬੱਖਲ 'ਚ ਵੱਜੀ-ਪਿੱਟ ਉਠਿਆ...! ਦੂਜੇ ਦੇ ਘਰੇ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਬਸੰਤਰ ਦੇਵਤਾ ਦਿਸਦੀ ਐ, ਬਾਈ! ਮਰੋੜਾ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਚੜ੍ਹਦੈ-ਜਦੋਂ ਆਬਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਆ ਪੈਂਦੀ ਐ! ਇਕ ਚੁਗਲ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਕੱਚਾ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੋ ਰਲ ਜਾਣ-ਉਦੋਂ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਹੁੰਦੀ ਐ! ਇਹਦੇ ਟਾਊਟ ਹੈਗੇ ਐ ਚੁਗਲੀ ਦਾ ਖੱਟਿਆ ਖਾਣ ਆਲੇ ਤੇ ਆਬਦਾ ਉਲੂ ਸਿੱਧਾ ਰੱਖਣ ਆਲੇ-ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਆਬਦਾ ਹਥਿਆਰ ਚਲਾਉਂਦੈ...!"

- "ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਐ! ਇਤਿਹਾਸ ਫ਼ਰੋਲ ਲਓ, ਚੁਗਲੀ ਦਾ ਖੱਟਿਆ ਖਾਣ ਆਲੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਤਾਂ ਹਸ਼ਰ ਮਾੜਾ ਈ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦੈ-ਉਹਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਕੈਮ ਨੂੰ ਰਹਿੰਦੀ! ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਚਾਂਦਨੀ ਤੇ ਫਿਰ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ, ਆਲੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਐ-ਵਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਗਲਾ ਕਿੱਡਾ ਵੀ ਰਾਠ ਬਣ ਕੇ ਆਬਦਾ ਕੰਮ ਕੱਢੀ ਜਾਵੇ-ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਨੰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦੈ-ਫੇਰ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾਉਂਦਾ-ਖੁਰਕ ਪਈ ਆਲੇ ਕੁੱਤੇ ਮਾਂਗੂੰ ਸਾਰੇ ਦੁਰਕਾਰਦੇ ਐ!"

- "ਇਹਨਾਂ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਾਂ ਕਰਕੇ ਈ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਕੁਰਲਾਈ ਸੀ; ਭਾਰੇ ਭੂਈ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਮੰਦੀ ਹੂੰ ਮੰਦੇ...!" ਫੌਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

- "ਚੁਗਲਖੋਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਈ ਤਾਂ ਮੁਖ਼ਬਰ ਐ! ਤੇ ਮੁਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨੈਕਸਲੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਰਮ ਰਿਹੈ ਤੇ ਬਾਅਦ 'ਚ ਖਾਤਕੂਆਂ ਨੇ ਵੀ ਮੁਖ਼ਬਰ ਟਿਕਾਅ ਕੇ ਸੋਧੇ ਐ! ਮੁਖ਼ਬਰ ਈ ਜੰਗੀ ਲਹਿਰਾਂ 'ਚ ਰੋੜੇ ਅਟਕਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਐ! ਜੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਗੱਦਾਰ, ਮੁਖ਼ਬਰ ਨਾ ਹੁੰਦੇ-ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਦੇ

ਮੱਲਾਂ ਮਾਰ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ! ਸਾਰੀਆਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ 'ਚ ਬੱਟੇ ਤਾਂ ਮੁਖਬਰ ਦੱਲਿਆਂ ਨੇ ਈ ਪਾਏ...!" ਕਾਮਰੇਡ ਦਾ ਪਾਰਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਫੇਰ ਮਰੇ ਵੀ ਦੇਖਲਾ ਪ੍ਰੀਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਕਿਮੇਂ ਐਂ?" ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਮੁਖਬਰ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚਿੜ੍ਹ ਸੀ!

- "ਕੀ ਖੱਟਿਆ....? ਆਪ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਸੀ ਬਾਹਮਣਾ-ਜਜਮਾਨ ਵੀ ਡੋਬੇ? ਆਪ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਈ ਸੀ-ਆਬਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰਾਂ ਦੇ ਵੀ ਵੈਰੀ ਬਣ ਤੁਰੇ!" ਬਸੰਤ ਭਲਵਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਭਾਫ਼ ਕੱਢੀ।

- "ਤੂੰ ਅੱਜ ਬਾਹਲਾ ਈ ਚੁੱਪ ਜਿਐਂ, ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ?"

- "ਨਹੀਂ ਕਾਮਰੇਡ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੋਨੂੰ ਸੁਣ ਰਿਹੈਂ!" ਹਰਦੇਵ ਬੋਲਿਆ।

- "ਇਉਂ ਲੱਗਦੈ, ਜਿਵੇਂ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆ ਕੇ?"

- "ਨਹੀਂ, ਦਿਲ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੀ ਐ?" ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਔਂਤੀ।

- "ਕੋਈ ਨਾ! ਬਬੇਰਾ ਦਿਲ ਲੱਗਜੁ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ! ਐਵੇਂ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਪਿੱਛਾ ਤਾਂ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਈ ਐ ਬੰਦੇ ਦੇ!"

- "ਆਹ ਕਿਮੇਂ ਅੱਜ ਚੱਕਵੇਂ ਪੈਰੀਂ ਆਉਂਦੈ?" ਬਾਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਸੁੱਖੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਬਾਈ ਬਰਾੜ ਬੀਅਰਾਂ ਫੜੀ ਬਿਨ-ਬਰੇਕੇ ਟਰੱਕ ਵਾਂਗ, ਸੱਚੀਂ ਹੀ ਸਪੀਡ ਫੜੀ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।

- "ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ....? ਬਾਹਲਾ ਈ ਟਾਪ ਗੇਅਰ 'ਚ ਲੱਗਿਆ ਆਉਂਦੈ?" ਫੌਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ, ਲੇਟ ਹੋ ਗਿਆ! ਕਿਤੇ ਕਰਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਰਹਿਜਾਂ....!" ਬਰਾੜ ਨੇ ਬੀਅਰ ਦੇ ਡੱਬੇ ਦੀ ਸੀਲ ਬੜੀ ਬੇਕਿਰਕੀ ਨਾਲ ਪੱਟੀ।

- "ਹੋਰ ਸੁਣਾ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਤਾਜੀ ਬਰਾੜਾ....!" ਫੌਜੀ ਨੇ ਲੱਤ 'ਤੇ ਲੱਤ ਧਰ ਕੇ ਹੱਥ ਮਸਲੇ।

- "ਕੀ ਸੁਣਾਵਾਂ ਫੌਜੀ ਭਾਅ ਜੀ? ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਐਥੇ ਛੱਡ ਕੇ ਗਿਐ-।"

- "ਫੇਰ...? ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਕਰਤੀ?" ਬਾਬੇ ਅਜਮੇਰ ਨੇ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਵੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ।

- "ਉਹਦੀ ਕਾਰ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ ਲੱਗੇ ਵੇ-ਮੈਨੂੰ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਹਾਸਾ ਆਈ ਜਾਵੇ, ਬਈ ਆਪਣੇ ਗੀਤਕਾਰ ਭਰਾ ਲਿਖਣ ਲੱਗੇ ਬਿਲਕੁਲ ਈ ਨੂੰ ਸੋਚਦੇ! ਗਾਉਣ ਆਲੇ ਕੰਪਣੀਆਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਕੇ 'ਢੱਕਮ-ਢੱਲਾ' ਗਾਈ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਐ-ਗੀਤ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਿਕਲੇ, ਚਾਹੇ ਨਾ ਨਿਕਲੇ....।"

- "ਚੱਲ ਆਪਾਂ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਕੋਰਸ ਪਾਸ ਕਰਨੈਂ?" ਬਾਬੇ ਨੇ ਫਿਰ ਘੋੜ੍ਹਾ ਭਜਾਇਆ।

- "ਸੁਣਾ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕੋਈ ਕੋਸੀ ਜੀ....! ਠੰਢੇ ਜੇ ਬੈਠੇ ਐਂ ਬਰਾੜਾ....!" ਸੁੱਖੇ ਨੇ ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਪਲੀਤਾ ਲਾਇਆ।

- "ਗੀਤ ਚੱਲਦਾ ਸੀ ਅਖੇ, ਪਿੜ ਵਿਚ ਢੋਲ ਵੱਜਦਾ-ਆਓ ਯਾਰੋ ਨੱਚੀਏ!"

- "ਢੋਲ ਵੱਜੁਗਾ ਤਾਂ ਨੱਚਣਾ ਈ ਐ-ਹੋਰ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਣੇ ਐਂ?"

- "ਜੇ ਕੁੜੀ ਗਾਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਸਰ ਜਾਂਦਾ-ਪਰ ਗਾਉਂਦਾ ਮੁੰਡਾ ਸੀ! ਭਲਾ ਗਾਉਣ ਆਲੇ ਭਲੇ ਮਾਣਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਹੋਵੇ ਬਈ ਬਾਈ ਸਿਆਂ, ਮੁੰਡੇ ਨੱਚਦੇ ਹੁੰਦੇ ਐ? ਨੱਚਦੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਨਚਾਰ ਹੁੰਦੇ ਐ ਜਾਂ ਖੁਸਰੇ! ਤੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਕੁੜੀਆਂ ਨੱਚਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਐਂ!"

- "ਆਹੋ ਠੀਕ ਐ! ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਨੱਚਦੇ ਹੁੰਦੇ-ਮੁੰਡੇ ਤਾਂ ਭੰਗੜਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਐ!" ਸੁੱਖੇ ਘੋਟ ਦਾ ਹਾਸਾ ਛੁੱਟ ਪਿਆ।

- "ਨਹੀਂ, ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਨੱਚਦੇ ਐ! ਮੁੰਡੇ ਕਿਉਂ ਨੂੰ ਨੱਚਦੇ? ਕੁੜੀਆਂ ਨੱਚਦੀਆਂ ਵੀ ਐ-ਗਿੱਧਾ ਵੀ ਪਾਉਂਦੀਐਂ-ਕਿੱਕਲੀ ਵੀ ਪਾਉਂਦੀਐਂ-ਤੀਆਂ ਮੌਕੇ ਬੱਲ੍ਹੇ ਵੀ ਪਾਉਂਦੀਐਂ-ਮੁੰਡੇ 'ਕੱਲੇ ਭੰਗੜਾ ਈ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦੇ-ਨੱਚ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਐ! ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਬਈ ਦਿਉਰ ਭਰਜਾਈ ਨਾਲ ਵਿਆਹ 'ਚ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਂਦੇ? ਨੱਚੁਗਾ ਈ? ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਨੱਚ ਲੈਂਦੇ ਐ, ਫੌਜੀਆ....!"

- "ਚੱਲ, ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲੈਨੇ ਐਂ, ਕਾਮਰੇਟਾ!"

- "ਇਕ ਹੋਰ ਗੀਤ ਸੁਣਿਆਂ-ਅਖੇ, ਰੱਬਾ ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਪਛਤਾਇਆ! ਲਓ ਕਰ ਲਓ ਗੱਲ! ਰੱਬ ਜਿਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਟਵਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦੈ! ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਬਈ ਬਾਈ ਸਿਆਂ, ਪਿਆਰ ਕੋਈ ਉਤਪਾਦਨ ਐਂ, ਬਈ ਜਿਹੜਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦੈ? ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਭਾਵਨਾ ਐਂ, ਜਿਹੜਾ ਮੱਲੋਮੱਲੀ ਦਿਲੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੈ! ਪਿਆਰ ਕੋਈ ਪਾਖੰਡੀ ਸਾਧ ਆਲਾਂ ਟੂਣਾਂ ਤਬੀਤ ਵੀ ਨਹੀਂ-ਜਿਹੜਾ ਕਰਿਆ ਜਾਂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦੈ!"

- "ਇਹ ਤਾਂ ਹੈ!" ਕਾਮਰੇਡ ਨੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ।

- "ਇਕ ਗਾਉਣ ਆਲੇ ਨੇ ਤਾਂ ਪਤੰਦਰ ਨੇ ਕਮਾਲ ਈ ਕਰਤੀ....!"

- "ਕਿਵੇਂ....?" ਸੁੱਖਾ ਬੀਅਰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਕੇ ਸੁਚੇਤ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

- "ਅਖੇ, ਬੇਬੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰੀਤੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲੈ....!"

- "ਲੈ ਦੱਸ...? ਬੇਬੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਮੌਰਾਂ 'ਚ ਫੌੜੇ ਖਾਣੇ ਐਂ?" ਫੌਜੀ ਨੇ ਬਸੰਤ ਭਲਵਾਨ ਦੇ ਧੱਫਾ ਜਿਹਾ ਮਾਰਿਆ। ਭਲਵਾਨ ਦੇ ਡੱਬੇ ਦੀ ਬੀਅਰ ਛਲਕ ਗਈ।

ਹਾਸਤ ਮੱਚ ਗਈ!

- "ਇਹ ਕੋਈ ਗਾਇਕ ਬਾਈ ਬਾਹਰਲਾ ਜੰਮਪਲ ਹੋਊ? ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਜੰਮਿਆਂ ਹੁੰਦਾ-ਐਹੋ ਜਿਆ ਗੀਤ ਜਮਾ ਨੂੰ ਸੀ ਗਾਉਂਦਾ...! ਜਾਂ ਗਾਉਣ ਲੱਗਿਆ ਦਸ ਵਾਰੀ ਸੋਚਦਾ!"

- "ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੰਮਿਆਂ ਪਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਆਲੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਦੇ ਚਿਮਟਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦੈ-ਬਈ ਪੁਤਪਤੀ 'ਚ ਮਾਰ ਕੇ ਚਿੱਬ ਪਾ ਦਿੰਦੀਐਂ!"

- "ਚਿੱਬ ਕੀ? ਟੀਕ ਚਲਾ ਦਿੰਦੀਐਂ!"

- "ਪਿੰਡਾਂ ਆਲੀਆਂ ਕੁੱਟਦੀਆਂ ਘੱਟ ਤੇ ਘੜੀਸਦੀਆਂ ਜਾਅਦੇ ਐਂ!"

- "ਜੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੱਥ ਨਾ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਪਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਈ ਰੋਭੜੇ ਪਾ ਦੇਣ!"

- "ਯਾਰ ਤੂੰ ਪਾਥੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੈਂ...? ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਇਕ ਵਿਆਹ 'ਚ ਲਾਚੜੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਨੂੰ ਬੁੜੀਆਂ ਲੱਭੂਆਂ ਨਾਲ ਭੰਨਦੀਆਂ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇਖੀਐਂ!"

- "ਯਾਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਗੀਤਕਾਰ, ਗਵੱਈਏ ਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਕਸਰ ਮੂਵੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਆਲੇ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੇ ਐਂ!"

- "ਹਰ ਗੀਤ ਰੀਮੈਕਸ-ਹਰ ਗੀਤ ਰੀਮੈਕਸ! ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਫੱਕਰ ਗਾਇਕ ਯਮਲੇ ਦੇ ਗੀਤ ਰੀਮੈਕਸ ਕਰ ਮਾਰੇ....!"

- "ਉਏ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਈ ਨੂੰ ਚੱਲਦਾ....!" ਫੌਜੀ ਆਪਣੀ ਭੜਾਸ ਕੱਢਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

- "ਫੌਜੀਆ! ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਚੱਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਦਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰੀਮੈਕਸ ਕਰ ਮਾਰਨ!" ਕਾਮਰੇਡ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ।

- "ਗੱਲ ਕਾਮਰੇਡ ਦੀ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਆਨੇ ਐਂ-ਡਰਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਟੰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਐਂ! ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਕੈਸਿਟਾਂ ਦਾ ਵੀ ਰੀਮੈਕਸ ਕਰ ਧਰਨ!" ਸੁੱਖੇ ਨੇ ਬੀਅਰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਕੇ ਡੱਬਾ ਥੱਲੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

- "ਮੇਰੇ ਪੋਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ!" ਹਰਚੰਦ ਟੱਲੇਆਲੀਆ ਅੱਜ ਮਹਿਫ਼ਲ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਆਇਆ ਸੀ।

- ".....?" ਸਾਰੇ ਇਕ ਦਮ ਉਸ ਵੱਲ ਝਾਕੇ!

- "ਇਕ ਗੀਤ ਜਿਆ ਚੱਲਦਾ ਹੁੰਦੈ-ਮੇਲੇ 'ਚ ਅਲਗੋਜੇ ਅਤੇ ਢੋਲ ਵੱਜਦਾ....!"

- "ਆਹੋ...! ਵੱਜਦਾ ਹੁੰਦੈ!"

- "ਮੇਰਾ ਪੋਤਾ ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਬਈ ਐਥੇ ਈ ਜੰਮਿਆਂ ਪਲਿਆਂ-ਉਹਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਣੀ ਆਉਂਦੀ ਐ ਤੇ ਨਾ ਪੜ੍ਹਨੀ ਆਉਂਦੀ ਐ-ਇਕ ਦਿਨ ਸੀ. ਡੀ. ਲਾ ਕੇ ਗੀਤ ਸੁਣੀਂ ਜਾਵੇ-ਗੀਤ ਉਹੀ ਸੀ, ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਅਲਗੋਜੇ ਅਤੇ ਢੋਲ ਵੱਜਦਾ....! ਢੋਲ ਦਾ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਪਤੈ ਬਈ ਕੀ ਹੁੰਦੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨਾਂ 'ਤੇ ਵੱਜਦਾ ਸੁਣੀਐਂ-ਪਰ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਕਿਹਾ ਬਈ ਪੁੱਤਰਾ, ਉਰੇ ਆ! ਉਹ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ-ਮੈਂ

ਉਹਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਬਈ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਗੀਤ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦੈ? ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦੈ-ਤੇ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਬਈ ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਬਈ ਅਲਗੋਜ਼ੇ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਐ? ਕਹਿੰਦਾ, ਨਹੀਂ! ਲੈ ਕਰਲੋ ਗੱਲ...!"

- "ਗੱਲ ਹਰਚੰਦ ਸਿਉਂ ਦੀ ਸਹੀ ਐ-ਇਹ ਜੁਆਕ ਤਾਂ ਡਰੰਮ ਵੱਜਦਾ ਸੁਣ ਕੇ ਈ ਸਿਰ ਜਿਆ ਹਲਾਈ ਜਾਂਦੇ ਐ-ਸਮਝ ਸੁਮਝ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੀ ਲੱਗਦੀ!"

- "ਬੱਸ ਸਾਡੇ ਬਾਪੂ ਆਲੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਐ ਬਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਢੱਪ-ਢੈਂਅ ਈ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਐ-ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਉਰਥ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੀ ਆਉਂਦੇ!" ਬਸੰਤ ਭਲਵਾਨ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਤਜਰਬਾ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ।

- "ਇਕ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨੀ ਆਉਂਦੀ ਭਲਵਾਨ!" ਫੌਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਭਲਵਾਨ ਨੂੰ ਤਬਲੇ ਵਾਂਗ ਠੁੱਕਰਿਆ।

- "ਕੀ....?"

- "ਬਈ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਨੀ ਆਉਂਦੀ-ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੁਣਦੇ ਐ! ਫੇਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਮਝ ਕਦੋਂ ਆਈ?"

- "ਗੱਲ ਭਾਅ ਜੀ ਇਹ ਐ-!" ਬਾਈ ਬਰਾਤ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, "ਜਦੋਂ ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹੀਏ, ਕੰਜਰ ਦੇ 'ਬੋਰਿੰਗ-ਬੋਰਿੰਗ' ਦਾ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ-ਦੱਸੋ ਕੀ ਕਰੀਏ?"

- "ਗੱਲ ਬਰਾਤ ਸਾਹਬ ਇਹ ਐ-ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਐ-ਉਹ ਆਪਣੀ ਘਰਆਲੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਲੈ ਜਾਂਦੈ-ਹੁਣ ਉਹਦੀ ਗਿਆਰਾਂ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਕੁੜੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨੀ ਜਾਂਦੀ!"

- "ਕਿਉਂ ਕੀ ਗੱਲ....?" ਫੌਜੀ ਨੇ ਕਾਰਨ ਜਾਨਣ ਲਈ ਕੰਨ ਸਹੇ ਵਾਂਗ ਚੁੱਕ ਲਏ।

- "ਗੱਲ ਇਹ ਐ ਬਈ ਆਪਣੇ ਇਹ ਜੁਆਕ ਵੀ ਗਲਤ ਨੀ...! ਉਹ ਕੁੜੀ ਕਿਤੇ ਇਕ ਦੋ ਆਰੀ ਪੈਂਟ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਚਲੀ ਗਈ-ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੁਆਂਢਣ ਨੇ ਈ ਕੁੜੀ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲੈਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਤੀ-ਅਖੇ, ਤੂੰ ਪੈਂਟ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਕਿਉਂ ਆਉਂਦੀ ਐ? ਸੂਟ ਕਿਉਂ ਨੀ ਪਾਉਂਦੀ? ਕੁੜੀ ਨੇ ਵੀ ਠੋਕ ਕੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ-ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ, ਮੈਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਆਉਂਦੀ ਐ-ਨਾ ਕਿ ਪੈਂਟਾਂ ਜਾਂ ਸੂਟ ਦਿਖਾਉਣ! ਓਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਐਸੀ ਕਿਰਕ ਬੈਠੀ-ਉਹਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਣਾ ਈ ਬੰਦ ਕਰਤਾ! ਕਹਿੰਦੀ, ਉਥੇ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਣ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਐ ਕਿ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸੂਟ-ਪੈਂਟਾਂ ਦੀ ਨਿਰਖ ਪਰਖ ਜਾਂ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ? ਹੁਣ ਦੱਸੋ, ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਈ ਨੀ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨੇ ਹੱਟਦੇ, ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਕਿਹੜੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਗਲਤ ਐ?" ਭਲਵਾਨ ਨੇ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਕਰ ਕੇ ਸੌਖ ਜਿਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ।

- "ਕੁੜੀ ਕਿਸੇ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਗਲਤ ਨਹੀਂ! ਗਲਤ ਤਾਂ ਅਗਲੀ ਦਾ ਕਾਣ ਪਰਖਣ ਆਲੇ ਐ! ਐਥੋਂ ਦੇ ਜੁਆਕ ਬਾਈ ਆਪਣੇ ਅਰਗੇ ਪਾਖੰਡੀ ਨੀ! ਜੁਆਕ ਜਿੰਨੇ ਕੁ ਹੈਗੇ ਐ, ਇਮਾਨਦਾਰ ਐ! ਪੁੱਛਣ ਆਲੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਬਈ ਤੂੰ ਦੱਸ ਕੀ ਲੈਣੈ? ਕੁੜੀ ਚਾਹੇ ਪੈਂਟ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਆਵੇ-ਚਾਹੇ ਸਲਵਾਰ ਕਮੀਜ਼! ਤੇਰੇ ਦੱਸ ਕੀ ਸੂਲ ਹੁੰਦੈ?" ਬਾਬਾ ਅਜਮੇਰ ਤਾਅ ਖਾ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਗਲਤੀਆਂ ਭਾਅ ਜੀ ਸਾਡੇ 'ਚ ਐ! ਜੇ ਸਾਡੇ ਜੁਆਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਂ ਮੰਦਰ ਜਾਂਦੇ ਐ-ਸਾਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਸੁਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੈ-ਨਾ ਕਿ ਜੁਆਕਾਂ 'ਚ ਨਿਘੋਚਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਐਂ!" ਬਾਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾਤ ਬੋਲਿਆ।

- "ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਬਾਈ ਬਰਾਤਾ ਉਹ ਗੱਲ ਐ-ਬਈ ਆਬਦੀਆਂ ਕੱਛ 'ਚ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਥ 'ਚ!"

- "ਚਲੋ ਬਈ ਚਰਚ ਆਲੇ ਘੜਿਆਲ ਨੇ ਸੱਤ ਵਜਾਤੇ!" ਕਾਮਰੇਡ ਨੇ ਜਾਣ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਵਾਇਆ।

- "ਤੇਰੀ ਨੂੰਹ ਨੇ ਰੋਟੀ ਨੀ ਦੇਣੀ ਕਾਮਰੇਡ! ਲੇਟ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਚਿਤ-ਚਿਤ ਕਰੂ!" ਟੱਲੇਵਾਲੀਆ ਹਰਚੰਦ ਪੁਕਾਰ ਉਠਿਆ।

- "ਟੈਮ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਈ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦੈ ਭਾਈ-ਫੇਰ ਵੀ ਵਲੈਤ 'ਚ ਬੈਠੇ ਐਂ!" ਭਲਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- "ਆਪਾਂ ਚਾਹੇ ਵਲੈਤ ਛੱਡ ਚੰਦ 'ਤੇ ਜਾ ਵੜੀਏ ਟੱਲੇਆਲੀਆ! ਪਰ ਆਪਣੀ ਘੀਸੀ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਨੀ ਜਾਣੀ!" ਆਖ ਕੇ ਫੌਜੀ ਨੇ ਬੀਅਰ ਖਰੀ ਕਰ ਲਈ।

- "ਗੱਲ ਸਹੀ ਐ ਯਾਰ!" ਸੁੱਖਾ ਬੋਲਿਆ।

- "ਮੇਰੇ ਘਰਆਲੀ ਕੰਜਰ ਦੀ ਨਿੱਤ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਦਾਲ ਧਰ ਲੈਂਦੀ ਐ-ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਓਨਾ ਚਿਰ ਮੈਨੂੰ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਦਾਲ ਖੁਆਉਣੋਂ ਨੂੰ ਹੱਟਦੀ-ਜਿਨਾਂ ਚਿਰ ਮੈਂ ਹਿਣਕਣ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ!" ਫੌਜੀ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਹਾਸਤ ਮੱਚ ਗਈ।

- "ਤੈਨੂੰ ਬਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ ਕੰਮ ਕਾਰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਨਹੀਂ ਕੋਈ?" ਕਾਮਰੇਡ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਨਹੀਂ ਕਾਮਰੇਡ, ਅਜੇ ਤਾਂ ਮਿਲਿਆ ਨਹੀਂ! ਪਰ ਫ਼ਾਰਮ ਭਰਿਆ ਹੋਇਐ।" ਹਰਦੇਵ ਜਿਵੇਂ ਭੋਰੇ 'ਚੋਂ ਬੋਲਿਆ ਸੀ।

- "ਯਾਰ ਕੱਚੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੰਮ ਨਾ ਮਿਲੇ-ਇਹ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਐ-ਪਰ ਪੱਕੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ?" ਸੁੱਖਾ ਹੈਰਾਨ ਸੀ।

- "ਜੇ ਕੰਮ ਹੋਊ-ਤਾਂ ਹੀ ਦੇਣਗੇ?" ਬਰਾਤ ਬੋਲਿਆ।

- "ਕੋਈ ਗੱਲ ਨੀ ਸ਼ੇਰਾ! ਮਿਲਜੁ ਕੰਮ! ਫ਼ਿਕਰ ਫ਼ਾਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ ਹੁੰਦਾ!"

- "ਇਹਨੂੰ ਫ਼ਿਕਰ ਕਾਹਦੈ? ਘਰਆਲੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਐ! ਐਸ ਕਰੇ! ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੰਮ ਈ ਕਰਨੈਂ?"

- "ਘਰੇ ਬਾਈ ਜੀ ਟਾਈਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ-ਆਹ ਪਾਰਕ 'ਚ ਆ ਕੇ ਵਕਤ ਧੱਕ ਛੱਡੀਦੈ।" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- "ਉਏ ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਤਾਂ ਘਰੇ ਮਸ਼ੀਨ ਐ-ਚਲਾ ਲਿਆ ਕਰ! ਟੈਮ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਅਰਗਿਆਂ ਦਾ ਨੂੰ ਨਿਕਲਦਾ-ਜਿਹੜੇ ਉਠ ਦੀ ਪੂਛ ਅਰਗੇ ਲੰਡੇ ਈ ਫਿਰਦੇ ਐਂ।" ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਖ ਕੇ ਭੜ੍ਹਾਸ ਕੱਢ ਲਈ।

- "ਮਸ਼ੀਨ ਨੂੰ ਇਹਦੇ ਚਿੜੇ ਖਾਧੇ ਵੇ ਐ?"

ਹਾਸਤ ਮੱਚ ਗਈ।

- "ਚਲੋ ਬਈ! ਗੱਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਈ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਤੋਰ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਨੇ ਓ? ਨਾ ਚੜ੍ਹੀਦੀ-ਨਾ ਲੱਥੀਦੀ!" ਕਾਮਰੇਡ ਨੇ ਤਰਕ ਲਾਈ।

- "ਹੋਰ ਅਸੀਂ ਡੱਬੇ ਪੀ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਿਆ ਕਰੀਏ, ਕਾਮਰੇਟਾ? ਜਾਂ ਥੋਡੇ ਆਲੀ ਲਾਲ ਸਲਾਮ ਬਲਾਉਣ ਲੱਗਜੀਏ?" ਸੁੱਖੇ ਨੇ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਉਤਰ ਮੋੜਿਆ।

- "ਚਲੋ ਕਮਲ ਨਾ ਮਾਰੋ...!" ਕਾਮਰੇਡ ਉਠਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਠ ਕੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ ਅਤੇ ਪਾਰਕ ਵਾਲਾ ਮੇਲਾ ਵਿਛੜ ਗਿਆ! ਉਦਾਸ ਜਿਹਾ ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਤੁਰਿਆ।

ਕਾਂਡ 12

ਮਹੀਨੇ ਕੁ ਬਾਅਦ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਫ਼ਾਰਮ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆ ਗਈ।

ਹਰਦੇਵ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਕਰਿਸਮਿਸ ਕੈਯੂਅਲ ਜੌਬ ਸੀ! ਉਹ ਵੀ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਲਈ। ਉਸ ਨੇ ਮੀਤੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ। ਮੀਤੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹਰਦੇਵ ਘਰ ਵੀ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਬੰਦਾ ਘਰੇ ਬੈਠਾ ਵੀ ਬੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੀਹ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਹੈ। ਵਿਹਲਾ ਮਨ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਾ ਘਰ! ਚਲੋ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ, ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਘਰੇ ਆਵੇਗਾ ਹੀ! ਨਾਲੇ ਚਾਰ ਅੱਖਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਾਪੂ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਭੇਜ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਸ ਦੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਹੌਲੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਹੀ ਸਹੀ! ਹੋ ਸਕਦੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ

ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਜੋਬ ਹੀ ਦੇ ਦੇਣ? ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਸ ਬੱਝੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਹਰਦੇਵ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਫਰਮ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਮੀਤੀ ਵਾਲੀ ਇਮਾਰਤ ਛੱਡ, ਦੂਜੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੰਮ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਭਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਤੇਜ਼ੀ ਵਾਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਕੰਮ ਦੇ ਗੇੜੇ ਖੁਆਈ ਰੱਖਦਾ। ਪੂਰੇ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬਗੈਰ ਛੁੱਟੀ ਤੋਂ ਦੇਹ ਤੋੜ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਨਿਗਰਾਨ ਗੋਰਾ ਹਰਦੇਵ 'ਤੇ ਅਥਾਹ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਗੋਰੇ ਦੇਸੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸੜ ਬਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਉਹ ਵੀ ਉਦੋਂ, ਜਦੋਂ ਦੇਸੀ ਭਾਈ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘਦਾ ਹੋਵੇ! ਪਰ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਗੋਰਾ ਜੌਨ ਉਸ 'ਤੇ ਬਾਗੋਬਾਗ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਬਹੁਤੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੱਸ, ਉਹ ਹਮਕੋ-ਤੁਮਕੋ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ ਰੋੜ੍ਹੀ ਫਿਰਦਾ! ਗੋਰਾ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਜੌਨ ਵੀ ਉਸ ਦੀ 'ਯੈੱਸ-ਨੋ' ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਜੌਨ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਪਛਾਣਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਦੋਨੋਂ ਧੂੜ 'ਚ ਟੱਟੂ ਰਲਾਈ ਰੱਖਦੇ। ਹਰਦੇਵ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹ ਜਾਂ ਕੌਫੀ ਲਿਆ ਫੜਾਉਂਦਾ। ਜੌਨ 'ਬੈਂਕਯੂ-ਬੈਂਕਯੂ' ਕਰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਪੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ! ਜਿੱਤ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਕਰਿਸਮਿਸ ਬੀਤ ਗਈ।

ਨਵਾਂ ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਿਆ।

ਜਦ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਜਾ ਕੇ ਗੋਰੇ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਜੌਨ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਜੌਨ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ, ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਗੇ ਜੋਬ ਦੇਣ ਜਾਂ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੀਤੀ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੈਨੇਜਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੇਗਾ। ਪਰ ਮੈਨੇਜਰ ਕੋਲ ਕੋਈ ਜੋਬ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਛੁੱਟੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਰਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਮੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ 'ਤੇ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਹ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਕੱਢਦਾ?

ਹਰਦੇਵ ਹਫ਼ਤਾ ਵਿਹਲਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਉਹ ਜੌਨ ਕੋਲ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗ ਹੀ ਗੋੜਾ ਮਾਰਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਫੀ ਪਿਆਉਂਦਾ। 'ਯੂ-ਮੀ' ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਜੌਨ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਅਤੇ ਐਡਰੈਸ ਮੰਗ ਲਿਆ। ਜੋ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ। ਤੀਜੇ ਕੁ ਦਿਨ ਜੌਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਆ ਵੱਜਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਗੋਰਾ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ। ਪਰ ਮੀਤੀ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਸ਼ਰਮ ਖਾ ਗਈ। ਮੀਤੀ ਦੇ ਮਨ ਅਨੁਸਾਰ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਬਹੁਤੇ ਇੱਜ਼ਤਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਭਰਮ ਦੇਸੀ ਹੀ ਪਾਲਦੇ ਨੇ! ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਜਾਂ ਭਰਮ ਨਹੀਂ! ਗੋਰੇ ਫੋਕੀ ਸੁਹਰਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਜੋ ਹਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਸੱਲੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਦੇਸੀ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਘਰ ਫੂਕ ਕੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣ ਦੇ ਸੌਕੀਨ ਹਨ। ਕੁੱਲੀ 'ਚ ਚਾਹੇ ਕੱਖ ਨਾ ਰਹੇ। ਪਰ ਰਹਿਣਾ ਠਾਠ ਨਾਲ ਹੈ! ਸਿਰਫ਼ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਠਾਠ! ਹਰਦੇਵ ਦੋਨੋਂ ਗੋਰਿਆਂ ਲਈ ਫਰਿੱਜ 'ਚੋਂ ਬੀਅਰਾਂ ਦੇ ਡੱਬੇ ਕੱਢ ਲਿਆਇਆ।

ਜੌਨ ਨੇ ਮੀਤੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ 'ਮਾਈਕਲ' ਆਖ ਕੇ ਕਰਵਾਈ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਾਈਕਲ ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਆਪ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਬਿਲਡਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਫਰਮ ਹੈ। ਅਗਰ ਹਰਦੇਵ ਮਾਈਕਲ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਬਿਲਡਰ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਖਾ ਵੀ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਆਪ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਜੇਬ ਨੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੌਨ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫਰਮ ਵਿਚ ਕੰਮ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਫਰਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਗਾਹ ਹੀ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਮੱਦਦ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਮਾਈਕਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਰਦੇਵ ਬੜਾ ਲਾਇਕ ਮੁੰਡਾ ਹੈ।

ਇਮਾਨਦਾਰ ਕਾਮਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਮੱਦ ਕਰ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਹ ਆਪ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ।

ਖੈਰ! ਹਰਦੇਵ ਮਾਈਕਲ ਨਾਲ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮਾਈਕਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਚੀ ਪੌਂਡ ਦਿਹਾੜੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਮਾਈਕਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਘਰੋਂ ਆਪਣੀ ਕਾਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕਦਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਛੇ ਕੁ ਵਜੇ ਘਰ ਕੋਲ ਹੀ ਉਤਾਰ ਦਿੰਦਾ। ਕੰਮ ਨੂੰ ਹਰਦੇਵ 'ਨੁੰਦੇਰੀ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਵੀ ਮਾਈਕਲ ਦੱਸਦਾ, ਉਹ ਕੀਤਾ ਹੀ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ।

ਹੁਣ ਮਾਈਕਲ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਬਿਲਡਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਸਿਖਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਬਿਲਡਰ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਬਰੀਕੀਆਂ ਸਮਝਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮਾਈਕਲ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਦੇਸੀ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੇ ਸਕੇ ਭਰਾ ਵਾਂਗ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਕੱਠੇ 'ਬਰੇਕ' ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੀ 'ਲੰਚ' ਕਰਦੇ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਮਾਈਕਲ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪੱਬ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਖਾਣਾ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਖਾਂਦੇ। ਮਾਈਕਲ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ "ਡੇਵ" ਹੀ ਦੱਸਦਾ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਾਈਕਲ ਕਦੇ ਕਦੇ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਇਕੱਲੇ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਛੁੱਟੀਆਂ ਮਨਾਉਣ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ। ਪੰਜ ਕੁ ਬੰਦੇ ਮਾਈਕਲ ਕੋਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਾਈਕਲ ਸਵੇਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਾ ਕੇ ਆਪ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨਾਲ 'ਪਿਕਨਿਕ' 'ਤੇ ਤੁਰ ਜਾਂਦਾ। ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਘੁੰਮਦਾ ਫਿਰਦਾ। ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਕੰਮ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਐਸਟੀਮੇਟ ਵੀ ਲਾਉਣ ਸਿੱਖ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਵੇ ਵੀ ਕਰ, ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ। ਗੱਲ ਕੀ? ਮਾਈਕਲ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਸਦਕਾ ਹੁਣ ਹਰਦੇਵ ਇਕ ਵਧੀਆ ਅਸਿੱਸਟੈਂਟ ਬਿਲਡਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ!

ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੋਰੇ ਮਾਈਕਲ ਨਾਲ ਸੀ। ਹੁਣ ਹਰਦੇਵ ਅਤੇ ਮਾਈਕਲ ਨੇ ਦੋ-ਦੋ ਕੰਮ ਲੈਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਪੰਜ ਨਵੇਂ ਬੰਦੇ ਹੋਰ ਰੱਖ ਲਏ। ਇਕ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹਰਦੇਵ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕੰਮ ਦੀ ਮਾਈਕਲ! ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਹੁਣ ਰੁੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਛੱਤਣੀਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਬਣਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਉਹ ਦੇਸੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਅੱਧੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ 'ਕਵਰ' ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦਾ। ਪੈਂਦੀ ਸੱਟੇ ਉਸ ਨੇ ਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝੀ ਸੀ। ਜਦ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੇ ਬਗੈਰ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਠੰਢੇ ਜਿਹੇ ਸੁਭਾਅ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੈਸੇ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਸੀ? ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ? ਆਫ਼ਟਰ ਆਲ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪਤਨੀ ਹਾਂ! ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਵਾਂਗ ਅਹਿਲ, ਖਾਮੋਸ਼ ਹੀ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮੱਟਰ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਰੋੜ ਵਾਂਗ ਰੜਕੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਔਰਤ ਸੀ! ਪਰ ਮੀਤੀ ਚੁੱਪ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਮੰਦਾ-ਚੰਗਾ ਬਚਨ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਨਾ ਬੋਲਿਆ।

ਮੀਤੀ ਤਾਂ ਸੋਚਦੀ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵੀ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਪਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਦੋ ਬੈਂਡ ਰੂਮ ਦਾ ਮਕਾਨ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ। ਦਸ ਪਰਸੈਂਟ ਡਿਪੋਜ਼ਿਟ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ, ਮੇਰੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਖਾਣ ਪੀਣ ਉਪਰ ਖਰਚੀ ਜਾਇਆ ਕਰੂ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਮੌਰਗੇਜ ਭਰ ਦਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਆਪਣਾ ਮਕਾਨ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ! ਵਾਧੂ ਕਿਰਾਇਆ 'ਤੇ ਵੀ ਪੈਸੇ ਪੱਟੀ ਹੀ ਜਾਨੇ ਐਂ? ਜੇ ਸੌ, ਦੋ ਸੌ ਪੌਂਡ ਵਿਚ ਹੋਰ ਪਾ ਕੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੌਰਗੇਜ ਭਰ ਦਿਆ ਕਰੀਏ? ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਤਾਂ ਆਪਦਾ ਹੋਵੇਗਾ? ਕਿਸੇ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਦੀ ਸਿਰ ਦਰਦੀ ਨਹੀਂ! ਅਸੀਂ ਦੋ ਜੀਅ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਖਰਚਾ ਵੀ ਕੀ ਐ? ਆਪ ਦਾ ਮਕਾਨ ਹੋਵੇ, ਬੰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਐ, ਆਪਦੀ ਨੀਂਦ ਸੌਂਵੇਂ। ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਐ ਉਠੇ! ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਰੰਘੜਊ ਹੀ ਲੋਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਮੈਥੋਂ ਵੀ ਤਿੰਗਣੀਂ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਪਿੰਡੋਂ ਅਤਿ ਭੈੜੀ ਖ਼ਬਰ ਆਈ। ਮੀਤੀ ਦਾ ਬਾਪ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ! ਮਨਹੂਸ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਕਾਲਜਾ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਿਆ ਫ਼ੋਨ ਕੰਬੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ। ਹਰਦੇਵ 'ਬਿਜ਼ੀ' ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਐਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਟਿਕਟ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇੰਡੀਆ ਨੂੰ ਚਲੀ ਜਾਹ! ਜੇ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਟਿਕਟ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਭੋਗ 'ਤੇ ਜਾ ਆਵੀਂ! ਬੱਸ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ!

ਹਰਦੇਵ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਮਰੇ ਦਾ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਦਰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੁੱਖ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ! ਬੰਦਾ ਦਿਲ ਫ਼ਰੋਲੇ ਤਾਂ ਕੀਹਦੇ ਕੋਲ ਫ਼ਰੋਲੇ? ਉਸ ਨੇ ਫ਼ੋਨ ਕਰ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨਾ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਾਪੂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਭੋਗ 'ਤੇ ਹੀ ਆਵਾਂਗੀ! ਪਰ ਮੀਤੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਬਾਪੂ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਵਾਰ ਵਾਰ ਆ ਖੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਬਾਪੂ ਉਂਗਲ ਚੁੱਕ ਕੇ, ਤਾਹਨੇ ਮਿਹਣੇ ਮਾਰਦਾ ਸੀ! ਬੱਸ, ਸਸਕਾਰ 'ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ...? ਇਕੋ ਇਕ ਧੀ ਐਂ ਤੂੰ ਮੇਰੀ...! ਜੇ ਤੇਰੇ ਇਕ ਅੱਧਾ ਵੀਰ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਸਕਾਰ 'ਤੇ ਨਾ ਆਉਂਦਾ...? ਧੀਆਂ ਧਨ ਬਿਗਾਨਾ ਹੁੰਦੀਐਂ...! ਤੂੰ ਬਿਗਾਨਾ ਧਨ ਹੀ ਰਹੀ ਨੂੰ...? ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਧੀ ਹੁੰਦੀ, ਕਦੇ ਨਾ ਅਟਕਦੀ, ਪਟੱਕ ਦੇਣੇ ਆ ਵੱਜਦੀ...! ਤੇਰੇ ਕੋਈ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਧੀਏ...! ਧੀਆਂ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਬਿਗਾਨਾ ਧਨ...! ਲੋਕ ਕਿਤੇ ਝੁਠੇ ਐ...? ਲੋਕ ਸੱਚੇ ਈ ਐ ਪੁੱਤ, ਮੀਤਿਆ...! ਅੱਗੇ ਤੂੰ ਮਰੀ ਮਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਜੇ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇਂਗੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਲੋਹੜਾ ਆ ਜਾਊ...? ਕੋਈ ਨਾ ਪੁੱਤ...! ਬਾਪੂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤਾ...! ਜਾਹ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤਾ, ਮੀਤਿਆ...! ਬਾਪੂ ਜਿਵੇਂ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਮਿਹਣੇ ਨਹੀਂ, ਕੋਰੜੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ!

ਮੀਤੀ ਨੇ ਫ਼ੌਰਨ ਫ਼ੋਨ ਕਰਕੇ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਬਿਨਾ ਬਾਪੂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ! ਉਹ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇਣਦਾਰ ਰਹੇਗੀ। ਚਾਹੇ ਬਾਪੂ ਗਰੀਬ ਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਿੰਨਾਂ ਕੁ ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦੇ ਵੱਸ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਮੇਰਾ ਢਿੱਲਾ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਹੀ ਮਾੜੀ ਸੀ, ਬਾਪੂ ਵਿਚਾਰਾ ਕੀ ਕਰਦਾ?

ਦੇਰ ਰਾਤ ਗਈ ਤੋਂ ਹਰਦੇਵ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਦਾਰੂ ਪੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੀਤੀ ਨਾਲ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਬਾਪੂ ਦਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਮੀਤੀ ਦੇ ਇੰਡੀਆ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੀਤੀ ਨੇ ਕੁਛ ਦੱਸਿਆ। ਦੱਸਦੀ ਵੀ ਕੀ? ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਸੀ! ਦੁਖ-ਸੁਖ ਵੀ ਬੰਦਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਦੈ, ਜਿਹੜਾ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਵੰਡਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ? ਕੱਟੇ ਅੱਗੇ ਵੰਝਲੀ ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ?

ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਹਰਦੇਵ ਉਠਿਆ ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਡੀਆ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਾਪੂ ਦੇ ਸਸਕਾਰ 'ਤੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਗੂੰਗਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਅਣਸੁਣਿਆਂ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਕੰਮ 'ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮੀਤੀ ਦੁਖੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੈਠ ਕੇ, ਰੱਜ ਕੇ ਰੋਈ। ਉਸ ਨੇ ਦਿਲ ਦੀ ਅਗਲੀ ਪਿਛਲੀ ਸਾਰੀ ਭੜ੍ਹਾਸ ਕੱਢ ਲਈ। ਚੁੱਪ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਧਰੋਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ...? ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕਿਸ ਨੂੰ ਰੋਈ ਸੀ...? ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਜਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ...? ਜਾਂ ਹੁਣ ਮਰੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ...?

ਫ਼ਲਾਈਟ ਉਸ ਦੀ ਦੁਪਿਹਰ ਦੀ ਸੀ।

ਮਾਸੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੋਂ ਲੈਣ ਆਉਣਾ ਸੀ।

ਬਾਪੂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਨਵਿਰਤ ਸਧਾਰਣ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪੁਆ ਕੇ ਮੀਤੀ ਮੁੜ ਆਈ। ਹਰਦੇਵ ਉਸ ਨੂੰ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੋਂ ਲੈਣ ਵੀ ਨਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਟੈਕਸੀ ਕਰ ਕੇ ਘਰੇ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਹਰਦੇਵ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਪੁੱਛਿਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮੀਤੀ 'ਤੇ ਕਿਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਖ਼ਫ਼ਾ ਸੀ? ਇਸ ਦੀ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ। ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਬੰਦੇ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਖ਼ਤਮ

ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਹਰਦੇਵ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਭਾਰਤ ਭੇਜ ਛੱਡਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲੈ ਆਂਦੀ ਸੀ। ਉਦਾਸ ਬਨੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਘਿਉ ਦੇ ਦੀਵੇ ਜਗਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਕੱਚਾ ਕੋਠੜਾ ਕੋਠੀ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੇਲ ਦੇ ਲੈਂਪਾਂ ਦੀ ਜਗਾਹ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਬੱਲਬਾਂ ਅਤੇ ਟਿਊਬਾਂ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਸੀ। ਲੱਕੜਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਗੇਟ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋ ਪਾਸੀਂ ਪੱਕੀਆਂ ਖੁਰਲੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਰਲੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੱਝਾਂ ਦੀਆਂ!

ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਈਆ ਘਰੇ ਆ ਡਿੱਗਦਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਵੀ ਪੁੱਛ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ 'ਉਏ ਜਾਗਰਾ' ਆਖ ਕੇ ਅਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਅੱਗੇ "ਸਰਦਾਰ" ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਹਰ ਬੰਦਾ "ਸਰਦਾਰ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ" ਆਖ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਬਾਪੂ 'ਰੂੜੀ ਮਾਰਕਾ' ਤੋਂ ਵਿਸਕੀ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਜੂ ਪੈਸਾ ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਜਿਹਨਾਂ ਆੜ੍ਹਤੀਆਂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਧਾਰਾ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਆੜ੍ਹਤੀਏ ਵੀ ਉਸ ਮਗਰ ਲੋਲੜੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਬਾਪੂ ਦੀ ਪੂਣੀ ਵਰਗੀ ਮੁੱਛ ਹੁਣ ਡੰਡੇ ਵਾਂਗ ਆਕੜੀ ਰਹਿੰਦੀ! ਮਾਵੇ ਵਾਲੀ ਪੱਗ ਦਾ ਤੁਰਲੂ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਂਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਮੁਲੀ ਵਰਗੀ ਧੌਣ ਹੁਣ ਬੋਹੜ ਦੇ ਮੁੱਛ ਵਾਂਗ ਨਿੱਸਰ ਗਈ ਸੀ। ਗੰਨੇ ਵਰਗੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਗੱਡੇ ਦੀ ਸਧਵਾਈ ਵਰਗੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮੁੰਡਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਭੇਜਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਕੜੇ ਤਕੜੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਾਗਰ ਤਾਂ ਵੀਹੀ ਵਿਚ ਫੈਲਰ ਫੈਲਰ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਚਾਦਰਾ ਧਰਤੀ ਸੁੰਭਰਦਾ ਸੀ! ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੰਗ ਸਨ।

ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਬਰਾਬਰ ਪਿਆ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਘੁਰਾੜਿਆਂ ਦੀ ਚੱਕੀ ਪੀਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਬਦਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਤਾੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਮੂੰਹ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਕੋਈ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਸਾਂਝੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਬੱਸ, ਉਹ ਚੁੱਪ ਗੜੱਪ ਜਿਹਾ ਹੀ ਘਰੇ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਸੌਣ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਹਰਦੇਵ ਨਾਲ ਛੇੜ ਛਾੜ ਕਰਦੀ। ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਸਿਲ ਪੱਥਰ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਆਖਰ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਸ ਦੀ ਪਲਸੇਟੇ ਮਾਰਦੀ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ।

ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਕੰਮ ਮਿਲਿਆ। ਕੰਮ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਈਕਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਆਪ ਸੰਭਾਲੇ। ਮਾਈਕਲ ਤੋਂ ਹੁਣ ਬਹੁਤਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਸੀਮਤ ਅਤੇ ਥੋੜਾ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜੁਆਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰਤ ਜੋਕਰਾ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਲੁਤਫ਼ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕੰਮ ਅਤੇ ਕਮਾਈ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਮਾਈਕਲ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਹਰਦੇਵ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਨਵਾਂ ਕੰਮ ਆਪ 'ਐਸਟੀਮੇਟ' ਬਣਾ ਕੇ ਲੈ ਲਿਆ। ਵੈਸੇ ਮਾਈਕਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖ ਛੱਡਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਈਕਲ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ, ਤਾਂ ਮਾਈਕਲ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਛੇ ਮੁੰਡੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖ ਲਏ। ਸਾਰੇ ਮੁੰਡੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ।

ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਔਰਤ ਬੜੀ ਹੀ ਚੰਟ ਸੀ। ਚਾਲੀਆਂ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਚਤਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਔਰਤ ਹਰਦੇਵ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਆਲ ਹੀ ਪੁੱਛੀ ਜਾਂਦੀ। ਚਾਲੀਆਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਟਪੁੰ ਟਪੁੰ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਹਰਦੇਵ ਅੱਕ ਕੇ ਆਖਦਾ।

- "ਭੈਣ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਨ ਦੇ ਦਿਆ ਕਰੋ...! ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਈ ਉਲਝਾਈ ਰੱਖਦੇ ਓ?"

ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਉਤਨੇ ਹੀ ਮਿਲਣੇ ਹਨ, ਜਿੰਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਇਹ ਕੰਮ ਨਿੱਬੜ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਤਨੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਬਣਾਂਗੇ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਦੇਸੀ ਭਾਈਬੰਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ

ਪੈਣਾ! ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਕੇ, ਬੰਦੇ ਬਣ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨੈਂ! ਉਹ ਦੇਸੀ ਭਾਈਬੰਦ ਕਿਉਂਕਿ 'ਕੱਚੇ' ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ 'ਬੱਸ' ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਮੰਨਣੀ ਹੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਥੇਰੇ ਕੱਚੇ ਲੋਕ ਇਥੇ ਕੰਮ ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਬੱਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਅੜਾਉਣਾ ਸੀ! ਇਸ ਲਈ ਫ਼ਸੇ ਫ਼ਸਾਏ ਭਾਈਬੰਦ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਦੇਸੀ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ, "ਭਾਅ ਜੀ ਇਹ ਬੀਬੀ ਪੈਸੰਜਰ ਭਾਲਦੀ ਐ!" ਸਾਰੇ ਭਾਈਬੰਦ ਹੱਸ ਪੈਂਦੇ। ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਉਸ ਨੂੰ ਝਿੜਕ ਦਿੰਦਾ। ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਆਖਦਾ, "ਭਾਅ ਜੀ, ਥੋਡੇ ਕੋਲੇ ਤਾਂ ਮਸ਼ੀਨ ਹੈਗੀ ਐ-ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਛ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿਓ! ਸਾਡੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਛਿੱਕਲੀ ਕਾਹਤੋਂ ਚਾਹੜਨੀ ਲਈ ਐ?" ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲ ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਹੱਸ ਪੈਂਦਾ ਤਾਂ ਤੀਜਾ ਕਸਰ ਹੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ, "ਭਾਅ ਜੀ, ਇਹ ਭੜਕਾ ਕਿਸੇ ਮਾਰ 'ਤੇ ਐ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੋੜ-ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਲਈ ਕੋਈ ਜੁਗਾੜ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿਆ ਕਰੋ!"

ਐਤਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ।

ਕੰਮ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਇਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੰਮ ਆ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਭਾਈਬੰਦ ਦਾ ਘਰੇ ਬੁਆਇਲਰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਐਤਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ, ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੰਮ, ਘੰਟੇ ਦੇ ਵੀ ਸੌ ਪੌਂਡ ਬਣ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਟੂਲ-ਬੱਕਸ ਉਸ ਦਾ ਉਥੇ ਪਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕੰਮ ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਉਹ ਕੰਮ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਆਪਣਾ ਟੂਲ-ਬੱਕਸ ਲੈਣ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਬਿਠਾ ਲਿਆ।

- "ਵੇ ਭਾਈ ਮੁੰਡਿਆ...! ਤੂੰ ਹੈ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ-ਪਰ ਤੇਰੀ ਨੀਤ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜਮਾਂ ਈ ਕਰਾੜਾਂ ਅਰਗੀ ਐ! ਕਦੇ ਚਾਹ ਨਾ ਪਾਣੀ-ਬੱਸ ਕੰਮ ਈ ਕੰਮ...! ਵੇ ਐਨਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕਰਾੜ ਨੂੰ ਕਰਦੇ-ਜਿੰਨਾਂ ਤੂੰ ਕਰਦੈਂ...! ਕਿਹੜਾ ਇਲਾਕਾ ਐ ਤੇਰਾ ਪਿੰਡੋਂ?" ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ 'ਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਟੇਰੇ।

- "ਮੇਰਾ ਜਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ ਐ ਜੀ!"

- "ਵੇ ਅਸੀਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਐ-ਤੂੰ ਤਾਂ ਮਲਵਈ ਐਂ! ਪਰ ਮਲਵਈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਤੂੰ ਲੱਗਦਾ ਨੂੰ...! ਮਲਵਈ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਈ ਬੜੇ ਦਿਲਦਾਰ ਐ...? ਖਾਣ ਪੀਣ ਤੇ ਬੱਕਰੇ ਬੁਲਾਉਣ ਆਲੇ! ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਉੱਈਂ ਕੋਈ ਭਾਪਾ ਜਿਆ ਲੱਗਦੈਂ!"

ਹਰਦੇਵ ਹੱਸ ਪਿਆ।

- "ਨਹੀਂ ਜੀ, ਬੱਸ ਕੰਮ 'ਚ ਟੈਮ ਜਿਆ ਈ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ-ਉਂ ਹੈਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜੱਟ...!" ਹਰਦੇਵ ਅੰਦਰ ਜਟਵਾਧ ਢੁੱਡਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

- "ਵੇ ਨਾ ਭਾਈ...! ਜੱਟ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਨੂੰ...! ਜੱਟ ਤਾਂ ਮਕਾਣ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਅਧੀਆ ਦਾਰੂ ਦਾ ਪੀ ਜਾਂਦੇ ਐ-ਤੇ ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ, ਹਾਏ ਕੰਮ...! ਹਾਏ ਪੈਸਾ...! ਮਰਗੇ-ਮਾਰਤੇ ਈ ਕਰੀ ਜਾਨੈਂ...!"

- "ਕੰਮ ਕਰੇ ਬਿਨਾ ਐਥੇ ਸਰਦਾ ਨੂੰ ਜੀ...! ਕੀ ਕਰੀਏ? ਇੰਗਲੈਂਡ ਤਾਂ ਸੋਨੇ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਜੇਹਲ ਐ!"

- "ਵੇ ਭਾਈ ਕੰਮ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਬਥੇਰਾ ਕਰਦੀ ਆਂ-ਸਰਦਾ ਤਾਂ ਐਥੇ ਵਾਕਿਆ ਈ ਨੂੰ...! ਪਰ ਐਨਾ ਕੰਮ ਵੀ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ-ਬਈ ਬੰਦਾ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਬਣ ਤੱਕ ਧੰਦ ਈ ਪਿੱਟੀ ਜਾਵੇ! ਕੋਈ ਇੰਟਰਟੇਨਮੈਂਟ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਐ ਬੰਦੇ ਦੀ! ਜੇ ਤੂੰ ਜੱਟ ਐਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕਰਾੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਵੇਗਾ...?"

ਹਰਦੇਵ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਹੱਸ ਪਿਆ।

- "ਭੈਣ ਜੀ, ਥੋਨੂੰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਤਸੱਲੀ ਦੇਵਾਂ? ਮੇਰਾ ਗੋਤ ਸਿੱਧੂ ਐ-ਤੇ ਮੇਰੇ ਘਰਆਲੀ ਦਾ ਧਾਲੀਵਾਲ-ਅਸੀਂ ਦੋਨੋ ਈ ਜੱਟ ਘਰਾਣੇ 'ਚੋਂ ਐਂ!" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਵਾਈ।

- "ਤੂੰ ਸਿੱਧੂ ਤੇ ਤੇਰੀ ਘਰਆਲੀ ਧਾਲੀਆਲ...!" ਉਹ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਉਹ 'ਧਾਲੀਵਾਲ' ਆਖੇ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਜਿਹੀ ਵਿਚ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਕੁਝ ਗੌਰ ਨਾਲ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ।

- "ਕਿੱਥੋਂ ਦੀ ਐ ਤੇਰੀ ਘਰਆਲੀ?" ਉਸ ਨੇ ਸੋਚ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਤੁਰੰਤ ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ।

- "ਬੱਲੋਆਲ ਦੀ ਐ!"

- "ਕੀ, ਨਾਂ ਕੀ ਐ ਉਹਦਾ...?" ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਡੱਫਲੀਆਂ ਵੱਜਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ।

- "ਮਨਜੀਤ...! ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮੀਤੀ ਆਖਦੇ ਐ।"

- "ਉਹ ਬੱਲੋਆਲ ਦੀ ਐ ਤੇ ਨਾਂ ਮੀਤੀ...? ਕਿਤੇ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਨੂੰ ਉਹੋ?" ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਚੌਂਕ ਜਿਹਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਔਰਤ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਨੇੜਿਓਂ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਦੀ ਸੀ? ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਣਕੇ ਵੱਜੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

- "ਹਾਂ ਜੀ, ਉਹ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਈ ਐ, ਭੈਣ ਜੀ!" ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਮੱਥਾ ਪਿੱਟਿਆ। ਹਰਦੇਵ ਹੋਰ ਡੂੰਘੀ ਖੱਡ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਸੀ।

- "ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਭੈਣ ਜੀ ਉਹਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਦੇ ਓ...?" ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਮੂੰਹ ਅਚੰਭੇ ਵਿਚ ਅੱਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਉਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਭਾਈ ਬਾਹਵਾ ਵੱਡੀ ਹੋਊ?" ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਗੱਲ ਵੱਲੋਂ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਹਾਂ ਜੀ, ਹੈਗਾ ਕੋਈ ਦਸ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਫਰਕ ਸਾਡਾ!"

- "ਬੱਸ, ਬੱਸ...! ਉਹੀ ਐ...!" ਉਸ ਨੇ ਉਂਗਲ ਸੱਪ ਦੀ ਸਿਰੀ ਵਾਂਗ ਹਿਲਾਈ।

- "ਕੀ ਉਹੀ ਐ ਜੀ...? ਕੀ ਮਤਲਬ ਐ ਤੁਹਾਡਾ?" ਹੁਣ ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਚੁਕੰਨਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਭੇਦ ਜ਼ਰੂਰ ਅੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

- "ਵੇ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਭਰਾਵਾ...? ਗੁੱਸਾ ਤਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦਾ?"

- "ਨਾ ਭੈਣ ਜੀ ਮੈਂ ਗੁੱਸਾ ਕਿਉਂ ਕਰੂੰ?" ਉਹ ਵੀ ਸੁਚੇਤ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

- "ਵੇ ਕਮਲਿਆ ਭਰਾਵਾ...! ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਵਿਆਹੀ ਵੀ ਸੀ...!" ਆਖ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਗਰਨੇਡ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਧੂੰਆਂ ਰੋਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੁੱਝ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹੇ ਅਤੇ ਕੀ ਪੁੱਛੇ? ਉਹ ਬੇਸੁਰਤ ਜਿਹਾ ਹੀ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਕੀ ਨਾਂ ਐ ਭੈਣ ਜੀ ਤੁਹਾਡਾ?"

- "ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਸਰਬਜੀਤ ਐ, ਭਰਾਵਾ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਬਦੀ ਭੈਣ ਈ ਸਮਝ, ਹੁਣ!"

- "ਭੈਣ ਜੀ, ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਵਿਆਹੀ ਰਹੀ ਉਹ ਥੋੜੇ ਘਰੇ?"

- "ਉਹ ਤਾਂ ਵਿਆਹੀ ਰਹੀ ਐ ਸਾਡੇ ਘਰੇ ਅੱਠ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰ! ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਉਹ ਹੱਥ ਲੁਆਏ-ਬੱਸ ਰਹੇ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਂ!"

- "ਕਿਉਂ? ਕਾਹਤੋਂ?"

- "ਵੇ ਭਰਾਵਾ, ਜੇ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੇ...? ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਘਾਣੀ ਈ ਦੱਸ ਦਿਆਂ।" ਉਸ ਨੇ ਗਿਰਝ ਵਾਂਗ ਟਿਕਟਿਕੀ ਲਾ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਉਹ ਗੱਲੀਂ ਬਾਤੀਂ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਪੈਖਤ ਨਰਤਦੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ।

- "ਮੈਂ ਗੁੱਸਾ ਕਾਹਨੂੰ ਕਰਨੈਂ ਭੈਣ ਜੀ? ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ ਚੱਜ ਨਾਲ ਬੋਲਦੀ!" ਮੀਤੀ ਦੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਜਾਨਣ ਲਈ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਕੋਰਾ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਬੋਲ ਕਬੋਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

- "ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਰਦੈ-ਚੰਗਾ ਕਮਾਉਂਦੈ-ਇਹਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਚ ਪਤਾ ਨੂੰ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਕਿੱਧਰ ਖਪਾ ਦਿੱਤਾ? ਖਬਰੇ ਆਬਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਭੇਜਤਾ...? ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੀਂ ਮੇਰਾ ਵੀਰ, ਖਬਰੇ ਕਿਸੇ ਯਾਰ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਲੁਟਾਤਾ...? ਬੱਸ ਐਨੀ ਗੱਲ ਐ ਭਰਾ ਮੈਰਿਆ, ਬਈ, ਤਿੰਨਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਚ ਉਹਨੇ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਨੂੰ ਉੜਦੂ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।"

- "ਫੇਰ...?" ਹਰਦੇਵ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਭੰਬੂਤਾਰੇ ਨੱਚਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਹ ਘੁੱਟਾਂਬਾਟੀ ਸਰਬਜੀਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਫੇਰ ਕੀ...? ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਕੰਮ ਕਾਰ ਆਲਾ ਬੰਦਾ! ਉਹਨੇ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ

ਪੁੱਛਣਾ ਈ ਸੀ? ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਭਰਾਵਾ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦੈ...?"

- "ਨਹੀਂ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੈ ਭੈਣ ਜੀ...!" ਹਰਦੇਵ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹਿੱਲ ਗਿਆ।

- "ਤੇ ਭਰਾਵਾ, ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਆਲਾ ਭਰਾ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਮੰਗਿਆ ਕਰੇ-ਮੱਟਰ ਜੀ ਹੋ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਇਆ ਕਰੇ-ਤੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿਆ ਕਰੇ-ਤੇ ਮੇਰੇ ਆਲਾ ਭਰਾ ਚਿੜ ਗਿਆ!"

- "ਚਿੜਨਾ ਈ ਸੀ...! ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਬਣਦਾ ਪਤਾ ਕਿਵੇਂ ਐਂ?"

- "ਉਹ ਮੱਚਦਾ ਬੁਝਦਾ ਵਿਚਾਰਾ ਸਾਡੇ ਕੋਲੇ ਆ ਕੇ ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ ਲੱਗਿਆ! ਅਸੀਂ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਹਲੂਣਿਆਂ-ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਗੱਲ ਚਲਾਈ-ਬੱਸ ਭਰਾਵਾ, ਉਹੀ ਬੈਂਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹੀ ਕੁਹਾੜੀ! ਫੇਰ ਨਾ ਕੁਛ ਬੋਲੀ! ਡਰਨਾਂ ਬਣ ਕੇ ਖੜੀ ਰਹੀ-ਮੇਰੀ ਮਾਂ, ਤੇ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਪਲੋਸ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ-ਪਰ ਨਾ! ਕੋਈ ਉਤਰ ਨੂੰ! ਫੇਰ ਭਰਾਵਾ, ਮੇਰੇ ਆਲੇ ਭਰਾ ਨੇ ਡਾਇਵੋਰਸ ਅਪਲਾਈ ਕਰਤਾ-ਬੋਲੀ ਫੇਰ ਨਾ...! ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਚੋਰ, ਬੋਲੇ ਕੀ? ਜਦੋਂ ਜੱਜ ਦੇ ਤਲਾਕ ਦੀ ਤਾਰੀਕ ਪਈ-ਉਥੇ ਵੀ ਗੂੰਗੀ ਬਣ ਕੇ ਬੈਠੀ ਰਹੀ ਤੇ ਢੀਠ ਬਣੀ ਗਿਰਝ ਮਾਂਗੂੰ ਝਾਕੀ ਜਾਵੇ! ਤੇ ਚੱਕ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਜੱਜ ਨੇ ਖਿਝ ਕੇ ਤਲਾਕ ਲਿਖਤਾ-ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਇਹਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਇਆ...!" ਆਖ ਕੇ ਸਰਬਜੀਤ ਨੇ ਸੌਖਾ ਜਿਹਾ ਸਾਹ ਲਿਆ।

ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭੰਮੀਰੀਆਂ ਘੁਕੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ!

ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੁੱਝ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਭਰਾਵਾ ਗੱਲ ਇਕ ਐ-ਆਬਦਾ ਘਰ ਜਮਾਂ ਨਾ ਤੋੜੀਂ! ਸਿਆਣਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਇਹਦੇ ਨਾਲ-ਪਰ ਪੈਸੇ ਦਾ ਇਹਤੋਂ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਜਰੂਰ ਲਿਆ ਕਰ! ਨਾਲੇ ਇਹਦੇ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ! ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਐ ਬਈ ਗਏ ਨੂੰ ਡੰਡਾ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਈ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੈ! ਪੱਕੀ ਮੋਹਰ ਲੱਗ ਗਈ ਤੇਰੀ...?" ਸਰਬਜੀਤ ਕੋਚਰ ਵਾਂਗ ਹਰਦੇਵ ਵੱਲ ਝਾਕੀ।

- "ਬੱਸ ਭੈਣ ਜੀ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ 'ਚ ਲੱਗਣ ਆਲੀ ਐ-!"

- "ਪੱਕੀ ਮੋਹਰ ਲੈ ਲੁਆ, ਭਰਾਵਾ! ਤੇ ਬਾਹਲਾ ਚਿਰ ਇਹ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੱਟਣ ਆਲੀ ਤੀਮੀਂ ਨੂੰ! ਤੀਮੀਂ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਘੜਿੱਤ ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਤਾਂ ਜਾਗਦੀ ਐ! ਸਾਡੇ ਘਰੇ ਅੱਠ ਸਾਲ ਰਹਿਕੇ ਵੀ ਇਹ ਸਾਡੀ ਨੂੰ ਹੋਈ? ਤੇ ਤੇਰੀ ਦੋ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਕਿਵੇਂ ਬਣਜੁਗੀ? ਸੋਹਣਾ ਸੁਨੱਖਾ ਜੁਆਨ ਤੂੰ ਮੁੰਡੈਂ...! ਤੈਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਘਾਟੈ? ਤੂੰ ਜਰੂਰ ਇਸ ਬੁੱਢੀ ਮੱਝ ਤੋਂ ਪੈਰ ਮਿਧਵਾਉਣੇ ਐਂ? ਤੂੰ ਪੱਕਾ ਹੋ ਕੇ ਇਹਨੂੰ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰ੍ਹੇ ਕਰ ਤੇ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਕੋਈ ਚੱਜ ਦੀ ਜੁਆਨ ਕੁੜੀ ਲਿਆ...! ਇਹਦੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜੀ ਕਰਨੀਂ ਪੈਣੀ ਐਂ-ਅੱਜ ਕਰਲੀਂ, ਚਾਹੇ ਸਾਲ ਨੂੰ ਕਰਲੀਂ! ਅਖੇ ਨਾਈਆ ਵਾਲ ਕਿੱਡੇ ਕਿੱਡੇ ਕੁ ਐ? ਕਹਿੰਦਾ ਭਾਈ ਸਬਰ ਕਰ-ਮੂਹਰੇ ਈ ਆ ਡਿੱਗਣੇ ਐਂ! ਉਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਭਰਾਵਾ ਇਹਦੀ ਐ! ਇਹਦਾ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਐ ਬਣ ਕੇ ਦੇਖ ਲਈਂ-ਇਹ ਟੱਬਰ ਤਾਂ ਅਮਰ ਵੇਲ ਅਰਗੈ-ਜਿਹੜੇ ਦਰੱਖਤ 'ਤੇ ਬੈਠੂ, ਉਸੇ ਦਰੱਖਤ ਦਾ ਈ ਭੱਠਾ ਬਿਠਾਉ! ਬਾਕੀ ਤੂੰ ਆਪ ਸੋਚ ਕਰਲੀਂ...!"

ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੀਟੀਆਂ ਵੱਜੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

- "ਇਕ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਹੋਰ ਦੱਸਦੀ ਐਂ, ਭਰਾਵਾ! ਮੇਰਾ ਆਬਦਾ ਦਿਉਰ ਵਕੀਲ ਐ-ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਲਾਹ ਸੱਪੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ-ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਈਂ! ਆਪੇ ਤੈਨੂੰ ਮੁਫਤ ਸਲਾਹ ਦਿਉ-ਇਹ ਮੇਰੀ ਗਾਰੰਟੀ ਐ!" ਉਸ ਨੇ ਹਿੱਕ ਥਾਪੜ ਦਿੱਤੀ।

- "ਇਹਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਉਂ ਤਾਂ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਚੁੱਕਰ ਸੀ?"

- "ਵੇ ਭਰਾਵਾ ਰੱਬ ਜਾਣੇ! ਪਰ ਤੂੰ ਖੁਦ ਸੋਚ! ਬਈ ਤਿਨਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਚ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਉਡ ਤਾਂ ਗਿਆ ਨੂੰ? ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਈ ਐ? ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਯਾਰ ਨੂੰ ਤੇ ਜਾਂ ਆਬਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ?"

- "ਪਿਉ ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਿਆ-ਘਰੇ ਵੀ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਲੱਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ-ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਘਰ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇਖਿਐ-ਪਰ ਗਾਂਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ!"

- "ਕਦੋਂ ਮਰਿਐ ਇਹਦਾ ਪਿਉ?"

- "ਆਹ ਤਿੰਨ ਕੁ ਹਫ਼ਤੇ ਈ ਹੋਏ ਐ-।"

- "ਬਮਾਰ ਠਮਾਰ ਸੀ?"

- "ਪਤਾ ਨੂੰ! ਰੱਬ ਜਾਣੇ! ਮੈਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਕੁਛ ਦੱਸਦੀ ਐ?"

- "ਇਹ ਤਾਂ ਭਾਈ ਆਪਹੁਦਰੀ ਤੀਮੀ ਐ-ਜੁਆਕ ਇਹਨੂੰ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ! ਕਿੱਥੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣੀ ਐਂ ਕਮਾਈ ਬੰਦੇ ਨੇ...? ਕਾਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਮਾਉਂਦੈ ਬੰਦਾ? ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਈ ਕਮਾਉਣੈ-ਤਾਂ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਐਹੋ ਜੀ ਕਮਾਈ ਦਾ...? ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਬਈ ਇਹਨੂੰ ਕੋਈ ਜੁਆਕ ਜੱਲਾ ਨੂੰ ਹੋ ਸਕਦਾ?"

- "ਹਾਂ ਪਤੈ ਭੈਣ ਜੀ...!"

- "ਫੇਰ ਭਰਾਵਾ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਮਝ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਬਈ ਤੂੰ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਕੇ ਮੱਖੀ ਕਾਹਤੋਂ ਨਿਗਲਦੈ? ਬੰਦੇ ਦੇ ਜੁਆਕ ਜੱਲਾ ਹੋਵੇ-ਉਹ ਜਾਣੇ-ਕਦੇ ਬਿਮਾਰ ਠਮਾਰ ਨੂੰ ਸਾਂਭਦੈ-ਪਰ ਅੱਗ ਲਾਉਣੈ ਪੈਸਾ ਬੰਦੇ ਨੇ-ਜਦੋਂ ਅੱਗੇ ਆਬਦੀ ਕੁਲ ਈ ਨਾ ਵਧੀ? ਬੰਦੇ ਦੀ ਹੱਡ ਭੰਨਵੀਂ ਕਮਾਈ 'ਤੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਗਿੱਦਤ ਈ ਕਲੋਲਾਂ ਕਰਦੇ ਐ! ਔਤ ਦੇ ਕੋਲਿਆਂ 'ਤੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮੁੜ ਕੇ ਕੁੱਤੇ ਈ ਲੱਤ ਚੱਕ ਕੇ ਮੂਤਦੇ ਐ...!"

ਹਰਦੇਵ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਤੁਰ ਆਇਆ।

ਉਸ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਟੂਲ-ਬੋਕਸ ਲਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਗਲੇ ਦੇ ਘਰੇ ਬੁਆਇਲਰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਨਾ ਆ ਸਕਣ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕਿ ਅਗਲੇ ਕੁੱਤੇ ਝਾਕ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹਿਣ!

ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਮੀਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤੀਅੰਤ ਰੁੱਖਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਲਦੀ 'ਤੇ ਤੇਲ ਜਿਉਂ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਰਬਜੀਤ ਨੇ ਖੁਰੀਆਂ ਹੀ ਤਾਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਔਲਾਦ ਖਾਤਿਰ ਹੀ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਭੱਜਿਆ ਫਿਰਦੈ! ਭੈਣ ਭਾਈ ਮੇਰੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਮਿੱਤ ਹੋਏ? ਰੱਸੀਆਂ ਧਰ ਕੇ ਮਿਣਦੇ ਲੋਕੀ, ਔਤ ਗਿਆਂ ਦੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ...! ਸਿਆਣੇ ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਗਾ ਗਏ? ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਗੌਅ ਦੀ ਹੈ! ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਪੈਸਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਫਿਰਨਗੇ। ਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨੰਗ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਚੁੱਕਣ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਬਾਪੂ ਦਾ ਹਾਲ ਦੇਖ ਲੈ...! ਜਦੋਂ ਖਾਖੀ ਨੰਗ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਕੋਈ ਵੱਢੀ ਉਂਗਲ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਮੂਤਦਾ ਸੀ। ਤੇ ਜਦੋਂ ਹੁਣ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਕੋਲ ਆ ਗਏ। ਹਰ ਕੋਈ 'ਸਾਸਰੀਕਾਲ ਜੀ' ਬੁਲਾ ਕੇ, ਫੇਰ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘਦੈ! ਬੰਦੇ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਔਲਾਦ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਬੱਝਦੀ ਐ। ਨੀਂਹ ਬਿਨਾ ਮਕਾਨ ਕਦੋਂ ਕੁ ਤੱਕ ਖੜ੍ਹੇ? ਜੇ ਮੈਂ ਇਉਂ ਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਬਲਦ ਵਾਂਗੂੰ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ? ਕਿੱਥੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣੈ ਇਹ ਪੈਸਾ...? ਕੋਈ ਆਪਦਾ ਬਾਲ ਬੱਚਾ ਹੋਊ, ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਜਾਂ ਲੋਭ ਲਾਲਚ ਨੂੰ ਹੀ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛੂ! ਨਹੀਂ ਭਰਾ ਭਤੀਜੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਚੂਰੀ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਐ? ਐਥੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਹਾਲ ਤੂੰ ਦੇਖੀ ਜਾਨੈ? ਜੀਹਦੇ ਕੋਈ ਬਾਲ ਬੱਚਾ ਹੈਨੀ, ਅਗਲੇ ਨੂੰ "ਕੇਅਰ ਸੈਂਟਰ" ਵਾਲੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਐ, ਅਤੇ ਅਗਲਾ ਉਥੇ ਹੀ ਲਾਵਾਰਿਸਾਂ ਵਾਂਗ ਅੱਡੀਆਂ ਰਗੜ ਰਗੜ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੈ! ਨਾ ਕੋਈ ਰੋਵੇ, ਨਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਰੇ! ਔਲਾਦ ਹੋਊ, ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਬੰਦੇ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਤਾਂ ਕਰੂ! ਫੁੱਲ ਤਾਂ ਪਾਊ? ਚਾਹੇ ਲੋਕ ਲਾਜ ਨੂੰ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਹੀ ਕਰੇ? ਬੰਦਾ ਔਤਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ? ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੇਅਰ ਸੈਂਟਰ ਵਾਲੇ ਤਾਂ, ਬੰਦਾ ਮਰਿਆ, ਚੱਕ ਕੇ ਫੂਕ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਫਲਾਨਾ ਸਿਉਂ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੇ ਚੱਕ ਮੇਰੇ ਭਾਈ! ਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਐ ਇਹੋ...? ਕਾਹਦੀ ਖਾਤਰ ਕਮਾਈ ਐ ਇਹੋ? ਜੇ ਧੰਦ ਹੀ ਪਿੱਟਣੈ, ਬੰਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਮਝ ਕੇ ਤਾਂ ਪਿੱਟੇ? ਬਿਨਾ ਗੱਲੋਂ ਕੋਹਲੂ ਦੇ ਬੈਲ ਵਾਂਗ ਚਕਰੀ-ਗੋੜੇ ਪਏ ਫਿਰਨਾ? ਕੀ ਕਮਾਈ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਹੈ...?

ਪਰ ਮੀਤੀ ਨੇ ਤਾਂ ਬਾਝ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਤੇ ਬਾਪੂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀ-ਸਪੱਸ਼ਟ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹੇਂਗਾ? ਪਰ ਮੀਤੀ ਆਪ ਕਿਹੜਾ ਦੁੱਧ ਧੋਤੀ ਐ? ਪਹਿਲੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਥਾਂ-ਸਿਰ ਨਿਭੀ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਨਿਭੂਗੀ...? ਉਹਨੇ ਪਹਿਲੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਘਪਲਾ ਕੀਤਾ ਹੀ ਐ! ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਘੱਟ ਕਰੂਗੀ? ਮੀਤੀ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਮੈਂ 'ਔਤ' ਹੀ ਮਰ ਜਾਵਾਂ...? ਚਲੋ ਉਹਦੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੱਸ ਨਹੀਂ! ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ! ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣਾ ਈ ਪੈਣੈ! ਜੇ ਉਹਨੂੰ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਔਤਰਾ ਈ ਜੱਗੋਂ ਜਾਣੈ...? ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਨਾਲ ਧੁਰ ਤੱਕ ਤੋੜ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਹੁਣ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਖੜੋਤਾ ਧੋਖਾ ਦੇਵੇਂਗਾ...? ਪਰ ਮੀਤੀ ਨੇ ਕਿਤੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ?

ਜਿਹੜਾ ਕਰਦੈ, ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਆਉਂਦਾ ਈ ਐ? ਮੀਤੀ ਵੀ ਭੁਗਤੂਗੀ...! ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਕਰਨੀ, ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਭਰਨੀ...! ਮੀਤੀ ਵੀ ਦੁੱਧ ਧੋਤੀ ਨਹੀਂ! ਕਿਸੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਆਪ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰਨੀ, ਕਿੱਡੀ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ? ਇਹ ਕਲਖੁੱਗ ਐ, ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ! ਆਪਦੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚ! ਭੱਠ 'ਚ ਪਵੇ ਦੁਨੀਆਂ...! ਪਰ ਮੀਤੀ ਨਾਲ ਜੁਬਾਨ ਕਰ ਕੇ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੋਵੇਂਗਾ! ਪਰ ਕਿਹੜਾ ਨਰਕ...? ਅੱਗਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੇਖਿਐ? ਆਹ ਜੱਗ ਮਿੱਠਾ, ਅਗਲਾ ਕਿਸ ਡਿੱਠਾ? ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ 'ਉਪਰ' ਜਾ ਕੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਟੈਲੀਗਰਾਮ ਕੀਤੀ ਐ? ਬਈ ਮੈਂ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹਾਂ, ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪਾਸੋਂ ਨੇਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ...? ਇਹ ਤਾਂ ਸਭ ਵਹਿਮ ਨੇ...! ਨਿਰੇ ਢੋਂਗ...! ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਲਝਾਏ ਲੋਕ! ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੱਗਾ ਦੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬੰਦਾ ਕਿਵੇਂ ਹਿੱਕ ਥਾਪੜ ਕੇ ਹਾਂਮੀ ਭਰ ਸਕਦੈ, ਬਈ ਅੱਗੇ ਸਵਰਗ ਐ, ਜਾਂ ਨਰਕ ਐ? ਕਾਮਰੇਡ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਐ ਕਿ ਬੰਦਾ ਮਰਿਆ, ਕੰਮ ਖਤਮ! ਕੋਈ ਅੱਗਾ ਨਹੀਂ, ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ, ਕਹਾਣੀ ਖਤਮ! ਕੀਹਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨੀਏ? ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ...? ਰੱਬ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਕੇ ਆਇਆ...?

ਪਰ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇਂਗਾ? ਬਾਪੂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਪਰ ਬਾਪੂ, ਮੇਰਾ ਬਾਪੂ ਐ ਜਾਂ ਮੀਤੀ ਦਾ? ਉਹਨੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਐ ਕਿ ਮੀਤੀ ਦੀ? ਉਹਨੂੰ ਮੈਂ ਪੈਸੇ ਭੇਜਦੈਂ ਜਾਂ ਮੀਤੀ? ਤੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਕੀ ਆਖਣਗੇ...? ਜਿਹਨਾਂ ਮੂਹਰੇ ਉਸ ਨੇ ਮੀਤੀ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਧੁਰ ਤੱਕ ਨਿਭਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਉਸ ਵਾਅਦੇ ਦਾ ਕੀ ਬਣੈ? ਬਾਪੂ ਦੀ ਤਾਂ ਸੱਥ 'ਚ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਹੋਊ...! ਲੋਕ ਬੂਹ-ਬੂਹ ਕਰਨਗੇ! ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ! ਸਭ ਮਿੱਤਰ ਦੋਸਤ, ਸਿਰ ਖੜ੍ਹੇ ਦੇ ਖਾਲਸੇ ਐ! ਚਾਰ ਬੋਤਲਾਂ ਦਾਰੂ ਦੀਆਂ ਤੇ ਚਾਰ ਮੁਰਗੇ, ਮਿੱਤਰ, ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਵਾਅਦੇ ਤਾਂ ਕੁੱਕੜਾਂ ਦੀਆਂ ਟੰਗਾਂ 'ਚ ਈ ਮੂਧੇ ਵੱਜ ਜਾਣਗੇ! ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਪੈਸੇ! ਤੂੰ ਦੇਖ ਤਾਂ ਸਹੀ ਰੰਗ ਪੈਸੇ ਦੇ...! ਕੌੜ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਸ ਦੀ ਬੋਟੀ ਅੱਗੇ ਸੁੱਟ ਦਿਓ, ਉਹ ਵੀ ਪੂਛ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੈ! ਪੈਸਾ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ...? ਨਾਲੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਕੋਲੀ ਚੱਟ! ਜਦੋਂ ਬੋਟੀ ਅੱਗੇ ਸੁੱਟੀ, ਪੈਰ ਚੱਟਣ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ! ਤੇ ਨਾਲੇ ਹਿਲਾਉਣਗੇ ਪੂਛ...! ਦੇਖ ਲਵੀਂ, ਜਦੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਡੁੱਲ੍ਹੀ ਦਾਰੂ ਤੇ ਸੈਂਖੀਆਂ ਦੀ ਬਾਟੀ ਵਰਤਾਈ, ਅਗਲੇ ਬੋਲੀ ਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ! ਜਿਵੇਂ ਤੋਤਾ ਬੰਦੇ ਕੋਲੇ ਰਹਿਕੇ "ਗੰਗਾ ਰਾਮ ਚੂਰੀ ਖਾਣੀ ਐ" ਰਟਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੈ! ਪੈਸਾ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਡਾਕੂ ਤੋਂ ਮੰਤਰੀ ਬਣਾ ਦੇਵੇ? ਤੂੰ ਗੱਲਾਂ ਕਾਹਦੀਆਂ ਸੋਚੀ ਜਾਨੈ...? ਦਿਲ ਕੱਢ ਤੇ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਵੀ ਜਿਹੀ ਨੱਢੀ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆ...! ਐਸ਼ ਕਰ...! ਪੂਛ ਚੱਕ ਚੱਕ ਕੇ ਮੋਕ ਨਾ ਮਾਰ! ਤੂੰ ਜੱਟ ਦਾ ਪੁੱਤ ਐਂ...! ਇਹ ਜੁਆਨੀ ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ ਐ! ਜਦੋਂ ਨਿਕਲ ਗਈ, ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਉਠਿਆ ਕਰੇਂਗਾ! ਜਿਵੇਂ ਠਰਕੀ ਬੰਦੇ ਬੋਲੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਐ, ਤੇਰੀ ਸਾਰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਲੈਣੀ, ਬੁੱਢੀ ਹੋਈ ਤਰਸੇਂਗੀ...! ਕੁਛ ਕਰ...! ਮਸਾਲਿਆਂ 'ਚ ਤੇਲ ਈ ਨਾ ਫੂਕੀ ਜਾਹ! ਰੂੜੀਆਂ ਵਿਚ ਖੁਰ-ਵੱਢ ਹੀ ਨਾ ਕਰੀ ਚੱਲ!

ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁੱਝਾਂ ਮਾਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ!

ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੀਤੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਤੁੱਖਣਾਂ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਪੂ ਵੀ ਹਰਦੇਵ ਦੀ 'ਹਾਂ' ਵਿਚ ਹੀ ਹਾਂ ਮਿਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪੈੜ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਬਾਪੂ ਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਬੀਕਾਨੇਰ ਨੂੰ ਮਕਾਣ। ਬਠਿੰਡੇ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰੇਲ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਬੀਕਾਨੇਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਡੱਬੇ ਸਨ। ਦੋਨੋਂ ਡੱਬੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ! ਤੇ ਇਕ ਅਣਜਾਣ ਜਿਹਾ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਵਿਚਾਰਾ ਡੱਬਿਆਂ ਦੇ ਜੋੜ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ, ਦੋਨੋਂ ਲੱਤਾਂ ਲਮਕਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦਾ, ਆਜੋ...! ਜਗਾਹ ਬਥੇਰੀ ਐ...! ਬਾਪੂ ਨੇ ਤਾਂ ਪੁੱਤ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਹੀ ਕਰਨੀ ਸੀ? ਬਾਪੂ ਤਾਂ ਆਪ ਆਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ, ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲੇ ਆਜਾ! ਤੂੰ ਇਹਤੋਂ ਚਗਲ ਤੋਂ ਕੀ ਲੈਣੈ? ਤੈਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਘਾਟੈ? ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ 'ਲੈਣ' ਲਾ ਦਿਆਂਗੇ! ਤੇਰੀ ਪੱਕੀ ਮੋਹਰ ਲੱਗ ਈ ਗਈ ਐ! ਤੂੰ ਹੁਣ ਜਰੂਰੀ ਇਹਦੀਆਂ ਲਾਲਾਂ ਚੱਟਣੀਐਂ? ਬਾਪੂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਸ਼ੇਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਡਰਦਾ ਸੀ, ਬਾਪੂ ਤੋਂ ਹੀ ਡਰਦਾ ਸੀ! ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ-ਭੈਅ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡੱਕਾ ਦਬਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ!

ਉਸ ਨੇ ਬਿਨਾ ਗੱਲੋਂ ਮੀਤੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ

ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਹਣੇ ਦੇਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

- "ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਸੀ? ਮੈਂ ਦਾਲ ਸਬਜ਼ੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਾਉਂਦਾ?"

- "ਤੇ ਮੈਂ ਕਦੋਂ ਕਹਿੰਨੀ ਐਂ ਬਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਾਉਂਦੇ?" ਮੀਤੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

- "ਤੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਈ ਸਮਝਦੀ ਸੀ?" ਉਹ ਬਗੈਰ ਮਤਲਬ ਤੋਂ ਅੱਗਾ ਵਗਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਵੀ ਕਦੋਂ ਸੀ ਕਿ ਦਾਲ ਜਾਂ ਸਬਜ਼ੀ ਬਣਾਓ? ਉਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਈ, ਆਬਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਈ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸੀ?"

- "ਤੇ ਤੂੰ ਕਹਿ ਨੀ ਸੀ ਸਕਦੀ ਬਈ ਇਹ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ, ਸੇਵਾਦਾਰ!"

- "ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ?" ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਕੇ ਦਾ ਇਕ ਪਾਸਾ ਹੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਕਲੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਉਤਰਿਆ ਸੀ? ਹੁਣ ਨਵਾਂ ਕਲੇਸ਼ ਮੱਲੋਮੱਲੀ ਉਸ ਦੇ ਸੱਪ ਬਣ ਗਲ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਨੈਂ ਤਲਾਕ!" ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਵਿਚ ਹੀ ਨਬੇੜ ਧਰੀ।

ਮੀਤੀ ਸਤੰਭ ਰਹਿ ਗਈ। ਹਰਦੇਵ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਗਲਤੀ ਦੇ, ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਤਲਾਕ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਸੀ?

- "ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਿ ਵੀ ਕੀ ਦਿੱਤਾ? ਕੀ ਗਲਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ? ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਤਲਾਕ ਮੰਗਦੇ ਹੋ?" ਉਸ ਨੇ ਗੱਲ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਸਾਂਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

- "ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਹੇਂਗੀ ਵੀ ਕੀ...? ਹੈ ਹਿੰਮਤ ਕੁਛ ਆਖਣ ਦੀ? ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਖਸਮ ਅਰਗਾ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਨੂੰ! ਬਈ ਤੂੰ ਅੱਠ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਲਾਬੂ ਲਾਈ ਜਾਵੇਂਗੀ-ਤੇ ਮੈਂ ਬੁੱਤ ਬਣਿਆਂ ਦੇਖੀ ਜਾਉਂ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਲਿਆਦੂੰ 'ਨੋਰੀ...!"

- ".....!" ਮੀਤੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਪੁਰਾਣੀ ਗੱਲ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦੈ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਪਤੀ ਨੇ ਹੀ ਦੱਸੀ ਹੋਵੇ...? ਬਿਲਡਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ, ਘਰ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ! ਨਿੰਤ ਨਵੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸਦਾ ਦਿਵਾਲੀ ਸਾਧ ਦੀ ਤੇ ਚੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ! ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਜੀਅ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੋਵੇ? ਉਹ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੰਜਿਸ਼ ਰੱਖਦਾ ਹੈ! ਉਸ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਫ਼ਾ ਕਦੋਂ ਕੀਤੀ? ਉਸ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਖੁੰਧਕ ਕੱਢਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਦੀਆਂ ਸੌ ਜੋੜ ਕੇ ਦੱਸੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਪਰ ਮੀਤੀ ਨੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝਿਆ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਘਰ ਵਸਦਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ! ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਕੱਢ ਕੇ ਲੜਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਬਲ ਸੀ! ਅਤੰਤ ਸੀ!

- "ਨਾ ਹੁਣ ਬੋਲਦੀ ਨੂੰ...? ਸੱਪ ਸੁੰਘ ਗਿਆ...? ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਫੁੱਦੂ ਈ ਸਮਝਦੀ ਐਂ...? ਮੈਂ ਘਾਟ ਘਾਟ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਤੈ!" ਹਰਦੇਵ ਬੋਲਦਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਮੀਤੀ ਚੁੱਪ ਰਹੀ। ਉਸ ਨੇ ਬੋਲ ਕੇ ਕਿਹੜਾ ਕੁਝ ਜਿੱਤਣਾ ਸੀ? ਬੋਲਣ ਵਿਚ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੀ ਕੀ ਸੀ? ਆਪਣੇ ਘਰੇ ਸਿਰਫ਼ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਝੱਜੂ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣਾ ਸੀ। ਤਮਾਸ਼ਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਘੋਰ ਗਲਤੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਹੀ ਆ ਵਸੀ ਸੀ! ਪਰ ਜਾਂਦੀ ਵੀ ਕਿੱਥੇ? ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਕੇ ਸੋਧਰੇ ਮੁੱਖ ਮੌੜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ! ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮਰਦੇ ਦਾ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛਣ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ! ਹੋਰ ਮੱਦਦ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀ ਕਰਨੀ ਸੀ?

ਹਰਦੇਵ ਕਈ ਦਿਨ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੀਤੀ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਲੜਨ ਦੀ ਉਸ ਵਿਚ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਖਿਝ ਗਿਆ ਕਿ ਮੀਤੀ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਸੀ? ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ

ਤਾਂ ਕੁਝ ਸੁੱਝਿਆ ਨਾ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਰਾਹੀਂ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤੇ।

ਮੀਤੀ ਦੀਆਂ ਸੱਤੇ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਹਰਦੇਵ ਤਾਂ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਤਲਾਕ ਲੈਣ ਲਈ ਮੁੱਠੀਆਂ ਵਿਚ ਖੁੱਕੀ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਨੇ ਬੈਠ ਕੇ ਫਿਰ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

- "ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬੁੜ੍ਹੀ ਨਾਲ ਰਹੂੰਗਾ...?" ਉਸ ਨੇ ਮੂੰਹ ਪਾੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਵੀ ਫੜਤੂਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਅਕਸਰ ਉਹ ਵੀ ਹੱਡ ਮਾਸ ਦੀ ਬਣੀ, ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਸੀ। ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ?

- "ਤੁਸੀਂ ਉਦੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਾਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਸੀ? ਬਈ ਮੈਂ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹੂੰਗਾ?"

- "ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਮੀਤੀ! ਬਿਨਾ ਜੁਆਕਾਂ ਦੇ, ਬੁੜ੍ਹਾਪਾ ਕਦੋਂ ਨਿਕਲਿਆ...?" ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਕੁਝ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਦਾਚਿੱਤ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੀਤੀ ਇਹ ਗੱਲ ਉਖਤੀ ਕੁਹਾੜੀ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਕਪਾਲ 'ਚ ਮਾਰੇਗੀ? ਪਰ ਸਤਿਆ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਬੰਦਾ ਵੀ ਅਕਸਰ ਕੀ ਕਰੇ?

- "ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬੈਠ ਕੇ, ਤਾਂ ਹੀ ਸਿੱਧੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਬਾਂਝ ਹੋਣ ਦਾ ਮਿਹਣਾ ਨਾ ਮਾਰੇ-ਤੇ ਉਹ ਹੀ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਸਰਾਪੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ-ਵਿਆਹ ਮੈਂ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਈ ਨੂੰ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਸੀ-ਬਈ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੱਪ ਬਣ ਬਣ ਡਿੱਗਣਗੀਆਂ-ਜੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਲਕੋ ਰੱਖਿਆ ਸੀ-ਕੋਈ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਬਾਪੂ ਜੀ ਤੋਂ ਛੁਪਾਈ ਸੀ-ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ 'ਚ ਪਾਓ! ਦੱਸੀ ਸੀ ਨਾ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬੋਨੂੰ ਮੈਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ...?"

- ".....!" ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਬੋਲਤੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਝੂਠਾ ਬੰਦਾ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਕੀ ਬੋਲੇ? ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੀਤੀ ਨੇ ਚਾਦਰ ਵਾਂਗ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਵਿਛਾਅ ਧਰੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਹਰਦੇਵ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਵੀ ਝੂਠੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

- "ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਗੱਲ ਇਹ ਐ, ਹਰਦੇਵ! ਬਈ ਤੁਹਾਡੀ ਲੱਗ ਗਈ ਐ ਪੱਕੀ ਮੋਹਰ! ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੈਂ ਬੁੜ੍ਹੀ ਤੇ ਹੋਰ ਪਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੀ ਕੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈ? ਬਾਂਝ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੀ! ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਕਸੂਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ! ਇਹ ਕਸੂਰ ਸਰਾਸਰ ਵਲੈਤ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਤੇ ਐਥੋਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਐ! ਇਸ 'ਚ ਨਾ ਕਸੂਰ ਬੋਡਾ ਤੇ ਨਾ ਕਸੂਰ ਮੇਰਾ।" ਮੀਤੀ ਹਾਉਕਾ ਭਰ ਕੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ।

- ".....!" ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਚੁੱਪ ਸੀ।

- "ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਮਨ 'ਤੇ ਐਨਾ ਬੋਝ ਜਾਂ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ-ਜਿੰਨਾ ਮੈਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਪਿਉ ਵੇਲੇ ਸੀ-ਮੈਂ ਸੋਚਦੀ ਸੀ ਬਈ ਜੇ ਆਹ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ-ਜੇ ਆਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਈ-ਬਾਪੂ ਜੀ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖੀ ਹੋਊ! ਪਰ ਮੇਰਾ ਹੁਣ ਹੈ ਵੀ ਕੌਣ...? ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋਊ? ਕੋਈ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ...! ਮਾਸੀ ਐ ਬਿਚਾਰੀ-ਉਹਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਈ ਐ ਬਈ ਮੈਂ ਜਿਸ ਦਿਨ ਮਰਨੈਂ-ਭੁੱਜ ਕੇ ਈ ਮਰਨੈਂ! ਉਹਦੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ-ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਤਲਾਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹੋ-ਤਾਂ ਮੈਂ ਐਹਨਾਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਦਸਖ਼ਤ ਕਰ ਦਿੰਨੀ ਐਂ-ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖਿਓ...! ਕਿਸੇ ਦੁਖੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਗੱਲੋਂ ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ-ਇਕ ਦਿਨ ਆਪ ਉਸ ਰਾਹ 'ਤੇ ਆ ਖੜ੍ਹਦੈ! ਬੰਦਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਵੇ-ਸੌ ਵਾਰੀ ਬਚ ਜਾਵੇ! ਪਰ ਔਸ ਰੱਬ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਕਦੇ ਨੂੰ ਬਚਦਾ-ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਰੱਬ 'ਤੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਜਰੂਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦੈ! ਅਜੇ ਤਾਂ ਮੌਤ ਆਉਂਦੀ ਹੀ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਐ-ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਆਉਂਦੀ ਕਰਕੇ ਵੀ ਲੋਕ ਚੀਕਦੇ ਐ-ਜੇ ਕਿਤੇ ਗਰਜਦੀ ਆਵੇ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੋਕ ਕੀ ਕਰਨ?" ਮੀਤੀ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਵਕੀਲ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਹਰਦੇਵ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਕੰਮ 'ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਉਸ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਵੀ ਨਾ ਚੁੱਕੇ।

ਮੀਤੀ ਵੀ ਸੱਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਖ ਕੇ ਹੌਲੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੋਲੀ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੰਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਜੰਮੀ ਦੁੱਖ ਦੀ ਜਿਲਬ ਨਹੀਂ ਲਾਹੀ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ, ਜੋ ਕੁਝ ਬੋਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ 'ਸਤਿ' ਕਰਕੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਲਟਾ

ਕੇ ਮਿਹਣਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਉਸ ਨੇ ਤਰਦੀਆਂ ਤਰਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਗੱਲਾਂ ਸੱਚੀਆਂ ਹੀ ਤਾਂ ਸਨ! ਇਸ ਵਿਚ ਝੂਠ ਵੀ ਕੀ ਸੀ? ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਸੱਚਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਸੁਣਾ ਧਰਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਅੱਜ ਹਰਦੇਵ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਮੀਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾ ਵਸਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਖਾਂਦੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਦਾਹੜੀ ਹਿੱਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ!

ਕਾਂਡ 13

ਦੋ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹਰਦੇਵ ਕੰਮ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ।

ਸਰਬਜੀਤ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਮੁੰਡੇ ਹੀ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਕੰਮ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਨਹੀਂ ਬਹੁੜਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬੱਸ "ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਜੀ!" ਆਖ ਕੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। "ਭੈਣ ਜੀ" ਆਖਣ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਕੋਚ ਹੀ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਸਰਬਜੀਤ ਉਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਬੜੀ ਬੇਤਾਬੀ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰਕੇ ਦੇਖਿਆ। ਕੋਈ ਫ਼ੋਨ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਹਰਦੇਵ ਕਿੱਧਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ? ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਬਾਤ...? ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਐਨੀ ਪੂਛ ਮਰੋੜੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਪਿਉ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਕੋਈ ਤਰਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਏ ਸਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਮੂਤ ਦੀ ਝੰਗ ਵਾਂਗ ਬੈਠ ਗਿਆ ਸੀ! ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਬੰਦੈ...? ਜੱਟ ਦਾ ਪੁੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੁਣ ਨੂੰ ਘੁਕਾਹਟ ਪਾ ਦਿੰਦਾ! ਇਹ ਤਾਂ ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਨਿਰਾ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮਾਧੋ ਐ!

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਹਰਦੇਵ ਕੰਮ 'ਤੇ ਆਇਆ।

ਸਰਬਜੀਤ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ।

- "ਵੇ ਭਰਾਵਾ, ਤੂੰ ਕਿੱਧਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ...?"

- "ਬੱਸ ਭੈਣ ਜੀ, ਉੱਥੀਂ ਚਿੱਤ ਜਿਆ ਨੂੰ ਸੀ ਠੀਕ!" ਉਹ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝਦਾ ਸੀ।

ਸਰਬਜੀਤ ਵੀ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਗੱਲ ਕਿੱਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ? ਉਸ ਕੁੱਤੀ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਵਸਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ! ਕੀ ਸਮਝੂਗੀ ਬੈਲਣ? ਬਈ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦਾ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੈਂਡ ਡਕੂਾਰ ਕੇ ਹੋਰ ਖਸਮ ਕਰ ਲਿਆਈ...? ਤੇ ਐਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ...? ਇਹ ਬਿਚਾਰਾ ਤਾਂ ਕਿਹੜੇ ਬਾਗ ਦੀ ਮੂਲੀ ਐ...? ਇਹਦੇ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਲੁੱਚੀ ਵੇਚ ਕੇ ਛਕ ਜਾਵੇ!

- "ਵੇ ਭਰਾਵਾ, ਘਰੇ ਕੋਈ ਕਲੇਸ਼ ਤਾਂ ਨੂੰ ਪੈ ਗਿਆ...?" ਸਰਬਜੀਤ ਨੇ ਮੂੰਹ ਸੁੰਘਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਮੂੰਹ ਉਪਰ ਚੁੱਕਿਆ। ਪਰ ਨੀਵੀਂ ਫਿਰ ਸੁੱਟ ਲਈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਰਬਜੀਤ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ।

- "ਨਹੀਂ ਭੈਣ ਜੀ, ਕੋਈ ਖਾਸ ਨੂੰ...!"

- "ਆਜਾ...! ਅੰਦਰ ਆਜਾ ਮੈਂ ਚਾਹ ਬਣਾਉਨੀ ਐ!" ਉਹ ਆਖ ਕੇ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਗਈ।

- "ਜਾਓ ਭਾਅ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਚਾਹ ਪੀਉ...! ਥੋਡੇ ਕਰਮਾਂ 'ਚ ਐ-ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਕਰਮ ਮਾੜੇ ਹੈਗੇ

ਐ-ਉਹ ਤਾਂ ਦਿਸੀ ਜਾਂਦੇ ਐ!" ਨਾਲ ਦੇ ਭਾਈਬੰਦ ਨੇ ਟਾਂਚ ਕੀਤੀ।

- "ਤੁਸੀਂ ਯਾਰ ਐਮੇ ਬਾਧੂ ਮਗਜਮਾਰੀ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ...! ਇਕ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਉਂ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੈ-ਤੇ ਇਕ ਤੁਸੀਂ ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਆਲੀ ਕਸਰ ਨੂੰ ਛੱਡਦੇ! ਥੋਨੂੰ ਤਾਂ ਨਾ ਚੜ੍ਹੀਦੀ, ਤੇ ਨਾ ਲੱਥੀਦੀ! ਥੋਡੇ ਕੋਲੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਗੱਲ ਐ, ਤੀਮੀਂ...!" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਉਹ ਅੱਕਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੇ ਮੂਡ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਭਾਈਬੰਦਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਚੁੱਪ ਵੱਟ ਗਏ ਸਨ। ਹਰਦੇਵ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਤਨਾ ਕਦੇ ਦੁਖੀ ਜਾਂ ਅੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

- "ਆਜ਼ਾ ਭਰਾਵਾ...! ਚਾਹ ਬਣਗੀ!" ਅੰਦਰੋਂ ਸਰਬਜੀਤ ਨੇ ਹਾਕ ਮਾਰੀ। ਹਰਦੇਵ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਭਾਈਬੰਦ ਆਖਣ ਤਾਂ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਅ ਜੀ ਚਾਹ ਦੇ ਭੁਲਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੀ ਨਾ ਛਕਣ ਲੱਗ ਪਇਓ! ਪਰ ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਦ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਸਰਬਜੀਤ ਨੇ ਚਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ।

- "ਖੰਡ ਭਰਾਵਾ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਪਾਉਣੀਂ ਹੋਈ, ਆਪ ਈ ਪਾ ਲਈਂ!" ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਕੁਝ ਲੈਣ ਚਲੀ ਗਈ।

ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਖੰਡ ਪਾ ਲਈ ਅਤੇ ਚਾਹ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਸਰਬਜੀਤ ਅੰਦਰੋਂ ਕੋਈ ਕਾਗਜ਼ ਜਿਹਾ ਚੁੱਕੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਹਰਦੇਵ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

- "ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਇਤਬਾਰ ਆਉਂਦਾ-ਤਾਂ ਦੇਖ ਲੈ ਭਰਾਵਾ...! ਆਹ ਬੈਂਕ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਐ!" ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਬੈਂਕ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਬੜੀ ਗਹੁ ਨਾਲ ਦੇਖੀ। ਜਿਸ ਉਪਰ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਤਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ। ਬੈਂਕ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਮੂੰਹੋਂ ਦੱਸ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਾਂਝੇ ਅਕਾਊਂਟ ਵਿਚੋਂ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਕਢਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ...!

- "ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਤਾਂ ਮੰਗਵਾਈ ਐ, ਬਈ ਤੂੰ ਇਹ ਨਾ ਸੋਚੋਂ ਬਈ ਸਰਬਜੀਤ ਭੈਣ ਕੁਫ਼ਰ ਈ ਤੋਲੀ ਜਾਂਦੀ

ਐ!"

- "ਇਹ ਤਰਨਜੀਤ ਕੌਣ ਐ...?" ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਐ...! ਮੀਤੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਘਰ ਆਲਾ!" ਸੁਣ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਦੁਬਿਧਾ ਜਿਹੀ ਵਿਚ ਫ਼ਸ ਗਿਆ ਕਿ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਸਰਬਜੀਤ ਦੱਸ ਰਹੀ ਸੀ, ਨਾਲ਼ ਦੀ ਨਾਲ਼ ਸਬੂਤ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਰਾਜ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਕੀ ਸੱਚ ਹੀ ਮੀਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁੱਝਾ ਯਾਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ? ਕਿਉਂਕਿ ਮੀਤੀ ਦੇ ਬਾਪ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਲੱਗਿਆ ਮੈਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ! ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਐ! ਇਹ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਗਿਆ ਕਿੱਥੇ...? ਤੇ ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕਿਹੜੀ ਸੀ...? ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੀਤੀ ਨੇ ਦੱਸਣਾ ਮਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਲੈ ਲਿਆ? ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਰਹੱਸ ਭਰੀ ਗੱਲ ਹੈ! ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ...? ਐਡਾ ਵੱਡਾ ਕਿਹੜਾ ਰਹੱਸ ਹੋ ਸਕਦੈ? ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਛੇਤੀ ਕੀਤੇ ਤਲਾਕ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲ ਕਰਦੀ। ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਹਰ ਸ਼ਰਤ ਮੰਨ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੀਤੀ ਨੇ ਰਹੱਸ ਛੁਪਾਈ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਲੈ ਲਿਆ, ਕਿਉਂ...? ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਉਸ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਸੀ? ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਦੇਖਾਂ? ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਕੋਈ ਰਹੱਸ ਦੱਸ ਦੇਵੇ? ਫੇਰ ਵੀ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਹਾਂ? ਹੋ ਸਕਦੈ ਮੀਤੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਖਿਝ ਕੇ ਉਸ ਨੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖ਼ਸਮ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੋਵੇ? ਜਾਂ ਵਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਨ ਦੀ ਅਗਨ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਯਾਰ ਗੰਢ ਲਿਆ ਹੋਵੇ? ਫਿਰ ਉਹ ਹੀ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਭੋਰ-ਭੋਰ ਖਾਈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਬਲੈਕਮੇਲ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ...? ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੇ ਫ਼ਟਾ ਫ਼ਟ ਤਲਾਕ ਲੈ ਲਿਆ? ਕੋਈ ਹੀਲ-ਹੁੱਜਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ! ਇਤਨੇ ਵੱਡੇ ਸੀਲਪੁਣੇ ਦਾ ਕੋਈ ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਹੈ...!

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਮੀਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨੰਗੀ ਚਿੱਟੀ ਹੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ! ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ਼ ਮੀਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਮਨ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਵੇਗੀ?

- "ਦੇਖੋ ਹਰਦੇਵ...! ਇਹ ਪੱਖ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਪੱਖ ਐ-ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ-ਅਗਰ ਮੈਂ ਦੱਸ ਵੀ ਦਿੱਤਾ-ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਯਕੀਨ ਵੀ ਕਿਸ ਨੇ ਕਰਨੈਂ?" ਇਤਨਾ ਆਖ ਕੇ ਉਹ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ।

- "ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਲੈਕਮੇਲ ਕੀਤੈ...?"

- "ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਲੈਕਮੇਲ ਕੀਤੈ-ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਬਲੈਕਮੇਲ ਕਰ ਸਕਦੈ!" ਉਸ ਨੇ ਕਰਤੀ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਪਾਣੀ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਦੀ ਟੱਪਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿੰਨਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਗੱਲ ਉਤਨੀ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮੁੱਠੀ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

- "ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਯਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ?" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਮੂੰਹ ਪਾੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਇਕ ਦਮ ਉਸ ਵੱਲ ਝਾਕੀ। ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਪਹਾੜ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਬੱਸ, ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਆਹ ਸੁਣਨਾ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ...? ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਜੋਰ ਜਮਾਨੇ ਨੇ ਲਾ ਲਿਆ-ਹੁਣ ਬੱਸ ਆਹੀ ਕੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ-ਉਹ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਹਰਦੇਵ!"

- "ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸੀ? ਜੀਹਦੇ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਤਲਾਕ ਲੈ ਲਿਆ-ਪਰ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ?"

- "ਜੇ ਉਹ ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਲਾਕ ਕਿਉਂ ਲੈਂਦੀ? ਮੈਂ ਜਰੂਰ ਉਜੜਨਾ ਸੀ? ਤੇ ਫਿਰ ਨਵਾਂ ਖ਼ਸਮ ਕਰਨਾ ਸੀ? ਤੇ ਆਹ ਸੜੀਆਂ ਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨੀਆਂ ਸੀ...?" ਮੀਤੀ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਭੜਕ ਉਠੇ।

- "ਤੂੰ ਬੋਲਦੀ ਕਿਵੇਂ ਐਂ? ਤੂੰ ਬੋਲਦੀ ਕਿਵੇਂ ਐਂ, ਭੈਣ ਦਾ...ਯਹਾਵੀਏ?" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਮੀਤੀ ਦੇ ਚੁਪੇੜ ਕੱਢ ਮਾਰੀ। ਮੀਤੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਫੁੱਟੜ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਫੁਣ ਚੁੱਕਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਚੰਗਿਆੜੇ ਨਿਕਲੇ।

- "ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਘਰਵਾਲਾ ਚਾਹੇ ਲੱਖ ਮਾੜਾ ਸੀ? ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਕਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੁੱਕਿਆ-ਤੇ ਹੁਣ ਗੱਲ ਸੁਣ ਮੇਰੀ ਇਕ...! ਨਾ ਇਹ ਰਹੱਸ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, ਤੇ ਨਾ ਹੁਣ ਦੱਸਣੈਂ! ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ

ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਬੰਦ ਹੋ ਸਕਦੈ-ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ! ਤੂੰ ਹੁਣ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਜਾ!
ਦਫ਼ਾ ਹੋਜਾ ਇਥੋਂ...! ਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਬਦੀ ਸ਼ਕਲ ਨਾ ਦਿਖਾਈ! ਮੁੜ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਬਦੀ ਬਦ-ਸ਼ਕਲ ਨਾ
ਦਿਖਾਈ, ਜੇ ਆਬਦੇ ਅਸਲ ਪਿਉ ਦੀ ਸੱਟ ਐਂ ਤਾਂ! ਜਾਹ ਉਹਨਾਂ ਭੈਣ ਦਿਆਂ ਖਸਮਾਂ ਕੋਲੋ-ਜਿਹੜੇ
ਤੇਰੀ...ਉਂਗਲ ਲਾਉਂਦੇ ਐ!" ਮੀਤੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਭਿਆਨਕ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਉਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਪਤਾ
ਨਹੀਂ ਉਹ ਕੀ ਕੁਝ ਬੋਲ ਕਬੋਲ ਕਰ ਗਈ ਸੀ?

ਹਰਦੇਵ ਤਲਾਕ ਵਾਲੇ ਕਾਗਜ਼ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, ਜਿਹਨਾਂ 'ਤੇ ਮੀਤੀ ਨੇ ਕਈ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ
ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਤਲਾਕ ਲਈ ਅਪਲਾਈ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਤਲਾਕ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੇ 'ਮਿੱਸਬਹੇਵ' ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਉਸ ਨਾਲ ਬੁਰਾ
ਸਲੂਕ ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਬੁਰਾ ਸਲੂਕ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਗਲ ਗਲ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਨੱਕ
ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਨਹੀਂ, ਕਈ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਦਰਜ਼ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਹ ਘਰ ਨਾ ਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਮਿੱਤਰ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿ ਪਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਭਾਈਬੰਦਾਂ ਨੂੰ
ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਾ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਮੀਤੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆਇਆ। ਮੀਤੀ ਕੰਮ 'ਤੇ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਘਰੇ ਹੋਰ
ਕਿਸ ਨੇ ਹੋਣਾ ਸੀ? ਨਾਲੇ ਮੀਤੀ ਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਦੋਸਤ ਮਿੱਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਹਰਦੇਵ ਨਾਲ ਹੀ
ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਸਾਈ ਫਿਰਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਿਗਾਨਾ ਹੋ
ਗਿਆ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਇਕ ਬੇਸਮੈਂਟ ਕਿਰਾਏ ਉਪਰ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਚੌਥੇ ਕੁ ਦਿਨ ਜਦ ਮੀਤੀ ਕੰਮ ਤੋਂ ਆਈ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਪਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ
ਮੀਤੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛੇ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸੁਆਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇਣਾ
ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਮੀਤੀ ਨੇ 'ਜੈੱਸ' 'ਤੇ ਕਰਾਸ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਕੀ ਸੁਆਲ ਬਹੁਤੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ
ਤਲਾਕ ਦੇ ਮਸਲੇ ਪ੍ਰਤੀ 'ਹਾਂ' ਪੱਖੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸੁਆਲ ਤਾਂ ਬੇਹੁੰਦੇ ਹੀ ਸਨ। ਬੱਚਾ ਉਹਨਾਂ

ਦੇ ਕੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰੋਲਾ ਪੈਂਦਾ। ਮਕਾਨ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵੰਡ ਵੰਡਾਈ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਰੋਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰੋਲਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ? ਬੱਸ ਉਸ ਤਲਾਕ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ, ਵਕੀਲ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀ ਖਾਨਾ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ।

ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ।

ਵਕੀਲ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਮੀਤੀ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲੀ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੀਲ ਹੁੱਜਤ ਦੇ, ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ 'ਆਰਗੂਮੈਂਟ' ਤੋਂ ਤਲਾਕ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਨਾਂਹ ਨੁੱਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹਰ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸੀ। ਵਕੀਲ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਕੇ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਖਾਲਾ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਮੀਤੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ, ਦਫ਼ਾ ਹੋਜਾ, ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਕਲ ਨਾ ਦਿਖਾਈਂ ਅਤੇ ਜੇ ਅਸਲ ਪਿਉ ਦੀ ਸੱਟ ਹੈਂ ਤਾਂ, ਵਰਗੇ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਭਰੇ ਲਫ਼ਜ਼ ਬੋਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਬੋਲ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਜੱਟ ਦਾ ਪੁੱਤ ਸੀ! ਮੌਲੜ ਤੀਵੀਂ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਛੋਟ ਲੁਹਾਉਂਦਾ? ਉਹ ਬੁੱਢੀ ਮੱਝ ਆਬਦੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀ ਕੀ ਸੀ? ਮੂੰਹ ਫੱਟ ਸਾਲੀ...! ਬੋਲਣ ਦੀ ਭੋਰਾ ਅਕਲ ਨਹੀਂ! ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਸੀ...? ਉਹ ਜੁਆਨ ਜਹਾਨ ਮੁੰਡਾ ਸੀ! ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਸੀ! ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਜਰੂਰੀ ਚਾਚੀ ਦੀ ਉਮਰ ਦੀ, ਸੜੀ ਵੀ ਤੀਮੀ ਤੋਂ ਬੁਰੇ-ਭਲੇ ਲਫ਼ਜ਼ ਆਖਵਾਉਣੇ ਸਨ...? ਬੁੜ੍ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਸਾਲੀ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਫਿਰ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਤਰਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਹੈ! ਬੁੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਐ...?

ਸਰਬਜੀਤ ਵੀ ਸੱਚੀ ਹੀ ਸੀ! ਇਹ ਸਾਲੀ ਆਪਹੁਦਰੀ ਤੀਮੀ ਐਂ! ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਔਰਤ! ਮੇਰਾ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਵਸੇਬਾ ਨਹੀਂ! ਜੇ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ, ਇਹਨੇ ਫਿਰ ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਸੜੀ ਵੀ ਗੱਲ ਆਖ ਦਿੱਤੀ, ਮੈਥੋਂ ਇਹਦੀ ਪੁੜਪੜੀ 'ਚ ਕੁਛ ਵੱਜ ਜਾਣੈਂ! ਫੇਰ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰੂੰ ਅੰਦਰ, ਜੇਲ੍ਹ ਕੱਟਦਾ! ਇਹਦੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਪਰ੍ਹੇ ਈ ਚੰਗੇ ਐਂ! ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ, ਇਹਤੋਂ ਲੈ ਤਲਾਕ! ਇਹਨੂੰ ਟੇਕ ਮੱਥਾ...! ਤੇ ਕੋਈ ਤਾਜ਼ੀ ਪੱਠੀ ਪੱਟ ਕੇ ਲਿਆ ਇੰਡੀਆ

ਤੋਂ! ਦੁਨੀਆਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪਿੱਛੇ ਕਮਲੀ ਹੋਈ ਫਿਰਦੀ ਐ! ਨਾਲੇ ਕੁੜੀ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਧਰਨਗੇ ਹੱਥ!
ਇਹ ਤਾਂ ਭੈਣ ਦੇਣੀਂ ਮੈਨੂੰ, ਆਬਦੇ ਖ਼ਸਮ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਬੋਲਦੀ? ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੀ ਸੁਆਹ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰੂਗੀ? ਪਤਾ
ਨੂੰ ਸਾਲੀ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਕੀ ਧਤੂਰਾ ਚੜ੍ਹਾਐ...? ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕੇ ਪਰਾਂਹ ਮਾਰ! ਖ਼ਲਾਸੀ ਪਾਅ! ਫੇਰ
ਤੋਰਾਂਗੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅੱਗੇ! ਇਹਦਾ ਦਿਮਾਗ ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਲੋਟ ਹੋਊ!

ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਵੀ ਵਕੀਲ ਦੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਵਾਹ ਧਰੇ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਫ਼ਾਈਲ ਅੱਗੇ
ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਪੂਰੇ ਅਠਾਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ ਪਈ। ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਮਿਥੀ ਤਰੀਕ 'ਤੇ ਮੀਤੀ ਵੀ
ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ! ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਹੁਕਮ
ਅਦੂਲ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰਮ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਕੀਲ ਵੀ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ
ਜੱਜ ਵੀ ਉਹੀ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕਮਰਾ ਵੀ ਉਹੀ ਸੀ! ਜੇ ਫ਼ਰਕ ਸੀ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਤਰਨਜੀਤ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਦਾ
ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਤਲਾਕ ਵੇਲੇ ਇਸ ਕਟਿਹਰੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦਿਨ ਤਰਨਜੀਤ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਹਰਦੇਵ...! ਬਾਕੀ
ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਉਹ ਹੀ ਸੀ। ਉਹੀ ਤਲਾਕ ਦਾ ਮਸਲਾ। ਉਹੀ ਸੁਆਲ! ਉਹੀ ਉਧੇੜਬੁਣ! ਜੱਜ ਨੇ ਵੀ ਪੁਰਾਣੇ
ਰਵਾਇਤੀ ਜਿਹੇ ਸੁਆਲ ਕੀਤੇ। ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਾਰ ਵੀ ਮੀਤੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸੁਆਲ ਦਾ ਉਤਰ ਨਾ
ਦਿੱਤਾ। ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਵਕੀਲ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਚਾਰਾਜ਼ੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਪਈ ਸੀ। ਕੋਈ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰੀ
ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਬਹਿਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਚੁੰਝ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਸਿਰਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਜੱਜ ਖਿੜਿਆ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨਾ ਹੀ
ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਿਸਿਜ਼ ਸਿੰਘ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ 'ਸੈੱਪਰੇਸ਼ਨ' ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ? ਤਾਂ ਮੀਤੀ ਨੇ "ਯੈੱਸ, ਆਫ਼
ਕੋਰਸ, ਮੀ ਲੌਰਡ...!" ਆਖ ਕੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਿਲਕੁਲ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ...! ਤੇ ਤਲਾਕ ਹੋ
ਗਿਆ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੱਸ ਜਾਂ ਨਣਾਨ ਨੇ ਤਾਹਨਾ ਨਾ

ਮਾਰਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਬੁਰਾ ਬਚਨ ਨਾ ਕਿਹਾ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਨਾਲ ਤੁਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਕੀਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਵਧਾਈ' ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਜੰਗ ਜਿੱਤ ਲਈ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਵਕੀਲ ਨੂੰ 'ਥੈਂਕ ਯੂ-ਥੈਂਕ ਯੂ' ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਹੀ ਦੋਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨੇ ਮਿਲ ਗਏ।

ਮੀਤੀ ਫਿਰ ਇਕੱਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਰੋਹੀ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਜੰਡ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁੰਡ ਮਰੁੰਡ! ਕੱਲਰ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ ਵਾਂਗ ਲਾਵਾਰਿਸ ਜਿਹੀ! ਇਸ ਵਾਰ ਉਸ ਨੇ ਮਾਸੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਦੱਸਿਆ। ਦੱਸਣ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਵੀ ਕੀ ਸੀ? ਮਾਸੀ ਵਿਚਾਰੀ ਕੋਲੇ ਕਿਹੜਾ ਭੰਗੀਆਂ ਵਾਲੀ ਤੋਪ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਨੇ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਦਾਗ ਦੇਣੀ ਸੀ? ਚਾਰ ਹਾਉਕੇ ਹੀ ਸਨ। ਭਰ ਕੇ ਮਾਸੀ ਨੇ ਵੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਜਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ, "ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਐਂ ਧੀਏ! ਕੀ, ਕੋਈ ਵੱਸ ਐ...?" ਆਖ ਕੇ ਦਿਲਬਰੀ ਦੇਣੀ ਸੀ।

ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਬੋਝੇ ਪਾ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਬੜੀ ਸ਼ਾਂਨੋ-ਸ਼ੌਕਤ ਨਾਲ ਇੰਡੀਆ ਨੂੰ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਿਆ। ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਖ਼ਰੀਦਾ ਫ਼ਰੋਖ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬਹੁਤੀ ਤਵੱਜੋਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪਤਨੀ ਲਈ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਲਈ ਪੰਜ ਬੋਤਲਾਂ 'ਜਾਨੀ ਵਾਕਰ' ਦੀਆਂ ਖਰੀਦ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਦੋ ਕਿੱਲੋ ਸੋਨਾ ਅਤੇ ਚਾਰ ਵੱਡੇ ਅਟੈਚੀ ਸਮਾਨ ਦੇ ਭਰ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਦਿੱਲੀ ਏਅਰਪੋਰਟ ਜਾ ਉਤਰਿਆ। ਬੇਬੇ ਸਮੇਤ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੇ ਇਕ ਮਿੰਨ੍ਹੀ ਬੱਸ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਤੇ ਤੀਰਥ 'ਤੇ ਚੱਲੇ ਸਨ। ਬੱਸ ਵਿਚ 'ਰੈੱਡ ਨਾਈਟ' ਦੀ ਪੇਟੀ ਬਾਪੂ ਨੇ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਖਵਾ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਫ਼ਲਾਈਟ ਉਤਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਦੋ 'ਲੰਡੇ' ਪੈਂਗ ਸੜਾਕ ਧਰੇ ਸਨ। ਬੇਬੇ ਨੇ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਦਾਰੂ ਪੀਣੇਂ ਜ਼ਰੂਰ ਰੋਕਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੇ, "ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਏ ਐਂ! ਕਿਸੇ ਮਰਨੇ ਪਰਨੇ 'ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫ਼ਕੌਣ ਨੂੰ ਆਏ...! ਗੱਲਾਂ ਕੀ ਕਰਨ ਲੱਗਪੀ ਭੈਣ ਦਾ ਕਤਛਾ ਈ ਯੂਵੀ! ਤੇਰੀਆਂ ਦੁੱਧ ਰਿੜਕਣ ਆਲੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੀਆਂ! ਤੈਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਆਰੀ ਆਖਿਐ ਬਈ

ਆਬਦਾ ਘਸਮੈਲਾ ਜਿਆ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਕਰ...! ਅਕਲ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਤੈਨੂੰ?" ਆਖ ਕੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਏਅਰਪੋਰਟ ਦਾ ਸੁਆਦ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬੇਬੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਦੇ ਅਤਬ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਤਾ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਪੀਤੀ ਵਿਚ ਛੇੜਨਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿੰਡਾਂ ਦੀ ਖੱਖਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਬਰਾਬਰ ਸੀ।

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਏਅਰਵੇਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਦੋ ਵਜੇ ਉਤਰੀ। ਇੰਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਕਸਟਮ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਪੰਜ ਕੁ ਵਜੇ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਦੇਖ ਕੇ ਬੇਬੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਦ ਬੰਨਾਂ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਹਰਦੇਵ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਦੁੜਕਿਆ ਹੋਇਆ, ਕੋਟ ਪੈਂਟ ਵਿਚ ਬਾਹਵਾ ਫੱਬਦਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਛਿਲਕਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਵਰਗਾ ਹਰਦੇਵ, ਅੱਜ ਬੇਬੇ ਦੀ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਮਸਾਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਦੁਰਮਟ ਹੀ ਤਾਂ ਬਣਿਆਂ ਪਿਆ ਸੀ! ਪਿਆਰ ਦਿੰਦੀ ਬੇਬੇ ਨੇ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਪਰ੍ਹੇ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਖੁੱਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂੜ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਣੀ ਸੀ। ਬਚਾਓ ਵਿਚ ਹੀ ਬਚਾਓ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਦਾ ਕੋਈ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਦੋਂ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਦੀ ਬੱਸ ਵਾਂਗ ਬਿੱਟਰ ਜਾਵੇ? ਬੇਬੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਆਪ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ!

ਬੇਬੇ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸੁੱਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ।

ਬਾਪੂ ਨੇ ਦੋ ਕਰੜੇ ਪੈੱਗ ਹੋਰ ਚਾਹੜ ਲਏ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ।

ਗੱਲ ਚੱਲਦੀ ਚੱਲਦੀ ਮੀਤੀ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਗਈ। ਗੱਲ ਬਾਪੂ ਨੇ ਹੀ ਸੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ।

- "ਕੀ ਮਾਜਰਾ ਕੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਮੀਤੋ ਨਾਲ?" ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ।

- "ਬੱਸ ਬਾਪੂ ਜੀ, ਥੋੜਾ ਜਿਆ ਜਾਅਦੇ ਈ ਤੰਗ ਕਰਨ ਲੱਗਪੀ ਸੀ।" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਅੱਤ ਸੰਖੇਪ ਦੱਸਿਆ।

- "ਚਾਰ ਮਾਰਦਾ ਗੱਤਲੇ 'ਚ! ਜੇ ਖੰਘ ਵੀ ਜਾਂਦੀ...? ਤੇਰੀ ਬੇਬੇ ਦੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਖਰਖਰਾ ਫੇਰਦਾ

ਰਿਹੈਂ-ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਟਿਕੀ ਐ! ਨਹੀਂ ਹਟ ਕੁੱਤੀਏ ਇਹ ਨੂੰ ਸੀ ਆਖਣ ਦਿੰਦੀ...!" ਬਾਪੂ ਦਾਰੂ ਨਾਲ 'ਤੋਤਾ'

ਬਣਿਆਂ ਬੈਠਾ ਸੀ।

- "ਲੈ, ਕਰਲਾ ਗੱਲ! ਹੋਰ ਛੇੜਲਾ ਇਹਨੂੰ ਫਿੱਟਣੀਆਂ ਦੇ ਫੋਟ ਨੂੰ! ਇਹਨੂੰ ਕੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਨੀ-ਧੌਲਾ ਝਾਟਾ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਐ!" ਬੇਬੇ ਨੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਟੇਰੇ।

- "ਉਥੇ ਗੱਤਲੇ 'ਚ ਮਾਰਨਾ ਖੇਡ ਨੀ ਬਾਪੂ! ਉਥੇ ਤਾਂ ਜੇ ਤੀਮੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਓ-ਪੁਲਸ ਚੱਕ ਕੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਐ!"

- "ਅੱਛਿਆ...? ਤਾਂ, ਤਾਂ ਬੜੇ ਛੋਕਰੀ ਯਾਵੇ ਐ ਬਈ! ਤੀਮੀ ਛਿੱਤਰ ਬਿਨਾ ਤਾਂ ਉਂਈਂ ਨੀ ਲੋਟ ਆਉਂਦੀ।"

- "ਆਉਂਦੀ ਨੀ ਲੋਟ...!" ਤਪੀ ਬੇਬੇ ਫਿਰ ਬੋਲ ਪਈ।

- "ਤੂੰ ਦੇਖੀ ਜਾਨੈਂ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ? ਹੁਣ ਇਹ ਤੇਰੇ ਬੈਠੇ ਕਰਕੇ ਤਾਤੇ ਬਾਤੇ ਕਰਦੀ ਐ! ਜੇ ਮੈਂ 'ਕੱਲਾ ਹੁੰਦਾ-ਸਾਹ ਨੀ ਸੀ ਕੱਢਦੀ-ਹੁਣ ਦੇਖਲਾ ਪਟਰਾਣੀਂ ਬਣੀ ਬੈਠੀ ਐ।"

- "ਹਰਦੇਵ ਕਰਕੇ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਮੂਹਰੇ ਬੋਲਣ ਲੱਗੀ ਐਂ ਤੇਰੇ-ਤੂੰ ਤਾਂ ਬਥੇਰੀ ਕੀਤੀ ਐ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ! ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜੁੱਤੀ ਹੇਠ ਰੱਖਿਐ ਮੈਨੂੰ!" ਬੇਬੇ ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਉਧੇੜਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

- "ਤੂੰ ਮੈਥੋਂ ਕਿਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਨੀ ਲਿਵਤਰੇ ਖਾਣੇ...? ਨਹੀਂ ਸਰਦਾ ਹੁਣ ਤੇਰਾ?" ਬਾਪੂ ਸੀਟ ਤੋਂ ਇਕ ਦਮ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਉਲਰਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਸੱਜਰ ਸੂਈ ਮੱਝ ਕੱਟਰੂ ਵੱਲ ਹੇਲੀਆਂ ਲੈ-ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

- "ਬੱਸ ਵੀ ਕਰ ਬਾਪੂ...! ਬਥੇਰਾ ਬੇਬੇ ਨੇ ਖੱਪਰ ਖਿਉਂਇਐ! ਇਹ ਵੀ ਝੂਠੀ ਨੀ।" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਵਰਜਿਆ।

- "ਨਹੀਂ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ! ਇਹਦੇ ਢਿੱਡ ਪੀੜ ਹੋਣ ਲੱਗਪੀ ਐ-ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਮੈਦ ਐ ਇਹ ਚੂਰਨ ਭਾਲਦੀ ਐ-ਮੈਂ ਬੁੱਢੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਨੈਂ-ਬਈ ਹੁਣ ਜੁੜਨੀਆਂ ਨੀ! ਪਰ ਕਾਹਨੂੰ...? ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਇਹਨੂੰ ਬੱਕਲ ਨਾ ਚਾਰਾਂ-ਇਹ ਕੌੜ ਮੱਝ ਮਾਂਗੂੰ ਅੜਾਹਟ ਈ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐ।"

- "ਗੱਲ ਕੀ ਕਰਦੇ ਸੀ? ਤੇਰ ਕੇ ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ ਬਹਿ ਗਿਆ, ਚੌਰਾ!" ਬੇਬੇ ਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ।

- "ਲਾ ਕੇ ਘੁੱਟ ਮੂੰਹ ਨੂੰ-ਲੱਗ ਪਿਆ ਕੁੱਤੇ ਮਾਂਗੂੰ ਭੌਂਕਣ! ਮੁਹਰਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਠੈ ਅਤਿਆ-ਜਿਵੇਂ ਵਾਤ 'ਚ ਬਿੱਲਾ ਫ਼ਸਿਆ ਹੁੰਦੈ! ਸ਼ਰਮ ਦਾ ਘਾਟਾ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਜੁਆਕ ਨੂੰ ਮੁਹਰੇ ਬਹਿਣ ਦੇ-ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਬੈਠਾ ਜਾਂਦਾ?"

- "ਤੂੰ ਕਰਜਾ ਚੁੱਪ...! ਮਾਰ ਕੇ ਬੋਤਲ ਮੱਥੇ 'ਚ-ਟੀਕ ਚਲਾਉਂਦੂੰ!" ਬਾਪੂ ਫਿਰ ਪਹਿਲਣ ਝੋਟੀ ਵਾਂਗ ਵੱਟ ਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਜਾੜ੍ਹ ਘੁੱਟ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਹੁਰਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

- "ਬਾਪੂ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਚੁੱਪ ਵੀ ਕਰਜੋ...!" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਖਿਝ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਬਾਪੂ ਅੱਗੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅੱਕਰਾ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਭੈਣ ਭਾਈ ਚੁੱਪ ਸਨ। ਉਹ ਕਲੇਸ਼ ਦੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

- "ਨਹੀਂ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ...! ਤੈਨੂੰ ਇਹਦੇ ਮਤੇ ਦਾ ਨੂੰ ਪਤਾ! ਇਹ ਨੂੰ ਹੱਟਦੀ-ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਹਨੂੰ ਤੱਤਾ ਠੰਢਾ ਨਾ ਪਵੇ-ਹੁਣ ਕਰਗੀ ਨਾ ਚੁੱਪ? ਬਈ ਜਬਾਤਿਆਂ 'ਚ ਗਿਲਾਸ ਆਉ-ਕਰਦੀ ਕੀ ਫਿਰਦੀ ਐ, ਮੱਚੜ ਜੀ!"

- "ਤੁਸੀਂ ਘਰੇ 'ਕੱਲੇ ਕਿਵੇਂ ਕੱਟਦੇ ਹੋਵੋਗੇ? ਸਾਡੇ ਬੈਠਿਆਂ ਤੋਂ ਨੂੰ ਹੱਟਦੇ?"

- "ਘਰੇ...? ਰੱਬ ਰੱਬ ਕਰ! ਘਰੇ 'ਕੱਲੀ ਇਹ ਕੁਸਕਦੀ ਨੂੰ, ਮਖ ਜਮਾਂ ਈ ਨੂੰ ਕੁਸਕਦੀ...! ਇਹਨੂੰ ਪਤੈ ਬਈ ਜੁੱਤੀ ਸਿਰ 'ਚ ਆਉ।"

- "ਚਲੋ, ਬੱਸ ਵੀ ਕਰੋ ਹੁਣ...!" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਗੱਲ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਪਾ ਲਈ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰਸਤੇ 'ਚ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ। ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਪੂਰੀ ਬੋਤਲ ਸੂਤ ਕੇ ਅਤੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਘੁਰਾੜ੍ਹੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਸਵੇਰੇ ਨੌਂ ਕੁ ਵਜੇ ਉਹ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚੇ।

ਥੱਕੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਸੌਂ ਗਏ।

ਆਬਣ ਦੇ ਚਾਰ ਕੁ ਵਜੇ ਸਾਰੇ ਉਠੇ। ਅਜੇ ਉਹ ਮੂੰਹ ਹੱਥ ਹੀ ਧੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰਦੇਵ ਨਹਾਉਣ ਵੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਆਇਆ। ਉਹ ਧੁਰੋਂ ਹਿੱਲ ਗਿਆ।

ਉਸ ਦਾ ਰੰਗ ਉਡ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਲਾ ਜਮਦੂਤ ਅੱਜ ਕਿੱਧਰੋਂ ਆ ਵੜਿਆ? ਨਾ ਅੱਗੇ, ਨਾ ਪਿੱਛੇ? ਹਰਦੇਵ ਅਜੇ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰਦੇਵ ਅਤੇ ਮੀਤੀ ਦਾ ਤਲਾਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਜਦੋਂ ਨਹਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਵੀ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਪੀਲਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੁੱਝ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਬਹਾਨਾ ਲੱਭਿਆ ਜਾਵੇ? ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਕੋਲ ਸੱਦਿਆ।

- "ਆਹ ਕੰਜਰ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਗਿਆ...?" ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਚੋਰ ਮਨ ਕੰਬੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਪਤਾ ਨੂੰ...!"

- "ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦੈ?"

- "ਕਦੇ ਕਦੇ ਆ ਈ ਜਾਂਦੈ!"

- "ਇਹਨੂੰ ਸਾਡੇ ਤਲਾਕ ਬਾਰੇ ਪਤੈ?"

- "ਰੱਬ ਜਾਣੇ...!"

- "ਤੂੰ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਭੇਜ, ਜਲਦੀ!" ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੰਖੇਪ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ।

ਸੁਨੇਹੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਪੂ ਹਰਦੇਵ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ।

- "ਕੀ ਗੱਲ ਐ...?"

- "ਬਾਪੂ! ਇਹ ਭੈਣ ਚੋਦ ਕਿੱਧਰੋਂ ਆ ਗਿਆ?"

- "ਤੇਰੇ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨੂੰ-ਇਹ ਤਾਂ ਉਂਈ ਆ ਗਿਆ ਹੋਣੈ? ਦਾਰੂ ਦਾ ਲਾਲਚੀ

ਐ-ਹੋਰ ਇਹਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਐ?"

- "ਬਾਪੂ! ਇਹਨੂੰ ਦਾਰੂ ਦੱਪਾ ਛਕਾ ਕੇ ਤੋਰ! ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਾਲਾ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ 'ਚ ਘੋਟਣਾ ਨਾ ਖੜਕਾ

ਦੇਵੇ?" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਮਨ ਦਾ ਡਰ ਦੱਸਿਆ।

- "ਇਹਦੀ ਮਾਂ ਦੀ...! ਤੂੰ ਬਹਿਮ ਨਾ ਮੰਨ! ਮੈਂ ਕਰਦੈਂ ਇਹਦਾ ਇੰਤਜਾਮ! ਇਹ ਚੌਰਾ ਤਾਂ ਦਾਰੂ ਦਾ ਲਾਲਚੀ ਐ-ਇਹਨੂੰ ਘੁੱਟ ਲੁਆ ਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਈ ਦੱਸ ਦਿਆਂਗੇ-ਆਪਣਾ ਇਹ ਕੀ ਬੈਂਗਣ ਫੜ ਲਊ? ਠਾਣੇਦਾਰ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਚੰਗੀ ਸੱਥਰੀ ਪੈਂਦੀ ਐ-ਬਾਹਲਾ ਗਿਆ-ਤੇਰੇ ਰਹਿਣ ਤੱਕ ਸਾਲੇ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾਟ 'ਚ ਈ ਰੱਖਾਂਗੇ...!"

ਕਹਿ ਕੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਮਨ ਹਲਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਠਾਣੇਦਾਰ ਨਾਲ ਯਾਰੀ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਹੌਲਾ ਫੁੱਲ ਹੀ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਢੰਗ ਜਿਹੇ ਨਾਲ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੇ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਬਿਠਾਇਆ। ਵਿਸਕੀ ਦੀ ਬੋਤਲ ਅਤੇ ਅਚਾਰ ਦੀ ਕੌਲੀ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਬੋਤਲ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਭੁੱਖਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬੁੱਚੀ। ਵਿਸਕੀ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਾਲਾਂ ਵਗ ਤੁਰੀਆਂ ਸਨ।

- "ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ, ਆਹ ਤਾਂ ਬਈ ਕਮਾਲ ਈ ਕਰਤੀ...! ਬਾਹਰਲੀ ਲੱਗਦੀ ਐ?" ਉਸ ਨੇ ਬੋਤਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਫੋਟੋ ਲਾਹੁੰਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਦੇਖੀ। ਜਿਵੇਂ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਗੁਆਚਿਆ ਬਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਗਧੇ ਵਾਂਗ ਹੀਂਗਣਾਂ ਛੁੱਟ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਬੇਬਾਹ ਖੁਸ਼ ਸੀ।

- "ਆਹੋ...! ਅੱਜ ਤੇਰਾ ਭਤੀਜਾ ਵਲੈਤੋਂ ਆਇਐ, ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ! ਮੈਂ ਵੀ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਲੈਣ! ਅੱਜ ਸਾਝਰੇ ਈ ਆਏ ਐਂ-ਆ ਕੇ ਸੌਂ ਗਏ-ਤੇ ਆਹ ਹੁਣੇ ਈ ਉਠੇ ਐਂ!"

- "ਅੱਛਾ...? ਫੇਰ ਤਾਂ ਬਈ ਵਧਾਈਆਂ, ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ! ਮੈਂ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਬਈ ਆਹ ਗਿਰਝ ਮੂੰਹੀਂ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਾਂ ਲੱਗਦੀ ਨੀ-ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਾਹਰਲੀ ਗਿੱਦੜਸਿੰਗੀ ਐ!" ਉਹ ਵਿਸਕੀ ਦੇਖ ਕੇ ਬਾਂਦਰ ਵਾਂਗ ਲਾਚੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬੋਤਲ ਦੀ ਸੀਲ ਤੋੜੀ ਅਤੇ ਗਿਲਾਸ ਭਰ ਕੇ ਸ਼ਰਬਤ ਵਾਂਗ ਸੂਤ ਗਿਆ। ਸੁੱਕੀ ਵਿਸਕੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਠਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਚਾਰੀ ਮਿਰਚ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਈ ਤਾਂ ਕੁਤੱਤਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਆਪਦੇ ਆਪ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ।

- "ਬੜੀ ਖੱਟਰ ਐ ਸਾਲੀ...!" ਉਸ ਨੂੰ ਧੁੜਧੜੀ ਆਈ।

- "ਜੁਗਾੜ ਸਿਆਂ, ਬਾਹਰਲੀ ਐ...!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਭੂਚਾਲ ਵਿਚ ਪਾਉਣ

ਲਈ 'ਰੈੱਡ ਨਾਈਟ' ਦੀ ਬੋਤਲ ਨੂੰ ਹੀ 'ਬਾਹਰਲੀ' ਦੱਸੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਤਾਂਹੀ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਕਰਦੀ ਐ! ਆਪਣੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਨਿਰਾ ਈ ਪਾਣੀ ਮੱਥੇ ਮਾਰਦੇ ਐ-ਨਾ ਨਸ਼ਾ, ਨਾ ਸੁਆਦ! ਆਹ ਦੇਖ ਤਾਂ, ਅਜੇ ਇਕ ਈ ਅੰਦਰ ਸਿੱਟਿਐ, ਤਰਾਰੇ ਬੰਨ੍ਹਤੇ ਸੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੀ ਨੇ! ਵਾਹ ਨੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਗੌਰਮਿੰਟੇ! ਨਹੀਂ ਰੀਸਾਂ ਤੇਰੀਆਂ...! ਐਮੇ ਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਗੇ? ਕਹਿੰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜ 'ਚ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਸੀ ਛਿਪਦਾ? ਐਹੋ ਜੀ ਦਾਰੂ ਪੀ ਕੇ ਡਮਾਕ ਈ ਤਰ ਹੋਣੇ ਐਂ? ਆਪਣੇ ਆਲੀ ਪੀ ਕੇ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੈ-ਨਿਰੀ ਖੁਸ਼ਕੀ ਦਾ ਘਰ! ਕਿੱਥੇ ਐ ਸਾਡਾ ਭਤੀਜ...?" ਉਸ ਨੇ ਦੂਜਾ ਗਿਲਾਸ ਭਰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਲਿਆ ਪਿਆਰ ਦੇਈਏ ਉਹਨੂੰ-ਜਿਉਂਦਾ ਵਸਦਾ ਰਹੇ, ਭਾਈ!" ਉਸ ਨੇ ਦੂਜਾ ਗਿਲਾਸ ਅੰਦਰ ਡੋਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

- "ਉਏ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ...!" ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ।

- "ਹਾਂ ਬਾਪੂ ਜੀ...?"

- "ਉਰੇ ਆ ਬਈ ਪੁੱਤਰਾ! ਲਾ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਆਬਦੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਦੇ!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- "ਸਾਸਰੀਕਾਲ ਚਾਚਾ ਜੀ!" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਆ ਕੇ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਗੋਡੇ ਛੂਹੇ। ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣਿਆਂ ਹੀ ਨਾ। ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਕੋਹੜ ਕਿਰਲੇ ਵਰਗਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ? ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਰਿੱਛ ਵਰਗਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ।

- "ਉਏ ਤੂੰ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਐਂ?" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਖਲਪਾੜ ਵਰਗਾ ਹਰਦੇਵ ਤਾਂ ਬੋਹੜ ਦੇ ਮੁੱਛ ਵਰਗਾ ਨਿਕਲਿਆ ਪਿਆ ਸੀ।

- "ਆਹੋ ਚਾਚਾ ਜੀ...! ਪਛਾਣਿਆਂ ਨਹੀਂ?" ਉਹ ਹੱਸ ਪਿਆ।

- "ਅਸਲ 'ਚ ਬਿਆਹ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਲੱਗਿਐ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ...!" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਪਿਉ

ਪੁੱਤ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ। ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੁਖਦਾ ਪਾਸਾ ਹੀ ਤਾਂ ਛੇੜ ਲਿਆ ਸੀ। ਕੁਥਾਂ ਤੋਂ ਰੁੱਝੀ ਤੇ ਸਹੁਰਾ ਹਕੀਮ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਜਿਹਾ ਦੇਖ ਕੇ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਹੀ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ।

- "ਕੱਲਾ ਈ ਆਇਐਂ...? ਮੀਤੋ ਨੂੰ ਆਈ?"

- "ਹਾਂ ਚਾਚਾ ਜੀ, 'ਕੱਲਾ ਈ ਆਇਐਂ'-।"

- "ਤੂੰ ਪੈਂਗ ਸ਼ੈਂਗ ਲਾ ਜੁਗਾੜ ਸਿਆਂ-ਮੈਂ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਟੈਚੀ ਦੀ ਚਾਬੀ ਦੇ ਆਵਾਂ-ਉਹਦੇ 'ਚ ਇਹਦਾ ਲੀੜਾ ਲੱਤਾ ਐ!" ਤੇ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਸੇ ਲੈ ਗਿਆ।

- "ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ ਸ਼ੇਰਾ...! ਐਹੋ ਜੇ ਮੇਰੇ ਬੜੇ ਖਾਧੇ ਪੀਤੇ ਵੇ ਐ-ਮੈਂ ਫੇਰ ਵੀ ਪੁਰਾਣਾ ਪੁਲਸੀਆ ਘੁਲਾਟੀਐਂ! ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਦੋ ਚਾਰ ਪੈਂਗ ਲਾ ਲੈਣ ਦੇ-ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਲਾ ਬਾਂਦਰ ਮਾਂਗੂੰ ਆਪਣੀ ਬੰਸਰੀ 'ਤੇ ਈ ਨੱਚੂ! ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਲਈਂ-ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਮਾੜਾ ਜਿਆ ਲੋਟ ਹੋ ਲੈਣ ਦੇ-ਮੈਂ ਆਪੇ ਗੱਲ ਚਲਾਊਂ-ਤੂੰ ਨਾ ਬੋਲੀਂ!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਨ ਜਿਹੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਕੋਲ ਵਾਪਿਸ ਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਜਾਗਰ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਪੂਰੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਸੀ।

- "ਤੂੰ ਬਾਹਵਾ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ-ਗੇੜਾ ਈ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ? ਕਿਹੜੀ ਕੂਟੀਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ?"

- "ਬੱਸ ਬਾਈ ਜਾਗਰਾ, ਜਾਣਾ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਦੌੜ ਮਸੀਤਾਂ ਤਾਈਂ...! ਤੇਰੇ ਮੇਰੇ ਅਰਗੇ ਕਿਸੇ ਭਰਾ ਦਾ ਕੰਮ ਅੜਿਆ ਪਿਆ ਸੀ, ਕਬਜ਼ੇ ਆਲਾ! ਉਥੇ ਈ ਰਿਹੈਂ ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨੇ!"

- "ਕਿਸੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਦਾ?"

- "ਨਹੀਂ ਦੂਰ ਸੀ! ਹਰਿਆਣੇ 'ਚ! ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਲੇ ਕਬਜ਼ਾ ਨੂੰ ਛੱਡਦੇ ਸੀ-ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਕਬਜ਼ਾ ਲੈ ਲਿਆ-ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਛੋਕਰੀ ਦੇਣੇ ਕਦੇ ਪਾਣੀ ਵੱਢ ਲਿਆ ਕਰਨ-ਕਦੇ ਕੋਈ ਕੰਜਰਖਾਨਾ-ਕਦੇ ਕੁਛ...! ਮੈਨੂੰ ਚੜ੍ਹਗੀ ਖੁੰਧਕ! ਮੈਂ ਫੇਰ ਰਫ਼ਲ ਲੈ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਖੇਤ! ਬਈ ਆਓ ਬੋਡੀ ਮਾਂ ਦੀ...ਦਿੱਤਾ ਪਾਕੇ! ਬੱਸ ਫੇਰ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ ਬਈ ਐੱਲ ਜੀ ਦੇ ਰੌਂਦ ਮੁਹਰੇ ਕਿਹੜਾ ਖੜ੍ਹਦੈ?" ਉਸ ਨੇ ਬੋਤਲ 'ਚੋਂ ਆਖਰੀ ਪੈਂਗ ਪਾ ਕੇ ਅੰਦਰ

ਸੁੱਟਿਆ।

- "ਇਕ ਅੱਧੀ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੱਢ! ਆਹ ਬਾਹਰਲੀ ਨੂੰ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਕਰਦੀ-ਨਿਸ਼ਾਦਰ ਤੇ ਸੱਕ ਆਲੀ ਦਾਰੂ ਈ ਲਿਆਉਂਦੀ ਐ ਧਰਨ ਟਿਕਾਣੇ, ਆਪਣੇ ਤਾਂ...!" ਉਸ ਨੇ ਖਾਲੀ ਬੋਤਲ ਥੱਲੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਆਖਿਆ।

- "ਇਕ ਕੀ? ਦੋ ਲੈ...! ਤੂੰ ਯਾਰ ਐਂ ਜੁਗਾੜ ਸਿਆਂ! ਤੇਰੇ ਉਤੋਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਵਾਰ ਦੀਏ!" ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰੋਂ ਇਕ ਦੇਸੀ ਦਾਰੂ ਦੀ ਬੋਤਲ ਧੂਹ ਲਿਆਇਆ ਅਤੇ ਬੋਤਲ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਮੱਕੀ ਦਾ ਗੁੱਲ ਪੱਟ ਕੇ ਅੱਗੇ ਧਰ ਦਿੱਤੀ। 'ਢੱਪ' ਦਾ ਭੜਾਕਾ ਸੁਣ ਕੇ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਬਾਂਦਰ ਵਾਂਗ ਲਾਚੜ ਗਿਆ।

- "ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਹੋਣੈਂ ਬਈ ਆਪਣੇ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਦਾ ਜਗਤੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ਼ ਥੋੜਾ ਜਿਆ ਰੱਪੜ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ?" ਜਾਗਰ ਨੇ ਗਿਲਾਸ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਗੱਲ ਤੋਰੀ। ਉਹ ਤੱਤੇ ਘਾਹ ਹੀ ਫ਼ਾਲਾ ਕੁੱਟ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

- "ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਨੂੰ ਪਤਾ...! ਜਗਤੇ ਦੇ ਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਥੇ ਗਿਆ ਈ ਨਹੀਂ! ਨਾਲ਼ੇ ਮਿੱਤਰਾ ਜਾਣਾ ਵੀ ਕੀਹਦੇ ਕੋਲ਼ੇ ਐ? ਤੁਰ ਗਏ ਗੁਆਂਢੋਂ ਯਾਰ-ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਉਥੇ ਹੈ ਵੀ ਕੀ? ਯਾਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਈ ਬਹਾਰਾਂ ਹੁੰਦੀਐਂ ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ! ਯਾਰ ਮਰੇ, ਪਾਸਾ ਪਲਟਿਆ! ਬੱਸ ਜਗਤੇ ਦੇ ਸਸਕਾਰ 'ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ-ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਮੇਰਾ ਆਉਣ ਜਾਣ ਐਂ-ਤੇ ਜਿੱਦੇਂ ਤੂੰ ਤੁਰ ਗਿਆ-ਐਥੇ ਕਿਹੜੇ ਕੰਜਰ ਨੇ ਆਉਣੈਂ?" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਜਾਗਰ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਲਿਆ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਰ ਜਾਊਂ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਐਥੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿੱਲੇ ਗੱਡੇ ਹੋਏ ਐ?

- "ਜਗਤੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ਼ ਹੋਗੀ ਸੀ ਖਟਪਟੀ-!"

- "ਆਹੋ ਸੱਚ...! ਕੀ, ਗੱਲ ਕੀ ਸੀ?" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਯਾਦ ਆਇਆ।

- "ਉਹ ਬੋੜੀਆਂ ਜੀਆਂ ਛੜਾਂ ਜਾਅਦੇ ਈ ਮਾਰਨ ਲੱਗਪੀ ਸੀ-।"

- "ਉਹ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਸਹੁਰੀ ਹੈ ਈ ਲਲੈਕ! ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੀਂ, ਜਾਗਰਾ! ਸਹੁਰੀ ਦਾ ਘਰ ਵਸਾਇਆ-ਆਪਣੇ

ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਈ-ਗੋਹਲ ਅਰਗਾ ਮੁੰਡਾ ਲੱਭ ਕੇ ਦਿੱਤਾ-ਕਦੇ ਸਹੁਰੀ ਨੇ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਪਾਇਆ-ਹੋਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਸੋਚ ਕਰਦੈ! ਬਈ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਘਰ ਵਸਾਇਐ-ਚਲੋ ਪੰਜ ਸੱਤ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਈ ਭੇਜ ਦੇਈਏ? ਪਰ ਨ੍ਹਾਂ...! ਕੋਈ ਅਕਲ ਈ ਨੀ ਸਹੁਰੀ ਨੂੰ! ਆਬਦਾ ਕੀਤਾ ਪਾ ਲਿਆ-ਆਪਾਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਐਂ? ਕੀ, ਹੁਣ ਰੋਲਾ ਗੋਲਾ ਨਿੱਬੜਿਆ? ਜਾਂ ਅਜੇ ਵਿਚ ਵਿਚਾਲੇ ਚੱਲਦਾ ਈ ਐ?"

- "ਨਹੀਂ ਰੋਲਾ ਤਾਂ ਨਿਬੜ ਗਿਆ-ਤਲਾਕ ਮੰਗਦੀ ਸੀ-।"

- "ਦੇ ਕੇ ਪਰਾਂਹ ਕਰਨਾ ਸੀ...! ਕੀ ਕਰਾਉਣੈਂ ਐਹੋ ਜੀ ਤੋਂ?"

- "ਦੇ ਦਿੱਤਾ...! ਤਲਾਕ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ-!" ਜਾਗਰ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦਾਰੂ ਵੀ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ? ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜਗਤੇ ਨਾਲ ਖਾਂਦਾ ਖਾਂਦਾ, ਅੱਜ ਉਸ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੀ ਹੋਇਆ ਬੈਠੇ ਕੰਜਰ! ਇਸ ਬੰਦੇ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ!

- "ਵਧੀਆ ਕੀਤਾ...! ਫੇਰ?"

- "ਫੇਰ ਕੀ...? ਖਰਚਾ ਬਰਚਾ ਮੰਗਦੀ ਸੀ-।"

- "ਖੋਂਸਤਾ ਲਾਹ ਲੈਣਾ ਸੀ ਅੱਗਿਓਂ! ਮੰਗਦੀ ਸੀ ਖਰਚਾ...! ਖਰਚੇ ਨੂੰ ਟਾਟੇ ਆਲੀ ਮਿੱਲੂ ਐ ਸਾਡੇ ਕੋਲੇ?"

- "ਚਲੋ ਫੇਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਨੇ ਸਿਆਣਪ ਕੀਤੀ-ਖਰਚਾ ਬਰਚਾ ਦੇ ਕੇ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾ ਲਿਆ।"

- "ਚਲੋ...! ਖਹਿੜਾ ਛੁੱਟਣਾਂ ਚਾਹੀਦੈ-ਜੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਲੱਗ ਵੀ ਗਏ-ਫੇਰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਆਪਣੇ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਦੇ ਪੈਰ ਤਾਂ ਲੱਗੇ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਖ 'ਚ...! ਹੁਣ ਇਹਦਾ ਫੇਰ ਵਿਆਹ ਕਰੇਂਗਾ?" ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਜਾਗਰ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਅਗਲੀ ਸਾਅਮੀਂ ਖਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਮਨ ਅੰਦਰ ਭੈੜੀ ਗਾਹਲ ਕੱਢੀ। ਸਾਲਾ ਕੁੱਤੇ ਦਾ! ਸਾਲਿਆ ਅੱਗੇ ਮਜਬੂਰੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਅਰਗੇ ਚਗਲ ਨੂੰ ਮੈਂ

ਦੇਹਲੀ 'ਤੇ ਪੈਰ ਨੂੰ ਧਰਨ ਦਿੰਦਾ। ਹੁਣ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਇੰਗਲੈਂਡ 'ਚ ਪੱਕਾ! ਤੈਥੋਂ ਕੰਜਰ ਤੋਂ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਜਰੂਰੀ ਖੁਰ-ਵੱਢ ਕਰਵਾਉਣੀਂ ਐਂ? ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਦੇ ਮਗਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਗੋਲੀ ਬਣੇ ਆਉਣਗੇ! ਤੇਰੀਆਂ ਲਾਲਾਂ ਜਮਾਂ ਨੀ ਚੱਟਦੇ!

- "ਵਿਆਹ ਦਾ ਅਜੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਹੈਨੀ!"

- "ਚੱਲ...! ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਬੁੜ੍ਹਾ ਹੋ ਚੱਲਿਐ-ਨਾਲੇ ਵਲੈਤ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚਾਹੇ ਇਹ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹੋ ਕੇ ਕਰਵਾ ਲਵੇ! ਕੋਈ ਪੁੱਛਦਾ ਗਿਛਦਾ ਨੂੰ!"

ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਦਾਰੂ ਪੀਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਬੱਕਰਾ ਚੁੰਡਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੈਣ ਸਾਰ ਉਸ ਨੇ ਉਲਟੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਵਿਸਕੀ ਅਤੇ ਦੇਸੀ ਦਾਰੂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਭਿੜ੍ਹ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਦਾ ਪੇਟ ਐਨਾ ਕਰੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਧੰਗੋੜ ਝੱਲ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਅਵੱਤ ਜਿਹੇ ਆ-ਆ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਾੜਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਹ ਤਾੜੇ ਵਾਂਗ ਪਿੰਜੀਦਾ ਰਿਹਾ। ਬੈਠਕ ਵਿਚੋਂ ਬੁਝ ਮਾਰਦੀ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨੱਕ ਘੁੱਟ ਲਿਆ ਸੀ।

ਸਵੇਰੇ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਦਫ਼ਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

- "ਜੇ ਮੇਰੇ ਲੈਕ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਹੋਵੇ-ਜਰੂਰ ਦੱਸੀਂ!" ਤੁਰਦੇ ਜੁਗਾੜ ਸਿਉਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ।

- "ਹੋਰ ਦੱਸਣਾ ਕੀਹਨੂੰ ਐਂ?" ਜਾਗਰ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ-ਵਿਚ ਹੀ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਛਿੜ ਪਈ। ਦੂਰੋਂ-ਦੂਰੋਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵਹੀਰਾਂ ਘੱਤੀ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਦਲਾਲ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਭਲਵਾਨੀ ਗੋੜੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਰਦੇਵ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਬਾਗੋਬਾਗ ਸੀ ਕਿ ਚਲੇ ਰੌਣਕ ਤਾਂ ਲੱਗੀ। ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ ਤਾਂ ਹੋਈ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਾਲੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀ ਭੂਆ ਦੀ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਨੇ ਪੁਛ ਨੂੰ ਵੱਟ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਗੁਣ ਦੱਸ ਕੇ ਫ਼ੋਨ ਕਰਨ ਲਈ

ਆਖ ਜਾਂਦੇ। ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਬਾਪੂ ਕੱਚੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਖੇਡੇ ਸਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਕੜੀ ਮਾਰ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ ਸਨ।

- "ਬਾਪੂ...!" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾਇਆ।

- "ਹਾਂ ਬੋਲ ਸ਼ੇਰਾ...?" ਬਾਪੂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਕੁੱਤੀ ਵਾਂਗ ਭੱਜਿਆ ਹੀ ਆਇਆ।

- "ਐਵੇਂ ਪੈਰ ਨਾ ਛੱਡਜੀਂ...! ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਲੋਕ ਪੱਚੀ ਪੱਚੀ ਲੱਖ ਚੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਐ!" ਉਸ ਨੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਇਆ। ਤਜ਼ਰਬਾ ਦੱਸਿਆ।

- "ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਾਗਲ ਸਮਝਦੈਂ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ? ਮੈਂ ਦੁਨੀਆਂ ਲੁੱਟ ਕੇ ਖਾਧੀ ਵੀ ਐ-ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਬਈ ਜੀਹਦੇ ਘਰ ਦਾਣੇ-ਉਹਦੇ ਕਮਲੇ ਵੀ ਸਿਆਣੇ? ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤੂੰ ਬਹਿਮ ਨਾ ਕਰ!"

- "ਪੱਚੀ ਲੱਖ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਈ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਬਣ ਜਾਂਦੈ! ਡਿਪੋਜ਼ਟ ਦੇ ਕੇ ਬੰਦਾ ਆਬਦਾ ਮਕਾਨ ਖਰੀਦ ਸਕਦੈ!" ਉਸ ਨੇ ਅਗਲੀ ਸਕੀਮ ਦੱਸੀ।

- "ਤੂੰ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕਮਲਾ ਈ ਸਮਝਦੈਂ?" ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਹੱਸ ਪਿਆ।

ਪੱਚੀ ਤੀਹ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਇਕ ਕੁੜੀ ਚੁਣੀਂ। ਉਹ ਨਵੇਂ ਆਏ ਠਾਣੇਦਾਰ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਜਿਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਚੁਣੀਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਇਕੱਲੀ ਇਕੱਲੀ ਭੈਣ ਸੀ। ਨਾ ਹੋਰ ਭਰਾ ਨਾ ਭੈਣ! ਕੁੜੀ ਦਾ ਬਾਪ ਤਸੀਲਦਾਰ ਸੀ। ਮਾਂ ਤਾਂ ਪੰਜ ਕੁ ਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁਪਾਈ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੋ ਗਈ। ਵਿਚੋਲਾ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਭੂਆ ਅਤੇ ਫੁੱਫੜ ਬਣੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਚਿਤਾਰੀ ਸੀ।

ਕੁੜੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਗਨ ਪਾ ਗਏ। ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਸੇ ਮੈਰਿਜ ਪੈਲੇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੁੜੀ ਦੇ ਬਾਪ ਨੇ ਹੀ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਹੀ ਆਖ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

- "ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਜੀ! ਮੇਰੀ 'ਕੱਲੀ' 'ਕੱਲੀ' ਧੀ ਐ-ਇਹਦਾ ਵਿਆਹ ਮੈਂ ਪੁੱਤਾਂ ਵਾਂਗ ਕਰਾਂਗਾ! ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਮੈਂ ਆਪ ਬਲਾਉਂ-ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਆਖਿਓ...!"

- "ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਮ ਸਿਆਂ! ਤੇਰੀ ਧੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਧੀ 'ਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ! ਬੱਸ ਜੰਨ ਦੀ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਖਾਤਰ ਜਰੂਰ ਕਰ ਦਿਓ-ਬੋਨੂੰ ਪਤੈ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ-ਬਈ ਅਗਲੇ ਦੇ ਤਾਂ ਬਰਾਤ 'ਚ ਹੋਈ ਸੇਵਾ ਈ ਚੇਤੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਐ।"

- "ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਧੁੜਕੂ ਨਾ ਮੰਨੋ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਕੋਈ ਨਮੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ! ਇਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਐ!" ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਹਿੱਕ ਠੋਕੀ।

ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ। ਬਰਾਤ ਦਾ ਡੇਝੂ ਕੁ ਸੌ ਬੰਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਚਾਹੇ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੌ ਕੁ ਬੰਦਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਬੰਦਾ ਮੱਲੋਮੱਲੀ ਡੇਝੂ ਸੌ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਮੀਤੀ ਦੀ ਮਾਸੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਈ ਸੀ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜਾਂ ਤੋਂ ਉਠਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਅਫ਼ਸਰ ਹੀ ਅਫ਼ਸਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੱਕ! ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜਾਂ ਤੋਂ ਉਠਾ ਕਿਉਂ ਲਿਆ ਸੀ...? ਇਕ ਆਚੰਭਾ ਜਿਹਾ ਖਿੰਡ ਗਿਆ।

- "ਕਾਕਾ ਜੀ...! ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ?" ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਕਰੜਾ ਹੋ ਕੇ ਸੁਆਲ ਦਾਗਿਆ। ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਹਵਾਈਆਂ ਉਡਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਸਰਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਛੋਟਾ ਅਟੈਚੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਕਸੂਤਾ ਫ਼ਸਿਆ ਸਰਵਾਲਾ ਪੈਰ ਤੋਂ ਹੀ ਚਾਲ ਫੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮਾਵਾ ਜਿਹਾ ਲਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਛੋਟਾ ਅਟੈਚੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆਇਆ।

- "ਤੁਸੀਂ ਆਹ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇਖੋ, ਬਾਪੂ ਜੀ!" ਉਸ ਨੇ ਕੰਬਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਾਗਜ਼ ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੇ

ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਪਿਲੱਤਣ ਫਿਰ ਗਈ ਸੀ।

- "ਇਹ ਵਿਆਹ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਪੱਕਾ ਹੋਣ ਲਈ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ-ਪੱਕਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਲਾਕ ਹੋ ਗਿਆ।" ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਪੂਰਾ ਸੱਚ ਨਾ ਦੱਸਿਆ। ਪਰ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਉਹ ਚਿਤ ਜ਼ਰੂਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਐਡਾ ਵੱਡਾ ਰਹੱਸ ਛੁਪਾਉਣਾ? ਇਹ ਉਸ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਸੀ! ਉਸ ਨੂੰ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ 'ਤੇ ਖਿੜ ਫੁੱਟ ਪਈ ਸੀ।

- "ਹੁਣ ਤਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਾਤਾ?"

- "ਰੱਬ ਰੱਬ ਕਰੋ ਬਾਪੂ ਜੀ! ਉਹ ਕੁੜੀ ਕੜੀ ਕਾਹਨੂੰ ਸੀ? ਉਹ ਤਾਂ ਬਿਆਲੀ ਸਾਲ ਦੀ ਔਰਤ ਐ।"

- "ਹੁਣ ਤਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਉਹਦਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ..." ਉਸ ਨੇ ਬਗੈਰ ਸੁਣਿਆਂ ਦੁਹਰਾਇਆ।

- "ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਜੀ! ਆਹ ਕਾਗਜ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਤਸੱਲੀ ਤਾਂ ਕਰ ਲਓ!"

- "ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ...! ਇਹ ਗੱਲ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ? ਇਹ ਕੋਈ ਗੁੱਡੇ ਗੁੱਡੀ ਦੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ! ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਐ! ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੁਆਲ...! ਆਹ ਮੇਰੇ ਯਾਰ ਮਿੱਤਰ ਤੂੰ ਦੇਖਦਾ ਈ ਐਂ? ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਖਾਣ ਅਫ਼ਸਰ ਐ-ਵਿਚੇ ਪੁਲਸ ਅਫ਼ਸਰ ਤੇ ਵਿਚੇ ਈ ਜੱਜ! ਜੇ ਕਦੇ ਮੇਰੀ ਧੀ ਦੀਪ ਨਾਲ ਉਨੀ ਇੱਕੀ ਹੋਈ-ਹਸ਼ਰ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ, ਬਈ ਕੀ ਹੋਊ! ਮੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਦੀਪ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਧੀ ਦੀਪ ਨਾਲ ਈ ਬਲਦੈ!" ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਸੀਲਦਾਰੀ ਦਾ ਦਬਕਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਖਟਿਆਈ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ। ਪਰ ਹੁਣ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਨਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਜੋਕਰਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁਝ ਅੱਗੇ ਕਹਿਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ! ਉਹ ਖੁਦ ਚੋਰ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਦੋਸ਼ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਸੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਕੋਹੜ ਕਿਰਲਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਖਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕੋਹੜੀ ਅਤੇ ਜੇ ਛੱਡਦਾ ਤਾਂ ਕਲੰਕੀ ਸੀ!

ਖ਼ੈਰ! ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋ ਗਏ। ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਕੇ ਹਟ ਗਏ। ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਮਨ

ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਗੇੜਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਤੋੜ ਤੋੜ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜੇ ਕਦੇ ਉਨੀ ਇਕੀ ਹੋ ਗਈ, ਘਰਦਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣੂੰ? ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਠੇ ਟੰਗ ਧਰਨਾ ਸੀ। ਕਿੰਨੇ ਪੁਲਸ ਅਫ਼ਸਰ ਸਨ ਇਸ ਸ਼ਾਦੀ ਉਪਰ? ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਜਾਨਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ, ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਐ ਬਈ ਯਾਰੀ ਲਾਉਣੀ ਹਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰੱਖਣੇ ਭੀੜੇ? ਹੁਣ ਤਸੀਲਦਾਰੀ ਦਾ ਨੁੱਗਾ ਤੇਰੇ ਸੰਘ 'ਚ ਆ ਫ਼ਸਿਐ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਭਾਣਾ ਮੰਨ ਕੇ ਦਿਨ ਲੰਘਾਈ ਚੱਲੀ...! ਜੇ ਤਿੜ-ਫਿੜ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਬਾਪੂ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਵੱਢ ਕੇ ਸਫ਼ੈਦੇ ਦੀ ਟੀਸੀ 'ਤੇ ਟੰਗ ਦੇਣਗੇ! ਬਾਕੀ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੂੰ ਬੇਪੱਤ ਵਾਧੂ ਕਰਨਗੇ! ਪਿੰਡ 'ਚ ਮਿੱਟੀ ਵਾਧੂ ਦੀ ਪਿੱਟੀ ਜਾਊ! ਇਹ ਮੀਤੀ ਨਹੀਂ! ਬਈ ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢ ਲਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰ ਧਰੀ। ਇਹਦੀ ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣੀ ਦੀ ਤਾਂ ਹਾਂ 'ਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾਉਣੀ ਪਊ! ਜੇ ਹੁਣ ਉਖਲੀ 'ਚ ਸਿਰ ਦੇ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਘੋਟਣਿਆਂ ਤੋਂ ਨਾ ਡਰ...! ਉਸ ਨੇ ਕਰਤਾ ਪੈਂਗ ਲਾ ਕੇ ਮਨ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ। ਪਰ ਉਦਾਸੀ ਕੰਨ ਖੰਜੂਰੇ ਵਾਂਗ ਫਿਰ ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਆ ਚੜ੍ਹਦੀ।

ਜੰਨ ਤੁਰ ਗਈ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਦਿਲ ਭਰ ਕੇ ਲੈਣ ਦੇਣ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਦੀਪ ਵੀ ਪੂਰੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਨਾਲੋਂ ਅੱਠ ਸਾਲ ਛੋਟੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਠ ਕੁ ਸਾਲ ਵੱਡਾ ਪਤੀ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਦੀਪ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਕਈ ਇਲਾਕੇ ਘੁੰਮ ਲਏ ਸਨ। ਸ਼ਿਮਲਾ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਗਾਹ ਧਰੇ ਸਨ। ਹਨੀਮੂਨ ਮਨਾਇਆ ਸੀ। ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦਾ ਧੁੜਕੂ ਪਿੱਛਾ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਦੀਪ ਬੜੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸੁਭਾਅ ਸੀ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਇਕ ਨਾਲ ਹੱਸ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਦੀ। ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਟੋਕਿਆ ਵੀ ਸੀ। ਪਰ ਦੀਪ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਅਤੇ ਲਾਡਲੀ ਧੀ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਅਮੀਰ

ਪਿਉ ਦੀ ਧੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇਖਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗਾਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਾਲਜ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਟੂਰ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਖੁੰਝਾਉਂਦੀ। ਉਹ ਯੂਰਪ ਵੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਮਾਂ ਨੇ ਵਰਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕੁਆਰੀ ਕੁੜੀ ਇਕੱਲੀ ਯੂਰਪ ਘੁੰਮ ਕੇ ਆਵੇ! ਪਰ ਪਿਉ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਦੀਪ ਦੀ ਮਾਂ ਕੁੜੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਤਾਂ ਪਿਉ ਧੀ ਉਸ ਦੀ 'ਰੂੜੀਵਾਦੀ' ਸੋਚ 'ਤੇ ਹੱਸ ਛੱਡਦੇ। ਬਾਪੂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਵੀ ਉਡਾਉਂਦਾ।

- "ਦੇਖ ਲੈ ਪੁੱਤ ਦੀਪ! ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਨਾ? ਬਈ ਤੇਰੇ ਮੰਮੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਿਵੇਂ ਕੱਟਿਆ ਹੋਊ?"

ਬਾਪੂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਦੀਪ ਹੱਸ ਪੈਂਦੀ।

- "ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਪੁੱਤ-ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਕਹਿ ਬੈਠਾ-ਬਈ ਚੱਲ ਭਾਗਮਾਨੇ! ਆਪਾਂ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਘੁੰਮ ਫਿਰ ਆਈਏ-ਨਾਲੇ ਹਨੀਮੂਨ ਮਨਾ ਲਵਾਂਗੇ! ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ?"

- "ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ...?"

- "ਕਹਿੰਦੀ ਤੁਸੀਂ ਐਤਕੀਂ ਮੈਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦਿਓ-ਬੇਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਲੈਜੋ!"

ਦੀਪ ਹੱਸ ਕੇ ਦੂਹਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਜਿੱਥੇ ਲੋਟ ਲੱਗਦਾ ਉਥੇ ਤਸੀਲਦਾਰ ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀ ਤਹਿ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਾ ਛੱਡਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਡੁੱਲ੍ਹੀ ਔਰਤ ਸੀ। ਘਰਵਾਲੇ ਦਾ ਕਦੇ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰਦੀ। ਦੀਪ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦਾ ਪੱਖ ਹੀ ਲੈਂਦੀ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਵਾਰਦਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਤਲਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਦੀਪ ਲਈ ਅੰਬਰੋਂ ਤਾਰੇ ਤੋੜ ਕੇ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਦੀਪ ਦੀ ਇੱਛਾ 'ਤੇ ਹੀ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਉਸ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਵਰ ਚੁਣਿਆ ਸੀ। ਅਗਰ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਹਰਦੇਵ ਦੁਹਾਜੂ ਸੀ, ਉਹ ਦੀਪ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਦੀਪ ਲਈ ਕਿਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਸੀ? ਪਰ ਸੰਯੋਗ ਹੀ ਇਤਨੇ

ਬਲੀ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਜੁੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੀਪ ਵੀ ਪਾਪਾ ਜੀ ਤੋਂ ਲਹੂ ਡੋਲਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਦੁਹਾਜ਼ੂ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਵਾਪਸ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜਾਣ ਸਾਰ ਦੀਪ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਅਤੇ ਦੀਪ ਦਾ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਆਏ। ਦੀਪ ਦਾ ਬਾਪ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਚੱਜ ਨਾਲ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਬੈਠ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੂੰ ਚਤਰ ਅਤੇ ਮੀਸਣਾ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਗਰਦਾਨਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਉਪਰ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲਾ ਝੂਠ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਵਾਂਗ ਉਕਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਿਚੋਲੇ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਏ ਸਨ।

ਹਰਦੇਵ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆ ਗਿਆ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਪ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘੈਂਟ ਪਿਉ ਦੇ ਬਚਨ ਵਾਰ ਵਾਰ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, "ਜਦੋਂ ਘਰੇ ਸ਼ੇਰ ਪਾਲੀਏ ਪੁੱਤ-ਉਦੋਂ ਨਹੁੰਦਰਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਜਰੂਰ ਰੱਖੀਏ...!" ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਤਸੀਲਦਾਰ ਵੱਲ ਸੀ। ਉਹ ਤਕੜੇ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਸੂਤਾ ਫ਼ਸਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ, ਜਾਂ ਆਪ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਅਗਲੇ ਦੇ ਲੱਤ ਤਾਂ ਉਪਰ ਰਹਿੰਦੀ? ਪਰ ਤਸੀਲਦਾਰ ਤਾਂ ਆਪ ਸਾਡੀ ਸੰਘੀ 'ਤੇ ਅੱਡੀ ਧਰੀ ਫਿਰਦੈ? ਤਸੀਲਦਾਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਦੀਪ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਬੰਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੇ। ਬੰਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸਾਊ ਜਾਂ ਭਲੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ, ਅੜਬ ਝਾਕਣੀਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ! ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਹੀ ਅਗਲੇ ਦਾ ਸਾਹ ਸੂਤਣ ਵਾਲੇ! ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਾਲਜਾ ਕੱਢਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ।

ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦਾ। ਬਾਪੂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਜੱਗ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਦਿੰਦਾ, ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਊਰੀ ਬਣਿਆਂ ਫਿਰਦਾ। ਕਿਸੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਜਾਂ ਗਰੀਬ ਘਰ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲੱਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਅਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੌ-ਸੌ ਗਾਲ ਕੱਢਦਾ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦੀ ਧੀ-ਭੈਣ ਇਕ ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ! ਪਰ

ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦਾ ਨਾਂ ਮਾਸੀ ਸੀ। ਡਰ ਅੱਗੇ ਭੂਤਨੇ ਨੱਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਇਕ ਭੱਠ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਫੂਕ ਕੇ ਪਰਾਂਹ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਕਈ ਵਾਰ ਦੀਪ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਕਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, "ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੰਘੇੜ ਝੱਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਦੀਪਿਆ! ਤੂੰ ਘਰੇ ਸਰਦਾਰੀ ਕੀਤੀ ਐ-ਐਥੇ ਵੀ ਹਿੱਕ ਦੇ ਜੋਰ 'ਤੇ ਜਿਉਣੈਂ! ਜੇ ਕੋਈ ਪੰਜ ਤਿੰਨ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਦੱਸੀਂ? ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਕੋਹਲੂ ਗੇੜੇ ਨਾ ਪਾ ਦੇਈਏ।" ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ? ਦੀਪ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਕਾਂਡ 14

ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਦੀਪ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਲਾਮ-ਲਸ਼ਕਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਐਰੀ-ਗੈਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਧੀ ਦੀਪ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਲਗਵਾਉਣ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੋਰ ਅਤੇ ਨੇੜਤਾ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੁਲੀਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਫੋਨ ਖੜਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ ਕਾਰਨ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅੰਬੈਸੀ ਵਿਚ ਦੀਪ ਦੀ 'ਅਪਾਇੰਟਮੈਂਟ' ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ। ਦੀਪ ਨੂੰ ਅੰਬੈਸੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਾਰੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਦੀਪ ਨੂੰ ਅੰਬੈਸੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਅੰਬੈਸੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਜਦ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅੰਬੈਸੀ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਅੰਬੈਸੀ ਦਾ ਕਰਮਚਾਰੀ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੂੰ ਆ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਦੀਪ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਦੀਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਅੰਬੈਸੀ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਸੀ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਜੋਰ ਪਾਇਆ। ਪਰ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਇਕੋ ਵਿਚ ਹੀ ਨਬੇੜ ਦਿੱਤੀ।

- "ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ-ਅੰਦਰ ਸਿਰਫ਼ ਵੀਜ਼ਾ ਸੀਕਰ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ! ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਉਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ...! ਮੈਂ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸਮਝਾ ਦਿਆਂਗਾ-ਵੀਜ਼ਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ-ਡੌਂਟ ਵਰੀ ਅਬਾਊਟ ਦੈਟ...!" ਉਸ ਨੇ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਹਿੱਕ ਥਾਪੜ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਵੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅੰਬ ਖਾਣੇ ਸਨ? ਜਾਂ ਦਰੱਖਤ ਗਿਣਨੇ ਸਨ? ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੀਪ ਦੇ ਵੀਜ਼ੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਹੋਰ ਅੰਬੈਸੀ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਤਾਜ ਮਹਿਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਣਾ ਸੀ।

ਦੀਪ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਗਈ।

ਇਕ ਘੰਟੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਇੰਟਰਵਿਊ ਹੋਈ।

ਤਸੀਲਦਾਰ ਬਾਹਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਾਹਣ ਵਾਂਗ ਗੇੜੇ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਚਵੀਂ ਜਿਹੀ ਲੱਗੀ ਪਈ ਸੀ।

ਦੀਪ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ। ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿਚੋਂ ਦੀਪ ਪਾਸ ਸੀ। ਪਾਸਪੋਰਟ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰੈਡੀਸਨ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਆਉਣ

ਬਾਰੇ ਦਾਅਵਤ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਨੂੰ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੁਲੀਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਆਖੇ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਾਰਜ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਸੀ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰੈਡੀਸਨ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੀਪ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਫੋਨ ਘੁੰਮਾ ਰਹੀ ਸੀ? ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੱਗੇ ਵੀਜ਼ੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਥੱਲੇ ਗੈਸਟ-ਰੂਮ ਵਿਚ ਵਿਸਕੀ ਦੇ ਦੌਰ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁੱਕੜ-ਬੱਕਰੇ ਚੱਬੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਤਸੀਲਦਾਰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੁਲੀਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਘੁਲੇ ਮਿਲੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਮਹਿਸੂਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮਿਲਣੀ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਅੰਬੈਸੀ ਤੋਂ ਵੀਜ਼ਾ ਲੱਗ ਕੇ ਦੀਪ ਦਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਸਾਰਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਫੌਜ ਦੀ ਕੋਈ ਛਾਉਣੀ ਹਿੱਲੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦੀਪ ਦੇ ਸਹੁਰੀਂ ਡੇਰੇ ਲਾ ਲਏ। ਦੀਪ ਉੱਡੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਗਿਆਰਾਂ ਬੰਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਰਾਬ ਦੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਖਾਲੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਬੱਕਰੇ ਦਾ ਭਰਿਆ ਦੇਗਾ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉੱਠਾਂ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਬੱਕਰਾ ਖਾਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਸੜ੍ਹਾਕਦੇ ਸਨ। ਤੰਦੂਰੀ ਕੁੱਕੜ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਚੂਸ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁੱਟੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲੱਗਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਮਾਂ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਸਾਹ ਘੁੱਟੀ ਬੈਠੀ ਸੀ।

ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੱਕਰੇ ਬੁਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਬਾਪੂ ਵਾੜ 'ਚ ਫ਼ਸੇ ਬਿੱਲੇ ਵਾਂਗ ਘੁੱਟਾਂਬਾਟੀ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਅੱਡ ਦੁਖੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਤਸੀਲਦਾਰ ਆਪਣੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸਹੁਰੀਂ ਆਇਆ ਸੀ ਜਾਂ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੀਂ? ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਧੀ-ਧਿਆਣੀ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਆਹ ਤਾਂ ਕਲਯੁੱਗ ਸੀ! ਧੀ ਦੇ ਸਹੁਰੀਂ ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਮਾਸ! ਪਰ ਕਹਿਣ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਸੁੱਸਰੀ ਬਣਿਆਂ, ਭਾਣਾ ਜਿਹਾ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਅਸਲੀਲ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਲੱਚਰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਸੀ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੀ ਢਾਣੀਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੱਕੀ ਰਾਈਫ਼ਲ ਵਿਚੋਂ ਫ਼ਾਇਰ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਤੜਬੱਲ ਮੱਚ ਗਿਆ ਸੀ। "ਟੀਅੰ" ਕਰਦੀ ਗੋਲੀ ਸਿੱਧੀ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਬਾਪੂ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਹੱਥ ਜੋੜੀ ਢਾਣੀਂ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ।

- "ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਇਹ ਕੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ? ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰੋ...! ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਦਾਰੂ ਪੀ ਕੇ ਫੈਰ ਕਰਨੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਸ਼ੋਭਾ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ!" ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਘਾਹ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੀ ਕੈਲੀ ਗਊ ਬਣਿਆਂ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

- "ਗੱਲ ਸੁਣ ਉਏ ਜਾਗਰਾ...! ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆਬਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ਨਾਮਚੇ ਆਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰ! ਤੂੰ ਆਬਦਾ ਮੁਣਸ਼ੀਪੁਣਾਂ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਨਾ ਖਿਲਾਰਿਆ ਕਰ! ਮੈਂ ਤਸੀਲਦਾਰ ਐਂ, ਤਸੀਲਦਾਰ...! ਕੀਹਦੀ ਮਜ਼ਾਲ ਐ ਸਾਡੇ ਵੱਲੀਂ ਝਾਕ ਜੇ?" ਉਸ ਨੇ ਬਘਿਆੜ ਵਰਗਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਤਰਸੂਲ ਵਾਂਗ ਹਿੱਲੀਆਂ ਸਨ।

- "ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਐਸ ਨੰਗ ਜਿਹੇ ਨਾਲ ਕਿੱਥੋਂ ਨਾਤਾ ਜੋੜ ਲਿਆ...? ਇਹ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਈ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਗਰੰਥੀ ਜਿਆ ਲੱਗਦੈ!" ਇਕ ਕਰੜ ਬਰੜੀ ਜਿਹੀ ਦਾਹੜੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖੂਨ ਚੋਅ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੌਲੇ ਦੇ ਸਿੰਗਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਜਿਵੇਂ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 'ਡਾਂਟ' ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

- "ਉਏ ਸੰਜੋਗ ਹੁੰਦੇ ਐ ਪੁੱਤਰਾ...! ਗਵੱਈਏ ਗਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਅਖੇ ਕਿਸੇ ਦੇਵਤੇ ਮਗਰ ਚੁੜੇਲ ਲਾਈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪਰੀ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਲੰਗੂਰ ਦਿੱਤਾ-ਸੰਯੋਗਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਐ! ਨਹੀਂ ਆਪਾਂ ਐਹੋ ਜੇ ਘਰ 'ਤੇ ਧਾਰ ਨੂੰ ਸੀ ਮਾਰਦੇ...!" ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਚੌੜਾ ਹੋ ਕੇ ਆਖਿਆ। ਬੱਕਰੇ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਹੱਡੀ ਉਸ ਨੇ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵੱਲ ਵਗਾਹ ਮਾਰੀ।

- "ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਫ਼ਾਇਰ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਈ ਮੂਤੀ ਜਾਂਦੈ...? ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ 'ਚ ਕੀ ਪੂਰੀਆਂ

ਪਾਉ?" ਦੂਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਲੱਗਿਆ ਟੱਕ ਡਰਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਸੀ।

- "ਤੂੰ ਜਾਹ ਭਰਾਵਾ...! ਮਰਾਸੀਆਂ ਮਾਂਗੂੰ ਹੱਥ ਜੇ ਨਾ ਜੋੜੀ ਜਾਹ! ਕਿਤੇ ਸਾਬੋਂ ਤੇਰੇ ਨਾ ਘੋਗੇ ਆਲੀ ਥਾਂ ਵੱਜੇ!" ਇਕ ਹੋਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਚੰਦ ਬੋਲਿਆ। ਉਹ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੂਣੀਂ ਵਰਗੀ ਮੁੱਛ ਨੂੰ ਕਸੀਸ ਵੱਟ ਕੇ ਤਾਅ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

- "ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ-ਪਰ ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਆਖਦੈਂ!" ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਗਲ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੱਲੂ ਪਾਈ ਖੜ੍ਹਾ, ਲੁੱਲੜੀਆਂ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਪਿੰਡ ਆਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ...! ਅਸੀਂ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਐਂ? ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ...?" ਇਕ ਹੋਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬੋਕ ਵਰਗਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਆਖਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਕਟਾਰ ਤੱਕਣੀਂ ਦਿਲ ਕੱਢਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਫ਼ਾਇਰ ਕਰਕੇ ਚਾਰ ਲਲਕਾਰੇ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਨਿੱਸਰੇ ਬੋਤੇ ਵਾਂਗ ਬੁੱਕਿਆ।

ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਉੱਜ ਹੀ ਜੋੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੁਣੀਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਦਾਰੂ ਪੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ।

ਬੱਕਰੇ ਚੁੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ।

ਬੱਕਰੇ ਬੋਲਦੇ ਰਹੇ।

ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੀ ਫੌਜ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗਈ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਾਅ ਹੋਣ ਲੱਗਿਆਂ ਨੇ ਅਣਗਿਣਤ ਫ਼ਾਇਰ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਅੱਗ ਵਰ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਈ ਢਾਣੀਂ ਨੇ ਗੰਦੀਆਂ ਗਾਲਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਕੱਢੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮਾਂ-ਭੈਣ ਇਕ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰੇ ਸਨ। ਬੱਕਰੇ ਬੁਲਾਏ ਸਨ। ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਮਾਉਂ ਬਣਿਆਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਮਾਂ ਹਰ ਕੌਰ ਢਿੱਡ 'ਚ ਮੁੱਕੀਆਂ ਦੇਈ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਦੀਪ ਅਗਲੇ ਅੰਦਰ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹਾਂ ਵਾਂਗ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਆਮ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਬੱਕਰੇ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਲਲਕਾਰੇ ਵੱਜਦੇ ਸਨ। ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਫ਼ਾਇਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਗਾਲਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਨਿੱਤ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ!

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਸੱਦਾ ਆ ਗਿਆ।

ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਖਿਸਕ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਦੇਣਦਾਰ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਤਸੀਲਦਾਰ ਕੁਤਮ ਬਿਨਾ ਗੱਲੋਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੂੰਹ ਮਿੱਟੀ ਮਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ 'ਤੇ ਬੁੱਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਨਮੋਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ! ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਸੱਥ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

- "ਕਿਉਂ ਬਈ ਜਾਗਰ ਸਿਆਂ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਬੜਾ ਸਿਆਣਾ ਬੰਦਾ ਸਮਝਦੇ ਸੀ-ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਦਾਹੜੀ 'ਚ ਮੁਤਾ ਦਿੱਤਾ?" ਸਰਪੰਚ ਅਤੀ ਅੰਤ ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

- ".....!" ਜਾਗਰ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਨੀਵੀਂ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਸਾਰੇ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਆਲੇ ਬੈਠੇ ਐ-ਤੇਰੇ ਵੀ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਹੈਗੀਐਂ-ਇਹ ਕੋਈ ਲਾਇਕੀ ਦੀ ਗੱਲ ਐ?" ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਉਹ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਦਾ ਗੁਆਂਢੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਨਾ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨੰਗੀਆਂ ਗਾਲਾਂ ਕੰਨੀਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ। ਘਰੇ ਦੋ ਜੁਆਨ ਧੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਦੱਬੀ ਘੁੱਟੀਦਾ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਉਹ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਨੰਗੇ ਨੱਚਦੇ ਰਹੇ ਐ-ਤੈਥੋਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ?"

- "ਪਿੰਡਾ...! ਗਰੀਬ ਦੀ ਝੁੱਗੀ ਹਾਥੀ ਵਤ ਗਿਐ-ਦੱਸੋ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਭੱਜੇ? ਚੋਰ ਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਕੋਠੀ 'ਚ ਮੂੰਹ!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਇੱਕੋ ਵਿਚ ਹੀ ਨਬੇੜ ਦਿੱਤੀ।

- "ਹਾਥੀ ਦੇ ਤਾਂ ਸੰਗਲ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਤਾਇਆ! ਪਰ ਰੋਕੀ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਰੱਖਿਆ-ਨਹੀਂ ਰਾਤ ਇਕ ਅੱਧਾ ਗੱਡੀ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ-ਫੇਰ ਪਿੰਡੋਂ ਜੋ ਹੋਣਾਂ ਸੀ? ਦੇਖੀ ਜਾਂਦੀ! ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਬੱਕਰੇ ਮਾਂਗੂੰ ਉਲੱਦ ਕੇ ਮਾਰਨਾ ਸੀ, ਇਕ ਅੱਧੇ ਨੂੰ।" ਇਕ ਮੁੱਛ ਫੁੱਟ ਚੋਬਰ ਬੋਲਿਆ।

- "ਉਹ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੋਲਿਆਂ 'ਤੇ ਲੱਤ ਚੱਕ ਚੱਕ ਮੂਤਦੇ ਰਹੇ ਐ-ਤੇ ਤੂੰ ਤਾਂ ਭਲਿਆ ਮਾਣਸਾ

ਕੁਛ ਵੀ ਨੂੰ ਬੋਲਿਆ?"

- "ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਜੁਆਨਾ...! ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਥੇਰਾ ਮੂੰਹ ਮੂਹਰੇ ਹੱਥ ਦਿੱਤਾ-ਪਰ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਨਸ਼ੇ 'ਚ ਬੰਦਾ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੈ!"

- "ਤਾਇਆ, ਜੇ ਤੂੰ ਈ ਖੱਸੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ...? ਸਾਨੂੰ 'ਵਾਜ਼ ਮਾਰਦਾ-ਦੇਖ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਲਾਉਂਦੇ ਸੀ ਫੀਤੀਆਂ!" ਇਕ ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੱਲ ਰੜਕਾਈ। ਢਾਣੀ ਬੜੀ ਹੀ ਤੱਤੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਧੀ ਭੈਣ ਦੀ ਗਾਲ਼ ਕੌਣ ਲੈਂਦੈ?"

- "ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤਸੀਲਦਾਰੀ ਦੀ ਧਨੇਸ਼ੜੀ ਮਿੰਟ 'ਚ ਦੇ ਦਿੰਦੇ-ਜੇ ਮੁੜ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵੱਲੀਂ ਝਾਕ ਵੀ ਜਾਂਦਾ-ਤਾਂ ਆਖਦੇ!"

- "ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨੂੰ ਚੋਬਰੇ...! ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਬਿਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਈ-ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਸੁਣੀਂ ਈ ਨੂੰ! ਆਬਦਾ ਈ ਧੂਤਕੜਾ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ-ਉਧਰੋਂ ਉਹ ਖੇਹ ਕਰ ਗਏ ਐ-ਤੇ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਛਿੱਤਰ ਮਾਰਨੇ ਐਂ-ਉਹ ਮਾਰ ਲਓ! ਪਰ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਇਹ ਐ ਬਈ ਮੇਰੇ ਬੱਸ ਕੋਈ ਨੂੰ-ਆਹ ਲਓ ਮੈਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਦੈਂ...!" ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੱਗ ਲਾਹ ਕੇ ਸਰਪੰਚ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਣੀਂ ਚਾਹੀ। ਜਿਹੜੀ ਸਿਆਣੇ ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਬੋਚ ਲਈ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਠਰ ਗਿਆ। ਤੱਤੀ ਢਾਣੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਈ। ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਣ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਜੇ ਤਸੀਲਦਾਰ ਪਿੰਡ 'ਚ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਪੰਜ ਤਿੰਨ ਕਰੇ, ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਪਟਣ ਲਈ ਹਦਾਇਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਘੋਰ ਉਦਾਸ ਘਰ ਮੁੜ ਆਇਆ। ਹਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਕਲਪ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਉਹ ਆਖ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਆ ਬੈਲ ਮੁਝੇ ਮਾਰ...? ਤਸੀਲਦਾਰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਰੜਕਾਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਆਖ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਆਪਣੇ ਹੱਥ! ਝੰਗਾ ਚੁੱਕੀਏ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਢਿੱਡ ਹੀ ਨੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ!

- "ਕੀ ਕਰੀਏ ਹਰ ਕੁਰੇ...? ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਿਸੇ ਕੰਜਰ ਤੋਂ ਕਦੇ ਉਏ ਨਹੀਂ ਕਹਾਈ ਸੀ-ਅੱਜ ਪਰ੍ਹੇ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਸਰਪੰਚ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੱਗ ਰੱਖਣੀਂ ਪੈ ਗਈ।" ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਦਾ ਦਿਲ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਕਾਹਦੇ ਡਾਢਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਹੱਥ ਜੋੜੇ? ਖੇਹ ਹੋਈ ਪਈ ਐ...! ਰਾਤ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਕੰਜਰ ਬਣਾਇਆ ਪਿਆ ਸੀ-ਕੀ ਲੈਣਾ ਸੀ ਐਹੋ ਜੀਆਂ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਤੋਂ?" ਹਰ ਕੌਰ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਵੈਣ ਪਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਪਰ ਹੁਣ ਗੱਲ ਇਕ ਹੋਰ ਐ...!" ਜਾਗਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਜੀਅ ਬੜੀ ਧੀਮੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

- "ਕੀ...?" ਹਰ ਕੌਰ ਨੇ ਬੁਝੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਪਰ ਚੁੱਕੀਆਂ।

- "ਕੁੜੀ ਦਾ ਵੀਜਾ ਲੱਗ ਗਿਐ-ਇਹਨੂੰ ਟਿਗਟ ਟੁਗਟ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ...! ਉਹ ਜਾਣੇ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਕੋਲ ਚਲੀ ਜਾਊਗੀ-ਫੇਰ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲੇ ਆਉਣਾ ਵੀ ਕਿਸ ਕੰਮ ਐ? ਤੂੰ ਇਹਦੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਕਨਸੋਅ ਲੈ! ਓਸ ਗੱਲ ਦੇ ਆਖਣ ਮਾਂਗੂੰ ਗੱਲ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ਼ ਕਰੀਏ! ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਐ: ਧੀਏ ਗੱਲ ਕਰ-ਨੂੰਹੋਂ ਕੰਨ ਕਰ...! ਗੱਲ ਧੀ ਨੂੰ ਕਹੀਏ ਤੇ ਸੁਣਾਈਏ ਨੂੰਹ ਨੂੰ! ਬੁੜੀਆਂ ਆਲੀ ਮੋਟੀ ਮੱਤ ਨਾ ਵਰਤਣ ਲੱਗ ਪਈ! ਤੇਰਾ ਡਮਾਕ ਕਦੇ ਕਦੇ ਚੱਕਿਆ ਜਾਂਦੈ-ਉਹ ਗੱਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਬਈ ਜਿਹੜੀ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਇੱਜ਼ਤ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਐ-ਉਹ ਵੀ ਖੂਹ ਖਾਤੇ ਪਾ ਲਈਏ! ਉਹਦੇ ਗੁੰਡੇ ਤੂੰ ਦੇਖ ਈ ਲਏ ਐ!" ਉਹ ਬੜੀ ਧੀਮੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

- "ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ...! ਮੈਂ ਵਡਿਆ ਕੇ ਇਹਦਾ ਮੂੰਹ ਸੁੰਘਦੀ ਐਂ-ਤੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸੀਂ! ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਐ-ਹਰਖ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਧੀ ਪੁੱਤ, ਨਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦੈ!" ਬੋਬੇ ਨੂੰ ਸਹੇ ਨਾਲੋਂ ਪਹੇ ਦਾ ਫਿਕਰ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਮੈਂ ਕਾਹਨੂੰ ਦੱਸੂੰ...? ਮੈਂ ਕਮਲੈਂ?" ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਦੀਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਚੁੱਪ ਵੱਟ ਗਏ।

ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਫੋਨ 'ਤੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ।

ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਘਰ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸੱਥ ਵਿਚ ਜਾ ਢੇਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੱਗ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ! ਪੱਗ ਪਿੱਛੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਖੂਹਣੀਆਂ ਖਪ ਜਾਂਦੀਆਂ! ਬਾਪੂ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਗਰੀਬੀ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਬੋਲਿਆ ਸੀ? ਅੱਜ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਕੋਲ ਇਕ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜਾਇਦਾਦ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਵੀ ਪੰਚਾਇਤ 'ਚ ਪੈਰੀਂ ਪੱਗ ਰੱਖਣੀਂ ਪੈ ਗਈ? ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੱਟਵਾਦ ਖੌਰੂ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦਾਰੂ ਦੀ ਬੋਤਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਪੀਣੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਦਾਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਰ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸੀ! ਉਹ ਪੈੱਗਾਂ ਦੇ ਪੈੱਗ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਮੋਟਾ ਸਰੂਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਪੱਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਘਰਾਟਾਂ ਵਿਚ ਰਗੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਅਮੀਰ ਘਰਾਣੇਂ ਨਾਲ ਪੰਗਾ ਲੈ ਕੇ? ਸਿਰਫ਼ ਧੌਂਸਾਂ ਅਤੇ ਹੇਠੀ ਹੀ ਪੱਲੇ ਪਈ? ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਵੀ ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ! ਜੋਰਾਵਰ ਅੱਗੇ ਨਿਵਣਾਂ ਅਤੇ ਮਾੜੇ 'ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਬਣ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਜਾਣਾ! ਕੀ ਮਾੜੀ ਸੀ ਵਿਚਾਰੀ ਮੀਤੀ? ਕਦੇ ਉਚਾ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੋਲੀ! ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਠੁੱਕਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮਿੱਤਰਾ ਹੁਣ ਠੋਡੇ ਹੀ ਖਾਂਵੇਂਗਾ! ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਕੋਈ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੁਨਿਆਵੀ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲੋਂ ਉਪਰ ਇਕ ਰੱਬੀ ਅਦਾਲਤ ਵੀ ਹੈ! ਬੰਦਾ ਇਸ ਦੁਨਿਆਵੀ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸੌ ਢਕਵੰਜ ਕਰਕੇ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਰੱਬੀ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਬੰਦਾ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ! ਤੂੰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮੀਤੀ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖਾਇਐ, ਤੇ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿ, ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ! ਇਹ ਨਰਕ ਤੈਨੂੰ ਭੋਗਣਾ ਹੀ ਪੈਣੈਂ! ਇਹ ਦਸੌਂਟਾ ਤੈਨੂੰ ਕੱਟਣਾ ਹੀ ਪੈਣੈਂ! ਕੱਟ ਲੈ ਮਨਾਂ ਚਿੱਤ ਲਾ ਕੇ, ਲਿਖੀਆਂ ਲੇਖ ਦੀਆਂ! ਮੀਤੀ ਦਾ ਸ਼ਰਾਪ ਤੈਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮਾਰੂਗਾ। ਕਤਰਾ ਕਤਰਾ ਕਰ ਕੇ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਾਇਆ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਕੁਤਰਾ ਕੁਤਰਾ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮਰੇਂਗਾ, ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ! ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨੂੰ ਸਤਾਈਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦੁਖੀ ਦਿਲ ਦੀ ਹੂਕ ਦਰਗਾਹ ਜਾ ਵੱਜਦੀ ਐ...! ਤੇ ਫਿਰ ਦਰਗਾਹ ਵੱਲੋਂ ਸੰਯੋਗ ਅਤੇ ਵਿਯੋਗ ਅਨੁਸਾਰ ਸਜ਼ਾ ਨਿਯੁਕਤ ਹੁੰਦੀ ਐ! ਤੂੰ ਮੀਤੀ ਦੇ ਦੁਖੀ ਦਿਲ 'ਤੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਕੀਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦਾ ਵਿਰਲਾਪ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਝੱਲਣਾ ਪੈਣੈਂ! ਉਸ ਨੇ "ਹਾਏ ਮੀਤੀ...! ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਦੇ!" ਆਖ ਕੇ ਰੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੋਢੇ 'ਤੇ ਹੀ ਟੇਢਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਭੁੱਖਣਭਾਣੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਘੁਰਾੜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਰਾਤ ਦੀ ਦਾਰੂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਨਿਰਬਲ ਕਰ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ। ਨਿਰਨੇ ਕਾਲਜੇ ਪੀਤੀ ਦਾਰੂ ਨੇ ਅੰਦਰ ਖੁਰਚ ਧਰਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਟੁੱਟੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਡਾਂਗਾਂ ਨਾਲ ਕੁੱਟਿਆ ਹੋਵੇ! ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਅੰਡਾ ਬਣਾ ਕੇ ਬਰੇਕਫਾਸਟ ਕੀਤੀ। ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਬੀਅਰ ਪੀ ਕੇ ਉਹ ਮੀਤੀ ਦੀ ਨਣਾਨ ਸਰਬਜੀਤ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਬਜੀਤ ਤੱਕ ਕੀ ਕੰਮ ਸੀ? ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਕਿਉਂ ਚੱਲ ਪਿਆ ਸੀ? ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ? ਬਗੈਰ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ!

ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਸਰਬਜੀਤ ਦੇ ਘਰ ਦੀ 'ਡੋਰ-ਬੈੱਲ' ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਕ ਸਤਾਰਾਂ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ।

- "ਤੇਰੀ ਮੰਮ ਘਰੇ ਐ ਬੋਈ...?"

- "ਨਹੀਂ...!" ਉਸ ਨੇ ਬੜਾ ਸੰਖੇਪ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ।

- "ਕਿੱਥੇ ਗਈ ਐ?"

- "ਅੰਕਲ, ਵਨ ਮੰਥ, ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਹੋ ਗਿਆ-ਕਾਰ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਵਿਚ ਮੰਮ ਦੀਆਂ ਦੋਨੋਂ ਲੈੱਗਸ ਬਰੇਕ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸੀ-ਇਕ ਲੈੱਗ ਤਾਂ ਥੋਰੀ ਠੀਕ ਹੋ ਗਈ ਸੀ-ਬੱਟ, ਸੈਕਿੰਡ ਲੈੱਗ ਕੱਟ ਕਰਨੀ ਪਈ...।" ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਅੱਧੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਖਿਚੜੀ ਜਿਹੀ ਬਣਾ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਸਰਬਜੀਤ ਨੇ ਵੀ ਮੀਤੀ 'ਤੇ ਬੜਾ ਜੁਲਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਹਨੇ ਮਿਹਣੇਂ ਮਾਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤੁੱਖਣਾਂ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਿੱਟੇ ਉਹ ਵੀ ਭੁਗਤ ਰਹੀ ਐ!

- "ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਤੇਰੀ ਮੰਮ ਦੀ ਇਕ ਲੱਤ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ?" ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਭੰਬੂਤਾਰੇ ਨੱਚ ਰਹੇ ਸਨ।

- "ਯੈੱਸ...! ਆਟੀ ਟੋਲਡ ਯੂ ਔਲਰੈਡੀ! ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਹੀ ਹੈ-ਇਕ ਲੱਤ ਕੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਐ-!"

- "ਕਿਹੜੇ ਹੋਸਪੀਟਲ ਐ ਤੇਰੀ ਮੰਮ?"
 - "ਕਿੰਗ ਜੌਰਜ ਹੋਸਪੀਟਲ!"
 - "ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹੋਰ ਰਹੂ?"
 - "ਆਈ ਡੋਂਟ ਨੋਅ! ਆਈ ਐੱਮ ਸੌਰੀ...! ਆਈ ਕਾਂਟ ਟੈੱਲ ਯੂ!"
 ਹਰਦੇਵ ਮੁੜ ਆਇਆ।
 ਉਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਸੋਚਾਂ ਨਾਲ ਉਪਰੋਥਲੀ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ।

0 0 0 0 0 0 0

ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਮਾਂ ਹਰ ਕੌਰ ਨੇ ਦੀਪ ਤੋਂ ਬੜੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ।
 - "ਧੀਏ ਦੀਪ...! ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਵੀਜਾ ਵੀ ਲੱਗ ਗਿਆ? ਹੁਣ ਤੂੰ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਕੋਲੇ ਕਦੋਂ ਜਾਣੈਂ?
 ਤੀਮੀਂ ਪੁੱਤ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਕੋਲੇ ਈ ਸਜਦੀ ਐ!"
 - "ਬੀਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਾਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਈ ਕੁਛ ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਐਂ-ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ! ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ
 ਪਾਪਾ ਜੀ ਕਹਿਣਗੇ-ਮੈਂ ਚਲੀ ਜਾਉਂਗੀ!" ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ।
 - ".....!" ਹਰ ਕੌਰ ਜ਼ਹਿਰ ਘੋਲ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਨੂੰਹ ਉਹ ਇਸ ਘਰ ਦੀ
 ਹੋਵੇ, ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਣ ਲਈ ਪੁੱਛੇ ਆਪਣੇ ਕੰਜਰ ਪਿਉ ਤੋਂ? ਉਲਟੇ ਬਾਂਸ ਬਰੇਲੀ ਨੂੰ? ਨੂੰਹਾਂ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ
 ਪੁੱਛਦੀਐਂ ਜਾਂ ਆਪਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ? ਇਹ ਕਿੱਧਰਲਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸੀ? ਨੂੰਹਾਂ ਤਾਂ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁੱਛ ਕੇ ਗੱਲ
 ਕਰਦੀਐਂ! ਤੇ ਇਹ ਕਾਲੇ ਮੂੰਹ ਆਲੀ ਆਬਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਦੱਸੂ? ਅਸੀਂ ਇਹਦੇ ਪਿਉ ਦੇ ਨੌਕਰ ਐਂ
 ਨਾਂ...? ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਵਟਣੇ ਚੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੁੱਤੀ ਕਿੰਨੇ ਗਏ ਗੁਜਰੇ ਘਰ ਦੀ ਐ! ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਤਾਂ
 ਇਹਨੂੰ ਕੁਪੱਤੀ ਨੂੰ ਡਰ ਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ! ਚੱਲ, ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਇਹਨੇ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਕੋਲੇ ਈ ਐ? ਆਪੇ ਇਹਨੂੰ
 ਸਿੱਧੀ ਕਰ ਲਊ! ਪਤਾ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਲੱਗੂ ਜਦੋਂ ਉਥੇ ਆਬਦੇ ਪਤੰਦਰ ਕੋਲੇ ਪਹੁੰਚਗੀ! ਉਥੇ ਕਿਹੜੇ ਪਿਉ ਨੂੰ 'ਵਾਜ
 ਮਾਰੇਂਗੀ ਧਗੜਿਆਂ ਪਿੱਟੀਏ...? ਮਾਰ ਮਾਰ ਲੱਤਾਂ ਉਹਨੇ ਤੇਰੇ ਚੂਕਣੇ 'ਚ, ਤੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚਤਰਾਈਆਂ ਕੱਢ
 ਮਾਰਨੀਐਂ! ਉਹ ਵੀ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਦਾ ਖੂਨ ਐਂ! ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਬਈ ਉਥੇ ਪੁਲਸ ਤੀਮੀਂ ਨੂੰ
 ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣ ਦਿੰਦੀ? ਤੇ ਅਗਲੇ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਤੀਮੀਂ ਕੁੱਟਣੀ ਹੁੰਦੀ ਐ? ਉਥੇ ਕਿਹੜਾ
 ਇਹਦਾ ਧਗੜਾ ਬਾਪੂ ਬੈਠਾ ਹੋਊਗਾ, ਬਈ ਜੀਹਨੂੰ 'ਵਾਜ ਮਾਰਲੂ...? ਖਾ ਕੇ ਘਸੁੰਨ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਆਪੇ ਮਾੜੇ ਕੁੱਤੇ
 ਮਾਂਗੂੰ ਚੂਕ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਇਆ ਕਰੂ, ਕੁੱਤੀ!
 ਦੀਪ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾਂ ਭੇਜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾ ਜੀ ਦੀ ਕਾਰ ਮੰਗਵਾ ਲਈ। ਡਰਾਈਵਰ ਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰੰਤ
 ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ। ਦੀਪ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੱਸੇ ਪੁੱਛੇ, ਕਾਰ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਤੁਰ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਦੇ
 ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਾਏ ਸਨ।
 ਰਾਤ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਛਿੱਤੇ ਜਹਾਦ ਦੀ ਚੱਕੀ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਕੋਲ
 ਝੋਅ ਲਈ।
 - "ਕਿੰਨੀ ਕੁੱਤੀ ਐ...! ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਈ ਕੋਈ ਨੀ...! ਨਾ ਕਦੇ ਕੁਛ ਪੁੱਛੇ-ਨਾ ਦੱਸੇ!
 ਬੱਸ ਆਪਹੁਦਰੀ ਹੋਈ ਫਿਰਦੀ ਐ! ਪੇਕਿਆਂ ਤੋਂ ਕਾਰ ਮੰਗਵਾ ਲੈਂਦੀ ਐ ਤੇ 'ਫਰਰ' ਕਰਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦੀ ਐ!
 ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਕੁੱਤੀ ਮਾਂਗੂੰ ਪੈਰ ਈ ਨੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲਾਉਂਦੀ? ਲੁਸ ਲੁਸ ਕਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਐ! ਪਤਾ ਨੀ ਕੀ ਦੀਹਦੇ
 ਇਹਨੂੰ? ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਟਿੱਚ ਈ ਸਮਝਦੀ ਐ! ਪਾ ਕੇ ਸੈਂਡਲੀਆਂ ਜੀਆਂ-ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਚਿੱਤਤ ਹਿਲਾਉਂਦੀ ਫਿਰੂ

ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਰੰਨ! ਬਈ ਤੂੰ ਸੱਸ ਦੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਾਲੇ ਮੂੰਹ ਆਲੀਏ ਆਬਦੇ ਕੰਜਰ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਤਾਂ ਖਾਹ! ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ-ਪਾਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਦੱਸੂੰ! ਬਈ ਤੇਰਾ ਪਾਪਾ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਮੁਣਛੀ ਲੱਗਿਐ? ਚਲ, ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹਰਦੇਵ ਕੋਲੇ ਈ ਐ? ਵਲੈਤ 'ਚ ਕਿਹੜੇ ਭਾਅਪੇ ਨੂੰ ਭਾਲੂ...? ਮੈਂ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣੈਂ ਬਈ ਇਹਦੇ ਕੁੱਤੀ ਰੰਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਲ ਕੱਢ ਕੇ-ਤੱਕਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੀਂ! ਇਹ ਕੰਜਰੀ ਨਾ ਅੱਖ 'ਚ ਪਾਈ ਰਤਕਜੇ, ਕੁੱਤੀ! ਐਥੇ ਈ ਛੋਛੇ ਕਰ ਕਰਨ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਐ-ਉਥੇ ਸੱਪ ਮਾਂਗੂੰ ਵਲ ਨਾ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਖੀਂ! ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਐਂ ਬਈ ਕਾਹਨੂੰ-ਕਾਹਨੂੰ...! ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਡਰ ਭੋਅ ਈ ਕੋਈ ਨੂੰ ਇਹਨੂੰ, ਹਰਾਮਦੀ ਨੂੰ!"

- ".....!" ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਹਰ ਕੌਰ ਕੋਲ ਘੁੰਗੂ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਸੀ।

- "ਬਈ ਤੇਰਾ ਵੀਜਾ ਲੱਗ ਗਿਐ-ਐਥੇ ਬੈਠੀ ਕੀ ਤੂੰ ਪੀਹਣ ਕਰਦੀਂ ਐਂ? ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਣੈਂ ਤੂੰ ਆਬਦੇ ਭਾਅਪੇ ਦਾ? ਆਬਦੇ ਖਸਮ ਕੋਲੇ ਦਫਾ ਹੋ! ਲੂਤ ਲੂਤ ਕਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਐਥੇ ਦੜੀ ਬੈਠੀ ਐਂ-ਜਿਵੇਂ ਛਪਾਰ ਦਾ ਮੇਲਾ ਦੇਖਣਾ ਹੁੰਦੈ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਨਿੱਤ ਛਿੱਤਰ ਖਾਂਦੀਆਂ ਵੀ ਆਬਦੇ ਖਸਮ ਕੋਲ ਨੂੰ ਭੱਜਦੀਆਂ ਸੀ! ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਪੇਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੀੜ ਦੇ ਲੈਂਦੀਐਂ-ਜਿਵੇਂ ਪੇਕੀਂ ਆਂਡੇ ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਐ! ਇਕ ਇਹਦਾ ਪਿਉ ਚੌਰਾ ਐ-ਬਈ ਕੰਜਰਾ! ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਝਾਟੇ ਪਿੱਟੀ ਨੂੰ ਮੱਤ ਦੇਹ! ਇਹ ਜੁੰਡੇ ਖਿਲਾਰ ਲੈਂਦੀ ਐ-ਜਿਵੇਂ ਛਿਲਾ ਜਗਾਉਣਾ ਹੁੰਦੈ!"

- "ਇਹ ਪਿਉ ਦੀ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚਾੜੀ ਵੀ ਐ-ਹਰਕੁਰੇ!"

- "ਐਹੋ ਜੀ ਦਾ ਲਚੜੇਵਾਂ ਮਿਲਟ 'ਚ ਲਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੁੰਦੈ-ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਖਸਮ ਨੂੰ ਟਿਕਣ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਦਿਨੇ ਗੋਹੇ ਕੂੜੇ ਦੇ ਟੋਕਰੇ ਢੋਹਣੇ ਪੈਂਦੇ ਐ! ਐਹੋ ਜੀ ਗਜ ਮਾਂਗੂੰ ਸਿੱਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਐ! ਵਲ ਤਾਂ ਇਹਦੇ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਈ ਕੱਢੁਗਾ!"

- "ਵਿਗੜੀ ਤੀਮੀਂ ਦੇ ਕਦੇ ਵਲ ਨੂੰ ਨਿਕਲਦੇ, ਹਰਕੁਰੇ! ਅੜਬ ਘੋੜੀ ਤੇ ਵਿਗੜੀ ਤੀਮੀ ਕਦੇ ਲੋਟ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਫਿਕਰ ਵੱਢ ਵੱਢ ਖਾਈ ਜਾਂਦੈ...!" ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੇ ਗੁਟਾਹਰ ਵਰਗੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੱਢੀ।

- "ਉਹ ਕਿਹੜਾ...?" ਹਰ ਕੌਰ ਵੀ ਪਿਆਸੇ ਕਾਂ ਵਾਂਗ ਝਾਕੀ।

- "ਮੈਂ ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਨੂੰ-ਕਰੰਡ ਤੋਂ ਡਰਦੈਂ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਫਿਕਰ ਐ ਬਈ ਕਿਤੇ ਇਹਦੇ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਵੀ ਫਤਹਿ ਨਾ ਬੁਲਾਜੇ?"

- "ਇਉਂ ਕਿਵੇਂ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾਜੂ? ਉਹਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪਾਲਿਆ, ਭਤਾਇਆ-!"

- "ਤੀਮੀ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਬੰਦਾ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਕਰ ਲੈਂਦੈ! ਦੁੱਧ ਤੇ ਬੁੱਧ ਫਟਦੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ!"

- "ਤੂੰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਲੱਗਿਆ ਨੂੰ...? ਪਿੱਟ ਕੇ ਮਰਗੀ...! ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਧੌੜੀ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਥੱਲੇ ਈ ਕੱਟਿਐ! ਠਿੱਬੇ ਛਿੱਤਰ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਚਿੱਬ ਪਏ-ਪਏ ਐ!"

- "ਆਪਣਾ ਟੈਮ ਕੁਛ ਹੋਰ ਸੀ...! ਹੁਣ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਸੱਪ ਤੋਂ ਦੀ ਲਿਟਦੀਐਂ...!"

- "ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਜਾਣਦੀ ਐ ਜੁੱਤੀ...! ਤੀਮੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਹੋਰ ਬੀਹ ਮਿਲ ਜਾਣਗੀਆਂ! ਮਾਂ ਪਿਉ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆਉ?"

- "ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਛਤਾਉਣੈਂ ਆਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਲੈ ਕੇ...!" ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੇ ਸਿਰ ਫੇਰਿਆ।

- "ਹੁਣ ਸੱਪ ਤਾਂ ਖੱਡ 'ਚ ਵੜ ਗਿਆ-ਲੀਹ ਕੁੱਟਣ ਦਾ ਕੀ ਫੈਦਾ? ਮਾੜੇ ਵੇਲੇ ਪਤਾ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹਾਂ ਕਰਤੀ? ਤੂੰ ਈ ਬਾਹਲੀ ਪੂਛ ਚੱਕੀ ਵੀ ਸੀ-ਅਖੇ, ਕੁੜੀ 'ਕੱਲੀ 'ਕੱਲੀ ਐ-ਸਾਰੀ ਜੈਦਾਤ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਨੂੰ ਆਉ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਡਰ ਲੱਗਦੈ ਬਈ ਇਹਦਾ ਲੀਚੜ ਪਿਉ ਸਾਡੇ ਆਲੀ 'ਚੋਂ ਨਾ ਹਿੱਸਾ ਵੰਡਾ ਲਵੇ?" ਉਸ ਨੇ ਦਿਲ ਦਾ ਅਸਲ ਡਰ ਦੱਸਿਆ।

- "ਕਾਹਨੂੰ ਭੈੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੋਚਦੀ ਐਂ...? ਭੱਜਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਾਹਣ ਇੱਕੋ ਜੇ ਹੁੰਦੇ ਐ!"

- "ਅੱਗ ਲੱਗੜੇ ਮਗਰ ਦੇਖ ਤਾਂ ਲੈ...! ਕਤੀੜੁ ਕਿੰਨੀ ਐਂ? ਨਾਲੇ ਹੈ ਵੀ ਸਾਰੇ ਈ ਪੁੱਤ ਖਾਣੇ ਦੇ ਅਵਲੇ ਸਵਲੇ ਜੇ!"

- "ਚਲ ਬਾਹਲਾ ਨਾ ਕਲਪ...! ਇਹਨੂੰ ਗੱਦਾਂ ਈ ਯੱਧੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਦਫਾ ਕਰ ਤੇ ਰੱਬ 'ਤੇ ਡੋਰੀਆਂ ਰੱਖ! ਤੂੰ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਬਿਗਾੜਲੀਂ! ਮੈਨੂੰ ਤੈਥੋਂ ਡਰ ਲੱਗਦੈ...। ਤੇਰੀ ਮੱਤ ਵੀ ਉਖਲੀ ਕੁੱਟ ਈ ਐ!"

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੀ ਤੂੰ ਵੀ ਹੈਨੀ! ਆਪਣੇ ਕੋਲੇ ਵੀ ਜੁਗਾਤ ਸਿਉਂ ਅਰਗੇ ਲੱਠਮਾਰ ਬੰਦੇ ਐ-ਜੇ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਪੰਜ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕੇ ਸਾਲੇ ਦਾ ਰੱਸਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਆਂਗੇ-ਉਹਨੂੰ ਪੰਜ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕੇ ਤਾਂ ਚਾਹੇ ਪਾਕਸਤਾਨ ਭੇਜਦੇ-ਜਮਾਂ ਨੂੰ ਜਰਕਦਾ...! ਤਸੀਲਦਾਰ ਉਹਦੇ ਮੂਹਰੇ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਐ? ਤਸੀਲਦਾਰ ਜਿਹੜੇ ਲਬੜਕੱਟੇ ਜੇ ਆਬਦੇ ਨਾਲ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਨੂੰ? ਜਦੋਂ ਸਿਰ 'ਤੇ ਆ ਪੈਂਦੀ ਐ-ਉਦੋਂ ਪੱਤਰੇ ਬਾਚ ਜਾਂਦੇ ਐ! ਪੈਂਦੀਆਂ 'ਚ ਕੋਈ ਨੂੰ ਮੂਹਰੇ ਖੜ੍ਹਦਾ-ਉਂ ਸੌ ਕੋਈ ਬੋਦੀਆਂ ਖਿਲਾਰੀ ਜਾਵੇ!"

ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੀਪ ਕਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਮੁੜ ਆਈ। ਕਾਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਦੀਪ ਨੇ ਫਿਰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਏ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਬੁਲਾਇਆ। ਸੱਸ ਭੁੱਜ ਕੇ ਕੋਲਾ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਪੁੱਛਣਾ ਹੋਵੇ ਬਈ ਇਹ ਕੋਈ ਧਰਮਸਾਲਾ ਐ? ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਠੁੰਮਕ ਠੁੰਮਕ ਕਰਦੀ ਆ ਵੜਦੀ ਐਂ ਤੇ ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਕਰਦੈ, ਖੱਚਰ ਮਾਂਗੂੰ ਰੇਵੀਏ ਪੈ ਜਾਨੀ ਐਂ? ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵਾਹ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦੀਪ ਨੂੰ ਗੁੱਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦੇਵੇ...! ਪਰ ਉਹ ਆਲ੍ਹਣੇ 'ਚੋਂ ਡਿੱਗੇ ਚਿੜੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗ ਨਿਤਾਣੀ ਸੀ।

ਹਰ ਕੌਰ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾ, ਬੁਝਾ ਕੇ ਦੀਪ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਈ। ਦੀਪ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਲੀੜਾ-ਲੱਤਾ ਅਤੇ ਗਹਿਣੇ ਗੱਟੇ ਅਟੈਚੀ ਵਿਚ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੱਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਤਾਂ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸ਼ਰੂਫ਼ ਰਹੀ ਸੀ!

- "ਦੀਪ...! ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਪੁੱਤ ਤੇਰਾ ਭਾਅਪਾ ਜੀ?" ਹਰ ਕੌਰ ਨੇ ਬੜਾ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਅਪਣੱਤ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਬੀਜੀ ਪਰਸੋਂ ਰਾਤ ਦੀ ਮੇਰੀ ਫ਼ਲਾਈਟ ਐ! ਪਾਪਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਬਈ ਜੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਆਉਣੈਂ-ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਦਿੱਲੀ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਈ ਆ ਜਾਇਓ...! ਨਹੀਂ ਪਾਪਾ ਜੀ ਤੇ ਬੀਜੀ ਤਾਂ ਜਾਣਗੇ ਈ...! ਪਰਸੋਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਇਕ ਵੀਹ ਦੀ ਫ਼ਲਾਈਟ ਐ...!" ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਸੱਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਜੱਖਣਾਂ ਪੱਟੀ ਗਈ।

- "ਪਰਸੋਂ ਤੇਰੀ ਫਲੈਟ ਐ-ਤੇ ਤੂੰ ਹੁਣ ਆਹ ਕੱਪੜੇ ਜੇ ਬਕਸੇ 'ਚ ਕਾਹਤੋਂ ਪਾਈ ਜਾਨੀ ਐਂ?"

- "ਮੈਂ ਚੱਲੀ ਆਂ ਪਾਪਾ ਜੀ ਤੇ ਬੀਜੀ ਕੋਲੇ...! ਹੁਣ ਮੈਂ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਈ ਰਹੂੰਗੀ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ 'ਸੀ ਆਫ਼' ਕਰਨਾ ਹੋਇਆ-ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਧੇ ਦਿੱਲੀ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਈ ਆ ਜਾਇਓ! ਜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਤਾਂ ਪਾਪਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਬਈ ਕੋਈ ਲੋੜ ਵੀ ਨਹੀਂ...! ਬਾਕੀ ਥੋੜੀ ਮਰਜ਼ੀ ਐ...!" ਤੇ ਉਹ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਗੱਲ ਕਰੇ ਅਟੈਚੀ ਰੱਖ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਈ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਧੂੰਏਂ ਦੀ ਕਾਲਸ ਮਲਦੀ ਕਾਰ ਤੁਰ ਗਈ।

ਹਰ ਕੌਰ ਦਾ ਸਰੀਰ ਵੀ ਧੂੰਆਂ ਛੱਡੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਲੈ...! ਲੈ ਕਰਲਾ ਹਰਦੇਵ ਸਿਉਂ ਦੇ ਬਾਪੂ ਘਿਉ ਨੂੰ ਭਾਂਡਾ...! ਚੋਪੜ ਲੈ ਸਿੰਗ ਇਹਦੇ...! ਪਾ ਲੈ ਇਹਨੂੰ ਸਲਾਮੀ, ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ...! ਟੰਗ ਲੈ ਇਹਨੂੰ ਮੂਰਤ ਬਣਾ ਕੇ ਕੰਧ 'ਤੇ...! ਲਾ ਲੈ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਘਰ ਨਾਲ ਮੱਥਾ...! ਇਹ ਹਰਾਮਦੀ ਸਾਨੂੰ ਬੰਦੇ ਈ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀ! ਟਿੱਚ ਈ ਸਮਝਦੀ ਐ! ਇਹਨੇ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਨੂੰ 'ਕੱਲੀ ਨੇ ਈ ਕਿੱਲੇ ਨਾਲ ਟੰਗਤਾ...? ਜਿਹੜੀ ਦੂਜੀ ਸੁਖਦੇਵ ਆਲੀ ਆਉ, ਉਹ ਪਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਪੰਝੂੜੇ ਝੁਟਾਉ...? ਹਾਏ ਲੋਹੜਾ...! ਇਹ ਚਰਮਖ ਜੀ ਆਬਦੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀ ਕੀ ਐ? ਜਦੋਂ ਬੋਲੂ, ਹਾਏ ਭਾਅਪਾ...! ਜਦੋਂ ਬੋਲੂ, ਹਾਏ ਭਾਅਪਾ...!" ਹਰ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਪਿੱਟੀ।

- "ਹੋਰ ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਉਹ ਮਾਲਸ ਕਰੇ...? ਨਾ ਹੋਰ ਹੁਣ ਉਹ ਤੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਘੁੱਟੂਗੀ...? ਲੱਗਪੀ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਣ, ਭੈਣ ਦੇਣੇ ਦੀਏ ਜੱਭਲੇ...? ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਭਾਅ ਦਾ ਬਾਹਲਾ ਈ ਬਾਗੋਬਾਗ ਐਂ? ਨੂ ਮੈਂ ਮੋਗੇ ਦੀਆਂ ਤੀਆਂ 'ਚ ਫਿਰਦੈ...? ਲੱਗਪੀ ਸਿਆਪੇ ਕਰਨ, ਮਰਾਸਣ ਮਾਂਗੂੰ!"

- "ਪਾ ਲੈ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਨੂੰ ਨਿਉਂਦਾ...!"

- "ਤੂੰ ਹੁਣ ਚੁਪ ਨੂੰ ਕਰਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ... ਈ ਯਹਾਵੀਏ! ਹੋਰ ਹੁਣ ਤੂੰ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਤੋਂ ਪੈਂਤੀ ਸਿੱਖਣੀਂ"

ਐਂ, ਯਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਤ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਆਸਤੇ? ਹੋਰ ਹੁਣ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਫੱਟੀ ਲਿਖਣੀ ਸਿਖਾਵੇ...? ਮਗਜ਼ ਮਾਰਨੋਂ ਨੂੰ ਹਟਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ਚਰਖਾ ਦੇਣੀ! ਦੁਖੀ ਕੀਤੇ ਪਏ ਐਂ...! ਦੁਖੀ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਪਏ, ਇਹਨੇ...?" ਹਰਖੇ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੇ ਹਰ ਕੌਰ ਦੇ ਧੌਲਾਂ ਜੜ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਹ 'ਦਾਅਤ' ਕਰਦੀ ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗੀ। ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਭਜਨੋਂ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਦੀ ਆਦੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਸੁਖਦੇਵ ਕਲੇਸ਼ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਘਰੇ ਘੱਟ ਵੱਧ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੇਤ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਘਰੇ ਬਾਪੂ ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਕਾਟੋ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ! ਗੁਆਂਢੀ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਘੋਸਲ ਹੀ ਮਾਰ ਛੱਡਦੇ! ਕਿਹੜਾ ਇਹ ਇਕ ਅੱਧੇ ਦਿਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ...? ਇਹ ਤਾਂ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਧੰਦਾ ਸੀ!

- "ਹਾਏ ਵੇ ਲੋਕੋ ਅਸੀਂ ਪੱਟੇ ਗਏ...!" ਹਰ ਕੌਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪਿੱਟਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਹ ਵਾਰ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਦੁਹੱਥੜ ਮਾਰਦੀ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਵੀ ਫੜੂਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਥਾਪੀ ਲੈ ਕੇ ਹਰ ਕੌਰ ਦੀ ਤਹਿ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਚੰਘਿਆੜਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ।

ਹਰ ਕੌਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਝੋਨੇ ਵਾਂਗ ਝੰਬੀ ਪਈ ਸੀ।

ਪਿੰਡ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਈ ਸੀ, ਕਿ ਬੁੱਢੇ ਵਾਰੇ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੇ ਹਰ ਕੌਰ ਪੁਲਸੀਆ ਮਾਰ ਕਿਉਂ ਮਾਰੀ ਸੀ? ਲੋਕ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੱਖਣ ਲਾਉਂਦੇ ਤੁਰ ਗਏ ਸਨ। ਹਰ ਕੌਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਪਈ ਹੂੰਗਾ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੁੜੀ ਭਜਨੋਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਰੋੜਾ ਗਰਮ ਕਰਕੇ ਸੇਕ ਦਿੱਤਾ। ਹਰ ਕੌਰ ਕਮਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਧੀ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਪਿੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਹਰਖਿਆ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

- "ਇਹ ਮਰਜੂ ਮੈਥੋਂ, ਸਾਲੀ...!" ਗਲੀ ਵਿਚ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਉਹ ਬਰਤਾਹਟ ਕਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਹਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਈ। ਉਹ ਬਰਤਾਹਟ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਪੁੱਤ ਬਾਹਰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਚੰਗੇ ਘਰ ਵਿਆਹਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਦਾ ਸੁਖ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਚਲੋ ਪੁੱਤ ਤਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ ਵਿਚ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਗ ਲੱਗੜੀ ਨੂੰਹ ਹੀ ਨੂੰਹ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ਸੀ? ਕੀ-ਕੀ ਰੰਗਲੇ ਸੁਪਨੇ ਲਏ ਸਨ ਹਰ ਕੌਰ ਨੇ? ਪਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਏ ਸਨ! ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤੋੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਹੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਬੋਲਦੀ ਰਹੀ। ਮਨ ਵਿਚ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟੇ ਰੁਲ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਮੱਲੋਮੱਲੀ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹ ਡੌਰ ਭੌਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਝਾਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਟਿਕਾਣੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਓਪਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਝਾਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਭਰਾ ਸੁਖਦੇਵ ਨੇ ਇਕ ਕੁਆਇਲਸ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਦੀਪ ਨੂੰ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਨਾ ਪੁੱਜਿਆ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਕੀ ਸੋਚੇਗਾ...? ਉਸ ਨੇ ਦੀਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਗਲਤੀ ਕੱਢਣੀ ਸੀ! ਤੀਜੀ ਦਾ ਸਰੂਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸੁੱਖੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹਦੈ...! ਨਾਲੇ ਹੁਣ ਕੀ ਪਤਾ ਦੀਪ ਕਦੋਂ ਮੁੜੇ...? ਪ੍ਰਦੇਸ ਗਿਆਂ ਨੂੰ ਜੁਗੜੇ ਬੀਤ ਜਾਂਦੇ ਨੇ...! ਅੱਜ ਏਅਰਪੋਰਟ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਪੁੱਤ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕ ਦਾ ਗੋਲਾ ਬੱਝ ਜਾਣਾ ਸੀ ਕਿ ਕਸੂਰ ਦੀਪ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਡਾ ਸੀ...! ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਦਾ ਉਹ ਕਦਾਚਿੱਤ ਵੀ ਜਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ! ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਹਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨਾ ਗਏ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦੀਪ ਕੀ-ਕੀ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਕਹੇਗੀ...? ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ-ਕੀ ਲੂੜੀਆਂ ਲਾਵੇਗੀ...? ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੰਠ ਭਰੇਗੀ...? ਥੋੜਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ...! ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਿਹੜੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਾਂ...? ਦੀਪ ਦੀ ਲੱਤ ਸਦਾ ਲਈ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਉਤੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ...! ਇਹ ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਸਮੇਤ ਦਿੱਲੀ ਏਅਰਪੋਰਟ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਦੀਪ ਲੱਖ ਆਖੇ, ਉਹ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਹਰ ਹਾਲਤ ਸੱਚਾ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪੁੱਤ ਤੋਂ ਉਹ ਕੋਈ ਸੌੜਾ ਉਲਾਂਭਾ ਨਹੀਂ ਖੱਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੰਜ ਕੁ ਵਜੇ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਮੇਲਾ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਵਿਛੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵਿਛੜ

ਜਾਣ ਦੇ ਦੁੱਖੋਂ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਜੀਬ ਹੀ ਗੇੜ ਸੀ। ਅਜੀਬ ਹੀ ਆਵਾਗਵਣ ਦਾ ਚੱਕਰ ਸੀ।

ਸੁਖਦੇਵ, ਦੀਪ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਔਟਲਿਆ ਇਧਰ ਉਧਰ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਗੁਆਚੀ ਹੋਈ ਗਾਂ ਵਾਂਗ! ਰਾਤ ਦੇ ਕੋਈ ਦਸ ਕੁ ਵਜੇ ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੀ ਫੌਜ ਪਹੁੰਚੀ। ਸਾਰੇ ਦਾਰੂ ਵਿਚ ਧੁੱਤ ਸਨ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਦਾਰੂ ਨਾਲ ਰੱਜਿਆ ਬਲਦ ਮੂਤਣੀਆਂ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸੁਖਦੇਵ ਨੇ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੂੰ "ਸਾਸਰੀਕਾਲ ਮਾਸੜ ਜੀ...!" ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਦਾਰੂ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਵਾਂਗ ਡੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਮੈਂ ਸੁਖਦੇਵ ਆਂ ਮਾਸੜ ਜੀ...! ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਭਰਾ!" ਉਸ ਨੇ ਜੋਰ ਦੇ ਕੇ ਤਸੱਲੀ ਕਰਵਾਉਣੀ ਚਾਹੀ।

- "ਮੈਂ ਅੰਨੈਂ...? ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਨੂੰ? ਸਾਲੀ ਮੰਗ ਖਾਣੀਂ ਜਾਤ...!" ਉਸ ਨੇ 'ਸਾਸਰੀਕਾਲ' ਵੀ ਨਾ ਮੰਨੀ।

- "ਕਿੱਥੇ ਐ ਬੋਡਾ ਬੁੜ੍ਹਾ...?" ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਉਹ ਔਧਰ ਕਾਰ 'ਚ ਬੈਠੇ ਐ ਜੀ...!"

- "ਜਾ ਲਿਆ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ...!" ਉਸ ਨੇ ਹੁਕਮੀਆ ਕਿਹਾ।

ਸੁਖਦੇਵ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਤੁਰ ਗਿਆ।

ਉਸ ਦੀ ਹੱਤਕ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

- "ਬਾਪੂ ਜੀ...! ਉਹ ਬੇਨੂੰ ਸੱਦ-ਦੇ ਐ!" ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ।

- "ਚੱਲ...!" ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਨੇ ਹਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵੀ ਆਸਰਾ ਦੇ ਕੇ ਕਾਰ 'ਚੋਂ ਉਠਾ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤੇ ਸੁਆਲ ਕਰਨੇ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇ ਸਨ। ਸੁਖਦੇਵ ਵੀ ਤਸੀਲਦਾਰ ਦਾ ਬੁਰਾ ਸਲੂਕ ਫੁਪਾਅ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਰ ਕੌਰ ਨੇ ਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਖੰਡ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੜਵੀ ਚੁੱਕ ਲਈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋ ਤੁਰੇ।

- "ਸਾਸਰੀਕਾਲ ਜੀ ਤਸੀਲਦਾਰ ਸਾਹਬ...!" ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅਦਬ ਕੀਤਾ।

- "ਚੱਲ ਆ ਬਈ...! ਮਿਲੋ ਦੀਪ ਨੂੰ...! ਇਹਨੇ ਜਲਦੀ ਜਾਣੈ!" ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਰਦੀ ਪਾਈ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਫ਼ਸਰ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ।

- "ਚੱਲ ਬਈ ਹਰ ਕੁਰੇ...!" ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹਰ ਕੌਰ ਨੇ ਖੰਡ ਵਾਲੀ ਪੋਟਲੀ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈ।

- "ਲੈ ਪੁੱਤ, ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰ...!" ਉਹ ਖੰਡ ਦੀ ਚੁੰਢੀ ਭਰ ਕੇ ਸ਼ਗਨ ਵਜੋਂ ਦੀਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾਉਣ ਲੱਗੀ।

- "ਦੇਖੀਂ ਬੁੜ੍ਹੀਏ, ਕਿਤੇ ਇਹਨੂੰ ਕੋਈ ਸੈਂਖੀਆ ਨਾ ਦੇ ਦੇਈਂ...!" ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਖੰਡ ਡੁਲੂਵਾ ਦਿੱਤੀ।

- "ਨਾ ਭਾਈ...! ਬੇਸ਼ਗਨੀ ਨਾ ਕਰੋ! ਸ਼ਗਨਾਂ ਦਾ ਖੱਟਿਆ ਈ ਖਾਈਦੈ! ਮੇਰੀ ਨੂੰਹ ਰਾਣੀਂ ਸੁੱਖ ਨਾ' ਵਲੈਤ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਐ-ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਕੁਲ ਦਾ ਦੀਵਾ ਐ ਭਾਈ ਇਹ...! ਲੈ ਧੀਏ ਮੂੰਹ ਅੱਡ...!" ਹਰ ਕੌਰ ਨੇ ਫਿਰ ਸਾਰੀਆਂ ਨਰਾਜ਼ਗੀਆਂ ਅਤੇ ਬਦਸਲੂਕੀਆਂ ਪਰਾਂਹ ਸੁੱਟ ਕੇ ਦੀਪ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਪਰ ਤਸੀਲਦਾਰ ਅਫ਼ਸਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਮ ਖਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਹਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦੇ ਕੇ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਰ ਕੌਰ ਦੀ ਮਨ ਇੱਛਾ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ।

- "ਹੁਣ ਪਰਾਂਹ ਵੀ ਹੋਜਾ...! ਕਾਹਤੋਂ ਪੈਰ ਮਿੱਧੀ ਜਾਨੀ ਐ...?" ਤਸੀਲਦਾਰ ਬਦਮਗਜਾਂ ਵਾਂਗ ਬੋਲਿਆ। ਹਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹ ਰੇਲਵੇ ਇੰਜਣ ਵਾਂਗ ਅੱਗੇ ਹੀ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸੁਖਦੇਵ ਵੀ ਚੁੱਪ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਭਜਨੋਂ ਅੱਜ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ।

- "ਇਹ ਅਣਪੜ੍ਹ ਉਜੱਡ ਬੁੜ੍ਹੀਆਂ ਵੀ ਹੱਦ ਕਰ ਦਿੰਦੀਐਂ! ਪੁੱਛਣਾ ਹੋਵੇ ਬਈ ਤੇਰੀ ਖੰਡ ਤੋਪ ਐ? ਜਿਹੜੀ ਰਾਖੀ ਕਰੂਗੀ? ਦੁਨੀਆਂ ਚੰਦ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਐ-ਤੇ ਇਹੋ ਅਜੇ ਵੀ ਚੱਚਰ ਕਰਨੋਂ ਨੂੰ ਹੱਟਦੇ!"

- "ਯੇਹ ਕੌਨ ਹੈ ਤਸੀਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ?" ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ

ਬਹੁਤੀ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ।

- "ਯੇਹ ਦੀਪ ਕੇ ਸਸੁਰ ਵਾਲੇ ਕੇ ਨੌਕਰ ਹੈਂ-ਬਗੈਰ ਕਿਸੀ ਬਾਤ ਸੇ ਹਮਾਰਾ ਟਾਈਮ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ!" ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਦੀਪ ਆਪਣੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਵੱਲ ਹੱਥ ਕਰ ਕੇ ਉਚੀ ਉਚੀ ਹੱਸ ਪਈ। ਦੀਪ ਦਾ ਵਿਅੰਗਨੁਮਾ ਹਾਸਾ ਹਰ ਕੌਰ ਦੇ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਲੜ ਗਿਆ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਟਾਰ ਬਣ ਸੀਨੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਸਾਰ-ਪਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ 'ਤੇ ਹੱਸ ਰਹੀ ਸੀ? ਉਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਤਾਂ ਬਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਉਂਦੀ, ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਦੁਰ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈਂ? ਕੀ ਅਵਾ ਤਵਾ ਬੋਲਦੀ ਐਂ? ਮੇਰੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਨੌਕਰ ਹੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈਂ? ਪਰ ਇਹ ਕਜਾਤ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਈ...? ਹਰ ਕੌਰ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਅੰਦਰ ਬੰਬ ਚੱਲੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਬੋਲੀ ਹੋਈ ਖੜੀ ਸੀ।

- "ਚਲੋ, ਖੈਰ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ! ਯੇਹ ਲੋਗ ਅਪਨੇ ਮਾਲਕ ਸੇ ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਆਸ ਤੋ ਰੱਖਤੇ ਹੀ ਹੈਂ-ਯੇਹ ਲੋ ਔਰ ਪੀਛੇ ਹਟੋ! ਹਮਨੇ ਜਲਦੀ ਅੰਦਰ ਜਾਨਾ ਹੈ!" ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਸ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਹਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਦੀਪ ਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੀ ਨੌਕਰਾਣੀਂ ਸਮਝ ਕੇ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇਣੇ ਚਾਹੇ। ਪਰ ਉਹ ਹੱਥ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਈ। ਉਸ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਠਾਕੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਤਿੱਖੇ ਵਦਾਣ ਵੱਜੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

- "ਅਗਰ ਲੇਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋ-ਨਹੀਂ ਤੋ ਯੇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ!" ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨੋਟ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਹੀ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਅਫ਼ਸਰ ਸੌ ਦਾ ਨੋਟ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਬੜੇ ਕੁਰੱਖਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਹੋਇਆ।

- "ਔਰ ਹਾਂ...! ਅਬ ਯਹਾਂ ਸੇ ਭਾਗੋ! ਅਗਰ ਅਬ ਆਪ ਨੇ ਹਮਾਰਾ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕੀਆ ਨਾ? ਤੋ ਦੇਖ ਲੀਜੀਏ, ਵੋਹ ਹਾਲਤ ਕਰੂੰਗਾ ਬੁੜ੍ਹੀਆ, ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਜਾਨੇ ਕੋ ਤਰਸ ਜਾਏਗੀ...! ਚਲੋ ਬੇਟੇ...! ਆਪ ਇਨਕੇ ਮੂੰਹ ਕਿਉਂ ਲੱਗਤੀ ਹੋ? ਯੇਹ ਲੋਕ ਤੋ ਭੀਖਾਰੀਓਂ ਕੀ ਤਰਹ ਹੋਤੇ ਹੈਂ-ਆਓ ਬੇਟੇ ਚਲੋ...!" ਤੇ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰ ਦੀਪ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਦਿੰਦਾ ਅੱਗੇ ਲੱਗ ਤੁਰਿਆ। ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਸਨ। ਦੀਪ ਨੇ ਇਕ ਝਲਕ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਮੰਗਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ।

ਉਹ ਹਾਰੇ ਜੁਆਰੀਏ ਵਾਂਗ ਵਾਪਿਸ ਕਾਰ ਕੋਲ ਆ ਗਏ। ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਪੱਥਰ ਦੇ ਬੁੱਤਾਂ ਵਾਂਗ ਸਿਲ-ਪੱਥਰ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ। ਲੈਣ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ ਆਏ ਸਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮੀ ਹੀ ਪੱਲੇ ਪਈ ਸੀ। ਬਖ਼ਸ਼ਾਉਣ ਰੋਜ਼ੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿਰ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਦੀਪ ਦੀ ਮਾਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੀ ਅਤੇ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਤੁਰ ਗਈ ਸੀ...!

ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਪਰਾਂਹ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਸਾਰ ਕਈ ਕਰੜੇ ਪੈਂਗ ਸੂਤ ਦਿੱਤੇ। ਹਰ ਕੌਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭੈੜੀ ਅਤੇ ਤਰਸਯੋਗ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਕਮਲ ਜਿਹਾ ਮਾਰਨਾ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

- "ਆਹ ਤਾਂ 'ਨੋਰ ਐ ਭਾਈ...! ਨੂੰਹ ਦੀ ਮਾਂ ਈ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਨੌਕਰ ਹੀ ਦੱਸੇ...? ਚਲ ਪੁਲਸ ਆਲੇ ਦੇ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਦੇ ਕੀ ਬੱਸ ਐ? ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਲਾਗੀ ਦੱਬਾ ਸਮਝ ਕੇ ਲਾਗ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ-ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀ, ਬਿਚਾਰੇ ਦਾ! ਪਰ ਕਸੂਰ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਆਬਦੀ ਨੂੰਹ ਦਾ ਐ! ਬਈ ਕੁੱਤੀਏ ਰੰਨੇ...! ਤੇਰੀ ਲੁੱਚੀ ਮਾਂ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਨੌਕਰ ਦੱਸਦੀ ਸੀ-ਤੈਥੋਂ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਨਾ ਮਾਰ ਹੋਇਆ? ਬਈ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਮਾਂ...! ਇਹ ਮੇਰੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ ਲੱਗਦੇ ਐ...!" ਹਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਖੰਘਣੇਂ ਨਾ ਹਟੀ ਤਾਂ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਗੱਡੀ ਰੋਕ ਲਈ। ਸੁਖਦੇਵ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੋਤਲ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲਿਆ। ਉਹ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਹੁਣ 'ਨੋਰ' ਹੈ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੁਣ ਲਾਲਟੈਣ ਜਗਾਉਣੀਂ ਐਂ? ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ? ਪਰ ਉਹ ਅਬਾਹ ਦੁਖੀ, ਆਪ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਉਹ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਗੁੰਝਲੀ ਜਿਹੀ ਮਾਰੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਪਿਆ ਸੀ।

ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਆਉਣੋਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਸ ਨੇ ਸਾਹ ਜਿਹਾ ਲੈ ਕੇ ਫਿਰ ਬਰਤਾਹਟ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

- "ਕਿੱਡੀ ਮਾੜੇ ਖਲਣੇ ਦੀ ਐ...? ਬਈ ਸਹੁਰੀਏ, ਆਬਦੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਤੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਨਾ ਕਰ! ਪਰ ਆਬਦੀ ਕੁੱਤੀ ਮਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਲਗਾਮ ਪਾ...! ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਲਾਗੀ ਦੱਬਾ ਈ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਐ! ਹੈਅ ਬੋਡੀ ਬੋਡੀ ਬਹਿਜੇ, ਬੋਡੀ...! ਸਾਰਾ ਆਵਾ ਈ ਉਤਿਆ ਪਿਆਐ! ਕੋਈ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਮੂੰਹ ਬੋਲੇ...? ਪਿਉ ਕੰਜਰ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਫੱਟ! ਮਾਂ ਉਂ ਲੁੱਚੀ ਤੇ ਆਪ...?"

- "ਚੱਲ ਬੱਸ ਵੀ ਕਰ ਹੁਣ, ਕੰਜਰ ਦੀਏ! ਲੱਗ ਪਈ ਫੇਰ ਕੁੱਤੇ ਮਾਂਗੂੰ ਭੌਂਕਣ! ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਡਰ ਐ ਬਈ ਕਿਤੇ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਨਾ ਸੰਗਲ ਲਾਉਣਾ ਪਵੇ...?" ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਹਰ ਕੌਰ ਦੀ 'ਟੈਂ-ਟੈਂ' ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੁੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸੀ! ਪਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਮਾਜਰਾ ਕਰਤਾ ਹੁੰਦੈ! ਉਹ ਮੁਰਕਤੀ ਜਿਹੀ ਮਾਰੀ ਹੀ ਪਿਆ ਰਿਹਾ।

- "ਕੀ ਹੁਣ ਕੋਈ ਜੂਨ ਐਂ ਆਪਣੀ...?" ਉਹ ਹੋਰ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲੀ।

- "ਫੇਰ ਖੂਹ 'ਚ ਮਾਰ ਛਾਲ...! ਭੈਣ ਦਾ ਟਣਾਂ ਈ ਯਹਾਵੀ, ਕਮਲਿਆਂ ਮਾਂਗੂੰ ਬੋਲਣੋ ਈ ਨੂੰ ਹਟਦੀ-ਉਹ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਜਹਾਜ 'ਚ ਬੈਠੀ ਐ-ਤੇ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਨੀ ਐਂ, ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ? ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਉਹਦੀ ਹਿੱਕ 'ਚ ਮਾਰਦੀ ਟੱਕਰ...! ਤੈਨੂੰ ਚੱਕ ਵੀ ਲਿਆਉਂਦੇ! ਹੁਣ ਭੌਂਕਣ ਲੱਗੀ ਐਂ-ਹੁਣ ਦੱਸ ਕੀ ਲਾਭ...?"

ਉਹ ਲੜਦੇ ਝਗੜਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਹਰ ਕੌਰ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਹਿੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕੋ ਇਕ ਪੁੱਤ ਵਿਆਹਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਵੀ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇੱਜ਼ਤ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨੀ ਸੀ? ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰ ਗਰਦਾਨ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਹਰ ਕੌਰ ਲਈ ਬੜੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਸੌਂਦੀ ਸੀ। ਜੇ ਕਦੇ ਸੌਂ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਵੀ ਬਰਤਾਹਟ ਕਰਨੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਦੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨੂੰ ਹੁਣ ਡਰ ਜਿਹਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਬੇਬੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਉਂ ਹੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਬੇਬੇ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਹੀ ਦੁੱਖੜਾ ਹੁੰਦਾ, ਨੂੰਹ ਵਾਲਾ! ਜਾਗਰ ਸਿਉਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਬੁਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਹੋਈ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਚੁੱਪ ਗੜੱਪ ਜਿਹਾ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਏਅਰਪੋਰਟ ਵਾਲਾ ਜਖ਼ਮ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਨਾਸੂਰ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਹੁਣ ਦਿਨੋ ਵੀ ਦਾਰੂ ਦੀ ਗਿਲਾਸੀ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟੀ ਰੱਖਦਾ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦਿਲ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹੁਣ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਖ਼ਰੂਦੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ! ਉਸ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਚੁੱਪ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਦਾ ਖੌਓ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ...? ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਲ ਕਬੋਲ ਕਰਦੀ ਹਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਆਖਦਾ! ਸਾਊ ਜਿਹਾ ਬਣ ਕੇ ਤੱਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੁੱਤ ਹੀ ਤਾਂ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਤੁਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਲਾਅਸ਼! ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਘਟਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਖੇਤ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਡਰਨਾ ਹੀ ਜਾਪਦਾ!

ਕਾਂਡ 15

ਦੀਪ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਬਿਲਕੁਲ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਹਰਦੇਵ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਘੁੱਟਵੇਂ ਜਿਹੇ ਬੇਸਮੈਂਟ 'ਤੇ ਨੌਕ ਬੁੱਲ੍ਹ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੀ! ਮੁਸ਼ਕ ਆਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕਰਦੀ। ਜੁੱਤੀਆਂ ਚੁੱਕ-ਚੁੱਕ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟਦੀ। ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਨਿਹੋਰੇ ਦਿੰਦੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਕੋਲ ਤਾਂ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕੋਠੀ ਸੀ। ਅੱਧੇ ਕਿੱਲੇ ਦਾ ਗਾਰਡਨ ਸੀ। ਇਸ ਬੇਸਮੈਂਟ ਜਿੱਡੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਟੁਆਇਲਟ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ 'ਤੇ ਵੱਡਾ ਮਕਾਨ ਲੈਣ ਲਈ ਭਾਰੀ ਦਬਾਅ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਰਤ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਮਕਾਨ ਲੈ ਲਵੇ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਕੋਲ ਇੰਡੀਆ ਵਾਪਿਸ ਚਲੀ ਜਾਵੇਗੀ! ਹਰਦੇਵ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ

ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਦੀਪ ਅੱਗੇ ਸਾਹ ਵੀ ਨਾ ਕੱਢ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਉਹ ਕੁਝ ਸਮਝਾਉਣ ਜਾਂ ਕੁਝ ਆਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਦੀਪ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਬੋਲਤੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੀ! ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਸਾਹ ਸੰਘ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੜਿਆ ਪਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਮਕਾਨ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਕੌੜਾ ਘੁੱਟ ਭਰਨਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝਿਆ। ਜੇ ਘਰੇ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਕਿੱਥੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪੈਸਾ? ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਪਏ ਸਨ। ਉਹ ਉਸ ਨੇ ਡਿਪੋਜ਼ਿਟ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਦੋ ਲੱਖ ਪੌਂਡ ਦਾ ਮਕਾਨ ਲੈ ਲਿਆ। ਤਿੰਨ ਕਮਰਿਆਂ ਦਾ ਮਕਾਨ। ਬੇਸਮੈਂਟ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਸੌ ਪੌਂਡ ਮਹੀਨਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਢੇ ਅੱਠ ਸੌ ਪੌਂਡ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੌਰਗੇਜ਼ ਭਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਅਤੇ ਇਕ ਸੌ ਦਸ ਪੌਂਡ ਕੌਂਸਲ ਟੈਕਸ...! ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਚੰਡੋਲ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ। ਦੀਪ ਦਾ ਖਰਚਾ ਵੀ ਸ਼ਾਹੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਹੀ ਕੀ...? ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਖਰਚਾ ਸੀ...! ਹਰਦੇਵ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਦਿਨ ਹੀ ਵਿਹਲਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਦੀਪ ਨੂੰ ਤੌਰਨ ਫੇਰਨ ਲੈ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬਾਹਰ ਹੀ ਬਿਤਾਉਂਦੇ। ਦੀਪ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ 'ਪਿਕਨਿਕ' ਮਨਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਭਾਅ ਦੀ ਤਾਂ ਕੁਰਕੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਬੱਕਰੇ ਦੀ ਜਾਨ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਪਲ-ਪਲ, ਕਤਰਾ-ਕਤਰਾ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੀਪ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਗਲਘੋਟੂ ਫ਼ਸ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲੰਘਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਰਸਯੋਗ ਬਣੀ ਪਈ ਸੀ। ਦੀਪ ਪੈਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ! ਉਹ ਪੈਸਾ ਖਰਚਦੀ ਨਹੀਂ, ਉਡਾਉਂਦੀ ਸੀ...!

ਰੋਟੀ ਦੀਪ ਪਕਾ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਣੀ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਜੇ ਹਰਦੇਵ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਲ ਸਬਜ਼ੀ ਬਣਾਉਣੀ ਜਾਂ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਣੀ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ, "ਆਈ ਡੌਟ ਕੋਅਰ...!" ਆਖ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਸਮਝ ਕੇ ਹੱਸਦੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਚਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਾਂ ਇਰਾਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਐਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਐਸ਼ ਹੀ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਟੇਕ-ਅਵੇ' ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਰੋਟੀ ਮੰਗਵਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਅਤੇ ਜਾਂ ਦੀਪ ਕਿਸੇ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿਚ ਖਾਣਾ, ਖਾਣਾਂ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ। ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਬੱਸ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਦੀਪ ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਦੀ ਬੁੱਕਣ ਦੀ ਆਦੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਹਰਦੇਵ ਕੰਮ 'ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਦੀਪ ਫ਼ੋਨ ਨੂੰ ਹੀ ਚਿੰਬੜੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਿਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਸੀ...? ਇਸ ਦਾ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਹਰਦੇਵ ਹੀ 'ਹੁਵਰ' ਕਰਦਾ। ਹਰਦੇਵ ਹੀ ਘਰ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਦਾ। ਹਰਦੇਵ ਹੀ ਭਾਂਡੇ ਧੋਂਦਾ। ਹਰਦੇਵ ਹੀ 'ਰੱਬਿਸ਼' ਬਾਹਰ ਰੱਖਦਾ। ਹਰਦੇਵ ਹੀ ਖ਼ਰੀਦਾ ਫ਼ਰੋਖ਼ਤੀ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ। ਹੁਣ ਕੰਮ ਵੀ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਦੇਹ ਤੋੜ ਕੇ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਖਰਚੇ ਹੀ ਢਕਣੇ ਪੈਂਦੇ। ਕੋਈ ਬਾਹਰਲੀ 'ਜੌਬ' ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਸੁਆਹ ਕਰਨੀ ਸੀ? ਉਹ ਤਾਂ ਘਰਦੇ ਭਾਂਡੇ ਧੋ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੱਥ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿਚ ਦਮ ਆਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਭੱਜਣ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਜਦ ਹਰਦੇਵ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨੌਂ ਵਜੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਡਾਕ ਆਈ ਪਈ ਸੀ। ਠੰਢ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ। ਬੱਕ ਕੇ ਚੂਰ ਹੋਏ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਬੋਤਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਡਾਕ ਪੜ੍ਹਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਦਾ ਬਿੱਲ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹੋਸ਼ ਉਡ ਗਏ! ਸਿਰ ਨੂੰ ਘੁੰਮੇਰ ਚੜ੍ਹੀ! ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਝਰਨਾਹਟ ਛਿੜ ਗਈ। ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਦਾ ਬਿੱਲ ਗਿਆਰਾਂ ਸੌ ਪੌਂਡ ਦਾ ਆਇਆ ਪਿਆ ਸੀ! ਉਸ ਦਾ ਪੀਤਾ ਪੈਂਗ ਵੀ ਗੇੜਾ ਦੇ ਕੇ ਲਹਿ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਬਿੱਲ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਨੰਬਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਪੜ੍ਹੀ। ਤਕਰੀਬਨ ਇਕੋ ਹੀ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਸ-ਦਸ, ਪੰਦਰਾਂ-ਪੰਦਰਾਂ ਵਾਰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਹੋਣ ਦੀ ਵਜਾਏ, ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ! ਮੈਂ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਦਸਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਇਕ ਵਾਰ ਫ਼ੋਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ 'ਚ ਦਸ ਵਾਰ ਇਕੋ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਫ਼ੋਨ ਘੁੰਮਾਈ ਜਾਂਦੀ ਐ! ਉਸ ਨੇ ਦੂਜਾ ਪੈਂਗ ਪਾ ਕੇ ਦੀਪ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਉਪਰ ਸਲੀਪਿੰਗ-ਰੂਮ 'ਚ ਬੜੇ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਟੀ. ਵੀ. ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ।

- "ਦੀਪ...! ਆਹ ਐਨਾ ਫੋਨ ਤੂੰ ਕੀਤੈ...?"

- "ਹੋਰ ਘਰੇ ਹੈ ਵੀ ਕੌਣ...? ਮੈਂ ਈ ਕੀਤਾ ਹੋਣੈ?" ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਆਕੜ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ।

- "ਦੀਪ...! ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਬਈ ਇੱਥੇ ਫੋਨ ਕਿੰਨਾ ਮਹਿੰਗੈ...?"

- "ਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂ ਘਰੇ ਬੈਠੀ ਕੀ ਕਰਾਂ...?" ਉਸ ਨੇ ਠੁਠਾ ਹਰਦੇਵ ਸਿਰ ਭੰਨਿਆਂ।

- ".....!" ਹਰਦੇਵ ਨਿਰੁੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਮੈਂ 'ਕੱਲੀ ਘਰੇ ਬੈਠੀ ਕਰਾਂ ਵੀ ਕੀ...?"

- "ਦੇਖ ਦੀਪ...! ਆਪਾਂ ਹੁਣ ਦੋ ਲੱਖ ਪੌਂਡ ਦਾ ਮਕਾਨ ਲਿਆ-ਹਜਾਰ ਪੌਂਡ ਸਿੱਧਾ ਈ ਮੌਰਗੇਜ ਤੇ ਕੌਂਸਲ ਟੈਕਸ ਵਿਚ ਈ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦੈ! ਬਾਕੀ ਕਾਰ ਦੀ ਇੰਸ਼ੂਰੈਂਸ ਵੀ ਐ-ਪੈਟਰੋਲ ਦਾ ਖਰਚਾ ਵੀ ਐ-ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਖਰਚਾ-ਪਾਣੀ ਦਾ ਖਰਚਾ-ਆਪਣੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਖਰਚਾ-ਨਿਰੇ ਖਰਚੇ ਈ ਖਰਚੇ ਐ...! ਤੂੰ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਸੰਭਲ ਕੇ ਖਰਚਾ ਕਰਿਆ ਕਰ! ਇਉਂ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਦਿਵਾਲਾ ਨਿਕਲਜੂ...?"

- "ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ...! ਮੈਂ ਪਾਪਾ ਜੀ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾ ਦਿਉਂ!" ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਬੇਧਿਆਨੀ ਨਾਲ ਉਤਰ ਮੋੜਿਆ।

- "ਪਾਪਾ ਜੀ ਤੋਂ ਆਪਾਂ ਪੈਸੇ ਮੰਗਵਾਉਂਦੇ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਐਂ...?"

- "ਕਿਉਂ, ਫੇਰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ...? ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੈਂ ਪਾਪਾ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਈ ਤੋਤੇ ਉੜਾਏ ਐ! ਜੇ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਪੈਸੇ ਮੰਗਵਾ ਲਵਾਂਗੇ!"

- "ਆਹ, ਐਨਾ ਫੋਨ ਤੂੰ ਕਰਦੀ ਕੀਹਨੂੰ ਐਂ...? ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸ? ਇਕੋ ਨੰਬਰ 'ਤੇ, ਇਕ ਦਿਨ 'ਚ ਦਸ ਦਸ ਵਾਰੀ ਫੋਨ ਹੋਇਐ-ਆਹ ਦੇਖ ਲੈ...!" ਉਸ ਨੇ ਸੂਚੀ ਅੱਗੇ ਕੀਤੀ।

- "ਮੈਂ ਫੋਨ ਕੀਤੇ ਐ-ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਪਤਾ ਹੋਊ...?"

- "ਪਰ ਇਹ ਨੰਬਰ ਹੈ ਕੀਹਦਾ...? ਪਾਪਾ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਨੰਬਰ ਹੈਨੂੰ!"

- "ਇਹ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਸੀ ਐ...!" ਉਸ ਨੇ ਇਕੋ ਵਿਚ ਹੀ ਨਬੋੜ ਦਿੱਤੀ।

- "ਕੀਹਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਦੀ ਐਂ? ਇਹ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦੈ...? ਆਫ਼ਟਰ ਆਲ ਮੈਂ ਫਿਰ ਵੀ ਤੇਰਾ ਹਸਬੈਂਡ ਐਂ!" ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਠੰਢੇ ਮਤੇ ਨਾਲ, ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੱਸਣਾ ਪਊ...?" ਉਹ ਲਾਚੜਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬੋਲੀ।

- "ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ...! ਪਰ ਜਨਰਲੀ ਗੱਲ ਈ ਪੁੱਛ ਰਿਹੈਂ!"

- "ਇਹ ਮੇਰਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਐ...! ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ...! ਬੜਾ ਰਾਈਸ ਮੁੰਡਾ ਐ...! ਹੋਰ ਕੁਛ...?" ਆਖ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਲੀ ਮੇਰੇ ਘਰਵਾਲੀ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਮੁੰਡੇ ਬਾਰੇ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਦੱਸ ਰਹੀ ਐ? ਇਹਨੂੰ ਸਾਲੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਹਯਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਉਹ ਮੇਰਾ ਸਾਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹਦਾ ਯਾਰ ਹੋਊ...! ਇਹ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਰੰਗਰਲੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੋਊ...! ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਹਰ ਤੀਜੇ ਮਹੀਨੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਟੂਰ ਲਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਉਸੇ ਭੈਣ ਦੇ ਖੁਸ਼ਮ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਨਿੱਘੀ ਕਰਦੀ ਹੋਊ! ਉਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਰਾਕਟ ਬਣਿਆਂ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਸਰਾਸਰ ਸਮਾਈ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਤੇਰੀ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਸੀ...?"

- "ਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂ ਕੀ ਆਖੀ ਜਾਨੀ ਐਂ? ਗਹਿ ਗੱਡਵੀਂ ਦੋਸਤੀ...! ਇਹ ਮੇਰਾ ਕਾਲਜ ਦਾ ਜਿਗਰੀ ਦੋਸਤ ਐ! ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਬੋਰ ਨਾ ਕਰੋ...! ਮੈਂ ਤਾਂ ਚੱਲੀ ਆਂ ਸੌਣ...!" ਤੇ ਉਹ ਮੱਖੀ ਵਾਂਗ 'ਭਿਣਨ-ਭਿਣਨ' ਕਰਦੀ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਹਰਦੇਵ ਅਨਾਥਾਂ ਵਾਂਗ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਦੀਪ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਜੁੱਤੀ ਤੋਂ ਦੀ ਮਾਰਦੀ ਸੀ।

ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਈ। ਉਹ ਬੈੱਡ ਵਿਚ ਪਲਸੇਟੇ ਹੀ ਮਾਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ

ਪਿੱਛੇ ਖੂਹ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਖਾਤਾ ਸੀ। ਪਿੱਛੇ ਹੁਣ ਉਹ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੀ ਖਤਰਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਸ ਬਾਘੜ ਬਿੱਲੇ ਵਰਗੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਗਿੱਦੜਮਾਰ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕੰਡਿਆਲੀ ਵਾੜ ਸੀ! ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕਿੱਧਰ ਜਾਵੇ...? ਭੱਜੇ, ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਕੂਟ ਨੂੰ ਭੱਜੇ...? ਚਾਰੇ ਕੂਟਾਂ ਉਸ ਲਈ ਤਬਾਹੀ ਬਣੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਸਨ।

ਹਰਦੇਵ ਜਿਵੇਂ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਵੇਂ ਹੀ ਉਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮਨ ਨਾ ਲੱਗਿਆ। ਸੋਚਾਂ ਦੀ ਬੱਦਲਵਾਈ ਮਨ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਰਹੀ।

ਦੇਸੀ ਭਾਈਬੰਦ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਹੇ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵਾਪਿਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦੀਪ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅੜ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਇਤਨੀ ਨੇੜਤਾ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਈ ਸੀ। ਦੀਪ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਇਤਨੀ ਨੇੜੇ ਬੈਠੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਅੱਜ ਤਾਂ ਦੀਪ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਲਾਸ ਅਤੇ ਬੋਤਲ ਵੀ ਆਪ ਲਿਆ ਕੇ ਅੱਗੇ ਧਰੀ ਸੀ।

- "ਕੀ ਗੱਲ ਐ...?" ਉਸ ਨੇ ਬੋਤਲ ਨੇੜੇ ਧੁੰਹਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਦੀ...?"

- "ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ...! ਪਰ ਗੱਲ ਕੀ ਐ?"

- "ਤੁਸੀਂ ਪਰਸੋਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਲਵੋ!" ਉਸ ਨੇ ਹੁਕਮ ਵਾਲੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਆਖਿਆ।

- "ਕਿਉਂ...? ਕੀ ਗੱਲ...?"

- "ਬੱਸ ਆਖ ਦਿੱਤਾ...! ਤੁਸੀਂ ਪਰਸੋਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਕਰਨੀ ਐ...!" ਉਸ ਨੇ ਉਸੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਦੁਹਰਾਇਆ।

- "ਦੀਪ...! ਤੂੰ ਸਮਝਦੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਜੇ ਮੈਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰੂੰਗਾ-ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਕਿੱਥੋਂ ਪੂਰੇ ਹੋਣਗੇ? ਘਰ ਦਾ ਖਰਚਾ ਪਤਾ ਕਿੰਨੈਂ...?" ਉਹ ਘਰ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇਰਾ ਖਰਚਾ' ਆਖਣੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਖਰਚਾ ਮੈਂ ਆਪੇ ਪਾਪਾ ਜੀ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾ ਲਉਂ!"

- "ਪਾਪਾ ਜੀ...ਪਾਪਾ ਜੀ...ਪਾਪਾ ਜੀ...! ਚੋਵੀ ਘੰਟੇ ਪਾਪਾ ਜੀ...? ਪਾਪਾ ਜੀ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਮੰਗਵਾਉਂਦੇ ਆਪਾਂ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਐ?" ਉਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਗਰਮੀ ਫੜ ਕੇ ਵੀ ਮਾੜੇ ਇੱਜਣ ਵਾਂਗ ਠਰ ਗਿਆ।

- "ਫੇਰ ਕੀ ਐ...? ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਾਪਾ ਜੀ ਐ! ਅੱਗੇ ਵੀ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਈ ਲੈਂਦੀ ਸੀ? ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਮੰਗਵਾ ਸਕਦੀ? ਮੇਰੀ ਏਅਰ ਟਿਕਟ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਈ ਲਾਈ ਐ! ਉਦੋਂ ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਆਖਿਆ...?" ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸੱਚੀ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਮੂੰਹ ਤਖ਼ਤੇ ਦੀ ਝੀਬ ਵਾਂਗ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਪਰ ਪਰਸੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰਨੀ ਕਾਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਐ...? ਐਡਾ ਕੀ ਜਰੂਰੀ ਕੰਮ ਐ?"

- "ਉਹ...ਜਿਹੜਾ ਮੁੰਡਾ ਮੇਰਾ ਕਾਲਜ ਦਾ ਦੋਸਤ ਐ ਨੂੰ...? ਜੀਹਨੂੰ ਮੈਂ ਫੋਨ ਕਰਦੀ ਹੁੰਨੀ ਆਂ?"

- "ਆਹੋ...!" ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਦਮ ਮੂੰਹ ਉਪਰ ਉਗੀਸਿਆ।

- "ਉਹ ਪਰਸੋਂ ਆਪਣੇ ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਦੇ ਚੱਕਰ 'ਚ ਹੜਤੇ ਕੁ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆ ਰਿਹੈ...! ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਅੱਗੇ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਣੈਂ-ਉਹਨੂੰ ਆਪਾਂ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੋਂ ਲੈਣ ਜਾਣੈਂ...!"

- ".....!" ਹਰਦੇਵ ਸੋਢੇ ਤੋਂ ਡਿੱਗਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਫਿਰ ਘੁਮਿਆਰ ਦੇ ਚੱਕ ਵਾਂਗ ਘੁਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਸਾਲੀ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਉਹਨੂੰ ਭੈਣ ਚੋਦ ਨੂੰ ਫੋਨ ਹੀ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਵੀ ਬੈਠਿਆ ਕਰੂ...! ਕੀ ਵੱਸ ਹੈ ਐਸ ਮੁਲਕ 'ਚ...? ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਆਖ ਦਿੰਦੇ ਐ, ਬਈ ਜੇ ਅਗਲੀ ਦਾ ਮਨ ਮੰਨਦੈ, ਜੇ ਮਰਜ਼ੀ ਐ ਕਰੇ...! ਕੋਈ ਬੰਦਿਸ਼ ਨਹੀਂ! ਔਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਅਜ਼ਾਦੀ ਐ! ਆਖਣਾ ਹੋਵੇ, ਬਈ ਭੈਣ ਦਿਓ ਖ਼ਸਮੋਂ! ਜੇ ਤੀਮੀ ਆਪਦੇ ਘਰਵਾਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮਸਤੀ ਮਾਰਦੀ ਐ, ਤਾਂ ਤੀਮੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਤਿਆਰ ਕਰੋ...! ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਤਾਂ ਮੇਰਿਆਂ ਸਾਲਿਆਂ ਨੇ ਧੜਾਧੜ ਕਾਨੂੰਨ ਘੜੇ ਹੋਏ ਐ। ਜੇ ਆਹ ਕਰੂ, ਆਹ ਹੋਊ...! ਜੇ ਔਹ ਕਰੂ, ਔਹ ਹੋਊ...! ਤੇ ਤੀਮੀ...? ਤੀਮੀ ਜੀਹਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਰਜਾਈ 'ਚ ਧੱਕੇ ਲੁਆਈ ਜਾਵੇ? ਇਹ ਸਾਲੀਆਂ ਕੋਈ ਉਤੋਂ ਡਿੱਗੀਐਂ...? ਇਹ ਤੀਵੀਆਂ ਤਾਂ ਸਾਲੀਆਂ ਹੈ ਈ ਧੱਕਾ ਸਟਾਰਟ...!

ਘਰਆਲੇ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਟਰਾਟ ਈ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਚਾਹੇ ਕਿੰਨੇ ਪੁਲੀਤੇ ਲਾਈ ਜਾਵੇ...! ਆਖਣਗੀਆਂ, ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਸਿਰ ਦਰਦ ਕਰਦੈ...! ਮੇਰੀ ਅੱਜ ਤਬੀਅਤ ਠੀਕ ਨੂੰ...! ਮੈਨੂੰ ਫਲੂ ਜਿਆ ਹੋਇਆ ਪਿਆ...! ਲਓ, ਕਰਲੋ ਗੱਲ...! ਐਥੇ ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਗੰਦ ਪਿਆ ਫਿਰਦੈ! ਕੋਈ ਬੈਂਗਣੀ ਰੰਗਾ ਕਾਲਾ ਗੋਰੀ ਨਾਲ ਬਾਂਹਾਂ 'ਚ ਬਾਂਹਾਂ ਅੜਾਈ ਫਿਰਦੈ! ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦੇਸੀ ਟੱਟੂ ਖੁਰਾਸ਼ਾਨੀ ਦੁਲੱਤੇ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀਐਂ...! ਲੈ ਆਹ ਮੇਰੇ ਸਾਲੇ ਦੀ ਮੇਰੇ ਆਲੀ ਨੀ ਮਾਨ...! ਅਖੇ, ਹਮਰਾ ਮਿੱਤਰ ਆ ਰਹਾ ਹੈ...! ਇਹਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਟੰਗ ਇਹਦੀ ਦੀ...! ਇਹ ਸਾਲੀ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਕੁੰਡਾ ਫਸਾਈ ਫਿਰਦੀ ਐ? ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਘਰ ਆਉਣਾ ਹੋਵੇ? ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਬੰਦਾ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੈ...! ਬਈ ਮੇਰਾ ਫਲਾਨਾ-ਫਲਾਨਾ ਆ ਰਿਹੈ, ਆ ਜਾਵੇ? ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਲੇ ਦੀ ਆਪ ਈ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਬਣੀ ਫਿਰਦੀ ਐ...? ਇਹ ਪੁੱਛਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦੱਸਦੀ ਐ!

- "ਤੇ ਰਹੂ ਕਿੱਥੇ...?" ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਅਗਲਾ ਫਿਕਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਹਦਾ ਸਾਲੀ ਦਾ ਕੀ ਇਤਬਾਰ? ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਲੀ ਬੇਸ਼ਰਮ ਐਂ! ਕਿਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਈ ਨਾਂ 'ਗੜੱਪ' ਦੇਣੇ ਉਹਦੀ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਜਾ ਡਿੱਗੇ? ਕਿਤੇ ਸਾਡੇ ਆਲੇ ਸਲੀਪਿੰਗ-ਰੂਮ 'ਚ ਨਾ ਡੇਰੇ ਲਾ ਲੈਣ...? ਮੈਂ ਕੀਹਦੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਮਾਸੀ ਆਖੂੰ...? ਮਿੱਤਰਾ, ਮੰਨ ਚਾਹੇ ਨਾ ਮੰਨ...! ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਧੌਣ ਤੇਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਘੁਲਾੜੇ 'ਚ ਆ ਗਈ ਐ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਡੈਣ ਮਾਂਗੂੰ ਲਹੂ ਪੀ ਕੇ ਹੀ ਸਾਹ ਲਉ! ਸੀਰਮੇ ਪੀਉ ਤੇਰੇ ਸੀਰਮੇ...!

- "ਰਹੂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਟਲ 'ਚ...! ਉਹਦੇ ਕੋਲੇ ਪੈਸਾ ਬੋੜੈ? ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਬੱਸ ਉਹਨੂੰ ਸਿਰਫ ਲੈ ਕੇ ਈ ਆਉਣੈ!" ਦੀਪ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਕਿ ਸਾਲਾ ਆਪੇ ਕਿਤੇ ਧੱਕੇ ਖਾ ਕੇ ਮੁੜਜੂ! ਕਿਤੇ ਸਾਲਾ ਐਥੇ ਨਾ ਢੀਠ ਸਾਧ ਮਾਂਗੂੰ ਡੇਰੇ ਲਾ ਕੇ ਬਹਿਜੇ...? ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਚੌਂਕੀਦਾਰਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇ...?

- "ਹੀਥਰੋ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਈ ਆਉਣੈ?"

- "ਆਹੋ, ਹੀਥਰੋ 'ਤੇ ਈ ਆਉਣਾ ਹੋਊ...? ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਉਹਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛ ਲਉ!" ਦੀਪ ਨੇ ਬੜੇ ਮਜਾਜ ਨਾਲ ਕਿਹਾ। ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਹੋਰ ਫਿਕਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਹ ਫੇਰੇ ਦੇਣੀ ਹੁਣ ਫੇਰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੂੰ ਗੇੜਾ ਪਾਉ...! ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕਾਹਲਾ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਟੈਲੀਫੋਨ ਦਾ ਬਿੱਲ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਬਾਣੀਏਂ ਵਾਂਗ ਘਰ ਆ ਵੱਜਦੈ। ਨਾ ਕੁਛ ਕਹਿਣ ਜੋਗਾ, ਨਾ ਕਰਨ ਜੋਗਾ! ਜਦੋਂ ਕਹੀਏ, ਆਖੂ ਪਾਪਾ ਜੀ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾ ਲਉ! ਮੰਗਵਾਏ ਕਦੇ ਸਾਲੀ ਨੇ ਹੈ ਨਹੀਂ! ਮੰਤਰੀਆਂ ਮਾਂਗੂੰ ਫੋਕੇ ਨਾਅਰੇ ਇਹ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਐ! ਬਈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਕੰਜਰ ਨੂੰ ਆਖ, ਬਈ ਸਾਨੂੰ ਦਸ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਪੌਂਡ ਭੇਜ...! ਬਬੇਰਾ ਪੈਸਾ ਅੱਗ ਲੱਗਦੈ ਮੇਰੇ ਸਾਲੇ ਕੋਲੇ...! ਬਬੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਲੁੱਟ-ਲੁੱਟ ਖਾਧੀ ਐ ਉਹਨੇ ਦੈਂਤ ਨੇ...!

- "ਫਲਾਈਟ ਕਿੰਨੇ ਵਜੇ ਉਤਰਨੀ ਐਂ?"

- "ਉਹ ਵੀ ਫੋਨ 'ਤੇ ਈ ਪੁੱਛ ਲਉ! ਵੈਸੇ ਦੁਪਿਹਰੇ ਬਾਰਾਂ ਪੰਦਰਾਂ 'ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ।"

- "ਉਹਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਐਡੀ ਛੇਤੀ?"

- "ਉਹ ਲੁਆ ਦੇਵੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੀਜ਼ੇ! ਉਹਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਪਤਾ ਕਿੰਨਾਂ ਵੱਡੈ? ਲੱਖ ਲੱਖ ਰੁਪਈਆ ਤਾਂ ਉਹ ਖੜ੍ਹਾ ਖਰਚ ਦਿੰਦੈ! ਛੇ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲੇ ਕਾਰਾਂ ਨੇ! ਜਿਹੜੀ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦੈ-ਉਹੀ ਤੋਰ ਲੈਂਦੈ! ਤੁਸੀਂ ਐਥੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੇ ਬਿੱਲ ਕਰਕੇ ਪਿੱਟਣ ਲੱਗ ਪੈਨੇ ਐਂ!" ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਤਹਿ ਲਾ ਦਿੱਤੀ।

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਲਈ।

ਸਵੇਰੇ ਗਿਆਰਾਂ ਕੁ ਵਜੇ ਉਹ ਹੀਥਰੋ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

- "ਕੀ, ਨਾਂ ਕੀ ਐ ਉਹਦਾ...?" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਪੁੱਛਣ ਤਾਂ 'ਤੇਰੇ ਖਸਮ ਦਾ' ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਹਥੌੜੇ ਵਾਂਗ ਵੱਜੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਸੁਮੀਤ...! ਬੜਾ ਨਾਈਸ ਮੁੰਡੈ!" ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਦੱਸਦੀ ਦੀਪ ਨੇ ਚਾਂਭੜ ਮਾਰੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ 'ਸੁਮੀਤ' ਆਖੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕੁਤਕੁਤੀਆਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਅਣਜਕਿਆਂ ਵਾਂਗ ਅੰਦਰ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਆਖਣ ਤਾਂ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਬਰ ਕਰ! ਉਹ ਖਸਮ ਐਥੇ ਈ ਆ ਖੜ੍ਹਨੈ! ਜਿਹੜਾ ਕੰਜਰ ਤੇਰੇ ਮਗਰ ਲੰਡਨ ਆ ਵੱਜਿਆ, ਉਹ 'ਨਾਈਸ' ਤਾਂ ਆਪੇ ਈ ਐ! ਮਾੜਾ ਬੰਦਾ ਕਦੋਂ ਵਿਆਹੀ ਵਰੀ ਮਗਰ ਗਿੱਟੇ ਕਢਵਾਉਂਦੈ?

ਦੀਪ ਦੀ ਉਡੀਕ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਸਾਢੇ ਕੁ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਸੁਮੀਤ ਆਪਣਾ ਸੂਟਕੇਸ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਲੇ ਪੁਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਕਾਲੀ ਐਨਕ ਚਾੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਦਾਹੜੀ ਸਿਰਫ਼ ਠੋਡੀ ਉਪਰ ਹੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਦੀਪ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਲ ਵਾਂਗ ਚਿੰਬੜ ਗਈ। ਸੁਮੀਤ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਰਜਾਈ ਵਾਂਗ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਲਿਆ। ਹਰਦੇਵ ਬਲਿਆ ਸੜਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਲਵਕਤੀ ਹੀ ਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹੀ। ਹਰਦੇਵ ਹੋਟਲ ਦੇ ਦਰਬਾਨ ਵਾਂਗ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ!

- "ਸੁਮੀਤ...! ਇਹ ਨੇ ਹਰਦੇਵ...!" ਦੀਪ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਇੰਜ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਹਰਦੇਵ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਡਰਾਈਵਰ ਸੀ!

- "ਨਾਈਸ ਟੂ ਮੀਟ ਯੂ, ਮਿਸਟਰ ਹਰਦੇਵ...!" ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਤਪਾਕ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ। ਹਰਦੇਵ ਮਨ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ, ਇਹਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਭੈਣ ਦੇ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨੂੰ, ਬਈ ਹਰਦੇਵ ਤੇਰਾ ਖ਼ਸਮ ਚੰਦ ਐ! ਹਰਦੇਵ ਨਾਲ 'ਹਸਬੈਂਡ' ਆਖਦੀ ਨੂੰ ਖੁਰਕ ਪੈਂਦੀ ਸੀ? ਉਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਘੁਲੇ ਮਿਲੇ ਸਿੱਧੇ 'ਏਅਰਪੋਰਟ ਬੀਅਰ ਬਾਰ' ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਜਿਵੇਂ ਖਰਚਾ ਬਾਪੂ ਨੇ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ 'ਕੈਸ਼ ਪੁਆਇੰਟ' ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਕਢਵਾਉਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਤਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮਘੋਰਾ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ! ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸੀਲ ਬਣਿਆਂ ਪੈਸੇ ਕਢਵਾ ਲਿਆਇਆ। ਦੀਪ ਅਤੇ ਸੁਮੀਤ ਦੋਨੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਮਸ਼ਰੂਫ਼ ਸਨ। ਉਹ ਬਿਨਾ ਝਿਜਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜੱਫ਼ੀਆਂ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰਦੇਵ ਕੁਰਸੀ ਡਾਹ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਜੰਨ 'ਚ ਨਾਈ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦੈ! ਦੀਪ ਅਤੇ ਸੁਮੀਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੁੱਕਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੇਧਿਆਨੇ ਸਨ।

ਹਰਦੇਵ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਬਦਚਲਣ ਔਰਤ ਨਾਲ ਵਸੇਬਾ ਕਦੋਂ ਕੁ ਤੱਕ ਚੱਲੇਗਾ? ਇਹਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਰਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਾਂ ਵੇਚ ਕੇ ਖਾਧੀਆਂ ਹੋਈਐਂ! ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਤਾਂ ਲੱਗਣੋਂ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਤੀਮੀ ਐਂ! ਫਿਰ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਈ ਮਿੱਟੀ ਪੱਟੀ ਜਾਊ...? ਇਸ ਨੱਕ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਹੀ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਆਂ...! ਜੇ ਆਹ ਸਾਲਾ ਨੱਕ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਧਿਰਗ ਹੈ ਜਿਉਣ ਦੇ...! ਇਹਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ਼ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣੈ...! ਇਹਨੂੰ ਪੱਕੀ ਮੋਹਰ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਲਚ ਨਹੀਂ...! ਇਹ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਹਾਥੀ ਜਿਉਂਦਾ ਲੱਖ ਦਾ ਤੇ ਮਰਿਆ ਸਵਾ ਲੱਖ ਦਾ...! ਇਹ ਤਾਂ ਜੇ ਐਥੇ ਐ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ...! ਜੇ ਇੰਡੀਆ ਐ, ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ...! ਸਦਾ ਦਿਵਾਲੀ ਸਾਧ ਦੀ ਚੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ...! ਉਥੇ ਇਹਦਾ ਪਿਉ ਹੈ ਤਾਂ ਹੈਗਾ, ਕੰਜਰ...! ਉਹਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਚਿੱਤੜ ਉਚੇ ਕਰ-ਕਰ ਤੁਰਦੀ ਐ...! ਉਹਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬਾਘੀਆਂ ਪਾਉਂਦੀ ਐ...! ਉਹਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਮਿਰਚਾਂ ਭੋਰਦੀ ਐ...! ਉਹਨੂੰ ਬਘਿਆੜ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਐ...? ਬਬੇਰੇ ਲੋਕ ਐ ਮੁੰਨਣ ਲਈ...! ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਟਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਾਨ! ਉਹ ਕੰਜਰ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਬਘਿਆੜ ਐ, ਤਸੀਲਦਾਰ...! ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ...! ਜੇ ਇਹਨੂੰ ਕੁੱਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ, ਤਾਂ ਸੋਚ ਕਰਲੀਂ...! ਤੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਅੱਧੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅੰਨ੍ਹੇ ਆਲੀ ਗੁਲੇਲ 'ਤੇ ਈ ਜਾਊ...! ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਤੇਰੇ ਹਿੱਸੇ 'ਚੋਂ ਅੱਧ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ...! ਚੱਲ ਫੇਰ ਕੀ ਐ...? ਪੈਸਾ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਐ...! ਸੌ ਕਮਾਏ ਤੇ ਸੌ ਗੁਆਏ...! ਪਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵੀ ਚਾਹੀਦੀ ਐ...? ਪੈਸਾ ਕੰਜਰੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ? ਪਰ ਇੰਜਤ...? ਲੱਖੀਂ ਨਾ ਕਰੋੜੀਂ...! ਇਹ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੁਣ ਬਿਗਾਨੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਬੈਠੀ ਐ, ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕੁ ਚਿਰ ਜਰੇਂਗਾ...? ਇਹ ਤਾਂ ਮਿੱਤਰਾ ਇਕ ਨਾ ਇਕ ਦਿਨ ਟੰਬਾ ਮਾਰ ਕੇ ਮਗਰੋਂ ਲਾਹੁੰਦੀ ਹੀ ਪੈਣੀਂ ਐਂ! ਪਰ ਟੰਬਾ ਬਾਈ ਸਿਆਂ ਇਹਦੇ ਵੱਜਣਾ ਨੂੰ...! ਟੰਬੇ ਖਾਣ ਆਲੀਆਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਮੀਤੀ ਵਰਗੀਆਂ ਹੀ ਸੀ...! ਜਿਹਨਾਂ 'ਤੇ ਤੂੰ ਸ਼ੇਰ ਬਣ-ਬਣ ਕੇ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਸੀ...! ਹੁਣ ਇਹਦੇ ਮੂਹਰੇ ਬੋਲ ਖਾਂ ਪਤੰਦਰਨੀ ਦੇ...? ਤੈਨੂੰ ਕੱਚੇ ਨੂੰ ਨਾ ਖਾ ਜਾਵੇ...! ਕੀ ਸਾਲਿਆ ਤੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਐ...? ਤੇਰੀ ਸਕੀ ਜਨਾਨੀ ਕਿਸੇ ਗੈਰ ਮਰਦ ਨਾਲ ਜੱਫ਼ੀਆਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਐ, ਤੇ ਤੂੰ ਗਾਂਧੀ ਬਣਿਆਂ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਦੇਖੀ ਜਾਨੈ...? ਖਾ ਕੇ ਮਰਜਾ ਕੁਛ...! ਫਿੱਟ ਲਾਹਣਤ ਐ ਤੇਰਾ ਜਿਉਣਾ...! ਕਾਹਦਾ ਮਰਦ ਐ ਤੂੰ...? ਉਹ ਸੋਚਾਂ ਦੀਆਂ ਕਪੜਛੱਲਾਂ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਖਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਹਰਦੇਵ...!" ਦੀਪ ਦੀ ਹਾਕ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਤੋੜੀ।

- "ਹਾਂ...?" ਹਰਦੇਵ ਜਿਵੇਂ ਢਿਗ ਹੇਠੋਂ ਬੋਲਿਆ ਸੀ।

- "ਡੋਰਿੰਟ ਹੋਟਲ ਕਿੱਥੇ ਐ?"

- "ਡੋਰਿੰਟ ਹੋਟਲ...ਤਾਂ ਸੈਂਟਰਲ ਲੰਡਨ 'ਚ ਐ, ਕਿਉਂ...?"

- "ਚਲੋ, ਉਥੇ ਚੱਲਦੇ ਐਂ...! ਸੁਮੀਤ ਦੀ ਬੁਕਿੰਗ ਡੋਰਿੰਟ ਹੋਟਲ 'ਚ ਐ!" ਉਹ ਉਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ।

ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਵੀ ਉਠਣਾ ਪਿਆ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਦੀਪ ਕਾਰ ਵਿਚ ਪਿੱਛੇ ਸੁਮੀਤ ਨਾਲ ਅੜ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ।

- "ਮੈਂ ਤਾਂ ਇੰਡੀਆ ਈ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣੈਂ, ਸੁਮੀਤ...! ਮੇਰਾ ਐਥੇ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ!" ਦੀਪ ਆਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਐਥੇ ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗੇ? ਐਥੇ ਤਸੀਲਦਾਰ ਪਿਉ ਵਾਲੀ ਦੋ ਨੰਬਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਹੀਂ ਨਾ, ਉਤਾਉਣ ਲਈ...? ਐਥੇ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਯਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੱਟਰ ਗਸ਼ਤੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

- "ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਈ ਚੱਲ...!" ਸੁਮੀਤ ਬੋਲਿਆ। ਆਹੋ, ਇਹਨੂੰ ਨਾਲ ਈ ਲੈਜਾ! ਬਾਪੂ ਆਲਾ ਅਧਿਕਾਰ ਐਂ ਨਾ ਤੇਰਾ ਇਸ ਕੰਜਰੀ 'ਤੇ? ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਮਨ ਲੱਟ-ਲੱਟ ਮੱਚੀ ਅਤੇ ਬੁਝੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਹ ਅੱਧੇ ਕੁ ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਸੈਂਟਰਲ ਲੰਡਨ ਦੇ ਡੋਰਿੰਟ ਹੋਟਲ ਆ ਗਏ।

ਰਿਸੈਪਸ਼ਨ 'ਤੇ ਰੁਕ ਕੇ ਸੁਮੀਤ ਨੇ ਚੈੱਕ-ਇਨ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਚਾਬੀ ਲੈ ਲਈ।

- "ਹਰਦੇਵ...! ਤੁਸੀਂ ਐਥੇ ਈ ਰੁਕੋ...! ਮੈਂ ਸੁਮੀਤ ਨੂੰ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਛੱਡ ਕੇ ਆਈ!" ਤੇ ਉਹ ਦੀਪ ਨਾਲ ਲਿਫਟ ਵਿਚ ਵੜ ਗਈ। ਹਰਦੇਵ ਵਿਚ ਫੁੱਕਾ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਪਤੀ ਹਾਂ ਕਿ ਨੌਕਰ...? ਇਹ ਸਾਲੀ ਮੈਨੂੰ ਬਿਨਾ ਦੱਸੇ ਪੁੱਛੇ ਉਹਦੇ ਘਨੇੜੀਂ ਚੜ੍ਹੀ ਫਿਰਦੀ ਐ? ਫੜ ਕੇ ਗੁੱਤੋਂ ਪੁੱਛਣਾ ਹੋਵੇ...? ਬਈ ਸਾਲੇ ਦੀਏ ਕੁਜਾਤੇ...! ਤੂੰ ਭਾਰਤੀ ਨਾਰੀ ਐਂ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਦੇਸੀ ਮੇਮ...? ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਫੁੱਟੇ ਜਾ ਰਹੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਮਾਰੀ ਬੈਠਾ ਸੀ।

ਦੀਪ ਅਤੇ ਸੁਮੀਤ ਛੇਵੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਸੂਟਕੇਸ ਉਸ ਦਾ ਪੋਰਟਰ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਦਿਲ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤੇਰਾ ਮੇਰੇ ਬਿਨਾ?" ਸੁਮੀਤ ਨੇ ਦੀਪ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ 'ਚ ਲੈ ਲਿਆ।

- "ਜੇ ਦਿਲ ਲੱਗਿਆ ਹੁੰਦਾ...? ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦਿਨ 'ਚ ਦਸ ਦਸ ਵਾਰੀ ਫੋਨ ਨਾ ਕਰਦੀ! ਬੇਵਕੂਫੀਆਂ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰ!" ਉਸ ਨੇ ਸੁਮੀਤ ਦੀ ਨੱਕ 'ਤੇ ਚੁੰਢੀ ਭਰ ਲਈ।

- "ਤੂੰ ਤਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤੀ ਕਾਹਲੀ ਸੀ? ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਐ?"

- "ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ...? ਤੂੰ ਉਹ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ? ਹਾਜੀ ਲੋਕ ਮੱਕੇ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ...ਤੇ ਮੇਰਾ ਰਾਂਝਣ ਮਾਹੀ ਮੱਕਾ...ਨੀ ਮੈਂ ਕਮਲੀ ਆਂ...!"

- "ਮਤਲਬ...?" ਸੁਮੀਤ ਉਸ 'ਤੇ ਚਾਦਰ ਵਾਂਗ ਵਿਛਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

- "ਮਤਲਬ ਸਾਫ਼ ਐ...! ਜੇ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਪਾਪਾ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਪਾਪਾ ਜੀ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ ਸੀ-ਪਾਪਾ ਜੀ ਤੇਰੀ ਕਾਲਜ ਟਾਈਮ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੇ! ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਉਹ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਖਿਝੇ ਪਏ ਨੇ-ਮੇਰੇ ਪਾਪਾ ਜੀ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ, ਬਈ ਕਿੰਨੇ ਜ਼ਿੰਦੀ ਟਾਈਪ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੇ? ਤੇ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਚਾਹੇ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਹਰਦੇਵ ਨਾਲ ਕਰ ਹੀ ਦਿੱਤੇ-ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਭੜਕਾ ਕੇ ਮੰਨਾ ਸਕਦੀ ਐਂ! ਭੜਕਿਆ ਅਤੇ ਫ਼ਸਿਆ ਬੰਦਾ ਤੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਬੜੇ ਸਮਝੌਤੇ ਕਰ ਜਾਂਦੈ, ਸੁਮੀਤ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ 'ਤੇ ਬੜਾ ਦਬਾਅ ਪਾਉਂਦੀ ਆਂ-ਬੜਾ ਤੰਗ ਕਰਦੀ ਆਂ-ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ-ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਰੇਆਮ ਫੋਨ ਵੀ ਕਰਦੀ ਆਂ-ਇਹਨੂੰ ਚਿੜਾਉਣੀ ਵੀ ਰੱਜ ਕੇ ਆਂ! ਪਰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬਣਿਆਂ? ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦਾ ਨਾਂ ਈ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ...? ਹੁਣ ਤੂੰ ਆਉਣਾ ਸੀ-ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਬਗ਼ੈਰ ਕਿਸੇ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ-ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਐਂ-ਦੇਖਲਾ, ਸੀਲ ਬਣਕੇ ਨਾਲ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦੈ! ਤੇਰੇ ਨਾਲ 'ਕੱਲੀ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਆਂ-ਕਿਹੜਾ ਮਾਈ ਦਾ ਲਾਲ ਆਪ ਦੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਬਿਗਾਨੇ ਮਰਦ ਕੋਲੇ 'ਕੱਲੀ ਛੱਡਦੈ...? ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ

ਲੜਨ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਹੀ ਲੈਣੈ ਤੇ ਇਹਤੋਂ ਤਲਾਕ ਲੈ ਕੇ-ਆਪਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਵਾਂਗੇ-ਤੇ ਫੇਰ, ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗੇ!"

- ".....!" ਸੁਮੀਤ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਦੀਪ ਦੀ ਇਸ ਕਰਤੂਤ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਜਾਂ ਦੁਖੀ? ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਹਾਵ ਭਾਵ ਖਾਮੋਸ਼ ਸਨ।

- "ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਨੇ-?" ਸੁਮੀਤ ਫਿਰ ਬੋਲ ਉਠਿਆ।

- "ਫਿਰ ਕੀ ਆਫ਼ਤ ਆ ਗਈ...? ਉਹਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੰਜ ਸੱਤ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹਮਬਿਸਤਰੀ ਕਰ ਲਈ? ਫੇਰ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਗਿਆ? ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਾਲਜ ਟਾਈਮ ਤੋਂ ਈ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਆਈ ਆਂ-ਨਾਲੇ ਆਪਣਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ! ਮੈਂ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਬੇਸ 'ਤੇ ਐਥੇ ਆ ਗਈ-ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਕ ਹਥਿਆਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ-ਜੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਵਾਰ ਸੌਂ ਵੀ ਗਿਆ-ਹਮਬਿਸਤਰ ਹੋ ਵੀ ਗਿਆ-ਤਾਂ ਕੀ ਅਨਰਥ ਹੋ ਗਿਆ...? ਹੁਣ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਛੇੜਦਾ ਨਹੀਂ! ਉਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਜੋ ਵਰਤਾਰਾ ਕੀਤੇ? ਉਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਖੱਟਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਊ! ਅਜੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਛੇੜੀ ਜਾਊ? ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮੈਥੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੋਊ-ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ! ਮੈਨੂੰ ਪਾਪਾ ਜੀ ਤੋਂ ਪਾਸੇ ਹੋਣ ਲਈ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ, ਕੋਈ ਮੁੱਦਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ-ਉਹ ਮੁੱਦਾ ਮੈਨੂੰ ਹਰਦੇਵ ਬਣ ਕੇ ਮਿਲ ਗਿਆ! ਮੈਂ ਪਾਪਾ ਜੀ ਤੋਂ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਈ-ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆ ਗਈ-ਹੁਣ ਹਰਦੇਵ ਤੋਂ ਤਲਾਕ ਅਤੇ ਪਾਪਾ ਜੀ ਤੋਂ ਸਹਿਮਤੀ ਲੈਣੀ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਐਂ! ਕੰਮ ਕੀ...? ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਐ...! ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦਾ ਪਿਆਰ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੈ-ਹੁਣ ਪਾਪਾ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਫੋਨ ਕਰਦੇ ਐ-ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਦਫ਼ਤਰ 'ਚੋਂ ਵੀ ਫੋਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ! ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਪਾਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦੁਖੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇਵਾਂ-ਤਾਂ ਪਾਪਾ ਜੀ ਤਲਾਕ ਬਾਰੇ ਫੱਟ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਾਪਿਸ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਆਖਣਗੇ-ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਿੜੇ ਹੋਏ ਨੇ...!"

- "ਕਿਉਂ...?"

- "ਕਿਉਂਕਿ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਅ ਨੇ ਇਹਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਸੀ-ਤੇ ਜਦੋਂ ਪਾਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ-ਉਦੋਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਨੰਦਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਸੀ-ਪਾਪਾ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ 'ਤੇ ਉਦੋਂ ਦੇ ਖਿਝੇ ਹੋਏ ਨੇ-ਹਰਦੇਵ ਤੋਂ ਤਲਾਕ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ-ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਕੋ ਹੀ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ-ਉਹ ਹੈ, ਸੁਮੀਤ...!"

- ".....!" ਸੁਮੀਤ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੀਪ ਦੀ ਕਾਤਲ ਸੋਚ ਦਾ ਕਾਇਲ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਰੀ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਕਰਵਾ...! ਸਾਰੇ ਧੋਣੇ ਹੀ ਧੋਤੇ ਜਾਣਗੇ...! ਮੈਂ ਵੀ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਹਾਂ...! ਤੈਨੂੰ ਲੀਹ ਪਾ ਦਿਆਂਗਾ...! ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਸਰੋਕਾਰ ਐ! ਜਿਹੜੀ ਤੇਰੇ ਤਸੀਲਦਾਰ ਪਿਉ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਚੂਸ ਚੂਸ ਕੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਐ! ਇਕ ਵਾਰ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ, ਤਸੀਲਦਾਰ ਅਰਗਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੁੱਡੀਆਂ ਘੁਕਾ ਦਿਆਂਗੇ...! ਤਸੀਲਦਾਰ ਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ਕਿ ਕਦੋਂ ਮਰ ਗਿਆ? ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਮਰ ਗਿਆ...? ਤੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਹਰਦੇਵ ਤੋਂ ਤਲਾਕ ਲੈ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਤਾਂ ਸਹੀ! ਜੇ ਬੌਂਦਲ ਨਾ ਗਈ, ਤਾਂ ਆਖੀਂ...! ਅਸੀਂ ਟੋਭਾ ਪੀ ਕੇ ਭਾਫ਼ ਨਾ ਕੱਢੀਏ...! ਤੂੰ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਫ਼ੇਲੂ ਕੀਤੇ ਐ। ਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਰੇਕ ਈ ਫ਼ੇਲੂ ਕਰ ਧਰਨੇ ਐਂ...! ਤੇਰੀਆਂ ਕਾਲਜ ਟਾਈਮ ਤੋਂ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਲਾਲਾਂ ਚੱਟੀ ਜਾਂਦਾ...! ਜਿਹੜਾ ਤੂੰ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਸੰਘ ਵਿਚ ਸਾਹ ਘੁੱਟ ਰੱਖਿਆ, ਉਹ ਅਛਨੇ ਪਛਨੇ ਸੁਮੀਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ...! ਤੇਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲੇ ਪੰਜਾਹ...! ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਘਾਟਾ...? ਤੇਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਦੀ ਸਾਲੀਏ ਅਸੀਂ ਮੰਡੀ ਲਾ ਦੇਈਏ...! ਸਾਲੀ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ...! ਵੱਡੀ ਚਤਰ...! ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੀ ਇਹ ਹੈ, ਸੇਰ ਨੂੰ ਸਵਾ ਸੇਰ ਟੱਕਰਦੈ...! ਵੱਡੀ ਮੱਛੀ ਛੋਟੀ ਨੂੰ ਖਾਂਦੀ ਐ...! ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਐ, ਕਿ ਇਸ ਸੋਨੇ ਦਾ ਆਂਡਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮੁਰਗੀ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ। ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਗੋਲੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ, ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਖੁੱਕਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ...! ਬਾਪੂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਬੱਚੂ! ਜੇ ਦੋ ਲੱਖ ਖਰਚ ਕੇ ਦੋ ਕਰੋੜ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਾਪਾ ਨਾ ਪੁੱਛੀਏ...! ਛਾਂਵੇਂ ਬੈਠਣ ਵਾਸਤੇ ਬੰਦੇ

ਨੂੰ ਬੂਟਾ ਲਾਉਣਾ ਪੈਂਦੈ...!

ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੁਮੀਤ ਧਨਾਢ ਘਰਾਣੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਬਾਪ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸੁਮੀਤ ਉਸ ਦਾ 'ਕੱਲਾ' 'ਕੱਲਾ', ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਪੁੱਤ ਸੀ। ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ ਸੁਮੀਤ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਕੁੜੀ ਵੀ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਡੁੱਲ੍ਹੀ ਹੋਵੇ! ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਸੀਲਦਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਸਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਾਲਜ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਮੀਤ ਨੂੰ ਦੀਪ ਮਗਰ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਿਨਾ ਸ਼ੱਕ ਦੀਪ, ਸੁਮੀਤ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਟੌਹਰ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਰੇਆਮ ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਿਪਸੀਆਂ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਪਰ ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਕੋਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਝਗੜੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਸੁਮੀਤ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੁਮੀਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਸਰ ਰਸੂਖ ਅਤੇ ਅਮਲੇ ਫੈਲੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਲਿਆ। ਸੁਮੀਤ ਫਿਰ ਵੀ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਉਛਾਲਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਖ਼ਬਰ ਧੁੰਧੇ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਖ਼ੂਬ 'ਬੂ-ਬੂ' ਹੋਈ ਸੀ।

ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚੋਲੇ ਨੇ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਸੁਮੀਤ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਪਾਈ, ਤਾਂ ਤਸੀਲਦਾਰ ਤੌਕੜ ਮੱਝ ਵਾਂਗ ਲੱਤ ਚੁੱਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਗੁੰਡੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜ ਕੇ, ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਤੰਗ ਹੀ ਹੋਊਂ! ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਮੇਰੀ ਧੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਆਖ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਰਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਦੀਪ ਲਈ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਘਰ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਭੱਲ ਜਿਹੀ ਵੀ ਬਣੀਂ ਰਹੇ! ਭਾਲ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਹਰਦੇਵ ਹੋਣਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਦੀਪ ਦੀ ਸੁਮੀਤ ਨਾਲ ਉਤਨੀ ਹੀ ਨੇੜਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿੰਨੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ!

ਉਧਰ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਅਜੇ ਵੀ ਦੀਪ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੁਮੀਤ ਦੀ ਪੂਛ ਨੂੰ ਵੱਟ ਚਾਹੜੀ ਰੱਖਿਆ। ਜਦੋਂ ਸੁਮੀਤ ਨੇ ਦੀਪ ਦੇ ਵਿਆਹੀ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਜਤਾਇਆ ਤਾਂ ਮੰਤਰੀ ਪਿੱਟ ਉਠਿਆ ਸੀ, "ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ-ਤਾਂ ਕੀ ਲੋਹੜਾ ਆ ਗਿਆ? ਸਾਲਿਆ ਕੁੜੀ ਕੋਲ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਐ! ਸੋਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਐ! ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਤੂੰ ਹੀ ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਐ! ਜੇ ਉਹਨੂੰ ਕਦੇ ਤਲਾਕ ਵੀ ਦੇਣਾ ਪੈ ਗਿਆ-ਫੇਰ ਵੀ ਅੱਧ ਦਾ ਮਾਲਕ ਤਾਂ ਬਣੇਗਾ ਹੀ...? ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਅੰਬ ਖਾਈਏ! ਪੇਡ ਗਿਣਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨਾ ਰੱਖੀਏ! ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿ! ਚਾਹੇ ਤੈਨੂੰ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਜਾਣਾ ਪਵੇ! ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਸੁੱਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ! ਨਾ ਵਿਚਾਰ ਰਲੇ, ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕੇ ਪਰਾਂਹ ਮਾਰੀਂ! ਅੱਧੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਡਿੱਗ...! ਜਾਂਦੇ ਚੋਰ ਦੀ ਤਤਾਰੀ ਈ ਸਹੀ! ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਐ, ਸੁਮੀਤ! ਬਈ ਜੇ ਧਨ ਜਾਂਦਾ ਦਿਸੇ-ਅੱਧਾ ਦੇਈਏ ਲੁਟਾ...! ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿ...! ਇਹ ਮੁਰਗੀ ਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਆਪਾਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ! ਜੇ ਤੂੰ ਇਹ ਕੁੜੀ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਣ ਦੇ ਦਿੱਤੀ-ਤਾਂ ਸਮਝ ਲੈ ਬਈ ਤੂੰ ਮੰਤਰੀ ਪਿਉ ਦਾ ਪੁੱਤ ਨੂੰ! ਚਾਹੇ ਤੈਨੂੰ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਜਾਣਾ ਪਵੇ! ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾ ਕੇ ਉਹਦਾ ਅਮਰੀਕਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਲੁਆ-ਤੇ ਕਿਤੇ ਅੱਗੇ ਲੈ ਵੜ! ਇਕ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖੀਂ-ਜੇ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਗਲੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਜਾਈਏ! ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਦਸਤੀ ਖ਼ਤ ਅੰਬੈਸੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਦੇ ਦਿੰਨੈ-ਤੇਰਾ ਤੇ ਉਹਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ-ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ...! ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾ ਵੱਜ! ਅਗਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇ-ਬਈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਾਕਿਆ ਈ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੈ-ਜੇ ਸੱਚਾ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੈ-ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਇਆ?" ਤੇ ਸੁਮੀਤ ਮੰਤਰੀ ਬਾਪੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਦਸਤੀ ਪੱਤਰ ਲੈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆ ਵੱਜਿਆ ਸੀ...।

- "ਅੱਜ ਰਾਤ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਐ?" ਦੀਪ ਨੇ ਹੀ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ।

- "ਅੱਜ ਲੁੱਟਾਂਗੇ ਬੁੱਲੇ...! ਬੜਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੀਤਾ! ਅੱਜ ਹੱਥ ਹੇਠ ਆਈ ਨੂੰ ਤੈਨੂੰ ਸੁੱਕੀ ਹੀ ਭੇਜ ਦਿਆਂ? ਤੇਰੇ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਇਐਂ? ਤੇਰੇ ਕਹਿਣ ਵਾਂਗ, ਹਾਜ਼ੀ ਲੋਕ ਮੱਕੇ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਸਾਡਾ ਰਾਂਝਾ ਮਾਰੀ

ਮੱਕਾ...! ਮੇਰਾ ਮੱਕਾ ਕਾਅਬਾ, ਬੱਸ ਹੁਣ ਸਭ ਕੁਛ ਤੂੰ ਈ ਤੂੰ ਐਂ, ਦੀਪ!" ਉਸ ਨੇ ਦੀਪ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਜਕੜ ਲਿਆ।

- "ਇਹ ਕੰਮ ਆਪਾਂ ਰਾਤ 'ਤੇ ਛੱਡੀਏ-ਚੱਲ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਮਿਲੀਏ...!" ਦੀਪ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- "ਮੈਂ ਕੱਪੜੇ ਤਾਂ ਬਦਲ ਲਵਾਂ...? ਮੈਂ ਤਾਂ ਨੁਾਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ...?"

- "ਆ ਕੇ ਸਹੀ...! ਨਹਾ ਕੇ ਕੀਹਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣੈ?" ਦੀਪ ਉਸ ਨੂੰ ਧੂਹ ਤੁਰੀ।

ਹਰਦੇਵ ਹੋਟਲ ਦੇ ਲਾਉਂਜ ਵਿਚ ਕੀੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਮੱਖੀ ਨਹੀਂ ਉਡ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਜਹਾਦ ਛਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਿਤੇ ਉਹ ਸਾਲਾ ਦੀਪ ਨਾਲ ਰਗਰਲੀਆਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਨਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ? ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਦਾ ਕੀ ਇਤਬਾਰ? ਇਤਬਾਰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਆਲੀ ਤੀਮੀ ਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ! ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਜੇ ਸ਼ੇਰਨੀ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਹਲਕ ਛੁੱਟ ਪਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਰਾਹ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਲਿਟਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਐ! ਨਾਲੇ ਇਹਨੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵੈਸੇ ਈ ਕੁੱਤੇ ਫੇਲ੍ਹ ਕੀਤੇ ਪਏ ਐ! ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਲੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਵੀ ਡਰ ਲੱਗਦੈ। ਇਹਦਾ ਹਾਬੜਾ ਤਾਂ ਆਹ ਮੇਰਾ ਸਾਲਾ ਕੁੱਚ ਦਾਹੜੀਆ ਈ ਬੁਝਾਉ! ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਲੇ ਦੀ ਕੀ ਦਬਾਲ ਐ? ਇਹਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਇਤਬਾਰ ਬਈ ਕਿਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੱਪੜ ਹੀ ਕੱਢ ਮਾਰੇ? ਅਮੀਰ ਪਿਉ ਦੀ ਵਿਗੜੀ ਕੁੜੀ ਐ! ਇਹ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਕੀਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਹਿਣੀ।

ਦੀਪ ਅਤੇ ਸੁਮੀਤ ਹੇਠਾਂ ਲਾਉਂਜ ਵਿਚ ਆ ਗਏ।

- "ਹਰਦੇਵ, ਚਲੋ ਆਪਾਂ ਘਰੇ ਚੱਲਦੇ ਐਂ! ਸੁਮੀਤ ਨੂੰ ਨਾਲੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਦਿਖਾ ਦਿਆਂਗੇ।"

ਉਹ ਉਠ ਕੇ ਕਿਸੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਚੇਲੇ ਵਾਂਗ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੱਗ ਤੁਰਿਆ। ਹੋਟਲ ਦੀ ਪਾਰਕਿੰਗ ਵਿਚੋਂ ਗੱਡੀ ਘਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਈ। ਦੀਪ ਫਿਰ ਪਿੱਛੇ ਸੁਮੀਤ ਨਾਲ ਅੜੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਲਾਂਬੂ ਬਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਮੋਟਰ-ਵੇਅ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਕਿਸੇ ਟਰਾਲੇ ਹੇਠ ਵਾੜ ਦੇਵੇ...। ਆਪ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਹੀ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਸਾਲਿਆਂ ਆਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮਰਾਂ...! ਪਰ ਉਹ ਡਰਾਕਲ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਵਾਂਗ ਹੀਆਂ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ।

ਘਰ ਆ ਗਿਆ।

ਉਤਰ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਦੀਪ ਅਤੇ ਸੁਮੀਤ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੱਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦਾ ਡਰ ਸਤਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੇ ਦੇਖ ਲਿਆ, ਫੇਰ...? ਫੇਰ ਕੀ ਕਹੂੰਗਾ...? ਆਖ ਦਿਉਂਗਾ, ਦੀਪ ਦੀ ਭੂਆ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਆਇਐ...! ਪਰ ਅਗਲੇ ਸੋਚਣਗੇ ਬਈ ਭੂਆ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਕੁੜੀ ਦਾ ਆਹ ਵਰਤਾਓ...? ਭੂਆ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਐ...? ਦੁਨੀਆਂ ਬੜੀ ਅੱਗੇ ਲੰਘੀ ਹੋਈ ਐ, ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ...! ਤੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ...! ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਂ ਦੋ ਮੂੰਹੀਂ ਤਲਵਾਰ ਐ...! ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਸਤਾਰਾਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਚੌਂਤੀ ਕੰਨ ਨੇ...! ਤੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਚਾਰ ਜਾਵੇਂਗਾ...? ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਂ ਜਾਗਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਂਦੀਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ...! ਤੂੰ ਫਿਲਹਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਛੱਡ...! ਆਪਦੀ ਤੀਮੀ ਵੱਲੀਂ ਤਵੱਜੋਂ ਦੇਹ...! ਇਹ ਸਾਲੀ, ਵੱਡੇ ਉਚੇ ਖਿਆਲਾਂ ਆਲੀ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜੱਗ 'ਚ ਨੰਗਾ ਕਰਕੇ ਰਹੂ...! ਇਹਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਕਿਸੇ ਖੁੰਡੇ 'ਚ ਤਾੜ...! ਨਹੀਂ ਇਹਦੇ ਲਫੰਗੇ ਯਾਰ ਤਾਂ ਇਹਦੇ ਮਗਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੱਕ ਆ ਪਹੁੰਚੇ...! ਪਿੰਡ ਇਹਨੇ ਕਾਹਦਾ ਵਸਣਾ ਸੀ...? ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਨੂੰ ਹੀ ਮੋਗਾ ਬਣਾ ਧਰਿਆ...? ਫੁੱਟਕ ਦੇਣੇ ਟਿਕਟ ਕਟਾ ਕੇ ਐਥੇ ਆ ਵੱਜਿਆ...! ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹਦਾ ਤੁਖਮ ਐਂ...?

ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਕਾਰ ਦੀ ਤਾਕੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਆਏ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਡਰਾਇੰਗ-ਰੂਮ ਵਿਚ ਜਾ ਪਧਾਰੇ। ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੁਆਂਢੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਇਆ। ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਉਹ ਅੱਗਾ ਪਿੱਛਾ ਦੇਖ ਦੇਖ ਤੁਰਦਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਚੋਰ ਹੋਵੇ।

ਦੀਪ ਡਰਾਇੰਗ-ਰੂਮ ਵਿਚ ਸੁਮੀਤ ਦੁਆਲੇ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਲਿਪਟੀ ਪਈ ਸੀ।

- "ਚਾਹ ਪੀਓਗੇ...?" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਰਜਣ ਦੇ ਰੌਅ ਵਿਚ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਨਹੀਂ ਚਾਹ ਅਸੀਂ ਹੋਟਲ 'ਚੋਂ ਹੀ ਪੀ ਆਏ ਸੀ।" ਦੀਪ ਨੇ ਉਤਰ ਮੋੜਿਆ।

ਸੁਮੀਤ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲਿਆ। ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਿਹਾ।

ਹਰਦੇਵ ਉਪਰਲੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਲੇਟ ਗਿਆ।

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਅੱਖ ਲੱਗ ਗਈ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਚਾਰ ਕੁ ਵਜੇ ਦੀਪ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੇਠੋਂ ਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ।

- "ਹਰਦੇਵ, ਚਲੋ ਸਾਨੂੰ ਡੋਰਿੰਟ ਹੋਟਲ ਛੱਡ ਕੇ ਆਓ..." ਉਸ ਨੇ ਹੇਠੋਂ ਬੈਠੀ ਨੇ ਹੀ ਹੁਕਮ ਚਾੜ੍ਹਿਆ।

ਹਰਦੇਵ ਦੀਆਂ ਚੜ੍ਹੀ ਮੱਚੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿੰਨਾਂ ਨੀਵਾਂ ਹੋਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਤਨਾ ਹੀ ਇਹ ਕੁੱਤੀ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਕੀ ਮਤਲਬ, 'ਸਾਨੂੰ' ਡੋਰਿੰਟ ਹੋਟਲ ਛੱਡ ਕੇ ਆਓ...? ਇਹ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਟਲ 'ਚ ਰਹੇਗੀ...? ਮੇਰੇ, ਖ਼ਾਸਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ...? ਮੇਰੇ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ...? ਮੈਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜਿਉਂਦਾ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ...? ਮੇਰੇ ਘਰਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਲੰਡਰ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਹੋਟਲ 'ਚ ਰਾਤਾਂ ਕੱਟੇ, ਗਲਵਕਤੀਆਂ ਪਾਵੇ, ਚੁੰਮੀ ਚੱਟੀ ਕਰੇ, ਇਹ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਮੱਖੀ ਕਿਵੇਂ ਨਿਗਲ ਸਕਦੈਂ...? ਇਹਦੀਆਂ ਘਤਿੱਤਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ...? ਪਰ ਇਹਦਾ ਪਿਉ ਤਾਂ ਆਪ ਕੰਜਰ ਐ...! ਉਹਨੇ ਮੇਰਾ ਪੱਖ ਕਦੋਂ ਲਿਆ...? ਜੱਟ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਤੇ ਫੋਗੂ ਨਰਾਇਣ ਦਾ...! ਇਹਦੇ ਪਿਉ ਨੇ ਵੀ ਇਹਦਾ ਪੱਖ ਹੀ ਪੂਰਨੈਂ! ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ...? ਪਰ ਬਾਪੂ ਕੀ ਕਰੂ...? ਕਾਨੂੰਨ ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਖੇਡ...! ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਮਾਊਜਰਾਂ ਮੂਹਰੇ ਬਾਪੂ ਦਾ ਖੂੰਡਾ ਕੀ ਕਰੂ...? ਉਹ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਦਘਨ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਤੇਸੇ ਚੱਲੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

- "ਦੀਪ! ਮਾੜਾ ਜਿਆ ਉਪਰ ਤਾਂ ਆਈ!" ਉਸ ਨੇ ਦਿਲ ਕੱਢ ਕੇ ਆਖ ਹੀ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਨਿੱਤ ਨਿੱਤ ਦੇ ਕੰਜਰਖਾਨੇ ਨਾਲੋਂ, ਅੱਜ ਇਕ ਦਿਨ ਹੀ ਨਬੇੜਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਦੀਪ ਜਿੰਨ ਵਾਂਗ ਉਪਰ ਆ ਖੜ੍ਹੀ।

- "ਕੀ ਗੱਲ ਐ...?"

- "ਦੇਖ ਦੀਪ! ਆਪਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਐ-ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ!"

- "ਸੋ...? ਤੁਸੀਂ ਕਹਿਣਾ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ?"

- "ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗ਼ੈਰ ਮਰਦ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ! ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ...!" ਉਸ ਨੇ ਸਮਝੌਤੀ ਜਿਹੀ ਦੇ ਮਾਰੀ।

ਦੀਪ ਉਸ ਵੱਲ ਹੱਥ ਕਰ ਕੇ ਉਚੀ-ਉਚੀ ਹੱਸ ਪਈ। ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਖਿੱਲੀ ਹੀ ਤਾਂ ਉਡਾਈ ਸੀ!

- "ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੋਰ ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀ ਸੀ...!" ਉਸ ਨੇ ਹਾਸਾ ਰੋਕ ਕੇ ਕਿਹਾ।

- "ਕੀ...?" ਉਸ ਨੂੰ ਅਗਲੀ ਫ਼ੇਟ ਬਾਰੇ ਫ਼ਿਕਰ ਪੈ ਗਿਆ।

- "ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਮੈਂ ਤੇ ਸੁਮੀਤ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਘੁੰਮਣ ਜਾ ਰਹੇ ਆਂ...! ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਈ ਪਿੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ...?" ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਆਖਿਆ।

ਹਰਦੇਵ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡਿਆ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਫੇਰ ਇਉਂ ਕਰ...! ਮੈਨੂੰ ਤਲਾਕ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ-ਦੇ...!" ਉਸ ਨੇ ਆਖਰੀ ਗੱਲ ਆਖ ਦਿੱਤੀ।

- "ਠੀਕ ਐ...! ਲਿਖ ਦਿਆਂਗੀ...! ਮੈਂ ਪਾਪਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ, ਤਲਾਕ ਲਿਖ ਦਿਆਂਗੀ...!

ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ, ਬੱਸ? ਡੌਂਟ ਵਰੀ ਅਬਾਊਟ ਅਵਰ ਤਲਾਕ...!" ਦੀਪ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਹਰਦੇਵ ਕੁਝ ਹਲਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਲੱਤੇ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਜਾਹ-ਨਹੀਂ ਤੈਨੂੰ ਫੇਰ ਆਉਣਾ ਪਊ।" ਜਿਵੇਂ ਹਰਦੇਵ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦਾ ਬੁੱਤ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗੀ ਤੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਵੀ! ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ...! ਤੁਸੀਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਪਏ ਜਰ ਸਕਦੇ...? ਆਫ਼ਟਰ ਆਲ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪਤਨੀ ਆਂ...?"

ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡੋਰਿੰਟ ਹੋਟਲ ਉਤਾਰ ਕੇ ਮੁੜ ਆਇਆ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਗੁੰਗੇ ਜਾਂ ਬੋਲੇ ਸਨ। ਬੱਸ, ਉਹ ਸੁਮੀਤ ਅਤੇ ਦੀਪ ਨੂੰ ਹੋਟਲ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਉਤਾਰ ਕੇ ਵਾਪਿਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਬਰੈਂਡਵੇਅ ਦੇ ਵੱਡੇ ਰਾਊਂਡ ਅਬਾਊਟ ਕੋਲੋਂ ਗੱਡੀ ਮੋੜੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ਼ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਮੀਤੀ 'ਤੇ ਪਈ। ਦੇਖ ਕੇ ਮੀਤੀ ਨੇ ਮੂੰਹ ਪਰਾਂਹ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਧਾਹ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ! ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਰ 'ਚੋਂ ਉਤਰ ਕੇ, ਦੇਵਤਾ ਸਰੂਪ ਮੀਤੀ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਢਹਿ ਪਵੇ ਅਤੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੇ। ਪਰ ਮੀਤੀ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਹੀ ਦੱਸ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵੀ ਦੇਖਣੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਮੀਤੀ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਉਸ ਨੂੰ "ਦਫ਼ਾ ਹੋਜਾ...! ਦਫ਼ਾ ਹੋਜਾ...!" ਪੁਕਾਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਹਾਲਤ ਧੋਬੀ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਵਰਗੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਉਹ ਨਾ ਘਰ ਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਘਾਟ ਦਾ...!

ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਅੱਧੀ ਬੋਤਲ ਵਿਸਕੀ ਦੀ ਸੂਤ ਧਰੀ ਅਤੇ ਦੀਪ ਦੇ ਬਾਪ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਮਿਲਾ ਲਿਆ। ਫ਼ੋਨ ਦੀ "ਟਰਰ-ਟਰਰ" ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਚੱਟ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੀ ਗੱਲ ਕਰੇਗਾ ਉਹ ਦੀਪ ਦੇ ਬਾਪ ਨਾਲ਼...? ਕੀ ਦੱਸੇਗਾ ਉਹਨੂੰ...? ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਹੀ ਝੰਡੇ ਹੇਠਲਾ ਹੈ...! ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕਿਰ-ਕਿਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਆਖਰ ਕਿਸੇ ਨੌਕਰ ਨੇ ਫ਼ੋਨ ਚੁੱਕ ਲਿਆ।

- "ਹੈਲੋ...! ਮੈਂ ਹਰਦੇਵ ਬੋਲਦੈਂ ਜੀ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ! ਤਸੀਲਦਾਰ ਸਾਹਬ ਨਾਲ਼ ਗੱਲ ਕਰਵਾਓ!" ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- "ਇਕ ਮਿੰਟ ਹੋਲਡ ਰੱਖੋ!" ਨੌਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ 'ਹੈਲੋ' ਆ ਆਖੀ।

- "ਪਾਪਾ ਜੀ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ...!"

- "ਸਾਸਰੀਕਾਲ ਬਈ...! ਹਰਦੇਵ ਐ...?" ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਦਾਰੂ ਪੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

- "ਹਾਂ ਜੀ, ਪਾਪਾ ਜੀ!"

- "ਅੱਛਾ...! ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਬੋੜੀ ਜੀ ਪੀਤੀ ਵੀ ਐ-ਮੈਨੂੰ ਦੀਪ ਦਾ ਵੀ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਫ਼ੋਨ ਆਇਆ ਸੀ-ਡੋਰਿੰਟ ਹੋਟਲ 'ਚੋਂ! ਆਹ ਲੈ, ਗੱਲ ਕਰਲੈ...!" ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਫ਼ੋਨ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ 'ਹੈਲੋ' ਕਹੀ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਰੇਡੀਓ ਵਾਂਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਆਖ ਸੁਣਾਈ, ਦੀਪ ਅਤੇ ਸੁਮੀਤ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸਾਰਥਿਕ ਉਤਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

- "ਗੱਲ ਇਹ ਐ ਕਾਕਾ...! ਜੇ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਨ੍ਹਾਂ! ਬਈ ਮੈਥੋਂ ਤੀਮੀ ਸਾਂਭੀ ਨ੍ਹੀ ਜਾਣੀ? ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਵਾਈਏ...! ਜੁਆਨ ਜਹਾਨ ਕੁੜੀ ਐ-ਜੇ ਉਹਨੂੰ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਖੱਟਣ ਖਾਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ-ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਧੱਕੇ ਖਾਣੇ ਈ ਐ? ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਢਿੱਡ ਭਰਨਾ ਈ ਐ? ਕੀ ਕਰੇ ਵਿਚਾਰੀ ਉਹੋ...? ਡੁੱਬਦੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਤਿਣਕੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਈ ਬਥੇਰਾ ਹੁੰਦੈ! ਹੁੰਦੈ ਕਿ ਨਹੀਂ...? ਉਹਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਖ ਦਿਆਂਗੇ-ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਹੋਟਲ ਤੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਨੰਬਰ ਦੇਹ...! ਤੇ ਨਾਲ਼ੇ ਭਾਈ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲੋਂ ਆਬਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾ...! ਜੇ ਤੈਥੋਂ ਹੁਣ ਈ ਕੁਛ ਨ੍ਹੀ ਹੁੰਦਾ-ਤਾਂ ਕਾਕਾ ਬੁੜਾਪਾ ਕਦੋਂ ਆਇਆ? ਆਹ ਐਧਰ ਦੇਖਲਾ...! ਮੇਰੇ ਹਸਬੈਂਡ ਪੂਰੇ ਬਾਹਟ ਸਾਲ ਦੇ ਨੇ-ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਿੱਕਰ ਤੋਂ ਕਾਟੋ ਲਾਹ ਲੈਂਦੇ ਐ...! ਘਰੇ ਤਾਂ ਜਿਹਤਾ ਕੁਛ ਕਰਨੈਂ-ਕਰਨਾ ਈ ਐ! ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਖੁਰਨੀਆਂ 'ਚ ਵੀ ਮੂੰਹ ਮਾਰਨੋ ਬਾਜ਼ ਨ੍ਹੀ ਆਉਂਦੇ! ਤੂੰ ਭਾਈ ਆਬਦਾ ਇਲਾਜ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਡਾਕਟਰ ਤੋਂ ਕਰਵਾ...! ਵੈਸੇ ਮੈਂ ਦੀਪ ਦੇ ਕੰਨ ਵੀ ਖਿੱਚ ਦਿਉਂ! ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਾਕਾ ਪੈਸਾ ਆਬਦਾ ਖੋਟਾ ਹੋਵੇ ਨ੍ਹਾਂ...? ਫੇਰ ਬਾਣੀਏਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਦੇਈਏ...!" ਸੱਸ ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਸਮਝਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਫੋਨ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਿਰਗਾਂ ਦੀ ਡਾਰ 'ਚ ਕੋਈ ਕਮਚਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਾਰੇ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਛਾਲ ਮਾਰਦੇ ਨੇ। ਕੋਈ ਸੂਤ ਭਰ ਛੋਟੀ, ਤੇ ਕੋਈ ਸੂਤ ਭਰ ਵੱਡੀ! ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਲਾਣਾਂ ਹੀ ਉੱਤਿਆ ਪਿਆ! ਮੈਨੂੰ ਸਮਝੌਤੀਆਂ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈ, ਅਖੇ ਕਾਕਾ ਤੂੰ ਆਬਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾ...! ਧੀ ਆਬਦੀ ਕਾਣੀ? ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਐ...? ਧੀ ਆਬਦੀ ਬਦਚਲਣ ਐ ਤੇ ਇਲਾਜ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮੈਨੂੰ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈ...? ਕੀ ਕਰੂ ਬੰਦਾ ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਦਾ...? ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਈ ਕੰਜਰਾਂ ਦਾ...? ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ...! ਮੀਤੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਤੈਨੂੰ ਭੁਗਤਣੀਆਂ ਹੀ ਪੈਣੀਐਂ...! ਦਿਲ ਨਾਲ ਭੁਗਤ...! ਰੂਹ ਨਾਲ ਸਮੇਟ...! ਮੀਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਐ...! ਰੱਬ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਤੈਨੂੰ ਹਿਸਾਬ ਦੇਣਾ ਹੀ ਪੈਣੈ...!

ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਪੈਂਗ ਹੋਰ ਲਾ ਕੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਮਿਲਾ ਲਿਆ। ਬਾਪੂ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਰੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਨੇ ਦੀਪ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਆਇਆਂ, ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਬੀਤਿਆ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ ਤਾਂ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਮਨ ਅਥਾਹ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਪੂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੇਰੀ ਬੇਬੇ ਬਹੁਤਾ ਹੀ ਕਮਲ ਜਿਹਾ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਈ! ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਫੋਨ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਹੋਰ ਕੁਝ ਸੁਣਨ ਦੀ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫੋਨ ਰੱਖ ਕੇ ਉਹ ਭੁੱਬਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋ ਪਿਆ। ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭੁੱਬਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਕਾਂਡ 16

ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਅਜੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੀ ਸੀ। ਫੋਨ ਖੜਕ ਪਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਫੋਨ ਨੂੰ ਚਲਾ ਕੇ ਮਾਰੇ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਦੀਪ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਲੱਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸੁਮੀਤ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਕੋਲੋਂ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਲੈ ਆਂਦੇ ਸਨ। ਦੀਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਟੂਰ ਤੋਂ ਵਾਪਿਸ ਪਰਤੇਗੀ ਤਾਂ ਦਸਤਖਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾ ਜੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਲੈਣੀ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਕਾਗਜ਼ ਫੋਨ ਕੋਲ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਫੋਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਨਾ ਹੀ ਵੱਜਣੋਂ ਹਟੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਖਿੜ ਕੇ ਫੋਨ ਚੁੱਕ ਲਿਆ।

ਫੋਨ 'ਤੇ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸੀ!

- "ਹੈਲੋ...! ਹਾਂ ਹਰਦੇਵ ਵੀਰੇ...! ਆਹ ਲੈ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਲੈ...!" ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਫੜਾਇਆ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਨੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

- "ਹਾਂ ਬਾਪੂ ਜੀ? ਸਾਸਰੀਕਾਲ!"

- "ਸਾਸਰੀਕਾਲ ਪੁੱਤ! ਤੂੰ ਦੀਪ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਲਾਕ ਦਾ ਮਸਲਾ ਵਿੱਢਿਐ?"

- "ਆਹੋ ਬਾਪੂ ਜੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਢਿਆ-ਪਰ ਉਹਦੇ ਵਸਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਹੀਂ-ਉਹ ਕਿਸੇ ਲੰਡਰ ਜੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਗੀ ਐ!"

- "ਤੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਪੁੱਤ ਦੀਪ ਨੂੰ! ਉਹਦੇ ਤਸੀਲਦਾਰ ਪਿਉ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨੱਕ 'ਚ ਨਕੇਲ ਪਾਉਣੀ ਕੀਤੀ ਐ!"

- "ਕਾਹੜੋ?"

- "ਉਹ ਕਹਿੰਦੈ ਬਈ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਅੱਧੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਪ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰਵਾਵੇ-ਫੇਰ ਤਲਾਕ ਮਿਲੂਗਾ!"

- "ਬਾਪੂ ਜੀ! ਦੇਕੇ ਫ਼ਾਹਾ ਵੱਢੋ! ਬਬੇਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਣਾ ਲਵਾਂਗੇ! ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਬਦਚਲਣ ਔਰਤ ਮੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਲਾਹੋ! ਤਸੀਲਦਾਰ ਜਿਹੜਾ ਕੁਛ ਮੰਗਦੈ-ਦੇ ਕੇ ਮੱਥਾ ਡੰਮ੍ਹ ਦਿਓ! ਪਰ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਡੈਣ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਪਿੱਛਾ ਛੁਡਾਓ! ਜੇ ਮੰਗਦੈ-ਬੱਸ ਦੇ ਦਿਓ!"

ਬਾਪੂ ਨੇ ਫ਼ੋਨ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਫ਼ੋਨ ਰੱਖ ਕੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋ ਪਿਆ।

ਸੱਤ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੀਪ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਜਾ ਫੜਾਏ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਹੱਥ ਚੁੱਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਟੱਪਰੀਵਾਸਾਂ ਵਾਂਗ ਹੱਥ ਜੋੜੀ ਮੁੜ ਆਇਆ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਧੌਂਸਾਂ ਸਹੀਆਂ ਸਨ। ਰੰਨ ਗਈ ਨਾਲੇ ਕੰਨ ਪਾਟੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ ਹੱਥ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ।

ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਜਦ ਭਜਨੋ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਫੜਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲੱਗਿਆ ਬੈਠਾ ਹੀ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਲੁੜਕ ਗਿਆ। ਭਜਨੋ ਨੇ ਚੀਕ ਮਾਰੀ। ਸੁਖਦੇਵ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਲੈਣ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਟੂਟੀ ਜਿਹੀ ਲਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਸਿਰ ਫੇਰ ਗਿਆ। ਬਾਪੂ ਪੂਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਘਰ ਵਿਚ ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ ਪੈ ਗਿਆ।

ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰੇ ਕੰਮ ਚਲਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਦੀਪ ਨਾਲ ਤਲਾਕ ਦਾ ਮਸਲਾ ਅਜੇ ਵਿਚੇ ਹੀ ਸੀ। ਜੇ ਦੀਪ ਤੋਂ ਹੁਣ ਦਸਤਖ਼ਤ ਨਾ ਕਰਵਾਏ, ਹੋ ਸਕਦੈ ਇੰਡੀਆ ਜਾ ਕੇ ਮੁੱਕਰ ਹੀ ਜਾਵੇ? ਜੇ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਦੀ ਮੌਰਗੇਜ਼ ਅਤੇ ਕੌਂਸਲ ਟੈਕਸ ਕਿੱਥੋਂ ਭਰਾਂਗਾ? ਬੈਂਕ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਆ ਦੱਬਣਾ ਸੀ? ਉਹ ਕਈ ਮਸਲਿਆਂ ਵਿਚ ਉਲਝਿਆ ਪਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸੁਖਦੇਵ ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਖ ਦਿੱਤਾ।

ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਨਾ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਮੰਨਿਆਂ। ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਦੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲ ਬਾਪੂ ਜਹਾਨ ਨੂੰ 'ਝਾਤ' ਆਖ ਕੇ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ ਹਰਦੇਵ! ਦਸੌਂਟੇ ਕੱਟਣ ਲਈ...! ਦੁੱਖ ਭਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ! ਉਹ ਦਾਰੂ ਪੀ ਕੇ, ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਰੋਇਆ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਕੰਮ 'ਤੇ ਨਾ ਗਿਆ।

ਸਾਰੇ ਭਾਈਬੰਦ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਵਿਚ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਲਈ।

ਦੁਪਿਹਰ ਤੱਕ ਉਹ ਘਰ ਹੀ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਮੌਸਮ ਸੁਹਾਵਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਮੌਸਮ ਖੁਸ਼ਕ ਸੀ! ਉਹ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਲੰਡਨ ਪਾਰਕ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਅੱਜ ਉਹ ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਬਾਅਦ ਪਾਰਕ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਲੰਡਨ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਬਸੰਤ ਭਲਵਾਨ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਮਹਿਫ਼ਲ ਜੰਮੀ ਬੈਠੀ ਸੀ।

ਅਚਾਨਕ ਫ਼ੌਜੀ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਮਿੱਟੀ ਕੱਢਦਾ ਭੂਤ ਵਾਂਗ ਆ ਵੱਜਿਆ। ਹੱਥ ਵਿਚ ਬੀਅਰ ਦੇ ਡੱਬੇ ਉਸ ਨੇ ਜੁਆਕ ਵਾਂਗ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਕ ਵੱਖ ਝੋਲੇ ਵਿਚ ਕੋਕ ਅਤੇ ਬੋਤਲ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ ਕਿ ਸਾਂਤਮਈ ਫ਼ੌਜੀ ਅੱਜ ਸਾਹਣ ਵਾਂਗ ਖੁਰਗੋ ਕਿਉਂ ਪੱਟੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਉਹ ਝਿਰਖੀ ਪਏ ਤਵੇ ਵਾਂਗ ਇੱਕੋ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਰਿਤਕੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, "ਬੱਸ ਬਾਈ...! ਹੁਣ ਬਸੇਬਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਐ-ਬੱਸ ਹੁਣ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦੇਣੈ...!" ਫ਼ੌਜੀ ਨੇ ਦੁਹਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਹਰਦੇਵ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਚੰਦਰੇ ਤਲਾਕ ਦਾ ਮਸਲਾ ਘਰ-ਘਰ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਮੱਚਦਾ ਸੀ!

- "ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਗੀ ਫ਼ੌਜੀਆ...? ਅੱਜ ਬਾਹਲਾ ਈ ਪਾਰਾ ਖ਼ਤਰੇ ਆਲੀ ਸੂਈ 'ਤੇ ਕਰੀ ਫ਼ਿਰਦੈਂ?" ਸੁੱਖੇ

ਘੋਂਟ ਨੇ ਬੀਅਰ ਦੀ ਘੁੱਟ ਮਾਰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਬੱਸ ਸੁੱਖਿਆ! ਸੌ ਹੱਥ ਰੱਸਾ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਗੰਢ-ਤੈਨੂੰ ਆਖਤਾ ਬਈ ਹੁਣ ਬਸੇਬਾ ਮੁਸਕਲ ਐ-ਹੁਣ ਇਕ ਪਾਸਾ ਕਰ ਕੇ ਰਹਿਣੈ! ਹੁਣ ਜਾਂ ਟਾਂਡਿਆਂ ਆਲੀ ਤੇ ਜਾਂ ਭਾਂਡਿਆਂ ਆਲੀ...!" ਫੌਜੀ ਮੁੜਕੇ ਮੁੜਕੀ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ।

- "ਮੂਲੋਂ ਈ ਅੱਕਲਕਾਨ ਹੋਇਆ ਪਿਐਂ-ਕੋਈ ਗੱਲ ਤਾਂ ਦੱਸ?" ਤਰੇਲੋ ਤਰੇਲੀ ਹੋਏ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਸੈਦੇ ਵਾਲੇ ਬਸੰਤ ਭਲਵਾਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਭਲਵਾਨਾ, ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਤੀਮੀਆਂ ਐਡੀਆਂ ਭੈਣ ਦੇਣੀਐਂ-ਬੱਸ ਪੁੱਛ ਨਾ...!"

- "ਕੋਈ ਸੱਪ ਵੀ ਕੱਢੇਗਾ...? ਜਾਂ ਬੀਨ ਈ ਬਜਾਈ ਜਾਵੇਗਾ?" ਅਜਮੇਰ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ।

- "ਆਹ ਯਾਰ ਜਿਹੜੀ ਮੇਰੀ ਘਰਾਂਆਲੀ ਐ ਨੂ? ਮੈਂ ਉਹਤੋਂ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਪਿਐਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਲੀ ਅੱਖ 'ਚ ਪਾਈ ਨੀ ਸੀ ਰੜਕਦੀ...! ਹੁਣ ਆਨੇ ਕੱਢਦੀ ਐ!" ਫੌਜੀ ਨੇ ਤੋੜਾ ਝਾੜਿਆ।

- "ਘਰਾਂ 'ਚ ਵੀਹ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਐਂ-ਜਿਗਰਾ ਰੱਖੀਦੈ!" ਕਾਮਰੇਡ ਨੇ ਬਲਦੀ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਿਆ।

- "ਦੋ ਭਾਂਡੇ ਤਾਂ ਖੜਕਦੇ ਈ ਰਹਿੰਦੇ ਐ।" ਬਾਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਬੋਲਿਆ।

- "ਯਾਰ ਦੋ ਭਾਂਡੇ ਵੀ ਜੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਈ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਐ-ਜੇ ਕੌਲੀ 'ਚ ਪਰਾਂਤ ਠਾਹ ਠਾਹ ਵੱਜੂ-ਦੱਸੋ ਕਿੱਥੇ ਬਸੇਬਾ ਹੋਊ?" ਫੌਜੀ ਗੱਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਇਆ।

- "ਕੁਝ ਸਮਝਾਵੇਗਾ-ਤਾਂ ਈ ਸਮਝ ਆਊ-ਜੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਈ ਫੈਰ ਦਾਗੀ ਜਾਵੇਗਾ-ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨੀ!" ਬਸੰਤ ਭਲਵਾਨ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕੋਈ ਲੱਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਯਾਰ ਕੀ ਦੱਸਾਂ...? ਆਹ ਬਾਬਾ ਨੀ ਸੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਇਆ, ਜੋਗਾ ਕਰਵਾਉਣ ਆਲਾ?"

- "ਜੋਗਾ ਨੀ-ਯੋਗਾ ਆਖ...!" ਕਾਮਰੇਡ ਨੇ ਕਿਹਾ।

- "ਚਾਹੇ ਕੁਛ ਆਖਲੈ! ਆਇਆ ਸੀ ਨਾਂ...?"

- "ਆਹੋ...! ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਉਹ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਈ ਪਾਉਂਦੈ-ਯੋਗੇ ਰਾਹੀਂ ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੱਸਦੈ-ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਨੀ ਕਰਦਾ!" ਕਾਮਰੇਡ ਨੇ ਸਿਆਣਪ ਮੁਜਵ ਮੱਤ ਦਿੱਤੀ।

- "ਯਾਰ ਜਿੱਦੇਂ ਦੀ ਮੇਰੇ ਘਰਾਂਆਲੀ ਉਹਦਾ ਸ਼ੋਅ ਜਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਆਈ ਐ-ਮੈਨੂੰ ਮੈਦ ਐ ਉਹ ਤਾਂ ਕਮਲੀ ਹੋਗੀ! ਉਹਦੇ ਡਮਾਕ 'ਚ ਫਰਕ ਪੈ ਗਿਆ...!" ਫੌਜੀ ਨੇ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੈਂਦਿਆਂ ਪੂਰੇ ਤੰਤ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ।

- "ਯੋਗੇ ਨਾਲ ਦਿਮਾਗ 'ਚ ਫਰਕ? ਕੀ, ਹੋ ਕੀ ਗਿਆ...?" ਬਸੰਤ ਭਲਵਾਨ ਦਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡਿਆ ਗਿਆ।

- "ਲੈ ਸੁਣ ਫੇਰ...!" ਫੌਜੀ ਨੇ ਭਲਵਾਨ ਦੇ ਪੱਟ 'ਤੇ ਧੱਫੀ ਜਿਹੀ ਮਾਰਦਿਆਂ ਆਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

- "ਸਾਰਾ ਫਿੱਟਣੀਆਂ ਦਾ ਫੇਟ ਤਾਂ ਬਾਈ ਟੁੰਡਾ ਐ!"

- "ਕਿਹੜਾ ਬਾਈ ਟੁੰਡਾ...?"

- "ਆਹ ਪੰਜਗਰਾਈਆਂ ਆਲਾ...!"

- "ਕਾਹਤੋਂ...?"

- "ਉਹ ਮੇਰੇ ਘਰਾਂਆਲੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਅਖੇ ਚੱਲ ਜੋਗੇ ਆਲੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਉਣੈ-ਤੇ ਚੱਲ ਤੂੰ ਵੀ ਦਰਸ਼ਣ ਕਰ ਆਈਂ-ਅਖੇ ਸਾਰੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਚੱਕੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ! ਅਖੇ ਚੱਕਦੂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਲਾਲੀ...!"

- ".....।"

- "ਸੱਤਰ ਪੌਂਡ ਦੀ ਲਈ ਟਿਗਟ-ਸੱਤਰ ਪੌਂਡ ਸਾਲੇ ਸਾਨੂੰ ਹਫ਼ਤੇ 'ਚ ਮਸਾਂ ਬਚਦੇ ਐ! ਖੈਰ, ਪੂਰਾ ਹਫ਼ਤਾ ਜੋਗਾ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ-ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਬਈ ਉਹ ਉਥੇ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਕੀ ਐ? ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਬਈ ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਛੇ ਵਜੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਨਿਕਲ ਜਾਨੈਂ-ਤੇ ਰੱਬ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੇ-ਰਾਤ ਨੂੰ ਅੱਠ ਨੌਂ ਵਜੇ ਘਰੇ ਵੜਦੈਂ-।"

- "ਆਹੋ! ਉਹ ਤਾਂ ਪਤੈ ਬਾਈ...!" ਭਲਵਾਨ ਨੇ ਲਮਕਾ ਕੇ ਜਿਹੇ ਕਿਹਾ।

- "ਇਕ ਦਿਨ ਕੀ ਹੋਇਆ...? ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ-ਅਸੀਂ ਕੰਕਰੀਟ ਪਾਉਣਾ ਸੀ-ਮੈਂ ਕੰਮ ਅਗਲੇ ਦਿਨ 'ਤੇ ਛੱਡ ਕੇ ਆਬਣੇ ਚਾਰ ਕੁ ਵਜੇ ਈ ਘਰੇ ਆ ਗਿਆ-ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ-ਤਾਂ ਉਹ ਤਾਂ

ਭਾਈ ਸਿਟਿੰਗ ਰੂਮ 'ਚ ਸਮਾਧੀ ਜੀ ਲਾਈ ਬੈਠੀ ਤੇ ਢਿੱਡ ਜਿਆ ਘੁੰਮਾਈ ਜਾਵੇ! ਮਛਕ ਮਾਂਗੂੰ ਢਿੱਡ ਕਦੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ-ਕਦੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ! ਨਾਲੇ ਭੂਤਰੀ ਬਾਂਦਰੀ ਮਾਂਗੂੰ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਸਾਹ ਜੇ ਲਈ ਜਾਵੇ! ਮੈਂ ਸੋਚਾਂ ਬਈ ਇਹ ਸਾਲੀ ਕਰੀ ਕੀ ਜਾਂਦੀ ਐ...? ਇਹਨੂੰ ਹੋ ਕੀ ਗਿਆ...? ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਡਰ ਗਿਆ ਬਈ ਕਿਤੇ ਸਾਲੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਨਾ ਆ ਚੁੰਬਤਿਆ ਹੋਵੇ? ਪਰ ਫੇਰ ਸੋਚਿਆ ਬਈ ਇਹਦੇ ਕੋਲੇ ਕਿਸੇ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਨੇ ਆ ਕੇ ਮਰਨੈਂ? ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਲੀ ਆਪ ਕੱਚੀ ਕਚੀਲੂ ਜਿੰਨ ਅਰਗੀ ਐ! ਮੈਂ ਬੁਲਾਵਾਂ, ਸਾਲੀ ਬੋਲੇ ਨਾ! ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਉਂਗਲ ਰੱਖ ਕੇ ਸਾਲੀ 'ਛੀਅ-ਛੀਅ' ਜੀ ਕਰੀ ਜਾਵੇ-ਜਿਵੇਂ ਜੁਆਕ ਨੂੰ ਮੁਤਾਉਣਾ ਹੁੰਦੈ! ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਾ ਪਈ-ਮੈਂ ਮਜ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਬੇਬੇ ਮਾਂਗੂੰ ਝਾਕੀ ਜਾਵਾਂ-ਫੇਰ ਮੈਂ ਆਬਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ 'ਵਾਜ ਮਾਰੀ-ਉਹ ਵੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਿਆਂ ਉਪਰੋਂ ਈ "ਵਾਅਟ ਡੈਅਡ?" ਦੇ ਹੋਕਰੇ ਜੇ ਮਾਰੀ ਜਾਵੇ! ਮੈਂ ਉਪਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ-ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਪਰ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ-ਸਾਲਾ ਲੱਤਾਂ 'ਕੱਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਗਰਤਪੌਂਕ ਜਿਆ ਉਹ ਬਣਿਆਂ ਬੈਠਾ! ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ, ਬਈ ਇਹ ਸਾਲਾ ਸਾਰਾ ਆਵਾ ਈ ਉਤ ਗਿਆ...? ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਆਹ ਕੀ ਕਰਦੈਂ ਉਏ? ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਣਾ ਸਮਾਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ, ਅਖੇ ਜੋਗਾ ਕਰਦੈਂ! ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸਾਲਿਓ, ਹੋਰ ਘਰ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੀ...? ਸਾਰੇ ਜੋਗੇ ਜੋਕਰੇ ਈ ਰਹਿ ਗਏ...? ਤੇ ਮੁੰਡਾ ਭਾਈ, ਡੋਂਟ ਡਿਸਟਰਬ ਮੀ ਡੈਅਡ, ਆਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਗਲ ਪੈ ਚੱਲਿਆ-ਮੈਂ ਮੱਚਦਾ ਕੁੜ੍ਹਦਾ ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਿਆ-।" ਫੌਜੀ ਨੇ ਲੰਬਾ ਸਾਹ ਛੱਡਦਿਆਂ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਬੜੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਖੁੱਭੇ ਹੋਏ ਸਨ।

- "ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੱਲੇ ਆਇਆ-ਜੁਆਕਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਮੇਰੇ ਅਲੀ-ਅਲੀ ਕਰਕੇ ਗਲ ਪੈਗੀ-ਅਖੇ, ਹਮ ਜੋਗਾ ਕਰ ਰਹੇ ਬੇ-ਆਪ ਹਮੇਂ ਡਿਸਟਰਬ ਮੱਤ ਕਰਿਆ ਕਰੋ...!" ਫੌਜੀ ਨੇ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

- "ਮੈਂ ਆਖਿਆ, ਸਾਲੀਏ ਜਿਹੋ ਜੀ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਮੱਝ ਛੱਪੜ 'ਚੋਂ ਉਠਾ ਲਈ-ਜਿਹੋ ਜਿਆ ਤੈਨੂੰ ਬੈੱਡ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆ! ਹੁਣ ਤੂੰ ਚੌਂਕੜਾ ਜਿਆ ਮਾਰ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਬਈ ਬੈਠੀ ਐਂ-ਇਹ ਕੀ ਲੱਛਣ ਫੜਿਐ ਤੂੰ? ਮੈਨੂੰ ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਖੁੱਧਕ ਚੜ੍ਹਗੀ-ਚੜ੍ਹਨੀ ਈ ਸੀ...? ਜਦੋਂ ਲੱਛਣ ਜੇ ਕਰਨੋਂ ਨੀ ਸੀ ਹੱਟਦੀ...! ਮੈਨੂੰ ਬਣਾ ਸੁਆਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਅਖੇ, ਹਮ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਕਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਤੇ ਹੈਂ-ਅਖੇ ਤੇਰੇ ਅਰਗੇ ਢੰਗੇ ਨੀ ਬਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ-ਦਾਰੂ ਡੱਫ ਲਈ ਤੇ ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰ ਛੱਡੇ-ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਸਾਲੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਟੈਰ ਵੀ ਪੈਂਚਰ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖਤੇ! ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਕੁੱਤਿਆ ਰਵਿਆ! ਮੈਂ ਥੋਡੇ ਆਸਤੇ ਤਾਂ ਕਮਾਉਨੈਂ-ਹੋਰ ਕੀਹਦੀ ਖਾਤਰ ਕੰਮ ਕਰਦੈਂ ਮੈਂ...? ਚਲੋ ਗੱਲ ਆਈ ਗਈ ਹੋ ਗਈ-ਉਹ ਵੀ ਸਿਆਣੀ ਵਗੀ-ਅੱਗਿਓਂ ਕੁਛ ਨਾ ਬੋਲੀ-।"

- "ਅੱਗਿਓਂ ਬੋਲ ਕੇ ਉਹਨੇ ਗੰਧਾਲੇ ਖਾਣੇ ਸੀ...?" ਸੁੱਖਾ ਘੋਂਟ ਵਿਚ ਦੀ ਵਾਰੀ ਲੈ ਗਿਆ।

- "ਜੇ ਉਹ ਉਦੋਂ ਅੱਗਿਓਂ ਕੁਛ ਬੋਲ ਦਿੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੀ ਸਰਾਧ ਉਹਦੇ ਆਲਾ! ਪੂਜ ਦੇਣਾ ਸੀ ਗੁੱਗਾ! ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਭਾਈ ਮੀਂਹ ਫੇਰ ਨਾ ਹਟਿਆ-ਕੰਮ ਤੋਂ ਫੇਰ ਛੁੱਟੀ ਕਰਨੀ ਪਈ-ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਅੱਜ ਦੂਜੇ ਮਕਾਨ ਦੀ ਮੌਰਗੇਜ ਆਲਾ ਕੰਮ ਈ ਕਰ ਲਈਏ-ਘਰੇ ਵਿਹਲੇ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ? ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਮੈਂ ਕੁਤਤਾ ਪ੍ਰੈੱਸ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ-ਬੜਾ ਬਣਾ ਸਮਾਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ-ਅਖੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੋਗਾ ਕਰਨੈਂ! ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਭੈਣ ਦੇਣੇ ਦੀਏ ਕੁੱਤੀਏ ਜਾਤੇ! ਜੋਗਾ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਨਿੰਤਨੇਮ ਐਂ ਬਈ ਲੇਟ ਹੋਜੇਗੀ...? ਭਾਈ ਫੇਰ ਢੀਠ ਸਾਧ ਮਾਂਗੂੰ ਸਮਾਧੀ ਜੀ ਲਾ ਕੇ ਬਹਿਗੀ-ਕਦੇ ਸਾਹ ਐਧਰਲੀ ਨਾਸ 'ਚੋਂ ਲਵੇ ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਿਚ ਦੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢੀ ਜਾਵੇ! ਫੇਰ, ਉਦੂੰ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਢਿੱਡ ਜਿਆ ਘੁੰਮਾਉਣ ਲੱਗਪੀ-ਜਿਵੇਂ ਛਿਲਾ ਜਗਾਉਣਾ ਹੁੰਦੈ-ਉਹ ਤਾਂ ਤੀਏ ਪਾਂਜੇ ਜੇ ਕਰਨੋਂ ਈ ਨਾ ਹਟੇ! ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਦਧਨ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਛੋਛੇ ਜਰਦਾ ਰਿਹਾ-ਜੋਗਾ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ-ਤਾਂ ਕੰਜਰ ਦੀ ਨੇ ਕਮੀਜ ਪ੍ਰੈੱਸ ਕਰ ਕੇ ਦਿੱਤੀ-ਸੁੱਖਿਆ ਇਕ ਪੈੱਗ ਪਾ ਯਾਰ...!"

- "ਪੈੱਗ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜੀ ਬਾਈ...! ਜੇ ਸਾਡੀ ਭਰਜਾਈ ਨੀ ਸਾਡੇ ਬਾਈ ਨੂੰ ਕੁਛ ਸਮਝਦੀ-ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬਾਈ ਦੇ ਤਾਬਿਆਦਾਰ ਐਂ...!" ਸੁੱਖੇ ਨੇ ਬੋਤਲ ਦਾ ਗਲ ਕੁੱਕੜ ਵਾਂਗ ਫੜ ਲਿਆ।

- "ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮੌਰਗੇਜ ਦਾ ਕੰਮ ਨਬੋੜ ਕੇ ਘਰੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਾਲੀ ਹੋਰ ਈ ਸਿਆਪਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰੀ ਬੈਠੀ।" ਉਸ ਨੇ ਪੈੱਗ ਸੂਤਦਿਆਂ ਗੱਲ ਫਿਰ ਸੁਰੂ ਕੀਤੀ।

- "ਉਹ ਕਿਹੜਾ...?" ਸੁੱਖਾ ਫੌਜੀ ਵੱਲ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਸ਼ਤ ਬੰਨ੍ਹੀ ਬੈਠਾ ਮੁਸਰਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਕੰਜਰ ਦੀ ਨੇ ਸੌਣ ਆਲੇ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਚੱਕ ਕੇ ਰਸੋਈ 'ਚ ਲਿਆ ਰੱਖਿਆ-।"

- "ਲੈ...! ਕਰਲੋ ਬਾਤ....!" ਬਾਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਅੱਭੜਵਾਹੇ ਬੋਲਿਆ।

- "ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਆਟਾ ਗੁੰਨੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ 'ਤੇ ਜੋਗਾ ਦੇਖੀ ਜਾਵੇ-ਆਟਾ ਥੱਲੇ ਡੁੱਲੀ ਜਾਵੇ-ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕੰਜਰ ਦੀਏ ਸਿੱਧਰੀਏ! ਆਟਾ ਤਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਗੁੰਨੂ ਲੈ-ਇਹਨੂੰ ਫੇਰ ਪਾ ਲਈਂ ਸਲਾਮੀ ਜਿਹੜੀ ਪਾਉਣੀ ਐਂ! ਮੈਨੂੰ ਬਣਾ ਸਮਾਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਅਖੇ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਨੂੰ ਚੱਲਦਾ-ਟੀ. ਵੀ. ਆਲੇ ਤੇਰੇ ਮਾਂਗੂੰ ਬਿਹਲੇ ਨੂੰ ਬਈ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਜੋਗਾ ਸ਼ੋਅ ਈ ਚਲਾਈ ਰੱਖਣਗੇ-ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕੁਛ ਦਿਖਾਉਣਾ ਹੁੰਦੈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ! ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਭਲਵਾਨਾ ਇਕ ਉਤਰੇ! ਬਈ ਇਹ ਸਾਲੀ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਮੱਤਾਂ ਦੇਣ ਲੱਗਪੀ? ਸਾਡੀ ਬਿੱਲੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਆਓ? ਜਿੱਦੋਂ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਆਈ ਸੀ-ਸਾਲੀ ਤੋਂ ਸੁੱਬਣ ਨੂੰ ਸੀ ਲੋਟ ਆਉਂਦੀ-ਟੁਆਇਲਟ 'ਤੇ ਦੋਨੋ ਪੈਰ ਧਰਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੀ ਸੀ-ਮਸਾਂ ਟੋਚਨ ਪਾ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਉਤੋਂ ਲਾਹੁੰਦਾ ਸੀ! ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਰੇ ਬਈ ਫੜ ਕੇ ਗੁੱਤ ਨੂੰ ਦੇ ਲਵਾਂ ਵਟਾ-ਤੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਹੂਰੇ ਪੱਸਲੀਆਂ 'ਚ ਚਿੱਬ ਪਾ ਦਿਆਂ-ਸਾਲੀ ਹੋਈ ਐ ਜੋਗੇ ਦੀ! ਮੈਂ ਦਿਲ 'ਤੇ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਕੇ ਨਹਾਉਣ ਚਲਿਆ ਗਿਆ-ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਫੇਰ ਮੁੜ ਕੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹੀ ਧੂਤਕੜਾ ਫੇਰ! ਨਾਲੇ ਸਬਜੀ ਨੂੰ ਤੜਕਾ ਲਾਈ ਜਾਵੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸਾਲੀ ਠੱਕੇ ਦੀ ਮਾਰੀ ਬੱਕਰੀ ਮਾਂਗੂੰ ਕੋਡੀ ਜੀ ਹੋਈ ਖੜੀ ਕੰਬੀ ਜੀ ਜਾਵੇ! ਮੇਰਾ ਡਮਾਕ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ ਬਈ ਇਹਨੂੰ ਸਾਲੀ ਨੂੰ ਹੋ ਕੀ ਗਿਆ...? ਇਹ ਤਾਂ ਮੰਜੇ 'ਚੋਂ ਨੂੰ ਸੀ ਉਠਦੀ?"

- "ਸੁਭ ਮੌਕੇ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈ ਲੈਣਾ ਸੀ?" ਸੁੱਖੇ ਨੇ ਟਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਾ ਅਜਮੇਰ ਹੱਸ ਪਿਆ।

- "ਕਾਹਦਾ ਲਾਹਾ ਐ ਸੁੱਖਿਆ? ਮੇਰੇ ਸਾਲੇ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਫਿਊਜ ਸੜੇ ਪਏ ਐ! ਕਮਾਉ ਬਲਦ ਜੇਠ ਹਾੜ੍ਹ ਦੇ ਤਪਾੜ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਪੋਹ ਮਹੀਨੇ ਹਰੀ ਬਰਸੀਨ ਦੀ ਬੁਰਕੀ ਮੂੰਹੋਂ ਸਿੱਟ ਦਿੰਦੈ! ਫੇਰ ਭਾਈ ਤੜਕਾ ਮੱਚੀ ਜਾਵੇ-ਤੇ ਆਪ ਟੀ. ਵੀ. ਵੱਲੀਂ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਆਬਦੇ ਪੈਰੀਂ ਆਪ ਈ ਹੱਥ ਜੇ ਲਾਈ ਜਾਵੇ-ਤੜਕਾ ਮੱਚਣ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਹ ਆਉਣੋਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ-ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਬਈ ਮੈਨੂੰ ਸਾਹ ਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਐ! ਘਰ 'ਚ ਸੰਘੱਟ ਆਇਆ ਪਿਆ-ਮੈਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਕਰੋਧ-ਮੈਂ ਆਖਿਆ, ਇਹਨੂੰ ਭੈਣ ਦੇ ਯਾਰ ਦੀ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਹਿਲੂ ਵੀ ਲੈ! ਅਛਟ-ਬੱਕਰ ਫੇਰ ਬਣ ਲਈਂ-ਸਾਲੀ ਫੇਰ ਚੁੱਪ....!"

- "ਫੇਰ ਵੀ ਨੂੰ ਬੋਲੀ...?" ਬਾਈ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਨੇ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮੂੰਹ ਪੁੱਟਿਆ ਸੀ।

- "ਕਾਹਨੂੰ...! ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਹੁੰਦੈ ਬਈ ਪਤੰਦਰ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਐ-ਸਾਲੀ ਗੁੱਗਲ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਐ-ਬੋਲਦੀ ਈ ਨੂੰ!"

- "ਫੇਰ....?"

- "ਫੇਰ ਮੌਸਮ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ-ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਕੰਕਰੀਟ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ-ਸਵੇਰੇ ਛੇ ਵਜੇ ਦਾ ਮੈਂ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅੱਠ ਵਜੇ ਘਰੇ ਵੜਿਆ-ਘਰੇ ਉਹੀ ਟਟਬੈਰ ਫੇਰ! ਘਰਾਂਆਲੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਹਲਕ ਛੁੱਟਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਛੁੱਟਿਆ ਈ ਸੀ! ਸਾਲੇ ਜੁਆਕ ਵੀ ਸਿਟਿੰਗ-ਰੂਮ 'ਚ ਜੋਗੇ ਦੀ ਕਲਾਸ ਲਾਈ ਬੈਠੇ! ਆਪ ਜੁਆਕਾਂ 'ਚ ਸਾਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣੀ ਬੈਠੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਈ ਜਾਵੇ! ਅਖੇ ਸਾਹ ਲੰਮਾ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਲਵੋ...ਜੀਹਦੇ ਨਾਲ ਫੇਫੜੇ ਸਾਰੇ ਹਵਾ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਣ....ਫੇਰ ਪੂਰੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਕੱਢੋ...ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੈ...ਐਰਾ ਬਗੈਰਾ...ਲਟਰਮ ਪਟਰਮ...! ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਲਾ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਈ ਘਰ ਨੂੰ ਜੋਗਾ ਆਸ਼ਰਮ ਬਣਾਈ ਬੈਠਾ! ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਬਈ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਦੇ ਆਲਾ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਾਂ? ਫੇਰ ਮੈਂ ਜੁਆਕ ਬੈਠੇ ਦੇਖ ਕੇ ਚੁੱਪ ਵੱਟ ਗਿਆ-ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਐਨੀ 'ਨੁੱਰੀ ਚੜ੍ਹੀ-ਪਰ ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਕਿਚਨ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਲੰਡੂ ਜਿਆ ਪੈਂਗ ਠੋਕਿਆ ਤੇ ਨਹਾਉਣ ਚਲਿਆ ਗਿਆ-ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨਹਾ ਕੇ ਥੱਲੇ ਉਤਰਿਆ-ਉਹਦਾ ਸਾਲੀ ਦਾ ਸਕੂਲ ਫੇਰ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਨਾ ਹੋਇਆ-ਮੈਂ ਫੇਰ ਸਮਾਈ ਜੀ ਕਰ ਕੇ ਆਖਿਆ ਬਈ ਲਿਆ ਕੁਛ ਖਾਣ ਖੂਣ ਨੂੰ ਈ ਦੇ-ਦੇ, ਸੁੱਕੀ ਦਾਰੂ ਤਾਂ ਤੰਗ ਕਰੂਗੀ-ਕੁੜੀ ਯਾਵੇ ਦੀ ਮੱਚੀ ਸੜੀ ਵੀ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹਰੇ ਮਤਰੇਏ ਜੁਆਕ ਮਾਂਗੂੰ ਨੂਣ ਆਲੀਆਂ ਪਕੌੜੀਆਂ ਜੀਆਂ ਸਿੱਟਗੀ ਤੇ ਫੇਰ ਜਾ ਕੇ ਸੂਲ ਹੋਣ ਆਲਿਆਂ ਮਾਂਗੂੰ ਮੇਹਲਣ ਲੱਗਪੀ! ਮੈਂ ਫੇਰ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਈ ਰੱਖਿਆ ਬਈ ਮਨਾਂ, ਕਾਹਨੂੰ! ਤੇ ਇਕ ਪੈਂਗ ਹੋਰ ਸਿੱਟ ਲਿਆ-ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਭਲਵਾਨਾ ਬਈ ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਕਰੋਧ 'ਚ ਹੋਵੇ-ਪੈਂਗ ਵੱਡਾ ਮਾਰਦੈ!"

- "ਬਿਲਕੁਲ ਬਾਈ ਫੌਜੀਆ....!" ਭਲਵਾਨ ਨੇ ਵੀ ਵੋਟ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਭੁਗਤਾਈ।

- "ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦਾ ਥੱਕਿਆ ਹੰਭਿਆ ਹੋਇਆ-ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਮਾਂਗੂੰ ਰੋਟੀ ਦੀ ਝਾਕ 'ਚ ਬੈਠਾ-ਸਾਲੀ ਹਟਣ ਦਾ ਨਾਂ ਈ ਨਾ ਲਵੇ! ਉਹੀ ਘਤਿੱਤਾਂ-ਕਦੇ ਢਿੱਡ ਜਿਆ ਹਿਲਾਉਣ ਲੱਗਪੇ-ਕਦੇ ਨਾਸਾਂ 'ਚੋਂ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਸਾਹ ਜੇ ਖਿੱਚਣ ਲੱਗਪੇ-ਕਦੇ ਆਬਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਜੀਆਂ ਆਪ ਈ ਦੱਬਣ ਡਹਿਜੇ-ਕਦੇ ਨਹੁੰਆਂ ਨਾਲ ਨਹੁੰ ਜੇ ਰਗੜਨ ਲੱਗਪੇ-ਕਦੇ ਕੁਛ ਸਿਆਪਾ, ਕਦੇ ਕੁਛ....!"

- "ਫੇਰ....?" ਸੁੱਖਾ ਬੋਲਿਆ।

- "ਬੱਸ ਫੇਰ ਸੁੱਖਾ ਸਿਆਂ-ਜੁਆਕ ਤਾਂ ਚਲੇ ਗਏ ਸੌਣ-ਤੇ ਅਜੇ ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਬਾਰੇ ਈ ਆਖਿਆ ਸੀ-ਫੇਰ ਡੂੰਮਣੇ ਮਖਿਆਲ ਮਾਂਗੂੰ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਪੈਗੀ-ਅਖੇ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਐਡੀ ਛੇਤੀ ਜਾਨ ਨਿਕਲਦੀ ਐ? ਮੈਂ ਜੋਗਾ ਤਾਂ ਕਰਲਾਂ! ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦਾ ਸਤਿਆ ਵਿਆ-ਤੇ ਬੀਰ ਮੇਰਿਆ, ਮੈਂ ਚੱਪਲੀ ਲਈ ਚੱਕ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਪੈਂਦੀ ਐ ਪੈਣ ਦੇ...! ਚੰਗੀ ਦੁਰਬੜੀ ਲਾਈ! ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਧੌਣ 'ਚ ਚੱਪਲੀਆਂ ਠੋਕੀ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਨਾਲੇ ਆਖਾਂ, ਲਿਆ ਕੱਢ ਆਬਦੇ ਜੋਗੇ ਆਲੇ ਜੰਤਰ...!"

ਹਾਸੜ ਮੱਚ ਗਈ।

- "ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ...?" ਬਾਈ ਬਰਾੜ ਨੇ ਹਾਸਾ ਰੋਕ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਜੁਆਕ ਆਬਦੇ ਆਬਦੇ ਕਮਰੇ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸੌਂ ਗਏ-ਉਹ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸਾਡੇ 'ਚ ਈ ਕੰਨ ਰੱਖਦੇ?"

- "ਤੇ ਚੱਕ ਮੇਰੇ ਭਾਈ...! ਸਾਲੀ ਚੱਕ ਕੇ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਫੂਨ ਘੁਮਾਉਣ ਲੱਗੀ-ਫੂਨ ਦਾ ਰਿਸੀਵਰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰੀ ਵੀ ਦਾਰੂ ਜੀ ਉਤਰਗੀ-ਮੈਂ ਵੀ ਓਪਰੇ ਜਿਹੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਫੋਨ ਹੱਥ 'ਚੋਂ ਫੜ ਲਿਆ-ਉਹਨੇ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਕੋਈ ਹੀਲ ਹੁੱਜਤ ਨਾ ਕੀਤੀ-ਫੇਰ ਵੀ ਘਰਆਲੀ ਸੀ? ਰੋਟੀ ਲਾਹਤੀ-ਮੈਂ ਜਿਹੜੀ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਖਾਣੀ ਸੀ, ਖਾ ਲਈ-ਭੁੱਖ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਉਂ ਈ ਮਰਗੀ ਸੀ...!"

- "ਹੁਣ ਕਿਮੇਂ ਐ....?"

- "ਹੁਣ ਕੀ ਸੁਆਹ ਹੋਣਾ ਸੀ? ਬੱਸ ਉਹ ਹੀ ਬੈਂਹਾਂ ਤੇ ਉਹੀ ਕੁਹਾੜੀ...! ਸਮਝ ਸਾਲੀ ਨੂੰ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗ ਗਈ ਬਈ ਪੁਲਸ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਟਦਾ ਨੂੰ-ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਘਰੇ ਆਉਣੈਂ ਬੱਸ ਢਿੱਡ ਜਿਆ ਹਿਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਐ-ਰੋਟੀ ਮੇਰੀ ਲਾਹ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਰੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਐ-ਬੀਰ ਮੇਰਿਓ...! ਰੋਟੀ ਮਾਈਕਰੋਵੇਵ 'ਚ ਤੱਤੀ ਕਰ ਲਈਦੀ ਐ ਤੇ ਝੁਲਸ ਲਈਦੀ ਐ-ਕੀ ਸੁਆਹ ਜੁਨ ਐ ਮੇਰੀ...? ਕੰਮ ਵੀ ਕਿਹੜੇ ਕੰਜਰ ਆਸਤੇ ਕਰਨੈਂ? ਜਦੋਂ ਘਰ 'ਚ ਈ ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ ਨੂੰ! ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਤਲਾਕ ਬਿਨਾ ਸਰਨਾ ਨੂੰ-ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਘੁੰਗ ਵਸਦੇ ਸੀ-ਚਿੜੀ ਚੂਕਦੀ ਨੂੰ ਸੀ ਸੁਣਦੀ-ਆਹ ਦੇਖਲੋ ਕੱਖੋ ਹੌਲਾ ਹੋਇਆ ਬੈਠੈਂ ਮਿੱਤਰੋ!" ਦਾਰੂ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਫੌਜੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਦਿੰਦੇ, ਵਿਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਫੌਜੀ "ਹਾਏ ਜੋਗਾ...!" ਆਖ ਕੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਧਾਹ ਮਾਰਦਾ ਰਿਹਾ...!

ਹਰਦੇਵ ਉਸ ਦਾ ਰੰਡੀ ਰੋਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਨ ਹੌਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ। ਪਰ ਦੁੱਖ ਸਬਾਇਆ ਜੱਗ, ਵਾਂਗ ਉਥੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੁਖੀ ਸਨ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੀਪ ਦਾ ਫੋਨ ਆ ਗਿਆ।

ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਟੂਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਪਾਪਾ ਜੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਪਾਪਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਵਕੀਲ ਤੋਂ ਇਕ ਐਫੀਡੇਵਿਟ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਦੀ ਗ਼ੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਤਲਾਕ ਲੈਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰੇਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਡੋਰਿੰਟ ਹੋਟਲ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਕੀ ਖੱਟਿਆ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ? ਕੀਤੀ ਕਮਾਈ ਕਿਸ ਰਾਸ ਆਈ? ਮੀਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਜੁਆਕਾਂ ਦਾ ਪਿਉ ਬਣ ਗਿਆ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਜੋਕਰਾ ਸੀ, ਸਾਲੀ ਨੇ ਉਹ ਵੀ ਖੱਸੀ ਕਰ ਧਰਿਆ! ਕਰ ਲਈ ਐਸ਼ ਨਵੀਂ ਜਨਾਨੀ ਨਾਲ? ਮੀਤੀ ਕੀ ਮਾੜੀ ਸੀ? ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਦੀ ਭਾਈਵਾਲ ਤਾਂ ਸੀ! ਬਾਪੂ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਹਨੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਬੇਬੇ ਬਾਪੂ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ? ਹਰਦੇਵ ਅੰਦਰੋਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ

ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਉਲੀਕੇ ਅਰਮਾਨ ਕੁਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਫੱਟੜ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਚਾਅ ਮੁਰਝਾ ਕੇ ਸੁੱਕ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸੁਪਨੇ ਚੂਰ ਚੂਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਬਿਨਾ ਦੇਰ ਕੀਤੀ ਹਰਦੇਵ ਡੌਰਿੰਟ ਹੋਟਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਦੀਪ ਅਤੇ ਸੁਮੀਤ ਬੀਅਰ ਬਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ। ਦੀਪ ਨੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਐਫ਼ੀਡੇਵਿਟ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰਦੇਵ ਤੋਂ ਤਲਾਕ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਤਲਾਕ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਤੇ ਉਪਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ! ਥੱਲੇ ਉਸ ਦੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਸਨ।

ਕਾਗਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਮੁੜ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਕੰਮ ਅੱਜ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਵਾਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਵੀ ਕਿਸ ਲਈ ਸੀ? ਕਿਹੜਾ ਭਾਨੋ ਨੂੰ ਤੁੰਗਲ ਬਣਵਾ ਕੇ ਦੇਣੇ ਸਨ? ਕੰਮ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਜਮਾਂਹ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਹੁਣ ਉਸ ਅੱਗੇ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਸਨ। ਭੈਣ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ! ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਭਾਈਬੰਦਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਹੱਥ-ਉਧਾਰ ਵੀ ਫੜ ਲਏ।

ਮਹੀਨੇ ਕੁ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਨਿਕਲੀ। ਦੀਪ ਦੀ ਗ਼ੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਤਲਾਕ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਐਫ਼ੀਡੇਵਿਟ ਦੀਪ ਵੱਲੋਂ ਹਾਂਸੀ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਹਫ਼ਤੇ ਕੁ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨੇ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੌਰਗੇਜ਼ ਅਤੇ ਕੌਂਸਲ ਟੈਕਸ ਭਰਿਆ ਅਤੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਭਾਰਤ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਿਆ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਭੈਣ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ। ਮਾਂ ਤਾਂ ਬਿਮਾਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਹੀ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਜੇ ਕੁਝ ਖਾਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਖਾ ਲੈਂਦੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਕੁਝ ਮੰਗਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਦੇਖਣ ਪਾਖਣ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਹਿੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸੁਖਦੇਵ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਖੇਤ ਵਾਲਾ ਘਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਪਸੂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਸੁਖਦੇਵ ਨੂੰ ਰਜਾਮੰਦੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਕਿਹੜਾ ਉਸ ਨੇ ਹੁਣ ਮੱਝਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਕੱਢਣੀ ਸੀ? ਜਾਂ ਹਲ ਵਾਹੁਣਾ ਸੀ? ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਸ ਨੇ ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਲਈ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦਾ ਠੇਕਾ ਪੇਸ਼ਗੀ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਲਈ ਫ਼ਿਕਸ ਡਿਪੋਜ਼ਿਟ ਕਰਵਾ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਅਜੇ ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਨੂੰ ਉਕਾ ਹੀ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬੇਬੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਬੇਬੇ ਸਿੱਧੀ ਸਲੋਟ ਹੀ ਹਰਦੇਵ ਵੱਲ ਝਾਕੀ ਜਾਂਦੀ। ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਦਿਲ ਅਤੀਅੰਤ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਕੁਝ ਖਾਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੰਦਾ। ਪਰ ਬੇਬੇ ਖਾਂਦੀ ਘੱਟ। ਪਰ ਖਿਲਾਰਦੀ ਬਹੁਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਰਤ-ਸੁੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੇਬੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਉਹ ਬੋਲਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਤੋਂ ਰਾਇ ਲਈ ਸੀ। ਉਹ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਸਹਿ ਸਦਮਾ ਲੱਗਿਆ ਹੀ ਦੱਸਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਦੀ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ 'ਤੇ ਆਖੀ ਗੱਲ ਵਾਰ ਵਾਰ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ।

- "ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਪਿਉ ਨੇ ਸਾਡੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ, ਹਰਦੇਵ ਸਿਆਂ! ਤੇਰੀ ਬੇਬੇ ਤਾਂ ਓਦਣ ਦੀ ਕਮਲ ਜਿਆ ਮਾਰਨੋ ਈ ਨਹੀਂ ਹੱਟਦੀ।" ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਬੇਬੇ ਕੋਈ ਕਮਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੀ ਸੀ। ਬੋਲਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਸ਼ਹਿਰ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਦਮੇ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਰੀਜ਼ ਕਮਲਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਬਰਤਾਹਟ ਹੀ ਕਰੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਮਰੀਜ਼ ਸਦੀਵੀ ਚੁੱਪ ਵੀ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ! ਹਰਦੇਵ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬੇਬੇ ਉਸ ਨਾਲ ਰੱਜ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰੇ! ਲਾਹ ਸੁੱਟੇ

ਉਹ ਜਿਲਬ ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਉਪਰੋਂ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਵਲਾਇਤ ਵਿਚੋਂ ਨਾਲ ਲੱਦ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ 'ਬੇਬੇ' ਆਖਾਂ ਤਾਂ ਬੇਬੇ 'ਬੁੱਸ-ਬੁੱਸ' ਕਰਦੀ, ਘੁੱਟ ਲਵੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਘੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ, ਤੇ ਉਤਾਰ ਦੇਵੇ ਮੇਰੇ ਗੱਡੇ ਵਰਗੇ ਭਾਰੇ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਬੋਝ! ਬੇਬੇ ਹੱਸ ਕੇ ਲਾਡ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਾਂਗ 'ਕੁੱਤਾ' ਆਖੇ ਤਾਂ ਉੱਡ ਜਾਵੇ ਮੇਰੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ, ਜੋ ਮੈਂ ਵਲਾਇਤ 'ਚੋਂ ਨਾਲ ਧੂਹ ਲਿਆਇਆ ਸੀ! ਬੇਬੇ ਇਕ ਵਾਰ 'ਵਾਰੀ ਪੁੱਤ' ਆਖੇ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ ਹੌਲਾ-ਹੌਲਾ ਫੁੱਲ ਵਰਗਾ! ਪਰ ਬੇਬੇ ਤਾਂ ਬੋਲਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪ ਕਮਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਚੀ ਸਾਰੀ 'ਬੇਬੇ' ਆਖਦਾ। ਪਰ ਬੇਬੇ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਵੱਲ ਝਾਕ ਕੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਘੋਸਲ ਜਿਹੀ ਵੱਟ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੈ ਜਾਂਦੀ। ਛੋਟਾ, ਸੁਖਦੇਵ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨਾਲ ਖੇਤ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਰੁੱਝ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਜਨੋ ਵੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ। ਬੇਬੇ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਰੋਟੀ ਸੁਖਦੇਵ ਹੀ ਖੇਤੋਂ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਮੁਹਾਰ ਖੋਲ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ! ਬੇਬੇ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੇ!

ਇਕ ਦਿਨ ਅੱਧੀ ਕੁ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬੇਬੇ ਨੇ ਰੌਲਾ ਜਿਹਾ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਦਾਬਾ' ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਰਦੇਵ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ-ਪਿਆ ਅੱਭੜਵਾਹੇ ਉਠਿਆ। ਲਾਈਟ ਜਗਾਈ। ਬੇਬੇ ਦੇ ਹੱਥ ਹਿੱਕ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਸ਼ਾਂਤ ਪਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ। ਬੇਬੇ ਤੋਂ ਪੀਤਾ ਨਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬੇਬੇ ਕੀ ਆਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ? ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ। ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕਾਰ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਦਾਖਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਐਕਸਰੇ ਅਤੇ ਸਕੈਨਿੰਗ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਗੁਲੂਕੋਜ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾੜਾਂ ਵਿਚ ਗੁਲੂਕੋਜ਼ ਨਹੀਂ ਚੱਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਗਿੱਟੇ ਦੀ ਨਾੜ ਵਿਚ ਗੁਲੂਕੋਜ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਐਕਸਰੇ ਅਤੇ ਸਕੈਨਿੰਗ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੱਸ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਬੇਬੇ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ ਰੁਕ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਹਫ਼ਤਾ ਭਰ ਇਲਾਜ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਬੇਬੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਲੰਮੀ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਵਿਚ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸੁਖਦੇਵ ਵੀ ਦਿਨ ਵਿਚ ਦੋ-ਦੋ ਗੇੜੇ ਮਾਰ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਵੀ ਆਉਂਦੀ। ਪਰ ਹਰਦੇਵ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤੌਰ ਦਿੰਦਾ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ! ਹੁਣ ਬੇਬੇ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ! ਪਰ ਘਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਵੀ ਕੌਣ ਸੀ? ਕੋਈ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ! ਉਸ ਨੇ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝਿਆ। ਸਾਰੀਆਂ ਜੱਦੋਜਹਿਦਾਂ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਅਰਾਮ ਨਾ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਗਿਆਰ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ...! ਹਰਦੇਵ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਰੋਇਆ। ਜਿਹੜੀ ਕਸਰ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਅੱਜ ਬੇਬੇ ਮਰੀ ਤੋਂ ਰੋ ਕੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਭਰਿਆ ਮਨ ਹੌਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਬੇਬੇ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਪਿੰਡ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਬੇਬੇ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਧਾਰਨ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦੇ ਜੰਗਲ, ਸਰਸਾ ਨਦੀ, ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕਰ ਲਏ। ਪੀਰ ਸਾਈਂ ਬੁੱਢਣ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਜਗਾਹ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਸੀ।

ਬੇਬੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਿਰਿਆ ਕਰਮ ਅਤੇ ਅੰਤਿਮ ਰਸਮਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸੁਖਦੇਵ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ।

- "ਦੇਖ ਛੋਟੇ ਭਾਈ! ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਜੋਕਰਾ ਮੈਂ ਸੀ-ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ! ਜਿੰਨਾ ਮੈਥੋਂ ਹੋਇਆ-ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ! ਮੈਂ ਚੱਲਿਐਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਾਪਸ! ਹੁਣ ਤੂੰ ਇਉਂ ਕਰੀਂ! ਖੇਤ ਵਾਲਾ ਘਰ ਤੇਰਾ...! ਤੇ ਆਹ ਅੰਦਰਲਾ ਘਰ ਮੇਰਾ! ਠੀਕ ਐ...? ਕਦੇ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਬਾਈ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਯਾਦ ਕਰੀਂ, ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਊਂਗਾ! ਪਰ ਆਹ ਮੇਰੇ ਆਲਾ ਘਰ ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਹੈ-ਇਹਨੂੰ ਇਵੇਂ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੇਈਂ! ਇਹਨੂੰ ਨਾ ਛੇੜੀਂ! ਇਸ ਘਰ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਵੱਡਮੁੱਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ...! ਇਹਨੂੰ ਮੈਂ ਜਿੰਦਰਾ ਲਾ ਚੱਲਿਐਂ-ਚਾਬੀ ਮੈਂ ਆਬਦੇ ਨਾਲ ਲੈ

ਜਾਨੈਂ! ਜੇ ਐਸ ਘਰ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵਸਤ ਹੈ-ਤਾਂ ਅੱਜ ਈ ਲੈ ਜਾਹ! ਮੁੜ ਕੇ ਮੇਰਾ ਨਿੱਕਾ ਵੀਰ ਬਣਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾ ਭੰਨੀਂ...! ਤੇ ਨਾ ਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੰਨਣ ਦੇਈਂ! ਇਹ ਮੇਰੀ ਹਦਾਇਤ ਸਮਝਲਾ-ਨਸੀਹਤ ਸਮਝਲਾ-ਬੇਨਤੀ ਸਮਝਲਾ! ਮੈਂ ਸਾਲ ਨੂੰ ਮੁੜਾਂ-ਤੇ ਚਾਹੇ ਵੀਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜਾਂ! ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੈਂ ਆਪੇ ਆ ਕੇ ਖੋਲ੍ਹੋ-ਇਹਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਖੋਲ੍ਹੋ! ਪਰ ਇਸ ਘਰ ਦਾ ਤੂੰ ਖਿਆਲ ਜ਼ਰੂਰ ਰੱਖੀਂ! ਪਰ ਬਾਹਰੇ ਬਾਹਰ...!" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਸੁਖਦੇਵ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਕੀਤੀ।

- "ਤੂੰ ਬਾਈ ਹੁਣ ਆਵੇਂਗਾ ਕਦੋਂ?" ਸੁਖਦੇਵ ਦਾ ਵੀ ਮਨ ਭੈੜਾ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ਨਿੱਕਿਆ...! ਹੋ ਸਕਦੇ ਮੇਰੇ ਫੁੱਲ ਈ ਆਉਣ, ਮੈਂ ਨਾ ਆਵਾਂ? ਤੇ ਹੋ ਸਕਦੇ-ਮੇਰੇ ਫੁੱਲ ਵੀ ਨਾ ਆਉਣ...? ਪਰ ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੀਂ...! ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਮੈਂ ਜਿਉਨੈਂ-ਤੈਨੂੰ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ! ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਠੀ ਪੱਤਰ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਉਂਦਾ ਰਹੀਂ! ਤੇ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖੀਂ...!"

- ".....!" ਸੁਖਦੇਵ ਨੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਚੁੱਕਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

- "ਆਹ ਗੱਲ ਮੇਰੀ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਸੁਣੀਂ! ਬਾਪੂ ਦੀ ਕੁਲ ਹਰੀ ਰੱਖਣੀਂ ਐਂ-ਦੋ ਚਾਰ ਮੁੰਡੇ ਦੱਬ ਕੇ ਬਣਾਈਂ...! ਤੈਨੂੰ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਈ ਐ-ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਵਾਂ-ਨਾ ਕਰਵਾਵਾਂ...? ਮੈਂ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਦੇ ਬਥੇਰੇ ਰੰਗ ਦੇਖ ਲਏ ਐ! ਕਾਠ ਦੀ ਹੱਡੀ ਛੋਟਿਆ ਵਾਰ ਵਾਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀ-ਛੋਟੀ ਭਰਜਾਈ ਨਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੀਂ-ਲੜੀਂ ਜਮਾਂ ਨਾ...! ਲੜਾਈ 'ਚ ਕੁਛ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਨਿੱਕਿਆ! ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਰਿਹੋ! ਲੜਾਈਆਂ ਭੜਾਈਆਂ 'ਚੋਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ! ਆਹ ਦੇਖ ਲੈ! ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਈ ਐਂ? ਦੋ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਕੇ ਵੀ ਬੋਤੇ ਦੀ ਪੂਛ ਅਰਗਾ ਲੰਡਾ ਈ ਫਿਰਦੈਂ! ਪਰ ਮੇਰੀ ਇਕ ਗੱਲ ਨਾ ਭੁੱਲੀਂ...! ਆਪਾਂ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਔਤ ਈ ਨਾ ਮਰ ਜਾਈਏ!"

- "ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ ਬਾਈ...! ਰੱਬ ਭਲੀ ਕਰੂਗਾ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਦੇ ਗਰੀਬੀ-ਅਮੀਰੀ, ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਬੜੇ ਸਬਕ ਸਿੱਖੇ ਐ! ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਮਾਰ ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ!" ਸੁਖਦੇਵ ਬਾਈ ਦੀ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜ ਗਿਆ। ਬੱਚੇ ਵਾਂਗ...! ਹਰਦੇਵ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਛੜ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤਾਂ ਖਿਡਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸੇ ਕੋਹਲੂ ਗੋੜ ਵਿਚ!

ਕਾਂਡ 17

.....ਹੁਣ ਹਰਦੇਵ ਕਿੰਨੇ ਜੁੱਗਤਿਆਂ ਬਾਅਦ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਸੀ। ਬੇਬੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦ ਉਹ ਵਾਪਸ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਹੀ ਧਾਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਵੇਗਾ! ਉਸ ਨੇ ਮਕਾਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਲਾਹ ਕੇ ਦੋ ਮਕਾਨ ਹੋਰ ਲੈ ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ 'ਹੋਮ-ਸੀਕਰਜ਼' ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਦੇ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੀ ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਹੀ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਜਾਂ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਇੰਗਲੈਂਡ ਗੇੜਾ ਮਾਰਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਰਾਇਆ ਬਗੈਰਾ ਵਸੂਲ ਕਰਕੇ, ਦੋ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਕੱਢ ਕੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਪਰਤ ਆਇਆ ਕਰੇਗਾ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕਦੇ ਮੀਤੀ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੀਪ ਦੀ! ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ! ਜੰਗੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਉਚਾਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਆਇਆਂ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸੁਖਦੇਵ ਨੇ ਗੇੜਾ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਸੀ? ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸੀ? ਚਾਹ ਪੀਣ ਸਾਰ ਹੀ ਉਹ ਸੁਖਦੇਵ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋ ਤੁਰਿਆ।

ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸੁਖਦੇਵ ਦਾ ਖੇਤ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਬਹਿਰਾਂ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਸਾਸਰੀਕਾਲ ਬਾਈ ਜੀ...!" ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਪਿੱਛੇ ਸੁਖਦੇਵ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਸੁਖਦੇਵ ਦੀ ਦਾਹੜੀ ਵਿਚੋਂ ਬੱਗੋਂ ਦੀ ਭਾਅ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਗਲਵਕੜੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਦੋਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਮ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਉਬਲ ਪਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਗਿੱਲੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸੁਖਦੇਵ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਛੋਟੀ ਭਰਜਾਈ ਨੇ ਜੇਠ ਦਾ ਅਦਬ ਕੀਤਾ। ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਏ। ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਰਦੇਵ ਉਠ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

- "ਕੀ ਦੇਖਦੈਂ ਬਾਈ...?" ਸੁਖਦੇਵ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗ ਜਿਹੇ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦੈ...? ਬਈ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਖ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ-ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਤੂੰ ਕੋਈ ਗੌਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ!"

- "ਕੀਤਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਾਈ...? ਮੈਂ ਚੱਕਤੇ ਫੱਟੇ! ਉਤਾਤੇ ਪੱਚਰੇ!"

- "ਫੇਰ ਵਿਹੜਾ ਸੁੰਨਾਂ ਸੁੰਨਾਂ ਕਿਉਂ ਲੱਗਦੈ?"

- "ਤੇਰੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਦੋ ਭਤੀਜੇ ਐ-ਦੋਨੋਂ ਈ ਨਾਨਕੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਐ...! ਐਥੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਬਾਈ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ? ਮਾਸਟਰ ਘੱਟ ਵੱਧ ਈ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਐ-ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਨਕੀਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਾ ਦਿੱਤੇ!"

- "ਕਿੰਨਵੀਂ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਐ...?" ਹਰਦੇਵ ਦੁੱਗਣਾ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਇਕ ਨੇ ਦਸਵੀਂ ਕਰ ਲਈ-ਕਾਲਜ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦੈ! ਤੇ ਦੂਜਾ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ 'ਚ ਦਸਵੀਂ ਕਰਜੂ!"

- "ਵਾਹ ਜੀ ਵਾਹ...! ਤੂੰ ਕੀਤੀ ਐ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ-ਤੂੰ ਇਉਂ ਕਰ! ਤੂੰ ਹੁਣ ਜਾਹ ਤੇ ਮੈਨੂੰ 'ਕੱਲੀ ਭਰਜਾਈ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੇ।" ਉਸ ਦਾ ਸੇਰ ਖੂਨ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਦੇਖੀਂ ਬਾਈ...! ਕਿਤੇ ਮੇਰੀ ਖੇਡ ਜੀ ਵੀ ਖਰਾਬ ਕਰਦੇਂ?"

- "ਮੈਂ ਦੋ ਮਾਰੂਂ ਟੋਟਣ 'ਚ! ਵਗ ਜਾਹ ਏਥੋਂ...!"

- "ਚੰਗਾ ਬਈ...! ਸਾਡਾ ਜੇਠ ਭਰਜਾਈ ਮੂਹਰੇ ਕੀ ਜੋਰ...? ਸਾਡਾ ਕਿਹੜਾ ਜੋਰ ਮਾਮੀਏਂ? ਉਏ ਆ ਜਾਹ ਉਰ੍ਹੇ, ਕੰਜਰ ਦੀਏ...! ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਬਾਈ ਭੂਸਰ ਜੂ! ਸੁਣ ਲੈ ਆ ਕੇ ਇਹਦੀ ਗੱਲ! ਪਰ ਬਚ ਕੇ ਰਹੀਂ...! ਜਿਵੇਂ ਗਾਉਣ ਆਲੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਐ: ਰਹੀਂ ਬਚ ਕੇ ਹਾਨਣੇ-ਹੋਰ ਨਾ ਚੜ੍ਹਾ ਦੇਵੀਂ ਕੋਈ ਚੰਦ ਨਹੀਂ...! ਚੇਤੇ ਰੱਖੀਂ, ਜੇਠ ਅੱਗੋਂ ਤੇ ਬੋਤਾ ਪਿੱਛੋਂ ਧਾਰ ਮਾਰਦੇ ਐ!"

- "ਉਏ ਤੂੰ ਹਟਦਾ ਨਹੀਂ ਬਕਵਾਸ ਕਰਨੋਂ? ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਉਮਰ ਐ...? ਨਾ ਬੇਸ਼ਰਮੀਂ ਦੇਹ ਬਾਈ ਨੂੰ!"

- "ਬਾਈ, ਬੰਦਾ ਤੇ ਘੋੜਾ ਕਦੇ ਬੁੱਢੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ! ਖੁਰਾਕਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਐਂ! ਨਾਲੇ ਪੁਰਾਣੀ ਨਸਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਘੋੜੀ ਸੌ ਕੋਹ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਦੁੱਧ ਕਰਵਾ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਐ!"

- "ਖੜ੍ਹਾ, ਤੇਰੀ ਕੁੱਤੇ ਦੀ...! ਟਿੱਚਰਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ ਅੱਗਾ ਪਿੱਛਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ, ਬੇਸ਼ਰਮ ਬੰਦਾ! ਆ ਜਾਹ ਭਰਜਾਈ-ਆ ਜਾਹ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਰਗੀ ਐਂ! ਇਹ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਭੌਂਕੀ ਜਾਂਦੈ, ਚੌਰਾ...!"

ਭਰਜਾਈ ਵੀ ਸੀਲ ਕੁੱਕੜ ਵਾਂਗ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ।

- "ਗੱਲ ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਇਹ ਐ! ਬਈ ਮੇਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ? ਨਾ ਮੇਰੇ ਕੋਈ ਰੰਨ-ਤੇ ਨਾ ਕੰਨ!"

- "ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਰਤੀ ਭਾਈ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ? ਆਹ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਥੋਡਾ ਈ ਐ!" ਉਸ ਨੇ ਰਵਾਇਤੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਜਿਹੀ ਔਰਤ ਸੀ।

- "ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਮੇਰਾ...! ਮੇਰਾ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਦਾ ਕੁਛ ਵੰਡਿਆ ਨਹੀਂ! ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀਐਂ-ਤੁਸੀਂ ਮਾੜੇ ਜੇ ਕਰੜੇ ਹੋਜੋ!"

- "ਬੋਲੋ ਭਾਈ ਜੀ...? ਥੋਡੀ ਖਾਤਰ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਐ!"

- "ਉਏ ਗੱਲ ਬੋਚ ਕੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਕੱਢੀਦੀ ਐ! ਫੇਰ ਵੀ ਤੇਰਾ ਜੇਠ ਐ! ਜੇਠ ਤੇ ਬਿੱਲੇ 'ਤੇ ਕਦੇ ਇਤਬਾਰ

ਨਾ ਕਰੀਏ! ਇਹ ਖਾਂਦੇ ਘੱਟ ਡੋਲਦੇ ਜਿਆਦੇ ਐ! ਸਿਆਣੇ ਦਾ ਕਿਹਾ ਤੇ ਔਲੇ ਦਾ ਖਾਧਾ-ਬਾਅਦ 'ਚ ਪਤਾ ਲੱਗਦੈ!" ਅੰਦਰੋਂ ਸੁਖਦੇਵ ਬੋਲਿਆ।

- "ਉਏ ਕੱਤਿਆ...! ਤੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਂ ਜਾਨੈਂ, ਉਏ?"

- "ਬਾਈ ਜੀ ਗਲਤੀ ਹੋਗੀ...! ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੱਸ ਆਬਦੇ ਘਰਾਂਆਲੀ ਨੂੰ ਮੱਤ ਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ-ਬਈ ਕਿਤੇ ਜੇਠ ਭਰਜਾਈ ਦੀ ਰਜਿਸਟਰੀ ਨਾ ਕਰਾ ਕੇ ਲੈਜੇ!"

- "ਭਰਜਾਈ...! ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਭੌਂਕੀ ਜਾਣਦੇ! ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਧਿਆਨ ਨਾਲ!"

- "ਹਾਂ ਜੀ...!"

- "ਲੈ ਬਈ ਹੁਣ ਨਾ ਬੋਲੀਂ...! ਨਹੀਂ ਜੁੱਤੀ ਸਿਰ 'ਚ ਆਉ! ਭਰਜਾਈ, ਇਹਨੂੰ ਛਿੱਤਰ ਖਾਣ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀਂ ਬਾਣ ਐ!"

- "ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ ਜੀ...! ਮਾਤੀ ਬਾਣ ਐ!"

- "ਗੱਲ ਭਰਜਾਈ ਇਹ ਐ! ਬਈ ਜਿਹੜੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਦਸਵੀਂ ਕਰ ਲਈ ਐ-ਉਹਨੂੰ ਮੈਂ ਅਡੋਪਟ ਕਰ ਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਲੈ ਜਾਨੈਂ-ਆਪੇ ਉਥੇ ਮੇਰੇ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਊ! ਤੈਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਐ...?"

- "ਕੀ ਕਰਕੇ ਜੀ...?" ਭਰਜਾਈ ਦੇ 'ਅਡੋਪਟ' ਸ਼ਬਦ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਤੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਗਿਆ ਸੀ।

- "ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਗੋਦ ਲੈ ਕੇ...! ਪੁੱਤ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਥੋਡਾ ਈ ਰਹਿਣੈਂ! ਪਰ ਇੰਗਲੈਂਡ 'ਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਹਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਣ ਜਾਊ!"

- "ਸਾਡਾ ਪੁੱਤ ਕਾਹਤੋਂ ਰਹਿਣੈਂ ਜੀ? ਥੋਡਾ ਕਿਤੇ ਕੁਛ ਲੱਗਦਾ ਨੀ...? ਤੁਸੀਂ ਆਬਦੇ ਆਲੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਲਵੋ! ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ!"

- "ਉਏ ਇਹਤੋਂ ਗਰਤਪੌਂਕ ਤੋਂ ਕੀ ਪੁੱਛਣੈਂ? ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁੱਟਦਾ ਰਿਹੈਂ! ਬੱਸ ਤੇਰੀ ਹਾਂ ਚਾਹੀਦੀ ਐ!"

- "ਇਹ ਹਾਂ ਤਾਂ ਹੋਜੂ! ਪਰ ਹੋਰ ਕਾਸੇ ਨੂੰ ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਵਾਉਣ ਲੱਗਪੇ?"

- "ਠਹਿਰ ਜਾਹ...! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦੀ ਵੀ ਲਿਹਾਜ਼ ਨੀ ਕਰਦਾ, ਪੋਪਲਾ?" ਉਸ ਨੇ ਜੁੱਤੀ ਲਾਹ ਲਈ।

- "ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਾਈ ਜੀ ਹੱਸਦਾ ਸੀ! ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਐ-ਉਵੇਂ ਈ ਹੋਊ...! ਸਾਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਜਮਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੀ! ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਐ-ਪੰਜ ਕਰ ਪੰਜਾਹ ਕਰ! ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤ ਤੇਰੇ ਐ-ਜਿਹੜੇ 'ਤੇ ਮਰਜ਼ੀ ਐ ਹੱਥ ਧਰਦੇ!"

ਹਰਦੇਵ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਚੰਗਾ! ਜਿੰਦੇ ਉਹਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਹੋਈ-ਉਹਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਭੇਜੀਂ! ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕਰੀਏ!"

ਉਹ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਘਰੇ ਆ ਗਿਆ। ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਸੁਸਤੀ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਲੇਟ ਗਿਆ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਿੱਖੀ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੇ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਅੱਖ ਖੋਲ੍ਹੀ। ਉਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਘੋੜੇ ਵੇਚ ਕੇ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਸੰਸੇ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਜ਼ਾਦ ਸੀ।

- "ਵੇ ਮੈਖਿਆ ਦੇਵ ਘਰੇ ਈ ਐ...?" ਅਵਾਜ਼ ਫਿਰ ਆਈ।

- ".....!" ਉਹ ਦੁਬਿਧਾ ਜਿਹੀ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਹ 'ਦੇਵ' ਆਖਣ ਵਾਲੀ ਕੌਣ ਹੋਈ? 'ਦੇਵ' ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜੁੱਗਤਿਆਂ ਬਾਅਦ ਆਖਿਆ ਸੀ! ਉਹ ਜਾਗੋ-ਮੀਟੀ ਜਿਹੀ ਵਿਚ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

- "ਵੇ ਬੋਲਦਾ ਈ ਨੀ...? ਕਿੰਨੀਆਂ ਹਾਕਾਂ ਮਾਰੀਐਂ ਮੈਂ?" ਇਕ ਅੱਧਖੜ੍ਹ ਜਿਹੀ ਔਰਤ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੀ ਬੋਲੀ। ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਚਾਹੇ ਮੁਰਝਾ ਚੱਲੇ ਸਨ। ਪਰ ਜੁਆਨੀ ਵਾਲਾ ਸੁਹੱਪਣ ਅਜੇ ਵੀ ਪਰਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦਾ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਮਾਸ ਢਿਲਕ ਚੱਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਸੰਧੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਨਿਰਲੇਪ ਭਾਅ ਮਾਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਜੁਆਨੀ ਵਾਲੀ ਤੌਰ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਮੋਰ ਪੈਹਲ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਜੋਬਨ ਜਾਣ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੜਕ ਆਪਣੀ ਰੰਗਤਾ ਅਜੇ ਵੀ ਦਰਸਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਪਰਖਣ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੁਆਨੀ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦਾ ਨਖਰਾ ਦੁਹਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਪਛਾਣ 'ਚ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ!

- "ਵੇ ਪਛਾਣਿਆਂ ਨੀ? ਮੈਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਐਂ, ਪ੍ਰੀਤੋ! ਬੰਤ ਸਿਉਂ ਕੀ...!" ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

- "ਅੱਛਾ...! ਪ੍ਰੀਤੋ...? ਉਹ ਹਾਂ...! ਪ੍ਰੀਤੋ ਮਾਫ਼ ਈ ਕਰੀਂ ਬਈ ਮੈਨੂੰ...! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸੱਚੀਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆਂ!"

- "ਵੇ ਦੇਵ...! ਪਛਾਣੇਂ ਵੀ ਕਿਵੇਂ? ਮੁੱਦਤਾਂ ਤਾਂ ਹੋਗੀਆਂ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆਂ ਨੂੰ! ਜੇ ਤੂੰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ-ਮੈਂ ਨੂੰ ਸੀ ਐਥੇ ਹੁੰਦੀ-ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ-ਓਦੋਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਵਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ-ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਆਲੇ ਇਉਂ ਈ ਦੱਸਦੇ ਸੀ-ਬਈ ਦੇਵ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ! ਵੇ ਦੇਵ, ਸਹੁੰ ਵੱਡੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ! ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨੂੰ ਬਾਹਲਾ ਈ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ! ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੱਚਿਆ ਪਿਆ ਸੀ, ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ!" ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਭਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕੋਸੇ ਕੋਸੇ ਹੰਝੂ ਮੋਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਕਿਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

- "ਪ੍ਰੀਤੋ...! ਰੋ ਨਾ! ਮੇਰਾ ਮਨ ਵੀ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੈ! ਤੇਰੀ ਸਾਰੀ ਘਾਣੀਂ ਦਾ ਈ ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ! ਜਿੰਨਾ ਕਹਿਰ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਬੀਤਿਐ-ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਜਿਆਦਾ ਸੰਤਾਪ ਮੈਂ ਭੋਗਿਐ! ਸੱਚ ਮੰਨੀਂ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਐਤਕੀਂ ਜਰੂਰ ਮਿਲਣਾ ਆਉਣਾ ਸੀ-ਚਾਹੇ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਸਹੁਰੀਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ!"

- "ਵੇ ਕਾਹਦੇ ਸਹੁਰੇ ਤੇ ਕਾਹਦੇ ਪੇਕੇ, ਦੇਵ...? ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਭੁੱਜੀ ਪਈ ਆਂ!" ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲਾ ਹੜ੍ਹ ਹੋਰ ਉਛਲ ਪਿਆ। ਰੋਂਦੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹਰਦੇਵ ਤੋਂ ਜਰੀ ਨਾ ਗਈ।

- "ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ! ਸਹੁੰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ-ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲੇ ਅੱਖ 'ਚੋਂ ਹੰਝੂ ਨੂੰ ਸੀ ਕੇਰਿਆ-ਅੱਜ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਪਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਪੁੱਤਾ ਕਿੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਆਇਆ? ਦੇਵ, ਸਾਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਹਾਉਕੇ ਭਰਦੀ ਦੀ ਨਿਕਲ ਗਈ-ਕੋਈ ਦਿਨ ਵੀ ਸੁਖ ਦਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ-ਬੰਦਾ ਸੀ ਆਬਦਾ-ਚਾਹੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਸੀ ਚਾਹੇ ਕਬਾਬੀ ਸੀ-ਉਹ ਵੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ-ਉਹ ਵੀ ਨੂੰ ਰਿਹਾ! ਫੇਰ ਰੱਬ ਨੇ ਇਕ ਧੀ ਦਿੱਤੀ-ਇਲਾਜ ਖੁਣੋਂ ਵਿਚਾਰੀ ਉਹ ਤੁਰਗੀ! ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਦੇਵ, ਉਹਦੀ ਭੋਲੀ ਜੀ ਸੂਰਤ ਸਿਲਤ ਮਾਂਗੂੰ ਦਿਲ 'ਚ ਵੜੀ ਪਈ ਐ-ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ, ਡੁੱਬੜੀ ਜਮਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲਦੀ!" ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਗਮ ਦਾ ਉਬਾਲ ਅੱਖਾਂ ਰਸਤੇ ਚੋਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗਹੁ ਨਾਲ, ਧੁਰ ਤੱਕ ਤੱਕਿਆ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਤਾਂ ਉਹ ਖੈਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਜ਼ਰੂਰ 'ਦੇਵ-ਦੇਵ' ਪੁਕਾਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਰੀਰ ਥੋੜਾ ਭਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਮੜਕ ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿਣੀ ਸੀ? ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਬੜੀ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਜਿਹੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਗੇੜ ਸੀ। ਹੁਣ ਹਰਦੇਵ ਉਸ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਕੋਚ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਲਾ ਪਿਆਰ ਬੰਦਾ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾ ਸਕਦਾ। ਇਹੀ ਹਾਲਤ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ! ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹਾਲਤ ਕੀ ਸੀ? ਇਹ ਹਰਦੇਵ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

- "ਹੁਣ ਸਹੁਰੀਂ ਰਹਿੰਨੀ ਐਂ ਕਿ ਐਥੇ, ਪੇਕੀਂ?" ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਫਰੋਲਣ ਲਈ ਪੁੱਛ ਗੀ ਲਿਆ।

- "ਵੇ ਕਾਹਦੇ ਸਹੁਰੇ ਪੇਕੇ ਐ, ਹਰਦੇਵ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਦੋ ਰੋਟੀਆਂ ਦੀ ਭਾਈਵਾਲ ਐਂ! ਜਿੱਥੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਐਂ-ਖਾ ਲੈਨੀਂ ਐਂ-ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਆਲੀ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਪਈ ਐਂ! ਆਹ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਵੀ ਸਤਜੁਗੀ ਐ-ਜੀਹਦੇ ਘਰੇ ਮਰਜੀ ਐ, ਜਾ ਵੜਾਂ! ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਜਿਉਣ ਜੋਕਰੇ ਨੇ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਨੂੰ ਪਾਇਆ-ਚਾਹੇ ਇਹ ਮੇਰਾ ਆਬਦਾ ਅਸਲੀ ਪਿੰਡ ਨੂੰ-ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਬਿਗਾਨਾ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ-ਸਾਰੇ ਈ ਸਤਜੁਗੀ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਐ ਦੇਵ ਐਸ ਪਿੰਡ 'ਚ ਤਾਂ, ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ!"

ਉਹ ਆਬਣ ਤੱਕ ਦੁਖਦੀਆਂ ਸੁਖਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵੰਡਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਫੁੱਟਾਂ 'ਤੇ ਮੱਲ੍ਹਮ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਦੋ ਦੁਖਿਆਰੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਹਮਦਰਦ ਹੀ ਤਾਂ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਹਰਦੇਵ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਗੱਲ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

- "ਪ੍ਰੀਤੋ! ਇਕ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ।" ਹਰਦੇਵ ਬੋਲਿਆ।

- "ਕਿਹੜੀ ਦੀ...?"

- "ਬਈ ਦੁਨੀਆਂ ਐਨੀ ਬੇਕਿਰਕ ਕਿਉਂ ਐਂ?"

- "ਵੇ ਦੇਵ! ਇਹ ਤਾਂ ਰੱਬ ਜਾਣੇ...! ਪਤਾ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਐਨਾ ਦੁਖੀ ਕਰਕੇ ਕਿਵੇਂ ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੌਂ ਜਾਂਦੈ?"

- "ਸੁਖੀ ਬੰਦਾ ਵੀ ਨੂੰ ਰਹਿੰਦਾ...! ਮਾੜੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮ ਈ ਤਾਂ ਭੁਗਤੀ ਜਾਨੇ ਐਂ! ਸਭ ਐਥੇ ਈ ਭੁਗਤ ਜਾਂਦੇ ਐ! ਅੱਗੇ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਕੋਈ ਨੂੰ! ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਐਥੇ ਈ ਐ! ਨਰਕ ਦਾ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਡਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਐ, ਤੇ ਸੁਰਗ ਦਾ ਲਾਲਚ!"

- "ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਰਕ ਈ ਭੋਗਿਐ, ਦੇਵ! ਨਾਲੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸੀ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ...! ਸੱਚ ਜਾਣੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮੱਚਦੇ ਤਵੇ 'ਤੇ ਪਈ ਨੇ ਈ ਕੱਢੀ ਐ-ਜੇ ਆਹ ਪਿੰਡ ਆਲੇ ਮੇਰੇ ਮੱਦਤਗਾਰ ਨਾ ਹੁੰਦੇ-ਹੁਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਫੁੱਲ ਪਏ ਹੋਣੇ ਸੀ! ਜਿਉਣਾ ਵੀ ਕਾਹਦੇ ਆਸਰੇ? ਨਾ ਧੀ, ਨਾ ਪੁੱਤ! ਨਾਂ ਆਬਦਾ ਬੰਦਾ? ਉਹ ਜਾਣੇ! ਓਸ ਗੱਲ ਦੇ ਆਖਣ ਮਾਂਗੂੰ, ਜੇ ਬੰਦਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਬਾਬੀ ਵੀ ਹੋਊ-ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਤੀਮੀਂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਹੁੰਦੈ-ਬਈ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕੋਈ, ਹੈ! ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਦੇਵ ਰਹਿਗੀ ਰੋਹੀ ਆਲੇ ਜੰਡ ਮਾਂਗੂੰ ਰੁੰਡ ਮਰੁੰਡ...! ਕੀਹਦੇ ਕੋਲੇ ਦੁੱਖ ਰੋਵਾਂ?" ਉਹ ਫਿਰ ਡੁਸਕ ਪਈ। ਪਰ ਹੰਝੂਆਂ ਦੀ ਝੜੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚਿੱਟੀ ਚੁੰਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਬੋਚ ਲਈ ਸੀ।

- "ਗੱਲ ਪ੍ਰੀਤੋ ਹੋਰ ਐ...!"

- ".....!" ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਨੱਕ ਪੁੰਝ ਕੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਉਚੀਆਂ ਚੁੱਕੀਆਂ।

- "ਮੈਂ ਸੋਚਦੈਂ ਬਈ ਜੁਆਨੀ ਤਾਂ ਚਲ ਰੁਲਦਿਆਂ ਖੁਲਦਿਆਂ ਨੇ ਕੱਢ ਲਈ-ਆਹ ਹੁਣ ਬੁੜ੍ਹਾਪਾ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲੂ? ਬੁੜ੍ਹਾਪਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਹਰ ਜਰੂਰ ਚਾਹੀਦੈ!" ਉਹ ਮੋੜ ਘੋੜ ਕੇ ਖੋਤੀ ਬੋਹੜ ਹੇਠ ਲੈ ਆਇਆ।

- "ਦੇਵ! ਸੱਚ ਜਾਣੀ, ਬਾਹਲੀ ਲੰਘੀ ਤੇ ਖੋਤੀ ਰਹਿਗੀ? ਇਹ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲ ਈ ਜਾਣੀ ਐਂ!"

- "ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਹੁਣ ਬਵੰਜਾ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੋਗੀ-ਤੇ ਤੇਰੀ ਪੰਜਾਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਹੋਊ?"

- "ਦੇਖ ਲੈ, ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਸਾਲ ਕੁ ਈ ਪਿੱਛੇ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ ਮੈਂ? ਸੱਚ ਜਾਣੀ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਭੁੱਲਿਆ ਪਿਐ-ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਊੜਾ ਆੜਾ ਵੀ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ।" ਉਹ ਉਦਾਸ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਵੀ ਹੱਸ ਪਈ। ਹਾਸਾ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਵੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੁਛ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਰੱਬ ਵਸਦਾ ਸੀ। ਦਰਿਆ ਦਿਲ ਮਾਹੌਲ ਜਿਉਂਦਾ ਸੀ।

- "ਬੰਦਾ ਬੀਹ ਟਟਬੈਰ ਕਰਦੈ-ਪੜ੍ਹਦੈ! ਫੱਟੀਆਂ ਲਿਖਦੈ-ਭਾੜੇ ਸਿੱਖਦੈ-ਬੀਹ ਕੁਛ ਕਰਦੈ! ਪਰ ਅੱਗੇ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦੈ ਬਈ ਗੋਹਾ ਮਿੱਧਣ ਜੋਗੇ ਈ ਰਹਿ ਜਾਣੈ?"

- "ਪ੍ਰੀਤੋ...? ਤੂੰ ਆਬਦੇ ਬੁੜ੍ਹਾਪੇ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨੂੰ ਸੋਚਿਆ?"

- "ਮੇਰੇ ਸੋਚਣ ਨਾਲ ਹੋਊ ਕੀ, ਦੇਵ? ਸੱਚ ਜਾਣੀ, ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਈ ਨਾ ਹੋਵੇ-ਉਹਨੂੰ ਸੋਚਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ? ਹੈ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ...?"

- "ਤੈਨੂੰ ਉਹ ਦਿਨ ਯਾਦ ਐ? ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜ ਜਾਂਦੇ ਦੇ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਾਲਟੀ ਉਤੇ ਪਾਤੀ ਸੀ?"

- "ਵੇ ਆਹੋ...! ਮੈਂ ਭੁੱਲੀਂ ਆ ਕਿਤੇ ਉਹੋ ਦਿਨ...? ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਪਾਈ ਸੀ? ਚਾਣਚੱਕ ਈ ਪੈਗੀ ਸੀ? ਤੂੰ ਬਾਹਲਾ ਭੜਾਕੂ ਤਾਂ ਉੱਠੀਂ ਸਾਹਣ ਮਾਂਗੂੰ ਭੂਸਰ ਗਿਆ ਸੀ! ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਦਿਨ ਯਾਦ ਆਉਂਦੈ-ਸੱਚ ਜਾਣੀ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਹੋ ਜਿਆ ਈ ਲੱਗਦੈ, ਦੇਵ! ਜਿਹੋ ਜਿਆ ਤੂੰ ਓਦੋਂ ਸੀ!"

- "ਹੁਣ ਤਾਂ ਬੁੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ-!"

- "ਵੇ ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਈ ਹੋਣੈ...! ਆਪਾਂ ਕੋਈ ਅਲੈਹਦੇ ਤਾਂ ਨੂੰ ਬੁੜ੍ਹੇ ਹੋਗੇ? ਬਚਪਨ ਆਲੀਆਂ ਲਿੱਚ ਗੜਿੱਚੀਆਂ ਥੋੜੇ ਈ ਭੁੱਲਦੀਐਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ? ਸੱਚ ਜਾਣੀ, ਜੇ ਲੰਗੂਰ ਬੁੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦੈ-ਬਨੇਰੇ ਟੱਪਣੇ ਥੋੜੇ ਭੁੱਲਦੈ ਉਹੋ?"

- "ਤੇਰੇ ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ ਬੜਾ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਐ?"

- "ਵੇ ਹੋਰ ਹੁਣ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਗੁਲਾਲੀ ਚੜ੍ਹਗੀ...? ਅਵਾ ਤਵਾ ਈ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨੈ!"

- "ਪ੍ਰੀਤੋ, ਇਕ ਗੱਲ ਆਖਾਂ...?"

- "ਵੇ ਸੌ ਆਖ! ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਆਈ ਐਂ! ਓਦਰੀ ਪਈ ਐਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭਾਈ...!"

- "ਮੈਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾਂ ਵੀ ਸੁਖੀ ਚਾਹੇ ਦੁਖੀ ਰਿਹੈਂ-ਪਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾ ਸਕਿਆ।" ਉਸ ਨੇ ਅੱਗਾ ਪਿੱਛਾ ਦੇਖ ਕੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨੀ ਵੀ ਕਿਸ ਨੇ ਹੈ? ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੇਖ ਵੀ ਲਿਆ। ਤਾਂ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਡਰ ਡੁੱਕਰ ਤੋਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਬੜੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਰਹੇ ਸਨ।

- "ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੇਰੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਰਹੀ ਐਂ!"

- "ਵੇ ਦੇਵ! ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਾਂ ਰਿਹੈ ਮੇਰਾ ਬੰਦਾ ਜਿਉਂਦਾ! ਓਨਾਂ ਚਿਰ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਈ ਨਹੀਂ ਗਿਆ-ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੁੱਕ ਗਿਆ-ਫੇਰ ਵੀ ਬਾਹਲਾ ਕੋਈ ਦਿਲ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ-ਪਰ ਦੇਵ! ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ, ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਧੀ ਮੁੱਕੀ-ਉਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਬੜੀ ਯਾਦ ਆਈ! ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਸੋਚਿਆ-ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ 'ਕੱਲੀ ਰਹਿਗੀ ਸੀ! ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੇਰਾ ਇਸ ਜੱਗ 'ਤੇ! ਆਹ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਜਿਉਣ ਜੋਕਰਿਆਂ ਨੇ ਠੰਮਣਾਂ ਦਿੱਤਾ ਮੈਨੂੰ!" ਉਸ ਦਾ ਫਿਰ ਰੋਣ ਛੁੱਟ ਪਿਆ।

- "ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਈ ਪਾ ਦਿੰਦੀ?"

- "ਵੇ ਕਾਹਨੂੰ...! ਇਕ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਤੇਰਾ ਡਰੈੱਸ ਹੈਨੂੰ ਸੀ-ਦੂਜਾ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਬਈ ਆਪ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਠੂਠੇ ਖਾਨੀਂ ਐਂ-ਓਹ ਤਾਂ ਖਾਨੀਂ ਈ ਐਂ! ਤੈਨੂੰ ਬਾਧੂ ਕਾਹਤੋਂ ਤੰਗ ਕਰਾਂ...? ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ, ਬਈ ਵਿਆਹਿਆ ਵਰਿਐ-ਆਬਦਾ ਰੰਗਾਂ 'ਚ ਵਸਦੈ-ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਬਈ ਤੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਮਾਂਗੂੰ ਖੂਹ 'ਚ ਈ ਲਮਕੀ ਜਾਨੈਂ?"

- "ਪ੍ਰੀਤੋ...! ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੀਂ...!"

- "ਗੁੱਸਾ ਕਾਹਤੋਂ ਕਰਨੈ...? ਤੂੰ ਦਿਲ ਫਰੋਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ! ਕੋਈ ਗੱਲ ਦਿਲ 'ਚ ਨਾ ਰੱਖੀਂ! ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ, ਅੱਗੇ ਗੱਲਾਂ ਦਿਲ 'ਚ ਰੱਖੀਆਂ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡਾਂ 'ਚ ਗੋਲੇ ਬੱਝੇ ਵੇ ਐਂ!"

- "ਜੇ ਤੂੰ ਚਾਹੇਂ...! ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਜੋਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ...! ਪਰ ਜੇ ਤੂੰ ਚਾਹੇਂ, ਆਪਣਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਬੁੜ੍ਹਾਪਾ ਈ ਸੁਖਾਲਾ ਲੰਘ ਸਕਦੈ?" ਆਖਰੀ ਅਤੇ ਆਨੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਆਖ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਘੋਖਣਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਪ੍ਰੀਤੋ ਵੱਲ ਇੰਜ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਲੇਟ ਹੋਇਆ ਡਰਾਈਵਰ ਲਾਲ ਬੱਤੀ ਵੱਲ ਝਾਕਦੈ! ਕਿ ਕਦੋਂ ਹਰੀ ਹੋਊ?

- ".....!" ਪ੍ਰੀਤੋ ਚੁੱਪ ਰਹੀ।

- "ਆਪਾਂ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸੁਖਦੇਵ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਗੋਦ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ-ਜੁਆਨ ਐਂ ਹੁਣ! ਕਾਲਜ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦੈ! ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਪਣੇ ਕੋਲੇ ਕਾਸੇ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ! ਦੋਵੇਂ ਜਾਣੇ ਵਸਾਂਗੇ ਰਸਾਂਗੇ? ਇਹ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸੁਆਲ ਈ ਪੁੱਛਿਐ? ਕਿਤੇ ਉਂ ਨਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਆਉਣੋਂ ਜਾਣੋਂ ਹਟਜੀਂ?"

- "ਨਹੀਂ, ਆਉਣੋਂ ਜਾਣੋਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹਟਣੈਂ, ਦੇਵ...? ਪਰ ਐਸ ਉਮਰ ਝਾਟੇ ਖੋਹ ਪਾਉਂਦੇ ਚੰਗੇ ਲੱਗਾਂਗੇ?"

- "ਝਾਟੇ ਖੋਹ ਕਾਹਦੀ ਐ? ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਈ ਆਬਦਾ ਘਰ ਵਸਾਉਂਦੀ ਆਈ ਐ? ਨਾਲੇ ਆਪਾਂ ਕਿਹੜਾ ਐਥੇ ਰਹਿਣੈਂ...? ਤੇਰਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਣਾ ਕੇ ਛੂ-ਮੰਤਰ ਹੋਜਾਂਗੇ! ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣ ਦਿੰਦੇ।"

- "ਵੇ ਕਮਲਿਆ! ਐਹੋ ਜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਤੇ ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਐਂ...? ਲੋਕ ਜਿੰਨ ਅਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਐ-ਮਿਲਟਾਂ 'ਚ ਮਾਣਸ-ਬੂ...! ਮਾਣਸ-ਬੂ...! ਪਿੱਟਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ!"

- "ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਾਂਗੇ-ਆਪਣਾ ਬੁੜ੍ਹਾਪਾ ਤਾਂ ਗਿਆ ਬੋੜੇ ਖੂਹ 'ਚ! ਇੰਗਲੈਂਡ 'ਚ ਲੋਕ ਬੁੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਬਾਂਹਾਂ 'ਚ ਬਾਂਹਾਂ ਅੜਾ ਕੇ ਤੁਰਦੇ ਐ-!"

- "ਬੂਹ ਮੈਂ ਮਰਜਾਂ...! ਵੇ ਫੋਟੂ!... ਐਡੇ ਬਸ਼ਰਮ...?" ਉਸ ਨੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਪੁੱਠਾ ਹੱਥ ਰੱਖ ਲਿਆ।

- "ਉਥੇ ਕੋਈ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ-ਉਥੇ ਹਰ ਬੰਦਾ-ਹਰ ਬੁੜੀ, ਆਬਦੀ ਐਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਂਦੇ ਐ!"

- "ਸੱਚ ਜਾਣੀ...! ਮੈਥੋਂ ਤਾਂ ਨੂੰ ਐਡੀ ਬਸ਼ਰਮੀਂ ਕਰੀ ਜਾਣੀ...!"

- "ਦੇਖ ਪ੍ਰੀਤੋ! ਆਪਾਂ ਕਿਹੜਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਂ? ਤੇਰਾ ਬਾਪੂ ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਕੇ ਈ ਵਸਿਆ ਸੀ, ਐਸ ਪਿੰਡ?"

- "ਵੇ ਵਸਿਆ ਤਾਂ ਸੀ...! ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਹੀ ਆਬਦਾ ਪਿੰਡ ਲੱਗਦੈ-ਜਿੱਥੇ ਮੰਦੇ ਦਿਨ ਕੱਟੇ ਐ।"

- "ਤੂੰ ਇਉਂ ਕਰ...! ਹੁਣ ਸੁਖਦੇਵ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਆਲੈ! ਤੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਚੱਲ! ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਣਾ ਲਵਾਂਗੇ-ਤੇ ਨਾਲੇ ਮੈਨੂੰ ਬੈਂਕ 'ਚ ਕੰਮ ਐ!"

- "ਵੇ ਦੇਵ...! ਸੱਚ ਜਾਣੀ, ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਡਮਾਕ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਦਾ! ਡਰਦੀ ਬੁੜਾਪੇ ਤੋਂ ਮੈਂ ਵੀ ਆਂ! ਇਹਦੇ 'ਚ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਓਹਲਾ ਨੂੰ...! ਪਰ ਫੇਰ ਸੋਚਦੀ ਆਂ-ਬਈ ਕਾਹਦੇ ਪਿੰਡੇ? ਪਤਾ ਨੂੰ ਜਿੰਦਗੀ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਦਿਨ ਐਂ? ਹੁਣ ਅਖੀਰਲੇ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕਾਹਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕਾਲਸ ਲਈਏ?"

- "ਮੂੰਹ ਕਾਲਸ ਇਹਦੇ 'ਚ ਕਾਹਦੀ ਐ...? ਜਿਹੜੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਰਹਿੰਦੇ ਐ-ਉਹ ਤਾਂ ਸੋਹਣੇ ਬਿਤਾਈਏ? ਆਪਾਂ ਜਰੂਰੀ ਤਾਂ ਨੂੰ ਬੁੜਾਪੇ 'ਚ ਵੀ ਭੱਠ 'ਚ ਭੁੱਜ ਕੇ ਮਰਨਾ? ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤਾਪ ਸੁੱਖ ਕੇ ਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ? ਰਹਿ ਆਪਾਂ ਪਿੰਡ ਵੀ ਪੈਂਦੇ? ਪਰ ਐਥੇ ਲੋਕ ਈ ਬਾਪੂ ਜਾਭਾਂ ਦਾ ਭੇੜ ਕਰੀ ਜਾਣਗੇ! ਆਪਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਈ ਚੰਗੇ ਐਂ! ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ ਖਾਵਾਂਗੇ ਪੀਵਾਂਗੇ-ਬੁੱਲੇ ਵੱਢਾਂਗੇ!"

- ".....!" ਪ੍ਰੀਤੋ ਚੁੱਪ ਸੀ।

- "ਤੂੰ ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ ਮਨ ਨਾਲ ਰੈਅ ਕਰਲਾ! ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸਾਝਰੇ ਈ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਆਜੀਂ! ਹੁਣ ਸੁਖਦੇਵ ਆਉਣ ਆਲੈ-ਸੱਚ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਕੀ ਕਰਨੀ ਐਂ? ਪਰ ਓਹਲਾ ਈ ਠੀਕ ਹੁੰਦੈ!"

- "ਤੇ, ਤੇਰੀ ਰੋਟੀ ਰਾਟੀ...?"

- "ਉਹ ਤਾਂ ਸੁਖਦੇਵ ਲੈ ਈ ਆਉ-ਜੇ ਖਾਣੀ ਐਂ ਤਾਂ ਬਹਿਜਾ!"

- "ਨਹੀਂ, ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਖਾਣੀ...! ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਆਉਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ-ਤੂੰ ਵੀ ਆਬਦੇ ਮਨ ਨਾਲ, ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਲੀਂ-ਫੇਰ ਜਿਵੇਂ ਕਹੇਂ ਕਰਲਾਂਗੇ! ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ ਹਰਦੇਵ? ਉਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਖੇਂਗਾ ਬਈ ਬੁੱਢੀ ਖੋਲੀ ਕੀ ਜੁਆਕਾਂ ਆਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਪੀ? ਪਰ ਸੱਚ ਜਾਣੀ! ਜਾਣੀ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਉਵੇਂ ਤੇਹ ਜਿਆ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ-ਜਿਵੇਂ ਨਿੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ-ਆਹ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਵੱਢ ਵੱਢ ਖਾਂਦੀ ਐ, ਬਈ ਬਾਪੂ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੋਊ? ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰਹਿ ਪੈਂਦੀ...?" ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਦਿਲ ਦੀ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਆਖ ਦਿੱਤੀ। ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਮੂੰਹ ਚੁੰਮ ਲਵੇ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਦਾ ਭੋਲਾ ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਮੁਬਾਰਕ ਸੀ। ਸੁਲੱਖਣਾਂ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਵਾਂਗ ਕਰੂਪ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬਾਹਰੋਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਖੜਕਾ ਹੋਇਆ। ਸੁਖਦੇਵ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ।

- "ਬੈਠ ਪ੍ਰੀਤੋ...! ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਜਾਈਂ!" ਹਰਦੇਵ ਬੋਲਿਆ।

- "ਵੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਖਾ ਈ ਲੈਣੀ ਐਂ, ਦੇਵ...! ਸੱਚ ਜਾਣੀ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਤੋਂ ਜੁੱਗਤਿਆਂ ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਲਹਿ ਗਿਆ! ਤੂੰ ਰੋਟੀ ਖਾ-ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸਾਝਰੇ ਆਉਂ! ਜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣਾ ਹੋਇਆ-ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲੀਂ! ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ ਐਂ, ਬੋੜਾ ਜਿਆ-ਤੇਰੇ ਆਹਰ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇਖ ਆਉਂ! ਨਾਲੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਕਾਹਦਾ ਲੁੱਕ ਐ? ਮੇਰੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜ ਕੁ ਕਿੱਲੇ ਜਮੀਨ ਦੇਤੀ ਸੀ ਵੰਡ ਕੇ! ਬਾਹਲਾ ਮੂੰਹ ਮੈਂ ਵੀ ਨੂੰ ਅੱਡਿਆ-ਬਈ ਬਾਪੂ ਮੱਖੀਆਂ ਈ ਪੈਣਗੀਆਂ? ਬਣਦੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਅੱਠ ਕਿੱਲੇ ਸੀ! ਪਰ ਮੈਂ ਪੰਜਾਂ 'ਤੇ ਈ ਸਬਰ ਕਰ ਲਿਆ-ਬਈ ਕਿੱਥੇ ਚੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣੀ ਐਂ ਜਮੀਨ? ਬੰਦਾ ਤੁਰ ਗਿਆ-ਓਹ ਜਾਣੇ, ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਆਬਦੇ ਨਾਲ ਈ ਲੈ ਗਿਆ! ਮੈਂ ਨੂੰ ਜਮੀਨ ਜਮੂਨ ਦਾ ਬਾਹਲਾ ਲਾਲਚ ਕੀਤਾ-ਜਿੰਨੀ ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ-ਬੱਸ ਮੈਂ 'ਗੂਠਾ ਲਾ ਕੇ ਲੈ ਲਈ! ਉਹ ਪੈਲੀ ਮੈਂ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਦੇ ਦਿੰਨੀ ਐਂ-ਤੇ ਮੇਰਾ ਖਰਚਾ ਬਰਚਾ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੈ-ਉਹਦਾ ਠੇਕਾ ਲੈਣ ਜਾਣੈ! ਜੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲੇ ਟੈਮ ਹੋਇਆ? ਆਪਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਜਰੂਰ ਕਰ ਕੇ ਆਉਣੈ! ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਐਥੋਂ ਕਿਸੇ ਜੁਆਕ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣਾ ਪਉ-ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮਿਲਟ 'ਚ ਕੰਮ ਨਿੱਬੜਜੁ! ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਈ ਭਾਅ

ਹੁੰਦੇ ਐ, ਦੇਵ!"

ਸੁਖਦੇਵ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ।

ਸ਼ਾਮ ਗੂੜੀ ਹੋ ਚੱਲੀ ਸੀ।

- "ਤੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਉਂ ਕਰੀਂ ਨਿੱਕਿਆ...!" ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਆਖਿਆ।

- "ਬੋਲ ਬਾਈ...?"

- "ਕੀ ਨਾਂ ਐਂ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ?"

- "ਵੱਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਰਮਣੀਕ ਐ-ਤੇ ਛੋਟੇ ਦਾ ਸਿਮਰਨ!"

- "ਕਾਲਜ, ਰਮਣੀਕ ਈ ਪੜ੍ਹਦੈ?"

- "ਹਾਂ, ਰਮਣੀਕ ਈ ਪੜ੍ਹਦੈ...!"

- "ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਹਫ਼ਤੇ ਕੁ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਦਿਵਾ ਕੇ ਲਿਆ।"

- "ਚਲਿਆ ਜਾਨੈਂ-।"

- "ਤੇ ਹੁਣ ਜਾਹ...! ਨੇਰਾ ਨਾ ਕਰ!" ਉਸ ਨੇ ਰੋਟੀਆਂ ਵਾਲਾ ਟਿਫ਼ਨ ਬੰਦ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

- "ਤੂੰ ਬਾਈ, ਰੋਟੀ ਖੇਤ ਆ ਕੇ ਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖਾ ਲਿਆ ਕਰਦਾ?"

- "ਕਿਉਂ...? ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਐ?" ਹਰਦੇਵ ਹੱਸਿਆ।

- "ਨਹੀਂ, ਤਕਲੀਫ਼ ਤਾਂ ਕਾਹਦੀ ਐ? ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਬੰਦਾ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੈ?"

- "ਜਿਗਰਾ ਰੱਖ...! ਦੋ ਚਾਰ ਕੰਮ ਐਂ! ਉਹ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬਬੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਾਂਗੇ

ਆਪਾਂ।"

ਸੁਖਦੇਵ ਤੁਰ ਗਿਆ।

ਦੁੱਧ ਪੀ ਕੇ ਹਰਦੇਵ ਪੈ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਉਹ ਪ੍ਰੀਤੋ ਅੱਗੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਰੱਖ, ਹੌਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਹਨੇਰ ਗੁਬਾਰ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੁਸੀਨ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਕਹਿ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਅੱਜ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਨੈਣ 'ਬਹਿਜਾ-ਬਹਿਜਾ' ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਉਹ, ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਦੁੱਧ, ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਜਾਗ ਲਾ, ਹੁਣ ਜੰਮ ਕੇ ਫੁੱਟ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਫੁੱਟ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਮਧਾਣੀ ਦੇ ਚਾਰ ਗੋੜਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਰਤਨ ਹੀ ਰਤਨ ਨਿਕਲਣੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਰੰਗੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ 'ਝਾਤ' ਆਖਣੀਂ ਸੀ। ਖੇਤੋ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਬੇ-ਆਬਾਦ ਪਿਆ, ਵਿਹੜਾ ਭਰ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਮੋਹ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਿਆਂਗਾ, ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਵਰਗ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਚਾਹੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਬੁੜ੍ਹਾਪੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਪਰ ਬੁੜ੍ਹਾਪੇ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ? ਪਿਆਰ ਕੋਈ ਰੋਹ ਦਾ ਗੱਡਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜਾ ਬੁੜ੍ਹਾਪੇ ਵਿਚ ਲੱਦਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ? ਪਿਆਰ ਇਕ ਮਮਤਾ ਹੈ, ਇਕ ਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਮਰ ਨੂੰ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ! ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵਹਿੰਦੇ ਹਰਦੇਵ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਨੀਂਦ ਨੇ ਆ ਘੇਰਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਘੁਰਾੜੇ ਬੇਨੇਰੇ ਟੱਪ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਬੇਫ਼ਿਕਰੀ ਵਿਚ ਅਹਿਲ ਪਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਬਾਂਹਾਂ ਵਿਚ ਸਮੋਈ।

ਸਵੇਰੇ ਪਾਠੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਹਰਦੇਵ ਦੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹੀ।

ਪਾਠੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲਿਆ।

ਰਾਗੁ

ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ 4

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁਤੀਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਏ ਰਾਮ॥

ਹਾਉਮੈ ਮਾਇਆ ਬਿਖੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁਤੀਏ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਿ ਬਿਖੁ ਲਹਿ ਜਾਇ ਰਾਮ॥
ਮਨੁ ਸੁਕਾ ਹਰਿਆ ਹਰਿਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁਤੀਏ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਰਾਮ॥
ਹਰਿ ਭਾਗ ਵਡੇ ਲਿਖਿ ਪਾਇਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁਤੀਏ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਸਮਾਏ ਰਾਮ॥....

ਹਰਦੇਵ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਨਿੰਮ ਨਾਲੋਂ ਦਾਤਣ ਤੋੜ ਲਈ। ਦਾਤਣ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਹਾ ਕੇ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਤਾਬਿਆ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਰਵਣ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋਇਆ। ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੈਬੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਘੁਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੋਈ ਸਵਰਗੀ ਨਜ਼ਾਰਾ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ! ਬੱਦਲਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਉਡ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ! ਉਸ ਦੀ ਤਪਦੀ ਆਤਮਾ ਸੀਤ-ਸੀਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਕਹਿ ਆਤਮਿਕ ਆਨੰਦ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਬਲਦੀ ਧੁਖਦੀ ਅਤੇ ਭੜਕਦੀ ਆਤਮਾ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕੋਈ ਸਥਿਰਤਾ ਪਕੜੀ ਸੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਦੇ ਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਕਪੜਛੱਲਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬਦਿਆਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕੋਈ ਕਿਨਾਰਾ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਿਆ ਸੀ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਓਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਚਾਹ ਪੀਤੀ ਅਤੇ ਦੇਗ ਲੈ ਕੇ ਘਰੇ ਆ ਗਿਆ।

ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਸਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਆ ਗਈ। ਹੱਥ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਚਾਹ ਵਾਲੀ ਗੜਵੀ ਸੀ। ਇਕ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਟੀਲ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

- "ਅਜੇ ਹੁਣੇਂ ਈ ਉਠਿਐਂ?" ਉਸ ਨੇ ਗੜਵੀ ਵਿਚੋਂ ਚਾਹ ਪਾਉਂਦੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਠਿਐਂ ਕੋਈ ਚਾਰ ਵਜੇ ਦਾ!"

- "ਚਾਰ ਵਜੇ ਦਾ...? ਜੈ ਖਾਣੀ, ਕੋਈ ਨੁਾਈ ਧੋਈ ਕਰਨੀਂ ਸੀ?"

ਹਰਦੇਵ ਹੱਸ ਪਿਆ।

- "ਨੁਾਈਆਂ ਧੋਈਆਂ ਅਜੇ ਮੈਂ ਕਰੀ ਜਾਊਂਗਾ? ਹੁਣ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਨੁਾਈ ਧੋਈ ਹੋਊ, ਪ੍ਰੀਤੋ!"

- "ਨਿਰਨੇ ਕਾਲਜੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਚੱਜ ਦਾ ਬਚਨ ਕੱਢਲਾ, ਮੂੰਹੋਂ!"

- "ਸਵੇਰੇ ਉਠ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਗਿਆ ਸੀ-ਆਹ ਲੈ ਦੇਗ!"

- "ਆਹ ਤਾਂ ਤੂੰ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਕੀਤਾ-ਧੰਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ...!" ਉਸ ਨੇ ਦੇਗ ਲੈ ਲਈ।

- "ਪ੍ਰੀਤੋ...! ਤੇਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਬਾਰੇ ਕੀ ਖਿਆਲ ਐ?" ਉਸ ਨੇ ਚਾਹ ਪੀਂਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

- "ਵੇ ਦੇਵ! ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਦੀ ਫਿਰਦੀ ਐਂ...! ਪਰ ਕੋਈ ਬਿਧ ਈ ਨੂੰ ਬਣੀਂ! ਓਸ ਗੱਲ ਦੇ ਆਖਣ ਮਾਂਗੂੰ, ਕਰਮ ਮਾੜੇ...?"

- "ਛੱਡ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ...! ਚੱਲ ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ਛਕਦੇ ਐਂ! ਨਾਲੇ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਕੱਲੁ ਆਲੀ ਬਾਤ 'ਤੇ ਕੋਈ ਕੰਨ ਧਰਿਆ? ਜਾਂ ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਈ ਜਰਬਾਂ ਤਕਸੀਮਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ?"

- "ਸੋਚਦੀ ਤਾਂ ਦੇਵ ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਆਲੀ ਗੱਲ ਈ ਐਂ! ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ, ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਰੁਲ ਖੁਲ ਕੇ ਕੱਢ ਲਏ-ਪਰ ਗੱਲ ਤੇਰੀ ਸੱਚੀ ਐ! ਬੁੜਾਪੇ 'ਚ ਮੰਜੇ 'ਤੇ 'ਕੱਲੇ ਪਏ ਕੁੱਤੇ ਮਾਂਗੂੰ ਚੂਕੀ ਜਾਮਾਂਗੇ! ਪਰ ਗੱਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਐ!"

- "ਉਹ ਕੀ...? ਹੁਣ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਸੱਪ ਨਾ ਟੋਕਰੇ ਹੇਠੋਂ ਕੱਢ ਲਈਂ?"

- "ਵੇ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦੀ! ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸੂਹਰ ਭਾਵੇਂ ਲੈ ਚੱਲੀਂ-ਪਰ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਲੈਤ ਬਲੂਤ ਜਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਾ-ਤੇ ਨਾ ਰਹਾਂ ਪਿੰਡ 'ਚ! ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ, ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਝਾਕਣੀਆਂ ਮੈਥੋਂ ਤਾਂ ਨੂੰ ਜਰੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ! ਬਥੇਰੇ ਹਨੋਰੇ ਸਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ!"

- "ਆਪਾਂ ਪਿੰਡ ਰਹਿਣਾ ਈ ਨੂੰ-ਤੇ ਨਾ ਰਹਿਣੈਂ ਵਲੈਤ! ਆਪਾਂ ਆਹ ਘਰ ਤਾਂ ਰੱਖਾਂਗੇ, ਇਉਂ ਈ! ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਬਦੇ ਮਰਨ ਤੱਕ ਵੇਚਦਾ! ਪਿੰਡੋਂ ਜੋ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਨਜੂਰ! ਆਪਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਇਕ ਕੋਠੀ ਲੈਲਾਂਗੇ-ਉਥੇ ਰਹਾਂਗੇ! ਤੇ ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਮਾਰਿਆ ਕਰਾਂਗੇ ਵਲੈਤ ਗੋੜਾ?"

- "ਇਹ ਗੱਲ ਸਰਾਸਰ ਝੂਠੀ...! ਮੈਂ ਆਹ ਉਮਰ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਦੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗੂੰ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਜਹਾਜ਼ ਆਲੇ ਦੇਖ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਣਗੇ? ਬਈ ਆਹ ਪੇਂਡੂ ਬੇਬੇ ਪਤਾ ਨੂੰ ਕੌਣ ਆਗੀ?" ਪ੍ਰੀਤੋ ਨਾਲ ਹਰਦੇਵ ਵੀ ਹੱਸ ਪਿਆ।

- "ਆਪਾਂ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਵਸੂਲਣੈਂ-ਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਉਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਮੁੜ ਆਇਆ ਕਰਾਂਗੇ!"

- "ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਰੇ ਤੂੰ ਫਿਰ ਚੁੱਪ ਈ ਵੱਟ ਗਿਆ? ਕਿਤੇ ਫੇਰ ਤਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਮੋੜ ਲਿਆ? ਮਨ ਬੜਾ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੁੰਦੈ!"

- "ਛਕਣਾ ਕਿੱਥੋਂ ਐ?"

- "ਜਿੱਥੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਇਆ! ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਆਂ ਆਲੇ ਦਾ ਈ ਐ?"

- "ਆਪਾਂ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਐਂ! ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਚੱਲਦੇ ਆਂ-ਨਾਲੇ ਦਰਸ਼ਣ ਕਰ ਆਵਾਂਗੇ-ਤੇ ਨਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ?"

- "ਇਹ ਵੀ ਠੀਕ ਐ! ਜਿਹੜੀ ਆਹ ਜੂਨ ਸੀ-ਉਹ ਤਾਂ ਔਖੀ ਸੌਖੀ ਭੋਗ ਲਈ-ਹੁਣ ਅੱਗਾ ਤਾਂ ਸਮਾਰੀਏ!"

- "ਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਹੋ ਜਾਈਏ? ਤੇ ਨਾਲੇ ਓਥੇ...!"

- "ਕੀ ਓਥੇ? ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਜਿਆ ਕਾਹਤੋਂ ਕਰ ਗਿਆ...? ਬੋਲ ਤਾਂ ਸਈ ਕੁਛ!"

- "ਤੇ ਨਾਲੇ...ਓਥੇ ਆਪਾਂ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰਲਾਂਗੇ?"

- "ਵੇ ਦੇਵ...! ਸੱਚ ਜਾਣੀਂ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਮਸਤ ਬੋਤੇ ਮਾਂਗੂੰ ਬਾਹਲੇ ਰੰਗ ਰਾਗ ਬਦਲਦੈਂ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਆਉਂਦੀ ਐ, ਸੰਗ!"

- "ਆਹੋ...! ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਈ ਸੰਗਾਉਆਂ ਆਲੀ ਐ!"

- "ਵੇ ਤੂੰ ਹੁਣ ਚਾਹ ਪੀਣੀਂ ਐਂ? ਜਾਂ ਮੈਥੋਂ ਖੋਸੜੇ ਖਾਣੇ ਐਂ...? ਤੂੰ ਬੁੜ੍ਹਾ ਹੋ ਚੱਲਿਆ-ਪਰ ਤੇਰੀ ਲਿਵਤਰੇ ਖਾਣ ਦੀ ਆਦਤ ਨਾ ਗਈ?"

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਰੋਟੀ ਵੇਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸੁਖਦੇਵ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਿਆ।

- "ਤੂੰ ਗਿਆ ਨੂੰ ਅੱਜ, ਨਿੱਕਿਆ?"

- "ਕਿੱਥੇ ਬਾਈ...?"

- "ਜਿੱਥੇ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਰਾਤ ਆਖਿਆ ਸੀ? ਰਮਣੀਕ ਕੋਲੋਂ?"

- "ਓਥੇ ਤੇਰੀ ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ਭੇਜਤਾ, ਮੈਂ! ਮੇਰਾ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਸਰਦਾ ਸੀ।"

- "ਆਪਾਂ ਪਰਸੋਂ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣੈਂ! ਇਕ ਵੱਡੀ ਵੈਨ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਆਖ ਦੇਈਂ!"

- "ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਆਲੇ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਈ ਆਖ ਦਿੰਨੈਂ! ਕਿੰਨੇ ਬੰਦੇ ਐ?"

- "ਬੰਦੇ ਆਪਾਂ ਕਿਹੜੇ ਐਂ? ਦੋ ਤੁਸੀਂ-ਇਕ ਪ੍ਰੀਤੋ ਤੇ ਰਮਣੀਕ! ਪੰਜ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣੇ ਐਂ, ਆਪਾਂ? ਪੱਠਿਆਂ ਪੁੱਠਿਆਂ ਦਾ ਜੁਗਾੜ ਕਰ ਚੱਲੀਂ! ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਲੱਗ ਜਾਣੇ ਐਂ ਆਪਾਂ ਨੂੰ!"

- "ਉਹ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨੂੰ ਬਾਈ...! ਸੀਰੀ ਹੈਗਾ!"

ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਸਾਝਰੇ ਹੀ ਉਹ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਣ ਕੀਤੇ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਮੂਲੇ ਖੱਤਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਵਾਲੀ ਜਗਾਹ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਘਾਟ ਦੇ ਦਰਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ। ਪ੍ਰੀਤੋ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਨੇ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਰਮਣੀਕ, ਸੁਖਦੇਵ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣ ਗਏ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਅਤੇ ਹਰਦੇਵ ਦਾ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋ ਗਿਆ।

- "ਲੈ ਪ੍ਰੀਤੋ...! ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਆਹ ਪੁੱਤ ਐ, ਰਮਣੀਕ! ਟੇਕ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ! ਕਰ

ਗੁਰੂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਲਈਏ!" ਹਰਦੇਵ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਰਮਣੀਕ ਨੂੰ "ਆ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ...!" ਆਖ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਆ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਉਣੀਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਹੀ ਤਾਂ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ! ਉਹ ਸਾਰੇ 'ਅਧੂਰੇ' ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਲੜ ਲੱਗ ਕੇ 'ਸੰਪੂਰਨ' ਹੋ ਚੱਲੇ ਸਨ। ਹਰਦੇਵ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤੋ 'ਦੋ ਮੂਰਤ' ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਉਹ 'ਏਕ ਜੋਤਿ' ਬਣ ਚੱਲੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਰਮਣੀਕ ਵੀ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੁਕਰਾਨਾ ਅਤੇ "ਸਤਿਨਾਮੁ - ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ...! ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੰਕਟ ਦੌਰ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ...!

-ਸਮਾਪਤ-